Studio Addictus

Theologica de Ecclesia

I

DE DEO UNIVERSOS EVOCANTE

AD SUI REGNI VITAM

66✓

Collection ORIENTALIA CHRISTIANA

Vol. IV. — M. D'HERBIGNY S. I. — *L'aide Pontificale aux enfants affamés de Russie* (pag. 80 cum 86 tab. phototypicis) : 8 l. Edizione italiana : 8 l.

— Russice : (Pr. SERGE VOLKONSKY) : Помощь Святѣйшаго Престола Русскимъ голодающимъ (pag. 80 cum 86 tab. phototypicis) : 4 l.

15. M. D'HERBIGNY S. I. — *Après la mort du patriarche Tykhon : Les patriarcats de Constantinople et de Moscou; — Projets anglo-orthodoxes de concile œcuménique; Grecs et Russes en Europe et en Amérique* (pag. 88) : 8 l.

16. *Libri et documenta recentiora de Oriente : Soviet-Familie; les bolchévistes en Asie; recensiones; documenta romana* (pag. 116) : 10 l.

17. M. D'HERBIGNY S. I. — *Pour l'Unité chrétienne : Croire en Jésus-Christ* (pag. 32) : 2 l.

Vol. V. — 18. *La législation soviétique contre la Religion.* Traduction des documents officiels du Commissariat du peuple à la justice (pag. 136) : 11 l.

19. G. HOFMANN S. I. — *Athos e Roma* (pag. 48) : 4 l.

20. M. D'HERBIGNY. S. I. — *L'aspect religieux de Moscou en Octobre 1925* (pag. 96, cum una tab. phototypica) : 9 l.

21. — *De Oriente : Bibliographica* (pag. 40 cum 2 tab. photot.) : 3 l.

Vol. VI. — 22 l. HAUSHERR S. I. — *Saint Théodore Studite : L'homme et l'ascète,* d'après ses Catéchèses (pag. 88) : 8 l.

23. J. C. PANJIKARAN D. D., M. A. — *Christianity in Malabar : The St Thomas Christians of the Syro-Malabar Rite* (pag. 48, cum 15 tab. phototypicis) : 2 sh.

24. I. KOLOGRIVOV S. I. (N. BERDIAYEV), M. MAKLAKOV... — *Pensées russes sur l'Église* (pag. 88 cum 1 tab. phototypica) : 3 l.

25. Th. SPÀCIL S. I. — *Doctrina theologiae Orientis separati de Sacramento Baptismi* (pag. 88) : 8 l.

26. *De Oriente : Documenta et libri* (pag. 68) : 8 l.

Vol. VII. — 27. G. DE JERPHANION S. I. — *Le Calice d'Antioche. Les théories du Dr Eisen et la date probable du calice.* (Pag. 176, cum 50 imag. et 24 tab. phototypicis); 1 $^1/_2$ dol.

Vol. VIII. — 28. G. HOFMANN S. I. — *Rom und Athoskloster* (pag. 40) : 4 l.

29. M. GORDILLO S. I. — *Damascenica.* I. Vita Marciana. II. Libellus Orthodoxiae (pag. 64) : 6 l.

30. M. DE LA TAILLE S. I. — *L'œcuménicité du fruit de la Messe.* Intercession Eucharistique et dissidence (pag. 30) : 3 l.

31. *Chronica Ecclesiae Arbelensis* (ex idiomate syriaco in latinum avertit FR. ZORELL S. I.) (pag. 64 cum carta geographica) : 6 l.

N. B. — En France, le dépôt central des *Orientalia Christiana* se trouve aux Editions *Spes,* 17 rue Soufflot, Paris V^e.

Les abonnements se prennent directement à Rome.

Theologica de Ecclesia

Auctore Michaele d'HERBIGNY, S. J.
Episcopo Iliensi
Praeside Pontificii Instituti Orientalium Studiorum

WITHDRAWN

I

DE DEO UNIVERSOS EVOCANTE AD SUI REGNI VITAM

seu

DE INSTITUTIONE ECCLESIAE PRIMAEVA

Editio tertia

Ipsa
Signum levatum in nationes
(Is. XI, 12; Vat. III, 3).
Venite ad me
Omnes!

PARISIIS
APUD GABRIELEM BEAUCHESNE
VIA DICTA DE RENNES, 117
MCMXXVII

STUDIO ADDICTUS
HOLY CROSS PROVINCE

320
D'HF

OPERA CITATA [1]

INDEX SIGLORUM

AAS. = *Acta apostolicae Sedis,* Romae, 1909 ss.
AB. = *Analecta Bollandiana,* Bruxellis, 1882 ss.
AC. = *Ami du clergé,* Langres, 1878 ss.
Act. SS. = *Acta Sanctorum,* Bruxellis, 1643 ss.
AKKR. = *Archiv für katholisches Kirchenrecht,* Mainz, 1857 ss.
ASS. = *Acta Sanctae Sedis,* Romae, 1865-1908.
BALAC. = *Bulletin d'ancienne littérature et d'archéologie chrétiennes,* Paris, 1911 ss.
BLE. = *Bulletin de littérature ecclésiastique,* Toulouse, 1899 ss.
BR. = *Bullarium romanum,* Romae, 1739-1762.
BRC. = *Bullarii romani continuatio,* Romae, 1835 ss.
BYZ. = *Byzantinische Zeitschrift,* Leipzig, 1892 ss.
BZ. = *Biblische Zeitschrift,* Freiburg i B., 1903 ss.
C. = *Correspondant,* Paris, 1828 ss.
CB. = (Corpus Berolinense) *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderten,* Leipzig, 1897 ss.
CC. = *Civiltà cattolica,* Roma, 1850 ss.
CCat. = *Corpus catholicorum,* Münster, 1919 ss.
CL. = *Collectio lacensis,* Friburgi Brisgoviae, 7 vol. 1870-1890.
CO. = *Corpus scriptorum christianorum orientalium* (J.-B. Chabot, J. Guidi, H. Hyvernat...), Parisiis, 1903 ss.
CV. = *Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum,* Vindobonae-Lipsiae, 1866 ss.
D. = Denzinger-Bannwart, *Enchiridion,* Friburgi Brisgoviae, 1922.
DA. = *Dictionnaire apologétique de la foi catholique* (A. d'Alès), Paris, 1909 ss.
DTC. = *Dictionnaire de théologie catholique* (Vacant-Mangenot), Paris, 1899 ss (1909[2]).
EO. = *Échos d'Orient,* Paris, 1897 ss.
ET. = *Études,* Paris, 1856 ss.

(1) Omissis iis quae solum in *Introductione* (§ 4 historice referuntur.

HE. = *Eusebii historia ecclesiastica.*
JThSt. = *The journal of theological studies,* London, 1900 ss.
Mg. Ml. = Migne, *Patrologia graeca, latina,* Parisiis, 165 (1851-1868) et 221 vol. (1844-1864).
Msi. = Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio,* Florentiae-Venitiae, 39 vol., 1759-1786; Parisiis, 1900 ss.; Arnhem, vol. 48 ss., 1923 ss.
OC. = *Orientalia christiana,* Romae, 1923 ss.
PO., PS. = *Patrologia orientalis, Patrologia syriaca* (Graffin, Nau), Parisiis, 1903 ss.
RA-R. = *Revue anglo-romaine,* I-IV, Paris, 1895-1898.
RBén. = *Revue bénédictine,* Maredsous, 1884 ss.
RB. = *Revue biblique,* Paris, 1891 s.; 1904 ss.
RCE. = *Revue catholique des églises,* Paris, 1904-8.
RClD. = *Revue catholique des institutions et du droit,* Lyon, 1872 ss.
RClFr. = *Revue du clergé français,* Paris, 1893 ss.
R2M. = *Revue des deux mondes,* Paris, 1829 ss.
RHE. = *Revue d'histoire ecclésiastique,* Louvain, 1900 ss.
RHLR. = *Revue d'histoire et de littérature religieuses,* Paris, 1896 ss.
ROC. = *Revue de l'Orient chrétien,* Paris, 1896 ss.
RPA. = *Revue* (pratique) *d'apologétique,* Paris, 1905 ss.
RSR. = *Recherches de science religieuse,* Paris, 1910 ss.
SML. = *Stimmen aus Maria-Laach,* Freiburg i/B., 1865, 1871 ss.
SZ. = *Stimmen der Zeit,* Freiburg i/B., 1915 ss.
TLZ. = *Theologische Literaturzeitung,* Leipzig, 1876 ss.
TU. = *Texte und Untersuchungen,* Leipzig, 1882 ss.
ZKTh. = *Zeitschrift für katholische Theologie,* Innsbruck, 1877 ss.

Achelis (H). — *Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten,* II, Leipzig, 1912.
Acta Academiae Velehradensis, Pragae, 1911 ss.
Acta conventus (I, II, III, IV) *Velehradensis,* ib.
Aegyptische Kirchenordnung, ed. Achelis, t. V, Leipzig, 1891.
Agapios et Nicodemos. — Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας, Athenis [4], 1908.
Akvilonov (E). — *De Ecclesia* (russ.), Petropoli, 1894. — *Doctrina Novi Testamenti de Ecclesia* (russ.), Petropoli, 1904.
D'Alès (A.). — *La théologie de Tertullien,* Paris, 1905. — *La théologie de S. Hippolyte,* Paris, 1906. — *L'édit de Calliste,* Paris, 1914. — *La théologie de S. Cyprien,* Paris, 1922.
Allatius (L.). — *Graeciae orthodoxae scriptores,* Romae, 1652, 1659.
Ambrazi (N.). — Ἡ ὀρθοδόξος Ἐκκλησία ἐν σχέσει πρὸς ὅλας τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας ἐξεταζομένη, Athenis, 1902.

Ambrosiaster. — Ml. 17; 35.
S. Ambrosius. — Ml. 17.
Ammianus Marcellinus. — Parisiis, 1851.
Andrutsos (Chr.). — Δογματικὴ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Athenis, 1907. — Αἱ βάσεις τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ ἀρτιφανῆ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν γράμματα, Constantinopoli, 1905.
Aner (K.). — *Hammer oder Kreuz*, Iena, 1918.
S. Anselmus. — Msi. 20; Ml. 158.
S. Antoninus. *Summa moralis*, ed. Mamachi et Remedellius, 4 vol., Florentiae, 1741.
Ἀπάντησις τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρτίως πεμφθεῖσαν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης Πίου ἐννατίου, Constantinopoli, 1848.
Apocalypsis Baruch filii Neriae, ed. M. Kmosko. — PS., II, Parisiis, 1907.
Apocalypsis Petri. TU, 1893, 1895, 9, 13.
Aristarches (S.). — Φωτίου λόγοι καὶ Ὁμιλίαι, 2 vol. Constantinopoli, 1900.
Arnauld. — *Première apologie pour Jansénius*. Opera completa, Paris-Lausanne, 1775-1783, t. 16.
Articuli Anglicani. Ed. Karl Müller.
Ascension d'Isaïe. Ed. Tisserant, Paris, 1909.
Assarson. — *Fädernas Kyrka*, Stockholm, 1920.
Assemani. — *Bibliotheca orientalis*, 3 vol., Romae, 1719-1728.
S. Athanasius. — Mg. 25-28.
Pseudo-Athanasii symbolum.
Athenagoras. — *Pro Christianis*. Mg. 6; ed. Schwartz, T. U., 4^2, 1891.
S. Augustinus. — Ml. 32-47.
S. Avitus Viennensis. — Ml. 59.

Babut (E.-Ch.). — *III^d International Congress for the history of religions*, 1908, II.
Bainvel (J.-V.). — « *Hors de l'Église pas de salut* », Paris, 1913. — *La vie intime du catholique*, Paris, 1914. — *De Ecclesia Christi*, Paris, 1925.
Baldensperger (W.). — Theologische Literaturzeitung, 1911, p. 107.
Ballerini (P.). — *De vi ac ratione primatus Romanorum Pontificum*. Veronae, 1766, Migne, Cursus, III, Parisiis, 1840.
Bandini (D. M.). — *Catalogus codd. ms. graecorum biblioth. Medic. Laurentianae*, 8 vol., Florentiae, 1764 ss.
Banez (D.). — *Commentaria in secundam secundae*, Venetiis, 1586.
Bardenhewer (O.). — *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Freiburg i. B., I^2-IV, 1913-1924.
Barnabae epistula. Ed. Funk-Bihlmeyer, I, Tubingae, 1924.
Baronius. — *Annales Ecclesiastici* (cum suppl.), Barri-Ducis, 1864-1883.

S. Basilius. — Mg. 29-33.

Batiffol (Mgr P.). — *L'Église naissante et le catholicisme*, Paris, 1909. — *La Paix Constantinienne*, Paris, 1914. — *Le catholicisme de S. Augustin*, Paris, 1920. — *Le siège apostolique*, Paris, 1924.

Battandier (Mgr A.). — *Annuaire Pontifical*, Paris, 1898 ss.

Baunard (Mgr L.). — *Autour de l'histoire*, Paris, 1898.

Bayfield Roberts (G.). — *Primauté, schisme et juridiction*. RA-R., I, II, Paris, 1895, 1896.

Becanus (M.). — *Opuscula theologica*, t. IV, op. 4, *De comparatione Ecclesiae et synagogae;* t. V, op. 6, *De Ecclesia Christi*, Parisiis, 1633.

S. Beda venerabilis. — *In Lucam*, Ml. 92.

B. R. Bellarminus. — *Disputationes de Controversiis Christianae fidei*. Coloniae, 1615.

Benedictus XIV. — *De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, Venetiis, 1764. — *De synodo dioecesana*, 2 vol. Parmae, 1764.

Benedictus XV. — AAS, VIII-XIV, Romae, 1914-1922.

Benson (Ed. W.). — *Cyprian, his life, time, works*, London, 1897.

Benson (R. H.). — *Non Catholic Denominations*, London, 1910. — *Le Christ dans l'Église*, Paris, 1913.

S. Bernardus. — Ml. 182-185.

Bessarione. — Roma, 1896-1923.

De Bèze (Th.). — *Confessio Bezae*. Ed. Karl Müller, Leipzig, 1903. — *Traité de l'autorité du magistrat en la punition des hérétiques*, Genève, 1554. — *De haereticis a civili Magistratu puniendis*. Tract. theol. Genevae, 1576[2].

Billot (L.). — *Tractatus de Ecclesia Christi*, Romae, 1903[2].

Billuart (C. R.). — *Cursus theologiae universalis*, II. Wirceburgi, 1758.

Bjelajev (A.). — *De unione Ecclesiarum* (russ.), Serg. Posad, 1897.

Bjelajev (N.). — *De catholicismo* (russ.), Kasanii, 1889. — *Fundamentale principium romani catholicismi* (russ.), Kasanii, 1895.

Böhmer (J.). — *Der alttestamentliche Unterbau des Reiches Gottes*, Leipzig, 1902. — *Der religionsgeschichtliche Rahmen des Reiches Gottes*, Leipzig, 1909.

Bogoslovni Vestnik, Ljubljana, 1921 ss.

Bogoslovsky Vestnik, Petersburg, 1900 ss.

Bolotov (V. V.). — *Lectiones de historia antiquae Ecclesiae* (russ.), 3 vol., ed. Brilliantov, Petropoli, 1910, 1913.

S. Bonaventura. — *Opera*, 11 vol., Ad claras Aquas, 1882-1902.

Bonifacius VIII. — « *Unam sanctam* », BR, III, Romae, 1741.

Bossuet (J. B.). — *Histoire des Variations des Églises protestantes*, Paris, 1688. — 2 *Instructions pastorales sur les promesses de Jésus-Christ faites à son Église*, Paris, 1726. — *Discours sur l'histoire univer-*

selle, Paris, 1681. — *Discours sur l'unité de l'Église.* — *Méditations sur l'Évangile,* Paris, 1835.

Boudinhon (A.). — *Primauté, schisme et juridiction,* RA-R, I et II. — *Les Aspects moraux de la question des ordres anglicans,* RA-R, I. — *Nouvelles observations sur la question des ordres anglicans,* RA-R, I.

Bouix (D.). — *Tractatus de principiis iuris canonici,* Parisiis, 1882.

Bouquet (M.). — *Recueil des historiens des Gaules et de la France,* XII, Paris, 1877.

Bousquet (J.). — *L'Unité de l'Église et le Schisme grec,* Paris, 1913.

Bozius (T.). — *De signis Ecclesiae,* Coloniae, 1593.

Brandi (S. M.). — *La condanna delle Ordinazioni anglicane.* CC., Ser. 16, VIII. — *Roma e Cantorbery : Delle Ordinazioni anglicane.* — Roma, 1908.

Bray (de). — *Confessio Belgica,* Ed. Karl Müller.

Bréhier (L.). — *Le schisme oriental du XIe siècle,* Paris, 1899.

Brooks (E. W.). — *A Synod at Caesarea in Palestine in 393.* JThSt., 1902, III.

Bruders (H.). — *Die Verfassung der Kirche von den ersten Jahrzehnten der apostolischen Wirksamkeit an bis zum Iahre 175 n. Chr.,* Mainz, 1904.

Bruell (A.). — *Zur ältesten Geschichte des Primates in der Kirche.* Theologische Quartalschrift, t. 62, Tübingen, 1880. — *Die wahre Kirche Christi,* Freiburg, 1903.

Brunetière (F.). — *Après une visite au Vatican,* R2M., 1895.

Buchberger (M.). — *Kirchliches Handlexikon,* Freiburg, 1907, 1912.

Buisson (F.). — *Note additionnelle sur la Réforme française.* Revue de Métaphysique et de Morale, 1918, XXV.

Bulletin de l'Alliance Israélite, Paris, 1905-1906.

Buzy (D.). — *Les symboles de Daniel,* R. B., 1918, XV. — *Les symboles de l'A. T.,* Paris, 1923.

Byzantion, Paris-Liége, 1924 ss.

Cabasilas (Nil). — *De primatu Papae,* Mg., 149, 728.

S. Caelestinus I. — *Epistulae,* Ml., 50.

Calvinus (J.). — *Catechismus ecclesiae Genevensis,* 1545. Ed. Karl Müller. — *Confessio Genevensis.* Ib. — *Declaration pour maintenir la vraye foy de la Trinité,* Genève, 1554. — *Fidelis expositio... ubi docetur iure gladii coercendos esse haereticos* (*Corpus reformatorum,* t. 36, Calvini t. VIII, pp. 453-643. Brunsvigae, 1870); — *Institution de la Religion chrétienne,* Genève, 1888. — *Confession de foy des Églises réformées du royaume de France,* 1558. Ed. K. Müller.

Camerlynck (A.) et Vander Heeren (A.). — *Commentarius in Actus Apostolorum,* Brugis, 1923[7].

Cano (Melchior). — *De locis theologicis*, Lovanii, 1564.
Canones apostolorum. Ed. Funk, Tübingen, 1887.
Canones Hippolyti. Ed. Achelis. T. U., 1891.
Caspari (W.). — « *Beichte* ». Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig, 1897.
Capéran (L.). — *Le problème du salut des infidèles : essai théologique*, Paris, 1912. — Item : *essai historique*, Paris, 1912.
Catechismus Ecclesiae orthodoxae orientalis (russ.), Petropoli, 1851.
Catechismus Metropolitae Antonii (russ.), Karlovtsi, 1924.
Catechismus Romanus, Antverpiae, 1587.
The Catholic Encyclopedia, New-York, 15 vol., 1907 ss.
Cavagnis (C.). — *Institutiones iuris publici ecclesiastici*, I, Romae. 1882.
Cavallera (F.). — *Le schisme d'Antioche*, Paris, 1905. — *Thesaurus Doctrinae catholicae*, Parisiis, 1920.
Cayré (F.). — *Joachim III, patriarche de Constantinople*, Échos d'Orient, 1913, 16.
Chapman (I.). — *Les interpolations dans le traité de S. Cyprien sur l'unité de l'Église*. — *Professor Hugo Koch on St. Cyprian*. — *The contested Letters of Pope Liberius*. R. Ben, 1902, 1910, 19, 27.
Charles (R. H.). — *The Ascension of Isaiah*, London, 1900.
Charon (C.). — *Le quinzième centenaire de S. Jean Chrysostome*, Rome, 1909.
Cherbuliez (V. = G. Valbert). — *Une biographie de missionnaire écossais*, R2M, 1886, 78.
Chevrillon (A.). — *Dans l'Inde*, R2M, 1891, 103 et 104.
Choupin (L.). — *Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du S. Siège*, Paris, 1907.
Christliche Welt (*Die*), 18/19, Marburg i. H., 1904 ss.
Chronicon Paschale, Mg. 92.
Chrysologus (S. Petrus). — *Epistulae*, Ml, 54.
Chrysostomos (S. Ioannes). — Mg. 47-64.
Chrysostomos (Ephesios). — Περὶ Ἐκκλησίας, 2 vol., Athenis. 1896.
Clemen (C.). — *Religionsgeschichtliche Bibliographie*, Leipzig. 1917. — *Erklärung des N. T.*, Giessen, 1909.
Clemens Alexandrinus. — Mg. 8 et 9.
Clemens Romanus. — Ed. Funk-Bihlmeyer, I, Tübingae, 1924.
Ps.-Clemens. — *Recognitiones, Homiliae, Epitome de Gestis S. Petri*. Mg. 1. 2.
Clemens XI. — *Decretum 17 Apr. 1704*. — *Constitutio* « *Vineam Domini Sabaoth* », 1705. BR, X, 1.
Codex Bobierianus.
Codex Iuris Canonici, Romae, 1917.
Codex Iustiniani.

Codex Laurentianus (cf. Bandini).
Codex Theodosianus. Ed. Mommsen-Meyer, Berolini, 1905.
Coler (Matthias † 1587). — *Decisiones Germaniae*, 1603[4].
Commissio pontificia de re Biblica. Responsa, 12 Iunii 1913. AAS, V.
Concilia: Ancyranum, Antiochense, Chalcedonense, Constantiense, Constantinopolitanum I-IV, Ephesinum, Florentinum, Hierosolymitanum, Laodicense, Lateranense I-IV, Lugdunense II, Nicaenum I, II, Sardicense, Tridentinum. Msi.
Concilium Vaticanum. CL, VII, et Msi (L. Petit).
Constitutio Ecclesiae Hellenicae. Msi 40.
Constitutio Ecclesiae Rumenae. Msi 40.
Constitutiones Apostolicae. Ed. Funk, I, Paderbornae, 1905.
Conventus Velehradensis. Cf. Acta conv. Velehr.
Coppieters (H.). — *Le décret des Apôtres*. RB., 1907.
S. Cornelius I. — *Epistulae*. Ed. Hartel, CV. III[2].
Cornely (R.). — *Historica et critica Introductio in V. T. Libros Sacros*, Parisiis, 1886, III.
Corpus inscriptionum Graecarum, 4 vol., Berolini, 1825, 1877.
Corpus Iuris Civilis, I[9] (P. Krüger et Th. Mommsen), Berolini, 1902; II[7] (P. Krüger) ib., 1900; III[2] (R. Schöll et G. Kroll) ib., 1899.
Corpus Reformatorum, Lipsiae, 1834-1906, Berolini, 1906 ss.
Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, ed. J. B. Chabot, J. Guidi, H. Hyvernat, Parisiis, 1903 ss.
Costerus (Fr.). — *Enchiridion controversiarum praecipuarum nostri temporis de Religione*, Coloniae, 1599.
Coulange (L.). — *La résurrection de Jésus*. RHLR., 1911, II.
Critopoulos (Métroph.). — *Confessio*. Ed. Michalcescu.
Cumberland-Confessio 1629. Ed. Karl Müller, 29.
Cuperus (G. = Cuypers). — *De patriarchis constantinopolitanis*. Acta SS., Augusti, t. I.
S. Cyprianus. — Ml. 4 et 5. Ed. Hartel, CV, 3 vol.
S. Cyrillus Alexandrinus. — Mg. 68-77.
S. Cyrillus Hierosolymitanus. — Mg. 33.

Dalman (G.). — *Die Worte Iesu*, Leipzig, 1898.
S. Damasus. — Ml. 13. — D. 84.
Darmesteter (J.). — *Les prophètes d'Israël*, Paris, 1892.
Dechamps (C[l] V.). — *Epistulae ad Rmum Dupanloup*. CL, 7.
Declaratio cleri gallicani. D. 1322 ss.
Decretales Pseudo-Isidori. Ml. 130.
Denifle (H.) et Chatelain. — *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I-II, Paris, 1884-1889.
Denny et Lacey. — *De Hierarchia anglicana*, Londini, 1895.

Desroches (P.). — *A propos de la lettre du Patriarche orthodoxe de Constantinople,* RCE, 1904, 1.

Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. — Ed. Funk-Bihlmeyer, I, 1924.

Dieckmann (H.). — *Tractatus historico-dogmatici de Ecclesia,* 2 vol. Friburgi Brisgoviae, 1925.

Dionysius Alexandrinus. — H. E., VI, VII et Mg. 25, 28.

Dionysius Corinthiensis. — H. E., II, IV.

Dionysius Romanus. — Mg. 25; Msi. I.

Pseudo-Dionysius Areopagita. — *De hierarchica Ecclesia.* Mg. 3.

Dioscorus (Patr. Alex.). — Msi 6.

Döllinger (J. V.). — *Das Papsttum,* München, 1892² (ed. J. Friedrich [Neubearbeitung von Janus *Der Papst und das Concil*]). — [et F. H. Reusch] *Geschichte der Moralstreitigkeiten in der r.-K. Kirche seit dem 16. Jahrh.,* 2. vol., Nördlingen, 1889.

Dominis (M.-A. de). — *De republica christiana,* Londini. 1617.

Dositheus (Patr. hierosol.). — *Confessio fidei.* Ed. Michalcescu.

Douglas (R. K.). — *Christianity in China.* Congress of foreign Missions, Liverpool, 1904.

Driedo (J.). — *De Scripturis Ecclesiae* (L. IV, II-6, folio 212-269 : tr. de Vera Christi Ecclesia), Lovanii, 1556.

Drummond (J.). — *An Inquiry in the Character and Authorship of the fourth Gospel,* London, 1903.

Dublanchy (E.). — « *Communion dans la foi* », « *Église* ». DTC, III.

Duchesne (Mgr L.). — *Liber Pontificalis,* 2 vol.. Paris, 1886-1892. — *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule,* Paris, 1894 ss. — *Églises séparées,* Paris, 1906².

Dufourcq (A.). — *Les origines de la science moderne.* R2M. 1913. — *L'avenir du christianisme,* 6 vol., Paris, 1908-1912.

Duhem (P.). — *Essai sur la notion de théorie physique de Platon à Galilée;* Paris, 1909. — *Études sur Léonard de Vinci,* III, Paris, 1913.

Dunin-Borkowski (St. von). — *Anfänge des Episcopats.* SML, suppl. 77, 1900.

Du Perron (Cl.). — *Réplique à la Response du sérénissime Roy de la Grande-Bretagne,* Paris, 1633.

Durand (A.). — *Évangile selon S. Matthieu,* Paris, 1924.

Duval (R.). — *Anciennes littératures chrétiennes. II, la littérature syriaque,* Paris, 1900².

Eckius (J.). — *De primatu Petri adversus Luderum,* Ingolstadii, 1520.

Ἐγκύκλιος πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἱερωτάτους καὶ θεοφιλεστάτους ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς μετροπολίτας, etc... Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, fasc. 31. Constantinopoli, 1895.

Edersheim (A.). — *The life and times of Jesus the Messiah,* II. London. 1901.

Elias, episcopus Anbarae. — Cf. Assemani. 3.

Encyclopédie des sciences religieuses F. Lichtenberger), Paris, 1877-1882.
S. Epiphanius. — Mg. 41-44.
S. Ephrem. — *Hymni et sermones*, Ed. Lamy, Mechliniae, 1882, 1886 s. — (Cf. Assemani).
Ernst (I.). — *Die Echtheit des Briefes Firmilians im Ketzertaufstreit.* ZKTh., 1894. — *Papst Stephan I und der Ketzertaufstreit,* Mainz, 1905. — *Cyprian und das Papsttum*, Mainz, 1912.
Esquiros (A.). — *L'Angleterre et la vie anglaise. Les missionnaires anglais et la vie religieuse dans les missions lointaines d'après leur correspondance.* R 2 M, 1866, 63.
Eugenius IV. — *Decretum pro Graecis. Decretum pro Jacobitis.* Msi. 31.
Eusebius Caesariensis. — Mg. 20; CB. (ed. Schwartz).
Eusebius Dorylaei. — *Appellatio ad Romanum Pontificem.* Msi. 6, 7.
Eutychès. — Ml. 54.
Eutychius, patr. Alexandrinus. — *Annales.* Mg. 111.
Euthymius Zigabenos. — Mg. 129.
Evaristus Smyrnensis. — *Martyrium Polycarpi.* Ed. Funk², I.
Everest (W. Fr.). — *The Gift of the Keys,* London, 1895.

Falkovsky (Ir.). — *Christianae orthodoxae theologiae olim a Theophane Prokopovitch adornatae Compendium*, Mosquae, 1802.
Fénelon — *Lettres sur l'autorité de l'Église,* Lyon, 1719. — *Traité du ministère des Pasteurs,* Paris, 1688. — *De S. Pontificis auctoritate dissertatio,* Versaliis, 1820.
Filaret (Metropolita). — *Theologia dogmatica orthodoxa* (russ.), 2 vol. Petropoli, 1882.
Fine (E.). — *Iuris regularis declaratio,* Prati, 1909.
Firmilianus Caesariensis. — *Epistula ad Cyprianum.* Ml. 3; CV. III (Ed. Hartel).
Flavianus Constantinopolitanus. — Ml. 54.
Fortescue (A.). — *The orthodox eastern Church*², London, 1916.
S. François de Sales. — *Controverses,* Paris, 1672.
Frank (G.). — *Consideratio theologica de gradibus necessitatis dogmatum christianorum,* Francofurti ad O., 1628.
Franzelin (J.-B.). — *De Ecclesia Christi,* Romae, 1887. — *De Verbo Incarnato,* Romae, 1881.
Friedrich (J.). — *Zur ältesten Geschichte des Primates in der Kirche,* Bonn, 1879. — (Cf. Döllinger).
S. Fulgentius. — Ml. 65.
Funk (F.-X.). — *Opera Patrum Apostolicorum,* 2 vol., Tubingae, 1901 (u. Neubearbeitung von K. Bihlmeyer, *ib.* 1924). — *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen,* 3 vol., Paderborn, 1897-1907.

Gagarin (J.). — *Les Starovères, l'Église russe et le Pape.* Et. 1857, II. — *Les partisans et les adversaires de l'Union,* Et. 1859, IV. — *La primauté de S. Pierre et les livres liturgiques de l'Église russe.* Et. 1863, VIII.

Galilei (Galileo). — *Saggiatore,* Roma, 1623. — *Dialogo,* Firenze, 1632.

Garrigou-Lagrange (R.). — *De revelatione per Ecclesiam catholicam proposita,* Romae-Parisiis, 1925².

Gasparri (P.). — *De la valeur des Ordinations anglicanes,* RA-R, 1895, I.

Gavin (F.). — *Some aspects of contemporary Greek orthodox thought,* Milwaukee, 1923.

Gebhardt (O. von). — *Ausgewählte Märtyreracten,* Berlin, 1902.

S. Gelasius I. — Ml. 59.

Génicot (E.). — *Institutiones theologiae moralis,* Bruxellis, 1921⁹.

Gerhardus (I.). — *Loci theologici.* Ed. Preuss, Berolini, 1863.

Gibbons (Cl J.). — *The faith of our fathers,* Baltimore, 1876.

Gilbert (Ph.). — *Le Pape Zacharie et les antipodes.* Revue des questions scientifiques, Bruxelles, 1882, XII.

Gladstone (W. E.). — *Mémoire sur la question des ordinations anglicanes,* RA-R, 1896, II.

Gloubokovsky (N. N.). — *Orthodoxia in sua essentia* (russ.), Petropoli, 1914.

Godet (P.). — *St. Cyprien.* D. T. C.

Goloubinsky (E.). — *Historia canonizationis in Russica Ecclesia* (russ.), Mosquae, 1903².

Gordillo (M.). — *Damascenica,* OC. 29, VIII, Romae, 1926.

Gore (Ch.). — *Roman catholic Claims,* London, 1919¹¹.

Goyau (G.). — *Autour du catholicisme social,* Paris, 1897 ss. — *Les Nations apôtres,* Paris, 1903. — *Une Ville-Église, Genève,* Paris, 1919. — *L'Église libre dans l'Europe libre,* Paris, 1920.

Grabe (I. E.). — *Irenaei contra haereses libri V,* Oxonii, 1702.

Grandmaison (L. de). — *Jésus-Christ.* DA.

Granderath (Th.). — *Constitutiones dogmaticae sacrosancti œcumenici Concilii Vaticani,* Friburgi, 1892. — *Histoire du Concile du Vatican,* Bruxelles, 1908-1919.

Gratiani Decretum. Corpus Iuris Canonici, ed. Friedberg, t. I, Lipsiae, 1879.

Gregoras (N.). — Ῥωμαϊκὴ ἱστορία, Bonnae, 2 vol. 1829-1830; 3 vol. 1855.

S. Gregorius I Magnus. — Ml. 75-79.

S. Gregorius VII. — Ml. 148.

Gregorius IX. — *Decretales.* Ed. Richter-Friedberg.

Gregorius X. — Msi. 24. 37 ss.

Gregorius XVI. — « *Mirari vos* », 1832. ASS. IV. — *Allocutio* « *Multa quidem gravia* », 1839. Acta Greg. XVI. II, Romae, 1901.

S. Gregorius Nazianzenus. — Mg. 35-38.

S. Gregorius Nyssenus. — Mg. 44-46.

Gregorius Turonensis. — *Historia Francorum,* Ml. 71.

Grimm (C. L.). — *Lexicon graeco-latinum in libros Novi Testamenti,* Lipsiae, 1903⁴.

Grisar (H.). — *Cyprians « Oppositionsconcil » gegen Papst Stephan.* ZKTh., V. 1881. — *Luther.* 3 vol. Freiburg, 1911.

Grivec (F.). — *Bogoslovni Vestnik,* I, Ljubljana, 1921. — *Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju,* Labaci, 1921. — *Pravoslavje,* Velehradii, 1921. — *Slovanska Apostol'a Sv. Ciril in Metod,* Ljubljana, 1927.

Guignebert (Ch.). — *La primauté de Pierre et la venue de Pierre à Rome,* Paris, 1909.

Guiraud (J.). — *Inquisition,* DA. — *Histoire partiale, histoire vraie,* Paris, 1911 ss.

Gury-Ballerini. — *Compendium theologiae moralis,* Romae, 1884.

Hahn (A.). — *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche*³, Breslau, 1897.

Halifax (Lord). — *Une lettre au Church Times.* RA-R, 1895, I. — *La réunion des Églises,* ib. 1896, II.

Harapin (T.). — *Primatus pontificis Romani in concilio Chalcedonensi et ecclesiae dissidentes.* Ad Claras Aquas, 1923.

Hardouin (J.). — *Conciliorum Collectio regia maxima,* Parisiis, 1714 ss.

Harnack (A. von). — *Theologische Literaturzeitung,* 1881 ss. — *Texte und Untersuchungen,* 1882 ss. — *Geschichte der altchristlichen Literatur bis Eusebius,* Leipzig, 3 vol. 1893, 1897, 1904. — *Die Chronologie der altchristlichen Literatur bis Eusebius,* Leipzig, 1904. — *Lukas der Arzt,* Leipzig, 1906. — *Lehrbuch der Dogmengeschichte,* Tübingen, 1909-1920. — *Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung und des Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten,* Leipzig, 1910. — *Neue Untersuchungen zur Apostelgeschichte und zur Abfassungszeit der synoptischen Evangelien,* Leipzig, 1911. — *Das Wesen des Christentums,* Leipzig, 1913. — *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten,* Leipzig, 2 vol., 1915³ et 1924⁴. — *Sitzungsberichte der königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften,* Berlin, 1918. — *Petrus im Urteile der Kirchenfeinde des Altertums* (Festgabe für Karl Müller), Leipzig, 1922.

Harris (J. Rendel). — *Testimonies against Iesus in the early Church,* 2 vol., Cambridge, 1916, 1920.

Hart (J. H. A.). — *Cephas and Christ.* JTh. St. IX, 1907.

Hauck (A.). — *Kirchengeschichte Deutschlands,* I-V, 2, Leipzig, 1904⁴-1920.

Hefele (J. v.). — *Conciliengeschichte,* Freiburg i. B.

Hefele (-Leclercq). — *Histoire des Conciles,* Paris, 1907 ss.

Hegesippus. — Mg. 5.

Heisenberg (A.). — *Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kais*
tums und der Kirchenunion, München, 1923.
Henoch (Liber). — Ed. Flemming-Rademacher, Leipzig, 1901.
Herbigny (M. d'). — *La date « de l'Épître de Barnabé »,* RS R., 1910.
Sur le second « qui sunt undique » dans le texte d'Irénée, III,
R. Bén., 1910, 27. — *Les Arguments apologétiques de S. Augusti*
RPA, 1910, 9. — *Un Newman Russe : Vladimir Soloviev,* Par
1911³. — *Qui « protégera » l'Athos?* Et. 1914. — *De Patre et Fi*
et Spiritu Sancto. uno vivente Deo, Angiae, 1915. — *De Paenitenti*
Angiae, 1917. — *L'Anglicanisme et l'Orthodoxie gréco-slave,* Par
1922. — *Théologie du Révélé,* Paris, 1921. — *Orientalia christian*
Romae, 1923 ss.
Hergenröther (I.). — *Photius, Patriarch von Constantinopel,* Regensbur
1867.
Hermas. — *Pastor.* Ed. Funk, I² Tubingae, 1901.
S. Hieronymus. — Ml. 22-30.
S. Hilarius. — Ml. 9 et 10.
S. Hippolytus. — Mg. 10. — *Philosophumena.* Mg. 16.
Hofmann (G.). — *S. Josaphat,* OC., I, 6, 1923. — *Ruthenica,* III, 12, 1924.
Rom und Athosklöster, VIII, 28, 1926.
S. Hormisdas. — Ml. 63, 69; Msi. 8.
Hosius. — Ml. 8.
Hosius (C^l Stan.). — *Confessio catholicae fidei christianae,* Parisiis, 156
Huby (J.). — *Évangile selon S. Marc,* Paris, 1924.
Hudal (A.). — *Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche,* Leipzig, 1922.
Hugo a S. Victore. — Ml. 176.
Hugon (E.). — *Hors de l'Église point de salut,* Paris², 1914.
Hürter (H.). — *Theologiae dogmaticae compendium,* 3 vol. Œniponte, 189
— *Dissertatio de Ecclesia corpore Christi mystico,* Opusc. sel. PP
27, Œniponti, 1874.

Iacobus I. — *Articuli Anglicani.* Ed. Karl Müller, 24.
Jacquier (E.). — *Histoire des livres du Nouveau Testament,* Paris, 190
1908. — *Les Actes des Apôtres,* Paris, 1926.
Jaffé (Ph.). — *Regesta Pontificum Romanorum²,* Lipsiae, 1885, 1888.
Jalaguier (P. F.). — *De l'Église,* Paris, 1899.
Jansenius (Cornelius). — *Augustinus,* Parisiis, 1641.
Janssen (J.). — *Die Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang d*
Mittelalters, Freiburg i/B, 1886-1891. — *L'Allemagne et la Re*
forme, Paris, 1887.
Janus (cf. Döllinger).
Jaurès (J.). — *De primis socialismi germanici lineamentis apud Lutheran*
Kant, Fichte et Hegel, Tolosae, 1891.

Iavorsky (St.). — *Petra fidei* (russ.), Mosquae, 1728.
S. Ignatius Antiochenus. — Ed. Funk-Bihlmeyer, I, Tubingae, 1924.
S. Ignatius a Loyola. — *Exercitia spiritualia.* — *Examen generale.* — *Epistula de virtute oboedientiae,* Florentiae, 1893.
Innocentius I. — Ml. 20.
Innocentius III. — Ml. 217.
Innocentius X. — *Constitutio* « *Cum occasione* », 1653. Corpus Iuris Canonici, ed. Richter, II, Lipsiae, 1839.
Joachim III (Patr. Const.). — *Lettre encyclique du 1 avril 1903 aux églises orthodoxes autocéphales,* RCE, 1904, 1.
S. Ioannes Chrysostomus. — Mg. 47-64.
S. Ioannes Damascenus. — Mg. 94-96.
Ioannes XI (« Bekkos » Constantinopolitanus). — Mg. 141. Ed. Allatius, Romae, 1652; Lämmer, Friburgi, 1864.
Ioannes (de Ianduno). — *Defensor pacis* (Basileae), 1522.
Ioannes XXII. — *Constitutio* « *Licet iuxta doctrinam* », 23 oct. 1327. — Collectio Iudiciorum. Ed. du Plessis d'Argentré, I, Lutetiae, 1755.
Jones (M.). — *The New Testament in the twentieth century,* London, 1924.
Jörgensen (J.). — *Saint François d'Assise,* Paris, 1910.
Joseph (Fl.). — *Opera completa.* Ed. S. A. Naber, 6 vol. Lipsiae, 1888-1896.
S. Irenaeus. — Mg. 7.
Pseudo-Isidori. — [*Falsae*] *Decretales.* Ml. 130.
Jugie (M.). — *Nomocanon Slavonicus,* Bessarione, 1918. — *Photius et la primauté de S. Pierre et du Pape,* Bessarione, 1919. — *La prière pour l'unité chrétienne,* Paris, 1919. — « *Grecque* » (*église*). DA. — *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium ab Ecclesia Catholica dissidentium,* Parisiis, 1926.
Jülicher (A.). — *Paulus und Iesus,* Tübingen, 1907.
Iulius I. — *Epistulae,* Mg. 25 et 28; Ml. 8.
Jurieu (P.). — *Le vrai système de l'Église et la véritable analyse de la foi,* Dordrecht, 1686.
Iustinianus I. — Cf. *Corpus Iuris civilis.*
S. Iustinus. — Mg. 6.
Ivantsov Platonov (A. M.). — *De catholicismo romano eiusque relationibus ad orthodoxiam* (russ.), Mosquae, 1869. — *De occidentalibus confessionibus,* Mosquae, 1906.

Kaftan (J.). — *Iesus und Paulus,* Tübingen, 1906.
Karpinsky (H.). — *Compendium orthodoxae theologicae doctrinae,* Lipsiae, 1786.
Kattenbusch (F.). — *Von Schleiermacher zu Ritschl,* Giessen, 1903³. — *Das apostolische Symbol.* Leipzig, 1894-1900. — *Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde,* Friburgi, 1892.

Khomiakoff (A. S.). — *L'Église latine et le protestantisme au point de vue de l'église d'Orient*, Lausanne, 1872.

Kidd (B.I.). — *History of the Church to a. D. 461*, 3 vol., Oxford, 1922.

Kilber (H.). — *Principia theologica* (theologia Wirceburgensis). Parisiis 1880³.

Kimmel (E. I.). — *Monumenta fidei ecclesiae orientalis*, 2 vol., Ienae, 1850

Kinsman (Fr. I.). — *Salve Mater*, New-York, 1920.

Kirch (C.). — *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae*, Friburgi, 1910.

Kiréiev (A. A.). — *De papali infallibilitate* (russ.), Mosquae, 1892.

Knabenbauer (J.). — *Commentarius in S. Matthaeum*, Parisiis, 1892.

Kneller (C. A.). — *Petrus als Felsengrund der Kirche*, SML, 1896, L. — *Altes und neues vom Primat des hl. Petrus*, Der Katholik, 1901, II.

Knox (J.). — *Confessio Scotica*. Ed. Karl Müller, 18.

Koch (H.). — *Cyprian und der Römische Primat*. TU. 35¹.

Köhler (W.). — *Die Schlüssel des Petrus*. Archiv für Religionswissenschaft, 1905, VIII.

König (Ed.). — *Geschichte des Reiches Gottes bis auf Iesus Christus*, Berlin, 1908. — *Geschichte der alttestamentlichen Religion*, Gütersloh, 1915².

Krose (H. A.). — *Die Verbreitung der wichtigsten Religionsbekenntnisse zur Zeit der Iahrhundertwende*. SML, 1903, LXV.

Krüger (G.). — *Liberius*. Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig.

Krumbacher (K.). — *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, München, 1897².

Kurganov (Th.). — *Concorsne S. Irenaeus cum doctrina romana de primatu et infaillibilitate?* (russ.), Kasanii, 1893.

Lacencis (Collectio) : Acta et Decreta SS. Conciliorum recentiorum, Friburgi, 7 vol. 1870 ss.

La Brière (Y. de). — *L'Organisation internationale du monde contemporain et la Papauté souveraine*, Paris, 1924.

Lactantius. — Ml. 6.

Lagrange (M. J.). — *Le Règne de Dieu dans l'Ancien Testament*, RB., 1908. — *Le Messianisme chez les Juifs*, Paris, 1909. — *La Secte Juive de la Nouvelle Alliance au pays de Damas*. RB., 1912, 9. — *Épitre aux Romains*, Paris, 1916. — *Épitre aux Galates*, Paris, 1918. — *Évangile selon S. Marc*, Paris, 1920². — *Évangile selon S. Luc*, Paris, 1921. — *Évangile selon S. Matthieu*, Paris, 1923. — *Évangile selon S. Jean*, Paris, 1925.

The Lambeth Conference: Encyclical Letter from the Bishops (of the Anglican Communion), London, 1920.

Lapôtre (A.). — *L'Europe et le S. Siège à l'époque carolingienne. Le pape Jean VIII,* Paris, 1895.
Launoi (J.). — *Ad Formentinum (inter epist.)*, 8 vol. Paris, 1664-1673.
Lavisse (E.). — *Histoire de France,* 9 vol., Paris, 1900-1911.
Lea (H. Ch.). — *Histoire de l'Inquisition au Moyen Age.* Trad. S. Reinach, I-III, Paris, 1900-1902.
Le Bachelet (X. M.). — *Jean XXII.* DTC.
Lebedev (A.). — *De primatu Papae* (russ.), Petropoli, 1903.
Lecanu (B.). — *Dictionnaire des Prophéties et Miracles,* Encyclopédie Migne, II, 24, 25, Paris, 1852.
Lecanuet (E.). — *Les Pères du laïcisme en France,* C, 1919, 277.
Legrand (E.). — *Bibliographie hellénique des XVe et XVIe siècles.* — *du XVIIe siècle,* 3 vol., Paris, 1885, 1894-1896, 1903, 1906. — ... *du XVIIIe siècle,* Paris, 1918.
Leib (B.). — *Rome, Kiev, Byzance,* Paris, 1924. — *Deux inédits byzantins sur les Azymes,* OC, Rome, 1924.
Leibnitz (G.). — *Système de Théologie,* Louvain, 1845.
Lemonnyer (A.). — *Fin du monde.* DA.
Lémozin (M.). — *De la supériorité des pays protestants.* Questions actuelles, 1908, XCV.
S. Leo Magnus. — Ml. 54.
Leo II. — Ml. 96.
Leo XIII. — ASS, XI-XXXVI.
Leo Achridensis. — *Epistola de azymis et sabbatis.* Mg. 120.
Lépicier (A. M.). — *De stabilitate et progressu dogmatis,* Romae², 1910.
Lepin (M.). — *Jésus Messie et Fils de Dieu,* Paris, 1906³.
Le Quien. — *Oriens Christianus,* 3 vol., Paris, 1740.
Leroy-Baulieu (A.) — *L'Empire des Tsars et les Russes,* 3 vol., Paris, 1889-98. — *La Papauté, le Socialisme et la Democratie.* R2M, 27, 1891, 108. — *Le Règne de l'Argent.* R2M, 27, 1894, 122.
Liberatore (M.). — *Confutazione di Antimo, patriarca scismatico constantinopolitano,* Roma, 1864.
Lidsbarski (M.). — *Handbuch der nordsemitischen Epigraphik,* Weimar, 1898.
Lipsius (R. A.). — *Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden,* Braunschweig, 1887.
Loisy (A.). — *L'Évangile et l'Église,* Paris², 1904. — *Autour d'un petit livre,* Paris, 1903. — *Le 4e Évangile,* Paris, 1903 et 1921². — *Les Évangiles synoptiques,* Ceffonds, 1907. — *Les Actes des Apôtres,* Paris, 1920. — *L'Apocalypse de Jean,* Paris, 1923. — RHLR.
Loofs (F.). — *Leitfaden zum Studium der Dogmengeschichte,* Halle, 1906.
Lopoukhine (A. P.). — *Episkopalnaïa systema, Orthodoxa theologica Encyclopedia* (russ.), Petropoli, 1900 ss.
Lucifer Calaritanus. — Ml. 13.

Luther. — *Confessio Augustana.* Ed. Müller-Kolde. — *Disputatio Lipsiae habita,* 1519. Ed. Weimar, II. — *Resolutio lutherana super propositiones XIII de potestate papae.* 1519. Ed. Weimar, II. — *Wider die mörderischen Bauern,* 1525; ib. XVIII, p. 358 ss. — *Von den Concilüs und Kirchen,* 1539. Ed. Erlangen 25². — *Catechismus minor. Catechismus maior.* Ed. Müller-Kolde.

Macarius (Bulgakov). — *Introduction à la théologie orthodoxe.* Trad. française, 3 vol., Paris, 1857. — *Theologia dogmatica orthodoxa* (russ.) 2. vol., Petropoli, 1895.

Macarius Magnesius. — Ἀποκριτικός. Ed. C. Blondel, Parisiis, 1876.

Maistre (J. de). — *Du Pape.* — *Soirées de Saint-Pétersbourg,* Lyon, 1884

Malalas (J.). — Mg. 97.

Maldonatus (J.). — *Commentarii,* Parisiis, 1639, 1643.

Malet (A.). — *En Brabant hollandais,* Et. 1907, CX.

Malinovsky (N.). — *Orthodoxa dogmatica theologia* (russ.), 3 vol., Serghiev Posad, 1903-1910.

Maltzew (A.). — *De vestigiis epicleseos in Missa Romana,* Actus Conventus Velehradensis, 1910, II. — *Oktoichos,* II, Berlin, 1903-1904. — *Menologion,* I, II, Berlin, 1901.

Malvy (A.). — *Les livres liturgiques de l'Église russe.* Et., 1903, XCVII. — *Bulletin de Théologie russe.* Et. 1904, CI. — *La Réforme de l'Église russe.* Et., 1906, CVII. — *Publications sur les Églises orientales,* ibidem. — *L'Union des Églises chrétiennes,* Messager du Cœur de Jésus, avril 1906. — « *Cette génération ne passera pas* » RSR, 1924.

Mangenot (E.). — *Fareinistes.* DTC.

Marcianus Imperator. — *Epistulae.* Ml. 54.

Martigny (J. A.). — *Dictionnaire des Antiquités chrétiennes,* Paris, 1877.

Martin (Ol.). — *L'assemblée de Vincennes de 1329 et ses conséquences* Rennes et Paris, 1909.

Martin (P.). — *Saint Pierre et le rationalisme devant les Églises orientales,* Amiens, 1876. — *S. Pierre et S. Paul dans l'Église syrienne monophysite.* Revue des Sciences ecclésiastiques, 1877, 36.

Martinov (J.). — *Annus ecclesiasticus graeco-slavicus,* Bruxellis, 1863.

Martyrologium Romanum, Romae, 1923.

S. Maximus Confessor. — Mg. 91.

Mazzella (C.). — *De religione et Ecclesia,* Romae, 1885³.

Meinertz (M.). — *Iesus und die Heidenmission,* Münster, 1908.

Melanchton. — *Epistulae,* Corpus reformatorum, VIII, Halis Saxonum, 1841

Meletios Metaxakis. — *Discours d'intronisation.* ÉO, 1919, CXVI.

Mercier (Cᵗ. D. I.). — *Correspondance.* Ed. F. Mayence, Paris, 1920.

Merry del Val (Cᵗ R.). — *Livre Blanc,* Rome, 1906.

ESOLORAS (E.). — Συμβολικὴ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, 2 vol., Athenis, 1883, 1895.

EYER (A.). — *Wer hat das Christentum gegründet, Iesus oder Paulus?* Tübingen, 1907.

EYER (H.). — *Kritischexegetischer Kommentar über das N. Test.*, 14 vol., Göttingen, 1898-1906.

EYER (Ph.). — *Die theologische Literatur der griechischen Kirche im 16. Iahrhundert,* Leipzig, 1899.

ICHAEL VIII PALAEOLOGUS. — *Epistula ad Gregorium X et Solemnis professio.* Msi. 24.

ICHALCESCU (I.). — *Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche,* Leipzig, 1904.

ICHEL (A.). — *Humbert und Kerullarios,* Paderborn, 1925.

ICHIELS (A.). — *Origines de l'épiscopat,* Louvain, 1900. — *Évêques.* DA.

IRBT (C.). — *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus,* Tübingen, 1924[4].

OGHILA (P.). — *Confessio orthodoxa.* Ed. Michalcescu, Leipzig, 1904.

ÖHLER (J. A.). — *Symbolik,* Regensburg, 1871.

OLTCHANOV (A.). — *S. Cyprianus carthaginiensis de Ecclesia* (russ.), Kasanii, 1888.

ONCEAUX (P.). — *L'Apostolat de S. Pierre à Rome.* RHLR, 1910, I. — *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne,* 7 vol., Paris, 1901-1923.

onumenta Germaniae historica. Ed. Th. Mommsen, 15 vol., Berolini, 1877-1919.

ORIN (G.). — *Origine de la Formule pseudo-augustinienne :* « *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* ». RHLR, 1902, 7.

ORINUS (J.). — *Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti paenitentiae,* Antverpiae, 1682.

OSCHUS (J.). — *Pratum spirituale.* Mg. 87.

URETOV (M.). — *Critica de libro VI. Troitzky :* « *De historia dogmatis circa Ecclesiam* » (russ.), Bogoslovsky Vestnik, Serghiev-Possad, 1913 (Anno XXII).

ÜLLER (K.). — *Die Bekenntnisschriften der reformierten Kirche,* Leipzig, 1903.

ÜLLER-KOLDE. — *Die symbolischen Bücher der evang. luther. Kirche,* Gütersloh, 1907.

URATORI (L. A.). — *Fragmentum canonis.* Antiquitates italicae, III, Milan, 1740.

URRAY (P.). — *De Ecclesia Christi,* 3 vol., Dublin, 1860, 1862, 1866.

AU (F.). — *Histoire et sagesse d'Ahikar l'Assyrien,* Paris, 1909. — Cf. Nestorius.

EKTARIOS (KEFALAS). — Μάθημα ποιμαντικῆς, Athenis, 1898.

Nestle (E.). — *Novum Testamentum graece et latine,* Stuttgart[7], 1923.
Nestorius. — Ml. 48. — *Le livre d'Héraclide de Damas* (trad. Nau), Pa
1910.
Newman (J. H.). — *Histoire de mes opinions religieuses,* Paris, 1866.
Nicodem (Milaš). — *Canones orthodoxae Ecclesiae* (russ.), 2 vol., Petrop
1911.
S. Nicolaus I. — Ml. 119 .
Nietszche (F.). — *La Généalogie de la morale.* Trad. Albert, Paris, 191
— *Ainsi parlait Zarathoustra.* Trad. Albert, Paris, 1914[26].
Nilles (N.). — *Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis
Occidentalis,* 2 vol., Œniponte, 1896 s. — *Ueber die griechis
russische Liturgie.* ZKTh., 1894, 18.
Nomocanon Slavorum primitivus. Ed. Pavlov. Kazan, 1869 et in Vizantii
Vremennik, Constantinopoli, 1897.

Odae Salomonis. Ed. Harnack, Leipzig, 1910 et ed. J. Labourt et P. Batiff
Paris, 1911.
Œcumenius. — *In epistulam ad Galatas.* Mg. 118.
Ollé-Laprune (L.). — *Le prix de la vie,* Paris, 1899.
S. Optatus. — Ml. 11. Ed. Ziwsa, CV., t. 26.
Oracula sibyllina, Leipzig, 1902.
Ordinal Eduardi VI. — RA-R, I.
Oriens Christianus. — Ed. Baumstark, Romae, 1901 ss.
Origenes. — Mg. 11-17.
Orsi (C[i]). — *De irreformabili Romani Pontificis in definiendis controver
iudicio,* Romae, 1739.
Ottiger (I.). — *Theologia fundamentalis,* Friburgi, 1897.

Pachymeres (G.). — *De Michaele Palaeologo.* Mg. 143.
S. Pacianus. — Ml. 13.
Paléologue (M.). — *La Russie des Tsars pendant la grande guerre,* Pa
1921 s.
Palladius Helenop. — *Dialogus de vita S. Ioannis Chrysostomi.* Mg. 47 et
Pallavicini (C[i] Sf.). — *Concilii Tridentini Historia,* Antverpiae, 1573.
Palmieri (Aur.). — *La Chiesa Russa,* Firenze, 1908. — *Theologia Dogm
tica Orthodoxa.* 2 vol., Florentiae, 1911, 1913.
Palmieri (D.).— *De Romano Pontifice,* Romae, 1877.
Papadopoulos (Metrop. Chrys.). — Ἱστορία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Athen
1920.
Papias. — *Fragmenta.* Ed. Funk-Bihlmeyer, I, Tubingae, 1924.
Patrologia graeca : Migne, et Corpus Berolinense (CB).
Patrologia latina : Migne, et Corpus Vindobonense (CV).
Patrologia orientalis-syriaca : Graffin, Parisiis, 1903 ss.

ULUS IV. — *Praeclara carissimi,* 22 iunio 1555, cfr. Brandi, Delle ordinaz. anglic., Roma, 1908[4], 171 s.
VLOV (A.). — *Nomocanon Slavorum Primitivus* (russ.), Kazan, 1869.
ETERS (P.). — *La canonisation des Saints dans l'Église russe.* AB, 1914, XXXIII[4].
LAGIUS II. — *Epistula* « *Quod ad dilectionem* », ca. 585., Msi. IX, Ml. 72.
LAGIUS. — *Commentaria in Philippenses, in 1am ad Timotheum, in Titum.* Ml. 30.
ROV (J.). — *Introductio ad theologiam fundamentalem* (russ.), Riasan, 1900,
RRONE (J.). — *Praelectiones theologicae.* Augustae Taurinorum, 1892[33]. — *De Romani Pontificis infallibilitate,* Taurini, 1874.
SCH (C.). — *Praelectiones dogmaticae,* 9 vol., Friburgi, 1894-1925.
TAVIUS (D.). — *Dogmata theologica,* Parisiis, 1865.
TRUS ANTIOCHENUS. — Mg. 120.
LEIDERER (O.) — *Das Urchristentum,* Berlin, 1902.
ILASTRIUS. — *Liber de haeresibus.* Ml. 12.
ILO. — *De praemiis et poenis.* Ed. Cohn, Berolini, 1906.
OTIUS. — Mg. 101 ss. — Λόγοι καὶ ὁμιλίαι. Ed. Aristarches, 2 vol., Constantinopoli, 1900.
ERLING (P.). — *La Russie et le Saint-Siège,* 5 vol., Paris, 1897-1912.
GHIUS (A.). — *Hierarchiae Ecclesiasticae assertio,* Coloniae, 1544.
TRA (C[l] J. B.). — *Iuris ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta,* I-II, Romae, 1864-1868.
US II. — « *In minoribus* », 26 Aprilis 1463. BR, III[3].
US VI. — « *Auctorem fidei* », 28 Augusti 1794, BR, IX. — « *Super soliditate* », 28 Novembris 1786. BR, VII.
US IX. — ASS, I-XI; CL, VI et VII.
US X. — ASS, XXXVI-XLII; AAS, I-VII, Romae, 1908-1914; *Acta,* 5 vol. 1907-1914.
US XI. — AAS, XIV ss., Romae, 1922 ss.
ALLA PLACIDIA. — *Epistulae.* Ml. 54.
llectio completa legum imperii russici ab anno 1649 (russ.). Petropoli, 1830 ss.
POLYCARPUS. — Ed. Funk-Bihlmeyer, I, Tubingae, 1924.
AT (F.). — *La Théologie de S. Paul,* Paris, 1920[7], I; 1923[6], II. — *Évêques.* DTC.
OKOPOVITCH (THEOPHANES). — *Christiana orthodoxa theologia in Acad. Kiov... adornata et proposita.* Ed. Mislavsky, Königsberg, 1773-1775; Mosquae, 1776; Bratislaviae, 1779.
s Psaumes de Salomon. Ed. Viteau-Martin, Paris, 1911.
PULCHERIA. — *Epistulae.* Ml. 54.
LLER (F. W.). — *Les Ordinations anglicanes et le Sacrifice de la Messe.* RA-R, 1895, I.
SEY (ED.). — *Eirenicon,* Oxford, 1865.

RAESS (A.). — *Die Convertiten seit der Reformation,* 14 vol., Freiburg, 186 1880.

Realencyclopädie für protestantische Theologie[3], 24 vol., Leipzig, 1896-190

REINKENS (J. H.). — *Die Lehre des heiligen Cyprian von der Einheit d Kirche,* Würzburg, 1873.

RESCH (A.). — *Aussercanonische Paralleltexte zu den Evangelien.* TU, 1

RÉVILLE (A). — « *Antitrinitaires* ». Encyclopédie des Sciences Religieuse 1877, I.

RHABAN MAUR. — *De Chorepiscopis.* Ml. 110.

RHALLIS-POTLIS. — Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, etc... 6 vol., Atheni 1852 ss.

RICHELIEU (C[l] DE). — *Traitté... pour convertir ceux qui se sont separez l'Église,* Paris, 1663.

RICHTER-FRIEDBERG. — *Corpus Iuris canonici,* Lipsiae, 1877-1881.

RICKABY (J.). — *Des eaux qui coulent doucement,* Paris, 1912.

RITSCHL (A.). — *Die Entstehung der altkatholischen Kirche,* Bonn, 1857[2].

RITSCHL (E.). — *Cyprian von Karthago und die Verfassung der Kirch* Göttingen, 1885.

ROIRON (X.). — *S. Paul, témoin de la Primauté de S. Pierre.* RSR, 1913.

Roma e l'Oriente, Grottaferrata, 1910 ss.

ROSSI (J.-B. DE). — *Inscriptiones christianae Urbis Romae,* I-II. Romae, 185 1861.

ROTTMANNER (O.). — *Catholica.* R. Bén., 1900.

RUFINUS. — Ml. 21.

RUVILLE (A. von). — *Zurück zur heiligen Kirche,* Berlin, 1910.

SABATIER (A.). — *Esquisse d'une philosophie de la religion,* Paris, 1897. — *Les religions d'autorité et la religion de l'esprit,* Paris, 1904[2].

SALTET (L.). — *La formation de la légende des papes Libère et Félix.* BL 1905. — *Fraudes littéraires des schismatiques Luciférien aux IV et Ve siècles,* Paris, 1906. — *Les lettres du pape Libère de 35* BLE, 1907. — *La question Herzog-Dupin* (Toulouse, Paris), 190

SAUNDERS (N. S.). — *De visibili monarchia Ecclesiae,* Lovanii, 1571 et 157

SAVIO (F.). — *La questione di Papa Liberio,* Roma, 1907. — *Nuovi Stu sulla questione di Papa Liberio,* Roma, 1909. — *Punti controver della questione del Papa Liberio,* Roma, 1911.

SCHAEFER (I.). — *Basilius der Grosse, Beziehungen zum Abendland,* Müns ter, 1909.

SCHAHRASTANI. — *Religionsparteien und Philosophieschulen* (arabice). Trad Th. Haarbrücker, Halle, 1850.

SCHELLING (FR. W.). — *Philosophie der Mythologie und Offenbarung.* Inte Sämmtliche Werke, 14 vol., Stuttgart, 1856-1861.

SCHEPENS (PR.). — *L'authenticité de S. Matthieu XVI, 18.* RSR, 1920.

SCHIKTANZ (M.). — *Hilarius-Fragmente,* Breslau, 1905.

CHLEIERMACHER (Fr.). — *Reden über die Religion.* Ed. Pünyer, Braunschweig, 1879.
CHMIDT (C.). — *Pistis Sophia,* Leipzig, 1925.
CHÜRER (E.). — *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Iesu Christi,* Leipzig, 1901-1911.
ententiae episcoporum. — Inter opera S. Cypriani. Ed. Hartel.
ERGIUS CONSTANTINOPOLITANUS. — *Epistulae ad Honorium.* Msi. 11.
ERTILLANGES (A. D.). — *L'Église,* Paris, 1917.
ILBERNAGEL (I.). — *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämmtlicher Kirchen Orients* [2], Regensburg, 1904.
IMEON THESSALONICENSIS. — *Adversus haereses.* Mg. 155.
IMON (J.). — *La religion naturelle,* Paris, 1883.
IMON (Richard). — *Histoire critique des principaux commentateurs du Nouveau Testament,* Rotterdam, 1693.
IMRAK (Mgr Jo.). — *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII et XVIII,* secundum selecta documenta nondum edita ; I, Zagrabiae, 1926.
. SIRICIUS. — *Epistula ad Himerium.* Ml. 13.
IXTUS III. — *Epistula ad Cyrillum,* Msi, 5.
lavorum litterae theologicae, Pragae, 1905-1910.
MITH (S. F.). — *The Corporate Reunion,* London, Month, 1905.
OCRATES. — *Historia Ecclesiastica.* Mg. 67.
ODEN (H. von). — *Das lateinische Neue Testament in Afrika zur Zeit Cyprians.* TU, 33, 1909. — *Die Schriften des Neuen Testaments in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt hergestellt,* Göttingen, 1911.
ÖDERBLOM (N.). — *Die Religion und die sociale Entwicklung.* Naturreligion und allgemeine Religionsgeschichte, Stockholm, Leipzig, 1898. — *Gehen wir einer religiösen Erneuerung entgegen? Zur religiösen Frage.* Ib., 1921.
OHM (R.). — *Wesen und Ursprung des Katholizismus,* Leipzig, 1909. — *Kirchenrecht,* Leipzig, I, 1892, II, 1923.
OLOVIEV (Vl.). — *La Russie et l'Église Universelle,* Paris, 1889. — *Opera* (russ.), 9 vol., Petropoli, 1901-1907.
OZOMENUS. — *Historia ecclesiastica.* Mg. 67.
PÁČIL (Th.). — *Der Träger der kirchlichen Unfehlbarkeit.* ZKTh., 1916. — *Conceptus et doctrina de Ecclesia iuxta theologiam Orientis separati : I. Photii ; II. Librorum symbolicorum ; III. Theologorum recentiorum.* OC., Romae, 1923, 1924.
PITTA (Fr.). — *Iesus und die Heidenmission,* Giessen, 1909.
TAPLETON (T.). — *Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodica,* Paris, 1578-1582.
TEIGER (I.). — « *Causes majeures* ». DTC.

Steinhuber (C[t] A.). — *Die schwebenden Selig-und Heiligsprechungprozesse* SML, 1905.
S. Stephanus I. — *Fragmenta.* Ml. 3.
Stilting (J.). — *De S. Liberio Papa commentarius.* Acta SS., sept. VI.
Straub (A.). — *De Ecclesia Christi,* Œniponte, 1912. — *Gibt es zwei u[n]abhängige Träger der kirchlichen Unfehlbarkeit?* ZKTh., 1918, 4[1]
Streit (C.). — *Atlas hierarchicus,* Paderbornae, 1913.
Suarez (Fr.). — *Defensio fidei catholicae et apostolicae adversus anglica[nae sectae errores.* Conimbricae, 1612. — *Opus de triplici virtut[e] theologica : fide, spe et caritate,* Lugduni, 1621. — *De virtute [et] statu religionis,* Lugduni, 1609. — *De Religione societatis Iesu* Parisiis, 1857. — *De Legibus,* Lugduni, 1619.
Suchkov (S.). — *Contra falsam doctrinam de universali primatu Papa* (russ.), Petropoli, 1890.
Suetonius. — *De duodecim Caesaribus,* Rothomagi, 1674.
Svietlov (P. I.). — *Christianae doctrinae expositio apologetica* (russ.), Kio[viae, 1910, 1912.
Sylvester (Malevansky). — *De orthodoxa dogmatica theologia* (russ.) Kioviae, 1892-1898.
Synaxarium Constantinopolitanum. Ed. Delehaye, Bruxellis. Act. SS., Pro[pyl. Novemb., 1902.

Taine (H.). — *Le Régime moderne,* II, Paris, 1894. — *La reconstitution d[e] la France en 1800.* L'Église. R2M, 1891, 105.
Talmud. Ed. Schwab, Paris, 1878 ss.
Tanner (A.). — *Theologiae scholasticae tomus III. De Fide, etc.,* Ingols[tadii, 1627.
Tantalidos (E.). — Παπιστικοὶ ἔλεγχοι, 3 vol., Constantinopoli, 1850-1853.
Targum (Onkelos), Berolini, 1884.
Targum (Jonathan). Ed. P. de Lagarde, Berolini, 1872.
Taylor (Is.). — *Les Missions protestantes.* Précis historiques, 1891, 40.
Ternovsky (P.). — *Theologia dogmatica* (russ.), Mosquae, 1838, 1839, 184[7]
Terrien (J.-B.). — *La grâce et la gloire, I,* Paris, 1901.
Tertullianus. — Ml. 1-2.
Theodoretus. — Mg. 83.
S. Theodorus Studita. — Mg. 99.
Theophilus Antiochenus. — *Ad Autol. I, II.* Mg. 6.
Theophylactus (Bulgarorum arch.). — *In Lucam.* Mg. 123.
S. Thomas Aquinas. — *Opera omnia,* Parmae, 1852 ss.
Thureau-Dangin (P.). — *La renaissance catholique en Angleterre a[u] XIXe siècle,* 3 vol., Paris, 1906 ss.
Tillemont (Lenain de). — *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastiqu[e] des six premiers siècles,* 16 vol., Paris, 1693-1712.

ISSERANT (E.). — *Ascension d'Isaïe,* Paris, 1909.
IXERONT (J.). — *Histoire des Dogmes,* 3 vol., Paris, 1905 ss.
OLETUS (F.). — *In summam Theologiae S. Thomae Aquinatis enarratio,* Romae, 1869, 1870.
ONDINI (C.). — *La primauté de S. Pierre, prouvée par les titres que lui donne l'Église russe dans sa liturgie,* Paris, 1867. — *La prière et l'appui du S. Siège et de l'épiscopat dans l'œuvre de la réunion des Églises,* Paris, 1876.
OURNELY (H. DE). — *Praelectiones theologicae,* Parisiis, 1725-1730.
OUZARD (G.). — *L'argument prophétique.* RPA, 1908, V. — « *Le peuple Juif* », DA.
RÉSAL (J.). — *Les origines du schisme anglican,* Paris, 1908.
ROÏTZKY (Vl.). — *Lineae historiae dogmatis de Ecclesia* (russ.), Serghiev-Posad, 1912.
RÖLTSCH (E.). — *Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte,* Tübingen, 1920².
serkovnya Viédomosti, S. Petersburg, 1887-1917.
serkovny Vestnik, S. Petersburg, 1875-1917.
URNER (C. H.). — *The Genuineness of the Sardican Canons.* JTh St., III, 1902.
URRECREMATA (J. DE). — *Summa de Ecclesia,* Venetiis, 1561. — *De potestate Papae et concilii generalis auctoritate,* Venetiis, 1563. — *Flores sententiarum S. Thomas Aq. de auctoritate S. Pontificis,* Venetiis, 1562.
YSZKIEWICZ (St.). — *La mission de W. Palmer.* Et. 1913, CXXXVI.

CALÉGON. — *Autorité et juridiction.* RA-R., 1895, I.
RBAN (J.). — *De iis quae theologi catholici praestare possint ac debeant erga Ecclesiam russicam.* Acta conventus Velehradensis, II, 1909.
RBANUS II. — *Epistola ad Eliam.* Ml. 151.

ACANDARD (E.). — « *Galilée* ». DTC, VI, 1914.
ACANT (J.). — *La Constitution « Dei Filius »,* Paris, 1895.
ALENTINIANUS III. — *Epistula ad Theodosium II.* Ml. 54.
AUGHAN (C^l H.). — *Mémoire, Lettre, Discours.* RA-R, 1895-1897, I, II, III.
ERMEERSCH (A.). — *L'Église et le droit de glaive. Étude sur le pouvoir coercitif de l'Église.* Et. 1911, 126. — *La tolérance,* Paris, 1912.
ERSCHAVE (P.). — *La Hollande politique,* Paris, 1910.
IGOUROUX-BRASSAC. — *Manuel Biblique,* 4 vol., Paris, 1916.
ILLER (M.). — *La question de l'Union des Églises entre Grecs et Latins depuis le concile de Lyon jusqu'à celui de Florence (1274-1438),* RHE, 17 et 18, Louvain, 1922. — *Les relations de Rome et de Constantinople au Moyen Age,* Byzantion, II, Paris-Liége, 1926.
. VINCENTIUS LIRINENSIS. — *Commonitorium.* Ml. 50, Avenione, 1821.

Vinogradov (I.). — *De veritatibus fundamentalibus orthodoxae Ecclesiae* (russ.), Mosquae, 1906.
Vitalianus. — *Epistula 1.* Ml. 87.
Vogue (E. M. de). — *Pages d'Histoire,* Paris, 1902.
Vregille (P. de). — « *Galilée* ». DA.

Wadding (L.). — *Annales Minorum,* Lugduni, 1625 ss.
Wappler (P.). — *Die Stellung Kursachsens und des Landgrafen Philipp v. Hessen zur Täuferbewegung* (Studien u. Texte), Münster, 1910.
Weber (F.). — *Iüdische Theologie auf Grund des Talmud und verwandte Schriften,* Leipzig, 1897.
Weiss (B.). — *Textkritik der vier Evangelien.* TU, 1899, 19^2. — *Das Matthäeus-Evangelium,* Göttingen, 1898. — *Quellen der synoptischen Ueberlieferung.* TU, 1908, 32^3.
Weiss (J.). — *Die Predigt Iesu vom Reiche Gottes,* Göttingen, 1900. — *Paulus und Iesus,* Berlin, 1909.
Weizsaecker (C.). — *Das Apostoliche Zeitalter der christlichen Kirche,* Tübingen und Leipzig, 1902.
Wernz (F.-X.). — *Ius Decretalium 3,* Romae, 1901, 1908, IV, Prati, 1912.
Whitaker (W.). — *Year Book,* London, 1927.
Will (Ch.). — *Acta et scripta quae de controversiis eccl. graecae et lat. saec. XI comp. exstant,* Marburg, 1861.
Wilmers (G.). — *De Religione revelata, II,* Ratisbonae, 1897. — *De Christo Ecclesia,* Ratisbonae, 1897.
Wirceburgenses. — *Theologia,* 10 vol.^{3}, Parisiis, 1879 s.
Wiseman (N. P. S.). — Migne, Démonstrations évangéliques, XVI.
Wrede (W.). — *Paulus,* Tübingen, 1907^2.
Wyclef. — *De Ecclesia,* Latin Work, t. IV, London, 1886.

S. Zacharias. — *Epistulae.* Ml. 89.
Zahn (Th.). — *Tatians Diatessaron,* Erlangen, 1881. — *Forschungen zur Geschichte des neutestamentlichen Kanons und der altchristlichen Literatur,* Erlangen, 1881-1903. — *Das Evangelium des Matthäeus,* Leipzig, 1905.
Zaprudsky (K.). — *De Concilio œcumenico* (russ.), Mosquae, 1906.
Zeiller (J.). — *La question du pape Libère.* BALAC, 1913.
Zikos Rhosis. — Σύστημα δογματικῆς τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας, Athenis, 1903.
Ziwsa (C.). — *S. Optatus Milev.* CV, t. 26.
S. Zozimus. — *Epistulae.* Ml. 20.

TERTIAE EDITIONIS PRAEFATIO

Tertiam hanc editionem Romae praeparabam, ex professo nunc
bus Orientis christiani deditus secundum praecepta SSmi Domini
Pii Pp. XI, toto ergo corde et animo intentus ut dissidentibus
ibuscumque, maxime ex Oriente, viae ad unitatem Ecclesiae denuo
nplectendam caritate simul et authentica doctrinae et historiae
ritate delectabiliores paterent. Defunctum quoque recentius (23. 1.
926) Em. Card. Desid.-Ios. Mercier, qui secundam huiusce operis edi-
nem sibi dicatam aliquot Anglicanis distribuerat, orabam ut, pro
nignissima sua mecum familiaritate, tertiam hanc editionem ex alto
nediceret, iisdem forte et aliis profuturam. Collectis undequaque
ctorum animadversionibus, omnes et singulas paginas attente perle-
bam et corrigebam, iis omnibus gratus qui emendanda mihi signifi-
verant. Libris quoque aliis usus sum, sive antiquioribus quos munifi-
ntia summi Pontificis ex Orientis regionibus in Bibliothecam Instituti
i Orientalis congerit, sive recentioribus quos docti viri de eodem
gumento scripserunt, v. g. P. Martinus Jugie A. A., P. H. Dieck-
ann S. I., praecl. prof. Dr. Fr. Grivec et, ex orthodoxis dissiden-
ous, Serg. Bulgakov et Nic. Berdiayev.

Multa sane potuissent addi, lectoribus non inutilia. Prae oculis tamen
mper habui iuvenes illos clericos qui theologiam fundamentalem
ima vice discunt. Sat ampla est pro eis copia rerum, sed vires non
cedet, dummodo professores et praepositi studia eorum privata diligenti
ra moderentur. Finis enim studiorum eis proponi debet, non solum
examina bono successu superentur, sed multo magis ut docti Eccle-
e ministri formentur, pietate quidem et intelligentia veritatis prae-
i secundum necessitates temporum. Ad haec professores non pauci
tabantur, quantum sibi ipsis (modesti nimis) et alumnis methodus et
axis huiusce libri profuissent. Compendia autem nimis abstracta et
da, ubi de Ecclesiae veritate et vita agitur, animos non satis iuvant.
Meliora tamen in futurum exoptanda adhuc esse novi, et censores
go ut progressui cooperari velint. Plurimas vero gratias R. P. Petro
Belloy S. I. dicere debeo, qui, ut olim pro secunda editione una cum
Bernardo Jeannet, sic pro hac tertia secretarius, ad correctionem
bore strenuo et ingrato plurimum contulit.

Pie lector, te nunc Christi servum rogo : pro scriptore ora, ut unicam
i Ecclesiam magis diligat eique serviat, licet indignus, efficaciter, et
e tu Domino vocanti cooperare, ut multi ex Oriente et Occidente per
clesiam sanctitatem adepti ad unicum Dei convivium festinent beati.

omae, in Epiphania Domini (6. 1. 1927).

† Michael d'Herbigny.
ep. tit. Iliensis.

INTRODUCTIO

1. Quid intendit tractatus de Ecclesia? Quid praenoscendum requiritur? — Finis : Quanam via Deus tum singulos supra terram viatores, tum egram humani generis societatem ad seipsum dirigat beatificaturus, certe est homini summa cura inquirendum. Deus enim naturali etiam tioni innotescit, ut qui pleno eoque supremo et absoluto iure humana aeque ordinet et praecipiat, non sane coactive sed obligatorie. *Gene-*e ergo finis huius tractatus potest definiri : « *Accedentem ad Deum* » *vare* sive singularem sive societatem, ut non ambulet in tenebris, d certus rectam a Deo propositam et illuminatam viam agnoscat et m Dei auxilio sequatur bona voluntate. Sic ipse Iesus ad suam Eccle-am insinuabat vocationem. *Specifice* autem tractatus intendit, ut docti ime cognoscant et ardenter ament et studiosius sequantur legitimam clesiam, quae simul cum Iesu unica est via, veritas et vita.

2) Praenoscenda : Itineris delineatio non solo termino assequendo u *ad quem*) determinatur, sed et loco *a quo* viator sit profecturus : iusquam ergo via seu methodus quae ad Ecclesiam ducat demons-tur, varia mentium dispositio initialis attente perpendatur.

A) Iis enim, qui res spirituales divinasque non esse ac forte ipsum oralem ordinem non dari contendunt, quamlibet de Ecclesia demonstra-nem frustra evolves vel etiam incipies, quamdiu eorum mens initium ltem correctionis non admiserit. — α) *Factum* tamen ecclesiasticum, ve actuale sive historicum (et quidem coram doctis, pro eorum anterio-bus studiis curisve, lux sive virtutis apud quosdam heroicae sive icientiae socialis coram sapiente stupendae), apte occasionem potest aebere, si huic cooperentur gratiae actuali, ut attendant denique ad oralia et etiam ad spiritualia et divina. — β) Inde fiet ut praeiudicia anescant, quae ex educatione forte (et ergo inculpabiliter) aut etiam e opriis vitiis oculos cordis obcoecaverant. Revera tale initium primae rebus religiosis attentionis historice constat frequenter evenisse, g. propter mirabilem Martyrum constantiam. — Exinde tamen, post itium illud, bona voluntas non solis internis gratiae auxiliis erit vanda, sed et externis doctrinae.

B) Adultis autem qui per Dei gratiam rectae sunt voluntatis, res tamen

religiosas ignorant, ordo orandi et studendi non immediate ab Ecclesi de se incipit. Ratio enim communiter, monente iam S. Augustino, con clusionem de Deo providente prius requirit. « Deum nisi et esse et huma nis mentibus opitulari credimus, nec credere quidem ipsam veram religio nem debemus... Si enim Dei Providentia non praesidet humanis rebus nihil est de religione satagendum » (*De util. credendi* 13^{29} et 16^{34} Ml. 42. 86 et 89). Epistula ad Hebr. (11^{6}) idem iam expresse profiteba tur : « Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inqu rentibus se remunerator sit ».

C) Psychologice ergo accedens ad inquirendum de Ecclesia, iam com muniter de Dei Providentia et de cultu aliqualiter ei debito assensu dedisti. Quomodo autem illa te Providentia ad se veritate attrahat, ora tione simul et studio perquiras, suadente Augustino :

« Omni intentione votisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fie potest, fletibus Deum deprecere ut te ab erroris malo liberet ». En ille de oration De studio autem : « Si et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo veris simae pulchritudinis fonte manare credendum est, et interior nescio quae con cientia Deum quaerendum Deoque serviendum meliores quosque animos qua publice privatimque hortatur, non est desperandum *ab eodem ipso Deo auctor tatem aliquam constitutam,* qua velut gradu certo innitentes attollamur in Deum (*De util. cred.* 15^{33} et 16^{34}; Ml. 42. 88 s.).

2. De methodis *ad tractatum* DE ECCLESIA *diversis.* At quaenam es illa auctoritas a Deo constituta, ut « attollamur in Deum »? — Ut De per res externas et per conscientiam cogniti, auctoritas concreta discer natur, duplex via solet indicari : vel historica descendens chronologic e miraculis Christi docentis, vel ascendens inductive e factis coaeta neis. Forte tamen consueta illa utriusque methodi divisio magis a paedagogiam pertinet quam ad concretam seu psychologicam inqu rentium mentem. Cooperantur enim plerumque argumenta, non tame sine alterutrius viae praecellentia. Distingue ergo methodum vel *magi logicam,* vel *magis chronologicam,* vel *magis psychologicam* secun dum integram hominis activitatem.

1) Viam emensuro *logice e factis* ascendentem Ecclesia innotescit pr mum *coaetanea* ut *factum* attentione dignum et mirabile. Quo intimiu perspecto, manifestabitur « Ecclesia per se ipsa... perpetuum *motivu credibilitatis* » (Vat. III, 4; D. 1794). Inde vero, propter illud « divina suae legationis testimonium irrefragabile » (ib.), illa Ecclesia agnoscend est quae assistatur in docendo *auctoritate Dei* infallibili. Proinde verun est et divino sancitum testimonio, quidquid nomine Dei docet — vel d

o conditore et fine; — vel de sui ipsius origine et essentia; — vel de gimine et membris; — vel demum de suae missionis ambitu et de ediis ad finem aptis.

Prior ergo methodus illa *videt* actuale *factum*. Inde, propter eius transcendenm, *credit* quaecumque sint divinitus sancita *historico-dogmatica*. Huic ergo *per* non praerequiritur studium (immo nec praevia cognitio) de Christo aut de saica revelatione. Multi per eam procedunt, sive viri scientiis eminentius dediti ychologiae aut sociologiae et miraculum morale mirati, sive simplices aut pueri os primitus Ecclesia per parentes clerumve docet. Vix eam sapiunt semiscienci illi qui unilateraliter vel sola facta (positivistae, empiristae) vel sola ratiocinia tionalistae, subiectivistae) observare volunt : « Abscondisti haec a sapientibus prudentibus terrae, et revelasti ea parvulis » (Mt. 11^{25}, Lc. 10^{21}).

2) Altera methodus apparatu scientiae magis technico procedit, *chrologicum* ordinem cum historicis secuta. — A) Veteris Testamenti ros et doctrinam primum profert, sive ut mera historiae documenta, ve ut qui de facto iam creduntur aliquam ex Deo revelationem contire. E quibus patefacit Ecclesiam praenunciatam fuisse, aut saltem essiae legationem ex Deo exspectatam a Iudaeis. — B) Quam legatiom ostendit in historica Iesu Nazareni persona actuatam. Non tamen rat statim de eius divinitate (efficacius secundum Patres postea monstranda, i. e. ex ipsa Ecclesiae fide), at solum de missione eius. C) Qui Christus, a Deo legatus, agnoscitur Ecclesiam instituisse, aeditam organica statimque exercenda activitate. — D) Quae, decursu mporum, licet essentialiter immutata, crevit tamen — *materialiter*, ltitudine hominum; — *socialiter*, exercendi regiminis extensione et iumentis, progressiva *finis* immediati assecutione, i. e. diffusione oriae divinae et sanctitatis, vulgatiore *mediorum* manifestatione et eciatim explicitiore doctrinae analysi et praedicatione (cf. infra, n. **268-0**).

Altera haec methodus communius, ante tractatum *de Ecclesia*, praepponit praeviam de vera Religione inquisitionem. Per quam Ecclesia initio praecognoscitur, mediante Christo Dei legato, divinitus missa. cialis autem vitae organismus, etsi quolibet historiae providentialis mento legitime crisi subiciatur, maxime illustratur, ut patet, ultima ae doctrinalis et practicae vitae explicitatione. Complexive demum rpetua totius illius transsaecularis « facti divini » aut « theandrici » ntitas extraordinariam Dei praesentiam et activitatem manifestat, ac le multa illuminat de progressivo actionis divinae modo cum erga undum universum tum erga singulares animas.

3) Methodum ex utraque mixtam, seu ordinatam ad integram homi*psychologiam* sequemur. Sic enim coram intellectu hominum probler*concrete* in vita reali ponitur, et concrete ac vitaliter solvendum e Quicumque enim tractatui de Ecclesia studet, eam aliqualiter iam nov saltem eius *esse* actuale et eius *dicere* de conditore et munere suo. Na aut est Ecclesiae filius, et inquirit in theologia maiorem pro seipso pro animabus iuvandis scientiam; aut, licet seipsum eiusdem Ecclesi filium non connumeret (cf. n. **356**), audivit tamen multa, tum moralia metaphysica de Deo et de vera religione, tum historico-religiosa de quae circa Christum eiusque post crucifixionem auctoritatem transsa cularem contradicuntur.

A) *Praecesserint* ergo — α) aliqua *facti actualis* notitia, unde zel ad ulterius inquirendum inceperit; — β) initia quoque humanae s philosophicae cogitationis de Deo et de religionis officio; — γ) fund mentalis etiam introductio de Christi messianitate.

B) Sola ergo ea, quae animam aliquatenus iam religiosam *ad Ecc siam proprie* cognoscendam permoveant, hic exponentur :

Et quidem, *priore parte,* **primaeva** ECCLESIAE VITA, i. e. quomodo *orta* et ad quem *finem;* quibusnam *mediis* praedita; quonam determ nato *Apostolorum* munere; — *posteriore* autem parte, **perdurans** ECCL SIAE VITA : i. e. quomodo *dignoscenda* sit inter aemulantes, quamn actualem societatem *criteria* legitimam patefaciant; quaenam sint adultae Ecclesiae organismo *membra* et « *iuncturae* subministrationi et *vox* authentica. — *Tertia* pars ad integritatem expositionis opportu adderetur de Ecclesiae **triumpho** in coelis, sive nunc iam pro patrib incepto, sive dein « ad mensuram plenitudinis » assequendo. At p more illa potius ad studia de novissimis reservantur.

Ex illa divisione, ne putes tamen rem historicam agi. Historia en nobis non finis est sed fons; ex ea maxime argumentamur. Itaque i in priore parte *conclusiones* deducuntur de *mediis*, quae Ecclesiae suum finem collata sunt. Non sane inquirendum est, utrum omn et singula media in usu iam ab initio fuerint, cum conditio nascen Ecclesiae talem usum nondum requireret; iure tamen e potestatib collatis determinatur, quisnam usus futurus sit aliquando, data occ sione, licitus. Pariter argumenta historica e subsequente histor absque principii petitione, illustrantur et confirmantur : e fructu en arbor dignoscitur et ex arbore semen virtutesque quas in se praecon nuerit.

ydinem illum *S. Thomas* commendabat. In Commentario enim praeclaro et entico *in Canticum,* cui studet quasi carmini doctrinali *de Ecclesia,* sic dividit a materiam : « Finito tractatu, in quo determinatur *de Ecclesia primitiva,* hic it tractatus in quo tractatur *de Ecclesia moderna* » (de cp. III ; lect. II, initio). a cum S. Thoma concordia de ordine sequendo fere debita videbitur, cum ea *gica profundior* quae *totum hominem psychologice* doceat. Ideo is in singulis stionibus processus eligebatur, qui animabus pro indigentiis aut anxietatibus esset aptior. Finis enim praelucebat ut *cuncti* Matrem Ecclesiam intimius oscerent e Christo ortam, et inde Illum Illamque ardentius amarent, studio- ministraturi. *Catholici* ergo, divinae erga se benignitatis conscii, intimo gra- m actionis sensu magis afficiantur ad iuvandos quoscumque eis Deus fratres naverit : « Vae mihi si non evangelizavero ». *Separati* autem suaviter absque roversiae asperitate manuducantur, sicut Saulus in via Damascena, ad agnos- um ipsum in suo opere Christum (*Me persequeris?*), atque ad oboediendum voci non solum ab ipso prolatae sed etiam per ministrum Ananiam factae icitiori : inde ergo praeiudiciorum squamae ab oculis cadant quae veram esiae effigiem anterius velabant. Moneantur demum omnes ut ab initio sciant esiam divinitus quidem extolli, at humana adhuc pati quamdiu in via manet, iedum in patria effulgeat « non habens maculam neque rugam » (Eph. 5^{27}).

) Certo tamen illam nemo pro se vel pro ceteris fructiferam speret acitatem e qualibet methodo, nisi *gratiae* prius attrahenti *cooperetur ns* et voluntatem teneat recte dispositam ad beneplacita divina reci- nda et observanda : « Domine, *quid me vis facere?* » — Si vero *nilitatem* illam *activam* et coram Deo debitam coniunxeris cum *pia dentis interrogatione,* certo tibi pulsanti aperietur. Immo receptum bi semen faciet in te et per te fructum multum, dummodo prae ore non ad modum Ionae fugias, sed cum Paulo omnia a Deo speres : Quaere Saulum... Ecce enim *orat.. :* Vas electionis est mihi iste, ut tet nomen meum.. : ostendam illi quanta oporteat eum pati pro nine meo » (Act. $9^{6\text{-}16}$).

) Ubique demum doctorum extra Catholicam hodiernorum senten- et theses, sive per se concordes, sive etiam adversae, *irenice* per- dentur.

Ad sinceritatem securiorem, citationes acatholicorum lingua eorum ginali retinentur. E russica tamen, versio pro communi utilitate erat essaria; attente curavi ut sensum ad litteram referrem. In Patrum aecorum citationibus latinas, quae in Migne adsunt, versiones cor- i sat saepe, ut textui graeco strictius adaequarentur.

. **Efficacitas** ergo thesium *apologetica* intenditur et *dogmatica.* raeque ad utrumque valent.

Apologetice enim, saltem indirecte, praeiudicia divelluntur et angores

animorum quiescunt, percepta veritate. Saepius etiam directe, p singulas theses, ipsi christiani non catholici, dummodo ad ordinand vitam suam secundum integram sibi cognitam veritatem promptio sint seu ad « *ambulandum dum lucem habent* », a Deo certe grati accipient, ut dignoscant illo sibi novo gressu *procedendum*, nisi *regr sive* velint contra lucem reniti (infra, n. 389[3]).

Dogmatica autem thesium vis tunc saltem effulgebit, ubi quis p demonstratas conclusiones de Ecclesiae auctoritate notisque recogita eiusdem documentis non solum historiam enarrari sed magistrum De audiri.

2) Aliis quibusdam divisio, primo aspectu lucidior, magis placet, q primum omnia apologetica congerit, dein dogmatica. Illa autem rer separatio materialis ex alterutro respectu videtur — *nec possibil* ambo plerumque respectus de eadem quaestione occurrunt. Solutio do matica apologeticam non sequitur solum sed et complet. Inde ab l multa bis complenda et repetenda tractantur, aut iam in priore pa respectu dogmatico complentur, inflexa ergo divisionis firmitate : qu inde potius ad speciem praefertur, quam ad veritatem; — *nec utilic* Antequam enim inter oppositas societates, quae se dictitent Ecclesia Christi, legitima critice inquiratur, nonne cunctis recte dispositis p derit ut iam communia principia et corollaria cognoscantur, quae, cum Christo instructore sint Ecclesiae in perpetuum collata, nequeunt p quaslibet separationes in legitima eius Ecclesia periisse? Sic plura int ipsos dissidentes conservabuntur vera et bona, unde rationes divisio minuentur, crescet autem propensio ad unitatem.

3) Etsi ergo valor singularum thesium dogmaticus solummodo integra fide de Ecclesiae auctoritate totus refulget (i. e. eas relege *post fidem*), utilius tamen elementa apologetica et dogmatica ad studiu sicut in reali vita consociantur. Distincta enim, at non separata, mutu vicissim augent lumen roburque.

Inde prior pars totius operis posset, prout pius me olim rogabat profes « orthodoxus » in facultate theologica Rumaenorum Czernoviensi (Iulio 191 plerumque pro ipsis separatis commune fieri compendium theologicum de Ecclesi Facilius dein accedent ad alteram quoque partem legendam et ponderanda Demum, ut speratur, optimi quique, sinceri et sereni in pacifica Christi dilection progredientur ad amorem ardentem illius unitatis, quam christianus quilibet pra cipuis studiis suis deberet accensere, cum eam Christus ante mortem tam eni rogaverit et commendaverit : « *Ut omnes unum sint* ».

. Brevis historia theologicae doctrinae de Ecclesia.

Per tria post Christum saecula priora : Iam ex Actibus Apostolorum historia posset continuari. Non enim ad historiam solum referendam scribebantur, intendebant simul, et quidem efficaciter, apologeticum finem et dogmaticum : s enim Vita Spiritus Sancti illustratur in Ecclesia et per eam. Epistulae, non m canonicae, sed et Clementis et Ps. Barnabae et Ignatii Ecclesiologiam pro tempore praeclare illustrant evolvuntque : quibus patet, una cum Spiritus caritate ica, Ecclesiae excellentia prae synagoga vere transcendens et hierarchiae novae oritas ad propagandam toto orbe doctrinam Christi unam eiusque imitationem tam. *Adversus Haereses* Irenaeus legitimam ample propugnat Ecclesiam, eiusque ilegia enarrat. Discernatur, ait, Apostolica, Scripturae et Traditioni innixa, episcopalis ; discernatur ea quae in veritate et in sanctitatis diffusione indefis est propter suam cum Romana episcoporum successione coniunctionem. clara leges inferius testimonia (v. g. n. **297** s.) Lugdunensis illius episcopi, ex Oriente immediatam in Gallias invexit Apostolicorum doctrinam primusque sum Gallorum theologiam professus est atque conscripsit. Haereticis Irenaeus, ianus schismaticis obstitit, scribens *De Catholicae Ecclesiae unitate*. pud illos omnes idem doctrinae fluvius puris integrae fidei de Ecclesia fluc- s civitatem Dei laetificat. Tertullianus autem, immoderato turbidus impetu ac um praeceps, pretiosa tamen multa historice ac etiam dogmatice confert, esertim suo *De praescriptione haereticorum* libello, propriis iam dictis prius natus quam lapsus.

Post persecutiones Ecclesia potissimum episcoporum conciliis et auctoritate liter manifestatur. — A) Multi, coram Arianorum principibus, propriam Eccle- independentiam vindicant : in Cappadocia, uterque Gregorius, Nazianzenus ie Nyssenus, ac Basilius ; in Italia, Ambrosius ; ad Orientem Occidentemque uo exsules Athanasius et Hilarius ; apud Scythas exul et ipse, Ioannes Chry- omus ; alii quoque frequentes. Consonabat ex Africa Optatus, Pacianus ex ania. — B) Eminet vero apologeticus et dogmaticus Ecclesiae de Ecclesia or, cui nullus par, Augustinus : operibus fere cunctis, praesertim contra ichaeos et Donatistas, modo *de Moribus Ecclesiae catholicae* et modo *de Uni- Ecclesiae* invicte disserit, multis quoque epistulis locisque librorum *de Civi- Dei.* — C) S. Vincentius Lirin. *Commonitorio* vitalem in Ecclesia legem illus- : quomodo nempe evolutio illius organica progressum et incrementa cum itate eiusdem individui conservata consociet. Unde ex ipso Concilium Vati- um formulam voti sui celeberrimi deprompsit : « *Crescat* igitur... et multum ementerque proficiat... tam unius hominis quam *totius Ecclesiae*, aetatum ac culorum gradibus, intellegentia, scientia, sapientia. » (*Commonit.* 28 [23] ; 50. 668. — *Vatic.* III, 4 ; D. 1800). —. D) S. Leo M. praeclara, sicut de Verbo arnato, sic de sponsa eius Ecclesia praecinebat, praesertim quinque *Orationibus anniversario.*

Ceteri dein scriptores laudem potius edidere quam tractatum. Disputabatur n de ecclesiastici iuris conclusionibus, non autem de ipsius Ecclesiae iure. apud ipsum S. Thomam nullam invenies synthesim dogmaticam de Ecclesia, vel disiunctas quaestiones vel lyricam glorificationem in praeclaro *de Cantico* mmentario (de quo *supra*, n. **2**).

Attamen, postquam diu disputatio theologica de Ecclesiae esse et essentia fe tacuerat, oppositio papae Bonifacii VIII et regis Philippi (1301 sq.) movet Iac bum Viterbensem, erem. S. Aug., ut Lutetiae scribat de Regimine Christiano, i. de natura et orthodoxia Ecclesiae unius, catholicae, sanctae et apostolicae, et eius regimine (ed. Perugi 1914; H. X. Arquillière 1926). Mox Legistae (*infra*, n. 76 cum Occam († c. 1350) et dein divisae in conciliis Basileensi et Constantien mentes ac demum concilii Florentini sollemnitas novas theologorum de Eccles expositiones promovebant. Primus synthetice de ea contra novos errores, maxi a Ioh. Wyclif (1) propugnatos, scripsit Ioannes de Turrecremata (1388-1468 *Summa de Ecclesia* « contra pestilentes homines, qui falsa dogmata tam cir potestatem ecclesiasticam quam saecularem... introduxerunt », cum appendice concilii Florentinii decreto pro Graecorum unione. Quattuor partes (I. De univer Ecclesia; II. De Eccl. Romana et Pontificis primatu; III. De universal. concilii IV. De schismaticis et haereticis) proponuntur quasi compendio in eiusdem oper *De potestate Papae et auctoritate concilii generalis;* adde *Flores sententiaru S. Thomae de auctoritate S. Pontificis* (De his cf. *Stimmen M. L.* t. 17, 1879, p 447 ss.).

4) *Recentius* « Reformatio » multos movit ad quaestiones de Eccles tractandas.

Quos inter eminent B. Bellarminus (2), Thom. Campeggi (3) et St pleton (4) polemicis controversiis propter necessitatem temporum cel briores quam irenicis. Eorum armis et alii utebantur : Suarez (5), D Perron (6), S. Franc. Salesius (7), Richelieu (8), ac dein praeclari Bossuet (9), ad quem Leibnitz interim accedere visus est. Nec silu suavior episcopi Meldensis aemulus, Fénelon (10).

Ex illa praeparatione speciales de Ecclesia tractatus theologici ord nantur progressive. Bannez contentus erat duplici Commentario d duobus articulis S. Thomae (2^a 2^{ae}, 1, a. 9-10); Billuart appendice tractatui de fide addebat. Hon. de Tournely (1658-1729), Sorbonn., do

(1) *De Ecclesia, De officio regis, De potestate papae* (circa ann. 1378-9).

(2) *Disputationes de controversiis* (Ingolst. 1586-9; 1607 ss.). Scriptor tomum I, *de Ver Dei scripto,* concludit amplis de Ecclesia interprete expositionibus, ac de eius auctorita Item tomum II *de Christo capite totius Ecclesiae* complet, dum militantis Ecclesi caput visibile designat Pontificem Romanum, ac inde disserit de Conciliis et de Ecclesi notis. — (3) 1481-1564. *De auctoritate et potestate Romani Pontificis* (1555), *De auctorit Conciliorum* (1561). — (4) *Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodi* (12 libris; Paris. 1578-1582); Eorundem *Relectio scholastica et compendiosa* (Antver 1596); *Vere admiranda, seu de magnitudine Rom. Eccl.* (Antverp. 1599). — (5) *Defen fidei cathol. et apost. adversus anglicanae sectae errores* (Conimbr. 1613), etc. (6) *Réplique à la réponse du Sér. Roy de la G. Bret.* (1620). — (7) *Controverses.*

(8) *Traité pour convertir ceux qui se sont séparés de l'Église.*

(9) *Histoire des variations des Égl. Protest.* (1688); 2 *Instr. pastor. sur les promess faites à l'Égl.* (1700 s.); *Recueil [sur la] réunion des Protestants de Fr. et d'All.* (1691 s

(10) *Lettre sur l'autorité de l'Égl.; Traité du ministère des Pasteurs; Dissertatio S. Pontificis auctoritate;* cf. DTC. *Église,* IV, 2190.

nae de Ecclesia electiorem locum dabat in suis *Praelect. theolog.* (1). ures gallicanismo ac dein Febronio (J. N. von Hontheim, 1763) obsta- nt; v. g. card. ORSI (1692-1761) : *De irreformabili Rom. Pontificis definiendis fidei controversiis iudicio;* et Petrus BALLERINI (1698-769) contra Febronium : *De potestate eccl. SS. Pontificum et Concil. ner.* (1766), *de vi et ratione primatus Rom. Pontificum* (1766) : iorum opera Migne (*Theol.* t. III) collegit; F. A. ZACCARIA (1714-795) *Antifebronio* (1767), *Antifebronius vindicatus,* seu suprema omani Pontificis potestas, 4 vol. 1771-2. Citandi etiam Card. GERDIL, h. M. MAMACHI. Item J. J. HAVELANGE, *Ecclesiae infallibilitas,* 1788.

C) Finiente saec. XVIII usque ad XX, compendia theologica ordine re simili contra Protestantes et Gallicanos seu Febronianos praecipue riguntur. Plures inter bene meritos excellebant v. g. H. KILBER - 1782) in *Theol. Wirceburgensi* (1766; iterum Paris. 1880); I. PER- ONE († 1876) in *Praelect. theol.* (1835-1842) et *De Rom. Pont. infalli- ilitate* (1874), Pat. MURRAY *De Ecclesia Christi,* 3 vol. (Dublin. 1860-6) et *Compendio* (1874), I.-B. FRANZELIN († 1886) ultimo suo opere : *e Eccl. Christi* (1887) ; Cam. MAZZELLA († 1900) *De religione et Eccle- ia* (1880, 1892), L. F. BRUGÈRE SS. (1873, 8), Dom. PALMIERI, Raph. ERCIA (ed. 5ª, 1878). — WILMERS († 1899), PESCH, HURTER, BILLOT, EGNA, MUNCUNILL (1914), DIECKMANN, BAINVEL etc... pro sua erga uditores immediatos benignitate, esotericam praecipue utilitatem ad xaminum pericula superanda intendebant; et quidem Wilmers didac- ica divisione praeclarior (1897); Em. autem Card. Billot vigilantiore tudio contra omnia liberalismi moderni vestigia (2). De doctrina

(1) Paris. 16 vol. 1725-1730.

(2) Inter *separatos*, rarius dogmatice scriptum est de Ecclesia; saepius historici vel olemici respectus intendebantur. Attamen notabiliores nominentur — A) in *Occidente*,) Occam et Legistae, dein Wyclif et Huss quasi praecursores; — β) Luther et Melanch- on, Calvinus et Beza, Henricus VIII et Jacobus I, quasi institutores. — γ) Celebriora criptorum opera sunt Ioannis GERHARDI (1582-1637), *de Ecclesia* (*Locorum Theolog.*, ocus 22; t. V, pp. 254-602) et Petri JURIEU (1637-1713), *Le vrai système de l'Église.* —) Inter recentiores de Ecclesia monographos, eminebant in Germania Iulius KÖSTLIN 826-1902), in Anglia Ed. PUSEY (1800-1882), in Gallia Pr. Fel. JALAGUIER († 1864) opere osthumo de l'*Église* (1899). [De G. Leibniz, cf. Bossuet].

B) Inter *Orientales :* Compendia generalia de Theologia scripserunt v. g. Theophan. ROKOPOVITCH († 1736), institutor S. Synodi in Russia (1721), protestantismo imbutus; teph. JAWORSKY († 1722), *Petra fidei ;* Macarius BULGAKOV († 1882), metrop. Moscov., multa lita sunt polemice, pauca synthetice de Ecclesia. Recentius V. V. BOLOTOV sinceriore e historicis cura praevaluit; laudandi quoque Glubokovsky, Golubinsky, Brilliantov. e eorum litteris circa Ecclesiam, Th. SPÁČIL inter *Orientalia Christiana* II, 1924, p. 37-40, multa nomina operaque citavit sub titulo *Conceptus et Doctrina Ecclesiae*

Patrum circa Ecclesiam Ant. Straub (2 vol. 1912) et Ottiger mag curabant. Nec omittenda ea quae P. Garrigou-Lagrange de metho disserebat, inquirens *de Revelatione* (1918, 1925[3]). P. Y. de la Brièr in *D. A.* magis apologetice, P. E. Dublanchy in *D. T. C.* magis sch lastice praeclare sub voce *Église* scripserunt.

De respectu apologetico vel historico multa linguis vulgaribus scr bebantur, v. g. Bruders *Die Verfassung der Kirche,* Eymieu *Dec arguments en faveur du catholicisme* (1924), Brunhes *Christianisme Catholicisme* (1924), Card. Gibbons *The Faith of our Fathers,* et var compendia apologetica (Devivier, Hugueny, Hettinger, Weiss, G. Ess et J. Mausbach, Prunel, etc.), P. Batiffol : *Le catholicisme, des or gines à s. Léon,* 5 vol. 1909-1924. Dogmatice alii disserebant, v. g. Dom Gréa *L'Église et sa divine constitution* (1885), Scheeben-Atzber ger *Handbuch der kath. Dogmatik*, IV, 1, 2 (1898)...

5. Cur ergo novum hoc, post illos ceterosque scriptores praeclaros, volumen

1) Candide liceat fateri : opus fuit ex oboedientia et caritate susceptu Ex *oboedientia* quidem, quoniam, editis primum brevi fasciculi thesibus introductoriis (1913) de Ecclesiae origine, R. P. Wernz optav et commendavit, integrum de Ecclesia tractatum pari mente praeparar Ex *caritate* etiam, sive erga dilectos Sacrae Theologiae auditores, siv erga plerosque qui intra Ecclesiam vel exterius veritatem religioni inquirunt recta mente atque voluntate. Cunctis enim prodesse potes saltem mediate, opus quo — lumen circa recentiores difficultates e professo diffundatur, — de separatis benigne agatur, — de Orienta libus speciatim ex eorum operibus amicabiliter lectis ita sentiatur, u simul et mutua saepius praeiudicia dissipentur et eorum principi consona plerumque cum nostris illustrentur.

2) *Theologi compendium* prae manibus per studia habeant, plurim refert. Nequeunt enim e fontibus innumeris per seipsos haurire. Praesta tamen, ut nunquam in privati magistri verba iurent, sed ipsi cit assuescant scientificae inquisitioni et demonstrationi. Divinae aucto ritati fidem dederunt, non mere humanae. Ideo iure exspectant, ut sib deductionis aut applicationis cuiuslibet correlatio cum revelati

iuxta theologiam Orientis separati. Theologi graecorum hodierni ad unionem cum Anglicanis plerumque tendunt, v. g. Nicolas Ambrazi, Christos Androutsos, N. Damas las, Const. Dyobouniotes, J. E. Mesoloras, Chrysost. Papadopoulos, N. Technopoulos

C) Recentes de Ecclesia scriptores inter separatos ad Catholicae unitatem venerunt in Anglia, Newman et cet.; in Russia, Vl. Soloviev; in Germania, von Ruville, Albani Curtius iun; in America, Francis Paul, [Bishop] Kinsman.

inaque auctoritate probetur; ac inde e propria sua expertaque scientia apti erunt ut ceteros efficaciter doceant.

uomodo autem uterque effectus melius obtineatur, alii alia sentiunt.

unt qui textum laudant, fere synopticum brevitate aut numeris fere algebricum quibus in aliis libris probationes seu citationes quaerendae sunt. At inde us ita contrahitur ut veritas asseratur solum, at nec suis debitis coloribus risque munita nec satis relata ad tacitos revelationis fontes. Sicut enim simus ille usus iam ubique damnatur, quo theologus minime auditor erat sed ilis solum scriba sub dictante lectore, ita non sufficiunt compendia illa bre-a, quibus forte facilior ad examina repetitio videtur promitti, vera autem ntia acquiri nequit. Etsi enim sic professori occasio datur, ut plura in promptu de dicat unde auditores forte delectentur, nunquam tamen sat secure rem sibi re possunt nec eam retinere nec ea in posterum uti. Libelli quoque, qui umque solis Scripturae et Patrologiae numeris conficiuntur sed non ipsis cita-ibus ornantur, minus etiam prosunt; nam ut doctrinae ex algebricis illis pagi-hauriantur, innumera sunt volumina pertractanda : quae nec theologus poterit brevi studiorum tempore evolvere ac multo minus sibi notare, nec postea rdos propria bibliotheca possidere consulenda. Sciet ergo solummodo, libris illisve contineri demonstrativa multa vel utilia et pulchra : nec tamen ipse t, nec aliis citare poterit. Mox ergo eum theologici studii taedebit, sibi fere ossibilis.

mpliores ideo tractatus nostris temporibus, sicut in ceteris Universitatum facul-bus, sic et in theologia pernecessarii videntur. Nec unquam forte eminue-t ii, qui solis abbreviatis compendiis studuerunt. Quid aurea theologiae aetas tulerit, quid argentea, ut discipuli formentur, vide : Alberti Magni et S. Tho-, Bonaventurae et Scoti opera habes; vel Suarezii, Thomassini, Petavii. Liber us sit compendiosus sane, at per se stans, et « Summam » doctrinae con-ns.

ic *tempore studiorum,* theologus efficaciter poterit lectiones praeparare et dili-ter repetere. Magistro autem paginis vitam quasi inspirante, expositionem eius theticam propriosque respectus discipulus tota poterit attentione sequi et libere annotare, certus se essentialibus in perpetuum muniri. Totus ergo in schola r sive professoris sive auditoris tendet ad intellectum, non autem ad memoriam ad mere materialem auditionem vel inscriptiones. Propterea demonstrationes tionesque in extenso plerumque referri oportebat, cum corollariis. Sic per s scholares annos, facile fiet ut theologi singuli, pro diversa intellectuum capa-te et probabiliore vitae suae apostolicae utilitate, privatim proprio sibi labore pendium ordinent, cum ut examina facilius superent, tum ut animas dein effi-ius iuvent. Scholiis autem, quae ad praxim spectant, non solus intellectus dio applicatur, sed ipsa pietas cum animarum affectu zeloque, i. e. totus homo. t ergo libri moles paulo maior, at utilitas proportione multo maiore crescit.

ost studia vero, ipsa compendii plenitudo directe conferet ut et aliorum animae um recipiant auxilium, et ipsi sacerdoti memoria gustusque theologiae reti-ntur atque vivificentur. Quaestiones enim singulae ita ponuntur et pertrac-tur, ut e libro theologus sit ad hodierna inquirentium de religione colloquia tinenda et iuvanda paratus, et ad scientiae theologicae periodica cum fructu

legenda et intellegenda : quae omnia post annos scholasticos vitalem et pastoral sacerdotis progressum complent et perficiunt. Studia sic directe vitam praepar activam, sed in activitate perseveranter piam atque studiosam.

Det Deus, omnia toto hoc opere legi, etiam a separatis, sicut scrip sunt, ad pacificam et unanimem cunctorum caritatem qui Christ credentes reverentur. Si enim amanter quaerant, quam diligit ani eius, Sponsam unicam, Ecclesiam, animarum Matrem, invenient pulsent, et aperietur.

« **Respicias, Domine, fidem Ecclesiae Tuae,**
Eamque secundum voluntatem Tuam pacificare et coadunare digneris

PARS PRIOR

De primaeva Ecclesiae vita.

Sectio I. De Ecclesiae Origine.

6. De ordine rerum. — 1) In priore parte, propter methodum superius nunciatam (n. 2[3]B), de primaeva Ecclesiae vita agetur. Vita vero illa facto, sicut et conici poterat, habuit *initium, motum ad finem, edia.* Tribus ergo sectionibus curandum erit de Ecclesiae *origine* et *ne,* de *consectariis,* de *mediis* historicis i. e. de Collegio apostolico. 2) Sectione *prima,* ad Ecclesiae *originem* observandam, necesse est gnoscatur et medium in quo nata est et mens participum priorum, ac mum ipsa primae institutionis condicio finisque. Sectio itaque haec uattuor thesibus inquiret — A) historicum in quo succrevit Ecclesia *edium,* seu Iudaeorum propensiones et usum loquendi : *audientium* go Evangelii praedicationem quaenam fuerit EXSPECTATIO IUDAICA; B) *factum* dein primae actionis vitaeque, qua Ecclesia a Synagoga scernebatur, « signum cui contradicitur » : *agentes* ergo considerantur vel ii qui Ecclesiam propagabant vel qui eam impugnabant, stes de PRIMO FACTO ECCLESIASTICO; — C) *originem* illius vitae, seu lationem illius facti ecclesiastici in tali iudaico medio ad personam am cuncti sive discipuli sive adversantes designant, i. e. ad Iesum zarenum : tertia enim thesis, post priores duas, plena vi poterit PRIMA INSTITUTIONE secundum ipsius Iesu dicta et gesta quae intenonem eius manifestant, inquirere atque concludere. — D) Ex illa risti intentione manifesta, patebit ipsius institutae ECCLESIAE FINIS.

Thesis I. De Exspectatione iudaica.

Incipiente in Iudaea Romanorum regno, cultores religionis iudaicae, cris suis libris edocti, eam exspectabant divini cultus renovationem a inciperet in terra REGNUM DEI universale et perpetuum.

7. PRAENOTANDA : **I. Intendit thesis,** ut determinet quidnam Iudaei *opter praeteritam* suae gentis historiam *in futurum* exspectaverint, storicis illis temporibus quibus Ecclesia primum manifestatur; spe-

ciatim, quid spei conceperint incipiente in Iudaea Romanorum regno Sic multa clarescent historice, apologetice et dogmatice.

Historice enim thesis sensum verborum determinat quibus *Christu et Apostoli* sunt usi; aperit mentem *auditorum :* quid crediderint, qui speraverint; adumbrat ergo ipsos motus nutusque communes inter quo Ecclesia primum nata est (reconstitution du milieu).

Apologetice (1) prophetias, historice priores eventibus, adimpleta fuisse manifestat. Constituit ergo directe argumentum de Ecclesiae tur origine tum etiam divina auctoritate.

Dogmatice haec thesis iam insinuat continuitatem verae religionis i mundo, ordinem Providentiae, perpetuam omnium vocationem a salutem (2).

8. II. **Momentum huius thesis** e fine apparet, ac etiam extrinsecus ex eoru auctoritate qui argumento illo prophetico usi sunt :

A) Christus ipse eiusque Apostoli.

S. Stephanus, propter usum illius argumenti, occiditur (Act. 7).

B) Patres Apologetae, propter quos hypothesim proposuit Rendel Harris (*Test monies* I, 1916; II, 1920) de quodam compendio ex Prophetis apologetico; pra sertim *Epistula Barnabae* et *S. Iustinus* (*Dial. cum Tryph.*) Cf. ap. *Eusebium.*

C) Inter posteros Patres, praesertim *S. Augustinus.*

D) Demonstratio quoque frequens est, medio aevo, apud scriptores qui exegeti vel polemice agebant contra Iudaeos.

E) *Recentiores catholici : Bossuet* (Discours sur l'Histoire Univers.), *Wilmers* (

(1) **S. Aug.** (*De fide rerum quae non videntur* v. g. c. 35; Ml. 40. 174) : « Quae su indicia clariora quam ea quae *nunc* videmus *praedicta* et *impleta*?... Attendite qua videtis. Ipsa vos Ecclesia ore maternae dilectionis alloquitur : Ego quam miramini pe universum mundum fructificantem atque crescentem, qualem me conspicitis, aliquand non fui. Sed Deus me promittebat. » — Idem saepius de hoc (v. g. *De catech. ru* c. 27[53]; Ml. 40. 346) : « Omnia, quae nunc vides in Ecclesia Dei et sub Christi nomi per totum orbem terrarum, ante saecula iam praedicta sunt, et sicut ea legimus ita videmus, et inde aedificamur in fidem. » Argumentum illud evolvunt libri XVII et XVI *de Civitate Dei.* Ml. 41; pariter *Contra Faustum* l. XII v. g. c. 39 et 43; Ml. 42. 275-27 vel l. XIII c. 1, Ml. 42.288 : « Hebraei prophetae... ad christianam salutem tanta fid lium examina adducunt... Omnes gentes per hebraeam prophetiam credunt in Christum. (De illo argumento ap. *August.* cf. RPA 15 janv. 1910, t. IX, p. 568-574).

(2) De hoc, iterum S. Augustinus : « Neque ob aliud ante adventum Domini scrip sunt omnia quae in Sanctis Scripturis legimus nisi ut *Illius* commendaretur adventus *futura* praesignaretur *Ecclesia* i. e. *populus Dei* per omnes gentes, quod est corpus ei adiunctis atque annumeratis omnibus sanctis qui *etiam ante adventum Eius* in hoc sa culo vixerunt. » (*De catech. rudibus*, c. 3[6]; Ml. 40.313). Cf. *ibid.* c. 19[35]; col. 335 « *Ecclesiae membra* erant *etiam illi sancti*, quamvis in hac vita fuerint antequam secu dum carnem Christus Dominus nasceretur. » — Cf. *Epist. 102 ad Deogratias, de Tempo christianae religionis* n. 12; Ml. 33.374; — de *Praedest. Sanct.* c. 9[17]; Ml. 44.973; *de Patientia* c. 21[18]; Ml. 40.621.

lig. revelata l. II, c. 2, a. 3, p. 235-237, p. 252, n. 249), *Pesch* (1³ p. 141-143), *Fran-in* (th. VI), *Lepin* (Jésus Messie et Fils de Dieu, cp. I), *Touzard* (RPA 1908, mars, t. 5, p. 757-772. — Juif [le peuple] in DA).

« Quem non moveat ad credendum tantus ab initio ipse rerum gestarum ordo ipsa connexio temporum, *praeteritis* fidem de *praesentibus* faciens, priora sterioribus et *recentioribus antiqua* confirmans? » (S. Aug. epist. 137 ad Volus., 4¹³; Ml. 33.522).

9. III. **Fontes** consulantur imprimis Vetus Testamentum, praesertim ophetae, et Novum. Scripturae coram rationalistis considerentur sub c saltem respectu historico, quo de mente testentur quae viguerit ud scriptoris aequales. Recepta vero earum inspiratione vel aucto-ate supernaturali, eadem thesis probabit directe et efficaciter, v. g. ntra Iudaeos, promissionem fuisse impletam, quae a Deo prodierat. Iuvabunt etiam alii libri illius temporis, sive apocryphi, ab Iudaeis ti, sive profani sive apud Romanos Graecosque scripti, sive praeser-m a Flavio Iosepho.

Auxilio demum erunt recentiorum opera historica, v. g. M. J. Lagrange O. P. *Messianisme chez les Juifs* (1909); Pierre Batiffol *L'Église naissante et le tholicisme* (1909 et ed. post.); Emil Schuerer *Geschichte des jüdischen Volkes Zeitalter Iesu Christi* (3 vol. et Reg. 1901-1911⁴; praesertim t. II § 29 pp. 579-1); Iulius Boehmer *Der alttestamentliche Unterbau des Reiches Gottes* (1902), *er religionsgeschichtliche Rahmen des Reiches Gottes* (1909); Ed. Koenig *Ges-ichte des Reiches Gottes bis auf J. C.* (1908), *Geschichte der alttestam. Religion* 915²).

10. Pars Prior : **Iudaei ANTIQUAS suae gentis ad Deum relationes concipie-nt ad modum THEOCRATIAE.**

Existentia illius conceptus patet, e modo quo Iudaei, libris suis locti, historiam suae gentis *narrabant* et *interpretabantur*.

1. Chronologice narrabant Iudaei historiam suae gentis sic : 1) *Initia : Monotheisticae* familiae, quae ex Abraham et Iacob iebantur, iugum servitutis diu in Aegypto passae, demum evaserant r Exodum. Tunc primum, dum errant in deserto, coadunatae sunt in *opulum,* ducente Moyse pro Deo. — Attamen, post occupatam terram bi « promissam », singulae tribus incerto solum vinculo uniebantur, udicibus subditae ac etiam saepe hostibus, usquedum Saul *rex* eligetur quattuor circiter saeculis post Exodum. — Sauli *David* successit, ni regno longo et plerumque glorioso cunctos sibi subdidit, arcemque on Iebusaeis eripuit. — Quo regnante ac dein filio Salomone, Israe-ae culmen suae prosperitatis obtinuerunt, tribus fere saeculis ante nditam Romam; unitatis tunc suae erexerunt centrum signumque,

templum Hierosolymitanum. — Porro, tempore Christi, omnia il prospera a Iudaeis plerumque existimabantur quasi pignus et figu prosperitatis melioris quam Deus piis concedere volebat.

2) *Discidium* autem mox inceperat, politicum simul ac rituale. In ruina. Regnum septentrionale *Israel,* conditum ab Ieroboam I (c. 93 floruit aliquando *Samariae* (870) sub Achab et Iezabel, sed prius eve titur (722) a regibus Assyriae Ninivitis Salmanazar IV et Sargone. Regnum dein meridionale *Iudae,* minus at glorians civitate Ierusale et templo, funditus destruitur (586) a rege *Chaldaeorum* Babyloni Nabuchodonosor (604-561), qui plerosque vicissim incolas transmigra iubet templumque diruit.

3) *Reduces* Iudaei, postquam *Chaldaeos* rex *Persarum* Cyrus (538-5 vicerat, statim conabantur ut *monotheisticum* gentis suae cultum dein *regnum* instaurarent. Zorobabel mox curavit de *templo* iteru aedificando (536 sq). Innovatur tunc progressive sollemnitas cult monotheistici, sub religiosa *Pontificis* auctoritate. Huius vero elec regimenque ac etiam dimissio ab aliquo rege alienigena pendeb occultius quidem tempore Persarum (538-330) sed durius dein sub iu Macedonum seu *Graeco-Syrorum* (330-168). A sua tamen gente Po tifex pluries invocabatur quasi dux, etiam in re civili (fere sicut chri tianorum Patriarchae sub Turcarum imperio). Adiuvabatur (et sae impugnabatur) a paulatim constituto concilio *Seniorum* seu sace dotum et *Principum* populi, dicto *Synedrio.*

4) *Bella ad independentiam.* Post saecula, cum Rex Syriae Ant chus IV Epiphanes (Polybius scribit : Ἐπιφανής 194-164) general contra Iudaismum pro hellenismo et idololatria persecutionem movis (1 Macch. 1^{29-47}; 2 Macch. 6-7) Pontificesque Iason (2 Macch. 4^{7-9}, $^{18-}$ Menelaus et Lysimachus (2 Macch. 4^{42}) apostasia defecissent, insur xerunt piissimi Iudaeorum ('Assidim, Ἀσιδαῖοι; hásidáh = pietas) : pari sacerdos Mathathias et filii eius, dicti Asmonaei vel *Macchabaei.* Anno circiter 161, Ionathas Macchabaeorum instaurat plenam Iuda independentiam religiosam et civilem. — Mox incipiunt multa prae inter *Sadducaeos* qui ditiores ad rationalismum materialem et helle cum tendunt, et *Pharisaeos* (separati) qui, cum sint legisperiti scril et doctores, strictissimam observantiam legis (et usuum suor humanorum) requirunt. — *Bellum civile* maxime crescit post mort Reginae Alexandrae (76-67). Cuius filius minor Aristobulus II, Sad caeis innixus, vincit fratrem maiorem Hyrcanum II. Qui sibi in au

n vocat Antipatrum, Idumaeae strategum et patrem Herodis magni. rque hinc ad arbitrium evocat e Damasco *Pompeium*. Cui, sub sule Marco Tullio Cicerone (anno 63), Pharisaei et amici rcani II tradunt urbem Ierusalem sine praelio. In arce vincitur Aris- ulus.

) *Libertatem* Iudaeae *Pompeius* confirmat sub solo regimine Ponti- s, prout rogatus est a legatis populi. Mox vero, auxilio Caesaris ac n Antonii et Augusti, Antipater et postea *Herodes* cum Sadducaeis toritatem exercent politicam. In ordine religioso *Pharisaei* per agogas totum fere populum doctrinae suae puriori acquirunt. Initio ctitatem religiosam et exspectationem renovationis religiosae maxime mendant. Mox autem spes gloriae humanae et politicae libertatis itur, ex illo praesertim tempore quo Romanorum senatus Herodem, ponentibus Antonio et Octavio, declaravit *regem Iudaeorum* a. I.-C.) eumque post tres annos saevo bello in urbem Ierusalem oduxit (37-4 [3] a. I.-C.).

ncipit ergo *quartum* supra Iudaeos imperium hostium; sed prima vice ncipi non Iudaeo titulus datur *Rex Iudaeorum*. Ipsi inde attendunt Gen. 49¹⁰.

1. II. INTERPRETABANTUR Iudaei *dogmatice* illam populi sui histo- n totam a Providentia supernaturali ordinatam esse ut theocratia ua prior gentem sanctificaret aut saltem segregaret, ad praeparan- n alterum et eminentius *Regnum Dei* (cf. n. **15** et **21**²).

) Dogmatice et nos ex Ecclesiae fide eandem doctrinam profitemur. revera coram mero historiae spectatore gens illa sic singulariter lvitur, ut imprudenter mira vestigia specialis a Deo ordinationis egentur. Directe tamen thesis id non intendit, sed solum ut demons- talem fuisse *conceptum* Iudaeorum, incipiente Romanorum regno. o omitti hic potest disputatio de prima textuum origine et antiquitate natura, sintne inspirati necne. Satis erit ostendere, quid Iudaei e s libris soliti sint tunc concipere.

) *De conceptu* illo Iudaeorum testantur libri Iudaeis sacri, quibus s theocratiae origo et ratio narrabatur. Pariter Flavius Iosephus, et dem explicitis verbis. Locutus enim de variis apud diversos populos erniis (οἱ μὲν μοναρχίαις, οἱ δὲ ταῖς ὀλίγων δυναστείαις, ἄλλοι δὲ τοῖς θεσιν) addit : « Legislator vero noster (= Moyses) ad formarum illarum lam aspexit, sed, si dicere liceat confingendo verbum, *theocratiam* erminavit ordinem politicum, Deo imperium et potestatem devovens

(Θεοκρατίαν ἀπέδειξε τὸ πολίτευμα, Θεῷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος ἀναθείς) (*Cont. Apion.* 2, 16, 4).

12. III. **Origo et ratio** illius singularis relationis inter unicum universalemque Deum et iudaicum populum, seu *theocratiae,* concipiebatur Iudaeis (secundum sacras eas Scripturas) FOEDUS *mutuum, propter quod Deus* REGNUM *super populum* SUUM *exercebat.* Et ita quidem ut praeteritae res praenunciarent meliora, proxime manifestanda.

Inde determinandum breviter erit, quid Iudaei e libris suis hauserint

1) de antiquo { A) foedere; B) regno Dei super populum suum; } pars I.

2) de sperato { foedere novo; regno Dei super populum innovatum. } pars II.

13. De foedere antiquo. — 1) E Scriptura Iudaei concipiunt suum gentem Deo unico vi antiqui mutuique foederis singulariter coniunctam. Credunt enim his quae narrantur a Lege (*Thorah*). Ideo haec eis certa sunt : sicut homines foedera inter se contrahunt rituque significant, v. g. Abraham et Abimelech (Gen. 21^{27-32}), Laban et Iacob (Gen. 31^{43-54}), sic Deus cum electa libere persona, v. g. Noe (Gen. 9^{8-17}, cf. 8^{21s} « Arcus in nubibus, signum foederis »), Abraham (*ib.* $15^{9s,17s}$, 17^{2} « Pepigit Dominus foedus cum Abram »), immo iam prius cum Adam (*ib.* 1^{29s}, 2^{3}). Item cum familia, progenie, gente.

Deus ergo cum exeuntibus ex Aegypto filiis Israel constituit in monte Sinaï *foedus* (Berith, διαθήκη, *testamentum*) ritu sanguinis assueto (Ex. 24^{4-8}; Ier. 34^{18} damnat « viros qui praevaricantur foedus meum, et non observaverunt verba foederis quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulum quem conciderunt in duas partes et transierunt inter divisiones eius »). Inde efficiuntur *populus,* et quidem populus *Dei,* « gens sancta », cui haereditas debetur *promissio* olim a Deo patriarchis facta (Gen. $12^{2,3,7}$, 13^{15s}, $15^{5,18}$, 22^{17s}, 26^{4}; cf. Ex. 6^{3-8} : « Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac et Iacob.., pepigique foedus cum eis... recordatus sum pacti mei. Ideo dic filiis Israel.. : assumam vos mihi in populum... »). Iam ergo in primo contrahendo foedere mens ad promissiones de futuris dirigitur (Cf. Rom. 9^{6-9} : Filii Dei.., qui filii sunt promissionis, τῆς ἐπαγγελίας; $4^{13s,16}$; cf. Gal. $3^{8s,16-18}$, Eph. 2^{12}; Prat *Th. S. Paul* II[4], p. 141 ; II[7], p. 118 s.).

Sollemnitas foederis sic ordinatur ut a populo (videntium ac deinde legentium) clare intellegatur. — α) *Vocatio* populi iam familiaritatem divinam enunciat (v. g. Ex. $3^{7,10,15s}$, 4^{22s} : « Deus patrum vestrorum

lius meus primogenitus, Israel »; cf. 6[3-8]). — β) *Ritus paschalis* 2[21-27]) foedus praeparat, quo populus fiet « regnum sacerdotale, gens ncta » (19[6]; cf. 1 Petr. 2[9]), dato libere consensu : « Cuncta quae locutus t Deus, faciemus » (Ex. 19[8], 24[3,7]). — γ) Sollemniter post purificationem [14s]) foedus promulgatur (20; cf. 21-23), dum *volumen foederis* sacrii sanguine consecratur (24[1-7]), et ipse populus eodem sanguine respertur (24[8]) : « Hic est sanguis foederis quod pepigit Dominus vobiscum » f. Heb. 9[18-20, 25-27]). — δ) Sanctio pacti foederis demum declaratur : enedicetur populus, si fidelis sit; sin autem infidelis, castigabitur nec ad normam foederis, i. e. ad monotheismum et moralitatem deat (Lev. 17 s, 26[18-33]; Dt. 10[12ss], 11[26ss], 28[1s,15,47]).

Deus ergo quasi per *nuptias* suo coniungitur populo. Factus inde niugis Dominus « *zelotes, aemulator* » (Ex. 34[14]), excludit alienum iemlibet (Lev. 26[1s], [12s]; Dt. 11[13]...). Requirit autem sibi totum reddi morem quasi uxoris ad virum, v. g. Dt. 10[12-20] : « Diligas eum..; atribus tuis conglutinatus est Dominus et amavit eos..; ipsi adhaebis »; 11[1], 30[6] : « Circumcidet D. cor tuum... ut diligas... in toto orde tuo » (cf. Ios. 24[14-16,19, 25-27]). — Foedus illud e *libera* electione Dei tum est et mutuo contrahentes obligat, v. g. Dt. 7[6-11] : « Populus nctus es Dom. Deo tuo. *Te elegit* Dom. Deus, tuus, ut sis ei populus eculiaris de cunctis populis qui sunt super terram... Vobis iunctus est ominus et *elegit* vos, cum omnibus sitis populis pauciores, quia *dilexit* os... Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam dilientibus se ». — Debet ergo voluntaria pietate populi observari t. 29[18-25], 30[11-14,19s]), ut sit *mutuus amor* (Dt. 4[37], 7[8,13]; Ex. 20[6]). opuli enim peccata, cum sit Deo quasi sponsa vel uxor, erunt *adulteria* u *infidelitas* (v. g. Os. 1-3; Is. 57[3-8]; Ez. 16, 23; Ier. 9[2], 13[27], 23[10]) : asi meretrix ergo punietur (Is. 1[21] etc.), attamen ita ut conversa vertatur ad Dominum Deum suum.

Itaque summopere refert, ut *memoria foederis* sit perpetua : « Ponite ec verba mea in cordibus et in animabus vestris, et suspendite ea o signo in manibus, et inter oculos v. collocate. Docete filios v. ut illa editentur... Scribes ea in postes et ianuas domus tuae... » (Dt. 11[18-20]); Faciant sibi fimbrias per angulos palliorum... quas, cum viderint, cordentur... » (Num. 15[37-41]). Cultus propterea et parvulorum educatio l illam memoriam diriguntur : i. e foederis arca, foederis tabernacum, ritus paschalis, levitarum et sacerdotum ex Aaron institutio, postea mplum. « Diliges.., et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis, dens in domo t. et ambulans.., dormiens atque consurgens... Cumque

interrogaverit te filius t.., dices ei... » Dt. $6^{4-9,20-25}$) Cf. Ex. $13^{9s,14-1}$ Propterea et primogenitorum praesentatio. — Psalmi inde perpetu alludunt ad foedus, ad exitum de Aegypto, ad Dei dilectionem iuraqu Immo formula « *Diliges Dominum D. t. ex toto corde tuo* » ad ha quoque memoriam intendebat (Dt. 6^{5}, 10^{12}, 11^{13}, 19^{3}, $30^{6,16,20}$; Ios. 22 23^{11}; cf. Mt. 22^{37}...) et saltem bis cotidie (1) recitanda erat (Dt. 6^{4} 11^{13-21}, Num. 15^{37-41}). *Prophetismus* etiam instabat in memoria ren vanda illarum Dei cum electo populo nuptiarum ; pariter libri « hagi graphi » v. g. *Canticum*.

2) *Conclusiones* : — A) Ex illa foederis notione patet, quomo ipsum Vetus Testamentum sub timoris Lege quasi carmen de Dei amo erga humanitatem ordinetur : sic Deus hominum historiam iam tu disposuerat, ut ad modum nuptialis secum amoris intellegeretur. Un Paulus, dum antiquum illum amorem docet ad Ecclesiam continuatu fuisse, immo non fuisse nisi praeparatoria sponsalia ante nuptias cu Ecclesia, tantum mysterium miratur, « Sacramentum hoc magnum in Christo et in Ecclesia » (Eph. 5^{32}).

B) Ideo anima demonstrationibus de Ecclesia non polemica men studeat, quasi disputaretur solum humanitus de aemulationib sectarum. Sed inquirat divinas erga humanitatem amicitias seu foed rativum nuptiis amorem, iam in V. T., ac dein in Christo et Eccles non iam particularem sed universalem, ut est divina caritas. Sic en Deus dilexit mundum (Io. 3^{16}, Eph. $5^{2,25}$). Immo incarnatus est, ut Cor etiam humano nos diligeret; sed inde « caritas Dei diffunditur in cordib nostris per Sp. S. », ut ipsi amore divino theandrice diligamus. Redem tionis ergo efficacia et deificativa Spiritus Sancti effusione Deus hum nitus quoque nos amat, homines vero eum divinitus, non solu disiuncti individualiter, sed socialiter cum ipso Deo et in ipso in pop lum novum foederati dilectione divina simul et mutua.

14. De praeterito REGNO DEI in V. T. — 1) Deus, vi foederis, non solu *vir* illius gentis atque *Dominus* est sed speciali titulo constituitur *ele populi Rex*. Unde — A) sicut ceteri regibus *serviunt* (2), sic Isr

(1) Quae praxis, a piis Iudaeis hodiedum observata in *Shemah*, explicite a Fl. Io pho ad ipsum Moysen refertur. Inde et nos usum orationis matutinae et vesperti tenemus : « Διὸ δ' ἑκάστης ἡμέρας, ἀρχομένης τε αὐτῆς καὶ ὁπότε πρὸς ὕπνον ὥρα τρέπεσθα δικαίας οὔσης φύσει τῆς εὐχαριστίας [propter liberationem ex Aegypto] » (*Ant.* IV, 8 cf. Schürer II^{4}, 538).

(2) V. g. Gen. 47^{25} « Laeti *serviemus* regi » ; 1 Sam. 11^{1} « Viri Iabes ad Naas : Hab nos foederatos et *serviemus* tibi » ; cf. 3 Reg. 12^{4}; Ier. 25^{11}, 27^{7s}.

(Ios. 24[18,21, 24-28], 1 Sam. 12[10], Ier. 30[9]). At quoniam unus singulis bus rex praeficitur, ideo Israelitae *soli Deo* servient. (Dt. 6[13], 10[20], 23[35]; Iud. 8[23] : Gedeon « Non dominabor vestri, nec... filius meus, dominabitur vobis Dominus ».) Qui ergo *regem* sibi requirunt, nt contra regnantem Deum (1 Sam. 8[5,7]) : « Constitue nobis n... Abiecerunt me ne regnem super eos » (cf. 8[14-19], 10[18s], 12[12,15-19]). didimus universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis n ».

Constituto tamen rege humano, « non derelinquet Dominus lum suum » (1 Sam. 12[22]), dummodo is sit rex « quem Dominus legerit de numero fratrum » (Dt. 17[15]). Rex ergo Israel debet sicut erat Moyses aut Iosue, vicarius vel *angelus Dei* solum 23[20]), et quidem pro sola parte civili et militari; reservatur rdotibus et prophetis (Dt. 18[1,15]) auctoritas independens. — rie Deus est pro Israel *super-Rex*. Ideo sive electionis modo l, David; singuli dein reges), sive speciali de regno Providentia, s agnoscendus erit coram populo suo ut Supremus *Rex*, Rex m, Dominus et iudex regum : et quidem non solum quia est *naï totius terrae* (prout universalismus ille iam vindicatur in 19[5] vel in Ios. 3[11,13]), sed quia supra populum sibi electum regnavit, at regnabitque specialissime. Inde v. g. Psalmi tam multi : gnavit Dnus »; « Deus, Rex noster ante saecula ». — Illud ergo um Deus, sicut tribuit, sic et aufert propter peccati inoboedientiam g. 1 Sam. 15[22-29]), sive totum et a tota familia (v. g. Saul, sque in regno Israel dynastiae), sive partialiter (v. g. Roboam, g. 11[31-35, 39]). Doctrinam illam perpetuo proponunt et illustrant, tione expressa, integri libri Samuelis, Regum et Chronicorum : . Achaz ideo damnatur, quia absque Deo voluit foedus inire cum lathphalasar rege Assyriae (4 Reg. 16[7ss], Is. 7[4-12]).

Regnabit Deus iterum : Sacri Iudaeis libri, iam ab initio regni, n ubi agunt de glorioso David (2 Sam. 7[12,15s,18-24]), mentem dirigunt perandum melius in futuris et manifestius *Dei regnum*. *Promissiones pismus* temporis antiqui (cf. 1 Cor. 10[6,11]) paulatim a Prophetis rminantur, dum peccata regum populique successive plectuntur. ium et dynastiae davidicae captivitas mentes incitat ad vividiora : « Memento, Dne, David et omnis mansuetudinis eius » (Ps. 131[1]); es multos sedebunt filii Israel sine rege... Et post haec revertentur Israelet quaerent Dominum D. suum et David regem suum » (Os. 3[4s]). e promissio : « Servient Dno Deo suo et David regi suo, quem

suscitabo eis » (Ier. 30[9]); « Suscitabo super eos pastorem unum, pascat eos, servum meum David » (Ez. 34[23]).

Ille ergo novus David talis erit, a quo sollemnius missio divina c ceatur (Tractatus *de vera Religione* cuncta debet colligere qua *persona* Regis seu Messiae sperabantur).

3) Propterea Pharisaei et pii cum eis Iudaei ad meliorem foe praxim redire intendunt, dum Pompeium rogant ne apud se alia a ritas praesit quam Pontificis (cf. *Recherches,* 1910, p. 440 s.). Sic Deus agnoscetur et *manifesto* declarari poterit, prout tunc exspect *Rex unicus* sui populi.

15. Pars Posterior : **De Iudaeorum spe circa futuras proxime relat ad Deum.** Iudaei, incipiente in Iudaea Romanorum regno, exspecta proxime in *universum* orbem per *suam* gentem Dei cultum Regnu renovanda.

Argumentum I : **De facto illius exspectationis.** Quidquid de prim textuum sensu disputari potest, asserimus populum sic intelle libros suos sacros, et quidem propter naturalium suorum ducum trinam et exempla (sacerdotum atque piorum, doctorum et princip Omnes talia tunc exspectabant. Etiamsi enim ad litteram quar regnum a Daniele (7) intendatur aliud quam Romanorum (v. g. R B. 1918[3-4], pp. 414-424), post horum tamen victoriam Iudaei sic i pretantur quasi tempus immineat quo « Filius Hominis » usque ad thronum sit accessurus ut recipiat « potestatem et honorem et Reg universale simul et perpetuum » (7[9-15]), « Regnum Sanctorum A simi » (7[27]).

Patet — 1) et ex apocryphorum locis innumeris (et interpretatio Targumim), — 2) et ex affirmatione Philonis, Flavii Iosephi aliorun profanae historiae scriptorum, — 3) et ex ipsa historia iudaica p riori. — 4) Consonat Novum Testamentum de historica mentium di sitione (etiam apud Apostolos ante Pentecosten).

1) *Excerpta quaedam ex apocryphis,* scriptis illo praecise tempore : v. g.
A) **Ps. Salom.** XVII (edit. Viteau-Martin 1911) : v. 1, 3b-8, 17, 28s, 31
40-45, 51.

23 Ἴδε, Κύριε, καὶ ἀνάστησον αὐτοῖς τὸν βασιλέα αὐτῶν, υἱὸν Δαυίδ,
εἰς τὸν καιρὸν ὃν ἴδες σύ, ὁ Θεός, τοῦ βασιλεῦσαι ἐπὶ Ἰσραὴλ παιδά σου...
27 ὀλοθρεῦσαι ἔθνη παράνομα ἐν λόγῳ στόματος αὐτοῦ
ἐν ἀπειλῇ αὐτοῦ φυγεῖν ἔθνη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ.....
32 Καὶ ἕξει λαοὺς ἐθνῶν δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ
καὶ τὸν Κύριον δοξάσει ἐν ἐπισήμῳ πάσης τῆς γῆς.

tera tamen in eodem **Psalmo Salom**. conformiora sunt Scripturae Sacrae : nctitate omnium (36), de regno Christi inermi (37), de misericordia erga omnes es (ἐλεήσει πάντα τὰ ἔθνη... ἐν φόβῳ : 38), de cura eius pastorali erga omnes (45) aequali ratione ducet ἐν ἰσότητι πάντας αὐτοὺς ἄξει (46). Cf. 38-45, 47.

Lib. Henoch cp. 90; v. 28-29 : Ovibus suis Iudaeis Deus, destructa domo re, alteram meliorem et ampliorem aedificat; v. 30 : « Et vidi omnes oves quae rerant et omnes bestias super terram et omnes volucres caeli prosternere se ibus adorationem offerre et orationes, eisque ad verbum oboedire. »

Oracula Sibyllina. Pars III v. 652-795 est fere exclusive Messianica ürer II[4] p. 595). Pax filiorum Dei (698-709) sub Messia convertit paganos ad m (710-726).

7-769 : Καὶ τότε δὴ ἐξεγερεῖ Βασιλῆιον εἰς αἰῶνας
πάντας ἐπ' ἀνθρώπους, ἅγιον νόμον ὅς ποτ' ἔδωκεν
εὐσεβέσιν, τοῖς πᾶσιν ὑπέσχετο γαῖαν ἀνοίξειν etc...

terminatio vero temporis datur in III, 46-50.

Αὐτὰρ ἐπεὶ Ῥώμη καὶ Αἰγύπτου βασιλεύσει
Εἷς ἕν ἰθύνουσα (vel [εἰσέτι] δηθύνουσα), τότε δὴ Βασιλεία μεγίστη
Ἀθανάτου Βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται.
Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ, πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων
Εἰς αἰῶνας ἅπαντας, ἐπειγομένοιο χρόνοιο.

De *Caracteribus regni* messianici, qua *universalis*, loquitur et **Philo** (*De emiis et poenis* § 17-18); additque divitias et corporis sanitatem atque robur neis danda ut eis ceteri homines subiciantur.

lavius Iosephus (*Bell. Iud.* VI, 5, 4) : « Τὸ δ' ἐπῆραν αὐτοὺς μάλιστα πρὸς τὸν ιον ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ον ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν τις ἄρξει τῆς οἰκουμένης. Τοῦτο οἳ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον... ου δ' ἄρα τὴν Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντος ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκρά-. » (éd. S. A. Naber, VI, <312 s>).

acit. *Hist.* V, 13 : « Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris ineri, *eo ipso tempore* fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum rentur. Quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant, sed volgus more anae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis lem ad vera mutabantur ».

uet. *Vesp. c. 4* : « Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in , ut *eo tempore* Iudaea profecti rerum potirentur. Id de imperatore Romano, atum postea eventu paruit, praedictum Iudaei ad se trahentes rebellarunt ».

Traditio Iudaeorum posterior : Tempora ab Iudaicis doctoribus declarantur *ta* : tempus a Deo praefixum venerat, at frustra propter peccata populi, sed semper conservanda est, v. g. Oratio cotidiana *Schemone Esre* (praes. v. 14-15). rgunt tamen ps.-prophetae et pseudo-Christi, non absque successu quia nit tempus ».

e producta postea spe messianici regni — in quo omnes Deum adorent sed diti Iudaeis, cf. LAGRANGE *Le Messianisme chez les Juifs* pp. 284-287, 148-157; *Règne de D. d. l'A. T. et La Secte de la Nouv. Alliance* 2[2], 3[10s,13,19-21], 4[2-4], 20[10-13,24-37]; RB : 1912 pp. 215, 239, 321.

) Nunc ergo intellegitur quid significent quaestiones v. g. pharisaeo-

rum (Lc. 17[25]) : πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ; — et omnium existim
tium « quod confestim regnum Dei manifestaretur » (Lc. 19[11]).
Eodem fere sensu, ut videtur, Iesus Christus ante Ascensionem in
rogatur : « Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel
(Act. 1[6]). Audias etiam Simeonem, Annam, Zachariam (*Benedict*
rumores de I.-Bapt. « Invenimus Messiam », acclamationes die pal
rum prolatas, Nicodemum, Samaritanam.

De persona Messiae-Regis, cf. Io. 1[19-21] ; Lc. 3[15] ; Mt. 11[3], Lc. 7[1
Mt. 21[9] et parall. ὁ ἐρχόμενος. — Cf. Mt. 16[13-16] ; Mc. 8[27-30] ; Lc. 9[18-2

Ex his fontibus directio mentium ad spem religiosam apparet sanc
simul earum evolutio ad bona humana et materialia seu ad ordi
politicum et nationalem. Formula haec plurimis Iudaeis placuiss
mox post regnum Romanorum dominatio universalis populi iudaici
Messiae triumphum incipiet ; hinc gentes directe Iudaeis servient
sic, plerumque via illa indirecta solum, Deo. Renovabitur ergo cu
Dei per Iudaeos, extendendus ad orbem universum simul cum imp
Iudaeorum (Sanctorum).

16. Argumentum II : **Origo illius iudaicae spei** « ex antiquis sacerdot
litteris » (Tac. *Hist.* V, 13). — Tota enim gentis historia ad hunc fi
in Scripturis ordinatur (supra, n. **12** s.). Pariter et typismus.
maxime *prophetismus* complexive ad hoc tendit, ut morali praedicati
et praedictione supernaturali praenuncietur et praeparetur regn
illud Dei renovatum, in quo novus David modo extraordinario De
manifestet.

De ipso *Rege* seu de sperata Messiae persona, consulatur tracta
de Vera Religione. Hic solum de *Regno* exspectato agendum est. Pe
ex illis Prophetarum dictis promittebatur tempus (« dies Iahveh
quo — A) *Foedus novum* instauraretur, — B) et inde nova seu *sp
tualis theocratia* per *liberam* mentium conversionem ad Deum
C) in qua *Deus regnum* exerceret ut pastor *pacificus* — D) su
populum *visibilem* ex *universo* orbe congregatum.

Demonstratio singularum partium aptius haurietur e directa
integra Veteris Testamenti lectione : ubique enim doctrina de fut
regno subiacet. Ut tamen aliqua seligantur testimonia, opportunius
Prophetarum libros et quidem diversos appellabitur. Ceteri enim l
vel typismo docent (sic historici libri), vel oratione optante (v.
Psalmi, Cant., ceterique *Ketoubim*, precesque quas historici l
citant) ; prophetici vero formali et explicita promissione futur
Regnum evocant.

is textuum minus e singulis intenditur quam e convergente com-u, praesertim si observetur in totius Vet. Test. adiunctis et mente.

. A) **Promittitur FOEDUS NOVUM** (*seu nuptiae Dei*) *cum renovato populo.* licationem claram habes Veteris Test. in parabolis textibusque is Novi Test. de nuptiis et conviviis a Rege pro filio paratis.

ee multis (I-III) infidelem hucusque uxorem increpat; at et meliora promittit, : « 2^{14} Ducam eam (vineam-uxorem) in solitudinem et loquar ad cor eius... 2^{19} *onsabo* te mihi in *sempiternum;* et sponsabo te mihi in *iustitia* et iudicio et *sericordia* et in miserationibus; 2^{20} Et sponsabo te mihi in fide : et scies quia Dominus... 2^{24} Et dicam *Non-populo* meo : *Populus meus* es tu; et ipse dicet : *meus* es tu. »

61^{10}-62^{3-5} : « Circumdedit me... quasi sponsam ornatam monilibus suis... Et corona gloriae in manu Domini et diadema regni in manu Dei tui. Non voca-ultra *Derelicta*... sed vocaberis *Voluntas mea in ea*... et gaudebit Sponsus eus) super sponsam » (= te, cf. 54^{1-8}). — Cf. Is. 25^{6} : « Faciet Dominus exer-m omnibus populis, in monte hoc, convivium pinguium » (ad nuptias).

. 31^{31-33} : « Ecce dies venient, dicit Dominus; et feriam domui Israel et domui *foedus novum*... Dabo legem meam in visceribus eorum et in corde eorum am eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in *populum* » (Cf. Hebr. 10^{16}). r. $3^{1,8,14,20,22}$; 4^{1s}.

ech., v. g. cap. 16, totam historiam pacti antiqui cum indigna narrat (v. 8-14), ue violationem (vers. 15, 19-21, 48, 51 s; cf. $23^{1s,11,38-40}$: Oholah et Oholibah). nen « recordabor ego pacti mei tecum in diebus adulescentiae tuae, et suscitabo *pactum sempiternum*.., et dabo [sorores tuas] tibi in filias, sed non ex pacto Et suscitabo ego pactum meum tecum, et scies quia ego Dnus » (v. 59-62).

eo Iudaeis innovationem foederis exspectantibus, parabolae Christi uptiis et de Sponso praesente clarius messianitatem ab ipso vindi-significabant.

3. B) **Regnum,** *novo foedere oriundum,* **spirituali** *splendore distinguetur* niam Deus tunc in eo regnabit.

alem fuisse Iudaeorum interpretationem, ex eorum quoque *Targum* irmatur. Formulas enim : *Regnum Dei* (ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, *Malkûtâ Elâhâkôn, Malkûtâ da Iâï*) Targum de Is. 40^{9} et de Mich. 4^{7} sic nit : « *Regnum cui praest Deus* » ; *Regnum Messiae* (ἡ Βασιλεία Χριστοῦ, *Malkûth Meshîhahôn*) Targum Ionathae de Is. 53^{10} : egnum quod *a Deo per Messiam* condetur et cui *Messias* praerit, *vicarius* ».

escribitur sane et sensibilis splendor, sed typice potius aut symbo-Hoc enim in regno novo essentialius et manifestius erit : filiis ni Deum intimius *cognosci* et *praesentem* haberi, ita ut virtutibus

ornentur et « salventur » omnes regnanti Deo consecrati seu Sa
(infra, n. **236**).

Praeter textus, aliis sectionibus citatos, adde v. g. :

Soph. $3^{15,17}$: « *Rex* Israël, *Dominus in medio tui*... Dominus Deus tuus in m
tui fortis, ipse salvabit. »

Is. 52^{7} : « Quam pulchri super montes pedes annunciantis et praedica
pacem, annunciantis bonum, praedicantis salutem, dicentis Sion : *Regnabit*
tuus. » $60^{17\text{-}21}$: « Ponam visitationem tuam pacem et praepositos tuos *iustitia*
et erit tibi Dominus in lucem sempiternam... *Populus* autem tuus *omnes iust*
perpetuum haereditabunt terram » (Cf. Mt. 5^{4}) ; 61^{10s} : « Indumento iustitiae circ
dedit me... ».

Hab. 2^{14} : « Replebitur terra ut *cognoscant* gloriam Domini quasi aquae oper
tes mare. » (Cf. Is. 11^{9} Replebitur terra *scientia Domini*, sicut aquae maris
rientes.)

Ier. 31^{34} : « Et non docebit ultra vir proximum suum et vir fratrem suum dic
Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque
maximum (1). » $32^{38\text{-}40}$: « Et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum
dabo eis cor unum et viam unam ut timeant me universis diebus et bene sit eis
et feriam eis pactum sempiternum » ; $33^{19\text{-}26}$.

Zach. $12^{8\text{-}10}$: « Erit... domus David quasi Dei... Et effundam super domum D
et super habitatores Ierusalem spiritum gratiae et precum. » Cf. 13^{1s}.

Inde Ioel 2^{23} : « Filii Sion, exultate et laetamini in Dno Deo vestro, quia d
vobis *doctorem iustitiae...* ; 2^{27} : Et scietis quia in medio Israel ego sum, et
Deus D. vester... $2^{28\text{-}29}$ (hebr. $3^{1\text{-}3}$) : Effundam spiritum meum super omnem
nem... 2^{32}. Et erit : Omnis qui invocaverit nomen Dni salvus erit... » (LXX :
εὐαγγελιζόμενοι, οὓς Κύριος προσκέκληται. Cf. orat. S. Petri, *Act.* $2^{17,33,38}$).

Abd. 17 : « Et *in monte Sion* erit salvatio, et erit *Sanctus;* et possidebit do
Iacob eos qui se possederunt. »

Adde plerosque psalmos de Deo regnante, quorum interpretatio
futura tempora Messiae referebatur.

Ideo parabolae Christi de Regno ab auditoribus facilius intelle
bantur.

19. C) **Populum hunc foederis novi Deus ut PASTOR PACIFICUS reget.** N
excluduntur sane praeliorum descriptiones saltem typicae vel sym
licae, sive ante regni instaurationem sive postea, hostibus impugn

(1) Textus significat non suppressionem docentium et pastorum (cf. Ier. $3^{15,17}$), n
gloriosam revelationem Dei in caelis (S. Aug., Caietanus, Bellarm.), sed destructio
idololatriae et polytheismi et universam, facilem, intimamque Dei cognitionem — pro
quam iam non debebit Iudaeus solus aliis omnibus gentibus revelare Domin
Cf. Hebr. $1^{1\text{-}2}$: « ... Olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissime diebus
locutus est nobis in Filio », — ita quidem, ait Conc. Vat. (D. 1786), « ut ea quae in re
divinis humanae rationi per se impervia non sunt... ab *omnibus expedite, firma cert*
dine et *nullo admixto errore* certo cognosci possint. »

et a Deo disiectis. Attamen proprius intrinsece Regni caracter
ax sub *pascente* rege, eiusque praeter subditos priores extensio
er bella sed per liberam ceterorum conversionem. Pauci inter
s audiantur textus :

. 5^{2-5} : « *Pascet* in fortitudine Dni, in sublimitate nominis Dni Dei sui : et
tentur quia nunc magnificabitur *usque ad terminos terrae*. Et erit iste *Pax* ».
21^{17-18} : « Ecce in iustitia regnabit rex... Et erit *opus iustitiae pax*, et cultus
ne silentium, et *securitas usque in sempiternum*. Et sedebit *populus meus in*
itudine pacis et in tabernaculis fiduciae... ». — 40, v. g. 40^{3} : « Vox claman-
deserto : Parate viam Dni etc... » $40^{9-10-11}$: Qui evangelizas Ierusalem,
noli timere, dic civitatibus Iuda : Ecce Deus vester... In fortitudine veniet...
pastor, gregem suum pascet... » Cf. 49^{9-10} : « Pascentur..., *miserator eorum*
os. » — 54^{13} : « Ponam... universos filios tuos doctos a Domino, et *multitu-*
pacis filiis tuis ». (Cf. Ioan. 6^{45}).
34^{15-17} : « Dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos *scientia* et
a... In diebus illis non dicent ultra *Arca testamenti Domini*... In tempore illo
nt Ierusalem Solium Domini et congregabuntur ad eam *omnes gentes* in
e Domini in Ier. » — 23^{3-6} : « *Ego* congregabo reliquias *gregis mei de omnibus*
.. Et suscitabo super eos pastores et pascent eos..., et suscitabo David
n iustum et regnabit... et hoc est nomen quod vocabunt eum : *Dominus iustus*
. »
34^{22-23} : « Salvabo gregem meum... Suscitabo super eas *pastorem unum* qui
eas... Ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, et
meus David princeps... Et faciam cum eis *pactum pacis* ». — 37^{22-28} : « Fa-
os in gentem *unam*... et *rex unus* erit omnibus imperans, nec dividentur
s in duo regna... Salvos eos faciam de universis sedibus... et erunt *mihi*
s et ego ero eis Deus. Et servus meus David rex super eos, et *pastor unus*
nium eorum (cf. Ioan. 10^{16}, 21^{16})... Et percutiam illis *foedus pacis*, pactum
ternum erit eis : et fundabo eos, et multiplicabo et dabo sanctificationem
in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis; et ero eis
et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego Dominus sanctificator
cum fuerit *sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* »
Christo, ad promissiones illas appellante, cf. *infra* n. **186**² A.

D) **Regnum** *illud* **Dei** *futurum non particulare Iudaeis nec*
nale erit, sed **universale** *et* **visibile** *luce magna.* Non tamen extra
tiones terrestres, nec ergo mere eschatologicum. Sed ad illud iam
ratum conversi ex impiis accedent.

h. 3^{9-10} : « Tunc reddam *populis* labium electum ut invocent *omnes* in nomine
i, et serviant ei humero *uno*. Ultra flumina Aethiopiae, inde supplices mei ».
21^{1-5} (Mich. 4^{1-3}) : « Properabunt *gentes multae* et dicent : Venite, ascenda-
d montem Domini et ad domum Dei Iacob : et *docebit* nos de viis suis, et
s in semitis eius, quia de Sion egredietur *lex*... » 11^{10} : « In die illa radix
qui stat in signum populorum; ipsum gentes deprecabuntur ». — $19^{19-21-25}$:
ie illa erit altare Domini in medio terrae Aegypti... et cognoscetur Dominus

ab Aegypto... Erit... Dominus exercituum dicens : Benedictus *populus Aegypti* ».

— 49[6] : « Ecce dedi te *in lucem gentium* ut sis salus mea *usque ad extre terrae* » (Cf. 42[6,10], 49[18-23]; Lc. 2[32]). — 52[15] : « Iste [asperget] *gentes multas,* s ipsum continebunt reges os suum, quia quibus *non est narratum* de eo vide et *qui non audierunt* contemplati sunt » (Cf. Rom. 15[21]). — 54[5] : « Dominabitu qui fecit te..., et redemptor tuus, Sanctus Israel, *Deus omnis terrae* vocabit — 60[3] : « Ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortus (Cf. Tob. 13[14])... 62[2] : « Et videbunt *gentes iustum tuum,* et *cuncti reges* incl tuum et vocabitur tibi nomen novum... » (Cf. Io. 1[4-9],8[12],9[5] — Lc. 2[32], Mt. 5[14-1 66[18-23] : « Venio ut congregem cum omnibus gentibus et linguis, et venie videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum et *mittam* ex eis qui salvati fu *ad gentes* in mare (.....) ad eos qui non audierunt de me... Et annunciabunt gl meam gentibus et adducent *omnes fratres* vestros de cunctis gentibus d Domino... Et assumam ex eis in *sacerdotes* et levitas, dicit Dominus, quia caeli novi et terra nova... : veniet omnis caro ut adoret coram facie mea ».

Ier. v. g. 3[17] : « Congregabuntur... *omnes gentes* in nomine Domini in Ierus et non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi ».

Ez. 17[22-24] : « Haec dicit Dominus Deus : Et sumam ego de medulla cedri s mis... In monte sublimi Israel plantabo illud et erumpet in germen et faciet fru et erit in cedrum magnam : et habitabunt sub ea *omnes volucres,* et unive volatile sub umbra frondium eius nidificabit (Cf. Mt. 13[32]). Et scient omnia regionis quia ego Dominus humiliavi lignum sublime et exaltavi lignum hum (Cf. Lc. 1[52]). — 47[8-12] : De flumine aquae vivae et vivificantis (cf. ex *odis S* [repertis anno 1910] 6[7-15]).

Zach. 14[7-9] : « Et in tempore vesperi erit lux. Et erit, in die illa, exibunt a vivae de Ierusalem... Et erit Dnus Rex super *omnem terram :* in die illa erit unus et nomen *eius unum* ». — 14[16] : « Omnes qui reliqui fuerint *de universis tibus...* ascendent... ut adorent *Regem Dnum* exercituum ».

Mal. 1[5,11] : « Vos dicetis : Magnificetur Dominus super terminum Israel... *Al* enim *solis* magnum est nomen meum *in gentibus,* et in *omni loco* sacrifica nomini meo... » (cf. Conc. Trid. s. 22; D. 939).

Universalismus in *Psalmis* frequens v. g. 65 (66)[1,4,8] : « Iubilate Deo, o terra... Omnis terra adoret te... Benedicite, gentes, Deum nostrum ». — 66 « Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes ». — 67 (68) « Regna terrae, cantate Deo... » — 71 (72)[4,7,8,11,17] : « Iudicabit pauperes po Orietur in diebus eius iustitia et abundantia pacis... Et dominabitur... *usq terminos orbis terrarum...* Et adorabunt eum omnes reges terrae; omnes g servient ei... Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae; omnes gentes ma cabunt eum ». — 86 (87)[4-7] (hebr.); 96 (97)[7-10]; 101 (102)[16-23]; 116 (117) : « La Dominum, omnes gentes. »

21. Conclusio : 1) Inducebant ergo illae Scripturae ad spem, quae re inter Iudaeos creverat : praeparari nempe a Deo populum novu perpetuum, ex Iudaeis oriundum, dilatandum vero ad omnes ge qui ad augendam scientiam de Deo et inde iustitiam ac intimam Deo familiaritatem ordinaretur; illius vero populi societatem effor

n esse in aliquod Regnum, unum, sanctum, universale et perpe-
m, i. e. in societatem sub Deo rege et pastore cum ministris hierar-
cam, et universaliter sanctificantem. (Cf. L. de GRANDMAISON
us-Christ n. 75; DA. II, 1328).

) *Confirmatur :* Iudaei vitam suam socialem et politicam secundum
m illam ordinabant, v. g. : 1 Mach. 14[41] : « Iudaei et sacerdotes
senserunt eum [Simonem : 143-135] esse *ducem* suum et *summum*
erdotem in aeternum, ἕως τοῦ ἀναστῆναι προφήτην πιστόν ». — Certe
tra Romanum imperium ideas, quae complexive habentur in textu
nielis 7[13s,18-27], communiter de proximo Dei regno messianico in ter-
explanabant : « Quasi *filius hominis* veniebat, et usque ad Antiquum
rum pervenit et dedit ei omnem potestatem et honorem et *regnum*. Et
nes populi... ipsi servient..., et regnum eius non corrumpetur...
erpretatio : [Post quartum regnum] suscipient regnum *Sancti Dei*
issimi... ; regnum... detur populo Sanctorum Altissimi, cuius regnum
num *sempiternum* est, et *omnes* reges servient ei et *oboedient* ».
Eadem spes relationes Iudaeorum inspirat ab initio romanae occu-
ionis sub Pompeio (*supra,* **10**) usque ad rebellionem contra Vespa-
num (*supra,* **15**).

2. Nota *huius thesis* : — 1) *Historice certa* est, fatentibus criticis (1),
lis proponitur, i. e. secundum subiectivam Iudaeorum mentem.
a ab his plerumque denegatur obiectiva praeparatio eventuum, seu
videntiae divinae actio specialis ad finem intentum. Spes tamen

1. « Les anciens prophètes voyaient, dans l'avènement du Messie, un saint avenir
lequel Dieu lui-même se révèlerait, anéantirait les ennemis d'Israël et répandrait
aix, la joie et la justice. En même temps ils annonçaient l'apparition d'un puissant
le la maison de David qui fonderait cet état de splendeur. Enfin ils avaient désigné
euple d'Israël comme celui qui avait été choisi par Dieu pour donner naissance à
Fils. Ces trois éléments composèrent l'ensemble des idées messianiques dans les
os postérieurs.... Mais voici les phases qu'avait traversées cette pensée dans les deux
iers siècles avant Jésus-Christ : 1) ...l'intérêt des Juifs s'était étendu au monde,
onception de « l'humanité » comme un tout prit naissance..; 2) ...le sentiment d'une
onsabilité morale et la connaissance de Dieu, comme le Saint, devint plus vivant :
essie exigeait un peuple saint... 3) la foi affinée ne peut plus, à la vue de l'impiété
ifeste du peuple, conserver l'espérance d'un avenir de puissance pour tous... 4) Les
rances de l'avenir devenaient plus transcendantes, elles entraient dans l'ordre
aturel... 5) La personnalité du Messie attendu est déterminée plus nettement...
ais les premiers jours il est avec Dieu; il descend du ciel... Dieu lui-même devait
dre le sceptre dans sa main » (HARNACK *L'essence du chr.* VIII, p. 142 ss;
n. 84 s).

mis systematice describuntur « progressus » ideae illius. Vides saltem quomodo
scum consentiat de elementis Messianismi, ipso Christi tempore : immo potius ea
gerat et nimis determinat.

antiqua, aiunt, Iudaeis profuit sive sacerdotum fraude sive pot tenaci « optimistarum » illusione. Dum enim populus, etiam attrit semper meliora sperat, nullis vincitur cladibus.

Immo, secundum « moderniores » Iudaeos (v. g. James Darmesteti *Les Prophètes d'Israël,* 1895), ex illa sua ad sperandum vi g Iudaeorum obtinuit ut constanter conservaretur et etiam progrederet ad extensiorem sui fati dominationisque fortunam. Inde, aiunt, d nostra gens nunc collective supra multos dominatur absque individu Messia, actuantur sublimius antiquae Prophetarum inspirationes praevisiones de universali gentis nostrae messianismo seu missio (*Quand Israël est Roi.*)

Philosophi ergo rationalistae evolutionis historicae religionum tot thesim nostram agnoscunt, sed eam pro suo modernismo asperri subiectivae illius temporis evolutioni restringunt. Nam, aiunt, p sublime in Christo conscientiae culmen, sublimiora pacis iudaicae reg nunc eminent per internationalem inter populos foederationem, q iam non ecclesiastica erit at proprie et positive humana absque th logia vel metaphysica.

Agnoscis iam inde, quaenam sit hodie praecipua inter duos « id lismos » oppositio. Utrinque mentes ad *socialem universae huma tatis unitatem* tendunt. Aliae absque Deo vel pantheistice conant sed nequeunt logice recedere a socialismo quodam maximali, qui f necessario ad ipsius societatis morumque ruinam impellit. Aliae v per providentem Deum dirigi mundum credunt, ab Ipso ergo unitat illam crescentem sperare debent : quam haec thesis Iudaeis religi promissam ostendebat. Inquirant ergo ulterius, quomodo Apost (th. II) et Christus (th. III) illam spem secum initialiter impleri doc rint.

2) *Dogmatice* enunciatio thesis est in genere *de fide divina.* N frequenter *Christus* appellat sive ad prophetias sive ad populi exsp tationem; affirmat didactice, tempus nunc venisse et impleri prop tias; alludit multoties ad Regnum Dei (th. III), ad novum foe (« calix novi Testamenti ») nuptiasque (parabolis), ad pastoren Pariter *Apostoli* esse citant prophetias easque impletas didact declarant. V. g. *Petrus,* iam ab initio Actuum (2[16-21,33,39]) : « Vobis repromissio (ἐπαγγελία), et filiis vestris et *omnibus qui longe sunt, qu cumque* advocaverit Dominus Deus N. » (2[39] citat Ioel 3[5] et Is. 57 Item *Paulus.* v. g. de facta « promissione *omni* semini [Abrah non ei qui ex Lege est solum, sed *et ei qui ex fide* est...: quia *Pat*

tarum gentium posui te..., *propter nos* quibus reputabitur creden-
s » (Rom. 4^{16-25}; cf. 15^{9-12}). Inde « *Abrahae* promissiones. Semini
qui est *Christus* testamentum (foedus, διαθήκη) confirmatum... *Lex*
em] *non ad evacuandam promissionem*, ... [sed] *donec veniret*
en cui promiserat..., ut *promissio ex fide Iesu Christi daretur*
entibus » (Gal. 3^{16-22}; cf. 3^{23}, $4^{22\text{s},27}$). Christiani Iudaeis solent
m praedicare, v. g. Stephanus (Act. $7^{52,\,5)}$), Paulus Antiochiae
. 13^{32}) : « Nos vobis annunciamus eam quae ad patres nostros
omissio facta est : quoniam hanc Deus *adimplevit* » (cf. 13^{23}).
terea Paulus accusatur : « In *spe*, quae ad patres nostros *repro-*
ionis facta est a Deo, sto...: *de qua spe accusor* a Iudaeis, rex »
. 26^{6s}) etc...

ocumenta Ecclesiae perpetuo thesim ita supponunt (v. g. de
hetiis), ut potius scita et scienda videatur quam credita et cre-
la. Proponitur tamen explicitius in Trid. VI cp. 2 (D. 794) :
ctum est ut Pater... Christum Iesum, Filium suum, et *ante Legem*
egis tempore multis sanctis Patribus declaratum ac *promissum*,
venit beata illa *plenitudo temporis*, ad homines miserit, UT *et*
ieos... redimeret, et *gentes*... iustitiam apprehenderent, atque
es adoptionem filiorum reciperent. »

. **Obicitur**. — 1) Sensus Regni erat *mere internus*, ex. Ier. 31^{31} (cit. ab
. 8^{11}). — Negatur e complexu textuum; — ex ipso textu, supra, n. **18**.

Interpretatio Iudaeorum erat *mere materialis*. — *Resp.* : Inter pios, *neg.*; inter
os, *subd.* litteralior et nimis materialis apud multos, e culpa quae intellectum
caverat, *conc.*; mere materialis apud plerosque, *neg.* : nam plurimi semper
rem Dei cultum cum suo materiali conceptu coniungunt.

Talis in V. T. describitur futuri Regni splendor *spiritualis*, ut necessario
it cogitari mere *eschatologicus*. Sic praecipue Loisy, asserens sed non probans :
int Jésus, l'idée du Règne de Dieu est surtout eschatologique : Daniel et les
rs d'apocalypses voient la grande manifestation de la puissance divine qui
naugurer la félicité éternelle des saints sur la terre régénérée, et ce bonheur
auquel Dieu présidera dans la nouvelle Jérusalem » (L'Evang. et l'Église
p. 1). — *Resp.* : — A) De *Daniele* : Regnum illo libro describi mere escha-
icum, minime probatur. Exercetur enim super terram, universaliter quidem
Filio hominis » : at et alii reges, licet subditi, regnant. Id potius videtur
ficari : post quarti regni persecutiones contra « Sanctos Altissimi » (7^{25}), alia
dent tempora, quibus Dei religio cultusque eminebunt in sempiternum et uni-
liter. Simul ergo promittuntur et Sanctorum praemia et ulteriores hominum
ciones super terram. — B) *Modo generali*, Regnum e V. T. *debeat* cogitari
eschatologicum — pro antiqua Iudaeorum mente, *neg.* tum a priori, tum a
riori : speraverunt enim terrestres terrestria. Ut ergo tales attenderent mentes
ei promissa, necesse fuit ut et spiritualia typice describerentur splendore

materiali, in terris litteraliter impossibili,*conc. Revera* Regnum cogitatum fu
eschatologicum — mere, *neg. ;* — proxime, *subd. :* quibusdam post eversion
Ierusalem et Templi desperantibus et apocalyptice scribentibus de huiusce mu
destructione, *transeat;* universaliter vel ante Romanorum victoriam, *neg.* In
plerique apud Iudaeos exspectant e Prophetis *Millenarismum* terrestrem, sub L
a Messia instaurandum in praeclaro Dei servitio. (Nec desunt illius iudai
interpretationis vestigia apud christianos scriptores paucos. Millenarismus Pap
citati ab Iren. V, 33[3], similis est descriptionibus quae sunt in *Apocal. Baruch* 29

Thesis II. De primis Ecclesiae manifestationibus.

nte eversionem Ierusalem crescebat Societas religiosa nova, dicta lesia, quae profitebatur se per Christum factam esse haeredem pro-sionum Dei veterum ut omnes gentes cultui Dei unici lucrifaceret.

4. Praenotanda. — 1) *Intentum :* Thesis est directe historica et liate apologetica. — *Historia* intenditur saltem subiectiva, i. e. quid seipsis primi propugnatores Ecclesiae dixerint. Non iudicat de legiti-ate societatis illius novae. Potest ergo constare sola expositione tuum, immo sola lectione. — *Apologetica* efficacitas mediata erit, . postquam thesis III ostenderit continuitatem legitime fuisse asser-n inter antiquas Dei promissiones et novam Societatem, quia authen-is et aliunde notus Dei legatus valorem eius testatur et instituit.

) **Fontes** sunt : — A) Epistulae Pauli; Actus Apostolorum; Evangelia Synop-: quae saltem mentem scribentium et legentium exponunt (praescindendo ergo ac thesi ab ipsius Iesu Christi mente). — B) Post eversionem Ierusalem, men-christianorum directe testantur scripta Ioannis, scripta Patrum Apostolicorum documenta ap. Eusebium. — C) Adde scripta profana de Tiberio, Caligula, udio, Nerone, Vespasiano. Praeclare, secundum fontes, scripsit cl. Pierre IFFOL : *L'Eglise naissante et le catholicisme.*

3) **Adversabantur** saec. XIX omnes, qui originem Novi Testamenti ad c. II retardabant, v. g. explicite Baur, eiusque schola nunc mortua (1). nc enim thesi, prout enunciatur, nemo directe adversatur.

) Harnack, iam anno 1897 (*Die Chronologie der altchristlichen Literatur bis Eusebius*, . Leipzig. Hinrichs) scribebat : « *Baur* und *seine Schule* glaubten *einst*, ein vers-dliches und zuverlässiges Bild der Entwicklung des ältesten Christentums *nur* hnen zu können, indem sie für den grösseren Teil der altchristlichen Literatur *das bstzeugniss* der Schriften oder die Angaben der Tradition preisgaben und *die Abfas-gszeit um mehrere Iahrzehnte heruntersetzten.* Bei der *Voraussetzung*, von der sie gingen, dass das Iudenchristentum und das Heidenchristentum (welches sie mit dem ulinismus identificirten) die treibenden Factoren der Entwicklung bis über die Mitte 2. Iahrh. hinaus gewesen seien, blieb ihnen gar nichts anderes übrig, als *die meisten riften* spät anzusetzen. — Die *Voraussetzungen* der Baur'schen Schule nun sind, man n fast sagen, *allgemein aufgegeben* » : excepta, ait, malevola illa dispositione et vae mentis methodo, quae ubique in N. T. iniuste quaerit « Tendenzen und Interpo-onen » (p. IX). Expressius etiam in *Lukas der Arzt* (1906), et in *Neue Untersuchun-zur Abfassungszeit der synopt. Evangelien* (1911) : de quibus ipse in *Theol. Litera-zeitung* (1911, n. 4; p. 110): « Das Buch sei in dem Iahre geschrieben, in welchem es

4) **Nota:** Thesis, est, prout subiective proponitur, — *critice,* fatente om hodierna criticorum schola cum citatis ex Harnack testimoniis, *histor certa; — dogmatice, de fide divina,* quia in Scriptura clare. Nunqua explicite fuit definienda. Implicite formaliter subiacet cunctis document quae de Ecclesiae vel institutione per Christum vel apostolicitate agu

25. Demonstratio posset *ex apostolatu Pauli* hauriri, cognito si per epistulas sive per secundam partem Actuum. Illa tamen de sunt posteriora et frequenter ad alias theses adducentur.

Utilior ergo proponetur demonstratio, et a fortiori, quae Actu priori praesertim parti (I-XV) innitatur. Sic enim clarius eluceb quaenam fuerit historica viventis Ecclesiae constitutio absolute prim et radicitus multae obiectiones expositione simpliciter exegetica historica textuum praecidentur.

Valor enim Actuum historicus, quoad essentialia saltem quae sufficiunt, critice vix impugnatur, et nunc quasi absolute agnoscitur (1 Insuper talis ex epistulis et synopticorum scriptoribus *consuetu* fidei, apparet, ut primi eius progressus, etiamsi Actibus non narrarent deberent analogice supponi. Si quis tamen neget obiectivam narrati num veracitatem, admittere saltem debet haberi in illo textu ea qu certo circa annum 60 *proponebantur* ut historia Ecclesiae vera, des gnatis testibus (etiam illustribus et praesentibus) proprio nomin Porro illa sola conclusio sufficeret ut thesis, etiam ad superabunda tiam, demonstraretur.

26. Argumentum generale eiusque divisio : Societas religiosa in Ierusale nova fuit, quam constituit coetus religiosus e Iudaeis ortus, distinctus

abbricht... So, dass das frühe Datum der Apostelgeschichte auf Grund positiver u negativer Argumente nunmehr für erwiesen gelten darf ». Porro antiquiora sunt « d Lukasevg. und die Quellen desselben (Q und Markus)... Es ergibt sich, dass wed das 3. noch das 2. Evangelium — auch das erste ist herbeigezogen worden — positi Merkmale der Abfassung nach der Zerstörung Ierusalems, auch nicht nach dem Jahrzehnte p. Chr. n., enthalten ». — Legitimas artis criticae conclusiones *Commiss Biblica* sanciebat 12 Iun. 1913.

(1) JACQUIER *Hist. des livres du N. T.* III, p. 92 ss, *Les Actes des Apôtres,* chap. XI p. CCXX ss; CORNELY, III, 326 ; VIGOUROUX-BRASSAC, IV, n. 549, 552 s. Critici fatentur : « D älteste Literatur der Kirche ist in den Hauptpunkten und in den meisten Einzelheite literarhistorisch betrachtet, *wahrhaftig* und *zuverlässig* » (HARNACK, *ib.*, 1897, p. VII Baur ceterique, qui scripta apostolica retardare volebant, nequeunt tamen, ait Harnac (et ibi erat pro eis « Achillesferse ») « [scripta eorumque originem] verständlich mache und haben es in Wahrheit auch nie versucht » (*Chronologie* XIII). Maxime vero Luca veracitas (in *Wirstücke,* ceterisque) et Actuum historicitas illustrantur. Cf. F. I. FOAKE JACKSON et KIRSOPP LAKE *The Beginnings of Christianity* I (London 1920); A. CAMER LYNCK et A. VANDER HEEREN *Comment. in Act. Ap.* Brugis, 1923[7].

agoga et stabilis, sub auctoritate propria, ad finem proprium attin-dum per universalismum.

tqui crescebat, ante eversionem Ierusalem, — 1) talis coetus reli-ius — 2) sub auctoritate propria (immo mox ita distinctus ut pro-) nomine Ecclesia insigniretur), — 3) intendens finem proprium fitebatur se...) — 4) attingendum per universalismum. — Ergo. *laior* ex ipsa enunciatione patet. Nam — A) societas in genere *nitur* coetus stabilis conantium ad eundem finem communem eundem mediorum complexum; ex hominum autem natura, *stabili-* conantium requirit aliquam auctoritatem (sive unius, sive plurium, no omnium collective obligantium sive per statuta sive per suffragia ra). — B) *Novitas societatis* iuxta synagogam iam e singulis argu-nti partibus satis constaret; multo autem magis, si convergant. nim saltem αἵρεσις (seu secta nova) dicenda erat societas omnis quae, tra synagogam e futuris sperantem, profiteretur venisse iam Mes-n, et inde exorta esse tempora universalismi in V. T. praenunciata. *Minor* per partes exponetur.

7. I. Crescebat coetus stabilis et distinctus :

Coetus religiosus : Iam ante primam post crucifixionem Pentecosten, gregantur « *perseverantes* unanimiter in oratione cum... Maria matre u.., fere centum viginti. » (Act. 1^{14-15}).

Crescebat : Illi, quasi viri fratres (1^{16}) *congregati* sunt (1^{21}) non mere uito aut transitorie. Observant enim et norunt tempora diversa $^{-22}$) quibus unusquisque *connumeratus* est (1^{17}). Cf. $2^{44,47}$: « Dominus ebat (προσετίθει) τοὺς σωζομένους cotidie » ; 4^{4} : Ἐπίστευσαν καὶ ἐγενήθη μὸς τῶν ἀνδρῶν... (Inde videntur esse iam quasi series inscriptae ninum. Cf. 1^{15} ὄχλος ὀνομάτων sicut in Num. 1^{2}, 3^{40}, 18^{20}; Apoc. 3^{4}, 11^{13}).

Distinctus et stabilis : — Primis illis alii appositi sunt (προσετέθη-2^{41}), volentes salvari a generatione prava (2^{40}). Qui compuncti, ibiles (« quid faciemus? » 2^{37}), paenitentes, recipientes sermonem, ptizati ($2^{38,41}$), in doctrina apostolorum et communicatione (καὶ τῇ ωνίᾳ) erant *perseverantes* in fractione panis (τῇ κλάσει) et oratio-us (2^{42}), fide recepta (πιστεύσαντες, 2^{44}). Vere ergo a ceteris Iudaeis tinguuntur fide *externisque* actibus, perseveranter.

Immo societatem volunt tam stabilem et arctam, ut, licet Iudaei, nia faciant communia, venditis rebus propriis divisisque (2^{45}). Socie-ergo eorum manifesta fit; immo sociales et iuridicos effectus publice movet per illas bonorum venditiones inter Iudaeos. Nota, in illo mpendio (2^{42-47}) de publica primitivae Ecclesiae praxi, promissum

cunctis « donum Spiritus Sancti » (2^{38}) non identificari cum sig *extraordinariis* ($2^{17\text{-}19}$). Explicite dicitur « prodigia et signa *Apostolos* » fieri (2^{43}; cf. 8^{19}), non per « omnes qui credebant » (2

Perdurantes quidem unanimiter in templo (2^{46}, 3^{1},... 21^{26}), habe tamen *ritum sibi proprium,* i. e. inter se « frangunt panem » κ οἶκον (2^{46}) ad instar Iesu Nazareni et ad eius commemorationem.

Coetus collective, post Petrum et Ioannem (cf. infra n. **28**), in nomi Dei, oratione sollemni et unanimi (4^{24}), renuit oboedientiam dare auc ritati religiosae Iudaeorum (4^{29}), quam assimilat ethnicis ($4^{26\text{-}27}$). I ergo solvitur vinculum sociale prius. (Cf. infra n. **28**[3] de auctoritat distinctione.)

Inde, dum congregantur omnes simul (5^{12}), ceterorum *nemo audet coniungere* illis (5^{13}), nisi qui credunt Domino (5^{14}).

Sociorum nomina paulatim magis appropriantur : Prima die de gnatio est sat vaga : οἱ ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον (2^{41}); οἱ σωζόμενοι (2 cf. Lc. 13^{23}); forte οἱ ἀκούοντες (2^{37}, 4^{24}, $5^{5,11}$) — per oppositionem ad eos q viderunt (2^{21}, 4^{21}...; I Io. 1^{21}) vel qui testes sunt (μάρτυρες) et docent(Mox nomen indicat statum iam fixiorem : οἱ μαθηταί ($6^{1,2,7}$; $9^{1,10}$, $11^{26,29}$. Vocabulum deficit in epistulis et in Apocalypsi) ; — οἱ πιστεύσ τες (2^{44}, 4^{32}, 11^{17}...); οἱ πιστεύοντες (5^{14}...); οἱ ἅγιοι (9^{32} et in epist.); οἱ πισ (10^{45}).

Denique incipit nomen οἱ Χριστιανοί (11^{26} ; cf. 26^{28}; I P. 4^{16}).

Ipsa *societas* paulatim vulgatur nomine Ἡ Ἐκκλησία (5^{11}, $8^{1,3}$, 9^{31} etc

28. II. **Coetui illi AUCTORITAS determinata dat veram formam sociale** (cf. th. X-XVI) :

1) **Electi a Christo auctoritatem habent :**

Ante Pentecosten iam, — undecim nomine proprio designantur int fratres fere centum viginti (1^{13}). — *Petrus* loquitur, et declarat neces tatem (δεῖ οὖν 1^{21}) ut « ad sortem *ministerii huius* » (1^{17}) unus *e fratrib* aptis designetur qui annumeretur testis *cum undecim Apostolis* (1^{26} — ad locum *ministerii* huius et *apostolatus* (1^{25}). Praecedit ergo i auctoritas extraordinarias Spiritus Sancti *manifestasque* effusion Non ergo reputatur ex eis oriri.

2) **Auctoritas exercetur doctrinalis et praeceptiva** : Coram popul iterum *Petrus cum undecim* (σὺν τοῖς ἕνδεκα 2^{14}) tam aperte loquitur

(1) $1^{8,22}$; 2^{32}, 3^{15}... $22^{15,20}$; Apoc. 2^{13}, 17^{6}. In multis postea sectis, *auditores* constitu ordinem quemdam asseclarum inferiorem : cf. S. Aug. de Manichaeis.

itores *ad Petrum et ad reliquos Apostolos* (2[37]) profiteantur suam edientiam in agendo (2[37]) et recipiant sermonem Petri (2[41]). Adhaet *doctrinae Apostolorum* (2[42] : προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποσ- — cf. 8[13] adhaerere; 10[7] miles paret centurioni) et societati, fracti panis et orationibus : cuidam scilicet fidei et ritibus. — Apostoli o iam tunc, ad modum *synedrii novi,* regunt et docent Ecclesiam (cf. 6[2]; 8[1,14]; 11[18]; 15[2-4,22]).

) **Auctoritas illa ab auctoritate religiosa Iudaeorum distinguitur,** n *explicite* v. g. 3[17] : Οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, tum *exercite :* 4[1-2] Magistratus pli dolent « quod (Petrus et Ioannes) *docerent* populum (διὰ τὸ διδάσκειν ὺς τὸν λαόν) ». Prohibentes vero non audiuntur, et propterea tradunt carceri et iudicio (4[3,6,13]), et iubent eos neque loqui neque docere (μηδὲ σκειν) in nomine Iesu (4[18]). Frustra tamen. Nam ipsi, *conscii quod nt nomine Dei,* auctoritati Iudaeorum etiam qua *religiosae* opponunt n conspectu Dei » suam obligationem ut Deo oboediant : et loquunlicet prohibiti a synedrio (4[19-20]). Dictis *actus* consonant : nam, post ceres (5[18]), Apostoli docebant (ἐδίδασκον (5[21,25,28]). Iterumque « Petrus postoli » auctoritatem synedrii declarant mere humanam esse Deoque ositam (5[29]), dum ipsi suam testium missionem a Deo habent (5[32]). o laeti post plagas (5[40]) « non cessabant docentes » (5[42]).

) **Ad exteriora quoque** exercent Apostoli potestatem, v. g. eam quae ebatur paterna, nomine Dei, imponendi nomina, immo et communi : « Ioseph qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis » (4[36]; infra, n. **157**[IB]; Gen. 17[5], 32[28]; Mc. 3[16]). Accipiunt et dividunt pretia orum quae pietate vendebantur (4[34,37]); exercent ergo *administrarem externam.* Deus autem ita vindicat iurisdictionem eorum super sonas et super res ut duo mentiti Petro (i. e. Spiritui Sancto, Deo 5[3,4,9]) im morte plectantur (5[5,10] Cf. infra th. XII, n. **133**).

) **Apostoli ita conscii sunt suae auctoritatis ut eam delegent, efficar.** Etenim, ne *ministerium* verbi (διακονία τοῦ λόγου 6[4]) impediatur *nisterio* mensarum (διακονεῖν τραπέζαις 6[2]), Apostoli determinant *innodos* esse ministros : quos quidem, multitudine praesentatos (6[6]), Apostoli super hoc opus constituant (καταστήσομεν 6[3]). Diaconi ergo, epta impositione manuum (6[6]), signa faciunt, praedicant (6[10], 7, 8[5]) aptizant (8[12,13,16]) auctoritative, nemine contradicente. Communicare em Spiritum Sanctum non ipsi queunt, sed soli Apostoli (8[12-18]) vel ii bus potestas ab *Apostolis* data est (8[19]). Apostoli ergo auctoritative t retinentque auctoritatem, confirmante Deo et populo oboente.

29. Societas illa nova sub Apostolis ita distinguitur ut mox a cunct **proprio nomine** designetur ipsa (et non solum associati 27) : — 1) adversariis, *haeresis*, secta, αἵρεσις ; — 2) a seipsa amicisque, *Ecclesi*

1) Αἵρεσις : v. g. Act. 24^{5} : *Iudaei* accusant Paulum « πρωτοστάτην τ τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως ». Paulus vero ait (24^{14}) : « Confiteor... : κατὰ τ ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν... λατρεύω ». 28^{22} : *Iudaei* Romae audierunt π τῆς αἱρέσεως ταύτης.

Sic proprie designabatur systematica quorundam interpretatio do trinae et inde forma vitae specialis : v. g. secundum « haeresim » Ph risaeorum (15^{5}, 26^{5}) vel Sadducaeorum (5^{17}). [Inde postea sensus *haeresi* : alia quam Ecclesiae schola ; 2P. 2^{1} ; Ga. 5^{20} ; 1 Co. 11^{19}].

In Actibus et epistulis Pauli, christianorum societas nunquam dicit *synagoga* (1) quae v. g. pro libertinis (6^{9}) significat partitive, non sep rative, etsi in Exodo, Num. et Levit. (8^{30} Swete), Iud. $20^{1,8}$, Prov. 5 Lev. 8^{3} voces synonimae sint (2).

2) Ἐκκλησία — A) *de non-christianis* dicebatur in *profana* Graec rum lingua concio, seu vocata civium comitia, non ergo accidenta multitudo : σύλλογος ; nec collegium regens seu senatus : βουλή. (S Thuc. I, 87 ; II, 22, 60 etc. Item Herod., Aristot., Plato, Esch., Xen Plut., Pol. ; cf. Act. 19^{39}).

In *V.T.* vox fere centies (97 vic.) legebatur apud LXX ad vertend hebraicam vocem קָהָל (*Qâhâl* vel *Lahaqâh*). Sic Legis mosaicae trad tio facta τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας (Dt. 4^{10}, 9^{10}, 18^{16}). Quidam prohibentur ingrediantur in *ecclesiam Domini* (Dt. $23^{1,2,3}$). Dicitur pro univer *coetu* vel *multitudine* Israel (Dt. 31^{30} ; Ios. 8^{35} : LXX 9^{2}). — « Trib Israel in *ecclesiam populi Dei* convenerunt » (Iud. 20^{2} ; cf. $21^{5,8}$).

Vocabulum, quod circiter 90 vicibus habetur in translatione (LX

(1) Socii possunt tamen vocari « εἰς συναγωγὴν ὑμῶν » (Iac. 2^{2}), « τὴν ἐπισυναγωγή (2 Th. 2^{1} ; Heb. 10^{25}). Immo apud Irenaeum explicite « Ecclesia est synagoga D (*Haer.* III, 6^{1}). Vox ergo non absolute repugnat, v. g. Ign. *ad Polyc.* 4, *Trall.* 5 ; He *Mand.* 11^{9}, 13^{a} ; Iustin. *Dial.* 63 ; Mg. 6.621 B ; Clem. Al. *Strom.* VI, 3 : Mg. 9.2 Theoph. *ad Autol.* II, 14 ; Epiph. *Haer.* 30^{18} (de Ebionitis ; Mg. 41.436 A) ; Aug. *Enc in Ps. 80* ; attamen rara est. « Man war keine Synagoge... ; man war eine von berufene, vom Geiste regierte Gemeinde d. h. etwas ganz Neues, aber eben damit Verwirklichung des alten Ideals » (Harnack *Verfassung*, p. 12 s).

(2) In versione LXX, συναγωγή vertit 37 vic. vocem קָהָל (Gen. 28^{3}, 35^{11}, 48^{4}, Ex. Lev. $4^{13a,21}$, 17^{3a}, Num. (12 vic.), Dt. 5^{22}, 10^{4}, Ps. 39^{14} (non in ceteris version.), Prov. 2 Ier. 26^{17}, 44^{15}, 50^{9}, Ezech. (9 vic.), at multo saepius (130 vic.) vocem עֵדָה (Ex., L Num., Ios., Iud., III Reg., II Chron., Ps., Prov.). Vox עֵדָה nunquam vertitur voce *Eccl* apud LXX.

orum non propheticorum, quinquies tantum habetur apud prophetas ch. 2^5; Ioel. 2^{16}; Lam. Ier. 1^{10}; Ez. $32^{3,23}$).

Usu *hebraico* refertur plerumque ad Israel non in sua *nationali* sed sua *religiosa* populi divinitus electi unitate (1).

Vocabulum ergo sat frequens erat tempore Apostolorum.

In *N.T. citatur* cum sensu non christiano ter : loquente (et forte refete) scriba Ephesiorum, sensu classico (Act. $19^{32\text{-}39,40}$); in Heb. 2^{12}, citato 22^{23} sec. LXX; in Act. 7^{38}, commemorante S. Stephano *diem Eccle*e (Dt 4^{10} etc. : supra) pro Moyse (forte ergo aliqua allusione verborum).

β) Ceteris textibus Novi Testamenti, vocabulum refertur *ad Chrisnos* (cf. n. **46**s et **51**[3]) :

nodo de eorum *coetu actuali,* Act. 5^{11} : « Timor... in universa lesia et in omnes qui audierunt » ; — 12^5 : « Oratio sine intermisne ab Eccl. » (Cf. 12^{12} : multi congregati et orantes); — 14^{27} : γαγόντες τὴν Ἐκκ. » ; — 15^4 : « suscepti sunt ab Ecclesia » ; — 15^{22} : um omni Eccl. » ;

nodo de *societate* complexive *qua morali* : « persecutio ἐπὶ τὴν Ἐ., ἐν Ἱεροσολ. » (Act. 8^1); — 8^3 : « Saulus devastabat Ecclesiam domos intrans » ; — 9^{31} « Ecclesia quidem per totam Iudaeam et lilaeam et Samariam habebat pacem » (οἰκοδομουμένη — Cf. Mt. 16^{18} ὸμήσω μου τ. ἐκκ.) ; — 11^{26} : « Annum totum conversati sunt ibi in lesia ». — (Cf. Eph. $5^{23\text{-}25}$: « Christus caput est Eccl... Eccl. subiecta Christo... Christus dilexit Eccl. » ; — 1^{22} : « Ipsum dedit caput supra nem Eccl. quae est corpus eius ».)

(1) EDERSHEIM *The life and times of Jesus the Messiah* II, p. 84, 1901 : « In Hebrew it referred to Israël not in their national but in their religious unity ». — SCHUERER II 04-5, § 27, n. 11) : « Συναγωγή drückt nur einen empirischen Tatbestand aus, ἐκκλησία enthält zugleich ein dogmatisches Wert-Urteil. » HARNACK *Kirchenverfassung* (1910, 2) : « Der feierlichste Ausdruck, den das Iudentum fur seine Gottesdienstliche amtheit brauchte : — die Gemeinde in ihrer Beziehung zu Gott, die von Gott berufene einde... — Der Name « die Kirche » (« Qahal ») war der glücklichste Griff, den die emeinde auf diesem Gebiet der Selbstbezeichnungen getan hat ». Iam *Const. Apost.* nt : « Et prior populus Ecclesia vocabatur » (II, 26; FUNK p. 102. Graece deest).

bx impios ter designat (I Reg. 17^{47} Philistiim; Ps. 25^5 malignantes; Ez. 32^3 gentes); tis ceteris vicibus dicitur de concilio (Iob 30^{28}, Eccli 15^5, 21^{16}, 23^{24}, 26^5, 31^{11}, 33^{18} te 30^{27}], 38^{33}, 39^{10}, 44^{14}), vel de coetu totius gentis plerumque in conspectu Dei aut mplo adunatae (Iud. $20^{1\text{-}2}$; I Chron. $13^{2\text{-}4}$, 28^8, $29^{1,10,20}$; II Chron. $1^{3,5}$; I Esdr. 2^{64}, ^{12,14}; Nehem. 5^{13}, 7^{66}, 8^{17}; Ps. 39^{12}, 106^{32}; Prov. 5^{14}; Iudith 6^{21}, 7^{29}, 14^6; I Mac. 2^{56}, ; Eccli. $50^{13,20}$) aut saepius in ipsa celebratione cultus (Dt. 31^{30}; Ios. 8^{35}; Lev. 8^3; $21^{5,8}$; III Reg. $8^{14,22,56,65}$; II Chron. 1^5, $6^{3,12s}$, 7^8, $20^{5,15}$, 23^3, $29^{23,28,31a}$, $30^{2,4,13,17,23as}$; $21^{23,27}$, 25^{12}, 34^{21}, 67^{28}, 88^6, 149^1; Joel 2^{16}; I Mac. 4^{59}). Inde *Ecclesia* dicebatur quoque *populus ut Deo consecratus,* seu sanctus (Dt. 18^{16}, $23^{1,2,3,8}$; Nehem. 13^1; Lam. 1^{10}; . 2^5).

Determinatur aliquando — sive *partitive* et *localiter* : v. g. « Eccles quae erat Ierosolymis » (Act. 11^{22}); κατ' Ἐκκλ. (14^{23}; cf. Inscri epist.). Inde in plurali : v. g. confirmans Ecclesias (15^{41}; 16^{5}); — si *universaliter* e sua *transcendente* relatione ad *divina* : v. g. τὴν Ἐ τοῦ Κυρίου (20^{28}); αἱ Ἐκκ. Θεοῦ (1 Th. 2^{14}. Cf. 2 Th. 1^{4}; I Cor. 1^{2}); (vel αἱ) Ἐκκ. τοῦ Χριστοῦ (Rom. 16^{16}); ..ἐν Χρ. (Gal. 1^{22}).

30. III. Finis « Ecclesiae » ab initio specificatur nova ad Messiam relatio Testimonium enim de Iesu fit essentiale fidei et religioni illius nov stricte monotheistarum societatis.

1) Omnia, quae Lex prioris populi (seu Ecclesiae antiquae) positi *intendebat,* retinentur; i. e. interna externaque per vitae sanctitate cultumque ritualem *Religio Dei unius,* Creatoris ac Providentis, *foede libero* cum selectis vocatisque *regie* coniuncti. — Sed *complentu* Innovatio enim Regni cultusque divini, quae a prioribus *exspectabat* iure, nunc creditur *incepta.* Ideo *genericus Religionis finis retinetu specificatur* autem *respectu novo ad Christum.*

2) *Testimonium enim de Iesu* (μάρτυρες 1^{8}, et passim), quasi de M sia iam non mere sperando in futuris sed revera nuper manifesta includitur nova illorum stricte monotheistarum *fide.* Immo in sua Deum *spe* et *dilectione* coniungunt absolute Christum Iesum.

A) Cuius suprema dignitas firmis mentibus profitenda est : « Cert sime sciat... et Dominum eum et Christum » (2^{36}). — *Credenda* en est non sola Resurrectio (1^{22}, 2^{32}, $4^{2,10,33}$, 5^{30}...), sed et exaltatio ad divi quam Daniel ($7^{9\text{-}13}$; 12^{7}) horrens viderat. Quicumque enim fuerit pri genius verborum sensus (D. Buzy, RB. $1918^{3\text{-}4}$, pp. 419-424), applic tur directe Christo in Actibus : « Τοῦτον ὁ Θεὸς Ἀρχηγὸν καὶ Σωτῆρα ὕ σεν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ » (5^{31s}); « Video caelos apertos, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ » (7^{56}). Blasphemiae (cf. Mt. 26^{64s}, Mc. 14^{6} Lc. 22^{69s}) propterea Stephanus damnatur « Martyr Christi ». Iam er populi fides dirigitur ad Messiam non mere futurum, sed etiam in pr teritis manifestum. Transformatur ergo praedicatio synagogae : *L per Messiam* intellegitur.

B) Πίστις (3^{16}) ergo nomini Iesu danda est, sicut ipsi Deo. *Spes* quoq Nam « non est in alio aliquo salus. Nec aliud est nomen... in quo op teat nos salvos fieri » (4^{11s}; cf. 2^{21}, 3^{23}). Verborum nota vim, ubi a stri monotheistis docentur. Synagoga enim, utpote Christi historici igna iam « non prodest quidquam »; nulla iam est « Ecclesia Dei », n societas nomine Christi congregata. Huic « repromissio »; ceteri, « ge ratio prava » (2^{39s}).

C) Impletis ergo prophetiis circa priora Messiae tempora ($2^{39,16-21}$, ^{21,24}, 7^{37}...), participetur Messianismi bonum per *vitae sanctitatem* *itatemque*. Non sufficit enim carnalis e iudaica gente progenies, nec agogae nimis externus et materialis conceptus de Abrahae san-ine (2^{42-47}).

B) *Praxis* ergo *vitae* debet et ipsa *secundum Christum* intendi :
Paenitens peccatorum (2^{38}, $3^{19,26}$...), et memor crucifixi Christi (2^{36}, ^{15}, 4^{10}, $5^{30\,s}$, 7^{52});
Caritate splendens — *ad invicem : uno animo* (ὁμοθυμαδόν) orent, nt, dicant, decernant (1^{14}, 2^{46}, $4^{24,32}$, 15^{25}; cf. Rom. 15^{6}), eleemosynis que mutuo iuvent ($2^{44\,s}$, 4^{32-35}...); — ad *Iudaeos* quoque, v. g. excu-ndo eos (3^{17}), ac inde ab his bene visi : « ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν »); — ad *quoslibet, universali* Ecclesiae missione vocandos (1^{8}.., infra, n. **31**), ut numerus eorum qui salvi fiant in Christo Iesu cres-absque limite ($2^{21,47}$, 4^{4}, 5^{14}, 6^{7}, 11^{21}, 14^{1}...).
Spiritui Sancto subdita ($2^{4,17\,s,38}$, 4^{31}, $5^{3,9,32}$...), licet non necessario arismatica nec statim perfecta. Intenta enim vita melior non excludit er fratres querimonias et accusationes (6^{1}, $11^{2\,s}$, 15^{2}); peccatores nen propter peccata solum gravia excluduntur ab Ecclesia ($5^{4\,s,9\,s}$, $8^{20\,s}$), nia paenitentibus non exclusa (8^{22-24}).

4) *Socialiter* per Sp. S. satis iam concipiunt res divinas, ut iudaicus regno nimis materiali et mundano conceptus cito recedat.
Βασιλεία τοῦ Θεοῦ non nominatur iam nisi cum his qui Spiritum S. non-m receperunt. *Ante* Pentecosten, « loquente Iesu τὰ περὶ τῆς β. τ. » (1^{3}), discipuli interpretantur etiam tunc de regno Israel : ἀποκαθιστ-εις τ. β. τῷ Ἰσραήλ ; » (1^{6}). *Post* Pentecosten, Philippus in *Samaria* (8^{12}), ulus in *synagogis* evangelizant et suadent περὶ τῆς β. τ. Θ. (19^{8}, 20^{25}, ^{23,31}). Videntur ergo uti voce Iudaeis assueta, ut inter eos parent viam demonstrationes de Christo ; inter christianos autem vix aliud dici-quam *Ecclesia* (Dei, vel Christi) cum sensu proprie religioso. — Patet accurata verborum oppositio ex Act. $20^{25,27}$: « Transivi praedicans *gnum* [ante conversionem]. — Sp. S. posuit vos episcopos regere *clesiam Dei* » (Cf. n. **43-47** et **51**^{3}).
Παρουσία Iesu Christi, seu gloriosus eius reditus (1^{11}, 3^{20}...; cf. 1 Th. $^{-17}$, 2 Th. 1^{7}, 1 Cor. 15^{23}) speratur sane, sed incerto illo tempore (seu nporum fine) quo revelabitur non terrenum iam regnum novum sed i Christique in caelis gloria (cf. th. IV, n. **45**).
5) Ecclesia ergo illa primaeva, dum ubique Christum simul cum Deo tre contemplatur colitque, et quidem nuper manifestatum historice in

terris Iesum (7[55s]), *finem* intendit *vere* sibi *proprium*. Generice eni identificatur cum antiquae gentis fine, *specificatur* autem agnitior Christi quem synagoga vel sperat vel ignorat vel odio habet (7[57-60]).

Nota hic agi directe de fine, prout primis Ecclesiae temporibus mar festatur conceptus. De obiectivo Ecclesiae fine explicitius dicetur th. I De consociato Christo cum Patre primis iam illis temporibus, legas L. Grandmaison *Jésus-Christ* n. 427-445; DA. II, 1517-1525.

31. IV. Ecclesia iam universalismo transcendebat omnem particularismu Universalismus Ecclesiae iam e primo Actuum initio promulgatur : ἕω ἐσχάτου τῆς γῆς (1[8]). *Exercite* quoque extenditur successive : ex Ierusale ad Iudaeam, et ad Samariam, et denique ad omnes (cf. th. XXI).

1) Docentur primum qui *Ierusalem* habitant *universi* (2[14]), vi religiosi ex omni natione (2[5]), Iudaei et proselyti (2[11]) : pertinent ergo ad domum Israel (2[36,22], 3[12]), sive Hellenici (4[36], 6[1,5,9], 9[29]) si Hebraei (6[1]).

Postea extenditur fides *ultra* regiones Iudaeae (8[1]), ad ipsam *Sam riam* (8[4,14,25]); mox quoque ad « adoratorem » ex Aethiopia (8[27,37,39] Extensiones vero illae novae confirmantur a Spiritu Sancto.

Crescit ergo statim Ecclesia (ἡ Ἐκκλησία) per totam Iudaeam et Ga laeam et Samariam (9[31]) et ultra (v. g. usque ad Caesaream 8[40] et Dama cum 9[2,10]) — sed primum tunc ex hominibus, qui prius adhaesera publice alicui fidei iudaicae (11[19]).

2) *Petrus* autem, cum illos priores pertransiret universos (9[32]), missi nem ulterius etiam esse extendendam percipit, speciali visione a Spiri Sancto accepta. Iam non iudaice abominetur coniungi aut accedere *alienigenam* (ἀλλοφύλῳ). Iam communem aut immundum nullum dic hominem (10[28]) : quia non est personarum acceptor Deus (10[34]). Tunc *in nationes* (ἐπὶ τὰ ἔθνη) gratiam Spiritus Sancti effundi intellegit et cet ris persuadet (10[45,47]). Audita Petri relatione, omnes *etiam ex circumc sione* glorificaverunt Deum (11[18]). Quidam vero tunc, dum admittu sane paenitentiam dari etiam gentibus ad vitam (11[18]), optant tamc servari ritus iudaicos et distinctionem quandam; speciatim ne mandu cetur cum *incircumcisis* (11[3,19s]). Petrus autem qui revera cum eis ma ducavit (11[3]; cf. 10[48]), legitimam esse suam communicationem propt Spiritum S. publice declarat et vindicat : « Manduca... — Commu aut immundum numquam intravit in os meum... — Quae Deus munda vit, tu *ne commune* dixeris » (11[7-9]).

3) *Universalismus* ergo iam ante Pauli apostolatum praedicabatu et exercebatur de iure et de facto cum gentilibus. Dein tamen, timidi

rus, qui prius « cum gentibus edebat », postea « subtrahebat et. regabat se »; Paulus ergo in eius praesentia huic practicae simula-i, non novitatem propriae revelationis, sed « veritatem Evangelii » onit (Gal. $2^{11\text{-}14}$; cf. infra, n. **162**).

In *concilio hierosolymitano,* dum « quidam de haeresi Pharisaeo- qui crediderunt » accusant Antiochenos, *Petrus* declarat *plenam ium gentium aequalitatem* in Deo et Ecclesia : « Ab antiquis die- Deus in nobis elegit *per os meum* audire *Gentes* verbum Evangelii redere; ... Deus..., dans illis Spiritum Sanctum sicut et nobis, nihil revit inter nos et illos... Nunc ergo quid tentatis... imponere im...? Per gratiam Domini Iesu Christi credimus salvari, quemad-lum *et illi* » ($15^{7\text{-}11}$).

acente autem omni multitudine post verba Petri (15^{12}) et ostendente bo quoniam verbis Petri « concordant verba Prophetarum » (15^{15}), stoli et seniores fratres praxim sanciunt « non inquietari eos qui *ex tibus* convertuntur ad Deum » ($15^{19,23}, 21^{25}$).

ed, quia « in *Iudaeis* qui crediderunt..., aemulatores sunt legis », ent neophyti *ex Iudaeis* (etiam « qui per Gentes sunt ») servare m suum (« secundum consuetudinem ingredi » 21^{20}; 16^{3}).

uridice ergo approbatur prima illa *rituum distinctio* in *universali i et caritatis communicatione* ($21^{20\text{-}21}$; cf. 1 Cor. $8^{11\text{-}13}, 10^{23\text{-}29}$) : ut squisque sit « sine offensione Iudaeis et Gentibus et Ecclesiae isti » (1 Cor. 10^{32}).

um ergo synagoga solos ex Abrahae progenie circumcisos vult a plene vocari, Ecclesia primaeva iam *cunctos* ad Deum evocat. sonat titulus antiqui operis : Διδαχὴ Κυρίου διὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἔθνεσιν (Cf. FUNK *Patres Apost.* p. 2, n.).

2. Corollaria : Illa primaeva Ecclesiae historia non solum illustrat inctionem originalem inter iudaismum et christianismum; sed et con-t multorum errores, quos postea successivae theses plenius evincent.

Patet enim — *visibilitas* Ecclesiae iam ab initio : (unde potest rminari, quid sit *corpus* Ecclesiae);

nitas eius socialis sub auctoritate regiminis (unde potest percipi, l sit *hierarchia,* et subordinatio membrorum visibilis et externa) : *inculum internum* quod colligat multa in unum (unde, quid sit vita lesiae interna et quasi *anima* eius);

ecessitas approbationis *apostolicae* et principalitas *Petri* in docendo gendo, in proponendo et solvendo dubia, in praecipiendo et regendo, udicando et damnando;

certiudo omnium (intra et extra Ecclesiam) quod praedicatio procedit *ab homine historico Iesu* quem sequaces Christum et Fili Dei profitentur.

2) Proinde praxis originum illarum ostendit Ecclesiam primaeva — non posse concipi quasi mere internam aspirationem sive intell tuum sive affectuum vel ex industria vel e subconscio ortam (per fid fiducialem, aut per orationem caecam);

neque ortam esse per consciam denique associationem talium aspi tionum aut animae motuum;

neque datam esse initio independentem absolute ab omni auctorit et traditione (profitentur enim sua omnia venire e Christo Iesu Apostolos quos elegit).

Item non erat indeterminata materia fidei, neque contra dogm de Deo et de Christo permittebatur oppositio. Una fide variae Ecc siae locales iungebantur sub apostolico ministerio cui Petrus pra rat.

Neque praesides instituebantur libere a fidelibus, sed auctorit collata prius Apostolis propter electionem Domini non transmitteba dein ad alios absque Apostolorum beneplacito et chirotonia;

Charismatica dona non erant universalia nec praecellebant auctorit ab Iesu constitutae; neque imminentis eschatologiae fides fuit eleme tum quasi essentiale vitae ecclesiasticae.

Non omnia erant pariter immutabilia in praxi Ecclesiae aut unif mia : formulae enim praedicationis et varietas rituum erant iam det mınationibus opportunis obnoxiae.

3) Expositio historica de primo Ecclesiae modo essendi, agendi loquendi posset iam sufficere ad demonstrandam Ecclesiae ab ip Christo institutionem. — A) Testes enim, fide digni, usque ad morte (7^{59},12^{2}) originem illam profitentur clare.

B) Providentiam insuper Dei particularem clare manifestant duo ha miracula : — α) inexspectata et vere divina concordia inter nascente illam Ecclesiam et prophetias; — β) splendor arboris magnae, in qu postea et nunc crevit parvum illud germen, constanter sibi identi manente proportione partium. (Cf. verba Gamaliel Act. $5^{34,38,39}$).

C) Addetur tamen, ad abundantiam, directa ex Evangeliis demon tratio (th. III).

33. Obici possit — 1) Ecclesiam non esse *novam*, sed solum innovat nem exspectatam ab Iudaeis. Vel ergo sit promissa et expectata re vatio, et inde solum prolongatio religionis verae, qua Deus colatur. V

Societas nova, et tunc iam nequit esse eadem Dei religio : sed Deo, eris Testamenti auctori, quasi opponit Deum Novi Testamenti, facta e Manichaeismi prodromus. — **Resp.** : Ecclesia est nova : RELIGIO, *atur;* SOCIETAS, *conced.* Seu eadem religio innovatur et fit perfec- in Societate nova. Eiusdem Dei, plenius revelati, renovatur cultus : associandi modus novus fit, cum iam non e sanguine cooptetur, sed ra electione. *Continua* ergo religio (« la suite de la Religion » Bos- t), at in novo acquisitionis populo.

) Societatem non esse novam, quae iudaicos ritus conservet et in nplo sit assidua. — **Resp.** : Ubi eius essentia a sociis et externis in ritibus et assiduitate poneretur, *conc.* Secus, *nego.* Porro patet, nque aliam fuisse conceptam Ecclesiae essentiam. Opportunum en erat — A) ut et publicus orandi locus occasionem praeberet edicandi coram populo ; — B) ut conversi non possent accusari, quasi vitam laxiorem migrassent, v. g. absque ieiuniorum legalium obli- ione. Propterea, ut videtur, orationes, ritus et praecepta Legis aicae diutius observantur inter iudaeo-christianos (10^{14},15^{5},21^{20}), — « per nomen sancti filii [tui] Iesu » ; et christianis quoque e Genti- restrictiones quaedam praecipiuntur ($15^{28\text{-}29}$). — C) Sperabant tunc ristiani universum populum ad fidem Christi venturum esse.

) Societatem quae ipsi universalismo repugnet, non posse distin- transcendente suo universalismo. — **Resp.** : Pars iudaeo-christiana versioni gentium seu essentiae universalismi repugnabat, *neg.;* lalitati repugnabat, i. e. receptioni gentium absque circumcisione, *ced.* Evolutio e nationali particularismo ad universalismum magis illa modali oppositione patet; ac inde illustrat novam Ecclesiae nscendentiam, non quidem propter humanas rationes inceptam sed im propter Dei praeceptum (cf. infra th. XXI, n. **249**).

Thesis III : De formali Ecclesiae institutione.

Societatem illam. — I. nec coecus spirituum motus nec conscia Apost lorum peritia, sed Iesus Christus *de facto* immediate instituit. — II. quidem *voluntarie*, — suam Ecclesiam.

34. Praenotanda. I. Status quaestionis : Thesis est expositoria simul apologetica. Sub respectu *positivo* magni semper fuit momenti. Su *apologetico* respectu diutissime non fuit necessaria. Admittebant eni omnes aliquam fuisse a Christo institutam Ecclesiam. Disputaba solum de natura illius. Quaestioni ergo *utrum Christus instituer Ecclesiam* omnes respondebant affirmative (1). — De alia vero quae tione, *quamnam Ecclesiam Christus instituerit*, antiquitus iam div debantur.

Omni quidem tempore (etiam apostolico) inveniebantur petulante qui auctoritati ecclesiasticae plus minusve resisterent eamque salte exercite impugnarent. Illos iam confutabant Patres Apostolici v. g Clemens Romanus et Ignatius martyr, immo ipsi Apostoli. Pariter Ir naeus, Cyprianus, Augustinus, dum traditionem, unitatem, catholic tatem novatoribus schismaticisque opponunt. — Post *Photianos* q necessitatem primatus negabant, *Protestantes* negaverunt necessitate cuiuslibet auctoritatis visibilis et inde ipsius visibilitatis Ecclesiae logica negationum connexione devenerunt, etiam inviti, ad neganda pariter necessitatem societatis ecclesiasticae et proinde eius institutio nem a Christo. Sufficit, aiunt, individuorum mentem commotio aliqu religiosa vel spiritualis incitet, occasione praesertim lectae Scriptur Sacrae. Aliqua tamen congregatio ecclesiastica utilis est ut commot illa seu experientia religiosa collective accipiatur : tales e subconscio a conscium « revelationes » gradu omnino eminenti exstiterunt in Ie

(1) Fatetur Harnack : « Auch nach *all*protestantischer Lehre ist die Kirche ei *absichtliche* und *direkte Stiftung Christi* » (*Verfassung*, p. 2). Propterea, ait, « werden Calvinismus und in einem Teile des Lutertums bedeutende theokratische und klerika Elemente, wenn auch latent, konserviert » (*ib.*, 3). Sed quoniam doctrina catholica le time praevalet, si Christus immediate et voluntarie Ecclesiam instituit, necesse videt ut institutio illa negetur, ne victoria catholicis detur (cf. *infra;* **35**[5]).

zareno. Ideo iure factum est ut imitatores haberet, eiusdem expe-
ntiae avidos et per aliqua eius verba paululum expertos.

35. II. Sic **adversantur** — 1) Fr. SCHLEIERMACHER (1768-1834) qui reli-
nem separat ab Ecclesia. — *Religio* prior requiritur, seu mysticus
tatis sensus (Gefühl). Nullas praerequirit theorias (Anschauungen),
llum dogma. Constituitur solum sensu dependentiae et vitali
mmunione cum infinita universaque vita (1). — *Revelatio* incipit,
i conscia fit illa communio. Quo plenior illius communionis conscien-
, eo sublimior pro singulis religio. — Ideo inter ceteras religiones
toricas *monotheismus* eminet, eo efficacior quo magis « teleologicus »
, i. e. quo meliores prae contemplatione partes dat actioni humanae.
Porro *christianismus* refert omnia sua elementa ad opus Iesu Naza-
i redemptivum i. e. ad mentem illam novam qua « caritas foras mittit
orem » : supra omne nomen prae quo homines antea anxii erant,
nen hominis extollitur et ab omni potestate liberat sive in caelis sive
nferis. Amor et laetitia in possessione conscia totius universi (absque
rrore sacro et terrore qui antea vigebant) nequeunt ulla adversitate
ci : « *Beati* cum maledixerint vobis. » Religio hominis, ut Filii Dei,
amunionem humani individui cum universo maxime extollit, ideoque
eris religionibus praefertur. Homo enim ex intima consonantia cum
risto discet quomodo vitam universam participet et aliquatenus
erminet : conscientiam ergo sibi evolvet eo sensibilius piam et reli-
sam (et revelationis auctricem) quo conformiorem eam habebit Christi
scientiae.

Ecclesia nascitur necessario in singulis religionibus e sociali sensu.
ligiosae enim mentes e mutua communicatione sensus religiosi incre-
ntum experiuntur. Ideo cunctae religiones concurrunt in Ecclesias.
no promovent in sacerdotia eos primum qui ceteros melius incitant,
ninem ergo quasi « conditorem » colunt qui primus conscientias fecit

[1] « Schamhaft und zart wie ein jungfräulicher Kuss, heilig und fruchtbar wie eine
tliche Umarmung..., schnell und zaubrich entwickelt sich eine Erscheinung, eine
ebenheit zu einem Bilde des Universums. So wie sie sich formt die geliebte unp
er gesuchte Gestalt, flieht ihr meine Seele entgegen, ich umfange sie nicht wie einen
atten, sondern wie das heilige Wesen selbst. Ich liege am Busen der unendlichen
t : ich bin in diesem Augenblick ihre Seele, denn ich fühle alle ihre Kräfte und ihr
dliches Leben wie mein eigenes... Dieser Moment ist die höchste Blüte der Religion »
en über die Religion; Krit. Ausg. von Bernhard Pünjer 1879; II Rede, *Ueber das*
en der Religion, p. 78 s.) « Religion haben heisst das Universum anschauen » (*ib.*, p. 128).
nem frommen Gemüte macht die Religion alles heilig und wert, sogar die Unheiligkeit
die Gemeinheit » (*ib.*, p. 68).

vigiles (1). — Sic in Iudaea olim Christum reverentur ii quos suo exem plo incitaverat. Nihil tamen proprie in eo celebrandum erat, nisi nov propriae conscientiae revelatio utpote cum divinis (i. e. cum natura communicantis. — Sed ubi litteralismus sensum religiosum vicit (se Ecclesia Religionem), hierarchia formulas auctoritative retinuit, quas Christus suam intendisset Ecclesiam condere et sacerdotes instituisset

Tendunt tamen singulae Ecclesiae omnium religionum ad sensur religiosum, et ergo ad eandem « *veram et idealem* » Ecclesiam absqu dogmate. — Observa, qua peritia atheismus praeparetur, qua blasphe mia Christus ut naturalismi absoluti propheta et humanae superbia deificator fingatur.

2) *Discipuli* (2) vix centrum doctrinae perspexerunt — sive *libe rales* : Al. Schweizer († 1888), Biederman († 1885, magistrum simu secutus Hegelium), Lipsius († 1892), Pfleiderer († 1908); — siv « *orthodoxi-lutherani* » : Schola Erlangensis, cum pietistis ac dei biblistis Hofmann († 1877), Thomasius († 1875), Frank († 1894); — siv *conciliatores* inter protestantes contra catholicos : C. I. Nitzsc († 1868), Lücke († 1855), Rothe († 1867), I. Müller († 1878), I. A. Dorne († 1884), Twesten († 1876).

3) A. Ritschl (1822-1889), licet multis dispar quia in Deum credid et historiam coluit, consonat tamen cum Schleiermacher circa Eccl siae originem. — *Religio,* ait, est iudicium de seipso coram Deo. Di tinguitur a theologia et ethica. Non curat de Trinitate nec de pecca originali aut de novissimis, immo nec de metaphysicis Dei attributi Credit tamen hominem Iesum a Deo praeordinatum esse, per que amor divinus ad homines revelatus descenderet. — *Ecclesia* primitiv fuit eorum societas, quibus homo Iesus habitus est quasi eorum Dom nus ac Deus. Quid expresse Iesus de seipso et de suo opere conceperi minoris refert : textus Scripturae non solum sensus religiosi incitati nem aut confirmationem afferunt (sec. Schleiermacher), sed et hist ricae veritatis fundamentum continent, at internam mentem ipsius Ie

(1) « Iede neue Lehre und Offenbarung, jede neue Ansicht des Universums, wel den Sinn für dasselbe anregt auf einer Seite, wo es bisher noch nicht ergriffen wor ist, gewinnt auch einige Gemüter der Religion, für welche grade dieser Punkt der einz war, durch welchen sie eingeführt werden konnten in die neue und unendliche Welt, u den meisten unter ihnen bleibt natürlich grade diese Anschauung der Mittelpunkt der Re gion, *sie bilden um ihren Meister her eine eigene Schule,* ein abgesondertes Bruchst der wahren und allgemeinen Kirche » (*ib.;* IV Rede : *Ueber das Gesellige in der Religi oder über Kirche und Priestertum;* p. 200 s).

(2) Cf. Ferd. Kattenbusch *Von Schleiermacher zu Ritschl* (1903³).

velare nequeunt. Neque prodesset illa revelatio, quia singulis sola velatio sui ipsius prodest et valorem habet.

Schola Ritschliana, praeter vestem religiosam, fidei quoque et pieta- aliqua vestigia retinuit quae apud Schleiermacher voce solum pererant. Ideo agnosticismo, etsi non adeo profundus est et radicalis, ures attraxit quos offendebat impietas logica scholae Schl. E. Renan utroque multa accepit.

4) Auguste SABATIER (1839-1901) in Gallia ad mentem Schleiermacher *iritualem* vindicabat religionem, ut ait, contra religiones *auctorita- as*. Recedant ergo sive catholicum sive protestanticum dogma aucto- atis et dogmatis auctoritas (1). Conscia autem fiat et diffundatur pro- nda quaedam (et saepe subconscia) aspiratio mere subiectiva ad vitam iritus. Ille autem spiritus est *non Spiritus Sanctus* sed proprius ngulorum spiritus, dum conatur supra materiam assurgere. Haec est erati spiritus religio, quae nulli innititur infallibilitati aut auctori- ti : nec Ecclesiae aut hierarchiae (sicut catholica Ecclesia), nec cuius- s Libri (sicut Iudaei et protestantes), nec ipsius rationis (sicut ratio- listae v. g. Jul. Simon in sua *Religion naturelle*). Immo *nec Christo* mini concedatur « auctoritas ». Sed huic inde laus quod ita conscius erit de suo ad divina instinctu ut posteros suo exemplo ad affectus ligiosos incitaverit. Eius ergo conscientia originem dedit « diffusioni iritus »; quia ex eius exemplo singuli de suo cum divinis commu- cante spiritu fiunt conscii. Attamen Christus talia nec praevidere tuit nec intendere. Ex eo tamen, vi imitationis et evolutionis, *Eccle- a consciorum* nata est, opposita prorsus illis iuridicis et dogma- is Ecclesiarum formis quae per quamlibet auctoritatem spiritum stinguunt.

1) *Esquisse d'une philosophie de la Religion* (1897); *Les Religions d'autorité et la ligion de l'Esprit* (1904[3]). Hoc opere posthumo decanus ille Parisiensis facultatis theo- icae pro protestantibus sic materiam dividit : Lib. I *Le dogme catholique de l'Autorité* pitibus quinque : Dogme, Eglise, Tradition, Episcopat, Papauté); Lib. II *Le dogme otestant de l'autorité* (capitibus item quinque : Protestantisme primitif, Infaillibilité de Bible, Dissolution progressive du dogme, l'Autorité de la Bible au XXe s., Qu'est-ce e la Bible?); Lib. III : *La Religion de l'Esprit*. « Être chrétien, en dernière analyse et ur descendre jusqu'à la première racine du christianisme, ce n'est pas recevoir une tion de Dieu ou même une doctrine abstraite de son amour paternel; c'est revivre intéi urement la vie intérieure, la vie spirituelle du Christ, et, par l'union de notre cœur au n, *sentir* en nous la présence d'un Père et la réalité de notre rapport filial avec lui, it comme le Christ sentait cette présence et ce rapport en lui. Il ne s'agit pas d'une truction nouvelle; il s'agit d'une transformation de conscience. Le Christ est bien plus 'une autorité suprême dans le christianisme : il est le christianisme lui-même » (Vox *ntis* ab ipso scriptore distinguitur, p. 456 s). « La *Jésulâtrie* [est] idolâtrie positive » (*ib.*).

Nota quomodo omnia illa proponantur absque probationis initio Immo et cura probandi una cum rationalismo damnatur. Nulla meta physica, nulla historia; naturalismus ille inferior est doctrinis Iuli Simon, cum soli innitatur caeco affectuum sensui. Praecipuam laudem meretur non scientia vel biblica vel historica scriptoris, nec eiu philosophia, sed quidam styli lyrismus (1) sicut in liberali e Schleier macher schola, inde dicta schola romantismi vel esthetismi.

5) Adolf Harnack (n. 1851) potissimum studuit, ut, retento agnos ticismo in ordine metaphysico et dogmatico, scientificam tamen de ori ginibus christianismi synthesim exponeret, historice confirmatam. V autem praeclarae in documentis eruditionis adductus est, ut in histo ricis plerumque ad catholicas doctrinas regrederetur. Ecclesiam erg catholicam, quam protestantes plerique dictitarant quarto vel terti ac demum secundo post Christum saeculo natam, Harnack paulati confitebatur saeculo iam primo ortam esse ac ipsis Apostolis esse tri buendam. Sic explicite post cl. prael. Batiffol librum *L'Eglise naissant et le catholicisme* 1909 (2).

Conabatur tamen constanter, ut nexum supprimeret inter Apostol (catholice, ut fatetur, cogitantes) et Christum (mere humanum), — au saltem inter hominis Iesu praedicationem historicam (onustam indebit iudaicis Iudaei fabri praeiudiciis et opinionibus) eiusque sensum rel giosum : qui solus, ait, retinendus est, in quantum Iesus, condicion humanae conscius, dispositionem tamen *filialem mentis erga Patre qui in caelis est* plenius sit expertus et efficacius revelaverit.

(1) « La religion est conçue comme une inspiration intérieure, jaillissant des con ciences humaines labourées et ensemencées par l'Esprit divin » (p. IX). « Le dogme qui fait du Saint-Esprit une entité métaphysique, en a paralysé et tué l'action dynamique da la vie chrétienne. Il représentait, dans l'A. T. et dans le N., le principe divin dans l'âm humaine, l'action immanente du Dieu vivant » (p. 463). Textus praecipui sunt pp. 303-30 327-332; 336-338 : « Lessing est un prophète de la religion de l'esprit »; pp. 341-345 « L Messie de l'ère nouvelle fut Schleiermacher »; p. 366 : « Depuis Schleiermacher, la ba de la dogmatique est dans l'expérience de la foi, laquelle repose en définitive sur elle même et doit se suffire »; p. 369 : « Ce ne sont pas les écrits mais les écrivains qui so inspirés, et ils le sont dans la mesure de leur foi », pp. 375, 402 s., 430, 504-509; « L'Esp du Christ émane de sa conscience »; cf. 517.

(2) « Que *Romain* soit l'équivalent de *Catholique*, je l'ai exposé, il y a 22 ans, comm historien protestant...; que *Catholique* soit à reculer dans l'histoire du développement christianisme plus haut que les historiens protestants ne l'admettaient communément, j' essayé de le montrer... Depuis, cette thèse a encore été accentuée plus fortement, et l historiens protestants bien au courant des questions ne font pas difficulté d'admett aujourd'hui que *les éléments principaux du catholicisme remontent jusqu'à l'époque apo tolique*, et pas seulement comme superficiels (Hauptelemente des Katholizismus bis in d apostolische Zeitalter zurückgehen und zwar nicht nur als peripherische) ». (*Theol. Litzt* 16 Ian. 1909; col. 52.)

De Ecclesia ergo condenda, ait, immo de qualibet novitate in Reli-
one, Iesus ille minime aut cogitavit aut saltem cogitare debebat.
enim non poterat pertinere ad religiosam eius conscientiam, sed
um ad eius interpretationem conceptibus iudaicis obscuratam. Ut ergo
is sequatur Iesum religiosum, ne de eius historicis conceptibus nec
metaphysicis anxie curet, qui in Iesu fluctuabant et quos Scrip-
a mere humana et nimis iudaica mentibus plerisque hucusque tra-
lit. Sed libera mente cogitet, quid Iesus *perfectius* cogitare *debuis-*
, et « ideali » illi conscientiae propriam religionis conscientiam
ommodet.

Quidquid ergo Iesus protulit de Regno Dei ut perceptibili sensibus,
praeiudiciis eius ex educatione iudaica, seu receptis ab eo traditio-
us tribuatur; formula autem « *Regnum Dei intra vos est* » agnos-
ur fructus legitimus superioris conscientiae : quilibet homo in
pso Deum seu divinum agnoscat et evolvat. Sic ubique distin-
ntur « involucra insipida et sapidus nucleus » : evangelica verba
sunt esse pariter authentica et ab ipso Iesu prolata, at non sunt
iter religiosa (1). Si enim non purificentur verba Iesu ita ut de
mis et de rebus externis in religione non curetur, iam ad conceptum
holicum necessario devenies (2). Iesus ergo facilius reicitur, quam
temptus lutheranus contra catholicismum.

) « Die Frage nach dem Neuen in der Religion ist keine Frage, die von solchen
ellt wird, die in ihr leben » (*Das Wesen des Christentums* 1900; ed. 1913[60-65] p. 30).
sus ist, *wie alle in seinem Volke...*, durchdrungen gewesen von dem grossen Gegensatz
Gottesreiches und des Weltreiches... Es gilt doch auch in ähnlichen Fällen für ver-
t, hervorragende, wahrhaft epochemachende Persönlichkeiten in erster Linie danach
beurteilen, was sie *mit ihren Zeitgenossen* geteilt haben... Kein Zweifel... *jene Vor-*
ung von den zwei Reichen..., diese Vorstellung *teilte Iesus einfach mit seinen Zeitge-*
sen... Gewiss, die Aufgabe des Historikers ist schwer und verantwortungsvoll,
chen Ueberliefertem und Eigenem, Kern und Schale IN DER PREDIGT IESU vom Reiche
es zu scheiden. Wie weit dürfen wir gehen?... Nach einigen hundert Jahren wird man
lem, was wir für den Kern der Dinge hielten, noch manche harte und spröde Schale
en » (*ib.*, p. 35 s). De textu *Regnum Dei intra vos est*, sensus ab Harnack propositus
uit esse nisi accommodatus (*infra*, n. **46**[2] c. et **67**[1]).

Pluries id clare dicitur, v. g. : « In dem Samenkorn (praedicationis Iesu) oder viel-
r in Samenkorn und Feld zusammen war doch nicht nur ein... Bruderbund, sondern
jene Kirche vorgebildet, wie sie sich im Katholizismus entwickelt hat » (*Verfas-*
g, p. 4). Vide quoque curiosam disputationem inter duos illos in protestantismo
cipes : Harnack et Sohm. Sec. Harnack, « Sohm's Theorie ist, neben der Katho-
en, die geschlossenste, die jemals aufgestellt worden ist » (*Verfassung*, p. 122). Porro,
Sohm, tota antiquitas christiana non venerat ad distinguendas *Religionem* et *Eccle-*
, ac ideo remansit catholica usque ad Lutherum. « Weil das Urchristentum *nur*
religiösen Begriff der Kirche hatte und folgeweise diesen Begriff auch auf die äus-
ch *sichtbare* Christenheit anwandte, ist mit der Entstehung von Rechtsordnungen

6) Alfr. Loisy, licet et ipse illas proprie modernistas e Germania do
trinas recepisset, disputabat tamen adversus Harnack circa essentiale
« nucleum » in Christi praedicatione. Porro, dum Harnack unum fe
textum de Regno retinet et soli interno Regno accommodat, Loi
textibus instat, qui de Regno externo agunt : eos vero interpret
tur de Regno mere eschatologico. Christus, ait, praecipue evange
zavit proximum instare mundi finem, et ideo discipuli eius exspectaru
parousiam iudicis eschatologicam quasi imminentem, sed, propt
moram, paulatim constituerunt Ecclesiam. Christus ergo posset di
ait, auctor Ecclesiae, sed mediatus solum et inscius : de facto na
est ex eius praedicatione, sed remote, et ipse de ea condenda mini
cogitaverat...

7) Similia plerique *modernistae* docent in variis sectis protestantiu
speciatim fautores « Theologiae Novae » inter Anglicanos et luthe
nus « episcopus » Upsalensis (Suevia) Nathan Söderblom.

Adest apud omnes illos adversarios *apriorismus* absolutus et subiectivism
Etenim e propria hodierni professoris lutherani conscientia definiunt quid le
sentire et dicere debuisset; ac inde id sua promulgant auctoritate, qualis a nu
unquam Romano Pontifice vindicata est. — Aliqua etiam, licet diversa, conformi
apud plerosque viget cum principiis a Schleiermacher edictis. Una cum
reiciunt Trinitatem, Christi divinitatem, immo distinctam Dei personalitatem
inde possibilitatem miraculi (ac ipsius creationis). Nequeunt ergo concipere qu
libet doctrinae revelationem vel dogmata. Retinent solum fere pantheistico
sensu religioso affectus. — Necessario ergo perit quaelibet supranaturalis Ec
siae institutio vel auctoritas divinitus sancita : solam permittunt evolutio
historicam a theologo cum fructu inquiri.

Attamen, si quis historiae proprie studeat, absque apriorismo hegeliano, con
det cum cl. Batiffol (*Église naissante* p. XII) : « Édifiée par les apôtres qui
savaient que Jésus et Jésus crucifié, l'Église ne savait que ce qu'elle tenait
apôtres : elle n'était pas une coulée amorphe, un mouvement spirituel créant et
fixant des institutions et des dogmes en fonction de la civilisation qu'il traver
une capacité de syncrétisme illimité : elle était un évangile, un apostolat, une
dition, un culte, une société hiérarchique, une église d'églises, une unité ga
par l'unité de la *cathedra Petri*, elle était consciente d'être tout cela : loin d'
une évolution en marche, elle était dès le premier jour une conservation vivan
assistée par l'Esprit de Dieu du don fait par Dieu aux hommes dans l'incarna
Elle n'est pas autre chose aujourd'hui encore ». Illa historiae authenticae oppo
contra apriorismum neo-protestantium cuilibet (etiam acatholico quem talis
imbuerit pseudo-mysticismus) sufficere potest ut illius Ecclesiae singula
illustretur quam adversarii fatentur, licet inviti, ab Apostolis perpetuam, e

für die Christenheit (Kirche im religiösen Sinn) naturnotwendig aus den Urchriste
der *Katholizimus* hervorgegangen » (*Wesen und Ursprung des Katholiz.* 1909; cit
Harnack *Verfassung*, p. 121).

ipso Christo ortam, si integritas Novi Testamenti vel etiam trium Synopticorum recipiatur.

36. III. Divisio Thesis : Thesis duo asserit : — 1) societatem illam veri hominis, quam thesis II descripsit primaevam, non ortam esse nisi **immediate** ab ipso Christo ; — 2) eius institutionem fuisse a Christo **volente** praeparatam.

1) Vox *immediate* non excludit ministros et successores, quibus opus traditum sit. At, secundum communem quoque usum loquendi, ille proprie institutor reputatur, qui rei dat proprie originem. Requiritur ergo, ut ministri et successores nequeant legitime operari, nisi qua ministri et sequaces institutoris, non autem sponte quasi propria novaque ex seipsis operatione. E priore ergo parte, Christus proprie originem dedit, licet incrementa dein per Apostolos procurentur ; sicut semen dat plantae originem. — 2) *Voluntarie* instituit, i. e. non solum semen fuit inconscium et mere physice, sed intendit, sciens et volens. Ecclesia ergo fuit finis non solum operis sed *operantis* Christi.

Priore parte *factum* originis demonstratur, posteriore *intentio* Christi. Apologetice hic ordo melius convenit, qui pro credente facilius converteretur.

37. IV. Nota thesis : *Dogmatice*, e Scriptura clare (cf. argumenta) et definitionibus *implicite* formalibus, utraque pars proponitur *de fide divina et catholica*.

A) *Vaticani* enim concilii — α) Constitutio dogmatica *de Fide Catholica* (sess. III, cp. 3 ; D. 1793) *definit :* « Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit ». — β) Constitutio dogmatica *de Ecclesia Christi* sic incipit (non formali definitione, sed supponendo clarissime fidem) : « Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum... sanctam aedificare Ecclesiam *decrevit*... — In Ecclesia sua pastores et doctores... esse *voluit*... Beatum Petrum... *instituit* perpetuum... fundamentum. » — Dein (cap. I) docet et declarat « primatum... *immediate* et *directe promissum* atque *collatum a Christo Domino* fuisse » — Canon denique docet : « Petrum primatum ab eodem D. N. I. C. *directe* et *immediate* accepisse » (D. 1821-1823. Cf. Schema cp. 3 ; Lac. 7, 569).

B) *Contra modernistas* — α) decretum *Lamentabili* damnat prop. 52 « Alienum fuit *a mente* Christi Ecclesiam constituere veluti societatem super terram per longam saeculorum seriem duraturam ; quin immo in mente Christi regnum caeli una cum fine mundi iamiam adventurum erat. » (D. 2052.) Quae propositio directe exponit synthesim a Loisy

conceptam. — β) Encyclica *Pascendi* varias modernismi formas s notat : « *Ecclesia,* inquiunt, et sacramenta a *Christo* ipso *institu* minime credenda sunt... Attamen *Ecclesiam* et sacramenta *mediate* Christo fuisse institutam. » (D. 2088.) Etenim « ponunt initio eam duplici necessitate oriri, una in credente... altera in collectivitate... (D. 2091.) — γ) *Iusiurandum contra modernistas* : « *Firma fi credo* Ecclesiam per ipsum verum ac historicum Christum... *proxi ac directo* institutam » (D. 2145).

C) Expositionem positivam habes in Encyclica Leonis XIII *Sa cognitum* (29 Jun. 1896). v. g. : « Ecclesiam instituit formavitq Christus Dominus... Caput est nosse quid Christus *voluerit* ».

2) *Exegetice*, thesis eisdem argumentis pro diversitate audientiu *diversam* vim obtinet :

Rationalistae vel mere critico veritatem *historicam* de Ecclesi origine suadet.

Viro qui, licet pius et divinae *Providentiae devotus,* Christiana revelationem nondum cognoscit, praebet argumentum validum cir legationem Christi et Ecclesiae ex Deo extraordinariam.

Confitenti vero vel inspirationem librorum sacrorum, vel Iesu Chris divinam filiationem aut saltem legationem ex Deo singularem, hac the origo et missio Ecclesiae illustratur divina. Fontes enim sunt propr soli Libri Testamenti Novi, praesertim Evangelia. Synoptica, ad hom nem, specialius attenduntur.

Libri historici de Christi vita et de apostolico tempore iuvabunt : maxime Batiffol *L'Église naissante et le catholicisme* (1909). Pretiosa multa in DA. et DTC. a *Église;* et in DA. art. *Jésus-Christ,* a P. Léonce de Grandmaison v. g. circa Regnu et eschatologiam (col. 1340 ss; 1428-1445); item in P. Prat *La Théologie S. Paul,* t. II⁷, pp. 331 ss.

3) De utraque parte consonat fides separatorum, quotquot *positi credunt*, v. g. Orientales « orthodoxi » in Petri Moghilae *Confe sione Orthod.* : « Ὁ Χριστὸς ἐθεμελίωσε τὴν Ἐκκλ... ἀπάνω εἰς τὸν ἑαυτ του » (I. q. 85; Michalcescu p. 64). De protestantibus, cf. supra 3 nota.

4) Neo-protestantium vero « *neotheologia* » negative se habet, n historice sed philosophice et a priori. Iam nec Evangelici sunt n christiani, cum Evangelium ubique corrigant, et ipsius Christi verb vel mentem libero suo examine emendare audeant.

38. Pars Prior : Non coecus spirituum motus nec conscia Apost lorum peritia, sed **Christus Ecclesiam instituit immediate.**

ARGUM. I. (praeparatorium) : seu apologeticum *ad hominem* con-
idit **ex ipsa Ecclesiae apostolicae existentia et ex impossibilitate cuiuslibet**
pothesis adversariorum.

Critici enim rationalistae, agnita nunc existentia Ecclesiae apostolicae
out thesi II ex Actibus Apostolorum describitur, nequeunt Christo
iferre institutionem Ecclesiae *de facto,* nisi asserant aut Ecclesiam
motu subconscio spirituum quasi generatione spontanea ortam esse,
it Apostolos post deceptionem spei primitivae perite ad instituendam
cclesiam devenisse. Atqui utraque hypothesis est proprie impossibilis
historiae certae contradicit. Praeparatur ergo conclusio de imme-
ata Ecclesiae institutione per Christum.

Prima hypothesis (de motu coeco mentium) requirebat longiora tem-
ora, et ideo fere evanuit ubi critici contra scholam Tubingianam con-
ssi sunt Ecclesiam tempore Apostolorum iam floruisse. Insuper facta
stant : nam ipsae mentes quae tempore Christi Messiam exspecta-
ant, minime sperabant novam religionis societatem.

Altera hypothesis de conscia Apostolorum peritia, postquam Christi
orte (absque Resurrectione, secundum adversarios) decepti erant,
pparet immediate impossibilis ubi primum absque arte rhetorica for-
ulis claris exponitur. Requireret enim Apostolos vel conscia fraude
el « spontaneo et sublimi symbolismo » praedicasse mortui iam, immo
; crucifixi publice, illius viri, a quo prius decepti essent, Resurrec-
onem et Messianismum.

Atqui tali fraudi et praedicationi obstabat non solum humana natura
uae contra deceptorem irascitur, sed multo magis personalis indoles
postolorum.

1) Impossibilitas enim moralis, stricte dicta, obstabat ne religiosi
iri et timorati coram Deo auderent post Christi crucifixionem falso
ius Resurrectionem praedicare, et *sponte sua* societatem instituere
uam essentialiter fides de illa Resurrectione profitenda distingueret.

Necesse ergo est ut convictione certa et inconcussa crediderint vere
hristum resurrexisse; seque missione divina obligari ad societatem
lorum diffundendam (promovendam, docendam ac regendam), qui una
ecum crucifixi Christi Resurrectionem profiterentur.

Applicentur institutioni Ecclesiae, quaecumque demonstrantur de
acto (critice correlativo) Resurrectionis. Negatio enim Resurrectionis
ubiacet (de facto et quasi necessario) opinionibus quae negant imme-
iatam Ecclesiae a Christo institutionem. Immo et negatio obiectivae
ius missionis a Deo. Iesus, ut merus homo et absque missione pro-

pria ex Deo de futuris nescisset vel errasset, et ideo praeparasset ali quam vere futura : inde Apostoli, primum decepti, postea correxer inceptum Domini. Porro ruunt omnes illae difficultates manifes ubi Iesus verus ostensus est Dei legatus in tract. *de Vera Religio*

2) Impossibilitas quoque moralis, stricte dicta, obstabat ne Ap toli pro suis conceptibus iudaicis inauditum ante tempora nostra sy bolismum excogitarent et inde praedicarent efficaciter vel mes nismum actualem sine actuali Messiae persona, vel Messiam aliqua personalem quidem, at sine regno et populo.

A) Etenim, secundum quosdam, fides Apostolorum sincera incepis solummodo post Passionem. *Licet non fuisset vera et historica Res rectio*, concepissent tamen Messiam fuisse hominem illum crucifixu i. e. Iudaeis maledictum, sive scandalum (1). Tunc solum, naturali et secluso miraculo, Apostoli illi, rudes et materiali Iudaeorum int pretatione imbuti, debuissent per seipsos subito invenire et efficaci praedicare messianismum mere spiritualem et sublimiter mystic symbolicumque; sicque non solum interpretationi iudaicae univer liter contradicere, sed etiam multum (ut aiunt adversarii) exced messianismum illum quem Ecclesia ex tempore Apostolorum usque hodiernum diem existimavit divinum. Necesse enim fuisset ut Ap toli fere explicite sibi proponerent conceptus et fines hodiernos r giosi « idealismi » et modernismi, intenderentque mentiri Deo et ho nibus, proponentes usque ad martyrium messianitatem « de quod Iesu defuncto » (Act. 25^{19}); immo instituerent fraude pro exspec tissimo illo Messiae regno societatem mere ideologicam, messianic sed sine Messia ac sine regno, immo sine spe. — Cuius rei ipsi ape declarant impossibilitatem et stultitiam. « Nam, si mortui non res gunt..., vana est fides vestra. Si in hac vita tantum in Christo speran sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus » (I Cor. $15^{16\text{-}19}$).

Symbolismus ergo idealis, quem ipsa abstracta rationalistarum s culatio tanta difficultate nunc sibi fingit, simpliciter erat tunc imp sibilis si considerentur tempora et adiuncta.

B) Secundum aliam adversariorum fictionem, Iesus ut Messias i

(1) *Maledictus a Deo est qui pendet in ligno* (Dt. 21^{23} et Gal. 3^{13}, Io. 19^{31}). I Cor. « Praedicamus Christum crucifixum (nous annonçons comme Messie un crucifié) Iud quidem scandalum... » (cf. Gal. 6^{14}, I Cor. 2^{2}, etc...). « Paul n'expliquait pas le Dt. co on [M. Loisy] pourrait le faire au Collège de France;... les idées du temps tenaient p maudit quiconque était pendu, mort ou vif, et sans doute les Juifs de son temps lui objecté que Jésus crucifié, comme pendu, était maudit de Dieu ou une insulte pour D Il ne s'en étonne pas et réplique » (LAGRANGE, *Ep. aux Gal.*, p. 73).

ıte Passionem creditus est et honoratus : inde docuisset Apostolos lem et spem *regni* sui messianici, sed eschatologici solum. — Apos-li tamen, postquam Messias sine regno et sine populo infamis mortuus at, exspectassent imminentem eius parousiam et praeparassent ei *opulum Sanctorum*, i. e. de facto Ecclesiam.

Haec altera expositio iure agnoscit : Iesum creditum esse Messiam a nnullis ante Passionem, et praedicasse de regno quod pararetur; item lum, quo apostoli postea de facto pro Ecclesia laboraverunt, ab ipso su ortum esse. Praeiudicio autem pseudo-philosophico excludit a priori nnes testimoniorum partes quae tradunt miracula, Resurrectionem raesertim, et mentem propheticam qua Iesus praeviderit et praede-nierit tempora praeparandi super terram regni caelestis. Inde arbi-arie negantur omnia verba et mandata Christi post Resurrectionem, omnia etiam quae referuntur consectaria mortis eius.

Tot negationes systematicae, minime demonstratae, adversantur non lum dogmati sed etiam omni legitimae historiae et ipsi criticae ethodo. Explicitis testimoniis et determinatae eorum convergentiae ponitur mera hypothesis. Quae tamen neque originem testimoniorum test explicare, neque Apostolorum mutationem, eamque coram plebe inter adversarios efficacem. Quantum apud eos, in tali hypothesi, genium naturale! Debebant enim aptare spes materiales Iudaeorum regnum Iesu mere eschatologicum, ut fingerent complexum illum ixtum, Ecclesiam. Immo debuissent inculcare decepti spem, illusores lem, blasphemi religionem, ambitiosi humilitatem, schismatici cari-tem, perturbatores pacem. Insuper dicta eorum de Resurrectione mper manent absque explicatione.

Insufficientia ergo et impossibilitas cuiuslibet excogitatae hypothesis m praebet argumentum negativum validum pro institutione Ecclesiae Christo immediata, qualem eam Apostoli declarabant.

« [En face de] l'Église conçue *historiquement*, le protestantisme peut bien pré-ndre à être une *idéologie moderne*. Il n'a en son essence rien de commun avec Église naissante » (BATIFFOL, *Eglise naissante*, 1909¹, p. XIII.)

39. ARGUM. II : **Apostoli perpetuo declarant illam institutionem a Christo.** lam, sine affirmatione voluntarie apodictica et ex professo, sed allu-ionibus (modo implicitis, modo explicitis) multo validius ostendunt em omnibus reputari notam, certam et inconcussam. Immo inde lerumque argumentum hauriunt ad suadendas animabus res practice ifficiliores.

1) Suo agendi et loquendi modo clare patet, eos non suo sed *Christi*

operi incumbere, secundum traditionem et praecepta eius : inde sol valere ipsorum praecepta et traditiones (παραδόσεις).

A) **1 Cor.** 2^2 : « Non iudicavi me scire aliquid inter vos *nisi I.-C.* Cf. $1^{2-4.6-10.23.30}$: testimonium Christi; $1^{13.17}$: « Divisus est Christus?... Misit Christus evangelizare... » — 3^{4-5} : « Quid... Apollo... Paulus? — Ministri *eius credidistis*... Fundamentum enim *aliud nemo* potest ponere praeter id quod posit est, quod est Christus Iesus. » (Cf. 1 Petr. 2^7 : « Lapis quem reprobaverunt aed cantes, hic factus est in caput anguli... ») — Apostoli sunt solum « imitato Christi » (1 Cor. 4^{16}, 11^3).

B) **Eph.** 1^{23} : *Ecclesia est corpus Christi.* Proinde « Christus est *caput Ec siae...*, Ecclesia subiecta est Christo..., Christus dilexit Ecclesiam (ἠγάπησεν Ἐκκλ.), et seipsum tradidit *pro ea,* ut illam sanctificaret... ut exhiberet *ipse* gloriosam *Ecclesiam*.... — Fovet... *Christus Ecclesiam,* quia membra sumus poris *eius,* de carne *eius*, et de ossibus *eius.* » (Eph. 5^{23-30}). Ecclesia ergo non nisi τὸ πλήρωμα Christi, qui omnia in omnibus adimpletur (τὰ πάντα ἐν πᾶσιν προυμένου) (Eph. 1^{23}; — cf. Prat. II, p. 408), extensa e mysterio Christi etiam Gentes (2^{19}-3^{21}).

C) **Col.** 1^{18} : « Omnia in ipso constant, et ipse est caput corporis Ecclesiae cuius finis postea describitur ex ipso efficaci opere Christi. Apostolus vero simp citer est *minister* (1^{23-25}). Propterea fides est *in Christo; in ipso* oportet ambula radicari, superaedificari καθὼς ἐδιδάχθητε (2^{5-7}).

D) **Gal.** 1^{11-12} « Conscii sunt quod *Evangelium* « non est *secundum hominem* sed per *revelationem Iesu Christi* »; huic ergo nullus homo aut Angelus de ca contradicere potest, quin anathema sit (1^{7-9}).

Ad hoc ergo Ecclesia tendere debet ut sit « *omnia in omnibus Christus* » (Eph. Cfr. I Th. 5^{18}); singuli quoque in ea dicant, sicut Paulus : « Vivit in me *Christ* (Gal. 2^{20}). Etenim « quoniam multi unum corpus sumus in Christo (Rom. 1 sive vivimus sive morimur, *Domini* sumus » (Rom. 14^8). Ecclesiae ergo, secundi Paulum, Christus est fundamentum, Dominus, auctor, caput, vita permane Nihil in Ecclesia quod non sit Christi. Ideo « ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν... Ἰησοῦ Χ (I Cor. 1^9).

E) **Heb.** 3^{14} : « *Participes* enim *Christi* effecti sumus », qui est « *Apostolus Pontifex* confessionis nostrae..., tamquam *filius* in domo *sua* » ($3^{1.6}$). Manet e in aeternum « Iesus Christus heri et hodie : ipse et in saecula » (13^8); propte nemo abducatur « doctrinis variis et peregrinis » (13^9).

F) Similia multa apud I Petr. $1^{19.22}$; 2^9 cf. 2^5; 2^{21-25}; 3^{16-18}; 4^{1-10}; $4^{14.16}$. — It in 2 P. 1^{16} : « Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis D^ni^ N. I. virtutem et praesentiam : sed speculatores facti..., et hanc vocem nos audivimu (2 P. 1^{16-18}; cf. I Joan. 1^3).

Quomodo ergo ii quibus Christus est *omnia*, aliud quam ipsius op aedificarent, vel ficte ad eius missionem appellarent ?

2) **Evangelia,** secundum ipsos hypercriticos hodiernos, scribenti saltem doctrinam proponunt, i. e. Apostolorum et coaevorum fide Atqui tam clare institutionem Ecclesiae ad Christum referunt, ut id

ılti olim libros integros partesve retardare voluerint; nunc, agnita rum origine apostolica, quomodo concipies Apostolos fuisse fraudis l complices vel ignaros? (Determinatiora videas parte II. A fortiori im instituit, qui probatur voluntarie instituisse).

3) **Actus Apostolorum** explicite totum Apostolorum ministerium, quo clesiam manifestant et diffundunt, ad Iesum eiusque praecepta refe-nt (*supra*, th. II).

Porro textus illi omnes, sive e Paulo sive e ceteris N. T. libris, sunt ndaces, immo impossibiles inter pie monotheistas Iudaeos, si ristus non dedit vere Ecclesiae originem. Si enim de Ecclesia nun-am locutus sit aut docuerit, quomodo dicetur omnis doctrina e solo ristо hauriri? quomodo simul praecipua doctrina et quasi norma ae moralis ac religiosae sincere promulgabitur (a detorquentibus et novantibus) integra cum Christo eiusque doctrinis conformitas? v. g. omodo Christus « Ecclesiam dilexit » si ignoravit eam? quomodo seipsum tradidit pro ea » si eam ne cogitavit quidem? Loquitur enim ulus de Ecclesia, prout eam Apostoli regebant. Ut veraces sint illi xtus, requiritur ut opus a Christo fuerit inceptum. Apostoli sane ope-ıtur, at conscii sibi sunt et proclamant se nonnisi subordinate prae-are et impendi et pati (« adimpleo ea quae desunt »). Dicantur sane ndidisse Ecclesias aut etiam Ecclesiam, at subordinate et ministeria-er, ut *missi* seu « Apostoli ». Nec proprium opus operantur, sed iutores sunt operis a Christo incepti. Immo nec proprie succedunt ristо : sed potius Christo semper viventi et praesenti subduntur et perantur, cum ipse Christus opus, a se in terris inceptum, per minis-s perficiat in gloria Patris, Dominus.

40. PARS POSTERIOR : **Christus immediate Ecclesiam instituit voluntarie.**

Ille instituit immediate et voluntarie societatem qui *materiam* prae-rat (multitudinem coniunctam) ; eidem *formam* socialem determinat gimen) ; *finem* praescribit quem mediis aptis attingat (cf. **26**A).

Atqui Christus Ecclesiae — 1) materiam praeparavit, — 2) formam ialem determinavit, — 3) finem mediis aptis attingendum praescrip-

Christus ergo Ecclesiam immediate et voluntarie instituit.

Partes singillatim demonstrabuntur, nempe 1 sub hoc n. **40**; 2 sub **41**; 3 sub nn. **42-47**.

1) **Christus Ecclesiae MATERIAM praeparavit** : — A) Ad substantiam enim angelii pertinent praedicatio Christi, qua sibi discipulos devinciebat

consuetos; et actio qua se turbis ostendebat exspectatum Messiam, i. institutorem Regni exspectati (cf. th. I), sed mansuetum, humile pium, legislatorem etiam et doctorem. Inde materia praeparabat multitudo nempe quae loquenti non solum ad tempus subesset, quae admitteret, immo optaret, se ei vinculo regiminis stabili subdi.

B) Sane multi materialiter interpretabantur naturam illius societat pro qua Iesum volebant Regem. Ipsi in sua fidelitate instabiles era Sed hoc praesenti demonstrationi non nocet. Huic enim parti sufficit, praedicationis Iesu effectus hic fuerit : populus commovebatur, et p eius non spernenda parata erat, si iussisset Iesus, ut auctoritatem pr cipum suorum aliquando desereret ac ipsi Iesu potius oboediret. Atqui talis e praedicatione Iesu effectus patet e tota finiente vita ei et inde accipitur coram Pilato maximum argumentum damnationis c tra Iesum.

Concurrunt enim ad Iesum multae turbae hominum, etiam ex Galilaeam, etiam in Ierusalem (v. g. Lc. $19^{36,48}$, 21^{38} etc.). Inde fit principes propter frequentiores illas turbas, timeant; et tamen ne dolo neque vi possunt obstare (v. g. Mc. 11^{27}, $12^{12,13\text{-}17,37\text{-}38}$; $14^{1\text{-}2}$).

C) Ita demum dispositio populi augetur ut prudentibus, qui popul cognoscunt, videatur iure timendum ne mox Iesus fiat rex : v. g. solemni ingressu die Palmarum : « Hosanna. Benedictus qui veni nomine Domini. Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαυε (Mc. $11^{9\text{s}}$). Immo ita arguunt publice illam causam mortis (Lc. 23^{2} parall.), ut notetur in ipsa crucis inscriptione (Lc. $23^{37\text{-}38}$. Cf. Io $18^{33,37}$; $19^{12,15,21}$ ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν).

Praedicatio ergo Iesu ita disposuit materiam socialem, ut parata ad audiendum et oboediendum. — Stabiliter vero vult materiam il socialem congregari, qui eam vult durare « usque ad finem ». Porro Iesus. (Cf. infra, de eschatol.)

41. 2) Christus Ecclesiae FORMAM SOCIALEM determinavit.

Nota : Hic solum declaratur, conatum eius *non ad meras tur accidentales et inorganicas* tetendisse sed ad aliquam hierarchi societatem. Exacta analysis de ea postea sequetur. (Sectio III, Thes XVI).

A) Iudaei, dum se ad accipiendum e Iesu praedicante *Regnum* ni sianicum paratos profitentur, certo inter eius subditos *inaequalita* sponte *praevident :* ex ipsa *Regni* notione et exemplis regnorum etiam distinctius quo magis materiale regnum concipiunt. Immo sperant, qua discipuli antiquiores, sedes priores. Necessario etiam

tum *observant*, toti Evangelio substantiale : *duodecim* nempe quosdam, a Iesu electos, ita cum eo connecti et convivere constanter vel ad eius opera mitti, ut manifesto ministri deberent agnosci auctoritatis eius. Ideo multi per eos ad Iesum accedunt, immo ad eos propter Iesum. (Sic Mc. 9^{14-29}, Mt. 17^{15-20}, Lc. 9^{37-40}, de lunatico : « ἔχλον πολὺν περὶ αὐτοὺς καὶ γραμματεῖς συνζητοῦντας πρὸς αὐτούς » ; Mt. 17^{23}, Lc. 18^{15s}, Io. 12^{20s}). Multiplicatio panum apta est lucidae analysi (Lc. 9^{10-17}, Mc. 6^{30-44}, Mt. 14^{14-21}, Io. 6^{1-14}). Tot veniunt ad apostolos ut « nec spatium manducandi » habeant. Ideo Iesus ducit eos seorsum, at multi « praevenerunt eos », sed in deserto cibi deficiunt, et propterea Iesus *per ministerium Apostolorum* (οἱ δώδεκα Lc. 9^{12}), distribuit multiplicatos panes : « Date illis vos manducare... Et praecepit illis ut discumbere facerent omnes... Et dedit discipulis suis ut ponerent ante eos... ». Turba tunc Iesum ut Messiam agnoscit (ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμενος, Io. 6^{14}) et regem facere vult : apostolos autem, ne contendant de primis sedibus, compellit in navim.

B) Ipsi enim « *Duodecim* » suam excellentiam ita existimant (Mt. 19^{27}), ut inter se frequenter disputent de primis sedibus (v. g. Mc. 9^{33}, 10^{35-37}). Quas collective eis, quasi Synedrio novo, Iesus promittit (Mt. 19^{28}, Lc. 22^{30}) : eschatologice, in glorioso Regno, sub Iesu principe, primi assidebunt. — Sed prius oportet, electi illi « duodecim » sint in terris *piscatores hominum* (Mc. 1^{17}) et acolythi Iesu : similes magistro suo in *docendo* et *ministrando*, quia missi auctoritate Dei (v. g. Mc. 1^{17-20}; 9^{35}; 10^{42-44}. Cf. Lc. 22^{25-30}; Mt. 20^{25-28}, 23^{11}), similes quoque in *patiendo* (v. g. Mt. 5^{11-12}; 10^{17-28}; $34-40$; 16^{24-25}; 24^{9}; Mc. 13^{9-13}; Lc. 21^{12-17}; Cf. Io. 15^{18-21}). Vere ergo in terris, et non solum eschatologice, partem habent selectam in Christi Regno.

C) Immo « Duodecim » illi (et etiam alii v. g. mater filiorum Zebedaei : Mt. 20^{21}) clare sperant ac mox discernunt fore ut aliqua sit inter ipsos Duodecim hierarchia « ad dexteram et ad sinistram in regno », vel primus sit, sicut in synedrio, « primus, maior » (πρῶτος, μείζων, v. g. Mc. 9^{34-35}, etc... cf. th. XIV). Revera inter « duodecim » praeficitur πρῶτος *Simon* qui dicitur Petrus (Mt. 10^{2}).

Cf. infra textus de primatu : Petrus iam, vivente Iesu, audit, loquitur, agit et describitur ut edoctus a Patre ad manifestandum Filium, et ad eius Ecclesiam sustinendam, confirmandam, mundandam, regendam, pascendam (th. XIV-XVI).

Christus ergo regiminis non solum speciem instituit, sed et ministros quae auctoritatis praefecit « quos voluit ipse ». Vere ergo, immo et superabundanter formam socialem determinavit. Immo praecipua eius

cura fuit ut rectores suo spiritu imbueret et contra abusum quoq potestatis participatae praemoneret : « Reges gentium dominantur.. vos autem non sic » (Lc. 22^{25}).

42. 3) Christus Ecclesiae FINEM specificavit (mediis aptis attingendum Discipulis enim, quos sub electis a se « Duodecim » coniunxit, fine praescripsit tam proprium, ut inde Societas nova ab omni alia in aete num distingueretur non solum numerice sed et specifice (i. e. individu retur necessaria unicitate in sua specie).

Christus ergo superabundantius demonstratur instituisse voluntar Ecclesiam, quam proprie dicit « meam » et quam mox omnes ex ei nomine appellabunt : *Christianam*.

Ad plenam rei intelligentiam, haec notes. Materia et forma societatem qua libet numerice solum distinguunt (seu individuant) ; non excludunt alias dari eiu dem speciei societates (sicut plures sunt familiae, Status politici, civitates, as ciationes contra incendia, etc.). Finis autem specificat societatem, modo plurib communis aut communicabilis (v. g. contra incendia), modo e suapte natura stri proprius uni societati, si finis sit ita incommunicabilis ut societas qua promov tur sit necessario unica in sua specie.

Porro evidenter praestat munus institutoris, qui *speciem* novam finium proj suit sociosque ad eam obtinendam stabiliter congregavit. Multo clarius ergo en net in Christo, qui non solum novam finium speciem praescripsit, sed finem pr iudaica exspectatione ita transcendentem, ut *toto orbe* usque ad ultima temp societati necessario unicae proprius esset : *christiana* societas legitima est nec sario ex institutione sua, propter finem conditoris, una et universalis in perpetuu

Hoc quidam demonstrabitur thesi sequente. Cuius ergo duae prio partes essentialiter cum huiusce thesis demonstratione connectuntu ipsius enim finis, prout eum Iesus praedicavit, pars prima conceptum omni spuria interpretatione purgabit; pars secunda positivam tend tiam plene determinabit quem finis ille requirit. Unde patebit, quomo praedicatum a Iesu *Regnum Dei*, si consideretur inchoative in terr apte dictum fuerit « Ecclesia ». Haec autem praeparat triumphan Regni perfectionem, ut tertia parte ostendetur, et ideo ipsius Chri communicatam missionem retinet, ut *sanctificet posteros* : finis e concretus Ecclesiae eiusque institutionis, prout praecisive super terr consideratur, in hoc munere sanctificandi accipitur.

Obiectiones aliae in praenotandis et in parte I huius th. III recensen et solvuntur; aliae sub fine th. IV.

Thesis IV : De Ecclesiae fine.

**. Christus discipulorum suorum societati finem praescripsit REGNUM
I : — 1) religiosum quidem, seu non de terrenis; — 2) attamen non mere
hatologicum; — II. sed « sicut in caelo, et in terra ». Ideo super terram
1) iam inchoatum praedicatur, ut crescat, perficiendum in caelo; —
apte dicendum, super terram, ECCLESIA. — III. Huic ergo Christus —
communicavit suam ex Deo legationem; — 2) ut sanctificaret posteros.**

Continuitatem doctrinae conclusio ultima thesis praecedentis indica-
. In hac thesi, unaquaeque trium partium duas sectiones continet,
ogressivas et cum propriis praenotandis.

**43. Pars Prima : Christus discipulorum suorum societati finem praescripsit
GNUM DEI...**

Praenotandum. Finem praedicationis suae Iesus ubique enunciat
Regnum Dei ». Auditores ergo, quos praedicatio illa congregat, intel-
unt se proprie ad Regnum Dei consociari.

) *Verba* enim ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ vel ἡ Βασ. τῶν οὐρανῶν ita abundant
Synopticis, ita raro fiunt in ceteris Novi Testamenti libris, ut clare
noscantur non ficta a scriptoribus sed ab ipso Iesu prolata.

Utraque formula in Synopticis legitur 82 vicibus. Ἡ Βασ. τοῦ Θεοῦ
itur in Synopticis 50 vicibus (14 ap. Mc.; 32 ap. Lc.; 4 in Mt.).
Βασιλεία τῶν οὐρανῶν prorsus idem significat. Minime reservatur cae-
ibus; sed solum cavet, pro more iudaico illius temporis, ne ineffabile
nomen aramaice pronuncietur aut scribatur. Ideo apud solum Mt.
maice primum scribentem) reperitur et quidem 32 vicibus; (forte
m semel, secundum Tischendorf, in Io. 3[5], loquente Iesu ad Nicode-
n, i. e. ad synedrii assessorem : ideo propter eundem Iudaeorum
m).

eteris vero libris, Ἡ Β. τ. Θ. legitur solum bis in Io., sexies in Act.,
nquies in epist. et Apoc.; praeterea apud Paulum, quater Βασιλεία Θεοῦ.

Semper *praedicatio Iesu* dat formulis illis occasionem in Synop-
, sive ipse loquitur, sive interrogatur. Pariter et aliis similibus,
. ἡ Βασιλεία μου, σου, ἐμή, vel ἡ Βασ. absque addito. (Cf. apud Pau-
: ἡ Βασ. τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ : Eph. 5[5], ἡ Βασ. τοῦ Υἱοῦ, αὐτοῦ...)

A) *Evangelizat* Iesus de Regno publice, iam *ab initio*. Mc. 1^{14} : « V nit Iesus in Galilaeam, praedicans evangelium [Regni] Dei et dicen Quoniam impletum est (πεπλήρωται) tempus et appropinquavit (ἤγγικ Regnum Dei ». Item Mt. 4^{17} : « Exinde coepit Iesus praedicare et dicer Μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ Βασ. τῶν οὐρανῶν » (cf. iam 3^{2}, prophetante Ba tista de Iesu). Ita autem perseverat in illa praedicatione, ut ratio cr cifixionis ex ea quaeratur. Accusatur enim quia « Regem se fecit damnatur utpote « Rex Iudaeorum ».

B) *Privata* item ad discipulos interpretatio, praeter publicam doct nam, pariter a Synopticis de Regno exponitur : « Vobis datum est no *mysteria Regni caelorum* » (Mt. 13^{11}), « mysteria Regni Dei » (Lc. 8 « vobis datum est [nosse; δέδοται, absque γνῶναι] τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Θ. » (Mc. 4^{11}).

Inquirendum ergo, quid sit secundum Synoptica Regnum.

44. I. Iesus REGNUM praedicavit RELIGIOSE concipiendum.

1) *Favet usus vocis*. Nam vox βασιλεία, in usu sive profano sive sa de principibus terrenis, designabat per se primario regiam eor potestatem (leur *royauté*, leur souveraineté, leur règne) et secunda regiones et personas potestati subditas (le royaume). Inde, tota Scr tura, uterque sensus applicatur Regno Dei : dominium seu domin Dei, et populus ei subditus (De Vet. Test., cf. supra th. I, n. 14 et 18 Praevalebat tamen, sicut in usu profano, attentio de dominatione Post exilium et maxime ultimis temporibus ante Christum, apud R binos primarium Dei attributum in ordine ad creaturas est *Malk haschamaim* (Regnum caelorum) seu « *regimen Dei*, vel *theocr* universe spectata » (Grimm [protest.] *Lexicon*). Novum Test. sp suscipit utrumque sensum : populus regni Deo traditur « ut sit D omnia in omnibus » (I Cor. $15^{24\text{-}28}$).

2) Patet ex *eventibus* posterioribus, ut describuntur in Actib Epistulis : Apostoli simpliciter dicuntur post Pentecosten non excogitasse sed intellexisse ea quae perpetuo dixisset Iesus. Non rigunt doctrinam ipsius Iesu; sed denique secundum eam vivunt h liter et pie, et *regnum* religiose concipiunt.

3) Sic e toto *complexu evangelico* patet. *Exspectantibus* Reg Regemque Iesus annunciat tempora Regni nunc secum venisse (1), eo

(1) Priorem hanc partem Loisy fatetur et propugnat; posteriorem Harnack, omissa. « Le problème de la conscience messianique est à résoudre sans renv

onfirmat qui ipsi ut (Regi) Christo credunt. Sed simul spiritualia olum bona commendat et virtutes morales, omniaque impedit quae bi huius mundi regnum temporale praeparare valeant. Etenim ab initio rat « praedicans Evangelium [Regni] Dei et dicens : quoniam *impletum st* tempus et appropinquavit (ἤγγικεν) Regnum Dei » (Mc. 1[15]). Statim ero condiciones mere spirituales praescribit : « Paenitemini et credite », , electis apostolis, Beatitudines mox promulgat. (Mc. 1[17-20]; Mt. 4[12] sq. 5).

Dum *prophetias* de Regni tempore commentatur : « quia *hodie* npleta... Et omnes testimonium illi dabant » (Lc. 4[21], 7[18-23] et parall. f. Ioan. 4[21-26]), simul instat rei spirituali : « evangelizare pauperibus... auperes evangelizantur » (Lc. 4[18], 7[22-23]).

Confitentes quod sit Christus, confirmat, laudat, praemio donat, sed, intellegunt sensu materiali, increpat eos valide et silentium eis raecipit : v. g. post laudatam Petri confessionem (Mt. 16[16-20]), statim aturam suae messianitatis determinat praenunciando passionem It. 16[21]). Immo, sicut fugit ne proclametur rex, sic redarguit Petrum ui iudaice repugnavit contra patientis Messiae conceptum (Mt. 16[22-27]; . Mc. 8[33] « non sapis quae Dei sunt sed quae sunt hominum »; Lc. 9[22], t. 17[22-23] : « contristati sunt valde »).

Scandalum ergo timendum est propter discrimen iudaicae exspectaonis et Regni quod realiter praedicatur : « Beatus est quicumque non erit scandalizatus in me » (L. 7[23]). Nam inde positus est vere « in ruim et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contracetur » (Lc. 2[34]). Post Petrum (Mt. 16[21 s]) « omnes [Apostoli] scandam [patiuntur] in [Iesu] in [passionis] nocte » (Mt. 26[31]).

4) Sic patet ex *ordine damnationis* et *mortis* : Coram *synedrio* accutus, Iesus simul messianitatem suam declarat et naturam eius spirituam (Mc. 14[61-62]; Mt. 26[63-64]; Lc. 22[67-69]). Iterum apud *Pilatum* : « Tu es x (ὁ β.) Iudaeorum? — Tu dicis » (Mt. 27[11], Mc. 15[2], Lc. 23[3]). Pilatus men « nihil invenit causae in hoc homine », nec postea Herodes : res go non de regno politico est. Iam id eis notum erat, et tunc denuo rspiciunt « quod per invidiam Iudaei tradidissent eum » ; — « Innons ego sum a sanguine iusti huius » (Mt. 27[18,24], Mc. 15[10], Lc. 23[15,22]).

rrière-plan l'idée du Messie. Il est curieux de voir comment certains théologiens protants sont embarrassés de cette notion « juive », qu'ils élimineraient volontiers pour faire un Christ selon leur cœur... M. Harnack ne va pas si loin. Son Christ... a l'air prendre la qualité de Messie comme un... déguisement dont il a besoin pour traiter ec les Juifs » (Loisy, *L'Év. et l'Égl.*, p. 48 s.).

Iesus propter *religiosam* praedicationem suam traditur « voluntà *eorum* » (Mt. 27^{25} « *vos* videritis »; 27^{26}; Mc. 15^{15}; Lc. 23^{25} : παρέδωκε

Quae omnia iterum ordinate habentur apud Io. (18^{28}-19^{16}) : « Regnum meum n *est de hoc mundo*... Tu dicis, quia *Rex sum ego*... ut testimonium perhibeam ve tati » ($18^{36\,s}$). Tunc Pilatus : « Ego nullam invenio in eo causam » (18^{38}). — Milit vero derident : Ave, *rex* (ὁ β.) Iudaeorum (19^{3}). Pilatus iterum et tertio negat ca sam esse ($19^{4.6}$) : nihil ergo videt politicum, sed clare intellegit *causam esse re giosam* (19^{7-12}) sub accusatione *ambientis regnum* (19^{12-15}). Proinde, quanqua optat dimittere eum (19^{12}), tradit (παρέδωκεν) tamen illum Iudaeis. Sed titulum in cribit et conservatum vult : « Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ».

Damnatio vero illa et mors sic narrantur ab Evangelistis, ut debea credi ab ipso Iesu exspectatae et intentae, conformes ergo consil eius in praedicatione Regni, licet essent Apostolorum iudaicis concep bus intolerabiles usque ad Pentecosten.

5) *Conclusio :* Doctrina ergo, vita et mors Christi in Evangeliis te dunt perpetuo ad *Regnum*, exspectatum quidem a Iudaeis sed alio mo impletum, i. e. *religiose*.

Evangelia Actibus consonant, dum implicite et explicite significa *deceptionem Apostolis* quidem *maximam* fuisse per passionem; nulla vero ipsi *Iesu*, qui eos perpetuo de ea praemonuerit.

Arbitrarie ergo et non historice, sed contra fontes, obiciunt ii contendunt res contra spem Iesu evenisse. Etenim omnia succedunt ordinantur secundum finem, quem perpetuo ostenditur intendisse : i. *ad Regnum*, sed per dolores et hominum contradictiones *religi* promovendum.

45. II. Regnum, licet non terrenum sed religiosum, evolvitur tamen PAR SUPER TERRAM; seu NON EST MERE ESCHATOLOGICUM.

Praenotandum : Ea quae conformia erant spei iudaicae multo mi indigebant praedicatione explicita quam ea quae contraria erant. Q niam ergo spes iudaica Regnum terrenum et super terram duratur exspectabat, Iesus, sicut contra spem terrestrium rerum aperte loq batur, sic non solum proximam eschatologiam valde clare et insta commendare debebat si de ea unice cogitasset, sed simul damnare sp Regni spiritualis quod *super terram* existeret.

Porro Iesus non solum spem Regni spiritualis *super terram* damnat, sed ei favet omnino : immo praecipit eam. Etenim simul doce 1) eschatologicam Regni gloriam, — 2) sed eius tempora ignoranda — 3 remotis annumeranda, — 4) ac solum post Regni initia super terr

Christus ergo voluit Regnum concipi non mere eschatologicum, sed rius super terram evolvendum, licet ad eschatologica ordinatum.

Minor per partes ostendetur (1-4).

1) Eschatologica *Regni gloria* (Regisque Iesu, ut Christi) pluries xpresse alluditur aut designatur. Terminus enim est, ad quem partiipes Regni in terra inchoantis aliquando accedent : « Tunc iusti fulgeunt sicut sol in Regno Patris eorum » (Mt. 13[43]). — « Cum venerit ilius hominis ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ..., tunc dicet Rex his qui a dextris... enite..., possidete paratum vobis Regnum a constitutione mundi » Mt. 25[31,34]). « Cum videritis Abraham... et omnes Prophetas in Regno ei..., venient ab Oriente et Occid... et accumbent in Regno Dei » c. 13[28s]). — Item, coram synedrio (Mt. 26[64], Mc. 14[62], Lc. 22[69]).

Unde sequitur nullam aliam salutis oeconomiam post inchoatum a Iesu egnum exspectandam esse ante ultimum mundi iudicium (infra, n. **56**). onfinia enim immediata ordinem, quem Iesus innovat, ad eschatologica niunt; dein perpetuus protrahetur αἰών. Possunt sane auditores *sperare* lam sibi mox gloriam obventuram, ac inde verba quaedam Christi terpretari : nihil tamen Iesus docet aut promittit de gloria quasi roxima, si memineris quantum quaelibet duratio temporis brevis ei ideatur qui aeternitatem praeparat (Obiectos textus, cf. *infra* 5).

2) Ignoranda *eschatologicae gloriae tempora* iam *Christus* exresse docet : « De die autem illo vel hora *nemo scit*... Vigilate... : *escitis* enim quando tempus sit... Vigilate : *nescitis* enim quando ominus domus veniat : sero, an media nocte, an galli cantu, an mane » Ic. 13[32s,35]; Mt. 24[36]). « Sicut autem in diebus Noe... *non cognoverunt* nec venit diluvium,... ita erit et adventus Filii hominis » (Mt. 24[37s]). Qua *nescitis* hora, Filius hominis venturus est... » (Mt. 24[44]). « *Nestis* diem neque horam » (Mt. 25[14]). « Sicut *fulgur* coruscans... ita erit ilius hominis in die sua » (Lc. 17[24]). Iterum, etiam post Resurrectioem ac ipsa Ascensionis die, licet tunc Apostolos ad praedicandum ittat : « *Non est vestrum nosse* tempora vel momenta quae Pater posuit sua potestate » (Act. 1[7]).

Unde ignorantiam illam *Apostoli* ita asseruerant, ut eam clare nosset rima generatio Christianorum, etiam in maxima sua exspectatione : De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus obis. Ipsi enim *diligenter scitis* quia dies Domini, sicut *fur* in nocte, a veniet » (I Th. 5[1s]; cf. 2 Petr. 3[10]; Apoc. 16[15]).

3) Remota *sunt tempora* eschatologicae gloriae. Exspectabuntur diu, cet diuturnitas prudenter non determinetur. Mora illa figuratur in

parabolis: debet enim primum messis *crescere* (Mt. 13[37-39]); debet e grano sinapis arbor magna extendere ramos super *totam terram* (Mc. 4[32]) debet « homo nobilis » redire e regione *longinqua* (Lc. 19[12]), et « moram facit » (Mt. 24[48], 25[5]). — Eadem mora explicite *prophetiis* annuntiatur longa bella erunt solummodo « *initium* dolorum... *In omnes* gentes *primum* oportet praedicari Evangelium » (Mc. 13[8]; cf. 16[15]) : inde ex ipsa descriptione Mc. 13 (saepius obiecta) longum tempus necessarium est. Necesse est enim, « *ubicumque* praedicatum fuerit hoc evangelium, *in toto mundo* » (Mt. 26[13]); ut ubique loquantur « testes in Ierusalem et in omni Iudaea et Samaria et *usque ad ultimum terrae* ». (Act. 1[8]).

4) Attamen Regnum iam *ante remota illa* termini eschatologici tempora aderit SUPER TERRAM. Immo in ipso Regno, super terram, — A) iam operandum est — B) inter scandala, — C) ac patiendum — D) cum Dei auxilio.

A) Electi a Domino in societatem Regni iam in terris missionem habent et dum paratur eis gloria, operari debent : sicut sal *terrae* (i. e. in terris, Mt. 5[13]) et lux *mundi* (5[14]) et fermentum ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον (Mt. 13[33], Lc. 13[21]). Praedicent Evangelium, et quidem « in toto mundo » (Mt. 26[13]; cf. Mc. 13[8], 16[15]; Act. 1[8]). Sponso mox non gaudebunt visibili, dum *parantur* nuptiae (Mc. 2[19], Mt. 22[2-13]) : vadit enim et *moram faciet*, rediturus tamen ad nuptias (Mc. 2[20], Mt. 25[5s,10]; cf. Io 14[2s] : « Vado parare...; si praeparavero, *iterum venio* et accipiam vos... ut, ubi sum ego, et vos sitis »). At non ingredientur nisi ii qui propria activitate oleum acquisierint : non praemiabuntur nisi ii qui praetera talenta commissa lucrati sint alia (Mt. 25[14-31]). Nam gloria Regni ii solum promittitur qui Regem, sub specie egenorum absconditum, inter angustias vitae praesentis ministraverint.

B) « Filii Regni » (Mt. 13[38]) ne ergo quasi immediatam exspectent eschatologicam gloriam. Prius enim, antequam messis maturescat (quae est « συντέλεια αἰῶνος), filii nequam (τοῦ πονηροῦ) quasi *zizania* eos comprimunt (Mt. 13[39]). Erunt ergo in ipso Regno *scandala* (18[7]), quae in consummatione solum colligentur « de Regno, ἐκ τῆς Βασ. » (13[30,41]). Ideo « simile est Regnum caelorum sagenae... *ex omni genere* piscium congreganti : quam, cum impleta esset, educentes et secus littus sedentes [i. e. post plene consummatum piscationis tempus], elegerunt *bonos* in vasa, *malos* autem foras miserunt » (13[47-50]). Non enim ante adventum Regis ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ separabuntur oves ab haedis, boni a malis (25[31-34]) grex ergo pascetur super terram ante eschatologica.

C) Immo *persecutionem* patientur, « sicut oves in medio luporum

Mt. 10¹⁶, Lc. 10³). At sub illa persecutione propter iustitiam, beati sint : quoniam ipsorum est Regnum » (Mt. 5¹⁰-¹²). Eos tamen « homines tra- ent, flagellabunt... morte afficient... : qui autem perseveraverit *usque in nem*, hic salvus erit » (10¹⁷-²²). Condicio ergo discipulorum in prima la periodo Regni erit, sicut Magistri, in omni dolore (10²⁵-²⁸,³⁴-⁴⁰) : « Si uis vult post me venire..., tollat crucem suam [Iudaeis id dicitur!] otidie » (Lc. 9²³, Mt. 16²⁴ˢ, Mc. 8³⁴). Persecutio illa non erit solum ad reve tempus : « Oportet enim haec fieri, sed *nondum statim* finis » Mc. 13⁷). Nam « eritis odio *omnibus gentibus*.., et praedicabitur hoc Evangelium Regni *in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus;* t *tunc* veniet consummatio » (Mt. 24⁹,¹⁴, Mc. 13⁹-¹³, Lc. 21¹²-¹⁷; cf. Io. 5¹⁸-²¹).

D) *Ne* tamen *desperent*, eis explicite Christus promittit « centies tan- um *nunc in tempore* hoc (ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ)... *cum persecutionibus*... et n saeculo *futuro* (ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ) vitam aeternam » (Mc. 10³⁰). Distinguit ergo clare utramque periodum Regni et praemiorum. Nam tiam « huic tempori » *super terram* non deficiet assistentia Christi : Ecce ego vobiscum sum... usque ad consummationem (τῆς συντελείας) » Mt. 28²⁰). Propter illam assistentiam « portae inferi non praevalebunt » Mt. 16¹⁸; cf. infra, n. **174**).

Illa omnia non eschatologica sunt, sed proprie habentur *super terram*, nchoato Regno sed nondum consummato in gloria.

5) *Obiciuntur* textus, qui viciniorem videntur significare gloriam. — rophetia de evertenda Ierusalem videtur eschatologica tempora imul determinare quasi immineant (Mt. 24¹-⁴⁴, Mc. 13, Lc. 21⁵-³⁷) : Non praeteribit generatio haec, donec omnia haec (πάντα ταῦτα) fiant ». Non consummabitis (οὐ μὴ τελέσετε) civitates Israel donec veniat ilius hominis » (Mt. 10²³); « sunt quidam de hic stantibus, qui non ustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in Regno uo (Mt. 16²⁸)..., videant Regnum Dei (Lc. 9²⁷) veniens in virtute (ἐν δυνάμει Ic. 9¹) ». Sed hic nota, apud tres Synopticos *statim* sequi narrationem ransfigurationis (Mt. 17¹-¹³, Mc. 9²-¹³, Lc. 9²⁸-³⁶). — Coram synedrio quo- ue, Christus videtur adventum in gloria quasi proximum annunciare : Amodo videbitis... » (Mt. 26⁶⁴; Mc. 14⁶², absque ἄρτι ; Lc. 22⁶⁹ : ἀπὸ τοῦ νῦν τται), clare invocato Danielis textu (7¹³). Unde W. Baldensperger (1888), . Weiss (1892), Alb. Schweitzer (1906, 1913) et Loisy sic proponebant schatologismum, quasi praecipue ac fere unice de eo Iesus praedicasset.

Solutio oritur e consideratis non paucis solum textibus, sed omnibus. dversarii seligunt eos qui eschatologice possunt intellegi. At textus

iam supra (2-4) indicati et alii multi expresse distinguunt duas Regi condiciones. Parabolae omnes, etsi sunt obscurae pro « illis qui for sunt », et clariores his quibus « datum est nosse mysterium Regni Dei (Mc. 4^{11}), distinguunt semper duo tempora. Sic post semina mess *crescit* lente, ac dein una die colligitur (4^{1-24}). Post sata, dum hon « dormit et exsurgit die ac nocte, germinat; et increscit dum nesc ille : fructificat *primum* herbam, *deinde* spicam, *deinde* plenum frume tum... et messis » (4^{27s}). Lente « granum sinapis... fit maius omnibu oleribus » (4^{31s}).

Porro his assimilatur *Regnum caelorum*. Thesaurum vel margarita qui invenit, non statim possidet, sed « *vadit, vendit omnia* quae habe et emit... » (Mt. 13^{44s}) Fermentum absconditur in farina « donec ferme tatum est totum » (13^{33}).

Duae ergo periodi de Regno distinguuntur, clare : tempus incrementi cum humano labore, cum adversitatibus et scandalis et internis imper fectionibus; ac dein tempus messis seu plenitudinis et gloriae. Utrum que tamen ad Regnum pertinet. Coram posteriore periodo aeterna prior brevissima videtur et mera praeparatio. Sed iam imminet, imm iam incepit, iam adest. Multi eam non observant quia « non venit Regnu Dei cum observatione » (Lc. 17^{20}). « Medius enim vestrum stetit, que vos nescitis » (Io. 1^{26}). Attamen « de generatione praesente » quida « non gustabunt mortem » nisi prius agnoverint Messiam et erg Regnum venisse. Apostolis « datum est nosse mysteria Regni caelorum Regni Dei, mysterium Regni Dei » (Mt. 13^{11}, Lc. 8^{10}, Mc. 4^{11}); imm tres contemplantur Transfigurationem, statim post annunciatam mani festationem Regni (Mt. 16^{28}, 17^{1-13}; Mc. $9^{1,2-13}$; Lc. $9^{27,28-36}$).

Attamen prior illa *parousia* Regis in humilitate, qua inchoatur Regnu in terris, alteram praefigurat qua aeterna gloria Regni manifesta fie Pariter mox toti generationi praesenti *signa primi* adventus messianic fient manifesta, dum Ierusalem evertetur : πάντα ταῦτα sunt proxima (Mc. 13^{30} sec. 13^{4}; Lc. 21^{32} sec. 21^{7}; Mt. 24^{34} sec. 24^{3}. — Cf. D. A. : L. D Grandmaison, *Jésus-Christ* 285s. II, 1442; Lemonnyer, *Fin du mond* I col. 1921; M. J. Lagrange, *Marc* 1911, p. 324; A. Malvy, R. S. R 1924, XIV, p. 589). — Praefiguratur autem in illo priore adventu cu eversione Ierusalem posterior parousia, cum excidio et iudicio mundi seu ἐν τῇ δόξῃ, quae veniet *absque signo,* sicut fulgur (ib.).

6) *Conclusiones* : — A) Generatio *apostolica*, in sua pressura et i multis suis doloribus, videtur *sperasse* tempora illa gloriae mox *fort* ventura : spes illa et debita exhortatio ad quaerenda bona aeterna satis

explicant textus qui agunt de necessitate perpetuae dispositionis ad parousiam. Sed praecise, dum tanta est spes illa, maxime tamen cavet ne quid firmum affirmetur aut credatur aut doceatur. Inde magis elucet, eos scire se de hoc nihil accepisse certum a Domino, et propterea nihil addere velle prophetiis, ne illis quidem quas minus intellexerunt ante Pentecosten (Mc. 13[6-33]; Mt. 24[36]; cf. 1 Th. 5[2]).

B) Nihil unquam nec ab ipso Iesu nec ab Apostolis determinatur de temporis diuturnitate, quae eschatologicam Regni gloriam praecedet. Praevisa saecula non obstabant quin Christus, Ecclesiam conditurus, instanter eam referret ad eschatologicam Regni gloriam : immo connexio illa vere proderat renovanti religiosa inter Iudaeos, etiam ad eius immediatum finem. Mentes enim inde melius ad caelestia desideria eriguntur, et ex memoria divini iudicii efficacius praeservantur a peccato. Nec eas instructor decipit, dum singulas parandam aeternitatem docet. Immo continuitas, qua caelestia conditis a Christo rebus succedent, apte declaratur singulis circumstantibus attendenda : etsi enim complexus socialis per membra sua nova perduraturus est ad tempora indeterminata et longinqua, singula tamen membra mox ad ultima sua pervenient irreparabilia.

C) *Ultimus* ergo finis praedicationis pro Iesu et pro Ecclesia vere est (et tautologice) *eschatologica* Regni gloria. Praedicatur, exspectatur, praeparatur; at assertive, non exclusive, immo includendo tempus crescentis Regni, praesentis ergo sed nondum perfecti. Ideo Regnum et iam adest et simul venturum est : inchoatum et pro parte praesens, intenditur simul ut finis in consummatione et gloria. Apte ergo, dum crescens super terram adhuc deficit et praeparat consummationem, ipso nomine distinguitur et dicitur, qua tale, *Ecclesia*. Huius vero proprius finis iure dicetur « Regnum Dei qua perfectum in gloria », sicut adultus est finis proximus (cui et operis) crescentis impuberi. Ideo nunc apte parte secunda evolvetur, Regnum a Iesu non intendi solum ut inchoandum aliquando in terris sed iam ab ipso inchoari.

46. PARS SECUNDA : **Regnum Dei, super terram inchoatum, apte dicitur Ecclesia.**

Conclusio totius primae partis est : Regnum ergo *intendebatur* a Christo « sicut in caelo et in terra ». Ut vero crescat ad sui in caelo perfectionem, — 1) praedicatur iam *inchoatum* a Christo super terram; — 2) ac, qua tale, apte dicitur *Ecclesia*.

I. REGNUM DEI **inchoatum est super terram.** — 1) *Consummabitur* sane, secundum Christi praedicationem, aliquando post terram, *Dei dominatio* seu *theocratia* (supra, 44[1]).

A) *Tunc* societas Regni erit eorum qui, sanctificati prius super terram et servi olim fideles, intraverunt iam « in *gaudium* Domini » (Mt. 25^{21}), in *gloriam* caelestem et divinam Regni, in *convivium* Patris ubi Dominus ipse « transiens ministrabit illis » (Lc. 12^{37}) : sub regnante Deo in aeternum, possident et ipsi Regnum (Mt. 25^{34}), fulgent sicut sol (Mt. 13^{43}), requiescunt in sinu Abrahae (Lc. 16^{23}) ; undequaque venerunt « ab Oriente et Occidente et Aquilone et Austro », accumbunt in Regno Dei cum omnibus Prophetis (Lc. 13^{28-29} ; Mt. 8^{11-12}).

B) Participatio ergo societatis illius gloriosae identificatur cum *vita* aeterna. Aequivalenter dicitur : « Bonum est tibi debilem (claudum) introire in *vitam* » (εἰς τὴν ζωήν Mc. 9^{43-45}) et « Bonum est tibi luscum introire in *Regnum Dei* » (εἰς τὴν Βασ. τοῦ Θεοῦ Mc. 9^{46}. Cf. Mt. $18^{7,8}$). Non novus ergo absolute Ioannes in usu formulae « Vita, Vita aeterna » pro gloria Regni perfecti : quae vita aeterna est ipsa *beatitudo,* qua *beati* sunt quorum est Regnum caelorum (Mt. 5^{3} et passim).

2) *Dominatio* vero illa Dei perfecta *praeparatur* super terram.

A) Proponitur *liberae hominum electioni* secundum praedicationem Christi, quae ex hoc ab omni traditione Veteris Testamenti distinguitur. Filii Regni, populus Dei, filii Abraham non ex carne et sanguine, non haereditate gentis constituuntur, sed electione Dei et hominum libera acceptatione, foedere novo (supra th. I, 17) a singulis libere consentiendo. Sicut ergo carnales filii Abraham possunt spiritualiter « ex patre diabolo » esse si non faciunt « opera Abrahae » (Io. $8^{33-37,\ 39-44}$), sic Deus ex ipsis lapidibus potest suscitare spirituales filios Abrahae.

B) Potest *admitti* aut *reici.* Qui sponte accipiunt super terram *dominationem* illam Dei, constituuntur non solum *haeredes Regni* futuri, sed iam *participes* et *socii et filii* Regni. Sane quidam possunt illam, prius admissam, postea reicere. Sed, pro sua actuali divinae dominationis acceptatione aut denegatione, obtinebunt vel amittent *Socitatem Regni gloriosam* : « Ὃς ἂν μὴ δέξηται τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν » (Mc. 10^{15}, Lc. 18^{17}) : « nemo mittens manum suam ad aratrum et respiciens retro, aptus est Regno Dei » (Lc. 9^{62}).

Deus ergo, qui de iure est Dominus omnium, vult, viatores in terra libere consentiant ipsius supra seipsos dominatui. A quibus, ex illo suae libertatis usu, recipitur intrinsecus ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ (son Règne) : inde statim sequitur, populum dari subditorum Deo (son Royaume). Qui vero non subdentur « sicut parvuli », non intrabunt « in Regnum » (Mt. 18^{3}, 19^{14}).

C) *Acceptatio illa dominationis divinae* — α) intima datur in corde. Ad

hunc ergo sensum potest textus *accommodari* : « Non venit Regnum Dei cum observatione » ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν » (Lc. 17^{20s}) ; sed e contextu et personis Pharisaeorum quibus Iesus respondet, sensus litteralis nequit esse (prout optatur ab Harnack) : Regnum Dei incepit in conscientiis vestris, sed : Tempus petitis, at non observatis quomodo Regnum inter coaetaneos vestros iam inceperit (infra, **67** 1). — β) Statim tamen manifestatur *e fructibus* (Mt. 7^{16}, 21^{43}) : ex observatione mandatorum, e mutua caritate, ex oboedientia ovium sub voce Iesu et eorum quos Iesus miserit (Mt. 7^{24}, 13^{23}, Lc. 6^{47}, 11^{28}, Mc. 4^{3-34}, Io. 5^{24}, 8^{48}, 18^{37}, $10^{3,27}$; Lc. 10^{16}, Mt. 10^{40}).

D) Sic constituitur iam *Societas* et quasi *familia* amicorum Iesu : « Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, et soror et mater est » (Mt. 12^{50} ; Lc. 8^{21}). Supra *filios* iam Pater vere regnat, amando eos (Io. 16^{27}). Inter eos « pervenit » profecto regnum Dei (ἔφθασεν (1) : Mt. 12^{28}, Lc. 11^{20}). *Translatum* illud *Regnum novum* actu iam revelatur parvulis : quoniam sic fuit placitum ante Patrem, ut noverint Patrem et Filium (Mt. 11^{25-27}, Lc. 10^{21s}). Etsi ergo in via solum sunt ad vitam aeternam (Io. 17^{3}), actu iam sunt « beati oculi » eorum (Lc. 10^{23}) quia vident tempora prophetis promissa.

3) *Conclusiones*. — A) *Nunc* ergo reprobatur Israel secundum carnem : ab eo « auferetur Regnum Dei, et dabitur *genti* (ἔθνει) facienti fructus eius » (Mt. 21^{43}).

B) In *regno novo*, Deus, regnat ut Pater (2). Ideo quaerentibus « pri-

(1) Aramaice probabilius, sicut in versionibus syriacis (Sinait. et Peschito.), *matha* « qui doit se traduire *est arrivé* » (LAGRANGE *S. Marc*, p. 16 ; J. WEISS *Reich Gottes* p. 70 s.). — « Le règne de Dieu est de sa nature éternel, mais il sera comme inauguré par le salut accordé par Dieu. On comprend, d'après cette donnée, comment le règne est à la fois présent et futur... On pourra en parler comme d'un temps à venir, tant qu'il n'aura pas été reconnu par les hommes et accepté par eux comme un bienfait » (LAGRANGE *ib.*). LOISY (*Synopt.* I, p. 434) : « Le royaume est si près qu'on y touche, et, croyant à la « bonne nouvelle », à l'annonce du royaume, on est déjà, en quelque façon, *dans la réalité de ce royaume.* » — J. WEISS (*ib.*) : « En présence d'un événement qui se produit avec une certitude infaillible, comme l'arrivée du printemps, et qui d'ailleurs n'arrive *pas d'un seul coup*, mais comme *par degrés*, on dit, selon l'impression du moment : le printemps est arrivé, ou le printemps arrive ». Ἔφθασεν « *citius* quam opinati estis » (Grimm).

(2) Sic conciliantur ex ipso Evangelio vitaliter ambo respectus, de quibus Harnack et Loisy disputarunt ad invicem, utroque alterum solummodo doctrinae integrae fragmentum retinente. Immo praedicantur per modum unius in Evangelio, nempe Dei paternitas simul et Regnum.

A) Deus revelatur *Pater*. Sed paternus Dei affectus homines prosequitur, non qua essentialiter ex natura sua subduntur Deo etiam inviti, sed in quantum ipsi libera responsione subdi volunt Deo paterne amanti et praevenienti. Nam « nemo venit ad Patrem

mum Regnum Dei (eius dominationem)... complacuit Patri dare Regnum » (Lc. 12[31]) : quicumque crediderint et *fecerint* « voluntatem Patris » (Mt. 7[21]), etiam publicani et meretrices si paenituerint, possunt praecedere ceteros in Regnum Dei (Mt. 21[31]). *Superbis* vero et prudentibus illa omnia abscondita sunt. Nolunt enim recipere dominationem Dei et praeceptum, licet eum forte labiis honorent (Mc. 7[6-16], Mt. 12[39s], 13[13], 16[4]).

C) Distinguuntur ergo vitaliter hinc *novus populus Dei* (profitentes libere se subdi dominio Dei : Regnum) et inde *mundus* (i.e. ii qui serviunt principi huius mundi), etiamsi sint filii-Abrahae secundum carnem. « Lex et Prophetae, usque ad Ioannem : ex eo (ἀπὸ τότε) Regnum Dei evangelizatur » (Lc. 16[16]). At iam filii nequam persequuntur filios Regni « et violenti rapiunt illud » (i. e. probabilius : volunt dilacerare, « in illud vim facere » Mt. 11[12], Lc. 16[16]; cf. Dalman *Die Worte Iesu*). Novus ergo populus Regni fit in signum contradictionis, sicut ipse Iesus, non est supra magistrum : sed « portae inferi non praevalebunt » (Mt. 16[18]).

Eadem doctrina in parabolis exponitur de semine quod in agro iam fructificat; zizania simul crescunt, sed mox discernuntur et, licet non eradicentur, non suffocant frumentum : novus ordo Regni Dei et praeliorum eius clare sic illustratur.

D) Recte ergo Grimm, sub ipso respectu *mere philologico* (*Lexicon :* Βασιλεία), scripsit : « Iesus, nomine *Regni Dei* vel *caelorum* utens, intellexit perfectum illum, quem conditurus esset, rerum ordinem, quo ex omnibus populis qui sibi fidem habituri essent in unum coetum Deo dicatum et intime coniunctum congregandi aeternae salutis participes redderentur. *Iam inchoatum et praesens* hoc Regnum dicitur, quatenus iam nunc fundamenta eius a Christo iacta sunt, eiusque commoda inter homines in Christo fidem ponentes promoventur : Mt. 11[12], 12[28], 13[41] (quo loco dicitur de terrestri eius statu, quo bonos malosque cives complectitur), Lc. 17[21]... »

nisi per Christum » (Io. 14[6]); immo « nemo novit Patrem nisi Filius et cui voluerit Filius revelare » (Mt. 11[27], Lc. 10[22] : textum ipse Harnack ad suum fontem Q. refert). Filius vero fratrem non recipit, nisi eum qui « fecerit voluntatem Patris » (Mt. 12[50], Mc. 3[35], Lc. 8[21]), i. e. qui subdiderit se dominationi Dei seu qui « receperit Regnum » (Mc. 10[15], Lc. 18[17]). Cuncti ergo debent observare praeceptum : « quaerite primum Regnum Dei » (Mt. 6[33], Lc. 12[31]) : servis qui in modico sic fideles erunt ut « adveniat Regnum » Dei seu dominium, Deus inde curabit paterne ut « omnia adiciantur ».

B) Deus est *Rex*. Cui aliquando rationes a *servis* omnibus sunt necessario reddendae. Tunc, electis infidelibus, incipiet pro ceteris Regnum eschatologicum. In quo erunt simul « *coregnantes* », quicumque facti sunt filii et haeredes per Christum; sed solum, quia Regem supra terram in aspera Regni periodo secuti sunt : « Non maior discipulus domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur... »

47. II. REGNUM, QUA SIC SUPER TERRAM INCHOATUM, APTE DICITUR ccLESIA. *Factum* illius appellationis constat. At num iure? Id asserimus. am e V. T., religiosa eorum societas qui, vi foederis utrinque libere acti, Deo subdebantur ut dominanti (*Domino*), dicebatur *Qâhâl* seu *ehal Iahveh :* apud LXX, Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ (*supra* 29[2]).

Atqui, e probatis, Regni praedicatione intendebatur praenunciata udaeis ex antiquo foedere innovatio societatis illius religiosae quae eo subdebatur : Regnum, qua inchoatum, eos consociat qui per hristum propositae Dei dominationi libere subduntur *vi novi foederis.* Innovatum ergo illud Regnum debebat qua inchoatum in terris dici Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.

1) *Apostolis* ergo et ceteris Iudaeis connaturale erat ut illa periodus egni Dei (*vel Messiae*) super terram, conciperetur et diceretur Ἐκκλη-α τοῦ Θεοῦ (1 Cor. 1[2], 11[22], 15[9]; 2 Cor. 1[1]; 1 Th. 2[14]; 2 Th. 1[4]; Gal. 1[13]; Tim. 3[15]; Act. 20[28]); vel, sicut dicebatur Regnum Christi (Messiae), sic Ἐκκλ. τοῦ Χριστοῦ (Rom. 16[16]; Gal. 1[22]), aut simpliciter et per excel-ntiam ἡ Ἐκκλησία. Immo mox nomen Ἐκκλησία debebat sive pro iam redentibus sive coram Gentibus aptius videri quam *Regnum.* Cavebat him ne cura iudaica terreni ambitus servaretur, nève suspicio politicae achinationis afferretur Gentibus : quae cum prophetias ignorarent ec mentem iudaicam cognoscerent, non accipiebant e verbo *Regnum ei* eandem lucem apologeticam quae inde Iudaeis refulgebat. Ideo postoli convertendis Iudaeis debebant primum praedicare « τὴν βασι-είαν » ; iisdem vero credentibus poterant committere « τὴν Ἐκκλησίαν ῦ Θεοῦ » (v. g. Act. 20[25,28]; Tischendorf : Κυρίου). Inde facilius intelle-itur quomodo vox *Regnum Dei* sit in Evang. tam frequens, in Epist. am rara.

2) *Christus,* ex consueto Iudaeos alloquens, saepius promulgavit *egnum Dei,* sed nihil obstat etiam critice quin aliquando usus sit voce *cclesia.* Immo, coram critico, omnis Iudaeus qui Messias volebat credi ebebat non solum de Regno sed etiam de Ecclesia aliquando dicere. ihil obstat vere utrique loco in Mt. 16[18], 18[17]. Iesus enim priore Super hanc petram aedificabo *Ecclesiam meam* ») agit cum Simone ariona, iam propter auxilia revelantis Patris credente; posteriore item loquitur de iam credentium relatione ad invicem : utrinque ergo interna constitutione Regni, qua super terram considerati. Os iudai-m ex abundantia cordis sponte tunc vocem *Qâhâl* proferebat (1).

(1) Loisy fatetur ipse, licet incomplete : « L'Église a-t-elle été instituée par le Christ? ai qualifié d'insignifiante l'objection que les protestants tirent volontiers de ce que

48. Pars Tertia : **Christus Ecclesiae, quatenus praecisive consideratur su terram, communicavit suam ex Deo legationem, — ut sanctificaret posteros.**

Praenotanda huius partis : 1) *Determinatur* proprius finis, propt quem Christus Ecclesiam instituit. — A) *Ultimus* ille finis, ut omniu operum Dei ad extra, est *Dei gloria* (clara cum laude notitia). Sic Christus de proprio suo opere ait : « Ego te clarificavi (ἐδόξασα) sup terram... Manifestavi (ἐφανέρωσα) nomen tuum hominibus... Notum fe (ἐγνώρισα)... et notum faciam » (Io. $17^{4,6,26}$), sic per Ecclesiam et in splendere debent cognitae et laudatae Dei potentia (in propaganda confirmanda Ecclesia), Providentia quoque et sapientia cum bonita (ex qua scaturiunt salutis media : cf. S. Aug. *de Vera Religione* c. II Ml. 34.124 s), seu Dei dilectio, ad gloriam Patris et Christi theandr et Spiritus S. « Ego in eis et tu in me... ; ut dilectio qua dilexisti me ipsis sit, et ego in ipsis » (Io. $17^{23,26}$). Ultimatim Christus, instituen Ecclesiam, dedit suis gloriam quam Pater ipsi dedit (17^{22}), ut aliquan « exhiberet *ipse sibi* gloriosam Ecclesiam » (Eph. 5^{27}).

B) At inquiritur propinquior finis, seu *proprius*. Quem thesis cu fine ipsius legationis Christi continuandae super terram assimila « ut salvetur mundus per ipsum » (Io. 3^{14}).

2) Nota : Assertum est *de fide divina* (cf. argum. e Script. et vid batur Patribus concilii Vaticani *proxime definibile*. Ad Ecclesiae en finem id quod Tridentinum de Christi missione ad iustificationem de nierat (VI cp. 2; D. 794), extendunt : « [Christus] *ut salutiferu Redemptionis opus* perenne *redderet*, sanctam aedificare Ecclesia decrevit » (in prooemio; D. 1821). Et nihil, ut videtur, obstitisset fo mulae schematis (cp. XIII; Lac. 7.572) : « Ecclesia instituta *ad sanc tificandos homines* ». (Alia documenta vide, de sanctitate Ecclesia th. XX; cf. XXIII n. **275**). Ideo Leo XIII aperte docet (*Satis cogn tum* ; ed. Parïs. VI p. 28) : « Ne *finis* quidem, cuius causa est Eccles instituta, officio isto [doctrinali] concluditur : quandoquidem, *ut Jesu Christus pro salute humani generis* se ipse devovit, atque *huc* qu docuisset quaeque praecepisset *omnia retulit*, sic *iussit Ecclesia* quaerere in veritate doctrinae quo homines *cum sanctos* efficeret *tu salvos* ».

Jésus, dans son enseignement, n'a parlé que du royaume des cieux et non de l'Égli Maintenant encore je trouve que la difficulté n'est qu'apparente, et je crois y av suffisamment répondu. Ce n'est pas l'institution qui fait défaut à l'Église. Jésus a vou l'Église dans le service apostolique, organisé en vue du royaume éternel, et qui d durer jusqu'à la fin des temps... La question de perspective est secondaire, en ce matière d'eschatologie qui exclut toute précision » (*Autour d'un petit livre*, p. 158).

3) Adversarii contra hoc assertum proprie non dantur : recipitur in paratis confessionibus, sive Orientalium sive protestantium, a christnis sinceris (1).

49. I. Christus suam ex Deo legationem communicavit Ecclesiae.

Legatus enim Dei extraordinarius et transcendens, explicite declavit (et de facto aperte intellegitur) se virtute suae missionis instituere cietatem quae post ipsum exerceat missionem quam ipse a Deo acceat. Revera ergo communicavit eam et quidem voluntarie.

A) Tractatu de *Vera Religione* Christus demonstratur *legatus Dei* ane extraordinarius et transcendens.

B) *Declaratio Christi* communicantis missionem patet textibus claris : g. « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos » (Io. 20^{21}); « Sicut tu me isisti in mundum, et ego misi eos in mundum « (Io. 17^{18}; cf. $12^{44,48\ s}$; ^{20}). « Data est *mihi* omnis potestas... : Euntes *ergo*, docete omnes... ecce ego vobiscum sum » (Mt. 28^{18}); « Qui *vos* audit *me* audit, et ui *vos* spernit *me* spernit. Qui autem *me* spernit, spernit *eum qui isit me* » (Lc. 10^{16}); « Qui recipit *vos*, *me* recipit; et qui *me* recipit cipit *eum qui me misit* » (Mt. 10^{40}).

C) Aperta de facto *intellectio audientium* patet activitate quam ercebant efficaciter, nondum elapsis duobus mensibus post mortem hristi. Praedicant se ab ipso mitti eadem missione, quam ipse a Deo ceperat (cf. th. II, n. 27[3] et 28). Ideo nomen eis attribuitur praecise πόστολος (cf. th. X, n. 97) : sunt legati, seu ministri Christi, et gatione funguntur, ut efficacem faciant ipsam Christi missionem.

D) Doctrina de corpore Christi mystico, connectens Ecclesiam ıristo, identitatem finium demonstrat (cf. th. VII ; n. 71).

50. II. Ut sanctificaret posteros.

Sanctificare accipitur hic sensu generali, communi apud Iudaeos n. 236) : *consecrare dominationi Dei* (sanctitate ergo, sive fundantali salutis, sive nobiliore heroicitatis). Inde formula « Sanctum

1) Accusant Ecclesiam catholicam, quasi oblita huius thesis tendat ad dominium re materiale. Quae accusatio, iam contra Christum prolata (Lc. 23^{2}, Io. 18^{37}), confur thesibus de diiudicanda vera Ecclesia ex argumento sanctitatis (XX, XXIII, VII) : apud plerosque excusatur, saltem partialiter, ob ignorationem vitae internae Ecclesia : nesciunt enim quid faciunt (Lc. 23^{34}; I Cor. 2^{8}). His ergo commendatur ut holicae pietatis libros legant, v. g. Sanctorum scripta vitasque, vel magis ut alindiu intimius cum cultis et piis catholicis vivant quales eos Bainvel authenticos cripsit in *La vie intime du catholique* (1914).

Domino, "Αγιον τῷ Κυρίῳ » (Ex. 28[36]; Lc. 2[23]). Deus enim est sua natur « Sanctus, Sanctus, Sanctus » (Is. 6[3]), et quidem solus. Ideo Christ canitur : « Tu solus sanctus ». De plenitudine vero eius diffluit a peccatores paenitentes liberatio a peccatis et sanctificatio : quae dat ei « potestatem *filios Dei* fieri » (Io. 1[12]).

Argumentum generale :

1) *Christus*, a Deo missus et suam communicans legationem, apert manifestat finem et suum et sui operis illam esse sanctificationem, — 2) *discipuli* eum sic intellexerunt efficaciter, non obstante natura vitiorum oppositione, — 3) et ideo *traditio* constans eundem fine professa est verbis et praxi.

Conclusio iam valeret, etsi de solo Christo probaretur. Ad abunda tiam vero de discipulorum intellectu agetur. Traditio confirmabit.

1) **E Christo** : — A) Propter finem operantis. Finis communicata missionis cognoscitur e fine communicantis missionem.

Atqui Christi finis e tota eius vita et praedicatione perpetuo decl ratur esse *Regnum Dei* (supra, part. I et II). Porro Dei Regnum e ipsa Dei dominatio, destructo peccato : praeparatur in terris cr dentium sanctificatione, seu formatione *gentis* illius *sanctae* pro q Deus fiet, saltem in caelis, *omnia in omnibus*.

Finis ergo communicatae ad Ecclesiam missionis est illa posteror sanctificatio.

Doctrina haec confirmatur multis textibus (Cf. th. XX de sanctitatis nota) : v. statim post communicatae missionis formulam : « Sicut tu me misisti in mundu et ego misi eos in mundum », Iesus addit : « Et pro eis ego sanctifico (ἁγιάζω consecratorio sacrificio) meipsum, *ut* sint *et ipsi sanctificati* in veritate. Non p eis autem rogo tantum, sed et *pro eis qui credituri sunt per verbum eorum* in m (Io. 17[18 s]). « Venit enim Filius hominis *quaerere et salvum facere* quod perier (Lc. 19[10]).

B) Propter finem operis : Finis missionis Christi praenuncia permansurus, etiam quando « exaltatus fuerit ». Tunc attrahet Regnum. Tunc fiet « ut omnis qui credit in ipsum non pereat, *habeat vitam aeternam*. Non enim misit Deus Filium... ut iudi mundum sed ut *salvetur* mundus per ipsum » (Io. 3[15-17]). « Sint san ficati in veritate.. : rogo et pro eis qui credituri sunt *per verb eorum in me* » (Io. 17[19s]). Orat ergo Christus pro sanctificatione eor qui credent. At illa fides quae radix est salutis, praedicanda es societate apostolica « per verbum eorum ». Talis est ergo or salutis : electi homines a Christo in societatem formantur, mittun

praedicant; porro per *verbum eorum* alii credent, et pro his Christus rogat ut sint sanctificati in veritate. In illa ergo sanctificatione, finis est electionis, missionis, praedicationis (cf. supra, Leo XIII n. 48[2]).

2) **Discipuli intellexerunt** se mitti ad illum finem sanctificandi.

A) Patet primario e toto *complexu Evangeliorum :* ad hoc scribuntur et ordinantur, ut e missione Christi et ex eius morte agnoscatur obligatio vitae conformis eius exemplis et doctrinis : « Exemplum enim dedi vobis... » sed sub auctoritate apostolica : « Euntes ergo, docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis » (Mt. 28[19s]). Ideo fideles fiunt « genus electum..., gens sancta..., populus Dei » (I P. 2[9s]).

B) Complebitur « finis, cum [Christus] *tradiderit Regnum* Deo et Patri... *ut sit Deus omnia in omnibus* » (1 Cor. 15[24-29]). « In hoc εἰς τοῦτο) enim Christus mortuus est et resurrexit, ut (ἵνα) et mortuorum et vivorum dominetur (κυριεύσῃ) » (Rom. 14[9]).

At iam *incepit* in terris illa Dei dominatio cum Ecclesia : « Pater eripuit nos de potestate tenebrarum et *transtulit* nos (μετέστησεν) *in Regnum* Filii dilectionis suae εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ » Col. 1[13]). « Non est enim *Regnum Dei* esca et potus, sed *iustitia et pax et gaudium in Spiritu Sancto* » (Rom. 14[17]). Accedens enim ad Regnum iam moritur peccato : « Et haec quidem [in peccatis] fuistis; sed *abluti* estis, sed *sanctificati* estis, sed *iustificati* estis in nomine Domini I. C. et in Spiritu Dei nostri » (1 Cor. 6[9-11]).

C) Ideo Paulus saepe agit de praelio inter *utrumque regnum* (duo exilla) peccati et Christi. *Ante Christi legationem* regnabat peccatum usque stipendium, mors : « Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ab Adam... Unius delicto ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν... Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ » Rom. 5[14,17,21]. *Per Christum* vero « iustificati in sanguine ipsius, salvi erimus... in vita ipsius... In vita *regnabunt* per unum I. C... gratia *regnet* per iustitiam in vitam aeternam, per I. C. D. N. » Rom. 5[9 17,21]. Pariter 8[12-17]; Gal. 4[4-7]). At illa victoria Christi et iustitiae et sanctitatis debet ab Ecclesia vinci « ut *sit Deus omnia in omnibus* » (1 Cor. 15[25-28]).

D) Ideo frequens est exhortatio, sicut ad Romanos : « Ultra non peccabimus peccato... Ita et vos existimate, *vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo* I. D. N. *Non ergo regnet* (βασιλεύέτω) *peccatum* in vestro mortali corpore, ut oboediatis concupiscentiis eius...; sed *exhibete vos Deo* tamquam ex mortuis viventes, et membra vestra *arma iustitiae* Deo... Liberati a peccato, *servi facti*

estis iustitiae... Servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in *sanctificationem,* finem vero vitam aeternam... » (6$^{6-23}$).

3) **Traditio** confirmat, omnes ab initio ad missionem illam sanctificativam attendisse : perpetuo affirmatur a Patribus et ab universa traditione in praedicatione, in regimine et in praxi ascetica Ecclesiae. Iam ab initio sollicitudo illa sanctificandi ubique observatur apud Patres apostolicos, v. g. Clem. Rom. (30^{1}, 35$^{1-2}$, 42$^{1-2}$), vel *De duabus viis* apud ps.-Barnabam, 19s et in *Didache,* 1-5, etc.

Inter alia multa documenta ecclesiastica, legatur Decretum de *iustificatione* in Concilio Tridentino (praes. cap. 2, 3, 7; D. 794s, 799s.).

51. Corollaria. 1) *Criterium ultimum salutis* super terram et condicio universalis ut quis ingrediatur in Regnum Dei gloriosum, est *audire et custodire* verbum Dei (Lc. 8^{21}, 11^{28} et parall.), et sic partem habere in Regno Dei super terram. Proinde, si quis « Ecclesiam non audierit », fit « sicut ethnicus et publicanus » (Mt. 18^{17}). Societas enim audientium et credentium et custodientium verba legatorum seu Apostolorum (i. e. verba Iesu, i. e. verba Dei : Lc. 10^{16}, Mc. 9^{37}, Mt. 10^{40}, Io. 20^{21}, 12^{44}) est atrium Regni Dei super terram, et iam potest dici Regnum Dei, non perfectum adhuc sed inchoatum sub persecutione et cum scandalis (cf. supra n. 45^{4}), centrum tamen et quasi sedes divinae dominationis super terram, medium ergo necessarium, ut quis possit salutem animae suae (seu vitam aeternam) consequi.

Hic connectuntur obligationes de amplectenda *Vera Religione* et conclusiones *dogmaticae* thesium *de Ecclesia.*

2) *Definitiones* : — A) *Regnum* Dei posset definiri, ex parte Dei efficax eius dominatio supra libere consentientes; ex parte subditorum *societas eorum qui dominationem divinam libere receperunt*; seu secundum formulas ethicae socialis hodiernae, est « *theocratia libera* ». Existit ergo et nunc et in perpetuum. Ut actuale, est simul et in caelo et in terra. — α) In caelo, iam nunc est qualitative perfectum. Quantitative autem deficit, usquedum « omnia instaurentur, quae in caelis et quae in terra », et tunc Christus tradat Regnum [perfectum] Deo Patri (Eph. 1^{10}; 1 Cor. 15^{24}) — β) *In terra* autem Regnum Dei est deficiens, et qualitative et quantitative. Crescit tamen sub utroque respectu, sicut arbor magna, « donec occurramus omnes in unitate fidei... in virum *perfectum* » (Eph. 4^{13}). Sub hoc respectu Regnum vocatur potius *Ecclesia.*

B) *Ecclesia* ergo, si consideratur solum militans super terram, est

inchoatum Dei Regnum, in caelis perficiendum. Seu, est societas divinitus vocata et instituta, ut super terram curet de Regno Dei perficiendo (i. e. de voluntate Dei amplectenda « sicut in caelo et in terra »).

3) Ecclesia ergo est vere πλήρωμα Christi (Eph. 1[23]; Prat, II, 408). Si vero consideratur in universali suo complexu (absolute « catholico) communionis Sanctorum inter « comprehensores » et « viatores », simpliciter identificatur cum Regno, pro varietate sensuum qui habentur in N. T. « Oportet autem illum regnare, donec (ἄχρις οὗ : jusqu'à ce point que) ponat omnes inimicos sub pedibus eius » (1 Cor. 15[25]). Ideo praeprimis inquirendum est, quidnam voluntas divina praeceperit aut instituerit ut divina dominatio per illam societatem perficiatur. Ideo sectio II huiusce tractatus de Ecclesia nunc inquiret *de finis Ecclesiae consectariis*. Unde patebit, Deum intendisse Regni sui incrementa non per vim sed per fidei propagationem, ut liberi libere ei ex amore serviant : est enim *theocratia* quidem, sed *libera*. « L'existence du Royaume de Dieu ne dépend pas des volontés humaines. Mais chaque volonté humaine a le pouvoir d'utiliser pour soi ou de rejeter la possibilité de divinisation universellement offerte à tous les hommes » (VL. SOLOVIEV, *Opera,* russice, t. VI, p. 303).

52. Obiciunt : — 1) *Regnum* Iesus annunciabat, at Ecclesia successit.

(« Jésus annonçait le royaume, et c'est l'Église qui est venue » LOISY, *L'Évangile et l'Église*, p. 111). — **Resp.** : *Transeat* formula, correcto sensu. Nam vocum oppositio fingitur, non fundatur. Regnum enim, Iudaeis praenunciatum et a Christo praedicatum, non est diversum ab Ecclesia : Ecclesia est inchoative illud Dei Regnum. — Exspectabatur sane, et nunc etiam exspectatur Regnum *adaequatum.* Est autem iam inchoative praesens in Ecclesia, ac simul per eam crescit in ordine ad sui perfectionem. — Iesus vero utrumque intendebat, Ecclesiam nempe et perfectum Regnum, seu Regnum crescens ut perficeretur. Id ergo successit, quod nunciabatur.

2) **Instant** : Certum est verba haberi frequentius de *Regno* in Evangeliis quam in ceteris N. T. libris; dein vero « Ecclesiam » paulatim dictam esse frequentius quam Regnum. — **Resp.** : — A) Ex hoc patet Evangelii scriptores non anteposuisse suam opinionem historicae obiectivitati. — α) Nam, si revera Christus (ut placet Loisy paucisque radicalibus criticis) praedicasset *Regnum* mere eschatologicum, et si Apostoli dein sponte *Ecclesiam* instituissent, ipsi stupendam sinceritatem exhiberent qui suam opinionem et suum consuetum loquendi modum desererent ut ad ipsa *verba* historica Christi redirent. — β) Sed tunc quomodo iidem critici suspicantur in scriptoribus illis fraudem perpetuam, quae ubique *ideam* Christi corrigeret et novam sub eius verbis doctrinam messianicam proponeret? — γ) Contradictio critica in hoc aperta est; vult enim simul, Evangelium

contradicere Apostolis et Apostolos tamen arte ordinasse Evangelium ut illud sua praxi haberent conforme.

B) Critici radicales, ut Evangelistarum contradictionem artemque revelent exegesi perpetuo arbitraria debent uti. In qua ad invicem minime cohaerent, nis ut finem suum communem omni conatu obtineant : demonstretur *nullam* fuisse Christo institutam Ecclesiam. Urget enim dilemma : *vel nullam vel catholican* Christus instituit Ecclesiam (1).

C) Methodus scientifice historica minime miratur — α) Iesum usum esse priu *verbis,* quae suo tempore communia erant, et *figuris* tunc consuetis ad desi gnandum ex V. T. Messianismum; sed corrigendo explicite materiales *conceptu* qui eisdem humanitus connexi fuerant; — β) paulatim, cum veriore hominum intellectu, natam esse formam loquendi strictiorem, mentibus reique accommoda tiorem, ubi veritas progressive melius accipiebatur ab audientibus; — γ) aposto licam ergo generationem propensiorem mox fuisse ad formulas strictius didacticas — δ) eandem tamen retinuisse et Evangeliis inseruisse ipsa Iesu *verba* et gener loquendi absque accommodatione : quae « aurem habentibus » nullo modo errorum occasionem praebebant, at piis et credentibus sapiebant connexionem illam extraordinariam inter tempora recentiora et antiquam gentis traditionem.

D) Iam ergo primis illis temporibus *formula* praedicationis evolvitur ad per fectionem, sed perseverat praedicatio fidei identica.

3) **Instant** : Nonne nova est illa expositio exegetica? Nonne antea Christus semper putabatur sub nomine « Regnum » praedicasse non Ecclesiam, sed Regn gloriam? Nonne ergo interpretatio, prout in thesi, oritur quasi ex necessitate contra protestantismum liberalem, seu mere occasionaliter? — **Resp.** : Exegesis nostra nec nova est nec occasionalis, at ex ipso textu assueta antiquitus. Multo tiens Patres Ecclesiae sic exposuerunt.

A) Inde S. Greg. M. *in Mt.* 25, *hom. 12 :* « Caelorum Regnum.., etiam fatuis virginibus cur simile esse perhibetur? Sed sciendum nobis est, quod *saepe in sacr eloquio* Regnum caelorum *praesentis temporis Ecclesia* dicitur. De quo, alio in loco, Dominus dicit : Mittet Filius hominis Angelos suos et colligent de Regno eius omnia scandala. Neque enim in illo Regno beatitudinis, in quo pax summa est, inveniri scandala poterunt quae colligantur... *Sancta Ecclesia* decem virgi nibus similis esse denunciatur : in qua, quia mali cum bonis et reprobi cum electi admixti sunt, recte similis virginibus prudentibus et fatuis esse perhibetur ». Porr homilia illa 12 ab omni clero legitur in officio Virginum, ab VIII° saec. Doctrin ergo vere consueta est in Ecclesia. Item *in Mt. 22, hom. 38 :* « *Plerumque* in s. Evan gelio *Regnum caelorum praesens Ecclesia* nominatur » (in Dom. XIX p. Pent).

(1) « Les Églises protestantes modernes, par la logique des idées et la force des chose sont entrées dans une crise suprême, où ne leur reste plus que le choix ou de rebrousse chemin vers le catholicisme romain d'où elles sont sorties, ou de s'élever allègremen et virilement de la religion de la lettre à la religion de l'Esprit. Un prochain aveni rédigera la sentence qu'elles auront portée sur elles-mêmes » (Aug. Sabatier, *Les reli gions d'autorité et la religion de l'Esprit.* 1904[3], p. 402 s.). Sunt haec ultima verba i conclusione libri secundi, cui titulus *Le dogme protestant de l'autorité.* Item Harnac de protestantismo stante « vor dem modernen Heidentum und vor Rückfall in den Katho lizismus » (*Wesen*, XV, p. 172).

B) *Liturgia,* sicut in breviario, sic in Missali saepe ad Ecclesiam alludit, sive ut Dei Regnum inchoatum, sive ut Reginam et Dei Sponsam proximis nuptiis ornatam (v. g. in Dedic. Eccl.).

C) Item *theologia*, v. g. S. THOMAS (4 d. 49, q. 1, a 2, 5[m]) : « Homines secundum hoc in Regno Dei esse dicuntur, quod eius Providentiae perfecte subduntur... Unde et Regnum Dei quasi antonomastice dupliciter dicitur : quandoque congregatio eorum qui per fidem ambulant, et sic *Ecclesia militans* Regnum Dei dicitur; quandoque autem illorum collegium qui iam in fine stabiliti sunt, et sic ipsa *Ecclesia triumphans* Regnum Dei dicitur ». Adeo consueta erat illa doctrina, ut primi iam protestantes eam aspere impugnaverint : Regnum pro Ecclesia docens, sapis Iudaismum, aiebant. Respondebant autem exegetae catholici, distinguentes duas in Regno phases, sicut et nos. Recentius (1) autem, propter textuum claritatem de natura Regni, criticismus anticatholicus potius expulit ex Evangelio Christi doctrinam de Regno, vel eam praeiudiciis Christi iudaicis attribuit. Impetite his recentes scriptores Russorum consentiunt. Etenim, ut melius « Papae monarchiam et superbiam » impugnent, volunt ibi tantum Ecclesiam intendi a Christo, ubi proprio nomine in Mt. (16[18], 18[17]) designatur. Porro nec vera est exegesis illa, nec sufficit apologetice.

53. Scholia : 1) Ecclesiae committitur Christi legatio, et ergo — A) *trinitariae* praedicatio *fidei :* quaerentibus Deum, Pater reveletur, « tam Pater » ut Filium suum unigenitum dederit hostiam pro peccatoribus, et

(1) HARNACK tentavit ut ecclesiasticam exegesim de Regno opponeret sanctitati (*Essence* XIV) : « Les aboutissements les plus extravagants paraissent évidents, si ces prémisses sont justes : l'*Église romaine est le royaume de Dieu* et l'*Église doit gouverner comme un état terrestre.* (Prior pars a nobis docetur, minime posterior)... Le développement de l'Église devait naturellement conduire à la puissance absolue du Pape et à son infaillibilité. Car l'infaillibilité, dans une théocratie terrestre, au fond ne signifie rien autre que ce que signifie la souveraineté absolue dans une nation. Que l'Église n'ait pas reculé devant cette dernière conséquence, c'est une preuve qui témoigne combien en elle l'idée de sainteté (*das Heilige*) s'est sécularisée » (p. 269 s.; germ., p. 159).

Resp. : Posteriorem propositionem (« l'Église doit gouverner comme un état terrestre ») Harnack finxit; nam Ecclesia tale quid nunquam proposuit, at saepe damnavit. Sic tamen Harnack eam probat : « Pour cette Église, il est aussi important de gouverner que d'annoncer l'Évangile. La maxime *Christus vincit, Christus regnat, Christus triumphat* [sic] doit être comprise au sens politique : il domine sur la terre, de même que son Église sortie de Rome domine aussi, et en vérité c'est par la loi et la contrainte, c'est-à-dire par tous les moyens qu'emploient les États » (*ib.*, p. 268). — Propterea aperte Harnack invocat saecularem vim contra Ecclesiam : « Le Pape gouverne un empire. C'est pourquoi on essayerait en vain de l'attaquer avec des armes prises seulement dans l'arsenal théologique (Ein Versuch mit untauglichen Waffen, dieses Reich bloss mit dem Rüstzeug dogmatischer Polemik anzugreifen) » (p. 267; [158]). Ast ibidem : « Quelle est la situation des nations latines, sur lesquelles règne principalement l'Église romaine? Il n'y en a pas une parmi elles qu'on puisse appeler une nation véritablement grande. Et qu'en sera-t-il après une génération? » (p. 280). Correcta erat recentior editio germanica : « Eine wirkliche Grossmacht ist nur noch eine einzige von den romanischen Nationen zu nennen » (p. 166). Numquid illae speculationes politicae magis evangelicae sunt aut magis favent sanctitati, quam universalismus supranationalis Ecclesiae?

ab utroque mittatur Spiritus Sanctus, vivens et orans in sanctificat a se animabus, vivificans (ζωοποιόν) ac inde Vitae aeternae ac part cipandae Beatitudinis divinae pignus. — B) *Consecratio* quoque cr dentium trinitaria est : Baptismus conferendus est « in nomine Patr et F. et Sp. S. ». Sic professio externa consonat internae fidei : « cor creditur ad iustitiam, *ore* autem confessio fit *ad salutem* » (Rom. 10[9]

2) Ecclesia ergo clare est *haeres promissionum antiquarum*, se supra omnem expectationem : per eam accedendum est ad aete nam Regni gloriam et ad ipsum divinae naturae consortium. In magna sunt hominum erga eam officia : pro mensura enim qua quis habuerit ad Christum, Christus eum vel confitebitur, vel negal (Mt. 10[32s], Lc. 9[26]); porro sic homo reputatur ad Christum se haber sicut ad Ecclesiam : « Qui vos [audit, recipit], me... »

3) Ultimus ergo praedicandae fidei finis non est ipsa fides : quae a quando evacuabitur. Fides enim medium est. Finis autem est animaru sanctitas seu deificatio per caritatis Spiritum (1 Cor. 13[8-13]), ac sic *mai Dei gloria.*

4) Ad illam tendit Ecclesia, ut est *Regnum Christi sociale*, non finem terrenae gloriae. Ut autem pluribus semper perfectior cu Christo Societas Regni disponatur in aeternum, ministros quaerit q sint, sicut Paulus, « imitatores Christi ». Porro Iesus olim in ter « circuibat civitates, praedicans Evangelium Regni » : Apostolis erg nunc ut olim, curandum est ut *contemplatio de Regno Christi* plur semper attrahat ad eius sequenda exempla, ad eius participand labores : velint « totius mundi dominium Christo vindicare, ac ita demu per labores in Patris gloriam intrare » (S. Ignat. *Exerc. Spirit.*).

Conclusiones Sectionis Primae.

De prima Ecclesiae origine.

54. 1) Interroganti, *quandonam* Ecclesia inceperit, multi Patres espondent eam, *prout est inchoata in terris Dei dominatio,* ortam sse cum hominis creatione, aut saltem cum prima hominum societate, e. creata Heva. Sic v. g. S. Aug. (*Retract.* I, 13[3]; *in Io.* 45[9]; *in Ps. 36* serm. 3; *Enchir.* 61s; *de Civit.* 10[7]; Ml. 32.603; 35.1722; 6.383; 40.260; 41.284); S. Leo M. (*de natal.* 3[4]); S. Greg. M. *pist.* 5[18]; Ml. 54.157; 77.740); Eus. (*H. E.* I, 4). — Pariter theologi ommunius v. g. S. Thomas (*S. Theol.* III, q. 8[3]) : « Corpus Ecclesiae onstituitur ex hominibus, qui fuerunt a principio mundi usque ad finem sius... Sic ergo... Christus est caput omnium hominum secundum iversos gradus... ». Suarez *de Fide* (Disp. IX, s. 2[3]) : « Ecclesia roduci incepit in Adamo, et, formata Heva, proprie potuit dici cclesiam esse... Certum videtur, saltem post lapsum ante genera-onem Cain et Abel fuisse Ecclesiam. Haec est nunc *communis pinio.* »

2) Prout vero est eiusdem religionis *societas nova* (i. e. quam Chris-is, segregatam e Synagoga, liberavit a Legis Mosaicae iugo), Ecclesia icipit cum ipsa Christi capitis vita publica dum ad se alios vocat omines, Patris Regnique mysterium eis revelaturus. Manifestatur utem distincta, plenique iuris compos, in Pentecoste : unde saepe d hunc diem origo eius refertur, quasi prius conceptae ac demum ascentis.

Ἰησοῦς Χριστὸς ἐχθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (Hebr. 13[8]).

PARTIS PRIORIS SECTIO II

De Finis Ecclesiae Consectariis.

Ecclesia, quam a Christo institutam et ad supremum hominum fin ordinatam vidimus, exinde iam debebit esse Societas — 1) perpetua. 2) visibilis, — 3) coniuncta cum Christo corporis mystici capite, (4 vere perfecta et independens, — 5) ad omnium salutem necessa

Quae proprietates earumque connexiones thesibus quinque manifes fient (V — IX). Ex eis fluet, quasi conclusio immediata, societatis ecc siasticae caracter supernaturalis.

Tota sectio rationalistis vix proderit. Praesupponit enim — Christ vere esse legatum Dei prout tractatu de Vera Religione demonstrat — ac dein Ecclesiam illam ab Eo legationem accepisse prout secti prima exponebatur. Ad illas ergo veritates rationalista prim applicetur.

At multa hic clarescent iis quicumque magisterium Christi recipiu Demonstrationes, e Novo Testamento allatae, plenum valorem obtin postquam quis illud recepit ut inspiratum. At iam pro critico testi nium habetur sententiae saltem subiectivae, quam immediati I auditores sibi ex eius dictis atque gestis efformaverunt, ac inde v dum historice argumentum. Cuius tamen vis eo magis innotescet, quis clarius vel obiectivam Novi Testamenti veracitatem perceperit divinam eius auctoritatem agnoverit.

Thesis V : De Ecclesiae Perpetuitate.

E xinstitutione Christi, Ecclesia est perpetua.

55. **Praenotanda** : 1) Intentum thesis : « Perpetua » dicitur hic peritura ante ultimum mundi finem et iudicium.

Directe intenditur perpetuitas *existentiae* : i. e. Ecclesia a Chri instituta ad finem usque mundi permanebit, et nec post breve nec longum tempus peribit. Atque id quidem ex institutione Chri Unde, demonstrata thesi, quicumque Christi ex Deo legationem pr tentur, scient iam Ecclesiae perpetuitatem non e vi qualibet huma

trinseca aut extrinseca) nec per accidens et contingenter oriri, sed nsequenter ex ipsa voluntate Christi institutoris.

Ipso facto requiritur perpetuitas *essentiae*. Nam, mutatis aut desi-ntibus vel substantia vel essentialibus proprietatibus quas Christus o operi connectebat, Ecclesia Christi iam non esset eiusdem subs-ntiae; seu cessaret, ut in aliam mutaretur : inde ipsa existentiae rpetuitas negaretur.

Hic tamen solum probatur principium; de applicationibus non directe rabitur nunc. Nec negatur (immo expresse requiretur) vitalis evolutio, ae apud cuncta organice viventia omnes seminis virtualitates exse- (infra, n. **268, 270** s) : non laedit enim subiecti identitatem, nec ali-id novum addit essentiae eius.

Inde existentia Ecclesiae asseritur ita perennis, ut nequeat post eam tia exspectari oeconomia salutis. At perpetuitas illa, ut in omni rpore vivente (individuo vel sociali), est non eorundem elemento-n materialium, sed eiusdem organismi vel formae vel constitutio-.

2) MOMENTUM HUIUS THESIS : Thesis dein toti inquisitioni criticae de itima Ecclesia praelucebit. Probata enim illa identitatis necessitate, aerendum erit : — A) quaenam fuerit *essentia* Ecclesiae a Christo titutae et quibusnam *signis* dignoscibilis; — B) ubinam nunc exis-, i. e. quaenam hodierna societas religiosa formaliter identificetur cum maeva illa : inde simpliciter agnoscetur vera et legitima Christi clesia (Partis posterioris Sectiones I et II).

3) ADVERSABANTUR, ut patet, vel explicite vel inclinatione, omnes *vatores* omni tempore. Qui possunt duas in classes, illuminismi vel ividualismi, dividi :

A) Sectatores cuiuslibet **illuminismi**, ut Ecclesiam non audiant eiusque nis superaedificentur, novam Pentecosten praedicant vel sibi datam proxime futuram.

ta iam ad finem aetatis apostolicae (praeeunte forte Simone Mago de , post Act. 8[9s], multa narrantur dubia), *gnostici* fere omnes laudant iorem Æonum (et Spiritus) Ecclesiam : confutantur a S. Iustino et xime ab Irenaeo, ac etiam a Tertulliano. — Illuminismum tamen ovat cum *Montanistis* (seu *Pneumaticis*) ipse Tertullianus : « Eccle--Spiritus, non Ecclesia-numerus episcoporum » (*de Pudic.* 21 : 2.1024). — *Manichaeorum* Electi religionem novam christiana lin-a promovebant. — *Donatistae*, praesertim « Sanctiores », pro suo orum particularismo, volebant « de orbe terrarum quem possidere

iam coeperat, periisse Christum ». (S. Aug. *Contra epist. Parmeni* l. I, 2; Ml. 43.36. De sectis illis consulatur et S. Epiphanius.)

Manichaeismus in Oriente nunquam exstinctus est et viget etiam nunc m formis. — Sub nomine *Bogomilium,* centrum habuerunt praecipuum in Bulg regnante Petro I (927-968). Inde diffluxerunt : Occidentem quoque e Dalmati Bosnia per Italiam invaserunt (iuvantibus forte Crucigeris paucis), sub nor *Bulgarorum, Catharorum, Albigensium, Begardorum* (D. 401, 402, 434, 444, 471-4 Velo Adventismi et sabbatismi hodie non omnino absconditur.

Illuminismus ille novas vires e protestantismo accepit, v. g. apud *anabaptis* et in Angliae recentioribus etiam multis « congregationibus » (v. g. Quaker et vel « revivals ». Ex eadem ad illuminismum tendentia primam deducunt a Anglos originem *massonum,* quaerentium e « Magno Oriente » lumina. Inde pro dictus illuminismus (Weisshaupt, Saint-Martin, Mme Krüdener). Inde etiam s *Mormonum,* nata in America (6 Apr. 1830); inde sectae organicae spiritismi, theosophismi.

In Russia et toto Oriente, multae illuminatorum sectae nostris etiam tempor perpetuo renascuntur, vel inter populares vel inter proceres et in ipso clero, s ciatim apud monachos (Rasputin; monachi quidam in monte Athos : *Etu* 20 janv. 1914).

Apud separatos, ex influxu praesertim Fichte, Schelling et Dölling expectatur a sat multis, licet confuse, Ecclesia quaedam iohann quae succedat petrinae (cathol.) et paulinae (protest.) per regnum c tatis. Immo iam incepta est apud nos, dicunt non pauci dissidente Oriente.

B) Sectatores **individualismi** religiosi favent simul rationalismo. — F paucos Waldensium et dein Wiclefii Hussitarumque asseclas, plu *Humanistae* ad absolutum in re morali aut saltem religiosa auto mismum tendebant. Personalismus ille multum crevit, finiente s culo XVIII, sub influxu concorde liberi examinis et Kantismi. Cont dunt scilicet, sociali religionis formae, olim utili, successisse form altiorem mere individualem.

Ex illo genuino lutheranismi fructu enascitur logice conceptus ille *sensibili religiositate,* qua homines etiam achristiani et atheist quamvis suo radicali evolutionismo omnem christianismi speciem d truant, verbis tamen christianis loquuntur.

Protagonistae erant, in Germania, schola philosoghica Hegeliana et sc exegetica Tubingiana (1). Ad plebem vero propagabatur illa negatio : prude quidem et indirecte, per multos novi Imperii Germanici professores theolo

(1) De Schleiermacher et asseclis, supra, n. 35[1].

testanticae; radicaliter vero et directe, per audaciores ut erant Fridericus tzsche et pastores Iatho, Traub, etc...(1).

n Galliam ideae illae invectae sunt, sive influxu protestantium (non parum diante J.-J. Rousseau), sive litteris e Germania translatis (Mme de Staël, Cousin, es Simon... [*La Religion naturelle*]); didactice Renouvier « personalismum » m proponebat. Aug. Comte e confluentibus undique conceptibus et inclinatio- us positivistam suam religionem permiscebat (2).

4) NOTA : Documenta Pii X contra *modernismum* praecise ordinantur hoc ut, contra confluentes duas illas tendentias illuminismi et ratio- lismi evolutivas, opponat stabilem identicae Ecclesiae Christi perpe- itatem.

Explicite thesis *declaratur* damnatione propositionum 52 s, et 65 in ecreto *Lamentabili* : « Alienum fuit a mente Christi Ecclesiam consti- ere veluti societatem super terram per longam saeculorum seriem ıraturam. — Constitutio organica Ecclesiae non est immutabilis. — atholicismus... transformetur in quendam christianismum non dogma- cum » (D. 2052 s, 2065).

Perpetuitas Ecclesiae saltem implicite definitur textibus dogmaticis de erpetuitate primatus (Vat. IV, cp. 2; D. 1824 s). Cf. Leo XIII. in Encycl. *ıtis cognitum* (29.6.1896). « Ex voluntate auctoris sui, unicam... in erpetuitate temporum esse necesse est. Est igitur Ecclesia Christi ıica et perpetua » (D. 1955).

Praeparata fuit in Vaticano definitio explicita (cp. 8 et cn. 7 et 8) : Declaramus insuper Christi Ecclesiam — sive existentia sive consti- tio eius spectetur — societatem esse perennem atque indefectibilem, llamque post illam neque pleniorem neque perfectiorem salutis oeco- omiam exspectandam esse ». (Lac. 7.569 et 577).

Thesis ergo est *de fide proxime definibili.*

Thesim explicite profitentur christiani sinceri in Oriente separato.

5) ARGUMENTA possunt esse vel *positiva,* vel polemica seu *ad homi- em.* De polemicis, videantur responsa ad obiectiones.

Positiva argumenta innituntur necessitati illi non metaphysicae, sed

(1) Iatho († 1913), pastor ab anno 1876, damnatur (a *Berlin. Spruchkolleg,* 24.6.1911) ia Coloniae instituebat novam religionem absque ulla in Christum vel etiam in Deum de. Plerique Universitatum professores causam eius protegebant. Pastor Traub (in Vestphalia, Dortmund) item propugnabat omnem impietatem (5.7.1912). Compendium e his adest RCFlr. 1911, t. 65, pp. 327-354; 1912, t. 69 pp. 191-200; 1913, t. 74 p. 698-705; Cl. 1906, p. 284; 1912, pp. 1048 s. Ab aliis instauratio germanicae vel nationalis eligionis aperte promovebatur.

(2) Lege de eis, v. g. LECANUET *Les pères du laïcisme en France* : Renan, Renouvier, . Comte, Taine (*Correspondant,* 10 et 25 nov. 1919).

hypotheticae, quae resultat ex ipsa intentione institutoris divini. Incr dulus ergo historicam saltem intentionem Christi cognoscet, Christu nempe locutum esse de tali re quae non cessaret ante finem mundi. C vero iam probata erit legatio divina Christi, patebit affirmationes ill. et promissiones Christi accipere valorem testimonii divini infallibile

56. Demonstratio. — ARGUMENTUM GENERALE : Ea *intenditur* perpet Societas, quam Conditor usque ad supremam mundi eversionem immutabilem boni malique retributionem in manifesto Dei iudicio vu perdurare.

Atqui Ecclesiam Christus sic *vult* perdurare. — Ergo.

Maior patet ex ipsa enunciatione, etsi homines non divinitus lega nequeunt talem perdurationem efficaciter velle et ergo prudenter a serio intendere. (Sic *optarunt* omnes terrestrium regnorum conditore iam antiqui e Chaldaeis Aegyptisque usque ad hodiernos; sed quo pr dentiores, eo certiores cum Alexandro de proxima sui imperii confra tione : nec unquam sani perpetuitatem promittere vel etiam spera poterant).

Minor ita e complexiva Iesu activitate constat, ut inde Loisy eschatologistae finxerint Iesum fuisse motum certa sibi spe eschatol giae *quasi proximae,* ac ergo errasse. Illi supra (n. **45**) confutabantu In hoc solum veri sunt quod Iesus effectus suae praedicationis cla praenunciabat non cessaturos ante mundi finem, i. e. perpetuos for Immo, velato illius eschatologiae tempore, Iesus Regnum Dei a s denuo conditum describit permansurum etiam post mundi eversionen at plenius, perfectius, messe iam non crescente et mundata zizanii Ipsa ergo eschatologia, prout describitur, Ecclesiam non solum perdu rantem inveniet sed complebit et praemiabit et demum in glori proprie divina integram manifestabit. Perpetuitas ergo Ecclesia promittitur a Christo diuturnior ac etiam sublimior, quam ipsiu mundi.

Minor eadem, si e determinatis textibus inquiratur, potest — 1) Veteri Testamento *suaderi,* quo mens Iesu secundum ipsos quoque cri ticos imbuta erat; — 2) e dictis Christi *ostendi,* — 3) ac e praedication Apostolorum, unde percipitur quid ipsi e Iesu audierint et intellexerint — 4) e ratione quoque theologica, qua legatus Dei finem suae missioni intendere debuit. — 5) *Confirmatur* miraculo directe apologetico per manentiae, quam nullus terrestrium regnorum conditor concipere auderet; — 6) et testimoniis, quae Patrum ab Apostolis certitudinem manifestam faciunt.

1) **Suadetur ex adimpleta a Christo Scriptura Vetere.**
Vetus Testamentum praenunciabat et promittebat, novum per Messiam
edus cum populo novo et sanctificato perpetuum fore (*supra*, th. I n.17s).
Atqui Christus, ut Messias, voluit eam fundare societatem religiosam,
uae promittebatur in V. T. (Cf. th. III).
Voluit ergo eam condere perpetuam.
N. T. saepe ad promissa in V. T. alludit sive in genere, v. g. Lc. 1^{32s} :
Et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris eius : et regnabit in
omo Iacob *in aeternum*, et regni eius *non erit finis* » (Cf. 2 Sam. 7^{12-16},
s. 71^{5-7}, Is. 9^{6-7}), sive in specie (supra n. **15**).
Institutio novi Regni et eius perpetuitas usque ad finem mundi ita
time in mentibus prophetarum consociabantur ut facile, omni tempore
termedio quasi deleto, finis mundi simpliciter describeretur existenti
egno novo supervenire. Illogice vero, ut patet, inde argueres, quasi
estructio mundi fieret statim vel brevi post institutum novum illud
egnum. Conclusio legitima haec solum erat: coaetaneas fore existentiam
egni et destructionem mundi; de numero autem dierum et annorum
hil revelari.

2) **Probatur e dictis Christi.** Permanentiam Ecclesiae usque ad finem
undi Christus promittit (supra, n. **45**), v. g. :
A) *Parabolis :* Ager, i. e. mundus, conservat triticum et zizania, i. e.
ios sive Regni sive nequam usque ad messem; « messis vero *consum-
atio saeculi* est (συντέλεια αἰῶνος) » (Mt. $13^{24-30,38-41}$). — Pariter sagena
ongregat in mari bonos et malos usque ad *consummationem saeculi*
It. 13^{47-50}).
Exegetice indubius est sensus hebraismi *consummatio saeculi*. Desi-
nat enim plenam praesentis hominum mundique condicionis eversio-
em ultimumque iudicium, seu eschatologicum viae ac temporis termi-
um, ut inde perduret immutabilis singulorum in bono vel malo retri-
utio.
B) *Promissione explicita :* « Data est mihi omnis potestas in caelo et
terra...; et ecce *ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consum-
ationem saeculi* (τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος) » (Mt. 28^{18-20}). Verba perpen-
antur. — *Ego,* cui omnis potestas : auxilium ergo erit efficax, et nemo
upplantabit. — *Vobiscum sum :* promissio datur absoluta, sine con-
icione, non ut praemium, si Apostoli recte egerint, sed pro salute
ominum, i. e. propter ipsum Incarnationis et Redemptionis finem. —
sque ad consummationem saeculi; ergo non tantum personis physicis
postolorum qui mox morientur, sed et iam muneris haeredibus qui

unam cum eis personam moralem constituunt. — *Omnibus diebus* nulla ergo interruptio. — *Vobiscum... [euntibus et docentibus, bapt zantibus et servare docentibus]* : Aderit ergo Omnipotens, ut ri doceant, ministrent, regant. Ex illa praesentia, semper Ecclesia n solum permanebit, sed etiam conservabit tradetque incorrupte doctr nam Christi assistentis ; immo omnes gentes secundum praecepta Chris erudiet. Vel potius ipse cum Ecclesia Christus docebit et baptizab et reget . « Ego vobiscum » ; ideo « qui vos audit, me audit » (Lc. 10^{1} Non ergo tantum quaelibet perpetuitas promittitur, sed activa in exerc tio legationis a Christo receptae.

C) *Promissionibus, saltem implicitis,* v. g. — Io. 14^{16} : « Rogab Patrem et alium paraclitum dabit vobis ut maneat vobiscum *in aeternu* (εἰς τὸν αἰῶνα) ». Non agitur de futura diu postea manifestatione no Spiritus Sancti, ut somniarunt omnes inventores Ecclesiae cuiuslib novae pneumaticae (v. g. Montanistae et Tertullianus) ; sed de proxim eius effusione in Pentecoste. Spiritus docebit non contra aut praet Christum, sed suggeret omnia quaecumque dixerit Christus. Et man bit in aeternum — Mt. 16^{18} : « Super hanc petram aedificabo Ecclesia meam et *portae inferi non praevalebunt adversus eam* ». Exegesim textu illo videsis in thesi de primatu Petri (n. **175-181**). Hic memen solum per *portas inferi* designari generice *quodcumque pugnat ut de truat opera Dei.* Non ergo potest timeri Ecclesiae destructio vel a intra vel ab extra.

3) **Probatur e praedicatione apostolica.**

A) Apostoli ita intellexerunt verba Domini, ut eis indubia esset pe manentia Ecclesiae usque ad finem mundi. Immo *optaverunt* finem illu fore adeo proximum ut ipsi, sicut testes fuerant incipientis Regni, s quoque testes efficerentur consummati Regni per destructionem mun (supra, n. **45**).

B) Quamdiu autem mundus durabit, perpetuam fore et immutabile praedicationem et institutionem a Christo exortas, valide asserun Res colligitur tum e complexu activitatis, tum e textibus certis, v.g. α) 2 Cor. 3^{4-11} : Ministratio Spiritus in novo foedere opponitur ministr tioni litterali, quae per Moysen fuit tamen in gloria ; porro, ait, « quod evacuatur, per gloriam est, multo magis *quod manet* (τὸ μένο in gloria est ». — β) Gal. 3^{24}-4^{5} : Post statum infantiae, sub Vetere Te tamento, incipit aetas adulta per Novum ; 4^{22-31} post filium uxoris servil et repudiabilis crevit filius uxoris liberae et indissolubiliter unitae, qua cum sponso Christo *manet in aeternum.* (cf. Eph. 5^{23}. Os. 2^{19} ; sup

. 17 s). — γ) Hebr. 10 : Tria tempora determinantur : *Lex* « umbram abens futurorum bonorum »; *Novum Testamentum,* afferens « imagi- em rerum »; *Promissum caelum :* « Nolite itaque amittere confidentiam estram... ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem » (10[35-36]). aeleste ergo Regnum succedet Ecclesiae, sicut Veteri Novum successit estamentum. Et quidem immutabiliter : nam in A. T. Deus nuncia- at res mutandas esse « adhuc semel », i. e. « mobilium translatio- em »; nunc autem sunt immutabiles : « Regnum *immobile* suscipientes, abemus gratiam » (Hebr. 12[26-28]).

C) Propterea generatio apostolica *contra novatores* absolute prae- avet. Meminit enim verbi Domini : « Videte ne quis vos seducat, multi im venient... » (Mt. 24[5]). — Unde Paulus anathematizat « si quis vangelizet praeterquam quod evangelizavimus » (Gal. 1[8-9]). Immo ductae Evae comparat eos « qui excidant a simplicitate, quae est in hristo. Nam si is qui venit, *alium* Christum praedicat.., aut *alium* piritum.., aut *aliud* Evangelium.., merito pateremini » (2 Cor. 11[4]); eoque Timotheo commendat ut « devitet profanas vocum novitates oppositiones τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, quam quidam ἐπαγγελλόμενοι circa lem exciderunt » (1 Tim. 6[20]). Clare ergo excluditur oeconomia nova.

4) **Illustratur ratione theologica :**

Quamdiu erunt salvandi, tamdiu medium quod Deus voluit obliga- rium pro salute debet stare. Atqui erunt salvandi usque ad finem ndi. Medium ergo, quod Deus voluit obligatorium pro salute (nempe clesia), debet stare usque ad finem mundi.

Patet enim quod nulla humana potestas (nec civilis, nec politica, nec ientifica) possit condicionem salutis mutare quam Deus necessariam r legatum suum declaraverit. (cf. *supra* n. 51[1], et *infra* thes. IX).

Propterea — *schema Vaticanum* (cp. 8) : « Cum ad finem usque ndi, qui in terris peregrinantur mortales Christo auctore salvandi t, Ecclesia ipsius, quae sola est *salutis societas,* ad finem usque ndi in sua constitutione immutabilis semper et immota persistet... : nquam potest excidere suis proprietatibus et dotibus, sacro suo gisterio, ministerio et regimine. » (Lac. 7. 570). — *Leo XIII* (*Satis gnitum*) : « Cum autem Ecclesia sit *eiusmodi* voluntate et constitu- ne divina, *permanere sine ulla intermissione* debet *eiusmodi* in ernitate temporum ».

5) **Confirmatur e transsaeculari Ecclesiae permanentia.** — A) Non, quia ratio anterior perpetuitatem per se probet. Sed Ecclesiae duratio,

prout historice datur, tam singularem manifestat Dei protectionem ut exinde quasi e facto proprie apologetico testimonium Ecclesiae d seipsa debeat reputari divinum. Ideo iam Gamaliel : « Si ex hominibu consilium hoc aut opus, dissolvetur; si ex Deo est, non poteritis dis solvere illud » (Act. 5^{38s}). — Definit vero Vaticanum (sess. III, cp. II D. 1794) : « Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabile propagationem... *invictamque stabilitatem*, magnum quoddam et *per petuum* est motivum credibilitatis et divinae suae legationis testi monium irrefragabile ». Ecclesia ergo, cuius existentia historica origi nem divinam et legationem demonstrat, potest et debet, ex histori sua praeterita, credi ubi asserit se in perpetuum indefectibilite permansuram.

B) Illius invictae stabilitatis in praeterito *miraculum* elucet — sive consideratis violentorum conatibus ut eam opprimerent infidele truncarent haeretici, dilacerarent schismatici aut suffocarent pseud protectores perversi, — sive observatis oppositionibus quae omni ten pore (iam a gnosticis) insurrexerunt sub praetextu falsi nominis scien tiae, — sive praesertim commemorata humana fidelium infirmitate pastorum, ab ignorantia et peccato minime immunium.

6) **Consonat traditio** testimoniis multis sive *exercite*, dum novatore damnat, *quia* novatores ; sive *exegetice*, praesertim in Mt. 16^{18} : « Porta inferi non praevalebunt », vel in textibus eschatologicis (*supra* n. 45^{6}) sive *explicite* formaliter.

Sic v. g. — *ante Nicaenum conc.*, Orig. *In Mt.* 16^{18} « Nec adversus petra super quam Christus aedificat Ecclesiam, nec adversus Ecclesiam portae inf praevalebunt..., praevalentes adversus omnem hominem qui extra petram Ecclesiam fuerit, nihil vero valentes adversus eam » (12^{11}; Mg. 13.1004s). Alexander Alexandr. : « Unam praeterea ac solam catholicam, apostolicam Ecclesiam inexpugnabilem quidem semper, etsi totus eam mundus oppugnare institu victricemque omnis impiae heterodoxorum rebellionis, confortante nos institutor et Sponso eius dum clamat : Confidite, ego vici mundum ». (*Epist.* 1^{13}; Mg. 18. 56

Ideo, *post Nicaenum*, Augustinus laudat priorum fidem et spem, quibus nondu saeculorum anteriorum victoria elucebat. A fortiori, ait, numquid « cum tant auxilium Dei, tantum profectum fructumque videamus, dubitabimus? » (*de uti credendi* 17^{35}; cf. *contra epist. fundam.* 4^{5}; *de civit. Dei* l. 18 c. 53; Ml. 42. 91 175; 41. 616). Augustinus etiam perpetuo necessariam Ecclesiae catholicitat Donatistis opponit, ne deficiat a suo esse et a sua essentia. S. Joann. Chrysost « Nihil Ecclesiae par. Ne mihi dicas moenia et arma. Moenia enim tempore ve rascunt, Ecclesia vero nunquam senescit. Moenia barbari dissolvunt, Ecclesiam daemones quidem vincunt... Res ipsae testantur. Quot Ecclesiam oppugnaru ipsique perierunt? Ipsa vero supra caelos ascendit. Talis est Ecclesiae magnitud

mpugnata, vincit;... vulnera excipit, nec ulceribus cadit; *fluctuat, nec mergitur* λυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται)... Nihil Ecclesia fortius. Nunquam senescit, emper viget. Propterea, firmitatem eius stabilitatemque demonstrans, Scriptura am vocat montem ». (*De capto Eutropio* 1 et 6; Mg. 52. 397 s et 402; cf. 433; 56. 21; 48. 833 s).

57. Corollaria : — 1) *Perpetuitatem quoque procellarum* contra Eccle- am *ratio* potest exinde concludere quod Ecclesia auctoritatem Dei spiritus et iuris repraesentet contra superbiam et carnem et vim : orro semper « caro concupiscit adversus spiritum, populi meditantur dversus Dominum et adversus Christum eius ». Explicite *Christus* ressuram venturam et persecutiones frequenter exemplis et verbis raenunciavit. — 2) *De facto,* iam contra apostolos et post eos, cruenta u martyria saeviebant. Finitis iam paganorum persecutionibus, Patres cclesiae alias venturas certissime sciebant; nec, v. g. sub Arianis, irantur. Sic loquuntur et agunt v. g. Athanas., Basil., Ambrosius; c Augustinus (v. g. expositione *de Civitate Dei*). Pariter omni tem- re, Sancti qui Christi crucifixi exempla verbaque meditabantur.

In ea Ecclesiae semper impugnatae perpetuitate mirabilior, ut patet, cunctis manifestior Dei Providentia fulget.

Ne ergo praedices de Ecclesia, quasi destinata sit ad pacem diu fruendam in ris vel ad triumphos. Debet enim, ad instar ipsius Christi, frequentius « pati et intrare in gloriam. » Eam potius « navem debemus accipere, in salo mundi ius constitutam, quae crebris ventorum flatibus, i. e. tentationum plagis et berибus fatigatur, quam turbidi fluctus, i. e. *huius sacculi potestates, conantur saxa perducere. Quae, etsi undarum fluctibus aut procellis saepe vexatur, nen nunquam potest sustinere naufragium.* » (Inter Ambrosiana, serm. 46; 17. 697.)

58. Obiciunt — 1) ILLUMINISTAE : Sicut olim revelatio mosaica et syna- ga fuit vera religio et postea antiquata, ita et Ecclesia christiana est a Deo derelinqui ut nova condatur. — **Respondetur** : Possibilitate soluta et antecedente Dei promissiones, posset derelinqui, *concedo;* ssibilitate autem historica, consequente et destruente Dei promis- nes, *negatur*. Promissiones enim Christi sunt incondicionatae; non ordinantur fidelitati Ecclesiae. Aut potius ipsa fidelitas Ecclesiae, et vexatae peccatis et scandalis, explicite promittitur permansura ad em, invicta portis inferi.

Providens Deus praenunciaverat, imperfecto Mosaismo successuram erris perfectiorem Regni Dei formam. Sic, sapiente ordine, praepa- at tempora futura. Haec autem nunc praeparatio non solum deficit absolute denegatur. (Cf. BECAN. *Opusc.* IV, 4 : *De comparatione*

Ecclesiae et synagogae; Bossuet *Instr. past. sur les promesses d l'Égl.* II, § 17 ss).

2) Individualistae : Statim post praedicationem Christi, form socialis Ecclesiae necessaria erat, ut religio eius conservaretur supe terram. Nunc autem est inutilis, vel saltem non essentialis. Si Schleiermacher, Sabatier, Renouvier, iique multi qui Dei cultum e religionem profitentur quam dicunt naturalem (Cousin, J. Simon A. Comte in priori positivismi conceptu).

Respondetur : Philosophice, non mutatur natura humana. Cui moralite manet perpetuo necessaria societas, qua veritates morales et religiosae edoctae a Christo, conserventur super terram. Insuper natura homini socialis socialem cultum, nunc ut olim et perpetuo, requirit. Super naturalis vero Christi religio naturam non destruit nec eius officia, se eam sub omni respectu perficit : secundum naturam ergo exercebitu societate religiosa in perpetuum.

Ut admittatur ergo talis immutatio, argumenta positiva sunt neces saria quae prorsus deficiunt.

3) Instant e textibus qui favere videntur : Lc. 18^{8} : « Filius homin veniens, putas, inveniet fidem in terra? » — 2 Th. 2^{3} : debet veni « discessio primum (ἡ ἀποστασία πρῶτον) ». — **Respondetur** : Pri textus non de eschatologico adventu Christi agit, sed de primo. Tan enim est in populo iniquitas, etiam iudicum, ut apte populus poss interrogari : Messias, quando manifestabitur, numquid credentes inv niet? — Altero textu Paulus confutat pseudo-prophetas eschatologis quasi proximi : « quasi instet dies Domini « (2^{2}). Porro, ait Paulu nondum venit praerequisita « ἀποστασία ». Ideo « ne quis vos seducat Quidquid ergo sit de discessionis natura, certo supererunt fideles Ecclesia sub Apostolorum oboedientia. Ideo singulos hic monet Paul ut pacifici perseverent. Deficiunt autem, qui peccant contra fidem pe petuitatis : nam nova quaerentes « et oppositiones falsi nominis scie tiae promittentes, circa fidem exciderunt » (1 Tim. 6^{20-21}; $1^{6,7}$; 2 Ti 2^{16-19}; 1^{14}). Retorquenda est ergo obiectio.

Thesis VI : De Visibilitate Ecclesiae.

Ex institutione Christi, Ecclesia illa perpetua est Societas visibilis.

59. Praenotanda : I. Notiones : — 1) *Visibilitas,* in genere, est cognoscibilitas quae menti, *sensibus mediantibus,* affulget.

Visibilitas *societatis cuiuslibet humanae* est cognoscibilitas externa coetus ipsius stabilis sub auctoritate, prout ad eundem finem conantis; seu non solum materialiter i. e. hominum, *qui* sunt membra eius, sed formaliter *qua* sunt membra eius; proinde cognoscibilitas ipsius societatis, *ut talis.*

Vix posset concipi *absolute* invisibilis, etiam pro omnibus membris, quia iam tunc non posset esse associatio proprie humana. Potest autem societas esse *invisibilis relative* pro non initiatis, quia *secreta* est.

Visibilitas societatis non requirit, omnia vel etiam praecipua eius elementa et media manifestari publice et immediate. (Pariter homo visibilis est, quanquam anima invisibilis est.) Immo potest societas dici visibilis et publica, tametsi quaedam membra per accidens dignosci non valeant; dummodo ipse organismus per se manifestus sit, cum sua ad communem finem tendentia.

2) Ecclesia dicitur visibilis, tum ratione membrorum, tum ratione organismi socialis. Immo, per suas proprietates sensibiles individuationis, manifestat ipsa suam a Christo originem.

3) Thesis directe est de visibilitate organismi socialis. — A) Non excludit multa (eaque sublimia) esse invisibilia per se, nempe vitam ipsam spiritualem quae solum manifestetur effectibus; — B) sed determinat individuam externae societatis existentiam ita fuisse a Christo institutam, ut videri possit et discerni. *Quaenam* autem sint signa ab imitationibus discretiva, nunc omittit (Cf. theses de Notis Ecclesiae).

60. II. Adversantur, quicumque velint Ecclesiam e solis iustis, immo e solis praedestinatis, constitui.

1) Antiquus iam ille *Donatistarum* error refloruit per *Hussitas,* quibus Ecclesia est solum « praedestinatorum universitas » (D. 627, 629, 631 s).

2) De illa quaestione, **variationes protestantium** fuerunt innumerae et celebres (1).

A) **Lutherani** : — **Confessio Augustana** (1530) sic habet, art. 7 : « Est autem Ecclesia *congregatio sanctorum,* in qua evangelium recte docetur et recte administrantur sacramenta » (Müller-Kolde, *Symbolische Bücher,* 1907[10] p. 40); art. 8. « Quanquam Ecclesia proprie sit *congregatio sanctorum et vere credentium,* tamen cum in hac vita *multi hypocritae et mali admixti* sint, licet uti sacramentis quae per malos administrantur » (*ib.*).

Apologia confessionis augustanae (ib. p. 152) asserit ambos illos articulos fuisse iunctos, « ne quis existimaret nos separare malos et hypocritas ab *externa societate* ecclesiae... Concedimus enim quod hypocritae et mali in hac vita sint admixti ecclesiae et sint membra ecclesiae secundum *externam societatem signorum ecclesiae*... At Ecclesia principaliter est societas fidei et Spiritus Sancti in cordibus... Et haec ecclesia sola dicitur corpus Christi... Impii vero non sunt sancta ecclesia. »

Lutherus vero in **Catechismo Maiore** (Müller-Kolde, p. 456-457) identificat utrumque fidei articulum : « *Sanctam christianorum ecclesiam — communionem sanctorum* fides nominat. Utrumque enim idem coniunctim significat..., hoc est *eiusmodi communio in qua nonnisi sancti* versantur. ... Huius autem appendicis haec summa est : Credo in terris esse quandam *sanctorum congregatiunculam et communionem e. mere sanctis hominibus coactam,* sub uno capite Christo, per Spiritum Sanctum convocatam, in una fide, eodem sensu et sententia multiplicibus dotibus exornatam, *in amore tamen unanimem* et *pe omnia concordem, sine sectis et schismatibus.* Horum *me quoque partem et membrum* esse constanter credo. »

B) **Calvinistae** : — **Catechismus Ecclesiae Genevensis** (Calvini, 1545 ed. Karl Müller : *Die Bekenntnisschriften* p. 125) : « Quid est Ecclesia? — Corpus ac societas *fidelium quos Deus ad vitam aeter nam praedestinavit* ».

(1) Ipse confitebatur pastor Jurieu : « Ce qui a porté quelques docteurs réformés à se jeter dans l'*embarras* où ils se sont engagés en niant que la visibilité de l'Église fût perpétuelle, c'est qu'ils ont cru qu'en avouant que l'Église est toujours visible, ils auraient eu peine à répondre à la question que l'Église romaine nous fait si souvent : où était notre Église, il y a cinquante ans. Si l'Église est toujours visible, votre Église calvinienne et luthérienne n'est pas la véritable Église, car elle n'était pas visible. » (Cit. in *Histoire des Variations* l. XV, n. 17).

Scotorum confessio (1560; ibid. p. 256) : « Haec ecclesia *invisibilis* est, uni Deo cognita, qui solus novit quos elegerit ».

Irische Artikel (1615; ibid. p. 534-535) : « Because this Church consisteth of *all those,* and *those alone,* which *are elected* by God unto salvation, ... therefore it is called the *Catholike* or *universal,* and the *Invisible* Church. »

Profession de foi de l'Église évangélique à Genève (1848) art. 15 (*ibid.* p. 906). « Il existe devant Dieu une sainte église universelle, composée de tous les régénérés et formant un seul corps *invisible.* »

C) **Multae Protestantium confessiones,** praesertim antiquae, profitentur *unicam* Ecclesiam debere dici *et visibilem et invisibilem,* secundum utrumque respectum quem nos potius dicimus corpus et animam Ecclesiae. Sed, praeter verba, videntur saepe praecipuam curam habere ut tollant a visibili Ecclesia omnem auctoritatem.

D) **Plerique protestantes fideles** tenent tamen *duplicem* posse dici Ecclesiam : alteram invisibilem, quae vere sit a Christo condita et complectatur solos omnesque sanctos; alteram visibilem, quae constituatur communitatibus particularibus quas ipsi fideles instituant : ex illis communitatibus confluit materialiter Ecclesia quaedam « praesumpta » tales communitates et Ecclesiae possunt fieri absque unitate multae; possunt etiam deficere singulae et etiam omnes, manente in fidelibus singulis Ecclesia quadam invisibili, — quae sola vera est.

3) Recentiores individualistae et modernistae, dum negant propriam a Christo Ecclesiae institutionem, distinguunt *Religionem,* de se mere individuam in conscientia, et *Ecclesiam* natam ex instinctu hominum ad societatem, visibilem ergo, sed nec necessariam, nec a Deo Christove ortam. Sic, post citatos *supra* (n. **35**), Tröltsch qui « veritatem » mere pragmaticam in formis religionum quaeri vult, maiorem minoremve prout ab eis anima plus minusve ad Veritatem absolutam Dei dirigitur (*Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte,* Tübingen 1920²). Sic et « lutheranus archiepiscopus Upsalensis » Nathan Söderblom qui, praeter Deum absolute verum in se at inaccessibilem, inter homines pragmatismum solum et relativismum profitetur : de visibilitate ergo cuiuslibet Ecclesiae, ut verae, ne cogitari quidem potest at solum de sensu divino qui in animabus plus minusve excitatur. (*Naturreligion und allgemeine Religionsgeschichte,* Stockholm-Leipzig, *Gehen wir einer religiösen Erneuerung entgegen? Zur*

religiösen Frage ib. 1921 ; cf. *Die Religion und die sociale Entwicklung ib.* 1898)

Harnack ex eadem celebri illa difficultate minime potest extricari. Nam sic : « Si donc la parole et la foi sont les seules propriétés de l'assemblée, *ils ont raison* (*germanice :* so scheinen die im Recht zu sein), ceux qui disent que la réforme a aboli l'Église visible et qu'à la place elle a établi une Église invisible. Néanmoins cette affirmation *n'est pas exacte.* La différence entre l'Église visible et l'Église invisible a ses racines dans le Moyen Age, oui au temps même d'Augustin (1). Lorsqu'on définit l'Église véritable comme « la réunion des prédestinés », *on suppose sa parfaite invisibilité* (2). Il faut dire que les réformateurs allemands ne la définissaient pas ainsi (3). En déclarant que l'Église est une société de croyants où est annoncée la parole de Dieu avec vérité, — ils repoussent tout signe tangible et *rejettent ainsi la visibilité.* Seulement — pour nous servir d'une comparaison — une association intellectuelle de savants faisant des efforts communs, ou une association de patriotes, l'appellerons-nous une société « invisible », parce qu'elle n'a pas de signes extérieurs qui puissent être comptés sur les doigts ? (4) De même, l'Église évangélique *n'est pas davantage une société* « *invisible* ». Elle est une société spirituelle et par suite *manifeste sa* « *visibilité* » de différentes manières avec plus ou moins de force. Il y a des *moments où l'on ne saurait la distinguer*, et d'autres où *elle parait aussi énergiquement qu'une réalité sensible*... Mais les protestants doivent savoir qu'*ils n'appartiennent pas à une église* « *invisible* » ; ils forment une société

(1) Minus accurate hoc scriptum est. Distinctio enim erat « corporis et animae Ecclesiae. « *De duabus* etiam *Ecclesiis calumniam* eorum *Catholici refutarunt...* : de homine exteriore et interiore... non dici duos homines : *quanto minus dici duas Ecclesias.* (S. Aug. *Coll. cum Donat.* c. 10, n. 20 : Ml. 43. 635). Rud. Sohm rectius contra Harnack licet et ipse lutheranus, scripsit : « In Wahrheit trifft man vor Luther in der Geschicht diese Unterscheidung nicht ; denn auch Augustin und die Vorreformatoren, denen de Begriff der unsichtbaren Kirche geläufig war, wollten keineswegs auf die sichtbare Kirch für ihr religiöses Leben verzichten. Erst Luther hat die unsichtbare Kirche des Glauben von der vor ihm stehenden römischen Kirche unterschieden » (*Wesen und Ursprung de Katholizismus,* 1909 ; cit. ab Harnack *Verfassung,* p. 124).

(2) *Germanice :* Die, welche die wahre Kirche als « die Zahl der Prädestinierten definierten, mussten ihre vollkommene Unsichtbarkeit behaupten.

(3) Porro Luther : « Eiusmodi communio in qua *nonnisi sancti* versantur. — *Sanctorum* congregatiunculam et communionem ex *mere sanctis* hominibus coactam ». (Catech. Maior. 1529 ; Müller-Kolde p. 457). — Verbum *praedestinatorum* fuit insertum a Calvino

(4) Talis societas prorsus visibilis est, et quidem *signis demonstrativis :* academia scientificae, collegia scriptorum, consociationes pro patria aperte manifestantur statutis membris, ductoribus, consessibus, operibus.

pirituelle qui dispose des forces propres à l'esprit, à une société pirituelle de la terre qui s'étend jusque dans l'Éternité » (1).

4) Theologi dissidentium in Oriente fere universales de hac thesi um theologia catholica consentiunt (Cf. Th. SPACIL *Or. Christ.* 8 § 22), t ex ea demonstrationem et formulas accipiunt. Pauci tamen, ut ugiant argumenta de divisionibus ethnicis seu de particularismo ationali, Ecclesiam triumphantem sic extollunt ut visibilem in terris cclesiam fere neglegant.

61. Demonstratio generalis. Visibilis intenditur institutio, quae ab uctore ut socialis et hierarchica concipitur et ordinatur; et quam egitimi eius ministri, ab ipso auctore constituti, semper docuerunt t ostenderunt conspicuam atque manifestam.

Atqui Ecclesia, — I. iam in V. T. ut socialis et hierarchica ad odum regni praenunciatur, — II. ab auctore Christo socialiter rdinatur sub nova synedrii apostolici auctoritate, cuius splendor ut pecialius lucidus commendatur; — III. regitur de facto et collaatur ab Apostolis ut hierarchice sensibilis; — IV. et pariter ab eorum uccessoribus; — V. consonante ipsa ratione secundum socialem ominum naturam debitumque Deo cultum.

Visibilis ergo intendebatur Ecclesia.

Ad Maiorem : Societas reputatur de se visibilis, nisi formaliter ecreta significetur. Insuper assueta cognoscebatur in terris comixtio peccatorum cum iustis. Nihil ergo per se congregationem equirit mere sanctorum vel praedestinatorum.

Minor ostendetur per partes.

1. E Vet. Test. — 1) Visibili populo priori succedet novum Dei

(1) *Essence,* trad. autorisée par l'auteur, 1902, pp. 287 s.; edit. germanica 1913 [61-65 ille], pp. 170.

Ex obscuritate talis loci, patet quomodo doctissimi etiam protestantes minime solvant *ontradictionem,* ortam ex ipsa sua rebellione contra perpetuam Ecclesiam catholicam. arnack (*ibid.*, p. 291) confitetur : « Le protestantisme n'a pas été seulement une réforme, ais aussi une *Révolution* » ; quae confessio est sufficiens confutatio. Ipse enim Lutherus ontra adversarios suos sacramentarios saepius opponebat « unanimem attestationem, dem et doctrinam totius sanctae christianae Ecclesiae sicut ab initio per 1500 annos toto undo unanimiter tenuit ».

Logice ergo, secundum principia reformationis lutheranae, indignabantur Protestanım pastores innumeri quando in Germania (1909) edicta est a supremo « Evangelicorum » onsistorio lex contra haeresim (*gegen Irrlehre*) aut potius contra pastorum praedicaonem atheisticam. Quodlibet enim de ministris iudicium inducit auctoritatem magisterii sibilem. At sic perit incircumscripta liberi examinis autonomia : iam ergo vere « redit apismus » (Harnack), sed in subiecto non per Christum designato.

Regnum. Porro nihil eius invisibilitatem connotat. Immo, praeter co naturalem Regno visibilitatem socialem et hierarchicam, promittunt caracteres simul interni sed et *toti mundo admirabiles*, quibus ip viri prius externi Deum praesentem agnoscant et ad novum ei populum confluant (*supra*, th. I. n. **20**; cf. **17-19**). Praefiguratur er et expresse praenunciatur novi inter universas gentes populi visibilita

2) Locus, quem Iesus in synagoga Nazareth praelegit (L. 4^{18s}) conclusionem ducit (Is. 61^{1-9}) quae novo sacerdotum et ministrorum I ordini haec promittit : « Foedus perpetuum feriam eis. Et... omne qui viderint eos, *cognoscent* illos *quia isti sunt semen* cui benedix Dominus ». Visis ergo membris, dignoscuntur ut membra : seu ip promittitur visibilitas formalis. Porro huic loco Vetus Testamentur toto complexu et multis expressis textibus, consonat.

62. II. E praxi et verbis Christi. — 1 *Praxi*. Nam Christus tota suam Ecclesiam, ut *socialem instituit* (th. III). Ipso facto, nisi speci lius praemoneat et provideat, constituit eam visibilem et distincta Immo, specifice, *collegium apostolicum* visibiliter seligitur ad doce dum et regendum (th. II, n. **28**; th. X-XVI).

2) *Verba* textuum saepe visibilitatem requirunt aut confirmant nempe quotiescumque Christi sequaces discernendi *qua tales* dec rantur, i. e. propter visibilem suam connexionem sive cum Christo si inter se sive cum sociali auctoritate : semper ergo qua socii, prop manifestum societatis vinculum :

A) Ecclesia enim intenditur adeo distincta et sensibilis, ut ho possit eam alloqui, et ipsa possit peccatorem corripere auctoritati « Si peccaverit in te frater tuus..., *dic Ecclesiae* (τῇ Ἐκκλ.). Si aut *Ecclesiam* (τῆς Ἐκκλ.) *non audierit*, sit tibi sicut ethnicus » (Mt. 18^{14-} Id autem quomodo fiet, si homo ad mere sanctos vel ad praedestina peccatorem debeat designare? Apostoli forte de locali synago verbum prius intellexerunt, at certo de visibili societate. Obse insuper, quomodo *frater* etiam post peccatum fraterne corripiatur, retineatur in Ecclesia, quantumvis peccator, quamdiu auctoritat externam Ecclesiae iudicantis non contempserit. Sed tunc, si eam n audierit — publice iudicantem, reicitur.

B) Immo, in persecutione, dignoscentur ii *qui sint* Christi, *eo qu sint* Christi, v. g. : « Beati eritis, cum maledixerint *vobis* et persec vos fuerint... *propter me* » (Mt. 5^{11s}, Lc. 6^{22}). Inde *grex*, licet pusill non solum esoterice seu ab initiatis distinguetur, sed ab ipsis adv

riis persecutionem sustinebit et quidem formaliter propter suam
m Christo connexionem : ipsa ergo non solum singulorum sed
egis connexio cum Christo erit extrinsecus manifesta.

C) Quotiens per *parabolas* natura Ecclesiae significatur, signa
guntur non solum sensibilia, sed *quatenus visibilia.*

« Vos estis *lux mundi* » (Mt. 5^{14}). Quid visibilius ? Sunt enim τὸ φῶς
κόσμου : non tantum selecta inter plures, sed unica toti mundo lux.
x ergo vera non datur alia. Nam in ipsis et per ipsos, collegialiter
unam lucem coadunatos, *collucet Christus*. Sunt enim per partici-
ionem τὸ φῶς dum ipse Christus ab aeterno « erat lux (τὸ φῶς) vera,
ae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum » (Io. 1^{9}).
rum ergo consociatio cum Christo ex illo splendore fulget : « Ego
n lux mundi (τὸ φῶς τοῦ κόσμου) : qui sequitur me, non ambulat in
ebris, sed habebit lumen vitae : (ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς) » (Io. 8^{12}).
inde sicut Christus visibilis est, et per quem videtur, ita et eius
eclarum societas. Sicut Deus *in* Christo visibilis agnoscitur, ita
ristus in associatis suis visibilis manifestatur mundo. Immo ipse
et in eis (1 Io. 1^{5-7}). — Non ergo duo lumina splendent animabus,
unum, quod a Deo per Christum in societate suorum pro mundo
verso fulget : « lux mundi ». Proinde unica est illa societas lucis,
solum visibilis sed etiam illuminativa : Deum animabus radiat et
m cum Christo connexionem manifestat lux unica.

Non potest civitas *abscondi supra montem* posita » (*ib.*). Ita ergo
bilis est, ut ne abscondi quidem possit, societas seu « civitas »
hristo parata, et super petram aedificanda (Mt. 16^{18}). Ecclesia
isti e lapidibus vivis supra petram vivam aedificatur socialiter
instar civitatis et ipsius Templi quod supra petram Sion positum
los trahebat : abscondi non potest. (De qua exegesi, fusius
XV, n. 177.)

omparationes et nomina eliguntur plerumque e rebus non solum
inctis et visibilibus, sed unitate partium hierarchica vel vitali
spicuis : civitas, domus, societas regni, ovile, corpus, arbor,
s.

agena prius congregat « *ex omni genere* piscium », seu etiam
os et reprobandos, qui solum finiente mundo reicientur; pariter in
o messis crescit, et simul zizania quae, etiam postquam observata
, tolerantur tamen usque ad ultimum iudicium.

osa vox *Ecclesia,* in Evangelio et Actibus et Epistulis, connotat
etatem populi, ut religiosam, sed et visibilem (Cf. th. II, n. 29[2]).

3) Tota oeconomia Incarnationis et salutis ad hoc tendit ut De *reveletur* (2 Cor. $3^{13\text{-}18}$) vivificaturus : seu *perspectus* redametur.

A) Ad hoc enim, « Verbum, quod erat in principio apud Deum,.. caro fact est » : « quod vidimus oculis nostris » (1 Io. $1^{1\text{-}3}$), ut sic « ad invisibilium amor rapiamur ». In *Christo* consociantur simul visibilitas humana et visibilitas *divi humana :* ipse Deus in tanto homine dignoscitur. Immo qui videt eum, « vide Patrem » (Io. 14^{9}). Ad illam Dei glorificationem « Verbum caro factum est *vidimus gloriam eius,* gloriam quasi Unigeniti... » (Io. 1^{14}) : vidimus τὸν ἀόρα τὸν ὅτ' ἡμᾶς ὁρατὸν (Ign. ad Polyc. 3^{3}). Et sic « fide intellegimus aptata esse saec verbo Dei : ut *ex invisibilibus visibilia* fierent » (Hebr. 11^{3}).

B) Porro *Ecclesia,* ut annunciet efficaciter « illa mysteria clamoris » (Ign. Eph. 19^{1}), debet « praedicare super tecta », sensibiliter ergo. Insuper Chr sponsa et imago et societas electa debet ad eius imitationem manifestare divin per humana, seu *theandrismum* in seipsa revelare. Immo Christus explicite p mittit suae missionis veritatem inde *dignoscendam,* ex unitatis *spectaculo* q discipulos Iesu consociet (Io. 13^{35},17^{23}) : ut vero socialis unitas sit signum, nece est ut societas ipsa sit visibilis (*infra*, th. XIX, n. **229**).

63. III. E praxi et dictis Apostolorum : — 1) Ecclesia, quam propaga visibilis est, numerabilis, distincta (Cf th. II^{a}, n. **27** s). Nunqu indicant eam esse aut fore invisibilem. Immo explicite visibilitat sive materiae socialis, sive formae ipsius socialis coadunantis *doc naliter* asserunt.

Pro *fidelibus* enim est visibilitas *ab intra.* Nam (v. g. Eph. 4^{1} obligatio fidelium declaratur ut *audiant magisterium* ecclesiastic ad perseverandum in sana fide : « Ipse dedit quosdam quidem Ap tolos..., *alios autem pastores et doctores...* ut iam non simus parv fluctuantes et *circumferamur omni vento doctrinae.* »

Pro *infidelibus* vero requiritur visibilitas *ab extra. Audien* debent dignoscere in praedicantibus missionem a Deo ortam : « Q modo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audi sine praedicante? Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur (Rom. 10^{14}). Missionis vero illius *signa* debent esse — vel extraor naria (Mc. 16^{17}, Io. $12^{37\text{-}42}$) pro prima praesertim missione pro apostolica (ut sunt omnia miracula in Actibus), — vel ordinaria pr sertim e relatione cum collegio apostolico (Mt. $10^{14\text{-}20}$) et e mu dilectione (Io. 13^{35}, 17^{21}) quae debet esse signum ipsius Chr missionis : « ut credat mundus quia tu me misisti. » — Haec au omnia sunt valde sensibilia, ut est propriâ natura signi.

Propterea iam ab initio volunt « ex his viris qui nobiscum s congregati in omni tempore... *testem* resurrectionis eius *nobis* fieri unum » (Act. $1^{21\text{s}}$).

Coram oculis omnium debet Ecclesia crescere « in *aedificationem corporis Christi.* » (Cf. infra th. VII, doctrinam de corpore mystico quo Christus prolongatur visibiliter supra terram ad sanctificandas animas.)

) *De facto,* iam ab initio illa Ecclesia apostolica et *videtur* et distinguitur cum propria sua hierarchia. Immo praeter *connumeratos* (t. $1^{17}, 4^{4}$) et *baptizatos* ($2^{38,41}$) qui « erant perseverantes in doctrina postolorum et communicatione τῇ διδαχῇ καὶ τῇ κοινωνίᾳ... » (2^{42}), nemo lebat *se coniungere* illis (Act. 5^{13}). Ad eos, qui *manifeste sunt* ali-d (οἱ δοκοῦντες, Gal. $2^{2,6}$), et ad Petrum Paulus ipse de sua praedica-ne refert. Constanter, coram gentibus et coram Iudaeis, non sola bs fidelium sed ipsa regentium Apostolorum ac seniorum auctoritas, ri praesertim, prorsus videntur (Act. $15^{6\text{-}15}$).

Ad Ecclesiam ergo verba Pauli iure referuntur : *Spectaculum* facti mus mundo et angelis et hominibus (1 Cor. 4^{9}). Item de ordine sensi- et visibili agitur quando Timotheus monetur « quomodo oporteat *domo Dei conversari,* quae est Ecclesia Dei vivi » (I Tim. 2^{15}).

64. IV. Patrum testimonia et tota historia antiquioris Ecclesiae manifestant usce visibilitatem fuisse agnitam et creditam, cum obligatione fide-n ut submittantur auctoritati sociali Ecclesiae.

) Iam *Patres Apostolici* frequenter de necessariis ritibus externis et rarchia loquuntur (v. g. Didache $4^{1\,s}, 9^{4}, 10^{5}$; Clemens Rom. 42, 44; natius Antioch. passim, cf. th. XXXIV). Numquam societati visibili am Ecclesiam veriorem vel puriorem opponunt; sed simpliciter in aquaque communitate locali sanctam Dei Ecclesiam honorant, quae nen ubique una est. Jubent singulos cunctosque docibiles esse et bedientes sub docentium auctoritate, quae Deum visibiliter manifestat.

2) *Ceteri Patres* de Ecclesia visibili plurima scribunt, immo libenter olvunt textum Mt. 5^{14} : Lux mundi, civitas supra montem.

A) Inter *Latinos,* post *Irenaeum* et *Cyprianum, Augustinus* prae-tim splendorem Ecclesiae laudat, exegetice et apologetice.

Exegetice, v. g. *Quaest. Evangel.* de textu Matt. 24^{23} (Ml. 35. 1330) : *Sicut fulgur exit...* Constituta *auctoritate Ecclesiae* per orbem terra-n *clara* atque *manifesta,* consequenter discipulos admonet ut qui in m credere voluerint, ne schismaticis atque haereticis credant... Quod em ait *sicut fulgur,* contra illos valet qui *occulte congregant* tam-am in penetralibus et paucos tamquam in deserto : *ad manifesta-nem quippe claritatemque pertinet Ecclesiae fulguris nomen,* rnificans etiam noctem vel nubila huius saeculi : *tunc enim fulguris*

candor apparet ». Clare visibilitas, etiam formalis, opponitur sect omnibus vel schismaticis, vel haereticis, quae in nocte et inter nubi huius saeculi occulte congregant.

Apologetice, v. g. liber *De fide rerum quae non videntur*, praeserti c. III-V (Ml. 40. 174-178), totus in hoc versatur ut fidei christianae leg timitas et obligatio visibilitate Ecclesiae demonstrentur. « Attendit quae videtis. Ipsa vos Ecclesia ore maternae dilectionis alloquitur Ego *quam miramini* per universum mundum *fructificantem atqu crescentem, qualem me conspicitis*, aliquando non fui. Sed Deus m promittebat. ...Ista ita demonstrantur esse *perspicua* ut non inveniai oculi inimicorum in quam partem avertantur, ubi non eadem *perspicu tate* feriantur, ut ex ea fateri *manifesta* cogantur... Me attendite, vobi dicit Ecclesia; *me attendite quam videtis, etiamsi videre nolitis*... Vide tis Ecclesiam... [et in ea omnia impleri de divina eius et spirituali efl cacitate]. *Hoc certe, sive velitis, seu nolitis, aspicitis.* Illa de Christ iam facta atque transacta omnia non vidistis; sed ista praesentia in eiu Ecclesia videre vos non negatis... Sic *Ecclesia quae nunc videtur omnium quae non videntur et index est praeteritorum et praenunci futurorum* ».

Item *epist.* 105, n. 14 s (Ml. 33. 401-403); *epist.* 93, c. 7[23] (Ml. 33.333 « Quomodo confidemus ex divinis litteris accepisse nos Christum man festum, si non inde accepimus et *Ecclesiam manifestam?* » — *Epist.* 5 n. 1 (*adv. Donatistas;* Ml. 33. 194). « *Facile tibi est videre* et attende civitatem supra montem constitutam de qua... (Mt. 5[14]). Ipsa est enir Ecclesia catholica... *Hanc ignorare nulli licet* : ideo secundum verbu Domini Nostri I. C. abscondi non potest ».

B) Similia *Patres Graeci* : v. g. Athanasius, Cyrillus Hierosol (*Catech.* XVIII, 23-28), Basilius, Gregorius Naz., Chrysostomus (i Is. 2[2]) : « Neque sol ita splendidus, neque eius lux ita clara est, ut sun res Ecclesiae » (Mg. 56. 29). Iam Origenes (*in Mt.* 24[20]; Mg. 13. 1668 Cf. theses de Ecclesiae notis, XVIII-XXIII.

65. — V. **Ratione theologica** postulatur visibilitas Societatis, quae ad hc sit instituta ut, per diffusionem verae et unius doctrinae de Deo et i cultu Dei exercendo secundum integram naturam humanam, i. e. collec tive etiam et socialiter, unio hominum perfecta plenius Deum imitetur e glorificet.

De quo argumento, Augustinus (*Contra Faustum Manich.*, l. 19 c. XI; Ml. 42. 355) : « *In nullum autem nomen religionis*, seu verum seu falsum, coagulari homines possunt nisi *aliquo signaculorum* ve

cramentorum *visibilium consortio colligentur*... Impie quippe con-nnitur, sine qua non potest perfici pietas ».

66. Conclusiones : 1) **Nota :** E fontibus ergo revelationis, thesis est de *e divina;* e documentis ecclesiasticis, proxime definibilis, vel etiam *plicite definita*. Nam CONCILIUM VATICANUM — A) modum definit, o Deus voluit « ut ea tamquam custos et magistra verbi revelati *ab nibus posset agnosci* » — sive « *manifestis* notis, ad *evidentem* fidei ristianae credibilitatem divinitus dispositis » — sive per Ecclesiam am. « Quo fit, ut ipsa veluti *signum levatum* in *nationes* (Is. 11[12]) et se invitet qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat... » ss. III, cp. 3; D. 1793 s). — B) Sessione IV (D. 1821, 1823), Consti-io dogmatica de Ecclesia bis de *visibili Ecclesiae fundamento* et ite loquitur (in prooemio et in canone annexo post caput I). A fortiori et visibilitas aedificii integri. — C) In *schemate* vero Constitutionis Ecclesia, integrum parabatur caput de *visibilitate Ecclesiae :* « Absit ien ut quis credat Ecclesiae membra nonnisi internis ac latentibus culis iungi, et abditam inde societatem ac prorsus invisibilem fieri... ibile *magisterium...;* — visibile *ministerium...;* — visibile *regi-n...;* visibile demum totum Ecclesiae *corpus...*, quibus fit, ut Christi clesia in terris nec invisibilis nec latens sit; sed in manifestatione ita, veluti civitas excelsa et illustris in monte... » (Lac. 7. 568). — bite vero sequenti, *de visibili Ecclesiae unitate* addebatur : « Decla-nus hanc *visibilem* conspicuamque societatem esse illam *ipsam* divi-n promissionum *Ecclesiam quam Christus...* et exornare voluit » 569). — Pariter canon III proponebatur : « Si quis dixerit *divina-n promissionum Ecclesiam* non esse societatem *externam ac cons-uam,* sed totam internam ac invisibilem, A. S. » (*ib.* 577).

am *prius* documenta aderant, v. g. de Ecclesiae corpore ac necessi-e ad salutem (v. g. Trid. XIV, 2; D. 895; Flor. pro Arm. D. 696), vel *ibili* sacerdotio et sacrificio ex Domini institutione (Trid. XXIII cp. 1 cn. 1; D. 957, 961).

) **In Oriente separato,** *Confessiones fidei* explicite damnant Calvinistas, hesim profitentur. Sic *Confessio fidei* patriarchae Hierosolymitani *ithei,* promulgata in solemni *synodo Hierosolymitana* anno 2, contra Calvinistam Cyrillum Lucarem, patriarcham Constanti-olitanum : Ὅρος ΙΙ « Πιστεύομεν μέλη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἶναι πάν-καὶ μόνους τοὺς πιστοὺς..., κἂν καί τινες ἐξ αὐτῶν ἁμαρτίαις παντοίαις ὑπεύ-ι εἶεν. » (Ed. Michalcescu, p. 166). Sic respondebatur Cyrillo dicenti

cum Calvinistis (Κεφάλαιον II) : « Πιστεύομεν τὰ μέλη τῆς καθολικῆς ἐκκλ
σίας εἶναι τοὺς ἁγίους τοὺς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐκλελεγμένους (praedestinatos)
(ib. p. 270).

3) Ecclesia ergo, ut ipse Christus, organismum quidem humanu
prae se fert, in quo humanae infirmitates non desunt. Sed consideran
attentius activitas vere *theandrica* manifestatur, ex qua concludere fa
et necesse est Deum intime coniungi et cooperari (cf. th. VII).

67. Obiciuntur : 1) Lc. 17^{20s} : « Non venit Regnum Dei cum observation
neque dicent : ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim Regnum Dei intra vo
est (ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν) ». Inde videtur Regnum esse mere inobservabil
internum, spirituale. Sic, quasi telo invicto, Harnack (Wesen, p. 39
« es ist inwendig in euch »; *Essence*, p. 67 s) cum plerisque diu prote
tantibus. Pariter, contra consuetam exegesim Orientalium, metropoli
Antonius (Kiovensis), praeses Synodi exsulum Russorum : « Italica ve
tra Ecclesia contradicit verbo Salvatoris... Lc. 17^{20} » (*Bessiedy*, 1922
p. 32). — **Resp.** : Exegesis illa nequit e contextu *litteralis* esse. Respo
det enim Dominus *Pharisaeis*, eorumque praeiudicia corrigit de exteri
Regni messianici gloria. Inde declarat illud non fore μετὰ παρατηρήσεω
i. e. cum pompa illa terrena, quam ipsi exspectant. At minime dici
communicatum iam esse Regnum *in animabus Pharisaeorum*. (*Supr
n.* **46**^{2}; *Y. de la Brière*, DA., 1. 1228 s.; Grimm, licet lutheranus,
Lexico, art. ἐντός : « Sensum *in animis vestris*... minime narration
contextus permittit »). Incredulis tamen qui futura exspectant, declarat
initium Regni iam *inter vos incepit*, adest. (cf. Io. 1^{26} : « Medius aute
vestrum stetit quem vos nescitis) ». — Iure tamen textus ab ascetic
accommodatur vitae spiritus internae, quae quidem pro singulis e
praecipuus participati Regni externi effectus.

2) Io. $4^{21\text{-}24}$: « Venit hora, quando neque in monte hoc... ». Ergo cu
tus novus est invisibilis, et proinde ipsa Ecclesia. — **Resp.** : Neque
hoc, neque *Hierosolymis* »; i. e. cessabunt oppositiones locorum, part
cularismus in cultu absolutusque in eo nationalismus et extrinsecismu
ad quem Iudaei et Samaritani devenerant. Incipiet sane modus perfe
tior, quo adoratio externa *e spiritu* procedat et non pendeat ergo a lo
et gente (Cf. *epist. Barnabae*). Minime tamen tollitur visibilis glori
catio Dei : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut *videant*...
glorificent Patrem » (Mt. 5^{16}). Cf. thesim XIII.

3) Ecclesia, quae e Mt. 18^{17} alloquenda est et audienda, nequit es
Ecclesia Christi. Nam Apostoli, loquente Christo, nondum eam a syn

oga distinguebant (*supra*, 62²ᴬ). — **Resp.** : Apostoli verba illa Christi on plene ante Pentecosten intellexerunt, *transeat;* at scribentes, iam ıtellegunt id quod loquens Christus significaverat. Clare Ecclesia, uaecumque illa est, declaratur a Christo visibilis. Rupto ergo statim ost Pentecosten vinculo Ecclesiae cum synagoga, Apostoli legitimam ei Ecclesiam (Qâhâl) intellegunt hisce verbis designari.

4) **Ad alias** difficultates, haec notentur : Qui elementi spiritualis excel-ntiam opponit terrori antiquo (Hebr. 12¹⁸⁻²³), non inde omne elemen-ım sensibile *excludit;* neque utriusque respectus (sensibilis et spiri-ıalis) distinctio inadaequata importat separabilitatem eorum. — Mem-rorum Ecclesiae iustitia actualis est in se invisibilis, et potest esse el dubia vel deficiens. At et talium minime repugnat participatio ad ɔcietatem, quae, toto suo esse, ad Deum per Christum non perfectos nondum regnantes *vocat* et *dirigit*, sed pugnantes. Sanctorum enim cclesia est non receptrix sed formatrix, non filia sed mater. Infideles ius et peccatores Ecclesia suscipit, sibique incorporatos paulatim similat suo capiti — sanctificando eos : *constituit ergo sanctos, on constituitur ab eis.*

5) Visibilitas Ecclesiae esset ex parte vel materiae vel formae. Atqui neutra potest esse : nam materia (i. e. homines qua tales) praescindit Ecclesia eamque nullatenus manifestat; forma autem, seu vivificans piritus, est invisibilis. — **Resp.** : Visibilis debet esse *vel* materia *vel* rma, disiunctive, *nego* et *addo tertium :* In materia, iam non remota d actuata, forma fit visibilis per effectus; seu vita theandrica Ecclesiae ipsa Ecclesia per fructus manifestatur, sicut anima per compositi mani activitatem cognoscitur. — Non duae ergo sunt Ecclesiae, sed ius duplex *respectus :* alter socialis et inde visibilis; alter vero vitalis non per se immediate visibilis : corporis autem socialis, quod infor-ıtur, activitas animam seu vitam manifestat.

6) Est tamen *parabola*, quae Regnum thesauro *abscondito* comparat t. 13⁴⁴). — **Resp.** : *Thesauro*, iis abscondito qui culpa sua non quae-ıt, *conc.* Thesaurus enim nonnisi piis conatibus et bona voluntate ae cum gratia cooperetur, invenitur ab iis qui sunt extra Ecclesiam. ergo thesaurus solummodo per accidens et propter hominum imper-tiones multis absconditur, at a quaerentibus et bene dispositis inveni-. A pari, ipsius Messiae praesentia et praedicatio seu inauguratio gni manebant thesaurus absconditus tum populo iudaico, tum sin-is, quibus « sollicitudo saeculi istius et fallacia divitiarum suffocat

verbum » (13[22]). Regnum ergo latebat, pro iis solum qui « oculos habe
et non vident », vel qui « videntes non vident » (13[13]); in se tamen e
margarita pretiosa » (13[45s]), fulgore maxime visibilis et splendens, qua
Christus, manifestando ea quae sunt « abscondita a constitutio
mundi », recte dispositis revelat (Mt. 13[11,35], 16[28], 17[1-3]). Ideo Apost
quibus datum est nosse mysterium Regni, prae gaudio illius vadu
inventa margarita : « Invenimus Messiam », et, relictis omnibu
sequuntur Iesum et possident Regnum, non iam absconditum, s
semper clarius manifestandum.

Thesis VII : Ecclesia corpus Christi mysticum.

Ecclesia illa visibilis iure dicitur et honoratur Christi capitis corpus ysticum.

68. Praenotanda : 1) *Intendit* thesis, ut actualem visibilis Ecclesiae ationem cum vivente actualiter Christo manifestet. Magis ut specu- iva ponitur, quam ut historica.

2) *Procedit* non polemice, sed expositorie. — *Catholicis* est penitus ellegenda, ut debita pietatis et oboedientiae devotio ad Ecclesiam feratur propter veram eius cognitionem, sicut ipsi Christo in ea aesenti et viventi : « Intime cognoscam, ut ardentius amem et stu- sius sequar ».

Coram *separatis* christianis catholicus apologeta opportune hanc esim illustret. Praeterquam enim quod multa sancta et utilia positive docebit, simul confutabit calumnias et praeiudicia apud eos fere iversalia : obstat enim eis fictio quaedam Ecclesiae catholicae ut mere idicae, de terrena sua auctoritate sollicitae, de gloria vero Christi de relationibus animarum cum Ipso minime vel parum curam haben- Sic frequenter protestantes, etiam hodierni (multotiens Harnack); , ex eorum influxu, scriptores recentiores graeco-slavici, ut Kho- akov, Kireev, princeps Eug. Troubetzkoï, aliique multi. Ideo relator mi schematis Constitutionis de Ecclesia in conc. Vaticano : « Sta- a principio excludatur vulgata apud novatores tam recentiores am vetustiores exceptio quasi per catholicos tota Ecclesiae veritas ocaretur ad externa ac sensibilia tantum » (Lac. 7.578).

) *Practice* ergo haec thesis manifestum faciat, cur solum per legi- am Christi Ecclesiam possit haberi illa quasi perpetua hominum mmunicatio cum Christo, quam norunt omnes pii Catholicae Eccle- filii. Illis enim tam assueta est *familiaritas illa stupenda nimis* aeterno Patris Filio, ut vix suspicentur quomodo apud ceteros istianos rara sit et exigua. Loquentes ergo de ea promoveant tum ad illam et, ipso facto, languida quasi suspiria ad veram lesiam (1).

(1) Talis est efficacitas operum quae, sine polemica, vitam catholicam patefaciunt. noscantur v. g. S. Franciscus Assis. (Iörgensen), Sta Theresa, S. Vianney,

Dissidentes ne suspicantur quidem intimas relationes quibus anim piae apud catholicos, etiam laicos, cum Christo et cum Patre coniu guntur. Ideoque concreta idea de corpore mystico et de membror connexione melius eis lucescet, si vitas sanctorum legant.

4) Ideo Vaticanum *schema* Constitutionem de Ecclesia hac ip doctrina inchoabat (cp. I; Lac. 7.567); addebatque : « Haec est, quae, fidelium mentibus obiciatur alteque defixa haereat, *satis nunqu commendari potest*, praecellens Ecclesiae species, cuius caput Christus ».

5) Thesis est *de fide divina*, e Paulo; et *proxime definibilis*, e scl mate Vatic. Immo iam promulgata est, licet non definita, in co Trid. : « Christus lavacro baptismi *sui corporis membra* semel effeci (sess. XIV, cp. 2; D. 895); Eucharistia est « symbolum *illius corpo* cuius *ipse caput* existit, cuique *nos* tamquam *membra* ... adstric esse voluit » (sess. XIII, cp. 2; D. 875 . Corpus autem idem con deratur, de quo Florentinum pro Armenis ait : « Per baptisma, *memb Christi*, ac *de corpore* efficimur *Ecclesiae* » (D. 696).

69. Pars I. Ecclesia iure dicitur corpus organicum, non ergo mera collec multorum et aequalium.

1) Ratione theologica : — A) Omnis visibilis hominum societas potest aliquatenus corpus, sed *morale* tantum. Et quidem eo perfect quo magis partium unitas et ordo multitudinem ad communem fin intrinsecus animant. Sicut enim corpus organicum constat pluri membris, perfectione et figura ac operatione diversis, quae tam omnia ad harmonicam unitatem tum vinculis externis, tum praeser anima ordinantur, ita omnis hominum societas proprii nominis mem sua coordinat, ut connexa inter se auctoritate et mutuo iurium et offi rum vinculo, concordi conatu tendant ad eundem societatis finem. I oritur unitas quaedam *moralis*, quae *similitudinem* habet cum or nismo viventium. — B) Haec omnia Ecclesiae, ut omni societ applicantur. At modus est omnino particularis et eminens. Perfec enim et in intimioribus unitas datur, ac praesertim habetur real

SS. Ignatius, Franciscus Xaverius, Franciscus Borgia, Petrus Claver, Alph. Rodri S. Marg. Maria. Pariter commendentur conversionum historiae, et narrationes e qui, depositis praeiudiciis, experti sunt veram Ecclesiam, v. g. Newman, Be VI. Soloviev. Item omnia ascetica, quae — lectione aut Exercitiis — purificent m et eas disponant ad quaerendum Christum omnibus viis suis (v. g. Bainvel *La vie i du Catholique;* Ollé-Laprune *Le prix de la vie;* G. Goyau *Autour du Catholi social*). Conclusio sic praeparatur : *Zurück zur heiligen Kirche* (Von Ruville).

talis principii propria et physica, vera nempe *anima* quae nulli alii cietati (1) competit (cf. th. XXX).

2) PAULUS frequenter comparatione utitur. Sic — Rom. $12^{4\,s}$: « *Sicut* im in uno corpore multa membra habemus.., ita multi *unum cor-is* sumus *in Christo*, singuli autem alter alterius membra ». Ne vero conceptus de pura aggregatione homogeneorum, Paulus ibidem plicite dicit : « Omnia autem membra non eundem actum habent », d *organice* agunt et connectuntur. — Eph. 4^{4} : « *Unum corpus* et us spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae ». — Cor. 10^{17} : « Unus panis (= participatio corporis Domini), *unum rpus* multi sumus, omnes qui de uno pane participamus ».

Analogia illa cum corpore organico sufficit ut confutetur absolutus Ecclesia sive individualismus sive aequalitarismus. Necessario im, seu iure divino connectuntur « singuli alter alterius membra »; diversificantur : « non eundem actum habent ».

3) PRIMAEVA ECCLESIA, v. g. 1 Clem. (37^{5}-38^{1}) : « Exemplo sit cor-s nostrum... Corporis nostri membra cuncta conspirant et una se biciunt, ut salvum sit totum corpus. Servetur itaque *totum corpus* strum in Christo Iesu, et unusquisque proximo suo se subiciat iuxta atiae donum ipsi assignatum ».

70. Pars II. Corpus illud iure ut corpus Christi honoratur :

1) *In 1 Cor.*, Paulus doctrinam hanc clare *asserit* : « Corpora *vestra* mbra sunt *Christi* » (6^{15}); « sicut enim corpus unum est et membra bet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum nen corpus sunt, ita et *Christus*. Etenim in uno spiritu *omnes nos* unum corpus baptizati sumus » (12^{12}). Corpus ergo, quod *nos* sumus, catur quoque et est *Christus;* et ita quidem, ut corpora ipsa indi-lua sint *membra* Christi (S. Th. III, q. 8, a. 2).

Paraenetice ergo *concludit* : « *Non sit schisma in corpore*, sed psum pro invicem sollicita sint membra... *Vos autem estis corpus risti et membra de membro*. Et quosdam quidem *posuit Deus* in clesia primum Apostolos... (sequitur de auctoritate ministeriali in clesia) » ($12^{25\text{-}28}$). In omni ergo divisione « gratiarum, minis ratio-n, operationum (χαρισμάτων, διακονίων, ἐνεργημάτων) » non mere ordo

) « Ce qui distingue essentiellement le corps mystique des entités morales qu'on ore par abus du nom de corps, c'est qu'il est doué de vie et que sa vie lui vient du ans. » (PRAT *La Théologie de S. Paul*, II[7], 1923, p. 344. — Cf. I, pp. 418-426 : pp. 341-359).

humanus et socialis conspiratio hominum adsunt, sed « idem Spiritus idem Dominus, idem Deus qui operatur omnia in omnibus » (12^{4-6}).

Unde corpus illud sociale, animatum a Sp. Sancto et cuius fideles sunt ad invicem membra, ipsum *corpus Christi* dicendum est, cuius distinctionem et hierarchiam ipse Deus posuit. Dum autem « unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem..., haec omnia operatur unus atque idem Spiritus » qui est Spiritus Dei, Spiritus Christi, « dividens singulis prout vult » (12^{7-11}).

2) *In Eph.* eadem omnino connexio doctrinae proponitur. Sed hic Paulus, postquam dixit : *unum corpus* et inde obligationes deduxit de unitate conservanda (4^{2-4}) et de reverenda auctoritate « secundum mensuram donationis Christi » (4^{7}), quoniam « ipse [Christus] dedit quosdam quidem Apostolos... », dein vitalem et a Deo intentam per saecula evolutionem eiusdem corporis laudat, cui singula membra cooperari debent « in aedificationem *corporis Christi*, donec occurramus omnes... in mensuram aetatis *plenitudinis Christi* » (4^{12} s). Proinde vitae divina inter homines initium in Christo incepit et permanet (Col. 1^{18}) : quum toti corpori emineat et prospiciat et directionem communicet, vivificat quidem totam Ecclesiam, at speciatim vocatur *caput*. Pater enim aeternus « omnia subiecit sub pedibus eius [Christi] : et ipsum dedit *caput supra omnem Ecclesiam* [αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ] quae est *corpus eius* et plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur » (Eph. 1^{22-23}). Ab ipso ergo et in ipso crescunt membra universa : « Crescamus in illo per omnia, qui est *caput Christus* : ex quo (ἐξ οὗ) *totum corpus* compactum et connexum *per omnem iuncturam subministrationis*... augmentum corporis facit » (4^{15} s).

3) *Primaeva Ecclesia* frequenter eandem doctrinam evolvit. Clara invenitur iam in I Clem. (46^{7}) : « Cur divellimus et discerpimus *membra Christi* et contra proprium corpus seditionem movemus... *alios aliorum membra* esse obliviscamur? » Pariter apud S. Ignatium Ant. Magis dein illustratur a S. Augustino et a S. Cyrillo Alex.

Membrorum ergo, *qua talium*, hierarchia et munera actionesque non perficiuntur solum activitate mere humana sociorum, sed propria Christi auctoritatem et iura gestaque in eis debes agnoscere. Inde haec pars absolute differt a prima. Ad primam enim sufficeret quaelibet Dei providentia specialis, qua Ecclesia semper in unum corpus coalesceret et conservaretur vi socialis auctoritatis, etsi huic Deus extrinsecus solum assisteret. Hac vero parte *realis* communicatio vitae

hristi asseritur : huius autem participationis natura magis parte tertia quiretur.

71. Pars III : Ecclesia est corpus Christi mysticum :

1) RATIO THEOLOGICA : *Vox illa « corpus mysticum »* non invenitur ud Paulum. Sed connexio sensus habetur in Paulo inter doctrinas nbas — *corporis* et *mysterii* (Rom. 11[25], Eph. 6[19], Col. 4[3]...) : v. g. ol. 1[24-26] : « Adimpleo ea quae desunt passionum Christi, in carne ea, *pro corpore eius* quod est *Ecclesia..*, ut impleam verbum Dei, *ysterium* quod absconditum fuit a saeculis... notas facere divitias oriae sacramenti (μυστηρίου) huius in gentibus, *quod* (ὅς) *est Chris-s in vobis* spes gloriae. »

Apte vero dicitur corpus mysticum, non ut irreale seu mere ideale tetur, sed prius ut distinguatur haec realitas supernaturalis a corpore ysico Christi (cum carne et ossibus), et a societate mere naturali; cundo propterea quod vita socialis, Ecclesiae propria, a Christo ocedit qui indesinenter Spiritum suum mittit, ut membra unificet et ngula opera divina in eis realiter operetur. At vita illa sensibus turalibus non directe constat, sed proprie mysterio supernaturali sconditur quod sola fide revelatur. Corpus ergo quod ab ea animatur cialiter, reale est in ordine sublimiori : pertinet enim ad « ea quae nt Spiritus Dei, [quae] animalis homo non percipit » (1 Cor. 2[14]), inde iam iure dicitur *corpus mysticum.*

Vi ergo nominis significatur non invisibilitas corporis seu Ecclesiae, l eminentia supernaturalis principii unientis et vivificativi quo Eccle-simpliciter dicitur *et est Christus,* corpus et plenitudo eius. Inde am illustratur *theandrismus* ecclesiasticae societatis (1).

2) E Novo Testamento : Tota illa veritas Saulo persequenti *Eccle-m* iam insinuatur : « Saule, Saule, quid *me* persequeris?... Ego sum *us quem tu* persequeris » (Act. 9[4 s]). Illa ergo identificatio Christi et clesiae prima fuit pro Paulo revelatio fidei christianae; inde informat aedicationem eius communem et consequenter praedicationem totius clesiae : « Vivit in me Christus ».

Ipse Iesus clare eandem veritatem docuerat : « Ego sum vitis, vos lmites » (Io. 15[3]) : unde identitas vitae clare asseritur (cf. 6[57]).

3) PATRES *rem* saepe significant, v. g. AUGUST. (*Epist. ad Bonif.* 185[50];

) *Mysticum* etiam dicitur *divinae* realitatis absconditae signum sensibile. Ipsum ergo iale Ecclesiae corpus ideo quoque mystice symbolisat, quia ex eius activitate Spiritus per fructus dignoscitur.

serm. 45[5]; *de unit. Eccl.* 19[49]; *Enarr. in Ps.* 64[7] passim; Ml. 33.815; 38.265; 43.429); S. Leo M. (serm. 63[3]; Ml. 54.355); S. Cyrillus Al. *Vocem* ipsam expresse alludunt, quotiens laudant « *Ecclesiae Sacramentum* (μυστήριον) », praesertim propter Eph. 5[31 s.].

4) Theologi communiter exposuerunt, v. g. Hug. a S. Vict. *De Sacramentis fidei* l. II, p. II *de unitate Ecclesiae* (Ml. 176.415 ss). Sec. praeclare S. Thomas, S. Th. III q. 8, praesertim art. 1 et 3. Cf. Petavium *de Incarnat.* l. XII, c. 17.

5) Liturgia his doctrinis ita imbuitur, ut ex ipso sacramento Eucharistiae medium ad sublimiorem finem — i. e. ad unitatem corporis mystici exspectet : « ut hoc sacramentum, sicut ... unionem praesignat sic unitatis ... operetur effectum ». Itaque interpretes liturgiae eminentiores, v. g. Innocentius III, in corpore eucharistico Christi non solum rem venerantur sed et sacramentum *rei* finaliter a Deo intentae, i. e. corporis mystici eiusque unitatis in Deo. Pariter de sacramento ordinis singulos gradus distinguunt pro relatione ad corpus eucharisticum qua significatur relatio ad corpus mysticum.

72. Connexae veritates : 1) **Inhabitatio activa Spiritus Dei,** in corpore et membris vivis, sicut in ipso Christo : 1 Cor. 3[16], 12[4-11], Eph. 4[4] (Unum corpus et unus Spiritus), Gal. 5[16,18,25]; Rom. 8[9-17], 12[11]; 2 Cor. 3[18].

Proinde « qui adhaeret Domino, unus spiritus est : ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν » (I Cor. 6[17]); a Christo, et inter omnes ei coniunctos, viget « communicatio sancti Spiritus : ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος » (2 Cor. 13[13]).

2) **Totum corpus est Christus et Ecclesia,** etsi appropriative Christus magis dicitur caput et Ecclesia corpus (v. g. Aug. *de unit. Eccl.* 4[7] Ml. 43.395) : quae v. g. una cum ipso in sacrificio eucharistico offertur. Omnes enim corporis operationes ad ipsum referuntur, non tamen excludendo participationem hominum. Praecipuo titulo referuntur ad caput praecipuae operationes, seu *capitales* pro toto corpore. Attamen illa relatio non excludit participationem visibilem ministri per quem Dominus suum capitis munus exerceat et manifestet. Pro omni ergo activitate mystici corporis (et inclusive capitis), subiectum activitatis potest designari apparenter duplex sed realiter unum : nempe Christus et membrum, i. e. vel Christus per membrum, vel membrum in Christo. In specie, pro omni sacramento et pro omni opere sanctificativo, Christus est et manet minister praecipuus, etsi cooperatione instrumentali hominis utatur.

73. Corollaria : 1) Non materialiter ergo intellegendum est quod **Christus caput** ; sed tali sensu quod sit initium (ἀρχή), primogenitus (πρωτότοκος) absolute praecipuus seu primus in omni re (ἐν πᾶσιν πρωτεύων), diritque sua sapientia totum corpus : capitalis ergo, seu caput in corpore κεφαλὴ τοῦ σώματος) (Col. 1[18], 2[10,19]; Eph. 1[22-23], 4[15-16]). — Ideo, in atrimonio, « vir *caput* est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae » : nam sicut « Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris is » (Eph. 5[23-8]). Sed, sicut mulier organis proprii sui capitis utitur intellegat et applicet voluntates capitis sui moralis (i. e. viri), ita clesia *per organa,* quae ipse Christus *capitalia* instituit, cognoscit exsequitur doctrinam et voluntatem Christi sui sponsi.

2) Aliunde non excluditur nec quod Christus etiam in ceteris membris noscatur, nec quod pro munere capitis, sicut pro cunctis aliis munebus, utatur ministro instrumentali et visibili, manens ipse minister incipalis sed invisibilis sicut in omni membro et actu corporis mystici. Ecclesia et concilia antiquitus consueverunt vocem *caput* applicare tro et successoribus, ut qui singuli sint suo tempore *praecipui* in clesia (cf. determinationem infra, th. 24). Ideo contra veritatem doguaticam et simul contra historiam dissidentes insurgunt, ubi acriter cusant nomen *capitis* Papae datum. Porro nomen illud, ministeriaer applicatum, requiritur tota profundiore theologia de Ecclesia, et plicite sancitur ab antiquis conciliis oecumenicis. Nam :

In concilio *Ephesino* (oecumenico III; 431), declaratur Petrus « Aposlorum princeps *et caput* » (Msi IV, 1295; D. 112).

In concilio *Chalcedonensi* (oecumenico IV; 451), epistula synodalis ad Leonem M. mittitur per 520 episcopos congregatos : « Quibus (epispis) tu, *tamquam membris caput* praeeras (ὧν σὺ μέν, ὡς κεφαλὴ μελῶν, εμόνευες) per eos qui tuam continent vicem (= legatos), rectum consium demonstrans (seu : benevolentiam praeferens). » (Ml. 54. 951 s; 149). Et iterum (*ibid.*, col. 959) : « Sicut nos *capiti* in bonis adiecius consonantiam, sic et summitas tua filiis quod decet adimpleat. σπερ ἡμεῖς τῇ κεφαλῇ τὴν ἐν τοῖς καλοῖς συμφωνίαν εἰσενηνόχαμεν, οὕτω καὶ ἡ ρυφὴ τοῖς παισὶν ἀναπληρώσοι τὸ πρέπον » (*Infra,* n. 290[3]).

Secundum illam ergo traditionis doctrinam, *Florentinum* definit : Pontificem Romanum esse... *totius Ecclesiae caput* » (D. 694); quae rmula inserta est Vaticano (D. 1835), post canonem de Petro : « Si is igitur dixerit beatum Petrum Apostolum non esse a Christo omino constitutum... totius Ecclesiae militantis *visibile caput*..., S. » (D. 1823).

At omnino contra ipsam notionem Ecclesiae dissidentes (1) nob obiciunt quod nos duo capita Ecclesiae profiteamur. Sicut enim Chri tus manet unicus sacerdos in aeternum, etsi multi sacerdotes minist rialiter offerunt, sic et ipse Christus manet unicum caput totiu Ecclesiae in aeternum, etsi visibiliter exercet illud munus — sicut alia munera — per ministros, i. e. per singulos Petri successores q successive et ad tempus fiunt ministeriale caput, seu instrumentu actuale capitis aeterni.

« Igitur Ecclesiae unius et unicae unum corpus, **unum caput**, non du capita quasi monstrum : *Christus* videlicet et *Christi vicarius* Petr Petrique successor » (Bonifacius VIII : *Unam Sanctam*, 1302; D. 468 Invisibilis Christus, vivens in visibili corpore Ecclesiae, exercet vis biles operationes capitis per vicarium suum; et membra oboedien submittuntur, non homini ut tali, sed Christo, cuius ipsa sunt verba « Qui *vos* audit, *me* audit ».

3) Sic ergo simpliciter dissolvuntur praeiudicia protestantium v orientalium, qui saepe difficultatem movent de illa, quam fingunt, mu tiplicitate capitum. Multiplicitatem hanc Paulus in alia quaestione pr ponit : « Omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris vi caput vero Christi, Deus » (1 Cor. 11^3). — Unde — A) patet voce *caput* non materialiter esse accipiendam neque exclusive quasi activ tas proprie humana membrorum subditorum reiciatur, sed sens auctoritatis legitimae, i. e. vere divinae, sive in ipso Deo, sive in D locum tenente (Christo, viro, delegato aut vicario) (2). — B) Vicari tamen non simpliciter nec per se caput est, sicut Christus, sed repra sentatione Christi. Singuli Pontifices successive atque ad tempus su ministeriale caput; Christus autem in aeternum manet caput pleno iur secundum ordinem, perfectionem et virtutem (S. Th. 3, q. 8^1).

74. Scholion. Frequenter Patres et ascetici doctrinam illam evolveban ut ostenderent sincerum Christi amorem (aut odium) nunquam posse

(1) Metropolita Antonius (Kiovensis), praesul S. Synodi exsulum Russorum, post m tos alios adhuc anno 1924 : « Pro Ecclesia, ut est corpus Christi, nequit esse aliud cap nisi Iesus Christus » (*Catechismus*, russ., p. 58).

(2) Petrus Moghila, cuius Ὀρθοδοξος Ὁμολογία praecipua est in Russia professio fi (approbata in synodis Kiov. 1640, Iassensi 1642 et a 4 Patriarchis graecis 1643), fatet explicite, p. I, q. 85 (ed. Michalcescu, p. 65); « Ἂν λέγωνται καὶ εἰς τας ἐκκλησίας οἱ προ τάμενοι αὐτῶν ἀρχιερεῖς κεφαλαὶ αὐτῶν, τοῦτο πρέπει νὰ γροικᾶται πῶς αὐτοὶ εἶναι τοποτηρη τοῦ Χριστοῦ ». Idem iam Symeon Thessalon. († 1428) *adv. haeres.* (Mg. 155. 120); N Cabasilas Thessal. († 1361) *de primatu Papae* (Mg. 149. 728) : Papa est κεφαλή Ecc siae.

gitimae Ecclesiae (sive corporis eius) obsequio (aut persecutione) parari. Multa de hoc apud Augustinum. Inde verum est de Ecclesia, ut Christo, quod sit posita « in ruinam et in resurrectionem multorum... in signum cui contradicetur ». Hodierni ergo in Ecclesia Christum sum amant vel oderunt (Mt. 6[24]), ministrant vel persequuntur (Act. 9[5]), diunt vel spernunt (Lc. 10[16]). Quod etiam christianis separatis poterit se sufficiens unionis motivum, si odium et bella et calumnias omnium heistarum et antichristianorum contra Romanum Pontificem observarint.

Thesis VIII : De Independentia Ecclesiae.

Ex institutione Christi, Ecclesia est — I. societas perfecta et absolut independens; — II. indirectam ex officio potestatem exercens.

75. I. Praenotanda : — 1) Quid intendit thesis? — *Non* ut demonstre Ecclesiam esse ex institutione Christi societatem proprii nominis : i iam e th. II et III patet. *Nec* Ecclesiam esse societatem *perfectorum* Cum enim *finem* habeat ut membra Christo sanctificet, patet membr deficere non solum quantitative sed et qualitative, seu accipi non per fecta sed perficienda. — At, quae sic materialiter perficitur, Ecclesi declaratur formaliter, *ut societas*, perfecta atque independens, et qui dem ex institutione Christi.

2) Notiones : — A) Societas dicitur *perfecta*, quae per se sibi mem brisque sufficit ad finis absoluti consecutionem; finis autem absolutu intenditur non necessario ultimus, sed qui de se praescindat ab ulte riore.

Nequit ergo perfecta dici omnis societas, quae de se solum alterar societatem *integrat* (v. g. familia in civitate, vel civitas in regno); ve quae finem habet mere *relativum*, seu quae *ex natura* debet propriu finem et ergo omnes suas activitates directe ad aliam societatem eiusqu finem referre (v. g. exercitus vel senatus sic ad patriam referuntur, ideo propter finem mere relativum sunt societates *imperfectae*).

Quae vero societas *moraliter obligatur* (saltem e positiva Dei ord natione) ut alteram prae seipsa sublimiorem societatem iuvet et con sulat audiatque etiam in sua mediorum ad proprium finem direction — illa societas nequit dici perfecta, nisi *relative* tantum.

B) Item omnis societas perfecta est *independens*, sed vel relativ quoque vel absolute. *Absoluta* societatis independentia excludit omne propriae auctoritatis subiectionem nisi sub solo Deo, praeter quem nu lus sit illi societati superior externus, nullus iudex, nullus legitim cogens. Societatis vero perfectae, *relative* independentis, auctorita exercetur quidem legislativa, iudicialis et coactiva, nomine quidem delegatione mediata vel immediata ipsius Dei; — subiacet tamen obl gationi, ut de divina voluntate et lege directiones religiosas et moral aliunde petat et observet. Authentici ergo praecones aut interpret

ivinae illius auctoritatis sunt, saltem ut tales, extrinseci et indirecte ıperiores obligatae societati eiusque ducibus.

C) Societas ergo absolute perfecta est simul absolute independens, ɔcietas autem relative perfecta est etiam relative independens, seu non irecte subordinatur at indirecte. Itaque perfectionis et independentiae ɔtiones correlative se habent.

3) APPLICATIO : *Ecclesiae,* in priore parte, *absoluta* perfectio et indeendentia vindicatur. Thesis agit de Ecclesia in toto suo complexu ɔciali. Nondum ergo determinat subiectum potestatis in societate illa erfecta. At conclusio statim sequetur, ubi aliae theses legitimam in ea ıctoritatem notificaverint.

E parte posteriore, *societas civilis* ostenditur *perfecta,* sed *relative* ntum : i. e. saltem e positiva Ecclesiae per Christum institutione, obliatur ut hanc Ecclesiae societatem consulat, audiat iuvetque propter idirectam Ecclesiae potestatem.

76. II. **Erraverunt** contra hanc thesim omnes exaggerati sive *Regastae,* sive *Legistae,* hodie dicti *Laicistae.*

1) Errantium illorum alii directe ad **schismata** devenerunt. — Sic *yzantinismus separatus* qui, saltem in praxi, Ecclesiam subdit ɔtestati civili.

Sic *protestantes* qui, plus minusve directe, spiritualia temporalibus ıbdunt. « Cuius regio, eius religio »; haec fuit, pro multis in Germania, ɔnclusio oppositionum inter *sacerdotium* et imperium.

In Anglia, Henricus VIII et, scriptis suis, Iacobus I hoc quasi dogma ɨimarium instituerunt :

Regis « summam potestatem, ad quam omnium statuum huius Regni, sive illi ɔlesiastici sunt, sive non, *in omnibus causis* suprema gubernatio pertinet, et nulli ɛernae iurisdictioni est subiecta, nec esse debet. [Attamen]... non damus Regibus stris aut verbi Dei aut sacramentorum administrationem... » (*Art. anglic.* 1563, [al. 37]). — Forma prior, anno 1552, erat : « *Rex Angliae est supremum caput terris,* post Christum, *Ecclesiae Anglicanae et Hibernicae* » (Ibid.). Hanc sibi mam Elizabeth practice, Jacobus I mox etiam theoretice vindicavit; statim a llarmino et Suarezio confutabatur. — Cf. art. 35 : « *Authoritate Regis et Parliamenti...* modus et forma orandi et *sacramenta administrandi* in Ecclesia Anglicana terminatur]..., *et de ordinatione ministrorum Ecclesiae* »; et 21 : « Generalia ıcilia sine iussu et voluntate principum congregari non possunt » (K. MULLER . *e Bekenntnisschriften der reformierten Kirche :* pp. 519 sq. 513).
Error, sub illa forma absoluta et theoretica, damnatur quoque ab Oriente.

2) Alii vero errantium nunquam schisma fecerunt stabile, sed, **natio-ismum** in rem religiosam invehentes, multa mala praepararunt.

In Occidente, errores illi, hausti forte ex interpretatione byzantin romani iuris recentiore, thetice in *Germania* et *Gallia* promovebant ab Occam († c. 1350) et a Legistis Philippi IV Pulchri (1285-1314).

Subiacent frequenti Regum et Parlamentorum conatui contra catholicae Ecc siae liberam auctoritatem. Nunquam sane potuerunt instituere Ecclesiam me nationalem Galliae. Ast eadem mentium dispositio, nimis gallicana, olim inspirab Philippum IV, et continuo Marsilium Patavinum, rectorem universitatis Pa siensis, excommunicatum anno 1327 cum Ioanne de Ianduno propter libru *Defensor pacis* (cf. D. 495 ss). Eadem vigebat in sessionibus schismaticis concili rum Constantiensis et Basileensis; eadem postea in oppositionibus contra parti pationem et promulgationem concilii Tridentini. Eadem in bellis protestanti contra catholicos et in frequentibus Parisiensis parlamenti oppositionibus, quotie voluit iudicare de scriptis ecclesiasticis et praesertim romanis, — arguens ex quam dicebat, dignitate coronae Franciae et Ecclesiae gallicanae. Eadem in dec ratione anni 1682 et postea in appellatione Iansenistarum. Eadem in civili consti tione cleri tempore revolutionis. Eadem in promulgatione articulorum organicor post concordatum. Eadem in magno illo nisu virorum qui profitebantur se cleric lismum impugnare, ut independentiam civilis seu laicalis potestatis instaurare Eadem denique in lege separationis, (ut candide gloriabatur relator, suis assimilans antecessoribus), et praecipue in coetibus tunc dictis *cultualibus*, simpliciter damnandi fuerunt a Pio X ut destructivi ipsius constitutionis Ecclesi quoniam eius independentiam subvertebant, dum *dioecesanae* a Pio XI permiss hierarchis Ecclesiae subduntur. Eadem decreto 29 dec. 1926 damnatur.

Ludovicus IV Bavar. (1314-1347) ab iisdem Occam et Marsilio et Ioanne eosdem errores propellebatur. Recentius Iosephismus et Febronianismus ad eu dem finem tendebant in S. Rom. Germ. Imperio ac dein in *Austria*. Item, pug dicta *Kulturkampf* in *Germania*.

3) Tales vero libertatis Ecclesiae destructores pluries sibi nom usurpaverunt *Liberales*, et quibusdam in regnis (in Hispania et Belg nunc adhuc retinent. Qui pessime dictus liberalismus simpliciter vi praeparat laicismo absoluto, i. e. practice despotismo materialisti potestatis sive regiae sive democraticae (Henr. VIII Angliae, Conve tio Gallica 1793, communistae in Russia et tyrannus Calles in Mexi 1926), quae nullam supra se legem moralem aut divinam nullamq conscientiae damnationem contra leges scriptas admittit.

77. III. **Momentum** ergo thesis est omni tempore, et speciatim nu supremum. Proponatur ergo frequenter, non polemice sed didactice positive. Facile enim demonstratur; et, si recte praesentetur, suav manifestatur. Solum enim illa Ecclesiae independentia potest efficaci *protegere et defendere conscientias* contra quamlibet vim externam.

1) Ecclesia enim dicitur societas perfecta et independens, non ut ob

eat aut exerceat dominationem temporalem, sed in ordine ad suum nem, i. e. ut animas possit libere sanctificare. Auctoritas ergo in ea usque independentia proprie ordinantur ad subditorum (et ergo nnium) spirituale bonum.

2) Sicut ergo libertas individua hominis in anima radicatur, non in rpore, et consistit non in libidine et appetitu animali pro lubitu minantibus, sed in animae aptitudine ad resistendum illis ut eligat et at rationaliter, sic vera *libertas* civium et etiam regnorum reponitur timatim non in vi materiali sed in morali quodam robore et, ne pereat, quirit ut lex divina et conscientia propugnatorem authenticum beant contra spontaneos excessus vis materialis, ne facile iura a foribus contemnantur et opprimantur.

3) Inde, per illam Ecclesiae perfectionem et independentiam, praesertur iura et recte proportionata independentia *cum subditorum tum berniorum*. His enim et illis Ecclesia promulgat officia mutua, potest-e sola impedire et despotismum tyrannorum et illegitimas plebis pelliones revolutionesque. Sinceri ergo humanae civilisque libertatis fensores moneantur et doceantur quomodo finis eorum, prorsus laubilis, possit obtineri : nempe non restringendo sed protegendo Eccle-e auctoritatem et independentiam in integra earum amplitudine.

78. PARS PRIOR. **Ecclesia est societas perfecta et absolute independens.** sertum potest dici de fide revelata et proxime definibili (cf. argunta et schema Vaticani). — Omnes ergo contrarii errores ipso facto avem merentur censuram.

Argumentum I : Ex essentia divinitus constituta Ecclesiae :

Illa Societas est absolute et iure divino independens, cuius essentia, Deo constituta, respuit omnem humanam subiectionem sive directam e indirectam.

Atqui Ecclesia est talis Societas. Ergo.

Ad min. : Dependentia, si esset, procederet vel ex natura rei vel ex untate expressa legati Dei qui instituit Ecclesiam.

Atqui — 1) *natura rei* et — 2) *expressa Christi voluntas* illam dependiam non solum non praecipiunt sed *excludunt*.

Ergo, natura sua et expressa voluntate Christi, respuitur illa dependia.

) **Natura rei** *non suadet sed excludit dependentiam Ecclesiae :*

) Relationes societatum ordinantur secundum fines earum ;

tqui Ecclesiae finis est universalis et supremus (ad spiritualem,

immo supernaturalem finem ultimum singulorum et omnium in gene humano); civilis autem societatis directus et proprius finis est partic laris et mediatus (naturalis et in ordine temporali : non ergo ultim etiam pro singulis, etiam sub respectu mere philosophico).

Ergo natura Ecclesiae et societatis civilis, specificata per fi eorum, non suadet sed excludit dependentiam (1), quae particulari mediato fini eiusque bono relativo subordinaret finem universalem supremum eiusque bonum absolutum.

B) Subordinatio Ecclesiae sub principatus civilis potestate inde o retur *vel quia principatus* est, *vel quia christianus* principatus.

Atqui neutra ex causa potest oriri. Ergo non existit.

α) *Non quia principatus civilis* (sub qualibet forma) : Impossibile enim ut Ecclesia Dei habeat obligationem oboediendi, qua Eccle (i. e. directe in ordine colendi Dei), principatui qui possit esse perse torum, atheistarum, haereticorum ;

β) *Nec quia principatus civilis est christianus* : Amplectendo er fidem, non mutat suam naturam, cui conscientiae clauduntur et div supereminent; sed, in quantum est christianus, fit pars Ecclesiae, destructiva ergo ipsius essentiae Ecclesiae et inde non dominat eius, sed conformanda praeexistenti (et quidem divinitus) constituti Ecclesiae, — pars ergo subdita auctoritati legitimae quam Deus pr posuerit Ecclesiae. Nota, ex iisdem principiis et eodem modo, act tates principatus sicut et privatorum submitti : iisdem ergo in re et eadem proportione. Sed, agente principatu, effectus sunt amplio manifestiores et maioris momenti : ex eius enim submissione auctori Ecclesiae multo magis patet oculis et prodest plerisque. Inde resp sabilitas gravior sequitur pro principatu, et officium magis urget vigilanter protegat externa Ecclesiae iura.

2) **Voluntas Christi** *dependentiam Ecclesiae sub potestate civili ex dit.* Patet Christi tum exemplis tum verbis.

(1) « La vérité fondamentale, l'idée spécifique du christianisme, c'est l'union par du divin et de l'humain, accomplie individuellement dans le Christ et s'accomplis socialement dans l'humanité chrétienne où le *divin* est représenté par l'*Église* (concen dans le pontificat suprême) et l'*humain* par l'*État*. Ce rapport intime de l'État l'Église suppose la primauté de celle-ci, puisque le divin est antérieur et supérie l'humain. L'hérésie attaquait précisément l'unité parfaite du divin et de l'humain J.-C. pour saper par la base le lien organique de l'Église avec l'État, et pour attri à ce dernier une indépendance absolue. On voit maintenant pourquoi les empereur la seconde Rome, qui tenaient à conserver dans la chrétienté l'absolutisme de l païen, étaient si favorables à toutes les hérésies » (VL. SOLOVIEV, *La Russie et l'É universelle*, p. XXV).

A) Illa exclusio probatur iam ex ipsa dispositione qua *Providentia* oluit Ecclesiam instituí. Etenim qui, cum posset instituere Ecclesiam ıb immediata principatus civilis auctoritate, condidit eam omnino *dependenter* ab illa et *sub eius persecutionibus*, clare ostendit se non aecipere sed excludere talem dependentiam.

Atqui ita divina Providentia in institutione Ecclesiae. Ergo.

Minor. : Potuisset enim Deus Christum mundo Regem gloriae et victum manifestare, secundum interpretationem iudaicam. Dirigit ıim historiam Deus et regit imperia. Sicut ergo David electus erat regem temporalem populi Dei antiqui, sic et Christus populi novi isset rex quoque temporalis et universalis. Aut saltem, si submittere olebat auctoritatem Ecclesiae sub principatu civili, uti debebat occa-one pretiosa nuperrime orta ex imperii Romani unitate, et tali prin-pi committere regimen Ecclesiae.

Atqui Deus ipsius Christi conceptionem in Nazareth (Lc. 1²⁶) et nati-tatem in Bethleem (Mt. 2¹) ita disponit, ut nihil sit ei commune cum qui tunc regnent — nisi mox odium Herodis (Mt. 2¹³⁻¹⁸), et postea rsecutio synedrii, Herodis et Pilati.

B) *Christus* autem — α) curat ut principes suae Ecclesiae ab initio nt non « reges gentium », sed « ignobilia mundi et contemptibilia », purgamenta huius mundi » (1 Cor. 1²⁸, 4¹³) : « non multi potentes, non ulti nobiles, sed... infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia » ²⁶⁻²⁷). — β) Talibus tamen praecipit : « Data est mihi *omnis potestas* caelo et in terra; euntes *ergo* docete omnes gentes [ius tribuitur ɔsolutum; etiam sine *placito* regio possunt et debent docere, nomine ius cui omnis potestas data est]; baptizantes eos..., docentes eos rvare omnia quaecumque mandavi vobis : et ecce *ego* vobiscum ım » (Mt. 28¹⁸⁻²⁰). — γ) Nihil ergo iis pro sua missione deest qui cum habent perpetuo principem, cui divinitus data est omnis potes-s (Cf. Eph. 1²⁰⁻²²); et inde, vi praecepti illius absoluti, excluditur ıaelibet eorum, qui mittuntur, subordinatio in sua missione.

C) Immo Christus, quando agit de *Apostolorum relationibus* cum incipatu civili, suis fere semper nunciat persecutiones : quae fiunt, patet, propter non placentem illi principatui praedicationem, immu-biliter tamen promulgandam. — « Tradent enim vos in conciliis (εἰς νέδρια)..., et ante praesides et reges stabitis propter me, *in testimo-um illis* : et in omnes gentes primum *oportet* praedicari Evange-ım. Et cum duxerint vos, tradentes..., Spiritus Sanctus [loquetur in ɔbis] » (Mc. 13⁹⁻¹¹) — « Ad reges et praesides ducemini propter me,

in testimonium illis et gentibus... Non est discipulus super magis trum... Ne ergo timueritis eos...; nolite timere eos qui occidunt cor pus » (Mt. 10^{17-28}; cf. Lc. 21^{12-15}, 12^{4-12}). — « Si me persecuti sunt, vos persequentur... Haec omnia facient vobis propter nomen meum (Io. 15^{20s}, cf. 16^{2}).

Ex illis textibus patet, « eos qui occidunt corpus » nullam accepis a Christo iurisdictionem super spiritualem Ecclesiae missionem; sc meritorie, immo obligatorie, eis resistitur si Christo contradica (Mt. 10^{32-33}; Lc. 12^{8-9}).

3) Immo **ius divinum directe** confertur Petro collegioque apostolico obligationem moralem determinent *universaliter* et imponant efficacite tali modo qui coram ipso Deo valeat : « *Quodcumque* ligaveris *sup terram*, erit ligatum et *in caelis*... — *Quaecumque* alligaveritis *sup terram*, erunt ligata et *in caelo* » (Mt. 16^{19}, 18^{17}). Nulla ergo potest alia supra terram potest validitati actus obstare, vel licite eius exe citium impedire. Independentia ergo Ecclesiae instituitur *a Chris absoluta*.

Proinde, dum redduntur « quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sui Dei, Deo » (Mt. 22^{21}, Mc. 12^{7}, Lc. 20^{25}), non Caesari, quae sunt De Caesar nec distributionis iudex sit nec possit impedire relationem a Deum aut sibi eam reservare. Sed potius, cum ipse debeat referri a Deum, et cum via non sit alia nisi per Christum et Ecclesiam, ipse s ovis quoque pascenda, non pastor. (In hoc nobiscum consonat *theor* Orientis separati, v. g. Russiae. Utinam et *praxis*!)

4) **Apostoli, praxi et verbis,** ostenderunt se ita intellexisse doctrina Christi de independentia Ecclesiae.

Nam — et praedicant debitam, in omni re proportionata, oboedie tiam sub potestate civili (Rom. 13^{1-7}; Tit. 3^{1});

et plenam suae praedicationis independentiam, sibi ipsis et ceter obligatoriam, vindicant : « Respondens autem Petrus, et Apostoli, dix runt : Oboedire oportet Deo magis quam hominibus » (Act. 5^{29}; 5^{18-28}, 4^{19-31}).

Praedicant ergo independenter a synedrio, et ab Herode (Act. 12), a procuratoribus romanis. Ac inde « ibant, gaudentes quod digni hab sunt pro nomine Iesu contumeliam pati »; et ita perseverant usque mortem, similia praenunciantes posteris (v. g. Apoc. 16^{14}, 17^{18}, 19^{1}

79. Argumentum II : Traditio et historia Ecclesiae, primitus et poste ostendit eundem intellegendi modum.

1) **Documenta, sanguine scripta,** probant quomodo Ecclesia fideliter nnem persecutionem sustinuerit ut non negaret independentiam illam his quae sunt Dei. Praetextus enim pro omni violentia idem remansit) ipsius Christi diebus, mendax : « Hunc invenimus subvertentem entem nostram et prohibentem tributa dare Caesari » (Lc. 23²).

Omni vero tempore, sanguine suo et morte, simul ac atramento et erbis, perpetuo doctores et scriptores ecclesiastici vindicabant inde-endentiam illam Ecclesiae, et ostendebant quantum ipsi statui civili roficua esset.

2) **Documenta scripta antiquitatis** : Principibus, etiam *christianis,* Patres cclesiae resistunt, et declarant Ecclesiae independentiam non posse s cedere. Sic

A) S. ATHANASIUS contra imperatores Arianos (cf. BATIFFOL *Paix onstantin.* p. 511 ss).

« Si namque illud episcoporum decretum est, *quid illud attinet ad peratorem?* (τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταύτην βασιλεύς;) Sin imperatoriae missae nt, quid opus hominibus nuncupatis episcopis? Quandonam a saeculo s huiusmodi audita est? Quandonam *Ecclesiae decretum ab imperatore cepit auctoritatem?* (πότε κρίσις Ἐκκλησίας παρὰ βασιλέως ἔσχε τὸ κῦρος;) ultae antehac synodi coactae sunt, multa prodiere Ecclesiae decreta. d nunquam Patres res huiusmodi imperatori suasere, *nunquam perator ecclesiastica curiose perquisivit.* Ex Caesaris domesticis idam Paulo apostolo amici fuere (Phil. 4²²)... ; sed nequaquam illos liciorum consortes admisit... Haeretici vero, imperatoris auctoritate ti, insidias tendunt illis qui non secum impie sentiunt... Constantius ro eorum res agit, qui quasi Herodes Herodiadi promissa dat ». (*Hist. ian. ad monachos;* n. 52, anno 356; — Mg. 25. 756 C-757 A).

B) Idem *Athanasius* multum laudat (Mg. 26, 1183-1186 et Ml. 13, 37-1042) opera LUCIFERI CALARITANI (*De non conveniendo cum ereticis, De regibus apostaticis, Pro Sancto Athanasio* : Ml. 13. 7-936), in quibus talia multa diriguntur ad imperatorem Constantium II :

« Proba te super nos factum iudicem; proba ad hoc te constitutum peratorem ut nos armis tuis ad omnem implendam voluntatem amici diaboli perduceres... Quomodo dicere poteris iudicare te posse de scopis, quibus nisi oboedieris, iam, quantum apud Deum, mortis na fueris multatus. Cum haec ita sint, tu qui es profanus ad Dei nesticos, quare istam sumis in Dei sacerdotem auctoritatem? » . 13. 826).

De illis ergo scribit Athanasius ad Luciferum (parum favens, videtur, systemati practice subdentium Ecclesiam regibus, quae er praxis Orientis separati et nationalismi Anglicani post Henr. VIII, mire tamen appellantium ad septem prima saecula) :

« Accepimus itaque epistulas et libros religiosissimae ac sapienti simae animae tuae in quibus perspeximus imaginem apostolicam, fid ciam propheticam, magisterium veritatis, doctrinam verae fidei, via caelestem, martyrii gloriam, triumphos adversus haeresim arianar traditionem integram patrum nostrorum, regulam rectam ecclesiasti ordinis. O vere Lucifer... Crede mihi, Lucifer, non tu solus ha locutus es, sed *Spiritus Sanctus tecum* » (Ml. 13. 1040 sq. ; Mg. 2 1184).

C) Hosius *ad Constantium II :* « Desine, quaeso. Memento qu mortalis homo sis. Time iudicii diem, teque ipse innoxium ad eam die custodias. Ne te rebus immisceas ecclesiasticis, neu nobis his de reb praecepta mandes sed *a nobis potius haec ediscas*. Tibi Deus imperiu tradidit, *nobis ecclesiastica concredidit*... Metue ne, *si ad te ecc siastica pertrahas, magni criminis reus* fias. Reddite... (Mt. 22[2 Neque nobis igitur terrae imperare licet, neque tu adolendi hab potestatem » (Ml. 8. 1329).

D) Similia S. Basilius cum Valente eiusque praefecto Mode (Mg. 29, p. LXXVIII).

Similia S. Gregorius theologus ad Nazianzenos (Or. 17[8]; Mg. 3 975) : « Quid autem vos, principes et praefecti? Ad vos enim i nostra se convertit oratio, ne videamur... vestrae dignitati et potenti cedere, quasi, vel pudore vel metu, libere ut christianum decet loqui n audeamus... An me libere loquentem aequo animo feretis? Nam v quoque imperio meo ac throno lex Christi subicit. *Imperium nos quoq gerimus ; addo etiam praestantius ac perfectius, nisi oporteat spiritu carni, et caelestia terrenis cedere* ».

E) Similia S. Hilarius (anno circ. 356) *ad Constantium* (Ml. 557 ss) : « Ne diutius catholicae Ecclesiae gravissimis iniuriis affici tur... Ubique iudices... a religiosa se observantia abstineant, ne posthac praesumant atque usurpent et putent se causas cognoscere cl corum... Certe vox exclamantium a tua mansuetudine exaudiri deb catholicus sum, nolo esse haereticus; Christianus sum et non ar nus, et melius mihi in hoc saeculo mori quam alicuius privati pot tia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere ». — Id *Contra Constantium imper.*, circa 360 postquam e Constantinop. ex

edierat in Galliam (Ml. 10. 577-606; cf. BATIFFOL *Paix Constantin.* . 505 ss).

F) Similia S. AMBROSIUS (1) *ad Valentinianum* (anno 386) : « Quando audisti, clementissime Imperator, in causa fidei *laicos de piscopo iudicasse?* Ita ergo quadam adulatione curvamur, ut sacerdo- alis iuris simus immemores... ? Si docendus est episcopus a laico, quid equetur? Laicus ergo disputet et episcopus audiat : episcopus discat a ico! At certe, si vel Scripturarum seriem divinarum, vel vetera tem- ora retractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa inquam lei, *episcopos solere de imperatoribus christianis, non imperatores de piscopis iudicare?*... Pater tuus dicebat : Non est meum iudicare inter iscopos... » (*Epist.* 21, n. 4-5; Ml. 16. 1003 sq.). — « Allegatur impe- tori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo : Noli te gravare, nperator, ut putes te in ea, quae divina sunt, imperiale aliquod ius abere. Noli te extollere; sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus... It. 22[21]). Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiae » *Epist.* 20, n. 19; *ibid.*, 999). — « Solvimus quae sunt Caesaris, Cae- ri; et quae sunt Dei, Deo. Tributum Caesaris est : non negatur. *cclesia* est : *Caesari utique non debet addici*, quia ius Caesaris esse on potest Dei templum. — Quod cum honorificentia imperatoris dic- m nemo potest negare. Quid enim honorificentius quam ut imperator *cclesiae filius* esse dicatur?... *Imperator enim intra Ecclesiam, non upra Ecclesiam est*... Sed incendia aliqui, gladium, deportationem inantur. Didicimus Christi servuli non timere » (*Contra Auxentium, atio ad plebem,* n. 35 sq.; *ibid.*, 1018).

G) Omissis multis aliis, testes adhuc duo ex Oriente audiantur : IOANNES CHRYSOSTOMUS et S. Ioannes Damascenus. Sic prior : « Aliud quoque imperii genus est, ac civili quidem imperio subli- ius. Quodnam igitur hoc est? Quod in Ecclesia viget (Heb. 13[17]). Hoc im imperium tanto civili excellentius est, quanto caelum terra : immo iam multo praestantius... Quocirca non modo maiorem, quam provin- arum praefecti sed etiam quam illi ipsi qui diademate cincti sunt, norem acceperunt qui hoc imperium gerunt, ut qui in maioribus bus et ob maiora commoda homines fingant... Quantum ergo inter rpus et animam discriminis est, tantum item hoc imperium ab illo stat » (*In epist. II ad Cor. hom.* XV, 4; Mg. 61. 508-509). — « Etiamsi

1) Qui, olim praefectus, exemplo fuit S. Thomae Becket : quem anglicanismi condi- es Henricus VIII et Iacobus I novo suo iudicio, quattuor saeculis post Henrici II elus et paenitentiam 1170, logice iterum damnarunt.

imperium decidat et imperantes in infidelitatem labantur... Non enim gentilium more res nostrae se habent, neque illae imperantium placit sequuntur; verum propria sua virtute consistunt, tuncque maxim splendent, cum maxime oppugnantur » (*Adv. oppugnat. vitae monas ticae,* l. II, 9; Mg. 47. 344; cf. *Hom.* IV, n. 4 s; Mg. 56. 126 s).

H) Sicut autem exilio mortifero fidem suam de independentia Eccle siae S. Ioannes Chrysostomus consignavit, ita et S. Ioannes Damasce nus (1) supplicium fideique professionem iunxit :

« Imperatorum non est legem ferre pro Ecclesia (Οὐ βασιλέων ἐσ νομοθετεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ). Attende quid dicat Apostolus : 1 Cor. 12[28]. — Non adiecit *imperatores*... Verbum locuti non sunt vobis reges, se apostoli et prophetae, pastoresque et doctores... Ad imperatores spec tat recta reipublicae administratio (Βασιλέων ἐστὶν ἡ πολιτικὴ εὐπραξία Ecclesiae regimen, ad pastores et doctores. Eiusmodi invasio latroc nium est, fratres... Tibi parebimus, o imperator, in his quae ad huiu saeculi negotia pertinent... ; *verum, ad res Ecclesiae statuendas, pas tores habemus, qui nobis verbum loquuntur* atque ecclesiastica inst tuta tradiderunt. Non transferimus terminos antiquos, quos posueru patres nostri, sed *retinemus traditiones,* prout accepimus » (*De imag nibus,* orat. II, n. 12; Mg. 94. 1296-1297).

Nota : Solvuntur per illa documenta duae obiectiones : — α) *De clericalismo* Nam ea quae talia inveniuntur (aut plerumque multo mitiora) in hodie nis Pontificum documentis aut in probatis Catholicorum scriptis, saep accusantur *clericalismi* ab iis etiam qui putant se christianam fide eamque orthodoxam retinere, — sed, ut aiunt, conformem Ecclesia septem conciliorum, non autem corruptam clericalismo papae et ass clarum. Talibus ergo ostendendum quomodo Catholica hodierna simpl citer loquatur cum Patribus suis antiquis : « *Retinemus traditione prout accepimus.* Si enim Ecclesiae aedificium *vel parvis in reb* demoliri inceperimus, *totum* paulatim dissolvetur ». (*S. Ioann. Damasc ibid.*). Heu! quam vere S. Doctor locutus sit, testatur lugendus effe tus traditae principibus civilibus practicae saltem auctoritatis sup Ecclesiam. Vel ergo Patres nobiscum accusentur clericalismi, vel nu inter catholicos *probati* scriptores, cum revera, Ecclesiae sua vind

(1) Pariter, circa ann. 815, S. Aemilianus ep. Cyzici in Hellesp., utrique inscripti Kalendario (Nilles I p. 242), sic pugnat pro s. imaginibus : « Si quaestio ecclesiastica e ut dixisti, imperator, in Ecclesia inquiratur ut mos est. Caelitus enim et a princip ecclesiasticae quaestiones in Ecclesia inquiruntur, non in palatiis regiis » (Boll. *Acta* Apr. I p. 262 et XXIV s). Item S. Theod. Stud. († 826) l. II *epist.* 129 (Mg. 99. 1417-142

antes, simul societatis civilis iura et singulorum conscientiam defen-
ant.

β) « *Romanam intolerantiam* » alii impugnant (v. g. S. Gregorii VII),
uasi strictius electionum episcopalium independentiam ab imperatori-
us vindicarit. Iterum *concilii oecumenici VII* canonem 3 perlegant
I. Nicaen., anno 787; D. 305) : « Omnis electio a *principibus* (παρὰ
ρχόντων) facta episcopi aut presbyteri aut diaconi maneat secundum
egulam [30us inter canones, dictos *apostolicos*, et consideratos adhuc
lerumque ut tales in Oriente] quae dicit : Si quis episcopus, *saecula-
ibus potestatibus usus*, ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur et
egregentur omnes qui illi communicant ». Ille canon manet insertus
ollectioni, quae nuper russice edebatur (1911 : t. I, p. 604 sq.; cf. p. 91).
Defensores ergo septem primorum conciliorum explicent, quomodo
ım tali canone sit compossibilis formula, qua v. g. imperator Russiae
tebatur ad nominandos absolute episcopos. S. Gregorius VII ad hoc
raecise pugnabat ut *non ultimatim saltem* principes eligerent et
ominarent, sed ad summum proponerent. Eadem fuit Pii X resistentia,
oi Galliae ministri volebant in formula *nominavit nobis* delere ver-
ım *nobis*, quasi ipsi nomina episcoporum non proponerent solum
omano Pontifici, sed absolute elegissent et promulgassent.

80. Documenta e Romanis Pontificibus selecta : (consulantur insuper ea
ae ad ipsorum auctoritatem referuntur aliis thesibus; hic de Ecclesiae indepen-
ntia in genere, et quidem ex innumeris paucissima).

1) TEMPORE PHOTII : S. NICOLAUS I *ad Michaelem III imp.* (anno 865) causam
natii Constantinopolitani propugnat litteris longissimis, ubi thesis dogmatice
nul et historice exponitur (Ml. 119. 926-962; D. 333). Sic concludit :
« Vos autem, quaesumus, nolite praeiudicium Ecclesiae Dei irrogare... Nolite
ae sua sunt *usurpare*, nolite quae ipsi soli commissa sunt velle *surripere*,
entes quia... *a sacris debet omnis mundanarum rerum administrator esse remo-*
... : hi quibus tantum humanis rebus et *non divinis* praeesse permissum est,
omodo de his, per quos divina ministrantur, iudicare praesumant?... [Post
ristum agnitum] ultra sibi nec imperator iura pontificatus arripuit, nec pontifex
men imperatorium usurpavit. Quoniam... Christus Iesus sic... *officia potestatis
iusque discrevit*... ut et Christiani *imperatores* pro aeterna vita *pontificibus
ligerent*, et pontifices pro cursu temporalium tantum modo rerum imperialibus
ibus uterentur : quatenus *spiritalis actio carnalibus distaret incursibus*... quibus
nibus rite collectis, satis evidenter ostenditur a saeculari potestate nec ligari
rsus nec solvi posse pontificem ». — Vult autem « anathema sit quisquis
dquam ex his... occultaverit, interpretatus fuerit, mutaverit... » (col. 960).
3) Sub HADRIANO II, concilium Constantinopolitanum IV (oecum. VIII, contra
otium, annis 869-870), damnat errorem dicentium « non posse synodum absque
ncipali praesentia (κοσμικοὺς ἄρχοντας) celebrari ». Damnationis dat rationem :

« Neque enim fas est saeculares principes spectatores fieri rerum quae sacerdoti bus Dei eveniunt » (D. 340).

2) Contra Legistas : — Bonifacius VIII, bulla *Unam Sanctam* (1302) : « Spiritua lem et dignitate et nobilitate terrenam quamlibet praecedere potestatem oporte tanto clarius nos fateri, quanto spiritualia temporalia antecellunt... Ergo si devia terrena potestas, iudicabitur a potestate spirituali ; sed si deviat spiritualis minor, suo superiore ; si vero suprema, a solo Deo non ab homine poterit iudicari » (D. 469

Ioannes XXII (1327) damnat Marsilii Patavini articulos : « 3. Quod ad imperato rem spectat, Papam corrigere, instituere, ac punire » ; « 5. Quod *tota Ecclesi* simul iuncta nullum hominem punire potest punitione coactiva nisi concedat h imperator » (D. 497, 499).

Excerpta illa satis superque manifestant doctrinam Pontificum toto medio aev (ab initio ad finem, a diebus Photii usque ad excidium Byzantini imperii) cons nam simpliciter antiquae Patrum doctrinae. Falso ergo accusantur Innocentius I et S. Gregorius VII, quasi novatores.

3) Contra Laicistas hodiernos : — A) Pius IX : *Quanta cura* (8 dec. 1864) « Ipsos minime pudet affirmare Ecclesiae leges non obligare in conscientia, ni cum promulgantur a civili potestate... Dictitant enim *Ecclesiasticam potestate* non esse *iure divino distinctam et independentem* a potestate civili, neque eiusmo distinctionem et independentiam servari posse, quin ab Ecclesia invadantur usurpentur essentialia iura potestatis civilis » (D. 1697 sq.).

In *Syllabo* damnantur propositiones : 19 « Ecclesia non est vera *perfectaq* societas *plane libera,* nec pollet suis propriis et constantibus iuribus sibi a *divi suo fundatore* collatis, sed civilis potestatis est definire quae sint Ecclesiae iu ac limites... » (D. 1719). — 20 « Ecclesiastica potestas suam auctoritatem exerce non debet absque civilis gubernii venia et assensu » (D. 1720). — 28 « Episcopi sine gubernii venia, fas non est vel ipsas apostolicas litteras promulgare » (D. 172 — 39 « Reipublicae status, utpote *omnium iurium origo et fons,* iure quodam poll nullis circumscripto limitibus » (D. 1739).

Item propositiones 41-45, 49, 51-54 insurgebant contra divinam illam Ecclesi independentiam. Quas ergo Pius IX damnare debebat, una cum tota antiqu Ecclesiae traditione. Sola ergo textuum ignorantia possunt excusari accusator *Syllabi,* qui se Christianos et traditioni fideles dicunt. Cf. Pii IX alia verba ap D. 1841-1842.

In *Vaticano* parabantur canones 20-21 : « Si quis dixerit... vi iuris civilis fi licitum quod iure divino vel ecclesiastico est illicitum, A. S. » — « Si quis dixe leges Ecclesiae vim obligandi non habere, nisi quatenus civilis potestatis sanctio firmentur ; aut eidem civili potestati vi suae supremae potestatis competere, causis religionis iudicare et decernere, A. S. » (Lac. 7.578).

B) Leo XIII : *Immortale Dei* (1 nov. 1885), v. g. : « Quidquid est in reb humanis quoquo modo sacrum, quidquid ad salutem animarum cultumve D pertinet, sive tale illud sit natura sua, sive rursus tale intellegatur propter caus ad quam refertur, id est omne in potestate arbitrioque Ecclesiae » (D. 1866, et sq — Multa alia passim, v. g. *Diuturnum illud* (29 Iun. 1881 ; D. 1857).

C) Pius X, cum iniustas leges saepius damnaret, asserebat et applicabat eand doctrinam (v. g. D. 2092). Item Benedictus XV, v. g. contra occisores in Rus vel in Armenia, et Pius XI quoque contra omnes potentium iniustitias v. g. in Mexi

81. Solvuntur obiectiones : — 1) Nonne ex illa independentia exsurget
utocratismus Ecclesiae? — **Resp.** Illa Ecclesiae independentia, prae
ualibet hominum potestate, derivat ex absoluta et directa eius depen-
entia sub Deo. Non est ergo, ut *obiciunt* adversarii, *autocratismus;*
ed, vero et nobili sensu vocis, *theocratismus* (supra, n. 11[2]), i. e. solius
uctoritas et regimen Dei : qui, promissa perpetuitate, securitatem
mni creaturae facit, Ecclesiam numquam a suo fine discessuram.

2) Quid vero, si Ecclesia *contra Deum* et conscientiam iusserit?
esp. : — A) *Contra vocem Dei,* quam singuli primario et fundamenta-
ter accipiunt per *conscientiam* moralem, et proinde contra *verum*
ctamen conscientiae nunquam potest ulla valere auctoritas. Si qua
go auctoritas *in* Ecclesia aliquid praescribat *contra* conscientiam
eram, iam ipso facto non est vox Dei neque Ecclesiae. Missione enim
opria, per assistentiam Spiritus Sancti, *Ecclesia ipsa* seu *vox eius*
uthentica certo praeservatur ne praescribat aliquid contra Deum et
ntra conscientiam veram. (Summum divinae « philanthropiae »
iraculum).

B) Dum ergo quaelibet conscientia *Ecclesiam* audit authentice loquen-
m, certa est, verba illa Ecclesiae non esse contra Deum (Qui vos
udit, *me* audit...). Debet ergo oboedire (Si quis Ecclesiam non audie-
t, sit tibi sicut ethnicus et publicanus). Si tamen verba illa Ecclesiae
nt contra *particularem sensum* conscientiae, necessario conscientia
la debet prudenter et certo agnoscere sui particularis sensus errorem.
emper ergo « teneas animum paratum et promptum ab oboediendum
omnibus verae Sponsae Christi Domini Nostri. » (*Ad sentiendum*
um Ecclesia).

3) Independentia ergo Ecclesiae protegit, et quidem sola, veritatem
ictaminis moralis et *libertatem conscientiae.* — A) Quam libertatem
e cogitavit quidem paganismus antiquus, morientibus iam pro ea Pro-
hetis et dein Macchabaeis. Martyres eam primi efficaciter promul-
arunt. Illam postea contra omnes haereticorum sectas imperiales
rianas, monothelitas, iconoclastas) iidem affirmabant, qui et pro
ndependentia Ecclesiae pugnabant. — B) Cito enim, ii qui gloriantur
iugo Ecclesiae se liberatos esse », tyranni fiunt conscientiarum :
am legitimae Ecclesiae auctoritate spirituali reiecta sive per Caesaro-
apismum sive per absolutismum « maximalem » legis mere numericae
antireligiosa democratia, iam conscientiae omnes constringuntur vi
hysica et neminem possunt invocare in arbitrium : hoc praesertim
atet in organismis ecclesiasticis mere nationalibus. — C) Historia

autem Ecclesiae ostendit quomodo, pro unius etiam conscientiae defen sione, pro iure v. g. unius mulierculae defendendo, passa sit libente multas gravesque persecutiones et ruinas. (Cf. Leo XIII, « Immortal Dei », D. 1871-1873, 1879; « *Sapientiae christianae* » §§ 6, 7. — D) Demum, per bellum 1914-1918, exempla verbaque sive Benedicti XV sive Em. Card. Mercier, praeclare thesim coram universo orbe illustra bant : quantum pro conscientiis et libertate prodesset necessaria Eccle siae pastorumque independentia.

4) Talis ergo Ecclesiae independentia iniustis regnis et potestatibu *intolerabilis* videatur, concedo; sed iis solis. Ceteris enim est *perpe tuum auxilium*. (Vide praesertim documenta Leonis XIII de illis Eccle siae beneficiis erga societates politicas). Historia teste, illa auxili omni tempore ab Ecclesia derivabant ad principes dignos. Possun autem fieri nunc multo maiora, cum doctrinae et opiniones multo magi civem gentesque moveant. Praecipue enim Ecclesia homines efficacite moralia principia de civitatum constitutione (1) docebit (Leo XIII « *Diuturnum illud* », « *Immortale Dei* », « *Libertas, praestantiss mum* »). Immo, nisi Deus per eam aedificaverit domum, sive in singu lis gentibus sive ad gentium confoederationem, in vanum homine laboraverunt : aedificium, in se divisum, quasi Iericho collabetur.

Multa de eodem argumento iam *Augustinus* explicite proponebat : Volu sianum et amicos obicientes (*Epist. Marcellini*, n. 2; Ml. 33. 515) « quod eiu (Ecclesiae) praedicatio atque doctrina Reipublicae moribus nulla ex parte con veniat..., et omnia Reipublicae moribus esse contraria », Augustinus ex profess confutat : « Putant vel putari volunt *christianam doctrinam* utilitati *non convenir* Reipublicae, quia nolunt stare Rempublicam *firmitate virtutum* sed *impunitate* vitio rum » (*Epist.* 137, c. 7, n. 20; Ml. 33. 525). — « Accusatur Religio tamquam ini mica Reipublicae! Quae si, ut dignum est, audiretur, longe melius Romulo.. ceterisque illis Romanae gentis praeclaris viris, constitueret, consecraret, firmare augeretque Rempublicam..., [tradendo] praecepta *concordiae* non humanis disputa tionibus exquisita, sed *divina auctoritate* conscripta (*Epist.* 138, c. 2^{19}; Ml. 33. 529 — « Qui doctrinam Christi adversam dicunt esse Reipublicae, dent *exercitu* talem quales doctrina Christi esse milites iussit; dent tales *provinciales*, tale *maritos*, tales *coniuges*, tales *parentes*, tales *filios*, tales *dominos*, tales *servos*, tale *reges*, tales *iudices*, tales denique ipsius *fisci redditores et exactores*, quales ess praecepit doctrina christiana, et audeant eam dicere adversam esse Reipublicae Immo vero non dubitent eam confiteri magnam, si obtemperetur, *salutem ess Reipublicae* » (*ibid.*, c. 3^{16s}; col. 532^{s}). — Unde exclamat Augustinus : « Ecclesi

(1) « Labentibus institutis moribusque christianis, maxima societatis fundamenta ruer necesse est. Tranquillitati publicae atque ordini sola *vis* relinquitur : *vis autem val est infirma*, praesidio religionis detracto, eademque *servituti pariendae* quam oboedier tiae *aptior...* » (*Sapientiae Christianae*, § 2).

ıtholica..., tu cives civibus, *gentes gentibus... non societate tantum,* sed *quadam iam fraternitate* coniungis. Doces reges prospicere populis; mones populos se ıbdere regibus. Quibus honor debeatur, quibus affectus, quibus reverentia, ıibus timor,... quibus supplicium, sedulo doces : ostendens quemadmodum et ɔn omnibus omnia, et omnibus caritas, et nulli debeatur iniuria ». (*De moriıs Eccl. cath.*, c. 30[63]; Ml. 32. 1336s; cf. *de libero arbitr.*, l. I, c. 6[14]; Ml. 32. 229).

82. PARS POSTERIOR. **De potestatis civilis relatione cum Ecclesia.**

1) **Potestatis civilis non est subordinatio directa** (nisi titulo speciali, v. g. ɔlationis voluntariae, legitimae proprietatis aut successionis, feudi; in casibus ɾgo omnino particularibus). Hoc, ut *certum,* semper docuit Ecclesia, verba Christi ɔplicans : « quae sunt Caesaris, Caesari ». « Deus humani generis procurationem ter duas potestates partitus est, scilicet ecclesiasticam et *civilem,* alteram ıidem divinis, alteram *humanis* rebus praepositam. Utraque est in suo genere *axima.* Habet utraque certos, quibus contineatur, terminos... unde aliquis velut ɾbis circumscribitur in quo *sua* cuiusque actio *proprio iure* versetur ». (Leo XIII, *ımmortale Dei;* D. 1866). — « Posita iurium et officiorum terminatione, omnino ɋuet esse liberos ad res suas gerendas rectores civitatum, idque non modo non vita sed plane adiuvante Ecclesia... Et Ecclesia et civitas suum habet utraque ɾincipatum : proptereaque in gerendis rebus suis neutra paret alteri, utique intra ɾrminos a proxima cuiusque causa constitutos ». (*Sapientiae christianae*).

2) **Neque potest esse separatio utriusque potestatis.** — Iidem enim sunt ıbditi. Immo ipsae civitates obligantur, ut Deo serviant et secundum ıus voluntatem regantur regantque. — Ideo *separatismus* (theoreticus) ɑmnatur et a Greg. XVI contra Lamennais (D. 1615) et a Pio IX, in *yllabo* (D. 1755). — Leo XIII (D. 1870) : « In negotiis autem mixti ıris, maxime esse secundum naturam, itemque secundum Dei consia, non secessionem alterius potestatis ab altera, multoque minus, ɔntentionem, sed plane *concordiam* ». — Similia pluries Pius X, v. g. ım damnat vel legem separationis pro Gallia latam (D. 1995), vel ɔdernismum (D. 2092). — Bened. XV instanter quoque, promptum se ɗ illam concordiam asserebat et pariter Pius XI actibus.

De illa utriusque potestatis et societatis concordia, parabatur definio in schemate concilii Vaticani. (Cp. 13-15; Lac. 7. 572-576; can. 17 : . 577). « Haec autem utriusque civitatis *coniunctio,* ex qua in ipsam vilem societatem tanta bona promanant, non liberae hominum optioni ɛrmissa, sed *Dei lege praecepta est* ».

3) Illis vero in relationibus exercetur **Ecclesiae potestas indirecta.**

A) DEFINITIO : Potestas indirecta est *Ecclesiae officium* (et inde ius) *fidelium, etiam quatenus Statu politice associantur, conscientias ɛl doceat vel moneat.* — α) *Comprehendit* ergo omnem *conscientiae*

causam in re politica et sociali. Fideles, circa eorum obligationem v moralem vel religiosam (i. e. de eorum officio), modo ignaros instru (docet), modo pigritantes promovet *ad agendum* (monet movetve). Exe cetur ergo et de *speculativis* et de *practicis*. — 3) *Extenditur* ad singul cunctosque fideles, in qualibet Societatis politicae forma. Quorum ve maior est auctoritas, et ergo responsabilitas, iis magis et frequenti prodest, ac secundario subditis eorum. — Regentium ergo conscie tias illuminat docetque obscuras, excitat torpentes, admonet deviante reprehendit peccantes, damnat obstinatas : occasione accepta sive eorum vita privata (ut Ioannes Baptista ad Herodem), sive e mater administrationis publicae religiosa aut morali (saltem indirecta, v. S. Ambrosius ad Theodosium).

B) Fundamentum : Haec relatio ex ipsa proportione finium enascitu Hominum enim societas politica non est sibi ipsi finis, sed *Status* ord natur ad bonum temporale *subditorum*. Atqui a singulis subditis deb illud bonum temporale subordinari bono aeterno. Status ergo deb bonum temporale subditorum ita procurare, ut eos in acquirendo aeter non impediat sed adiuvet.

Sed subditus quisque, ut ad aeternum bonum efficaciter tendat, Ecc siam, cui de bono illo aeterno cura divinitus commissa est, docentem monentem audire et sequi debet.

Mediante ergo subordinatione *intrinseca* boni temporalis sub bo aeterno *in conscientiis subditorum*, Status *non directe*, quasi finis ei proprie et directe intendat bonum spirituale, *sed indirecte* in omni morali aut religiosa subordinatur Ecclesiae.

Ipse ergo *finis* Status *indirecte* subordinatur. Nam ultimatim cui bet fini temporali in Statu *finis* spiritualis *operantium* praemin Porro hi nequeunt a fine supernaturali pro serie integra suae civilis ac vitatis praescindere, nec absque Ecclesiae communione ad finem sup naturalem efficaciter tendere.

Insuper, quoniam cultus socialis, quem in ordine mere naturali ip Status Deo reddere deberet, in ordine nostro historico (supernatura Ecclesiae commissus est, Status erga hanc *directa officia* habet; ab sane ex institutione divina suppletur in exercendo cultu religioso soci liter, at remanet ei obligatio naturalis ut cives in colendo Deo non solu non impediat sed adiuvet. Non tamen inde sequitur subordina *directa* Status sub Ecclesia : nam et singuli Status, dum officiis ad ali nationes obstringuntur, non ideo iis subordinantur, sed solumm Deo, qui legibus naturae etiam nationes obligat.

Nullum ergo inducitur Statui periculum servitutis. *Status* enim ncta *officia* iam *praeexistebant* principiative, et solum determinanr in applicationibus ad Ecclesiam.

Afferuntur inde multa omnibus commoda. Legitima enim regentium auctoritas vera civium libertas plenius edocentur sua officia, ut harmonice cohaereant et ıtuo iuvent et secure exerceantur crescantque. « Quoniam enim non solum singuli ivatim homines sed etiam omnes in vita publica, ipsaque societas ad veram igionem erga Deum tenentur religionisque legibus obstringuntur, hinc *ipsa blica societas,* cuius cives simul fideles sint, magnis et necessariis officiis *ligatur erga Dei Ecclesiam* » (*Schema concil. Vatic.* Lac. 7. 573). — « Necessaria ›rum regula, sicut pro subditis, *ita pro imperantibus* etiam in ipsorum muneribus ministrandis est *lex Dei* iubentis aut vetantis... De ipsa autem agendi norma licium, quatenus de morum honestate, de licito vel illicito statuendum est, pro vili etiam societate publicisque negotiis, *ad supremum Ecclesiae magisterium rtinet...* Neque de imperantibus minus verum est : qui Ecclesiam matrem non bet, Deum patrem habere non potest » (*Ibid.* 574). Potestas ergo illa indirecta citur iure *proxima definitioni.*

C) Limes ergo potestatis indirectae nequit esse ab extrinseco (Sylla-s n. 19; D. 1719). Datur autem *ab intrinseco,* i. e. ex ipsa norma consntiae. Quidquid enim morum et religionis est, quidquid iurium et iciorum, sive in privatis sive in cunctis collective, sive in subditis ve in regentibus, seu quocumque obligationes e conscientia et quaesnes de eis (seu « casus conscientiae ») extenduntur, eo usque clesia *debet* vel docere vel monere; et ergo potest. — At quid dicer, a priori, extra conscientiae limitem? Ex adiunctis enim, decursu mporum et progressu scientiae moralis, applicationes olim remotiores noscuntur vel finitimae quaestionibus de iusto et iniusto, de bono vel lo morali, vel inclusae sub earum dominio : v. g. progressive claruent novae quaestiones de pecuniae foenore in oeconomica societatis odernae activitate, problemata *de iusto pretio atque salario, solunes de caritate* servanda vel tempore pacis circa opifices vel ipso mpore bellorum inter gentes; immo conventiones pactae sunt de morarus bellantium obligationibus, et de scelestorum post bella damnatiobus. — Non ergo ratione materiae, quasi nunquam absolute possit ab clesia tangi, limes quaeretur, sed in ipsa missione Ecclesiae ad rum normam ordinata : ubicumque ponatur casus conscientiae, clesia possit solvere aut docendo aut movendo (*praecepto* vel *direcne,* prout magis expedire reputaverit); ulterius vero, nequeat. — Conete vero, quisnam statuet, utrum hic et nunc « casus conscientiae » aliqua materia ponatur? Saepe ipsa id manifestabunt adiuncta. At timatim Ecclesia iudicat; ipsa ultimatim competentem se esse decer-

nit : i. e. contra omnes obsistentes ipsa sola concludit, agaturne cons cientiae res, annon.

D) Obiectio : At Ecclesia tunc poterit cuncta invadere! Immo fingo rem conscientiae agi, ac potestatem *directam* denique exercebit. — **Resp.** : Non praesupposita Dei Providentia erga Ecclesiam speciali neglectaque eius firmitate contra portas inferi, *conced.* Praesupposita *subd.* : frequenter a Deo permittetur abusus, qui ipsi Ecclesiae fir noceat, *neg.;* aliquando, *transeat,* sed cum hoc effectu quod ind statim summa mala deveniant Ecclesiae, et sic excessus retundatur. — Omnis rei bonae et optimae abusus esse potest : num propterea re ipsa bona destruetur? Sane, ubi homines agunt, semper timendum est ne exercitio auctoritatis abutantur. Sed propterea mira est Dei dignatio quae hominibus auctoritatem civilem, de se pronam ad despoticum usur potentiae, non concedit nisi subordinatam indirecte ipsi externae conscien tiarum normae, i. e. Ecclesiae. Quae conscientias tuetur missione divina Si ergo homines, missione illa divina induti, ea abutantur (et sane multo difficilius, quia vim per se non habent), remedium non deest : « iudica bitur... spiritualis minor a suo superiore; si vero suprema (deviat) a solo Deo, *non ab homine poterit iudicari* » (Bonif. VIII; D. 469).

4) **Societas civilis est ergo perfecta relative tantum,** i. e. in suo ordine tem porali, secundum huius finem essentialiter subordinatum fini anima rum aeterno. Ex officio ergo debet *iura* revereri, sive civium singulorum et societatis familialis ut anteriora, sive ipsius societatis religiosae ut diviniora. Non regit autem corpora separata et autonoma, sed homines Deo subditos. Nunquam ergo potest, violando conscientiae legitima iura Deum impugnare. — Ecclesia autem ex officio suae missionis loquitur non pro seipsa sed pro conscientiarum iure et pro vera civium libertate quotiescumque damnat quoslibet ex parte auctoritatis civilis abusus Hinc falso accusatur a separatis, quasi *iuridismo* seu terrestrium curi iurium sit corrupta : Dei enim et debilium iura defendens, exercet sanct religionem (Iac. 1^{26-27}).

5) **Auxilia ergo, Ecclesiae debita, Societas civilis subministret.** Sicut enim omnia temporalia ad finem aeternum conferre debent, viresque con poreae spirituali bono, sic *potestas civilis,* ubi rogatur ab Ecclesia e pro mensura quae petitur, *debet protegere* et promovere positive iur Dei contra iniuriam omnem. De opportuniore modo consideret cum potestate religiosa; huius autem directioni ultimatim stare debet, qua sat saepe malum minus *tolerari* permittet, ut maiora mala impedian tur (D. 1874 s).

A) *Scriptura* laudat frequenter principes, qui vero Dei cultui protectionem fecerunt; obstantes vero damnat. — α) In V. T., viget vel eocratia directa, vel prophetismus ut principes auctoritate Dei oneantur. — β) Ecclesiae auctor ipsos vel principes vel iudices initatis monet de eorum officiis, eosque corrigit : v. g. Herodes « vulpes a » propter acceptam fratris uxorem damnatur (Lc. 13[32]; cf. 7[44s]), licet politicas valeat appellare rationes.

B) *Ecclesia* ergo, ut primum christiani ad imperium evehuntur, eos o re etiam ethico-politica corrigit : v. g. Philippum Arabem (243-9), Constantium, Iulianum, Theodosium.

C) *Concilia antiqua et Patres* saepe laudabant vel petebant illam peratorum *protectionem subditam*, eamque sibi vindicabant, glorio-m quidem principibus et salutiferam omnibus, sed et obligato-m.

S. *Caelestinus I* ad Theodosium II (anno 431) : « Maior vobis fidei causa debet e quam regni; ampliusque pro pace Ecclesiarum clementia vestra debet esse licita, quam pro omnium securitate terrarum. *Subsequuntur enim omnia prosa, si primitus quae Deo sunt cariora, serventur*... Universalis Ecclesiae ne sibi quid dissensio vindicet, custodite. *Pro vestro enim imperio geritur quidquid pro ete Ecclesiae vel sanctae religionis reverentia laboratur* » (Epist. 19, n. 2; 50. 511).

. Leo I, frequenter, v. g. ad Theodosium II (anno 449; Epist. 43; Ml. 54, 822-826) : eque sinatis vos de alieno peccato onus sustinere : quod ut manifestius edica-s, urgentis necessitatis timore constringimur. » — « *Favete* catholicis vestro re parentumque vestrorum, *date defendendae fidei libertatem* quam, salva mentiae Vestrae reverentia, *nulla vis*, nullus poterit mundanus terror auferre. n *enim Ecclesiae causas* tum *regni vestri agimus et salutis*... *Defendite* contra reticos inconcussum Ecclesiae statum : ut et vestrum Christi dextra defendatur erium » (Epist. 44, col. 831).

adem multa et frequenter scribit ad S. Pulcheriam, ad imperatores Valentinia-n III, Marcianum (v. g. epist. 82; Ml. 54, 917; epist. 83, 84, 89, 90, 94, 95, 104, 110, 111, 115, 116, 121, 123, 126 [col. 1070], 128, 130, 134, 136, 142); ad imperato-Leonem (epist. 145, 148, 156 [col. 1129 sq.], 162, 164, 165, 169) : infra, 86-293.

. Gelasius I ad imperatorem Anastasium (anno 494) : « Duo sunt quibus prinliter mundus hic regitur : auctoritas sacra pontificum et regalis potestas. In us tanto gravius est *pondus sacerdotum*, quando etiam *pro ipsis regibus ino in divino reddituri sunt examine rationem*. Nosti etenim, fili clementissime, l licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen praesulibus divinarum otus colla submittis, atque ab eis causas tuae salutis expetis, inque sumendis estibus sacramentis eisque disponendis, subdi te debere... Quantum ad nem pertinet publicae disciplinae,..., legibus tuis ipsi quoque parent religionis stites : quo te decet affectu eis oboedire...? Proinde sicut non leve discrimen mbit Pontificibus *siluisse pro Divinitatis cultu quod congruit*, ita his (quod

absit) non mediocre periculum est qui, cum *parere debeant*, despiciunt. » (Epis 8; Ml. 59, 42).

S. Gregorius Magnus ad imperatorem Mauritium (anno 593) : « Quia cont auctorem omnium Deum hanc intendere constitutionem [adversus libertate vocationis monasticae] sentio, dominis tacere non possum. *Ad hoc enim potest* super omnes homines dominorum meorum pietati caelitus data est, ut qui bo appetunt adiuventur, ut caelorum via largius pateat, ut terrestre regnum caele regno famuletur » (Epist. lib. III, ep. 65; Ml. 77, 663).

D) *Recentissimae calamitates* toto fere orbe praeclare manifesta bant, quantum potestas indirecta conscientiis et iuri (saltem procla mando) prodesset. Exempla Em. Cardinalis Mercier summo honest rum omnium applausu thesim praeclare illustrant. Nam, non politic sed ex intime conscio pastoralis suae obligationis sensu, conscienti edocuit atque in officii observantia sustinuit. Episcopi enim iteru « defensores civitatis » agnoscebantur. Ipsi calumniatores olim pessi et adversarii « clericalis immixtionis » rogabant, et supra modu etiam instabant, ut Summus Pontifex suprema sua auctoritate ethica privatam socialemque ac etiam internationalem vindicaret. Explici ergo appellabant ad potestatem indirectam. Volebant enim certa pr hiberi armorum genera (sub mari, vel per famem), principesque etia protestantes damnari; nec sollemniore omnis iniustitiae vituper placabantur. Vix unquam ab universo orbe melius agnoscebatur pot tatis indirectae maiestas atque necessitas. Sic omnis simul pseud liberalium legistarum et laicistarum error evincitur : quia ius morali disciplina fluit et conscientias non coactione sed veritate mov suprema promulgandi iuris vel vindicandi auctoritas spirituali pot tati agnoscenda est, non materiali. Spiritus enim vivificat et liber vis ex adverso opprimit vel occidit.

83. Conclusiones apologeticae. — 1) Tales et alii innumeri antiquoru quos ipsi separati venerantur, pontificum textus sufficiunt, ut since demonstretur *perpetuam* fuisse, etiam in antiquiore Ecclesia, *d trinam* illam quae est non pontificiae ambitionis sed paternae *direct nis, qua principes* ipsi, pro universali principum et subditorum bo meliore, moneantur auctoritative.

Falso ergo accusantur mediaevales Pontifices innovationis, qui si pliciter traditionalem veritatis asserendae praxim exercebant eti coram rudioribus principibus, non sine libertatis et etiam vitae perici damnoque. Epistula legatur, inter multas, S. Gregorii VII ad Guil mum, regem Angliae (anno 1080; epist. 23; Ml. 148, 566) : « Cun

natrem tuam (Ecclesiam) tribulari conspicias, et inevitabilis nos succurrendi necessitas urgeat, talem te volo... ut omnem oboedientiam raebeas... : regula iustitiae et oboedientiae forma cunctis terrae rincipibus esse merearis...; usque in finem saeculi exemplo tuae boedientiae principes salvabuntur... Honoratorem tuum, protectorem atque adiutorem tuum omnipotentem, Iesum, honorare semper tudiose festina. Nec ab hoc impediat te pessimorum principum urba. »

2) *Separati in Oriente* ita protectionem illam principum consueverunt exaggerare, ut venirent ad absolutam in praxi dependentiam. arissime potuerunt proponi protestationes.

In *Russia,* contra caesaropapismum patriarcha Nikon fere solus olim ausus est qui (electus 1652, exul 1658, depositus 1666). Sectae *vetero-credentium multae askolniki, starovieri, starobriadtsi*), ad modum non-conformistarum in Anglia, am Ecclesiae independentiam sub magnis persecutionibus propugnaverunt. In clesia etiam officiali, post annos 1905-1906, sat multi, inter laicos et ipsos clerics, maiorem potestatis spiritualis independentiam petierunt, aperte dicentes actuan suae Ecclesiae statum maxime adversari sanctis canonibus, praesertim ex npore Petri I (1682-1725). « Concilium totius Russiae » annis 1917-18 reformanes introducere conabatur, at mox ab adversariis accusabatur politicae tendene; alia pariter dicta « concilia totius Russiae » (maio 1923, oct. 1925) speciem ioris numeri prae se ferebant, at iterum sub politica dependentia (nunc Communtarum) ceciderant (Cf. *Orientalia christiana,* I, 3 et 4; III, 1; IV, 1). Laudandi nt omnes qui vere pro fide Christi sint mortui, saepius inter simpliciores.

n regno *Helladis,* episcopi separati suppliciter (20 Jan. 1914) rogarunt talem ldi Ecclesiae nationali statum canonicum, quem ex tempore restitutae Helladis nquam obtinuit. Attamen scientes « legislationem Ecclesiae [suae] multis in us contrariam esse sanctis canonibus » episcopi illi semper [excepta parva testatione, die Ia sept. 1868] prorsus tacuerant. Digni magis compassione quam nnatione, cum optime norint se nullibi inventuros esse auctoritatem suis querelis essariam. Haec enim non in ipso regno potest esse, sed in solo totius catholicae lesiae interprete, qui solus a Christo missionem habet ut vox eius audiatur ab nibus.

imilia possunt dici de separatis fere omnibus, sive in Oriente (etiam sub Turcis), in Anglia et alibi. Habebant non proprie Ecclesiam, sed specialem in guber- civili administrationem, subditam et tacentem. Factis autem revolutionibus, ticae factiones separatos ubique dilaniant, Constantinopoli, in Hellade, in Russia nter exsules, mutuis excommunicationibus.

) Ut enim acute clarus e Russia scriptor Vladimir Soloviev obser- at, in omni Ecclesia mere *nationali,* propria Ecclesiae independentia est impossibilis (1). Tunc enim *natio* fieret vere biceps et ergo

« L'Église orientale a vraiment abdiqué son pouvoir en faveur du gouvernement lier... Ce dernier a eu raison de maintenir son indépendance et sa suprématie contre

anceps : vere vel habereretur « Status in Statu », vel duo Status pugna rent ad invicem aemuli. Necesse est ergo ut, e duabus illis societat bus, superior spiritualis societas *manifestetur* quoque universalior unde clarum sit, Ecclesiam in Statu non formaliter sed solum materia liter esse pro aliqua parte suorum membrorum, diversos vero Statu esse *in Ecclesia* universali.

Ne dicatur ergo : « *L'Église libre dans l'État libre* », quae est formula prorsu inepta sive pro credentibus sive pro incredulis; sed « *L'État chrétien dans l'Égli universelle* », vel saltem : « *L'Église libre dans l'univers libre* » (cf. G. Goya « Dans l'Europe libre »).

84. Scholia (Applicatur doctrina practice). — 1) Ecclesia essentialiter ind pendens est a potestate civili in *toto complexu* mediorum quae cond cunt ad divinum finem. — A) Libere ergo *sanctificat* homines; i. libere *iam* sibi *subditos* promovet magisterio fidei, regimine activitat eorum moralis, et cultu Dei; — libere *ad nondum subditos* propag fidem.

B) Non solum ergo *dogma* independens est, sed ipsa *tota Societ* religiosa in sua constitutione intrinseca, in exercitio suorum officioru et iurium, in determinatione et applicatione mediorum.

C) *Limites* ergo eidem opponere nemo potest. Qui enim posset lin tare iura eius, haberet eam dependentem a se (*Syllabus* 19, D. 171 Ipsa variis in adiunctis diiudicat, quid debeat exigere, quid pos tolerare. — Illius opportunitas tolerantiae dicitur a quibusdam *hyp thesis*. Nomen hoc alii putant minus apte dari : timent enim ne vide tur admitti contradictio inter praxim et *thesim;* melius forte diceret *concursus thesium* seu *officiorum*. Ecclesia tunc diiudicat, quaenam in conclusio colligenda sit secundum ipsa doctrinae divinae principia. Renunciare ergo *iuri* ipsi nequit; potest vero nòn urgere eiusd

un pouvoir spirituel qui ne représentait qu'une Église *particulière et nationale, sépa de la grande communauté chrétienne*. En affirmant que l'État doit se soumettre à l'Égl (quae formula theoretica multum placet Orientalibus separatis piis, in praxi vero pror neglegitur), on ne peut entendre que l'Église *une, indivisible et universelle*... Le chef l'État est le vrai représentant de la nation *comme telle* : et une hiérarchie qui veut ê nationale et *rien que nationale*, doit bon gré mal gré reconnaître le prince laïque com son souverain absolu... Le chef de l'État chrétien doit être un fils de l'Église. Mais p qu'il le soit effectivement, l'Église doit avoir un pouvoir indépendant et supérieur à c de l'État. Avec la meilleure volonté du monde, le monarque séculier ne peut pas véritablement le fils d'une Église dont il est en même temps le chef et qu'il gouverne ses employés. » (Cit. ex opere *Un Newman Russe, Vladimir Soloviev, 1853-1900;* p. 273 — Cf. pp. 125 sq., 189, 214-216).

xercitium. Attamen, etiam quando ab actuali sui iuris exercitio desis-t, curare debet ut ipsa iuris principia — non tam sui quam Dei — in emoriam revocentur.

2) In concreto, sacrilege usurpat potestas civilis, quotiescumque leges iaelibet inspirantur principiis in *Syllabo* damnatis.

In specie debet esse *libera communicatio* potestatis ecclesiasticae et ibditorum (*Syll.* D. 1720, 1728, 1749. *Vatic.* IV, cp. 3, D. 1829), nullo quisito regio *placito*.

Item, libera *pastorum electio* (*2 Nic.*, sess. VIII, cn. 3. D. 305) : « Nec iusvis saecularis potestatis et magistratus consensum requiri. » f. *Trid.* sess. 23, cp. 4, D. 960; *Syll.* D. 1750). Non competit Statui s dictum *exsequatur* (D. 1741).

Item, libera auctoritas Ecclesiae in praescribendis necessariis pro cta *christianae iuventutis institutione*. (*Syll.* D. 1745-1748. Leo XIII, us X, et multae episcoporum litterae contra scholas dictas neutrales : g. in Belgio « loi de malheur », in Gallia, in Hispania, in Anglia « lex rrell », in Germania per tempus dictum *Kulturkampf* et iterum anno 19. In *Cod. iuris can.* 1372-1382).

Item, libera legislatio Ecclesiae ad suos instituendos *cleros* (*Syll.* D. 33, 1746; Leo XIII pluribus Encyclicis ; *Trid.*, sess. 24, cp. 18), qui e iure possunt in militiam evocari (D. 1732; *Cod. iuris can.* 121), nisi pro vulneratis periculum sustineant, non autem inferant.

tem, libera approbatio et institutio *vitae religiosae* secundum consilia ngelica (*Syll.*, D. 1752 s. Leo XIII contra legem de associationibus Gallia latam, 1901).

tem, libera sunt iudicia Ecclesiae de *personis ecclesiasticis*, absque ticipatione fori civilis (*Syll.*, D. 1730 s. Trid., sess. 25, cn. 20 de rm.; Pius X « *Quantavis diligentia* »; *Codex*, cn. 120).

tem, libera est acquisitio bonorum pro Ecclesia (*Syll.*, D. 1726 sq. D. 495B, 590, 612, 624, 684-686 etc....).

De suffragio ferendo : Omnibus ergo in regionibus, ubi leges in Parlamentis, amentarii autem per suffragia popularia instituuntur, quoniam potestas civilis ialiter saltem dirigitur voluntate et suffragio civium (1), necesse est ut omnes ssime edoceantur et intellegant suam obligationem ex theologia dogmatica l et morali. — A) Ipsis enim curandum est, ut relationes patriae cum Ecclesia gislatio civilis sint conformes iuri divino Ecclesiae, prout in thesi expositum

S. THOMAS (S. Th. 1ª 2ªe q. 97, a. 1) : « Augustinus ponit exemplum in *I de lib. Arb.* Ml. 32.1229) quod si populus sit bene moderatus et gravis communisque utilitatis ntissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus per respublica administretur » (cf. art. 3, ad 3m; et q. 105, a. 1).

est. — B) Nullus ergo potest in conscientia separare hinc subditum Ecclesi inde vero civem quem subtrahat auctoritati Ecclesiae. In omni enim re conne cum fide et moribus, civis, dum immediate vel mediate utitur regio legis ferend munere, debet audire Ecclesiam docentem et dirigentem eiusque iura tueri et p movere. De connexione vero iudicat non civis sed Ecclesia. — Multi *practice* con hanc thesim peccant materialiter, excusati a peccato formali propter ignorantia Sed pastores nequeunt favere nocivae illi ignorantiae. Si quis vero *theoretice* af maret, officia quibus subditur Ecclesiae et iura civis mutuo adversari, ille damn posset *erroris in fide*. — C) Sciant vero omnes se certo pro patria simul et iustit pro causis Dei et simul verae libertatis acturos, si Ecclesiam audierint matre suam, quae directe hisce temporibus provocat ad filios suos, ut recte secundu sanum edoctae conscientiae dictamen suis suffragiis utantur.

Thesis IX : De Necessitate Ecclesiae.

Ex institutione Christi, Ecclesia est medium ad singulorum salutem ecessarium.

85. Praenotanda : — 1) **Status quaestionis :** Thesis asserit Christum, ıstituendo Ecclesiam, intendisse ut ipsa esset *medium* ad salutem *ecessarium;* — inde, ex ipsa voluntate Christi, axioma promulgari, *xtra Ecclesiam non esse salutem.*

De *salute* agitur, prout eam Christus intendebat. Porro aliunde pro-atur, Christum curasse de salute non mere philosophica aut naturali, ed *supernaturali :* quam Deus ab initio hominibus destinavit, et cuius ıes, ab Adam perdita, fuit a Christo restaurata. Salus illa est ipsa vina beatitudo participanda, qua efficiemur participes conscie ipsius vinae in SS. Trinitate vitae, seu in aeternum « divinae consortes natu-e » (2 P. 1^4). Nam « tunc facie ad faciem » cognoscemus Deum (1 Cor. 3^{12}) : « haec est autem vita aeterna ut cognoscant solum Deum verum ... Iesum Christum » (Io. 17^3).

Talis vero salus erat, de se, *naturali* hominum conatui et etiam *spei* orsus *inaccessibilis,* et proinde nobis creatis *absolute indebita.* — alem ergo proponendo finem, simpliciter positum supra omnem captum ımanum, diffusiva Bonitas Dei debuit instituere *media* quae nos supra ıturam confortarent. — Cum autem homo dona sibi ad illum finem col-ta amiserit *peccato,* Deus voluit *iterum instaurare* aptitudinem eius pernaturalem, at non iam in Adam naturalique ab ipso generatione, d *in Christo* et supernaturali *regeneratione.*

Libere Deus, et *gratuita* munificentia, sicut proposuit finem, sic etiam terminat *media apta* quae, ex ipsius institutione, hominem ad finem ıcant. Iniuste vero et impie, homo vel respuit finem vel diiudicat ædia quae Dei Sapientia elegit; stulte autem blasphemat ignarus, otiens tam sublimem latamque Dei liberalitatem accusat quasi media ıt nimis angusta vel dignitati humanae minus conformia. Quid enim ius et latius quam vocari hominem « in societatem filii [Dei] I. C. N. »? (1 Cor. 1^9). Immo in eius corpus vocamur (th. 7^a), ut, « concor-rales » facti, vere « filii Dei nominemur et simus » (Eph. 2^7; I Io. 3^1).

2) **Momentum et adversarii thesis.** Plerique *positive credentes* Christiani

separati consueverunt huic thesi in abstracto (et quattuor praenotandi quae *supra*) adhaerere. Orientales et protestantes claris formulis eande profitentur veritatem : neminem nempe extra ecclesiam salutem obter turum. Saepe tamen separati, et praesertim protestantes, positivae sua fidei minus attendentes, maxime invehuntur contra hanc, quam dicun intolerantiae catholicae, thesim. Haec ergo, apte et ad hominem, demon trabitur ex ipsa institutione Christi, antequam inquiramus quaenam s revera Christi Ecclesia : — praescindemus ergo nunc ab application Determinata autem posterius ea quae sit, inter plures adversante legitima Christi Ecclesia, conclusio statim sequetur : illam nemp eamque solam, esse singulis (pro mensura suae cognitionis) necessaria ad salutem.

Adversarii ergo *huius* thesis *non sunt,* quicumque fidem chri tianam positivam et supernaturalem sincere profitentur : sciunt sibi es necessarium, ut ad Ecclesiam Christi pertineant. In applicatione solu errant. — Sunt autem omnes *naturalistae,* cuiuscumque notae coloris. Ipsi consueverunt multorum clamores excitare contra Ecc siam catholicam propter hanc thesim. (Indicium iam sufficere potest p omni separato, qui sapiat ordinem supernaturalis Providentiae).

Confutatur directe naturalismus in tractatu de *Vera Religione.* Ass clis vero eius, disputantibus contra hanc thesim, simpliciter denegan est omnis aptitudo ut de tali re iudicent, cum ipsam aeternae salu notionem ignorent.

De illis iam Paulus : « Loquimur Dei sapientiam in mysterio..., quam ne principum huius saeculi cognovit... : oculus non vidit..., nec in cor hominis asc dit, quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum... Quae Dei sunt, nemo cogno nisi *Spiritus Dei.* Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritu qui ex Deo est, ut *sciamus quae a Deo donata sunt nobis.* Animalis autem ho non percipit ea quae sunt Spiritus Dei : *stultitia enim est illi et non potest intel gere, quia spiritualiter examinatur* » (I Cor. $2^{7\text{-}14}$).

Neglectis ergo iure naturalistis, thesis praesentatur non ut polemi sed *expositoria.* Inde fiet ut doctrina, quae saepe calumniis impugnatu manifestetur valde benigna et gaudii causa. Mirum enim est, quomo *ad finem obtinendum supernaturalem* homo dirigatur a Deo *medi* quae sint *naturae nostrae individuae et sociali maxime harmonica honorifica,* et simul in se maxime simplicia.

Difficultates vero, quas etiam experitur optimus quisque, in sensi litate potius quam in intellectu, oriuntur saepe ex imperfecte cogni doctrina de multorum *abscondita relatione* cum Ecclesia (Cf. thes XXX-XXXIII *de Membris Ecclesiae*).

3) **Nota thesis** : Thesis est *de fide divina et definita* (cf. argumenta e Scriptura et traditione). Promulgatur documentis authenticis, quae sunt v. g. :

Professio fidei, *Waldensibus* imposita sub *Innocentio III.*

(Annis 1208 et 1210) : « Corde credimus et ore confitemur unam Ecclesiam, non haereticorum, sed sanctam Romanam, catholicam et apostolicam, *extra quam eminem salvari credimus* » (D. 423).

Concilium Lateranense IV (Oecumenicum XII, anno 1215) :

definit contra Albigenses : « Una est fidelium universalis Ecclesia, *extra uam nullus omnino salvatur* » (D. 430).

Bonifacius VIII (Anno 1302) :

« Unam sanctam Ecclesiam catholicam et ipsam apostolicam *urgente fide cre- ere cogimur et tenere,* nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur, *xtra quam nec salus est nec remissio peccatorum* » (D. 468).

Decretum pro Iacobitis (1441) in concilio Florentino promulgatum b Eugenio IV :

« Firmiter credit (Ecclesia), profitetur et praedicat, *nullos intra catholicam cclesiam non existentes* non solum paganos, sed nec Iudaeos aut haereticos atque chismaticos, aeternae vitae fieri posse participes » (D. 714).

Pius IX :

(9 Dec. 1854) : « Tenendum quippe *ex fide* est, extra Apostolicam Romanam cclesiam *salvum fieri neminem posse* » (D. 1647). Cf. n. **86**[6] applicationem circa os « qui verae religionis *ignorantia* laborent, si ea sit invincibilis ». — (10 Aug. 863) : « Notissimum est *catholicum dogma, neminem* scilicet *extra catholicam cclesiam posse salvari,* et *contumaces* adversus eiusdem Ecclesiae auctoritatem, efinitiones, et ab ipsius Ecclesiae unitate... *pertinaciter divisos*, aeternam non osse obtinere salutem » (D. 1677). — Cf. n. **86**[6] applicationem circa « eos qui vincibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant, quique natu- lem legem eiusque praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo ser- ntes ac *Deo oboedire parati,* honestam rectamque vitam agunt ».

In *Syllabo* damnantur propositiones 16 et 17 (D. 1716 sq.) indifferentismi :

vel absoluti : « Homines in cuiusvis religionis cultu viam aeternae salutis ternamque salutem assequi possunt » ; — vel moderati : « Saltem bene speran- m est de aeterna illorum omnium salute, qui in vera Christi Ecclesia nequaquam rsantur ».

In *schemate Concilii Vaticani.*

(Cp. 7; Lac. 7. pp. 569 et 591) : « Dogma fidei est extra Ecclesiam salvari nemi- m posse » ; et statim, circa laborantes ignorantia invincibili, explicatur quomodo men cum Ecclesia connecti valeant.

86. Quaenam asseritur necessitas Ecclesiae?

1) *In genere* distinguendae sunt necessitas praecepti et necessitas medii, quae et ipsa potest esse absoluta vel relativa.

A) *Necessitas praecepti,* etiam divini, oritur ex aliqua praescriptione superioris, *extrinsece* superaddita naturae rerum : finis ergo et res agenda non intrinsece connectuntur. Proinde obligationis, quam superior suo libero mandato instituit, potest esse cessatio, exemptio, dispensatio, abrogatio. Solos moraliter adultos obligat; potest superaddi, etiam multipliciter, necessitati medii.

B) *Necessitas medii* ea est, qua finis ita *intrinsece* connectitur cum re agenda (seu ei subordinatur in ordine executionis) ut sine ea obtineri nequeat. Extendi potest et ad infantes usu rationis nondum praeditos.

α) *Absoluta* est, ubi ipsa essentia finis talem connexionem *metaphysice* requirit. Ipse ergo Deus, si libere voluerit instituere finem, nequit velle ut obtineatur absque tali medio absolute necessario.

β) *Relativa* est, ubi superioris voluntas instituit libere inter finem et media connexionem, *intrinsecam* quidem eorum naturis, sed *non necessariam ex se.* Inde inter plura media, abstracte *possibilia,* Deus libere eligit ea quae ut concrete necessaria instituit, sicque eorum naturas intrinsecus ordinat vel elevat. Ipse quoque potest de exceptionibus aut suppletivis *remediis* curare. Obligatus autem ad finem nequit dissolvere illas connexiones, aut alia media eligere : proinde, si sponte neglexerit necessaria, finem non obtinebit (Cf. Suarez *de fide,* disp. XII prael.).

2) *Applicatio :* Essentia salutis supernaturalis metaphysice connectitur cum elevatione naturae humanae. Proinde gratia sanctificans (seu « divinisatio ») est medium absolute necessarium (Trid. sess. VI, cp. 7 D. 799 sq.); eam ergo nihil supplere potest.

Quoniam vero Deus in Christo ita connexiones instituit ut gratia sanctificans obtineretur de se solummodo per Ecclesiam, libere (1) *Ecclesiam fecit medium necessarium* salutis. Connexio ergo saltem interna cum Ecclesia est medium necessarium ut animabus gratia infundatur; manifestatio vero *externa* vel etiam conscientia illius participationis ubi inculpabiliter fit impossibilis, suppleri potest remediis, i. e. actibus

(1) « Ecclesiae non solum ortus, sed tota constitutio ad rerum *voluntate libera* effectarum pertinet genus : quocirca ad id, quod *revera* gestum est, iudicatio est omnis revocanda, exquirendumque non sane, quo pacto una esse Ecclesia *queat*, sed quo unam esse *is voluit qui condidit* » (Leo XIII, *Satis cognitum*, 1896; D. 1954).

ıternis, seu *voto*. In hoc voto includitur voluntas seria adhibendi *omnia ıedia* quae Deus constituerit et manifestaverit adhibenda. Tali voto, le etiam qui non cognoscit explicite singula media, iam illa cuncta ıscipit implicite. Proinde per gratiam, quae illos fidei caritatisque ctus praevenit et elevat, iustificatur et fit salutis capax, participata iam inconscie vita Ecclesiae (*infra*, th. XXX).

3) *S. Thomas* explicite doctrinam illam de vi voti, etiam impliciti, luries exponit :

« Aliquis per virtutem Spiritus Sancti consequitur *effectum* baptismi... inquanm cor per Spiritum Sanctum movetur ad credendum et diligendum Deum et ıenitendum de peccatis ». (3, q. 66[11]). — Loquens vero hypothetice de iis « qui lvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta », dicit : « Etsi non habuerunt fidem xplicitam [etiam Mediatoris], habuerunt tamen *fidem implicitam in divina Provi-ıntia*, credentes Deum esse liberatorem hominum *secundum modos sibi placitos* secundum quod aliquibus *veritatem cognoscentibus* Spiritus revelasset » (2ª 2ae, 2, a. 7, 3m). — Cuilibet vero homini tale implicitum votum proponi tenet, ubi iis primum [quod putat esse cum primo rationis usu] cogitat « deliberare de ipso : et si quidem seipsum ordinaverit ad debitum finem per gratiam consequir remissionem *originalis* peccati » (1ª 2ae, q. 89, a. 6). — Ratio vero datur : quoniam ad divinam Providentiam pertinet, ut *cuilibet* provideat de *necessariis l salutem* ». Propterea « ei, qui inter bruta animalia nutriatur, Deus per *internam spirationem revelaret* ea quae sunt ad credendum necessaria. » (*De verit.*, q. 14, 11, 1m).

4) *Vis autem illius voti* impliciti (et ea, quae ex eo sequitur, connexio ım Ecclesia) *dissolvitur*, ut patet, si quis, dissipata priore ignorantia el impossibilitate, actu renuat formalem Ecclesiae Christi communio-ım. Ipso enim facto, iam decidit a voluntate sua sincera adhibendi *ınnia* media : mutatur condicio eius, quia et voluntas erga Deum ıtata est. Solo enim voto submissionis universalis sub voluntate Dei velantis iungebatur implicite Ecclesiae, sed, ubi culpa deliberata luntati divinae restitit et ergo dona Dei gratuito infusa reiecit, statim ıiversalitas voti cessavit, et inde illius efficacitas qua Ecclesiae impli-ıe adhaerebat : deficit ergo tunc illa connexio quae insontem eum et r gratiam excitatum et elevatum coniungebat cum Ecclesia.

5) Ipsa ergo Ecclesia *non potest dispensare* ab illa obligatione. ıristus enim, et non sponsa, libere media determinat, quibus vitae vinae foecunditas communicatur ad eos concipiendos et pariendos ios, qui nascantur « non ex voluntate carnis neque ex voluntate viri, d ex Deo ». — Omnibus Dei filiis genitrix est legitima illa sponsa ıristi, *Sancta Mater Ecclesia*. Sed de quibusdam potest ignorare aut

dubitare per accidens utrum ipsa eos conceperit necne (Is. 49[15-21], 54[1-3] 60[1-10]; cf. Gal. 4[26s]. — Cf. th. XXX ss).

6) Unde *Pius IX* (9 Dec. 1854) : « Pro certo habendum est, qui vera religionis ignorantia laborent, si ea sit invincibilis, nulla ipsos obstring huiusce rei culpa ante oculos Domini. Nunc vero *quis* tantum sibi arro get, ut *huiusmodi ignorantiae designare limites queat* iuxta populorum regionum, ingeniorum aliarumque rerum tam multarum rationem e varietatem? Enimvero, cum soluti corporeis hisce vinculis videbimu Deum sicuti est, intellegemus profecto quam arcto *pulchroque nex miseratio ac iustitia divina copulentur* ». (D. 1647). — Explicitius iden Pontifex, in Encyclica *Quanto conficiamur* (10 Aug. 1863), declarabat « *Notum* Nobis Vobisque est, eos qui invincibili circa sanctissimam nos tram religionem ignorantia laborant, quique naturalem legem eiusqu praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servantes ac *De oboedire parati*, honestam rectamque vitam agunt, posse, divinae luci et gratiae operante virtute, *aeternam consequi vitam* ». (D. 1677). Cu vero statim eodem loco addat : « *Notissimum* quoque est catholicu dogma, *neminem scilicet extra catholicam Ecclesiam posse salvari* » clare docet vi voti impliciti referri ad Ecclesiam per gratiam Dei igna ros illos qui sint « Deo oboedire parati ». — In concilio Vatic., pos observationes Patrum circa schematis caput VII (Lac. 7. 590 s), rel tor sic concludebat : « Omnes iustificati ad Ecclesiam sive re sive vo pertinent... ; non posse penitus vel simpliciter, ut aiunt, extra Ecclesia esse quicumque salvus fiat... Hanc (salutem) nullus consequitur qui a Christi Ecclesiam nullatenus pertinet..., i. e. qui neque spectat a Ecclesiae corpus, neque ad Ecclesiae animam » ; et citabat tum Bella minum (*de Eccl. milit.* l. III, c. 3 : « Si non re, saltem voto sunt Ecclesia, ideo salvari possunt »), tum Suarez (*de Fide*, disp. XII, sect. n. 22).

7) *Conclusio :* Praesupposita ergo pro invincibiliter ignaris illa poss bilitate implicitae et reconditae connexionis cum Ecclesia, praescind tur nunc ab omni determinatione de modo quo instituatur. Directe thes demonstratur, secundum sensum verborum quae schema Vaticanu proponebat : « Hanc [vitam aeternam] nullus consequitur qui a fid unitate vel ab Ecclesiae communione *culpabiliter seiunctus* ex hac vi decedit » (cp. VII ; Lac. 7.569) ; « Docemus, Ecclesiam... necessaria necessitate medii, quia... *communicatio Sancti Spiritus, participat veritatis et vitae* non obtinetur nisi *in* Ecclesia et *per* Ecclesiam (cp. VI ; *ib.*).

87. Demonstratio. Argumentum generale.

Ex institutione Christi, illi soli salvantur qui ad Christum pertinent ; Atqui versantes *culpa sua* extra Ecclesiam non pertinent ad Christum ; Ergo, ex institutione Christi, ii qui versantur culpa sua extra Ecclesiam, non salvantur.

1) **Maior** demonstratur *textibus* multis sive singulis sive convergentibus, qui ad vitam aeternam requirunt fidem in Christum et connexionem cum eo.

Io. 17²⁻³ : « Pater.... dedisti ei [Filio] potestatem omnis carnis ut omne, quod dedisti ei, *det eis vitam aeternam. Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant* te, solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum ». Dat ergo Filius vitam aeternam per suiipsius et Patris cognitionem. Nam « *nemo novit* Filium, nisi Pater neque Patrem quis novit, nisi Filius et *cui voluerit Filius revelare* » (Mt. 11²⁷; cf. 16¹⁷). « Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me » (Io. 14⁶).

Io. 3³⁶ : « Qui credit in Filium, habet vitam aeternam; qui autem *incredulus* (ἀπειθῶν) est *Filio, non videbit vitam*, sed ira Dei manet super eum ». 3¹⁵⁻¹⁸ : « Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam...; qui autem *non credit*, iam *iudicatus est* » (ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται). 1 Io. 5¹¹⁻¹² : « Vitam aeternam dedit nobis Deus. Et haec vita in Filio eius est. Qui habet Filium, habet vitam; *qui non habet Filium, vitam non habet* ».

Item Petrus loquitur : « Non est in alio aliquo (οὐδενί, ulli?) salus. Nec enim aliud nomen est sub caelo in quo oporteat nos salvos fieri » (Act. 4¹²).

Nequit homo *indifferenter* se habere ad Christum cognitum : « Qui non est mecum, *contra me* est ; et qui non congregat mecum, spargit ». (Mt. 12³⁰). — Inde revera « positus est hic in *ruinam* et in *resurrectionem* multorum in Israel, et in signum cui contradicetur » (Lc. 2³⁴). Inde et circa ipsum terra dividetur, accipiens ab ipso non pacem sed gladium, quoniam ipsi « domestici » ab invicem separantur propter Christi *manifestam* aut confessionem (causa salutis) aut negationem (causa damnationis). Sic Mt. 10³²⁻³⁵, Lc. 12⁸⁻⁸.

Necesse est ut homo sequatur Christum, etiam cum damno vitae et non erubescendo, publice ergo; secus, nihil proficiet, etiam si lucretur universum mundum : se ipsum perdidit (Lc. 9²³⁻²⁶).

2) **Minor** : Versantes culpa sua extra Ecclesiam non pertinent ad Christum. Notanda sunt verba « culpa sua » (cf. n. 86³⁻⁶).

Culpa est, ut dictum est, si quis sciens et volens versatur extra Ecclesiam,

i. e. si, cognoscens veram Ecclesiam Christi, renuit tamen obligationem intrandi in eam : non ergo stat in bona ignorantis fide, tolliturque ab eo excusatio. Inculpabiliter ignorans, si « Ecclesiam in voto saltem et desiderio ingrediatur », licet « ad visibilem externamque Ecclesiae communionem non spectet », fit tamen pro mensura suae cognitionis et obligationis particeps Ecclesiae. Nam « communicatio Sancti Spiritus, participatio veritatis et vitae non obtinetur, nisi in Ecclesia et per Ecclesiam. » (Lac. 7. 591; cf. schema, cp. VI; p. 569).

Respatet-ex ipsa *communicatione missionis* propriae ad Ecclesiam (cf. th. 4; parte III, n. **49** : « Sicut misit me Pater et ego mitto vos... »). Christus *media salutis* Ecclesiae, et quidem soli, commisit : « Praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur : ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται » (Mc. 16^{15}). Salutis ergo condicio duplex declaranda est ab Apostolis simul cum Evangelio : prima est ut omnes audientes credant in eorum verba, altera ut per oboedientiam in ipso externo ritu fidem suam patefaciant (cf. Act. 2^{37-42}).

Eadem ergo est *relatio salutis* ad auctoritatem Apostolorum quam ad auctoritatem Christi. Explicite Iesus : « Qui *vos* audit, *me* audit : et *qui vos spernit, me spernit* » (Lc. 10^{16}). Nequit ergo auditor Apostolorum contemnere eos, ut directe audiat Christum : hunc enim per illos vel audit, vel spernit.

Ideo condicio est *necessaria* : « Qui non crediderit, condemnabitur ». — Ultimum ergo *iudicium* determinatur secundum modum quo homines accipiant vel repellant Apostolos : « Quicumque *non receperit vos neque audierit sermones vestros*..., excutite pulverem... : tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii quam illi civitati » (Mt. 10^{14s}).

Talia loquitur qui venit « vocare non iustos sed peccatores », qui non vult mortem peccatorum sed ut convertantur et vivant, qui « omnes homines vult salvos fieri », qui undique perditam ovem quaerit. Pariter, qui instanter iubet proximum et etiam inimicum diligi, praecipit : « Si autem [frater tuus, peccator] *Ecclesiam non audierit*, sit tibi *sicut ethnicus et publicanus* » (Mt. 18^{17}), i. e., pro mente iudaica, sicut separatus a Deo et ab omni spe salutis. (Cf. in V. T. maledictiones contra Iudaeos, viventes ad morem Gentium [ethnicorum], vel hellenizantes). Statimque (Mt. 18^{18}) datam prius Petro soli potestatem *ligandi et solvendi*, quae « et in caelo » efficax erit, ad collegium Apostolorum extendit. Proinde iudicis divini *sententia ultima* ex ipso modo determinatur, quo homines cum Ecclesia agendo merebuntur, ut haec prius de ipsis auctoritative sententiam ferat.

Suprema ratio, propter quam identicae sunt relationes sive ad Christum sive ad Ecclesiam, in hoc videtur esse quod, ex institutione Christi, Ecclesia est Christi capitis *corpus mysticum* (th. 7). Nullum enim membrum ad caput refertur, nisi ad corpus pertineat. Sunt quidem alia membra quam caput, sed id omne quod a corpore separatur, ipso facto et a capite seiunctum est : ipsum enim caput est « concorporale » corpori. Non possunt ergo esse membra Christi quae non sint simul pari gradu tituloque membra Ecclesiae.

« Ad salutem obtinendam... Ecclesia Christi tantae [est] necessitatis, quantae consortium et coniunctio cum Christo capite et mystico eius corpore... Idcirco docemus Ecclesiam... esse omnino necessariam, et quidem necessitate non tantum praecepti dominici...; verum etiam medii, quia, in instituto salutaris providentiae ordine, *communicatio sancti Spiritus,* participatio veritatis et vitae non obtinetur *nisi in Ecclesia et per Ecclesiam,* cuius caput est Christus. » (Schema conc. Vaticani, cap. VI; Lac. 7. 569). Vita enim divina, a Christo dimanans, « per omnem iuncturam subministrationis communicatur » (Eph. $4^{11\text{-}16}$). Denegans ergo Ecclesiae « nexus et coniunctiones » arguitur ipso facto ut « non tenens caput » (Col. 2^{19}).

88. Confirmatur. — 1) *praxi apostolica.* Paulus et Barnabas simpliciter incredulitatem, qua eorum praedicatio repellitur, identificant cum amissione vitae aeternae : « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam *repellitis illud,* et *indignos* vos iudicatis *aeternae vitae...* » (Act. 13^{46}).

Item Paulus (Rom. $10^{9\text{-}18}$) : « Si *confitearis in ore* tuo Dominum Iesum et in *corde tuo credideris* quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris... Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut *quomodo credent ei quem non audierunt?* Quomodo autem audient sine praedicante? *Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur?*... Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi ». Saluti ergo necessaria est fides erga Christum eiusque confessio; haberi vero nequit nisi a praedicatore legitime misso (ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν) : praedicatio ergo eorum quos Christus immediate vel mediate miserit, seu Ecclesiae doctrina, accipienda est, ut medium necessarium ad fidem Christi et ad ipsam salutem. Ideo Apostoli novitatem doctrinae damnant « si quis evangelizaverit praeter id » quod ipsi docuerant (Gal. 1^{9}).

Praxis illa conformis erat verbis Domini : « Non pro eis autem rogo tantum, sed et *pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me* » (Io. 17^{20}) : medium enim quo *mediati* discipuli Christi credent, unicum designatur, nempe verbum eorum qui iam *antea* ad apostolatum electi erant. Immo Christus a sua oratione efficaci alios excludit : « non pro mundo rogo » (Io. 17^{9}). Quoniam vero statim intentum huius orationis

declaratur « ut omnes unum sint », patet praedicationem illam et fidem non posse ab Ecclesia eiusque unitate separari.

2) *parabolis :* v. g. — A) Solum « in *Domo Dei* quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis » (I Tim. 3^{15}) « *cives sanctorum et domestici* (οἰκεῖοι) Dei » (Eph. 2^{19}) congregantur; non vero extra illam. Adverte vim verbi *Domus Dei* apud Hebraeos : referebatur ad templum, extra quod nullus legitimus poterat esse cultus Dei, et toto suo sensu applicatur ad Ecclesiam quae crescit in templum sanctum in Domino (Eph. 2^{21}; cf. Mt. 16^{18}; Heb. 3^{1-6}... — *Libr. Henoch* 90^{28-30} et *Epist. Barn.* 6^{15a}).

B) Pulchre potest applicari parabola e *nuptiali foedere*. Etenim in V. T. sociale erat, sed et nationale et violatum; illud vero in N. T. Christus innovavit universale quidem et insolubile, sed *sociale* semper per unicam Sponsam quae est Ecclesia. Christo ergo legitimi haeredes non possunt gigni nisi per unam illam Sponsam legitimam. « Illa autem, quae sursum est Ierusalem, libera est, quae est mater nostra... Promissionis filii sumus ». De ceteris vero, dicitur : « Eice ancillam et filium eius : non enim haeres erit filius ancillae cum filio liberae » (Gal. 4^{26-30}). Cf. Cyr. Hier. *Catech.* XVIII, 27 (Mg. 33. 1048c).

89. Traditio saepe non solum thesim docet sed et ipsorum argumentorum vim promulgat. — 1) *E Patribus :*

A) Ignatius a salute omnes excludit qui per schisma aut per haeresim separentur ab episcopo v. g. *ad Philad. :* 3^{1-3}.

« (1) Abstinete ab herbis noxiis (= 2^{1} fugite divisiones et pravas doctrinas), quas Iesus Christus non colit, quia non sunt plantatio Patris... (2) *Quotquot enim Dei et Iesu Christi sunt, hi sunt cum episcopo;* et quotquot paenitentia ducti, redierint *ad unitatem Ecclesiae, et hi Dei erunt* ut secundum Iesum Christum vivant. (3) Ne erretis, fratres mei : *si quis schisma facientem sectatur* (εἴ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ), *regni divini haereditatem non consequitur;* si quis ambulat in aliena doctrina, cum Passione non communicat » (cf. *ibid.*, 4 et passim). — *Ad Trallianos :* 2^{2} « *Necessarium est...* ut sine episcopo nihil agatis... — 6^{1} Solo christiano alimento utimini, ab aliena autem herba abstinete, quae est haeresis... 6^{2} : quod qui ignorat, libenter *accipit in voluptate noxia mortem.* — 7^{1} A talibus igitur vos custodite. Hoc autem fiet, si nec inflati nec avulsi fueritis (οὔσιν ἀχωρίστοις, i. e. si inseparabiles sitis *a Deo Iesu Christo et episcopo et praeceptis apostolorum.* — 7^{2}... *qui sine episcopo et presbyterio et diaconis quidpiam agit, is non est mundus in conscientia* ».

B) Irenaeus :

« *Spiritus Sancti... non sunt participes omnes qui non currunt ad Ecclesiam, sed semetipsos fraudant a vita* per sententiam malam et operationem pessimam. *Ubi enim Ecclesia, ibi et Spiritus Dei;* et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis

ratia : Spiritus autem veritas. *Quapropter qui non participant eum, neque a amillis matris nutriuntur in vitam,* neque percipiunt de corpore Christi proce- entem nitidissimum fontem » (*Adv. Haer.* l. III, 24, 1; Mg. 7. 966). — Cf. l. IV, . 33 (praesertim nn. 6 et 7) de iudicio contra « pseudoprophetas... mentientes dversus Deum » et contra « eos qui *schismata* operantur, qui sunt inanes, non abentes Dei dilectionem, suamque utilitatem potius considerantes quam *unitatem 'cclesiae*, et propter modicas et quaslibet causas magnum et gloriosum corpus hristi conscindunt et dividunt et quantum in ipsis est, interficiunt... », denique ontra « omnes eos qui sunt extra veritatem, id est qui sunt extra Ecclesiam » Mg. 7. 1076).

C) CYPRIANUS primus cognoscitur qui scripserit : « Salus extra Ecclesiam non est » (epist. 73²¹; H. 795³). Mens eius clara est :

« Adulterari non potest sponsa Christi...; *haec filios regno quos regeneravit assi- nat.* Quisque *ab Ecclesia segregatus,* adulterae iungitur, *a promissis* Ecclesiae eparatur, *nec perveniet ad Christi praemia qui reliquit Ecclesiam Christi.* Alienus st, profanus est, hostis est. *Habere non potest Deum patrem qui Ecclesiam non abet matrem.* [Arca Noe]... Hanc unitatem qui non tenet, non tenet Dei legem, on tenet Patris et Filii fidem, *vitam nòn tenet et salutem* ». (*De cath. Ecclesiae nitate*, c. 6; H. 3. 214; cf. infra, n. **300**).

D) ORIGENES, *In libr. Iosue.*

(Hom. 3⁵; Mg. 12.841) : « Nemo semetipsum decipiat : extra hanc domum, e. *extra Ecclesiam, nemo salvatur;* nam si quis foras exierit, mortis suae ipse fit us ».

E) LACTANTIUS, *Divinae institutiones.*

(l. 4, c. 30¹¹; Ml. 6.542) : « Sola igitur catholica Ecclesia est, quae verum cultum tinet. Hic est fons veritatis, hoc domicilium fidei, hoc templum Dei : *quo si quis n intraverit vel a quo si quis exierit, a spe vitae ac salutis alienus est* ».

F) S. AUGUSTINUS frequenter et multis argumentis.

α) Sic, cum concilio Zertensi (aut Cirtensi; *epist. 141*, n. 5; Ml. 33.579) : « Quisquis go ab hac *catholica Ecclesia fuerit separatus,* quantumlibet se laudabiliter vivere istimet, hoc solo scelere quod *a Christi unitate* disiunctus est, *non habebit vitam :* d ira Dei manet super eum ».

β) « *Ecclesia catholica sola corpus est Christi,* cuius ille caput est, Salvator cor- ris sui. *Extra hoc corpus neminem vivificat Spiritus Sanctus,* quia (Rom. 5⁵)... : n est autem particeps divinae caritatis, qui hostis est unitatis. *Non habent itaque iritum Sanctum, qui sunt extra Ecclesiam...* Qui ergo vult habere Spiritum nctum caveat foris ab Ecclesia remanere ». (Epist. 185⁵⁰; Ml. 33.815. Cf. *de itate Ecclesiae*, c. 4⁷; Ml. 43.395).

γ) « Christum toto corde diligas et eius Ecclesiam... Si enim de isto saeculo res *separata ab unitate corporis Christi, nihil tibi prodesset* servata integritas rporis tui ». (*Epist. 208⁷ : Ad virg. Feliciam;* Ml. 33.952).

δ) « Salus, inquit, extra Ecclesiam non est. Quis negat? Et ideo quaecumque

ipsius Ecclesiae habentur, *extra Ecclesiam non valent ad salutem* ». (Ne martyriu quidem : « extra Ecclesiam quippe occisus, caritatem non habuisse convincitur »
— l. VII, c. 44[87] (col. 238) : « Translati ad *petram* et columbae (= Spiritui Sancto sociati, accipiant remissionem peccatorum, quam *habere non poterant extr petram et extra columbam* ». (*De baptismo contra Donatistas*, l. IV, c. 17[24] Ml. 43.170).

ε) « Non potest habere, nisi in Ecclesia catholica, [quilibet salutem]. Extr Ecclesiam catholicam totum potest, praeter salutem. Potest habere honorem potest habere sacramentum, potest cantare Alleluia, potest respondere Amen potest Evangelium tenere..., et praedicare ; sed *nusquam nisi in Ecclesia catholic salutem poterit invenire*... Ego plus dico : ... si occidatur ab inimico Christi, san guinem fundere potest, coronam accipere non potest ». (*Ad Caesareenses orati* n. 6 ; Ml. 43.695).

Illius severitatis ratio frequenter exponitur ab Augustino : nemi nem nempe posse Christo capiti coniungi, qui non Ecclesiae corpor adhaereat.

G) S. Fulgentius, *de Fide* (c. 3[41] ; c. 36-38[77-79] ; Ml. 65. 692, 703 sq.

H) Pelagius II, epistula utraque ad episcopos Istriae :

(anno 585 ?) : « Quicumque in pace et unitate Ecclesiae non fuerit, Dominu habere non poterit ». — « Cum Deo manere non possunt, qui esse in Ecclesia D unanimiter noluerunt... ; si extra Ecclesiam fuerit occisus, ad Ecclesiae no potest praemia pervenire. » (D. 246 sq.).

I) Consonat ergo fidei communi *Symbolum, dictum* Athanasianum : « *Quicumq vult salvus esse*, ante omnia opus est ut teneat *catholicam fidem*, quam nisi quisqu *integram inviolatamque servaverit*, absque dubio in aeternum peribit ». — Et a finem : « Haec est fides *catholica*, quam nisi quisque fideliter firmiterque credideri *salvus esse non poterit* ». (D. 39-40).

2) **Vim traditionis fides protestantium priorum** suo quoque modo ad homi nem testatur, et clare ostendit, quam iniuste hodierni impugnen Ecclesiam Catholicam propter hanc thesim, quam ipsi diu omnino fun damentalem profitebantur.

Etenim — A) Luther et, post eum, quilibet protestantes antiqu diu, ut illam Ecclesiae ad salutem servarent necessitatem, suam finge bant Ecclesiae definitionem : omnium solorumque sive iustorum siv praedestinatorum societatem. Unde necessario « extra Ecclesiam, nul lus, iustus, nemo salvandus. Omnes qui extra Ecclesiam moriantu ipso facto damnantur ».

B) Calvinistae, per suas fidei professiones :

α) Catechismus ecclesiae genevensis (Calvin, 1545) :

« Cur peccatorum remissionem subnectis ecclesiae ? — Quia *eam nemo conse quitur*, quin et coadunatus fuerit ante populo Dei, et *unitatem cum Christi corpo*

perseveranter ad finem usque colat : eoque modo testatum faciat, *verum se esse ecclesiae membrum.* » (Karl Müller : *Die Bekenntnisschriften der reform. Kirche*, p. 126).

β) Confessio Peregrinorum Francofordiae (1554) :

« Omnibus in hanc societatem (Ecclesiam) collectis, ac *nulli extra eam,* communia sunt dona Dei omnia, quae nobis sua morte Christus acquisivit : cuiusmodi sunt remissio peccatorum... » (Ibid. p. 663).

γ) Confessio helvetica posterior (1562) :

« Communionem vero cum ecclesia Christi vera tanti facimus, ut *negemus eos coram Deo vivere* posse qui cum vera Dei ecclesia non communicant, sed *ab ea se separant.* Nam, ut extra arcam Noe non erat *ulla salus* pereunti [vel potius, cum ceteris editionibus « pereunte »] mundo in diluvio, ita credimus extra Christum qui se electis in Ecclesia fruendum praebet, nullam esse salutem certam : et proinde docemus vivere volentes non oportere separari a vera Christi ecclesia. » (Ibid. p. 198).

δ) Confessio Belgica.

(Guy de Bray, Tornaci, 1561), art. 28 (post 27m de Ecclesia) : « Credimus quod, cum sanctus hic coetus et congregatio — servandorum sit coetus atque *extra eam nulla sit salus,* neminem... sese ab ea subducere debere, ut seipso contentus separatus degat : sed omnes pariter teneri huic se adiungere eique uniri, Ecclesiae unitatem conservare, seseque illius doctrinae et disciplinae subicere. » (Ibid. p. 243).

ε) Confessio Scotica.

(John Knox, 1560), art. 16 : « *Extra hanc ecclesiam nulla est vita,* nulla aeterna felicitas; idcirco plane ex diametro *abhorremus* ab eorum blasphemiis qui asserunt, *cuiusvis sectae aut* religionis professores *fore salvos*, modo vitae suae actiones ad iustitiae et aequitatis normam conformaverint. » (Ibid. p. 256).

ζ) Confessio hungarica (1562), cp. V, n. 1 :

« Extra Iesum Christum salus nusquam... : alienos esse certo perpetuoque exitio devotos... Virtus enim salvifica... *in illis solis est efficax* qui... proinde sunt *Ecclesiae membra* quae propterea *Christi corpus* vocatur. » (Ibid. p. 426).

Confessio bohemica (1609) idem docet, sed obscurius iam, sub forma *moniti necessarii* : « *Monent* ut quisque, *salutis suae causa,* puriorem hanc Ecclesiam sive partem eius aliquam quaerat. » (Ibid. p. 472).

Observa, quomodo omnes citatae formulae necessitatem illam interpretentur de publica connexione cum visibili Ecclesiae societate.

C) Insuper omnes sectae separatae, quae retinuerunt symbolum dictum Athanasianum (supra, 1, I), eandem fidem profitebantur. Sic, usque ad recentiora tempora, *Orientales et Anglicani.*

Horum vero, ab anno 1904, in suis annuis « convocationibus » ecclesiasticis, maxima pars cleri inferioris et nonnulli in clero superiore instanter petunt supprimi formulam illam fidei, speciatim ne sic Ecclesia ad salutem affirmetur necessaria. Sic descendunt defensores « Ecclesiae latae vel inferioris » ad naturalismum recentiorum protestantium.

90. Corollaria : — 1) Habet Ecclesia, ex illa thesi, **obligationes** gravissimas (cf. Benedicti XV Encycl. *Maximum illud,* 30 nov. 1919). Etenim inde cognoscit se ita accepisse missionem *ad omnes* gentes et creaturas, ut *singulis* sit absoluta condicio, seu medium necessarium, ad salutem aeternam.

Ut ergo nulla res potest esse maioris momenti, sic nulla potest esse *responsabilitas* maior. Voluntas enim Dei salvifica, universalis, committitur applicanda per ministerium eius. Salutis aut damnationis *animarum curam* habet ex officio tum collective, tum speciatim per *eos qui praesunt* exercendam; proportionaliter quoque tanta obligatio extenditur ad omnia membra Ecclesiae. Cum enim Christus caput ita animas dilexerit ut pro eis, forma servi accepta, usque ad mortem passus sit, quomodo non « idipsum pro invicem sollicita sint membra? » (1 Cor. 12^{25}).

Ecclesia enim debet post Paulum dicere : « Si evangelizavero, non est mihi gloria; *necessitas* enim mihi incumbit. Vae enim mihi est, si non evangelizavero » (1 Cor. 9^{16}).

Omni autem *ministro Ecclesiae* missio talis incumbit ut possit loqui : « *Adimpleo* ea quae desunt passionum Christi, in carne mea, *pro corpore eius quod est Ecclesia :* cuius factus sum ego minister secundum dispensationem Dei » (Col. 1^{24}).

Nullus in Ecclesia, etiam *laicus,* licite utetur verbo Cain (Gen. 4^{9}) : « Num custos fratris mei sum ego? » Proinde magis peccat catholicus, qui, suo agendi modo, scandalum praebet, unde separati vel infideles inducantur ad contemptum verae Ecclesiae. Insuper, praeter obligationem illam *negativam* ut non noceat animabus, unusquisque habet *positivum* ex caritate officium : diligat proximum, sicut seipsum, « non solum verbo neque lingua, sed opere et veritate : *in hoc* cognoscimus quoniam ex veritate sumus » (1 Io. 3^{18}). Ad finem illum aptissime convergunt opera spiritualis misericordiae : imprimis *apostolatus orationis,* et dona pro *Fide propaganda,* sed maxime donum sui ipsius in vocatione apostolica si Deus eam eligi permittat (Cf. Bened. XV, Encycl. *Maximum illud;* Pius XI, Encycl. *Rerum Ecclesiae* 28 Febr. 1926)

2) Summa patet ex hac thesi **responsabilitas hierarchiae.** Mirum ergo, quomodo Ecclesia possit propter huius axiomatis praedicationem accu-

ari superbiae, cum potius conclusio debeat esse compassionis erga raepositos. Ipsi enim sunt « rationem pro animabus reddituri » Heb. 13[17]); indigent ergo speciali caritate et oratione (1 Th. 5[13]). Si nim cunctis fiet « iudicium durissimum his qui praesunt », quid iudex b iis requiret qui regunt « Ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine uo? » (Sap. 6[6]; Act. 20[28]). Nequeunt enim, absque gravi peccato, absti- nere et a vigilantia ut conservetur grex arceanturque lupi rapaces, et a elo propagandae fidei.

A) **Conservetur grex** (Act. 20[28]) : Ex obligatione ergo Ecclesiae, ius ori- ur ut possit debeatque (in quantum prudenter licet ad meliora) tum erversae praedicationis licentiam impedire, tum sibi vindicare plenam ui apostolatus libertatem. Affirmando utrumque illud officium et ius, on sibi contradicit Ecclesia : sed, cognoscens et demonstrans nullum sse extra se salutis medium, curat ut filii non pereant dum indebite Iesum Christum admiscent..., mortiferum pharmacum cum vino aulso » (S. Ign. *ad. Trall.* 6[2]).

Caritas ergo est, ea quae dicitur *intolerantia,* ubi errori et corrup- ioni denegantur iura veritatis, vel ubi legitima missio Christi opponi- ur falsariis et pseudo-prophetis, « qui veniunt in vestimentis ovium, ntrinsecus autem sunt lupi rapaces » (Mt. 7[14]). *Praecipitur* ab ipso Domino, nec certe verae libertati nocet : ast favet, quemadmodum diplo- matum protectio contra simulatores favet legitimae sive scientiae et rti. sive prosperitati commercii, simul ac bono publico. Quo maior utem animarum quam corporum salus, eo praestantior est cura adhi- enda ad distinguendam veram religionem et Ecclesiam ab omni frau- ulenta imitatione.

Iam in privato, *indifferentia* est absurda simul et impia, dum parita- m admittit inter veritatem et errores, salvificum et damnificum, lucem tenebras, virtutem et vitia.

Sed quomodo eam Ecclesia profiteretur? Est enim Creatoris praeci- entis praeco et interpres, Redemptoris Christi corpus et organum, nctificantis Spiritus templum et schola, vocatorum ad salutem omnium ater et magistra.

Unde Ioannes (2 epist., v. 9-10) : « Omnis qui recedit et non permanet in doc- na Christi, Deum non habet... Si quis venit ad vos, et *hanc* doctrinam non affert, ite recipere eum in domum, nec *Ave* ei dixeritis ».

De iurisdictione, etiam coactiva, in Ecclesia, cf. thesim XII.

B) **Propagandismi** vero absentia sufficit, ex hac thesi, ut iam cognosca- ibi non esse legitimam Christi Ecclesiam mentemque ubi societas

christianorum quaelibet acatholica zelo non ardeat pro conversione mundi. Nationalis ergo aut particularis Ecclesia, quae sentiret : « Necessaria sum ad singulorum salutem, et tamen minime mea interest quod ceterae gentes aut condiciones sociales ignorent veritatem nec mihi adhaerere queant propter distinctionem quam facio, graeci et barbari aut sapientis divitisque et ignari atque pauperis », illa societas christianorum ipso facto demonstraretur illegitima, et prorsus separata a Spiritu Christi. A quo Apostoli, missione accepta ad omnes, urgebantur cum summo etiam sui periculo : « Non possumus non loqui » (Act. 4[20]).

— Argumentum evolvetur in demonstranda dignoscibilitate Ecclesiae per *catholicitatem* (th. XXI; cf. n. **277, 328, 330**[2]).

A qua *culpabiliter* quicumque recedit venit citius ad hanc mentem : « Ce leur serait [christianis] une horrible *ingratitude* (sic !) de vouloir s'intéresser dans la perte des infidèles. » (Ant. Arnauld, *Première Apologie pour Jansénius;* inter Opera completa [43 vol. 1775-1783] t. 16, p. 167).

91. Scholia : — 1) Separatorum ab Ecclesia mentes possunt esse valde diversae. Generatim tamen prior cura sit ut recte, ante omnem argumentationem, suam ordinent voluntatem ad Deum.

A) *Optima* enim condicio eius qui sic disponatur : *Ubicumque sit vera Dei religio* (*legitima Christi Ecclesia*), *paratus sum et volo cum auxilio Dei omnia facere ut ad eam admittar.*

Sic enim praecavetur periculum culpae formalis contra fidem : quae saepius committitur, si intellectus illuminetur, non praeparata voluntate.

Aliunde vero homo perfecta tunc caritate per gratiam Dei dispositus etiamsi postea diu (aut, per accidens, semper) nequeat percipere intellectu falsitatem suae religionis, iam tamen « seipsum ordinavit ad debitum finem per gratiam » (S. Th. 1^a 2^{ae}, q. 89[6]) : et vi saltem illius voti quamdiu durat, participat ab Ecclesia Christi possibilitatem salutis.

Denique, ut patet, talis proxime disponitur ad externam quoque participationem verae Ecclesiae, ut primum eam dignoscet.

B) *Pessima* vero condicio putantis : Meam religionem (aut Ecclesiam) etiamsi aperte cognoscam quod sit *falsa, nunquam deseram.* Excusatio bonae fidei pro sic obstinato deficit, sive iam cognoscit ubi sit legitima Ecclesia eamque refugit, sive dubius renuit seriam de veritate inquisitionem ne ad conclusionem adducatur. Ignorantia enim affectata, in tali materia, est de se peccatum grave.

C) *Practice* multi separati sistunt in hac *mediocri* conclusione : « Catholica Ecclesia certo est via *perfectior;* mihi tamen, qui non sum obligatus ad perfectiora, non est obligatoria ». Sic dispositi, propter mali

formatam conscientiam, possunt per accidens excusari a gravi peccato. Saepius tamen motivum, propter quod retrahuntur a « perfectiori » via, implicat materiam peccati saltem venialis. Minus tamen solent adiuvari disputatione; multum autem, sollicitudine quae ducat eos ad quaerenda perfectiora. Saepe revera homines sinceri, diu immorantes in hoc gradu (secunda classis in *Exercitiis*), convertuntur dein ut primum elevati sunt ad gradum perfectae caritatis (tertia classis). Si tamen quandoque haereant, reputantes missionem sibi a Deo reservari inter fratres suos errantes, adducendi sunt ad hoc ut meditentur quomodo media supernaturalia orationis, post factam Dei voluntatem, futura sint pro ceteris etiam fratribus separatis multo efficaciora quam humana prudentia.

2) Catholicus vero, legitimae Ecclesiae filius extra quam salus esse nequit, frequenter cogitet quam gratuito vocatus sit in viam rectam et in admirabile lumen Dei. Suam autem ad Christum, Ecclesiae sponsum, gratiarum actionem confirmet humili docibilique studio et praxi suae fidei, benigna compassione zeloque activo erga proximum.

Sibi dicta noverit verba Vaticani : « *Minime par* est condicio eorum, qui per caeleste fidei donum catholicae veritati adhaeserunt, atque eorum qui ducti opinionibus humanis falsam religionem sectantur; illi enim, qui fidem sub Ecclesiae magisterio susceperunt, nullam unquam habere possunt iustam causam mutandi aut in dubium fidem eandem revocandi » (sess. III, cp. III et cn. 6; D. 1794, 1815).

3) Mixta autem *matrimonia* cur Ecclesia abhorreat, patet ex hac thesi. Constat pariter de immanitate peccati, si pars catholica permittat liberos institui extra Ecclesiam. Parens enim, cum ante omnia debeat natos ad vitam aeternam dirigere, directe eos extra viam unicam deserit. Si tamen, ex aliqua fraude, acatholicae partis promissiones violentur, cura sit ut ipse catholicus parens instrumentum sit quo Ecclesia « ad se invitet qui nondum crediderunt » (*Vatic., ibid.*).

Sectionis II Conclusio Generalis.

Ecclesia est societas ordinis supernaturalis.

92. De *essentia* entis supernaturalis, breviter sed satis dictum est n. **85.** Hic solum fit *applicatio* ad societatem.

Demonstratio. — 1) Societas quaelibet specificatur *fine* et *principio activo;*

Atqui Ecclesiae finis (th. 4) et principium socialis activitatis (th. 7 sunt ordinis supernaturalis.

Ergo iure Ecclesia dicitur esse ordinis supernaturalis : i. e. essentia eius excedit simpliciter et absolute omnem captum ipsumque votum naturae hominum socialis.

Ad minorem : Finis enim Ecclesiae, e complexu thesium 4-9, elucet gloria Dei et Christi, supernaturaliter procurata in hominibus, Christo incorporatis et deiformibus factis.

Principium vero proprium activitatis socialis in Ecclesia est ipse Spiritus Sanctus, ita praesens et inhabitans, agens et sanctificans, ut Ecclesia sit corpus Christi.

2) Eodem sensu, Ecclesia iure dicetur, sub Christo theandrico, et ipsa *theandrica*. Capitis enim vitam corpus participat : in ipso eliciuntur operationes, quae sunt simul Dei et hominis, divinae et humanae, i. e. theandricae. Sed titulo plane diverso. Unio enim hypostatica Dei et hominis in capite Ecclesiae Christo, per aliquam solum umbram seu analogiam producit sui imitationem in corpore, nempe per assimilationem *adoptivam* (1 Io. 3^2). Per Ecclesiam Spiritus Dei manifestat historicam sui in mundo activitatem, cum ipse in ea vivat (2 Cor. 6^{16}) : quae unio, hypostaticae absolute inferior, naturam tamen humanam simpliciter transcendit (1 Cor. 6^{17}). Patet inde, quam falsa sit modernistarum assertio : « Deum subiectum historicum minime censendum esse » (Pius X, *Pascendi,* D. 2072).

3) Insuper multa possunt in Ecclesia proprie supernaturalia enumerari :

A) Immediatus Ecclesiae *auctor* est Christus theandricus, electione divina sponsam sibi instituens quae filios Dei pariat.

B) *Mediis* Mater illa supernaturalibus ditata est, ut per ipsa vitam supernaturalem producat aut renovet aut amplificet : ei, et quidem soli, sacramenta gratiae efficacia commissa sunt.

C) *Fructus* vero vitae sincerae in Ecclesia sunt et ipsi supernaturales : nempe omnium virtutum actus, sive in ordine morali, sive in ordine theologali fidei, spei et caritatis. Qui fructus tales sunt ut Ecclesia inde habeat « *divinae* suae legationis testimonium irrefragabile : ob eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis foecunditatem » (D. 794; *infra*, th. XX, n. **339** ss.).

D) *Membra* denique Ecclesiae, cum sint homines e natura quidem ceteris pares, non tamen incorporantur nisi privatim supernaturaliter prius renascantur et socialiter coniungantur vinculis supernaturalibus. De socialibus illis vinculis per auctoritatem supernaturalem statim agetur in sectione III tum huius partis (pro tempore apostolico) tum secundae partis (pro perdurante Ecclesia).

Ecclesia ergo supernaturalis est :

Origine et destinatione ;

Activitatis principio, mediis et efficacitate ;

Materiae socialis elevatione individua ;

Vitae etiam socialis principio ultimo (praesentia Spiritus Sancti activa).

4) Inde, — A) in *schemate Concilii Vaticani* (cp. 3 ; Lac. 7.568), haec proponebatur definitio :

« Cum autem his bonorum divitiis in Ecclesia *homines* per Spiritum Sanctum *augeantur*, atque his eiusdem Sancti Spiritus *nexibus* in unitate *cohaereant*, Ecclesia ipsa spiritualis societas est atque ordinis omnino *supernaturalis*. »

B) Leo XIII, *Immortale Dei* (1 nov. 1885) :

« Haec societas, quamvis ex hominibus constet non secus ac civilis communitas, tamen propter *finem* sibi constitutum atque *instrumenta* quibus ad finem contendit, *supernaturalis* est et spiritualis ; atque idcirco distinguitur ac differt a societate civili. »

Satis cognitum (29 Iun. 1896) :

« Ecclesia societas est *ortu* divina ; *fine* rebusque fini proxime admoventibus *supernaturalis*. » (D. 1959).

C) Assertum ergo potest dici *proximum definitioni*.

5) COROLLARIA : — A) Sicut ergo elevatio supernaturalis naturam non destruit sed perficit, ita quaecumque sunt societati naturali necessaria aut conformia, non ut politicae sed ut hominum societati, iudicentur

pariter societati supernaturali necessaria aut conformia. Non autem vicissim. Quae enim gratuito Deus supra naturam confert, ea non possunt in ipsa natura requiri. Nam in maiore minorem comprehendi perfectionem, non autem reciproce, facile intellegitur.

B) Nunquam ergo, ex dicendis mox de auctoritate in Ecclesia, philosophus poterit argumentari a pari ut determinet quaenam debeant esse meliores constitutiones politicae in ordine naturali.

C) Nec licebit ad mere naturalia socialem restringere constitutionem societatis illius quam Deus naturae libere superstruxit. Nunquam enim conclusio vel systematica vel mere philosophica poterit sive a priori sive a pari condicionem auctoritatis et subditorum in societate supernaturali determinare vel limitare. Omnia sunt e divino consilio exspectanda, quod vel e Christi dictis gestisve vel e manifesto specialis Providentiae signo innotescat.

Ecclesia enim est *Regnum Dei inchoatum* : Domini ergo Regisque inquiratur et fiat voluntas sicut in caelo et in terra.

PARTIS PRIORIS SECTIO TERTIA.

De auctoritate in Ecclesia Christi.

93. Hucusque constat aliquam in primaeva Ecclesia ex institutione
ristí exstitisse auctoritatem (supra, n. 28 et 41), prout necesse est in
ni hominum societate (n. 26). At quisbusnam illa auctoritas commissa
t? Et quid potestatis in se continet? His quaestionibus nova hac sec-
ne respondebitur. Capite priore agetur *de apostolica missione in
nere;* posteriore, *de speciali Petri* missione (th.XIV-XVI).

Capite priore, post probatam Collegii apostolici *institutionem* (th. X),
quirendum erit, quaenam ei fuerint collatae *potestates* (th. XI-XIII).
eologo enim historicus auctoritatis usus (seu eius per saecula exerci-
m) minoris interest, quam eius *origo* (collatio) et virtualitates. Ius
im facto praestat.

Ideo sciendum est, non solum quid auctoritas illa de facto egerit, sed
gis quaenam fuerint ab initio constitutiva illius potestatis.

Propterea quoque licebit, absque principii petitione, de posterioribus
oque applicationibus scrutari : utrum fuerint principiis conformes,
ne. Inter homines enim, quotiens nova pro Statibus Constitutio con-
ur, multa praevidentur (v. g. contra perturbatores) et praecaventur,
ae nondum sunt hic et nunc e factis historice necessaria : at ius pro-
lgatur, aliquando appellandum; dein vero, datis post annos casibus
ncretis, iurisperiti examinant quaenam solutio in constitutionibus
aecontineatur, explicitius demum declaranda propter hodiernam
cessitatem. A pari, ex eo quod Ecclesia cognoscitur perpetuo dura-
ra (th. V), iure in prima auctoritatis ecclesiasticae institutione virtua-
ates inquiremus, quae dein per facta evolvendae erant; ipsius quoque
storiae posteriora facta conferri possunt, ut constet fuerintne legitimae
plicationes illius potestatis seu evolutio institutioni conformis, annon.

Praecavemus solum nunc, ne determinemus in concreto quodnam sit
itimum in Ecclesia actuali subiectum auctoritatis : haec enim con-
eta subiecti determinatio nequit fieri, priusquam legitima dignoscatur
clesia. Quam solum posterior huiusce tractatus pars notificabit. Nunc
oprie statuitur, quaenam potestates pro legitima Ecclesia (quaecum-
e illa sit) iure vindicentur ex institutione Christi collatae vel deri-
tae.

CAPUT I

De Apostolica missione in genere.

Thesis X : De Apostolorum Collegio.

Christus non omnibus discipulis suis auctoritatem suae missionis co misit, sed collegio selectorum, qui inde dicti sunt APOSTOLI.

94. Praenotanda. — 1) **Finis** thesis : Thesis est praesertim expositori — A) *Naturam* enim vocationis apostolicae identificat cum auctoritati missione ipsius Christi ut legati a Deo. — B) *Originem* vero illius oste dit a sola liberaque Christi voluntate petendam, non ab ulla plebis chr tianae electione. Ne uno quidem momento, subiectum primum aucto tatis in Ecclesia fuit ante apostolos plebs. Sed directe et immedia iure divino traditur potestas Apostolorum collegio.

2) **Adversarii** : Nullus forte christianus negat specialem Apostoloru activitatem. Sed, ea quasi supposita, multi eius vel naturam vel ori nem non tam exponunt quam potius interpretantur. Modernistae, pra sertim inter protestantes, « pro suo sensu vitali », eam detorquent.

Alii enim *naturam* activitatis apostolicae, ne concipiant auctorita vam missionem, restringunt ad solam *effusionem charismaticam* qu ut « sentiunt », Spiritus Dei, absque stabili ordine et hierarchia, me occasionaliter, praedicantibus Apostolis, ceterorum conscientias ex taverit. — Sic frequenter naturalismus et modernismus « instinctu ut aiunt, conclusiones logicas acceperunt a lutheranismo, praecuntib praesertim Harnack in Germania et Aug. Sabatier in Gallia.

Alii veram sane in Apostolis missionem et quidem auctoritativa agnoscunt, sed *originem* eius, saltem partialem, « sentiunt » esse t buendam libero fidelium consensui. Ita frequentius eae, quae e Cal nismo ortae sunt, protestantium sectae, praesertim linguae anglic (*Free Churches*); ita quoque multae rudiorum sectae, quae in Rus privantur sacerdotibus (*bezpopovsty*). Thesis locum utriusque erro praeoccupat expositione positiva.

95. Argumentum I : **Ex Apostolorum gestis** (seu sub forma *regressiva* Ille societatis conditor absolutus non omnibus auctoritatem suam co

iittit, sed selectis directe a se, — 1) cuius nomine subditi inter pluri-
ios pauci, fide digni, auctoritatem exercent de facto, statim et absque
iorum controversia, — 2) et quidem minime appellantes ad populi
ectionem aut consensum, sed solum ad publica conditoris supremi
erba et gesta.

Atqui Christus, supremus nomine Dei Ecclesiae conditor, eam ita
stituit — 1) ut statim « Duodecim » inter discipulos multos de facto
uctoritatem exercuerint absque controversia, — 2) et quidem propter
ola Christi, ut legati Dei, verba et gesta valde clara et publica.

Christus ergo suam auctoritatem in Ecclesia commisit non omnibus
ed Duodecim illis.

Maior synthetice refert *condiciones* tradendae potestatis in societate
uam *autocrator* regit vel condit. Patet ipsis terminis. A fortiori et
gitime valet, ubi ipse Deus suprema sua auctoritate societatem homi-
um religiosam instituit.

Minor analysi historica Apostolicae activitatis probatur.

1) « DUODECIM » (Οἱ δώδεκα) *statim de facto exercuerunt auctoritatem.*
m enim ab initio designati nominatim (Act. 1^{13}), *collegium* distinctum
numero complendum (1^{17-25}) constituunt. Illud, quasi *synedrium*
ovum, totam societatem docet et regit et praxi colendi Dei instruit.
ec ulla fit *controversia* de iure auctoritatis : ceteri audiunt, oboediunt,
lhaerent ritibus. Peccantes castigantur (5^{3-9}) (Cf. th. II, n. **28**). Duo-
ecim illi tunc creduntur revera fide digni (*supra*, n. **38**).

2) PROPTER SOLA *verba et gesta legati a Deo Christi.* Ad illam unice
issionem appellant, nunquam vero ad designationem quam a populo
ceperint. Pariter ii qui postea ad eorum collegium aggregantur. Ipsi
ua natura potius tendunt ad desperationem, minime ad fraudem : indi-
ebant nuper frequenti Christi adhortatione ne respicerent retro.

Docent, quia *testes* sunt (μάρτυρες), *iussi a Christo* : « Eritis mihi
ρτυρες... usque ad ultimum terrae », et ad hoc transmutati sunt per
virtutem (δύναμιν) supervenientis Spiritus S. » (Act. 1^{8}) ; — *testes resur-
ctionis* : « Iesum ressuscitavit *Deus*, cuius omnes nos testes sumus »
^{22}, 2^{32}, 3^{15}), una cum Spiritu S. (5^{32}), blasphemi ergo gravissime, si fal-
m testentur. Nam « *non omni populo* sed testibus *praeordinatis*
ροχειροτονημένοις) a Deo, NOBIS *praecepit* praedicare populo et testifi-
ri (διαμαρτύρασθαι) » ($10^{41\text{-}5}$) : « Vos μαρτυρεῖτε, quia ab initio mecum
tis » (Io. 15^{27}).

Agunt constanter IN NOMINE IESU Christi, ubi auctoritatem exercent,
g. Petrus post primum Pentecostis sermonem : « Baptizetur unus-

quisque vestrum in nomine Iesu C. » (Act. 2^{38}, $8^{12\text{-}16}$, 10^{48}); vel idem para lytico : « In nomine I. C. Nazareni surge et ambula » (3^{6}), aut synedric « In nomine D. N. I. C. Nazareni, quem vos crucifixistis..., in hoc is astat coram vobis sanus » (4^{10}). Ideo proprie eis prohibetur « ne ulti loquantur *in nomine hoc*... Ne omnino loquerentur neque docerent *nomine Iesu* » ($4^{17\text{s}}$). Ne tentat quidem synedrium, ut deneget eoru ex Iesu missionem : idem facile successisset, cognita Apostolorum pe passionem fuga, nisi iam publice de illa missione constitisset. Paul quoque praecipit in nomine I. C. (16^{18} ; cf. 19^{5}). Ii vero qui *absque mi sione* « nomen Iesu » pro exorcismo invocant, pessumdantur ($19^{13\text{-}17}$).

Resistunt ergo Apostoli synedrio, non politice sed *propter suam Christo missionem*. Nequeunt synedritas « potius audire quam Deum non possunt non loqui ($4^{19\text{s}}$). Nam « oboedire oportet *magis Deo* qua hominibus » (5^{20}).

Didactice etiam rationem auctoritatis suae evolvunt. *Ministri* eni sunt Christi : a Christo auctoritas eorum descendit, per Ipsum exercendi ad Ipsum referenda : « Unicuique nostrum data est gratia *secundu mensuram donationis Christi*... *Et ipse dedit* quosdam quidem Apost los... » (Eph. $4^{7\text{-}11}$). Ideo de novis adiutoribus ipse invocatur : « Opo tet... testem resurrectionis nobiscum fieri... Tu, Domine καρδιογνῶστ ostende *quem elegeris* » (Act. $1^{22\text{-}24}$). Paulus ipse non accensebitu nisi iubente Domino : « Vas *electionis* est mihi iste, ut *portet nom meum*... » (9^{15}), et dein praedicatores non legitime designatos conde nat, iam in 2 Th. « Denunciamus autem vobis, fratres, *in nomi D. N. I. C.*, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante *inordina et non secundum traditionem* » (3^{6}), vehementius autem in Gal. 1^{6} Nihil enim in Ecclesia legitimum erit, nisi in Christo, per Ipsum et Ipso, *in nomine eius* (1 Cor. 6^{11}) : « *Omne quodcumque facitis*, verbo aut in opere, *omnia* in *nomine Domini I. C.* » (Col. 3^{17} ; Eph. 5^{20}).

Maxime ergo auctoritas e Christo pendet et procedit. Ad Ecclesi quidem utilitatem et singulorum in ea instituitur, sed non ex eoru delegatione : « misit Christus » (1 Cor. 1^{17}).

3) Confirmatur e *psychologia* Apostolorum. Secundum iudaica credentium formationem, ne concipere quidem poterant, quomodo hon non « missus a Deo » sine blasphemia auderet ministerium de divin exercere : « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a De tamquam Aaron » (Heb. 5^{4}). Omnium tunc piorum mentibus adera maledictiones antiquae et recentes ipsius Christi contra pseudo-propl

s. Universalem illam psychologiam ii testantur, qui interrogant Ioan-m Baptistam vel Christum *docentem* : « In qua potestate haec facis? quis tibi dedit hanc potestatem? » (Mt. 21^{23}, Mc. 11^{28}, Lc. 20^{2}). Res-nsio vero Christi et timor ac confusio adversariorum demonstrant, n potuisse *verum* concipi prophetam, qui mittatur « ex hominibus » non « de caelo » (Mt. 21^{26}, Mc. 11^{32}, Lc. 20^{6}). « Non potest homo cipere quidquam, nisi fuerit ei datum de caelo » (Io. 1^{20-27}, 3^{27}). ropterea quoque, cum tantam curam Christus habuerit, ut de seipso tenderet testimonium Patris (v. g. Io 5^{36s}), caecitas Iudaeorum severe mnatur. Apostoli ergo, simplices in fide et sinceri, dum suam asse-nt a Deo missionem, ab omni Christiano sunt credendi.

Ipsi revera *Iudaei* nunquam eorum a Christo designationem impu-nant, sed Iesu Nazareni missionem. Is enim si credatur Messias, iam quit apostolica auctoritas disputari.

96. ARGUMENTUM II : **Ex ipsius Christi verbis et gestis** (sub forma magis *ogressiva,* per verborum Iesu analysim).

Christus revera ita locutus est et egit, ut auditores intellegere berent missionem directe communicari ab Ipso ad eos quos ipse legerat. Patet — 1) ex eorum electione; — 2) ex apostolici collegii stitutione; — 3) e verbis quibus Christus suam in eorum electione ertatem extollit; — 4) e tradita missione. — Confirmatur titulo Apostolus ».

1) *Electio* pariter a tribus synopticis ea describitur quae tota pro-dat e Christo, ad finem communicandae missionis apostolicae.

Mc. 3^{13-16} : « Et ascendens in montem, *vocavit ad se quos voluit ipse* (καὶ προσκα-ται οὓς ἤθελεν αὐτός) : et venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo ἱ ἐποίησεν δώδεκα, ἵνα ὦσιν μετ' αὐτοῦ), et ut mitteret (ἀποστέλλῃ) eos praedicare. Et dit illis potestatem curandi infirmitates et eiciendi daemonia [Hic, in graeco, ditur : Καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα]. Et imposuit Simoni nomen Petrus... »

Mt. 10^{1s} : « Et convocatis duodecim discipulis suis (Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα ητὰς αὐτοῦ) dedit illis potestatem... Duodecim autem *Apostolorum* (Τῶν δὲ δώδεκα στόλων) nomina sunt haec : Primus, Simon qui dicitur Petrus... Hos duodecim sit Iesus. Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν. »

Lc. 6^{13s} : « Vocavit discipulos suos (προσεφώνησεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ) : et elegit odecim ex ipsis (καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα), quos et Apostolos nominavit : nomem quem cognominavit Petrum,... »

2) *Collegium* sic constituitur eorum qui non solum sint discipuli per cellentiam, sed associentur ministerio Iesu. « Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δεκα ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν..., καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν σιλείαν. » (Lc. 9^{1s}).

Prorsus ergo distinguuntur ab illis septuaginta duobus qui missi nem quidem ab ipso Domino accipiunt, at omnino determinatam restrictam : « Alios septuaginta duos... misit *ante faciem suam* i omnem civitatem et locum quo erat *ipse* venturus » (Lc. 10^{1}). Colle gium vero Apostolorum *ordinarie* associatur cum ipso ministerio Iesu « Ipse iter faciebat per civitates et castella, praedicans et evangelizan regnum Dei : et duodecim cum illo (καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ) » (Lc. 8^{1}).

Inde missio Apostolorum, licet non sit exclusiva sed adiutores ministros admittat, immo requirat (« Rogate ergo *Dominum* messis *mittat* operarios » Mt. 9^{38}, Lc. 10^{2}), distinguitur tamen vi *selection* specialioris, quae tota *a Christo* est, non ab hominibus.

Collegialiter οἱ δώδεκα designantur sive in *Synopticis* : Mt. $10^{1,2,5}$, 11 19^{28} (*synedrium* iudicum), 20^{17}, $26^{14,20,47}$; Mc. 3^{14}, 4^{10}, 6^{7}, 9^{35}, 10^{32}, 11^{1} $14^{10,17,20,43}$, Lc. 9^{12}, 18^{31}, $22^{3,47}$, sive alibi : Io. 20^{24}; Act. 6^{2}; 1 Cor. 15 Apoc. 21^{14} (*Ascensio Isaïae* 4^{3}); οἱ ἕνδεκα : Mt. 28^{16}; Mc. 16^{14}; Lc. $24^{9,}$ Act. 1^{26}, 2^{14} (1 Cor. 15^{5} vulg.). Pluries expresse distinguuntur cora « πᾶσιν τοῖς λοιποῖς » (Lc. $24^{9,33}$...).

3) *Libertatem suam in gratuita* eorum electione Dominus saepe co firmat. Sane eorum consensum requirit; sed non exspectat sive ipsoru sive populi petitionem.

Sic Io. $6^{67,70,71}$: « Dixit ergo Iesus ad duodecim (τοῖς δώδεκα) : ... Nonne *ego* v duodecim elegi (ἐγὼ ὑμᾶς, τοὺς δώδεκα, ἐξελεξάμην)?... Hic enim (Iudas) erat traditur eum, cum esset unus ex duodecim (εἷς ἐκ τῶν δώδεκα) » — 13^{16-18} : « Neque apost Ius maior est eo qui misit illum... ; *ego* scio quos elegerim. » — 15^{16} : « Non v me elegistis, sed *ego* elegi vos, et posui vos ut eatis... » — 15^{19} : « De mundo n estis, sed *ego* elegi vos de mundo. »

4) *Missio* Apostolorum identificatur ergo missioni Christi, ortae solo Deo. V. g.Io. 17^{18} : « Sicut tu me misisti in mundum, et *ego* mi (ἀπέστειλα) eos » ; item 20^{21}.

97. Confirmatur titulus « **Apostolus Iesu Christi** » ex proposito *mi sionem* simul et *auctoritatem*, ut a Christo ortas, declarat.

1) Ἀπόστολος *etymologice* ille est, quem alius misit (ἀποστέλλω, πέμπ cum mandatis seu munere determinato (1).

In N. T. ἀποστολή *legationem stabilem* significat : ideo, postqua Iudas ab ea cecidit, alius in « locum ministerii huius et *apostolatus* eligi debet (Act. 1^{25}) ; Paulus etiam accipit « gratiam et *apostolatu* ab oboediendum fidei in omnibus gentibus » (Rom. 1^{5}), « signaculu

(1) V. g. ἀπόστολος = στρατηγὸς κατὰ πλοῦν πεμπόμενος (Hesychius, Demosth.).

stolatus » (1 Cor. 9[2]), pro legatione ad Gentes sicut Petrus « εἰς τολὴν τῆς περιτομῆς » (Gal. 2[8]). Nuncius vero, qui ex occasione ἀγγελίαν , potius dicitur ἄγγελος, ut Ioannes Bapt. e Mal. 3[1] « ἐγὼ ἀποστέλλω ἄγγελόν μου » (Mt. 11[10], Lc. 7[27]). Ideo Iesus « ἀπέστειλεν ἀγγέλους ariam, ut pararent illi » (Lc. 7[24], 9[52]). Is ergo qui fert laetum nun- (εὐαγγέλιον), potest dici evangelista : εὐαγγελιστής, εὐάγγελος, γελίζων.

emel vox in V. T. ap. LXX (1 Reg. 14[6]) invenitur, scil. de nun- te propheta. Iudaei, post destructionem templi sub Vespasiano, ex e tabellarios dictos *apostolos* mittebant (Eus., *in Isaiam* 18[1]; h. *Haer.* XXX, 4, 11; Mg. 41.410; Iustin. *Dial.*, 17 et 108; 6.513 A. 725 B).

πόστολος *distinguitur* ab eo qui eum mittit : v. g. Io. 13[16] : « Οὐδὲ τολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν », sed agit *auctoritate eius.*

ristus ergo ipse, quem Pater misit (v.g. Io. 11[42] : « Ἵνα πιστεύσωσιν, τύ με ἀπέστειλας »), dicitur Apostolus : « Considerate *Apostolum* Ἀπόστολον) et Pontificem confessionis nostrae (τῆς ὁμολογίας ἡμῶν), m » (Heb. 3[1]). Ii etiam qui *ab Ecclesiis* localibus mittuntur, pos- dici earum apostoli : Epaphroditus est « Philippensium apostolus » . 2[26]), alii fratres sunt « apostoli Ecclesiarum (ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν) » or. 8[23]).

Apostoli Christi ii ergo sunt, ex ipso nomine, qui *a Christo* auc- ative (directe vel indirecte) mittuntur.

"*Duodecim*" dicuntur Apostoli per excellentiam titulo proprio sentiali, quem ab ipso Domino acceperunt : « δώδεκα οὓς καὶ ἀποστό- ὠνόμασεν » (Lc. 6[13]). Inde illis in Ecclesia directe et primario appro- ur nomen *Apostoli*, utpote quos ipse immediate Dominus selegit, llegium iunxit et misit.

Quoniam vero collegium illud non excludit sed requirit numerum leri (Matthias, Act. 1[20-25]), ut Iesus plures testes habeat, prop- *nomen* ad eos *extenditur* qui modo analogo, praeter Duodecim, *diate a Christo* designati sunt, et aliquando etiam, licet rarius, s qui *missionem* ab Ecclesia accipiunt ut primi inter novos audi- fidem Christi evangelicam annuncient.

Paulus vindicat sibi nomen Apostoli strictiori modo (B) quia *onem a Christo* recepit : « Paulus, Apostolus non ab hominibus per hominem, sed *per Iesum Christum* et Deum Patrem » 1[1]; 2[8]), quia « ἀπέστειλέν με Χριστός... εὐαγγελίζεσθαι » (1 Cor. 1[17]). *ne* ergo missionis est vero sensu Apostolus, licet non sit ex Duo-

decim : « Non sum Apostolus? Nonne *Christum* I. D. N. *vidi?* ». *Signa* vero illius apostolatus est fecunditas laboris : « Nonne opus meum estis in Domino? Et si aliis non sum *Apostolus,* sed tamen *vobis sum* (1 Cor. 9^{1-2}).

Distinguitur tamen a *Duodecim* (1 Cor. 15^{1}), ab « Apostolis omnibu (1 Cor. 15^{7}), tamquam abortivus : « Ego enim sum *minimus Apostolor* qui non sum dignus vocari Apostolus » (1 Cor. 15^{8-9}). *Electus* enim Domino, indiguit tamen priorum ministerio ut baptizaretur, approb tione Petri pro suo evangelio ne in vacuum curreret, et demum manu impositione post segregationem (Act. $9^{6,17}$, $13^{2,3}$; Gal. 1^{18}, 2^{2}). Modali ergo *origo* Apostolatus, licet essentialiter eadem (a Christo), disting eum « ab iis qui sunt supra modum (ὑπερλίαν) Apostolis ».

Fructibus vero, nulli inferior est per Dei gratiam (2 Cor. 12^{11-1} « abundantius illis omnibus laboravi » (1 Cor. 15^{10}). Inde ergo ma festatur « signaculum Apostolatus » : « ἡ γὰρ σφραγίς μου τῆς ἀποστο ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ » (1 Cor. 9^{2}); « Epistula nostra vos estis...; *epist estis Christi,* ministrata a nobis et scripta non atramento sed Spi Dei vivi » (2 Cor. 3^{2-3}). Missi ergo (Act. 13^{2s}) facti sunt vere et i dicti « Apostoli Barnabas et Paulus » (Act. 14^{14}).

3) *Deficientes* autem tali missione sunt « *pseudoapostoli* (1) (ψευ πόστολοι), operarii subdoli, *transfigurantes se in apostolos Christi.* non mirum : ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis; n est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velut mini iustitiae » (2 Cor. 11^{13-15}). Inde laudatur in Apocalypsi (2^{2}) Ange Ephesi : « Scio... quia non potes sustinere malos, et tentasti eos se dicunt Apostolos esse et non sunt, et invenisti eos mendaces. »

4) *Conclusio :* Essentia ergo dignitatis Apostolicae, sicut et no nis, quaerenda est ex *missione a Christo* collata : τῶν ἀποστόλων Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Iud. 17). *Duodecim* primi formale co gium Apostolorum a Domino constituti sunt. Omnes alii post Ascen nem designati, sive Matthias sive Paulus sive alii, illis primis co ciantur vel subordinantur, sed nunquam constituuntur in auctorita

(1) Unico illo loco invenitur verbum ψευδαπόστολος; alibi, is qui missionem fingit, di secundum usum V. T. ψευδοπροφήτης, v. g. Didache 11^{5} : « Abiens vero apostolus, argentum poscit, *pseudopropheta* est ». — Cf. in V. T., Ier. 14^{14} : « Falso propl vaticinantur in nomine meo : *non misi eos,* et non praecepi eis, neque locutus su eos »; Ier. 27^{15}, 29^{9} (« Non misi eos, dicit Dominus »), et passim. — Applicatio ergo est in N. T. : Mt. 7^{15},$24^{11,24}$; Mc. 13^{22}; Lc. 6^{26}; Act. 13^{6}; 2 Petr. 2^{1}; 1 Io. 4^{1}; Apoc. 19^{20}, 20^{10}; Didache 11^{5-10}, 16^{3}; Herm. Mand. 11^{1-7}.

paratam vel independentem. Unus permanet « murus civitatis rusalem novae), habens fundamenta (θεμελίους) duodecim, et in sis duodecim nomina duodecim (τῶν δώδεκα Απ.) Apostolorum gni » (Apoc. 21[14]). Non dividitur collegium apostolicum, sed alii lecti qui nomen Apostolorum participant, posteriores illis duodecim profitentur.

98. ARGUMENTUM III : **Traditio**, omnino etiam primitiva, ita semper ellexit originem omnis auctoritatis in Ecclesia dimanasse *a Christo* r *Apostolorum collegium*. Argumentum ergo proponitur non ut mere gmaticum sed ut historice quoque apologeticum.

Clemens Romanus : « *Apostoli* nobis evangelii praedicatores facti nt a Domino Iesu Christo, Iesus Christus missus est a Deo. Christus tur a Deo et Apostoli a Christo (ὁ Χριστὸς οὖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ὀστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ) : et factum est utrumque ordinatim ex volun-e Dei. » (1. Cor. 42[1-2]).

Epist. Barnabae 5[9] : « Cum autem apostolos suos (τοὺς ἰδίους ἀποστό-υς) ipsius evangelium praedicaturos *eligeret*..., tunc palam fecit se e filium Dei. » (Cf. 8[3]).

Ignatius (Magn. 7[1]) : « Dominus sine patre nihil fecit, ipse unitus, que per seipsum neque per apostolos (Ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν οίησεν, ἡνωμένος ὤν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων); ita neque vos e episcopo et presbyteris quidquam agatis. » Patet ergo fides eius divina origine missionis auctoritativae in collegio apostolico, et illud in Ecclesia.

Ignatius vero selectos illos Duodecim expresse nominat « συνέδριον natum : « sanhédrin ») τῶν ἀποστόλων » (Magn. 6[1]), « συνέδριον Θεοῦ καὶ δεσμον (collegium) ἀποστόλων » (Trall. 3[1]). Cui collegio, instituto a risto, assimilatur *collectivum* presbyterium sub episcopo : « τῷ σβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ » (Trall. 2[2], Sm. 8[1]. Forte, lem sensu, cum Lightfoot : Philad. 8[1] : « συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου »).

Constanter etiam subsequens traditio apostolicitati connectit missio-n divinam ipsius Ecclesiae et hierarchiae. Ita Iren., Tertull., Clem. xandr., etc.... Cf. theses XXII et XXXIV de *nota apostolicitatis* Ecclesia, et de successione apostolica *episcoporum*.

99. Nota : Patet, e textibus N. T. allatis, thesim esse et historice cer-a et divinitus revelatam, seu *de fide divina*.

Nullibi in recto documentis ecclesiasticis proprie definitur, quoniam directe impugnabatur. Sed est *proxima definitioni* : perpetuo enim

praesupponitur, ubi definitur sive hierarchiae auctoritas et missi inde solum probata quod apostolico collegio succedat, sive Petri pr matus inter ceteros Apostolos. Sic Concilium *Vaticanum*, sessione I pluries argumentatur v. g. in prooemio (D. 1821) : « Quemadmodu igitur *Apostolos*, quos sibi de mundo *elegerat, misit sicut ipse missu erat a Patre* (Io. 20[21]) : ita in Ecclesia sua... » ; et cap. I, in canone « Si quis dixerit b. Petrum non esse *a Christo Domino* constitutu *Apostolorum omnium principem* » (D. 1823) ; vel etiam cap. 3 : « iuri dictionis potestati, qua episcopi... *in Apostolorum locum* successe runt » (D. 1828).

Concilium *Tridentinum* pluries absque definitione citabat, ut omn bus notam et certam, formalem Apostolorum institutionem per Chri tum. v. g. sess. XXII de sacrificio Missae (D. 938, 949) : « Si qu dixerit *Christum non instituisse Apostolos* sacerdotes, anathema sit » vel sess. XXIII, de Ordine cp. 1 et 4 (D. 957, 960). Alii textus innu meri possent citari inter Clem. Rom. 42[18] (D. 42) et Leonem XI (D. 1960). *Catech. Trid.* sic interpretatur in symbolo Nicaeno-Cons vocem *apostolicam* (p. I, a. IX cp. 19).

100. Corollaria : — 1) De *collegio* Apostolorum notandum vald est, omnes de auctoritate textus referri vel ad Petrum, vel ad omn Apostolos simul, i. e. *collegialiter* determinatos, non autem ad singu los. Inde auctoritas tradita est non singulis ut seorsum (excepto Petro sed ut in unum cum Petro coalescentibus. — A) Primario constitu sunt in *collegium ;* secundario in illo collegio unusquisque particip auctoritatem, quae ipsi collegio confertur ut ad membra dimanet. B) Qui vero *separatur* a collegio (Iudas), ius simul ad auctoritatem promissiones amittit ; illud autem ius is accipiet, qui connumerat tur collegio (Act. 1[19.25-26]). — C) *Singuli* ergo personaliter aggreg sunt collegio apostolico, ratione electionis dominicae, immediate v mediate. Privilegia autem missionis et perseverantiae nulli, excep Petro, promittuntur immediate, sed mediante correlatione cum colleg apostolico. *Quamdiu ergo collegium* licet personis diversis, — *tam legitima auctoritas.*

2) *De successione collegii apostolici*, si conferretur haec thesis cu thesi V *de Perpetuitate Ecclesiae*, iam conclusio posset institui. enim societas sibi identica sit in perseverando, necesse est ut non solu materiae socialis sed et formae sit perpetuitas. Inde quasi *a pri* potest deduci necessitas ut nunc etiam inveniatur in Ecclesia aliqu

llegium in quo sit apostolici successio et auctoritas: ubi autem sit ncrete nunc illud collegium apostolicum, statim posset hic demons- ıri *a posteriori*, e factis quae ostendunt quomodo historice trans- ssio facta fuerit.

Opportunius tamen videtur, ut primum analysi evolvantur omnes testates quae in apostolica auctoritate includantur. Sic enim melius parebit quomodo missio identica exerceatur, conservata et tradita, et applicationes secundum adiuncta multipliciter varientur.

101. SCHOLION :

d hominem, exegesis ipsius Loisy, post apostasiam certo « liberata », apte est praesentari. Qui scribit (*Les Evang. synopt.* 1907, I, p. 442) post commen- a de Lc. 5[1-11] : « On (= Luc.) n'a pas souci de ce que deviennent les poissons on a eu tant de peine à ramener au bord (!!). C'est que l'équipe de pêcheurs est effet le *collège apostolique, présidé par Pierre*, et que les poissons figurent le ıde *à convertir*. » — I, p. 446 : « La pensée dominante de Luc est analogue à e de Jean [21[6-11]] à savoir : *l'unité du corps apostolique présidé par Pierre, et rument providentiel de la conversion du monde*. » — II, p. 90 sq. : « Ces oles (Mt. 18[18]) concernent le rôle des apôtres, en tant que *membres de ce collège, dans son union avec Pierre*, exerce la même autorité que lui. L'évangéliste ne sidère pas ici les apôtres comme simples croyants... Ce n'est pas au premier ı qu'il appartient de lier et de délier, mais à ceux qui sont établis docteurs et tres en Israël; dans la pensée de l'évangéliste, ce sont *les apôtres qui sont titués arbitres dans l'Église;* de plus, comme il a en vue la situation de son ps, derrière les apôtres, il désigne ceux qui, actuellement, tiennent leur place... égèse protestante s'efforce d'attribuer ce pouvoir à la communauté, non aux res comme tels. Mais outre que le parallélisme de cette sentence avec la le que Jésus a dite à Pierre, contredit cette hypothèse, la nature de la chose 'y prête pas, un groupement acéphale ne pouvant être investi du pouvoir ciaire. »

nnia quae Loisy hic exponit *exegetice*, ostendunt quam clare thesis pateat in ngelio. Quae vero *systematice* addit, ut textus referantur ad mentem solius ngelistae (non autem Christi) et ad condicionem Ecclesiae sub successoribus tolorum, absque fundamento sunt et mere arbitraria. Aliunde scriptor in ipsa conclusione lucide confitetur, quomodo identificatio apostolicae successionis auctoritate episcoporum sit Evangelio conformis et ab eo requisita (cf. th. 34) : vangéliste... avait en vue l'organisation des communautés telle qu'elle exis- le son temps, où l'autorité paternelle des *épiscopes* et des *presbytres* s'était ituée à celle des apôtres » (Loisy, II, p. 91).

Thesis XI : De Apostolorum magisterio infallibili.

Vi missionis divinae, a Christo transmissae, magisterium collegio apo tolico collatum est, cum praerogativa infallibilitatis.

102. Praenotanda : I. **Notiones** : Thesis asserit Christum ita colleg apostolico suam docendi missionem transmisisse, ut eius magisteriu praeservaretur ab errore.

1) *Infallibilitas* intellegitur *immunitas ab errore* (non a peccato). D soli est metaphysice essentialis, cum *subiective* tum *didactice*. *Subiecti* enim infallibilis ille est qui nequit assentiri iudicio falso (nequit errar *Didactice* infallibilis ille est qui nequit proponere falsum (nequit acti fallere).

2) *Intellectus hominis* finitus, quotiens adaequate illuminatur *eviden* iudicii ferendi obiectiva (seu logica et ontologica necessitate, ne seips neget), totiens ab errore praeservatur ad adhaesionem *certam*. T ergo non errat. Sed non est *per se* infallibilis quoniam saepe ei et lun deficit adaequatum et impulsio inest adhaerendi ultra participatae e dentiae gradum et lumen. Religiosa praesertim in re, cum sit sublim et velatior et incommodioris conclusionis, periculum erroris maius (ut constat experientia) et simul magis nocet.

3) *De infallibilitate participata* : — A) *Optandum* ergo a priori est generi humano Deus securitatem faciat per interpretes, quos manifes didactice infallibiles : quos ergo quicumque audierit, magistros hab rei religiosae securos, quorum ergo discipulus fiat per accidens pass infallibilis, in accipiendo testimonio eorum (*in credendo propter Deu* fides non fallat).

B) *Posse* vero illud privilegium a Deo concedi, quis neget? N argumenta potestati illi divinae obstant, neque a priori vel ex parte vel ex parte hominum, neque a posteriori. Solummodo magnitudo melius ostendit, quanti faciendum sit et qua laetitia gratiarumqu Deum actione debeat accipi a genere humano, si quolibet modo fuer Deo concessum pro communi utilitate. — α) *De facto* tale quibus saltem hominibus privilegium fuisse concessum in utilitatem ceteror omnes christiani sinceri profitentur. Separati enim, sive protesta

e orientales, qui positivam ad Scripturam fidem retinuerunt, eam allibiliter proponere veritatem docent. Immo quidam exaggerant ıther, Calv.) fidei illius securitatem inconcussam. — β) Qui ergo potuit ıeservare ab errore suos interpretes in ordine *ad scribendum*, quo-do diceretur non posse eosdem pariter praeservare in ordine *ad do-ıdum?* — γ) Utrum ergo *revera* Deus voluerit ut homines, per se nibus erroribus obnoxii, ab omni tamen errore praeservarentur in ı praedicatione religiosa, id clare *signis* divinae suae voluntatis nonstrare potest.

Ɔ) Inde patet, quam illogice protestantes vel schismatici, non raro ıtra solam vocem infallibilitatis, indignentur. Accurate, in responsis, tinguatur *infallibilitas* ab *impeccantia* (1).

03. II. Status Quaestionis. — 1) Infallibilitas, assertà in thesi, decla-ur non fuisse solum *inerrantia de facto*, nempe quod nullus error in edicatione apostolica demonstretur (sicut historiarum scriptor potest ligere sententias alicuius tribunalis et observare post facta, tribunal d nunquam falso iudicasse). Vindicatur infallibilitas *de iure*, non dem debito, sed *consequente promissiones Christi.* Ad sola *asserta* ebus fidei et morum extenditur, non ad ea quae opinative solum vel ative exprimuntur.

t vero ab initio resecetur obiectio timentium ne promissa infallibilitas destruat ctatem hominis ad illud munus electi, memento Deum sane inter possibiles dos potuisse talem eligere, in quo praescientia sua universali (sive vi decre-m sive remotius scientia sua media) videat tales vel personas vel collectivi-s de facto non erraturas propter liberum donorum Dei usum; actuato vero do illo, Deus, illaesis libertatibus, manifestare et praenunciare potest homini-: personae illae vel collectivitates revera nunquam errabunt. Quod privile-ı, ut patet, Dei voluntati seu Providentiae specialissimae et liberae creantis dum illum et conservantis attribui debet; praenunciari vero et promitti potest, ic fieri de iure consequente.

) *Decretum* vero divinum communicandae infallibilitatis ad finem ali-m determinatum potest afficere — A) vel primario *personam* ut indi-ıalem, et secundario collectivitatem quae ex illis personis constituatur) vel vicissim, *collectivitatem* primario et secundario personas.

) Sic unusquisque propheta Veteris Testamenti videtur fuisse pri-io personaliter ornatus charismate praedicationis infallibiliter scri-

Quae saepe, ex ipso verbo, a Russis facile confunduntur : *népogrièchimosti*, ɔгрѣшимость. Ideo, in congressu Velehradensi II (1909), « orthodoxus » protohiereus Ialtzew vocem proponebat *bezochibotchnosti* Безошибочность (absque errore, ans. *Act. conventus Velehrad. II;* 1910, p. 18), et olim Strossmayer *nezabloudjaié-* незаблуждаемость.

bendae. *Collectio* vero prophetarum et series secundario solum e denominatione extrinseca constituitur.

B) Decretum divinum primarium de Apostolis videtur inverso conc piendum ordine. *Collegium* selectorum a Filio, ut eius missione exerceant, accipiet infallibilis praedicationis privilegium. Secundari ergo, dum ad illud collegium talis vel talis eligitur, huic personalite applicatur decretum primarium ut praedicet infallibiliter.

Idem videtur esse decretorum ordo pro serie Romanorum Pontificum Decretum primarium est : series successorum Petri erit infallibilis Decretum vero secundarium : Atqui talis eligitur in successorem Petr Et inde conclusio : talis ergo erit infallibilis.

3) Thesis haec ultimum infallibilitatis neque subiectum neque obiec tum determinat (cf. th. XXXVIII-XXXIX). Praescindit ergo tum a munei particulari Petri connexoque privilegio infallibilitatis personalis, tum charismatibus forte personaliter concessis. Asserit solum, *collegiu apostolicum* accepisse *pro suo magisterio* praerogativam infallibilitatis quam ergo singuli, propter suam connexionem cum collegio, particip bant. Inde charisma personale, distinctum ab ipsa unione permanen cum collegio apostolico, hic nec intenditur nec demonstratur.

104. III. **Nota Thesis : —** 1) Magisterium collegii apostolici fuisse, institutione Christi, infallibile, *de fide* est revelata (vide textus in argu mentis).

2) Nulla tamen fuit definitio explicita, forte ne ipsa circuli vitiosi appa rentia admitteretur. Sed thesis magisterio ordinario proponitur et un versae fide Ecclesiae creditur. Auctoritas enim cuiuslibet apostolica sententiae dirimit controversias.

Indirecte quoque, vel implicite formaliter, definitur in quibusda conciliis; v. g. :

Constantinopol. II

(Anno 553) : « Confitemur fidem tenere et praedicare ab initio donatam a mag Deo et Salvatore nostro Iesu Christo *sanctis Apostolis, et ab illis in univer mundo praedicatam,* quam et sancti Patres confessi sunt et explanaverunt sanctis ecclesiis tradiderunt... Hac igitur recta confessione, in sancta Dei catholi et apostolica Ecclesia *servanda* et *praedicanda,* si quis semetipsum ab ei communione separet, contraria ei sapiens, talis semetipsum alienans rectae fi et haereticis connumerans, iuste a sancta Dei Ecclesia condemnatur et anath matizatur. » (D. 212, Mansi IX, 201-202).

Trident.

(Sess. IV, D. 783) : « Ut sublatis erroribus, puritas ipsa Evangelii in Eccles

nservetur : quod promissum ante per Prophetas in Scripturis Sanctis D. N. I. C., ei Filius, proprio ore promulgavit; deinde *per suos Apostolos, tamquam fontem nis et salutaris veritatis et morum disciplinae,* omni creaturae praedicari iussit : rspiciensque [Sacrosancta... Synodus] *hanc veritatem et disciplinam* contineri libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ex ipsius Christi ore *ab Apos-lis acceptae,* aut *ab ipsis Apostolis* Spiritu Sancto dictante, quasi per manus aditae, ad nos usque pervenerunt... »

Traditio ergo *apostolica*, pari titulo ac libri sacri, suscipitur; proinde postolorum praedicatio videtur insigniri eadem inerrantiae nota : quae men in recto definitur, non de iure et universaliter pro omni apostolica aedicatione, sed solum pro praedicatione, quae *de facto traditio* it.

Insuper omnis professio fidei et omnis definitio conciliorum, quae ex ostolicitate vel ipsius Ecclesiae vel cuiuslibet doctrinae veritatem gmaticam demonstrat, implicite infallibilitatem collegii apostolici pro-etur. Sic in Trid. (D. 791) : « *Propter* hanc enim *regulam fidei ex tra-tione Apostolorum*, etiam parvuli... »

Conc. Vaticanum ad privilegia collegii apostolici provocabat de « ea *fallibilitate,* qua divinus *Redemptor* Ecclesiam suam... instructam se *voluit* » (D. 1839) dum Petri successores « traditam *per Apostolos* velationem... custodirent » (1836).

3) *Acatholici Orientales* thesim certo admittunt, licet rarius explicite antur verbo *infallibilitatis,* quasi suspecto. Pluries tamen asseritur in *techismo orthodoxo* metropolitae Antonii Kiovensis (Belgradi 1925). *otestantes* vel antiqui vel hodierni, positive credentes, profitentur ex nsueto eandem de Apostolis veritatem, implicite saltem. — Omnes parati, qui credunt Ecclesiam Christi ut talem ab errore praeservari, ducendi sunt ut hanc thesim considerent. Conclusionem enim suam de allibili fide totius legitimae Ecclesiae veram esse videbunt, sed pter infallibilitatem didacticam magisterii apostolici.

105. PARS PRIOR. **Confertur collegio apostolico missio docendi.** Etenim Chris-collegio apostolico — 1) et propriam contulit missionem, in qua nus docendi in ordine ad sanctificationem continebatur; — 2) et plicite apostolos iussit docere, appellans ad suam aliunde certam toritatem; — 3) et efficaciter revera ab eis intellectus est : audientes m Apostoli audacter dein docuerunt, superatis obstaculis omni-.

1) Auctoritatem missionis, quam a Patre acceperat, transmissam esse Christo ad suos Apostolos, constat e thesi praecedente. Contineri

autem in missione *munus docendi in ordine ad sanctificationem* patet :

— *e toto agendi modo, quo Christus revera docuit*, et doctrinam miraculis confirmavit, ut Patris testimonium manifestum fieret. Nam

« Circuibat castella in circuitu docens. Turba veniebat ad eum, et docebat eos Erat docens in synagoga eorum sabbatis; et ibat per civitates et castella docens Et erat docens cotidie in templo... » (Mc. 1^{21s}, 2^{13}, $4^{1,2}$, $6^{2,6,34}$, 8^{31}, 9^{30}, 10^{1}, 11^{1} 12^{35}, 14^{49}. Mt. 4^{23}, $5^{2,19}$, 9^{35}, 11^{1}, 13^{54}, 26^{55}; Lc. $4^{15,31}$, $5^{3,17}$, 6^{6}, $13^{10,22}$, 19^{47}, 21^{37}, 23 cf Io. 7^{14}, $8^{2,28}$...). « Et stupebant super doctrina eius : erat enim docens eos quasi potestatem habens, et non sicut Scribae » (Mc. 1^{22}; Mt. 7^{29}; Lc. 4^{32}; Io. 7^{46}

— *e fine* quem Christus explicite profitebatur *suae* missionis et Eccle siae instituendae : intendebat enim Regnum Dei, seu iam in terris dom nium quo et intellectus et voluntas libere Deo subderentur, i. e. sanctifi cationem (consecrationem Deo) *per fidei morumque obsequium* (cf. the sim IV). Explicite Iesus in sua generali missione includebat specificu docendi munus, sive moriturus : « Ego veni ut testimonium perhibea veritati » (Io 18^{37}), sive iam ab initio : « Ego sum via, *veritas* et vita (ἡ ἀλήθεια. Io. 14^{6}). Ipsi fatentur adversarii : « *Viam Dei in verita doces* » (Mt. 22^{16}; Lc. 20^{21}; Mc. 12^{14}). Vult enim pro suis « ut sint ipsi sanctificati *in veritate* » (Io. 17^{19}).

2) *Iesus explicite apostolos iussit docere*, appellans ad suam aliunc certam auctoritatem (ut est legatus Dei : cf. tract. *de Vera Religione* « Data est mihi omnis potestas... Euntes ergo, *docete* omnes gente (μαθητεύσατε)... *eos servare* omnia : διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν » (Mt. 28^{18} Sic ad omnes erudiendos et in perpetuum missio extenditur quam e antea commiserat particularem et praeparatoriam, ut praedicarent p sola domo Israel (Mc. 6^{7-13}; Mt. 10^{5-15}; Lc. 9^{1-6}). Qui prius « egress circuibant per castella *evangelizantes* », ac postea « convenientes Iesum renunciaverunt ei omnia quae... docuerant » (Lc. 9^{6}; Mc. 6^{3} nunc parati iam probatione et exercitio, intellegunt quid eis a Iesu pra cipiatur, dum missio ad universa extenditur (cf. th. XXI, n. **249-252**).

3) *Apostoli revera*, superato omni obstaculo, *docuerunt*, ut mult *textibus* constat, vel in posteriore thesis parte afferendis, vel iam allat (th. II, n. **28**). — Ipsa enim die Pentecostes Petrus docet, et « baptiza erant perseverantes τῇ διδαχῇ Apostolorum » (Act. 2^{42}). — Magistr tus hos persequuntur διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν (4^{2}); iubent eos καθόλ μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν in nomine Iesu (4^{18}). Apostoli autem nolu hominem potius audire quam Deum, nec possunt non loqui (4^{19s}) : id intendunt « cum omni fiducia loqui verbum... et loquebantur verbu

ei cum fiducia » ($4^{29,31}$). Immo, etiam post plagas, praecipiente Angelo tamen loquantur (5^{20}), « docebant » ($5^{21,25,28}$) : quia « oboedire oportet eo magis quam hominibus » (5^{29}). Constanter ergo, « omni die, non ssabant docentes » (5^{42}).

Tota dein *praxis* consonat. Instituuntur diaconi ut Apostoli « ministrio verbi » instent (6^{4}); dein et διδάσκαλοι. Paulus quoque vi missionis ocet (9^{15}).

106. PARS POSTERIOR. **Infallibiliter** collegium illud apostolicum magisrio suo fungi debet et fungitur.

Etenim ex eorum verbis, auditores, sub poena damnationis, Deo lente, Apostolis credere debent, quia missio eis ita divinitus communicatur, ut Deus per eos audiatur : donum enim divinum eis infunditur assistit, praecise in ordine ad inerrantem doctrinae veritatem.

Immo — 1) ipse *Christus obligat*, ut Apostolorum magisterium *sub ena damnationis* credatur. — 2) *Cur?* Quia Christi missio, e Deo ta, ita ad eos communicatur, ut *ipse Christus in eis* audiatur. — At *quomodo* illa Christi actio? *Per assistentiam Spiritus Sancti.* — Apostoli, propter illa Christi promissa, sic *egerunt* quasi infallili magisterio praediti. — 5) *Fides* iam primaeva illam eorum infallibilitem profitebatur.

Successive singula evolventur. Unumquodque per se sufficeret. Efficitas tamen ex eorum ordine augetur, quia progressive ad pleniorem profundiorem magisterii apostolici intellegentiam tendunt.

107. ARGUMENTUM I : **Ex obligatione credendae praedicationis apostolicae.**

Praedicatio doctrinalis, quam Deus ita sancit obligatoriam auditoribus damnaturus sit non credentes, nequit esse falsa ;

Apostolorum ergo praedicatio doctrinalis nequit esse falsa.

1) *Ad Maiorem :* Deus, qui potest malum aut errorem permittere lerare), nequit *formali complicitate imperare* adhaesionem ad malum t ad errorem, et quidem ut condicionem salutis sine qua non. Veritas im infinita nequit directe et positive inducere in errorem, et quidem cessarium atque absolute obligatorium.

Atqui obligando auditores, sub poena damnationis, ut fide religiosa haereant praedicationi quae posset proponere falsa, imperaret adhaenem ad errorem et ad malum, saltem *hypothetice*. Immo et *absolute*.

A) Deus enim, ex universali praescientia, praecognoscit omnes errores i in praedicatione non infallibili proponentur. Obligando ergo positive eles ad accipiendam illam praedicationem ut proprium Dei verbum et

sub poena damnationis, directe et absolute imponeret adhaesionem a errores.

B) Ne obicias : Quid, si audientes praedicationem interpretentu sponte sua in errorem? — Deus enim tunc abusum libertatis permitti sed non praecipit; quinimmo a propria interpretatione fideles deterret u audiant Ecclesiae magisterium. Proinde erroris individui minime Deu causa est; fieret autem erroris socialis causa obligans et absoluta, s errantium praedicationem absolute iuberet admitti.

C) Insuper adverte *Christum* frequenter instare de suae missionis ordine specia ad *veritatem*. — α) Absolute affirmat : « Ego sum veritas » (Io. 14^{6}); — « Ego i hoc (εἰς τοῦτο) natus sum et ad hoc veni in mundum, *ut* testimonium perhibea veritati : omnis qui est ex veritate, audit vocem meam » (Io. 18^{37}); — « Ego ex m ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit qui dicam, et quid loquar... : quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor (Io. $12^{49\text{-}50}$); — « Et sermonem, quem audistis, non est meus sed eius qui misit m Patris » (Io. 14^{24}); — « Sermo tuus veritas est » (Io. 17^{17}). Pariter et innume alia verba. — β) Qui ergo demonstratus est legatus Dei ut nomine Dei ageret, il (et in illo Deus) directe nos deciperet, si pro verbis Dei auctoritativis et absolut obligatoriis sermones hominum proponeret, non solum fallibilium sed et quoru omnes errores praecognovisset.

2) *Ad minorem :* Deus ita sancit praedicationem doctrinalem Apos tolorum ut damnaturus sit non credentes.

Etenim Christus, agens ut legatus Dei (i. e. nomine Dei et invocat missione quam a Deo habet), explicite profitetur — salutis vel damna tionis iudicium determinandum esse ipsa fidei aut incredulitatis ration quae praedicationem apostolicam sequetur. Iubet enim (Mc. 16^{15s}) « Praedicate Evangelium omni creaturae. Qui *crediderit* (fides) baptizatus fuerit (oboediens fidei professio per opus externum), salvu erit; *qui vero non crediderit, condemnabitur :* ὁ ἀπιστήσας (i. e. q fidem renuat, et quidem Apostolis praedicantibus Evangelium) κατ κριθήσεται ». — Κατακρίνειν enim est verbum technicum pro damnation vel capitali vel supremi iudicii, ubicumque reperitur in N. T. Sic M 14^{64} : « Qui omnes condemnaverunt (κατέκριναν) eum esse reum mortis » Mc. 10^{33} : « Filius hominis tradetur... et damnabunt (κατακρινοῦσιν) eu morte. » (Cf. Mt. $12^{41\text{-}42}$, 20^{18}, 27^{3}; Lc. $11^{31\text{-}32}$; Io. 8^{10}; Rom. 2^{1}, $8^{3,}$ 14^{23}; 1 Cor. 11^{32}; Heb. 11^{7}; 2 Petr. 2^{6}). Formula ergo, omnino iuridic ad modum textus legislativi, sanctionem pro accepta vel reiecta obl gatoria praedicatione Apostolorum promulgat.

108. Argumentum II : **Ex apostolorum missione,** qua loquentes Apostol ut *ipse Christus*, sunt audiendi. Nam

Verba Christi, legati divini, sunt infallibilia;
Atqui verba Apostolorum sunt verba Christi;
Ergo verba Apostolorum sunt infallibilia.

I. *Ad Maiorem* (etiam praescindendo a divinitate Christi) : — 1) Verba, irecte expressa propter explicitam Dei missionem, sunt infallibilia.

Atqui talia sunt Christi verba. Ergo sunt infallibilia. (Lege tracta- ım *de vera religione*, circa auctoritatem infallibilem Christi qua Iessiae seu legati).

2) Frequenter Christus confirmat verba sua, ut *legati missi* a Deo, ccipere *ab ipso Deo* auctoritatem. Valor ergo illorum textuum et ad sos Apostolos qua missos extenditur.

Sic, praeter textus ad minorem afferendos, multa in Ioanne, v. g. $12^{44,49s}$: « Qui edit in me, non credit in me sed *in eum qui misit me*. Ego ex meipso non sum cutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum (ἐντολήν) dedit *quid dicam* et *id loquar*. Et scio quia mandatum (ἐντολή) eius vita aeterna est. *Quae ergo ego quor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*. » — 5^{36-38} : Post opera Christi quae sunt stimonium Patris, iam ii non audiunt vocem *Dei* neque habent in se verbum us, qui loquenti Christo non credunt. — 7^{16s} : « *Mea doctrina* (διδαχή) *non est ea sed eius qui misit me*. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de ctrina, *utrum ex Deo sit*, an ego a meipso loquar. » — 14^{10} : « Verba quae ego quor vobis, a *me ipso non loquor*. Pater autem in me manens, ipse facit opera. » 14^{24} : « Ὁ λόγος ὃν ἀκούετε οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός. » — 8^{26-29} : Qui me misit, verax est : et ego, *quae audivi ab eo, haec loquor* in mundo... meipso facio nihil; sed, *sicut docuit me Pater, haec loquor* : et qui me misit ecum est, et non reliquit me solum, quia ego *quae placita sunt ei* facio semper. »

3) Inde patet verba Christi et totam eius doctrinam proferri explicite tulo divinae missionis, et proinde non posse Deum confirmare positive issionem illam miraculis, si blasphemator ei sua verba falso attribuat.

109. II. *Ad minorem* : **Verba Apostolorum sunt verba Christi.**

Agitur, ut patet, de verbis quae proferuntur *titulo missionis* a Christo ceptae : quae ergo referuntur ad praedicandas res fidei et morum. orro identitas missionis et ergo auctoritatis verborum frequenter firmatur vel directe, vel parallelismo textuum. Immo praeceptum sitivum iubet verba Christi proferri, promissa explicite activa Christi operatione.

1) *Directe* : A) « *Sicut* misit me Pater, et ego mitto vos » (Io. 20^{21}); *Sicut* tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundo » (Io. 17^{18}). B) Inde : « Qui accipit, si *quem* misero, *me* accipit; qui autem *me* cipit, accipit *eum qui me* misit » (Io. 13^{20}). — « Qui recipit *vos*, *me* cipit; et qui *me* recipit, recipit *eum qui me* misit » (Mt. 10^{40}). Syn-

thetice ergo refertur directe ad Deum, licet mediate, auctoritas missioni per Christum Apostolis collatae.

C) Quorum ergo *missio* est *ut doceant*, eorum *verba* recipienda sun non quasi propria, sed prout mittentis sunt, i. e. ut Christi, et *Dei* pe Christum. Sic explicite Lc. 10^{16} : « Qui vos audit, *me audit* : Ὁ ἀκούω ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. Et qui vos spernit (ὁ ἀθετῶν), *me* spernit; qui autem m spernit, spernit *eum* qui misit me. » Contemptus vero probatur, si qui doctrinam non audit, ut patet parallelismo, et clare e Io. $12^{44\text{-}48}$; ^{45} : « Qu spernit me (ὁ ἀθετῶν), *et non accipit verba mea*, habet qui iudicet eum.

2) *Parallelismo textuum* : — Eadem enim praenunciatur *relati animarum* ad verba sive Apostolorum sive Christi : « Si me persecut sunt, et vos persequentur; *si sermonem meum* servaverunt, *et vestru* servabunt. » (Io. 15^{20}). Inde Ioannes, sicut asserit pro *Christo* prae dicante : « Qui ex Deo est, *verba Dei* audit. Propterea vos non auditis quia ex Deo non estis » (Io. 8^{47}; cf. 10^{26a}), sic pro *Apostolorum* magis terio : « Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos; qui non es ex Deo, non audit nos; *in hoc* cognoscimus Spiritum veritatis e spiritum erroris » (1 Io. 4^{6}).

3) Obiective apostoli docent *ipsa Christi verba* : — A) « *Quod* dic vobis in tenebris, *dicite* in lumine; et *quod* in aure auditis, *praedicat* super tecta » (Mt. 10^{27}. Simile *logion* aliam obtinet interpretationem i Lc $12^{2\text{-}9}$, at non sine relatione cum confessione Christi). — B) Necess est enim ut *verba Christi* maneant in aeternum (Mt. 24^{35}, Mc. 13^{31}, L 21^{33}) : « Οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν ». Verba autem illa, a Christo no scripta, quomodo manebunt? Per apostolos, quibus, ut sint *testes* ipsiu Christi (Lc. 24^{48}; Act. 1^{8}), Spiritus Sanctus suggeret omnia quaecumqu Christus et per eum ipse Pater dixerit (Io. $14^{24\text{s}}$) « Ὁ λόγος ὃν ἀκούετε οὐ ἔστιν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με Πατρός· ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμ μένων· ὁ δὲ Παράκλητος... ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντ ἃ εἶπον ὑμῖν ἐγώ. »

4) *Activa Christi cooperatio* in illa praedicatione dupliciter constat :

A) e doctrina *corporis mystici* : Christus enim, sicut in *corpore su mystico* (Act. 9^{4}, Eph. $5^{29\text{-}30}$) agit et patitur, ita et *loquitur*. Vox eius e illo corpore per eos promulgatur, quos posuit Deus praecones authen ticos sui verbi (1 Cor. $12^{5\text{-}28}$, Rom. $12^{6\text{-}7}$), i. e. per magisterium authen ticum in sua Ecclesia; scil. per collegium Apostolorum : « δοκιμὴν ζητεῖτ τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; experimentum quaeritis eius qui *in m loquitur Christus?* » (2 Cor. 13^{3}).

B) e formali promissione : Christus dubitantibus ante Ascensionem Apostolis forte non de resurrectione iam at de exercitio suae missionis, sicut veteres Prophetae (Ex. 3, Is. 6, Ierem. 1, Ezech. 1-3), formaliter *magisterium* confert *infallibile* : « Data est mihi *omnis potestas* in caelo et in terra. Euntes ergo *docete* (μαθητεύσατε) omnes gentes (πάντα τὰ ἔθνη)..., *docentes* eos (διδάσκοντες αὐτούς) servare omnia quaecumque mandavi vobis; et ecce *ego vobiscum sum* omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi » (Mt. 28^{17-20}).

Porro ille Dei legatus, qui talia iubet, finem suum clare tunc prodit. Vult enim intelligi ut qui *potest* collegio suorum electorum (οἱ ἕνδεκα μαθηταί, Mt. 28^{16}) infallibilitatem conferre (nam *omnis* potestas data est mi in caelo et in terra), et *vult* eam conferre : iubente enim ipso, magistri docebunt servare omnia quaecumque ipse mandavit, sed quomodo audiores securi erunt de servatis omnibus Christi mandatis, si magistri aliena et contraria docere valeant? Ideo Christus *dat medium* ut delegati magistri verba doctoris sui proferant : nempe *ipse* erit cum collegio magistrorum docentium. Sic enim sonant usu hebraico verba *Ecce ego vobiscum sum* : ipse per illud collegium magisterium exercebit constanter, et ergo effectus in ordine ad docenda verba Christi certe producetur. Ipse enim docentibus aderit : iam vero non adesset (et portae inferi praevalerent), si quandolibet « ante consummationem saeculi » verba Christi transirent et verbis fallibilibus delerentur. Non solum ergo suadetur, sed *absolute* spondetur fidelitas authentice docentium : non ex humana facultate, sed vi missionis divinae et auxilio supernaturali Dei perpetuo praesentis et agentis.

Propter illam *identificationem* verborum *magisterii* authentici cum verbis Christi, iure applicatur magisterio sententia, quae de se ad iudicialem et executivam Ecclesiae potestatem (*infra*, n. **130** et **132**) litteraliter refertur : « Si quis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus » (Mt. 18^{17}). Non audiens enim Ecclesiam qua loquentem, i. e. collegium missorum authentice ad docendum in Ecclesia (1 Cor. $12^{28,27-29}$), ipso facto Christum non audit sed contemnit, et proinde Deum. Non audiens vero sed contemnens verba *Dei*, ille iure dicitur « ethnicus et publicanus ».

110. III. *Concludas* ex hoc argumento *neminem posse* ab authentico magisterio ad Deum aut ad Christum *appellare* (multo minus ad civilem principatum). Verba enim magisterii sunt simul Christi et Dei.

Inquirens ergo dein de ultimo subiecto magisterii huius infallibilis, ne timeat sed animo gratissimo Dei donum amet. Valde enim illud punctis utile est, quo certo discernere possunt divinum responsum quotiens interrogant : « Loquere, Domine, quia audit servus tuus »

(1 Sam. 3^{9-10}). Humanus enim interpres non propter se auditur vel creditur. « *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur* : ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ » (Io. 3^{34}) : formula primum Christo sed et omni misso applicatur generalis. « Ergo fides ex auditu, auditus autem *per verbum Christi* (διὰ ῥήματος Χριστοῦ) », i. e. per eos qui *missi* praedicant (Rom. 10^{15-17}).

Ecclesiae ergo magisterium ex institutione Christi potest certo dicere, meliore etiam titulo quam Moyses ceterique in V. T. electi magistri : « Scitis quod docuerim vos praecepta atque iustitias, *sicut mandavit* mihi Dominus Deus meus » ; iure conclusio sit cum gratiarum actione : « Nec est alia natio tam grandis, quae habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris » (Deut. $4^{5,7}$).

111. Argumentum III : **Ex assistentia Spiritus Sancti ad effectum veritatis** (Determinatur ergo modus quo Christus communicat infallibilitatem : praesentia nempe et assistentia promissi Spiritus Sancti).

Donum Dei supernaturale (sola ratione « doni », etiamsi praescindatur a divinitate eius personali), communicatum praecise tali titulo et fine — 1) ut sit *Spiritus Veritatis,* — 2) permanenter, — 3) ut doceat omnia quae a Christo venerint, — 4) i. e. omnem veritatem, — 5) ut eius testimonio Apostoli possint et ipsi testimonium reddere de Christo verum, — illud donum est ratio et pignus doctrinae infallibiliter verae.

Atqui tale donum Dominus, ut Dei legatus, promisit et (6) contulit. Ergo...

Probatur minor : — 1) Christus, promittens Paraclitum, ter eum vocat *Spiritum Veritatis* : τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας (Io. 14^{17}, 15^{26}, 16^{13}).

2) *Permanenter,* v. g. : « Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut *maneat vobiscum in aeternum* (εἰς τὸν αἰῶνα), Spiritum Veritatis (τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας)... : vos cognoscetis eum, quia apud vos *manebit* et in vobis erit » (Io. 14^{16s}).

3) *Docturus* : « Paraclitus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille *vos docebit* omnia (διδάξει πάντα) et *suggeret* (ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα) vobis *omnia quaecumque dixero, vobis* » (Io. 14^{26}). Contra ignorantiam ergo aut malam interpretationem verborum Iesu, docebit (διδάξει) ; contra oblivionem vero suggeret (ὑπομνήσει). Sic, per ea quae dixit Iesus, ducet ad omnem veritatem (ὁδηγήσει, Io. 16^{13}. Cf. Ps. 25 [24]^{5} : « Dirige me in veritate tua et doce me, quia tu es Deus salvator meus : ὁδήγησόν με ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν σου, καί δίδαξόν με »).

4) *Veritatem* docebit, v. g. : « Cum autem venerit ille, Spiritus Veri-

tis (ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας), docebit vos *omnem veritatem :* ηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν » (Io. 16[13s]). Sic Apostoli erunt secure aecones *ipsius Christi :* « Non enim loquetur a semetipso, sed quae-mque audiet loquetur... : *de meo* accipiet, et annunciabit vobis. »

5) Inde Apostoli, *testes veri :* « Cum autem venerit Paraclitus, quem go mittam vobis a Patre, Spiritus Veritatis (τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας) qui a atre procedit, *ille testimonium* perhibebit de me, et *vos testimonium* erhibebitis quia ab initio mecum estis » (Io. 15[26]). Pariter Act. 1[5,8] : Baptizabimini Spiritu Sancto, non post multos hos dies... : *accipietis* rtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et *eritis mihi testes* (καὶ εσθέ μου μάρτυρες) in Jerusalem... et usque ad ultimum terrae. »

Ratio ergo missi Spiritus Sancti est ut religio Christi puro et integro stimonio perveniat usque ad ultimum terrae : Spiritus ergo in testi-anda veraciter doctrina Christi assistet Apostolis (et successoribus : que ad ultimum terrae, in aeternum *supra,* 2).

6) Donum sicut promissum, sic collatum : « Repleti sunt omnes Spi-tu Sancto, et coeperunt *loqui* » (Act. 2[4]); et quidem ut testes de Iesu usque resurrectione, credendi absolute et oboediendi (Cf. th. 2, n. 3 s; et *infra*).

112. ARGUMENTUM IV : — **Ex actione Apostolorum :** Ii infallibiliter docent i 1) a Deo legati (th. X), volunt conscie exercere magisterium nomine ei infallibile, dictitantes praesertim inter Iudaeos se loqui *verbum ei,* — 2) vi assistentis Spiritus Sancti quem a Christo receperint, — nec tamen sunt blasphematores, — 4) immo miraculis confirmantur; Atqui ita Apostoli, non excluso Paulo. Docent ergo infallibiliter.

1) Apostoli dictitant praedicationem suam esse simpliciter **verbum Dei** λόγος τοῦ Θεοῦ) : quod de se infallibile est, et a Iudaeis e Scripturis et biis prophetarum infallibile credebatur.

A) In *Act.* 4[31] : « Καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας »; — 6[2,7]; 8[4] : Pertransibant, evangelizantes *verbum [Dei]* », 8[14]; — 8[25] : « Illi quidem (Petrus Ioannes) testificati et locuti *verbum Domini,* redibant »; — 11[1] : « Et Gentes ceperunt (loquente Petro) *verbum Dei* » : 12[24]; — 13[5,7] Paulus et Barnabas « prae-cabant *verbum Dei* in synagogis Iudaeorum »; — 13[44,46,48,49] : « Pene universa itas [Antiochiae in Pisidia] convenit audire *verbum Dei...* » — « Vobis [Iudaeis] ortebat primum loqui *verbum Dei* » : — « Gentes glorificabant *verbum Domini...* sseminabatur autem *verbum Domini* per universam regionem »; — Cf. 15[35]; — [6] : « Vetiti sunt a Spiritu Sancto loqui *verbum Dei* in Asia ». Vere ergo « non a netipso » loquuntur tale verbum, sed prout datur eis a Spiritu. — Cf. 17[13], [4],19[20]. —

B) *In Epistulis :* — 1 Th. 2^{13} : « Gratias agimus Deo sine intermissione quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei (λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ), acce pistis illud *non ut verbum hominum,* sed, *sicut est vere — verbum Dei* (καθὼς ἀληθῶ ἐστιν, λόγον Θεοῦ). » — 1 Cor. 14^{36} : « An a vobis *verbum Dei* processit? » — 2 Cor. 2^{17} : « Non enim sumus sicut plurimi adulterantes *verbum Dei,* sed e sinceritate, sed sicut *ex Deo coram Deo in Christo* loquimur ». — 2 Cor. 4^{2} « Neque adulterantes verbum Dei, sed *in manifestatione veritatis* commendante nosmetipsos *ad omnem conscientiam* hominum *coram Deo* (τῇ φανερώσει τῆς ἀληθεί συνιστάνοντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ). » — 2 Tim. 2^{9} « Secundum Evangelium meum, in quo laboro (κακοπαθῶ) usque ad vincula..., se *verbum Dei* non est alligatum. » — Debet autem a legitime missis praedicari u audiatur « verbum Dei » (Rom. 10^{13-17}). — Hebr. 13^{7} *:* « Mementote praepositorur qui vobis locuti sunt *verbum Dei.* » — Apoc. 1^{9} : « Ego Ioannes... fui in insul quae vocatur Patmos, *propter verbum Dei et testimonium Iesu.* »

113. — 2) *Propter* **assistentiam Spiritus Sancti** prout *a Christo* promiss erat et dabatur, Apostoli docent securi verbum Dei.

A) *Duodecim* « repleti sunt omnes *Spiritu Sancto* et coeperunt *loqui* (Act. 2^{4}); — « Repleti sunt omnes *Spiritus Sancto* et *loquebantur* ver bum Dei *cum fiducia* » (4^{31}). Quia ergo Spiritus loquentes Apostolo *replet,* seu quia praedicatio est simul eorum et Spiritus Sancti, ide verba eorum sunt verbum Dei. (cf. Lc. 6^{45} : « Bonus homo de bono thesaur cordis sui profert bona... : ex abundantia enim cordis os loquitur. »

B) *Paulus :* 1 Cor. 2^{4-16} :

« Sermo meus (λόγος) et praedicatio mea (κήρυγμα)... in ostensione Spiritus virtutis : ut fides vestra *non sit in sapientia hominum,* sed in virtute Dei. Sapien tiam autem *loquimur... non huius saeculi...;* sed *loquimur Dei sapientiam* i mysterio (λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην) quae abscondita es quam nemo principum huius saeculi cognovit... : nobis autem revelavit Deus pe Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei... Quae De sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei. Nos autem accepimus *Spiritum qui ex De est* (τὸ Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ), *ut sciamus* quae a Deo donata sunt nobis : quae *loquimur,* non in doctis humanae sapientiae verbis (οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφί λόγοις, sed *in doctrina Spiritus* ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος)... Spiritualis autem (ὁ πνευματικός)... iudicat omnia... Nos autem sensum Christi habemus. »

Ex quo textu, per distinctionem utriusque sapientiae (alterius, huma nae et fallibilis; alterius, divinae et infallibilis, quae est fons praedica tionis apostolicae), datur ratio fidei securae circa Dei etiam profund vel circa consilium de virginitate (1 Cor. 7^{40}) : ipse enim docet Spiritus At, prout accipit a Christo (cf. Io. 16^{13-15}).

C) Propterea *collegium* hierarchicum (et Apostoli senioresque, i quantum sunt in eo coniuncti) audet profiteri : « Placuit nobis collecti in unum... : Visum est enim *Spiritui S. et nobis* » (Act. 15^{25-28}). Applican

go sibi Apostoli omnia quae Christus promiserat de assistentia piritus S., et inde conclusionem proponunt de sua infallibilitate certam : iia missi a Christo ab eo Spiritum S. recipiunt, *ideo* verba eorum int *verbum Dei* infallibile. Spiritus S. immediate per se neophytos non ocet, etsi miraculo eos ad fidem attraxerit; sed curat accersiri vel postolos a Christo missos vel alios ab iis subdelegatos, v. g. ut oceantur vel eunuchus Candacis per Philippum (Act. 8^{26-39}), vel Saulus r Ananiam (9^{6-19}), vel Cornelius per Petrum (10^{22-33}) : « Adhuc loquente etro *verba haec* (quaecumque praecepta sunt *a Dno*), *cecidit Spiritus* super omnes qui audiebant verbum » (Act. $10^{44,33}$).

114. 3) **Verbum Dei** sollemnis erat expressio apud Prophetas, qua mediatum Dei testimonium significabant. Facta ergo coram Iudaeis entificatio praedicationis cum verbo Dei fuisset simpliciter Apostolo- m BLASPHEMIA, nisi certi fuissent se revera loqui verbum Dei et ergo rbum infallibile atque infallibiliter. — Reverebantur enim Apostoli xtum Deut. 18^{20} : « Propheta autem qui, arrogantia depravatus, voluerit qui in nomine meo, quae ego non praecepi illi ut diceret,... interficie- r », et Deut. 4^{2} : « Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec feretis ex eo. »

Insuper, ex ipsa natura rei, *blasphemat* quicumque, incertus de ritate rei quam profert, illam simpliciter proponit ut formale *Dei ver- m*, vel Deum invocat *testem* veritatis totius suae praedicationis, vel perat verba sua credi ut divina sub *poena efficaci divinae maledic- nis* (Ananias et Sapphira, Act. 5^{1-11}; Elymas, Act. 13^{11}), vel *signa* tit a Deo in testimonium suae praedicationis, vel omnes anathematizat i, etiam e caelo, doceant alio modo (Gal. 1^{8-9}) : « Licet nos aut *ngelus de caelo* evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus bis (et quidem in communione cum duodecim Apostolis et speciatim m Petro; Gal. 1^{18}, 2^{2-9}), anathema sit : ... iterum dico : si quis vobis angelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit. »

Apostoli ergo sunt *aut blasphematores, aut infallibiles*

Eos vero esse non *blasphematores* sed viros religiosos, pios, timora- , divinaeque voluntatis servos usque ad sanguinis testimonium tota rum vita ostendit. Repugnat autem, Deum sui operis ministros gisse et misisse ut iure divino propagarent Ecclesiam solum blasphe- tores. *Sunt ergo infallibiles.*

Ne putes quod Apostoli potuissent existimare sincère sed falso se se infallibiles, et inde, licet fallibiles, docuissent sine blasphemia am infallibilitatem. Nam existimanti falso se infallibilem esse et

petenti signa a Deo directe ut confirmetur publice infallibilitas prae sumpta suae praedicationis, Deus si concederet illa miracula, direct conferret testimonium suum ad favendam illam infallibilitatis persua sionem. Falleret ergo Deus.

115. 4) **Miracula** enim, dum Apostoli perpetuo identificant suam prae dicationem cum verbo Dei infallibili, multa Deus per eos operatur Haec pro sola urbe *Ierusalem* notantur in Act. :

2^{43} « Multa quoque prodigia et signa per Apostolos *in Ierusalem* fiebant »; 3^{16} « Fides quae per eum est, dedit integram sanitatem istam ». 4^{29-31} : « Et nunc Domine, ...da servis tuis *cum omni fiducia* loqui *verbum* tuum *in eo quod manu tuam* extendas ad sanitates et signa et prodigia fieri per nomen sancti Filii tu Iesu...; et *repleti sunt omnes Spiritu Sancto,* et *loquebantur verbum Dei* cu fiducia ». — 5^{12-16} Multitudo signorum « per manus Apostolorum » et per umbra Petri fit *directe in ordine ad fidem praedicationis :* « Magis autem augebatu credentium multitudo ita ut in plateas eicerent infirmos... Concurrebat autem e multitudo *vicinarum* civitatum..., afferentes aegros..., qui curabantur omnes » (Cf. 9^{32-42}, Aeneas Lyddae, Tabitha in Ioppe). — A Deo autem plectuntur resis tentes v. g. Ananias et Elymas, aut signa sine missione invocantes (Act. 19^{13s}).

116. Obiectio : Paulus saltem vel non infallibilis, vel per solum Spiri tum S., absque missione Christi. Immo, nonne magisterii origo exstiti « Paulus et non Christus (1) »?

Respondet ipse Paulus, — 1) modo generali : « Quomodo praedicabun nisi mittantur? ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν » (Rom. 10^{15}). — 2) Suam propri coniungit infallibilitatem doctoris cum missione, a Christo accepta et Petro agnita : quae et ipsi auxilia assistentis Spiritus S. confert.

A) Docet privilegia illa sibi communicata esse, *una cum apostolatu* v. g. Rom. 1^{1-5} : « Paulus, servus Iesu Christi, vocatus Apostolus segregatus in (εἰς) Evangelium Dei... : I. C. D. N., *per quem* accepi mus gratiam et apostolatum (= missionem apostoli, legati, ἀποστολήν ad *oboediendum* fidei in omnibus Gentibus *pro nomine eius :* εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. » Missio ergo data est Christo, ut propter eius nomen Pauli praedicatio *fide oboediretur*, ergo infallibiliter proponeretur. Sic frequenter.

B) Rom. 15^{15-19} : « Scripsi... propter gratiam quae data est mihi *a Dec*

(1) Ampla de his erat controversia in Germania. Post reiectas Christiani Baur hypo theses, post diversa tentamina (a Wendt, Feine, Wernle, Weindl), recentius Wrei († 1906) in libro *Paulus* (1905,1907²) et Arnold Meyer *Wer hat das Christentum gegrün det, Iesus oder Paulus?* 1906; multi alii, forte minus radicales : Kaftan *Iesus und Paul* 1906; Iulicher *Paulus und Iesus;* J. Weiss (eodem titulo). Cf. Bibl. Zeitschr. 1909, p. 41 1912, p. 215; Jones The N. T. in the 20th century, 1914.

sim *minister* (λειτουργόν) *Christi* Iesu in Gentibus (εἰς τὰ ἔ.), sancti-ans (ἱερουργοῦντα) Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et nctificata (ἡγιασμένη) *in Spiritu Sancto.* » Sic ergo consecratur minis- Trinitatis, ut solum iam *in absoluta eius subordinatione loquatur,* ristо vivente (Gal. 2^{20}) et operante in eo : « *Non enim audeo aliquid qui* eorum quae per me non efficit *Christus,* in oboedientiam Gentium ὑπακοὴν ἐθνῶν) verbo et factis in virtute signorum et prodigiorum, *virtute Spiritus Sancti* » (Rom. 15^{18}). — Eph. 1^{13} : « *In Christo,* in et vos cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestrae, quo et *credentes* signati estis Spiritu promissionis Sancto. » Audiens o praedicantem Paulum et credens, ipso facto verbum veritatis acce- in Christo, et inde signatur ad salutem « Spiritu S. qui est nus haereditatis nostrae... » — Tit. 1^{3} : « Qui non mentitur, *Deus...* nifestavit temporibus suis *verbum suum* in *praedicatione* quae dita est *mihi* (Ὁ ἀψευδὴς Θεὸς ἐφανέρωσεν... τὸν λογὸν αὐτοῦ ἐν κηρύγματι ιστεύθην ἐγώ) *secundum praeceptum Salvatoris nostri Dei,* »

) E conscia illa suae praedicationis identitate cum verbo Dei, qui mentitur, Paulus certus fit de suae doctrinae infallibili veritate et ludit, etiam anathemate, omne verbum alienum etiam Angelorum. n divina omni possibili creato antecellunt (Gal. 1^{8-9}) : « Evangelium, ngelizatum a me, non est secundum hominem... sed per revelationem Christi ». A pari, tota hierarchia a Christo per Apostolos declaratur ituta « ad consummationem sanctorum in opus ministerii..., donec urramus omnes *in unitatem fidei,* ut iam *non simus* parvuli *tuantes* et circumferamur omni vento doctrinae... ad circumven- em erroris (πρὸς τὴν μεθοδίαν τῆς πλάνης) » (Eph. 4^{11-14}).

7. *Argumentum V :* **Traditio.**

Primitus fides de illa Apostolorum infallibilitate tam firma erat, ut es credentium in Christum sectae et haereses semper Apostolicae voluissent. Sciebant enim se non posse ad Iesum eiusque doctrinam ri, nisi per Apostolos eorumque praedicationem. Solus rationa- us, vel antiquus (Gnosticorum quorundam et Manichaeorum) vel ernus (pseudo-christiani apud *liberales* protestantes), tentavit ut et inde Christum et Apostolos distingueret et separaret et oppo- t. Sic olim Tubingiani, sic nuper disputantes quaestionem *Paulus Christus?*, sic ipse Harnack, licet prudentius, contra Batiffol.

re ergo, post cetera documenta (supra **104**), iusiurandum contra rnistas profitetur : « *Fidem Patrum* firmissime retineo : de *charis- veritatis certo,* quod est, fuit eritque semper in episcopatus *ab*

Apostolis successione..., ut nunquam aliter credatur, nunquam alite intellegatur *absoluta et immutabilis veritas* ab initio *per Apostolo* praedicata » (D. 2147).

118. 2) *Patrum textus* revera abundant. Seliguntur pauci ex antiquio ribus, opportuniores erga separatos (Cf. textus de missione Apostolo rum, n. **98**) :

A) Irenaeus : *Contra Haereses*, l. III, c. 4, n. 1 :

(Mg. 7.855) : « Non oportet adhuc quaerere apud alios veritatem quam facil est *ab Ecclesia* sumere; cum *Apostoli*, quasi in depositorium dives, plenissime i eam contulerint *omnia quae sint veritatis*. » Communicantes ergo Ecclesiae indef cientem veritatem, prorsus ipsi eandem possidebant.

Ibid., c. 5, n. 1 (col. 858 sq.) : « D. N. I. C. veritas est, et mendacium in eo no est... Et *Apostoli* autem, *discipuli veritatis existentes, extra omne mendacium sun* non enim communicat mendacium veritati, sicut non communicant tenebrae luci sed *praesentia alterius excludit alterum*. [Contra gnosticos, dicentes « non quema modum habet ipsa veritas, sed in hypocrisi et quemadmodum capiebat unu quisque, (Dominum) et apostolos edidisse magisterium. »] Hoc autem non e sanantium sed vivificantium... : et multo verior lex invenietur, maledictum dice omnem qui in errorem mittat caecum in via. Qui enim ad inventionem missi era errantium apostoli, et ad visionem eorum qui non videbant, et ad medicina languentium, utique *non secundum praesentem opinionem* colloquebantur eis, s *secundum veritatis manifestationem...* »

Ibid., c. 12, n. 6 (col. 898) : « Secundum hunc igitur sermonem (si dubitetur auctoritate verbi apostolici), apud neminem erit regula veritatis... Superflu autem et inutilis adventus Domini parebit, siquidem venit permissurus et serv turus uniuscuiusque olim insitam de Deo opinionem. »

Multis quoque textibus Irenaeus (et ceteri Patres) de infallibili veritate Ecclesia loquuntur, quae eam a Christo *per Apostolos* traditam accepit; v. g « Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Dei; et ubi Spiritus Dei, illic *Ecclesia* et omn gratia : *Spiritus autem veritas* » (l. III c. 24; col. 966).

« Memento igitur eorum quae diximus..., et plenissimam habebis a nobis adv sus omnes haereticos contradictionem, et fiducialiter ac instantissime resis eis *pro sola ac vivifica fide, quam ab Apostolis* Ecclesia percepit et distribuit fi suis. Etenim Dominus omnium dedit *Apostolis suis* potestatem Evangelii, per qu et *veritatem*, hoc est, *Dei Filii doctrinam, cognovimus*, quibus et dixit Domin *Qui vos audit...* (Lc. 10^{16}). Nec enim fas est dicere quoniam ante praedicaver quam perfectam haberent agnitionem... : postea enim quam surrexit Domi noster a mortuis, et induti sunt supervenientis Spiritus Sancti virtutem ex a de *omnibus adimpleti sunt et habuerunt perfectam agnitionem... Traditio itaque Apostolorum* in toto mundo manifestatam, in omni Ecclesia adest respic omnibus qui vera velint videre : et habemus annumerare eos qui ab apost instituti sunt episcopi et eorum successores usque ab nos... Sed quoniam va longum est..., maximae et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissi duobus Apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae Ecclesiae, quam habet ab *Apostolis traditionem, et annunciatam hominibus fidem, per suc*

iones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes os qui quoquo modo... praeterquam oportet colligunt. [Dein indicatur successio omana usque ad praesentem duodecimum Eleutherium episcopum, et additur :] Hac ordinatione et successione, ea quae est *ab Apostolis in Ecclesia traditio et eritatis praeconatio* pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec ostensio, nam et eandem vivificatricem fidem esse, quae *in Ecclesia ab Apostolis usque unc* sit conservata et tradita in *veritate* » (Lib. III, Praef. et I[1], III[1-3]; col. 43 sq., 848-851). — Narrata demum historia de Ioanne contra Cerinthum et e Polycarpo contra Marcionem, addit : « Tantum Apostoli et eorum discipuli abuerunt timorem (εὐλάβειαν), ut *ne verbo tenus* communicarent alicui eorum *qui dulteraverant veritatem* [Tit. 3[10]] » (Ibid., III[4], 853 sq.). — « Si quis non assentit Apostolis), spernit et ipsum Christum. » (845 s). — IV, 26[2] (col. 1053) : « Qui in Ecclesia... successionem habent *ab Apostolis...*, cum episcopatus successione *harisma veritatis certum* acceperunt ».

B) Tertullianus : *De praescriptione haereticorum*, XX

(Ml. 2. 32-33) : « *Christus*... duodecim praecipuos lateri suo adlegerat, destinatos ationibus *magistros*. Itaque... consecuti promissam *vim Spiritus Sancti* ad virtutes t eloquium, ...*eandem doctrinam* eiusdem fidei nationibus promulgaverunt... — XI : Hinc igitur dirigimus praescriptionem si *Deus Iesus Christus Apostolos misit d praedicandum, alios non esse recipiendos praedicatores* quam Christus instituit; uia... [Mt. 11[27]] nec aliis videtur revelasse Filius quam Apostolis quos misit ad raedicandum... Constat proinde *omnem doctrinam* quae cum illis ecclesiis apos- olicis matricibus et originalibus fidei conspiret, *veritati deputandam*, id *sine dubio nentem quod Ecclesiae ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo accepit;* mnem vero doctrinam de mendacio praeiudicandam, quae sapiat contra veritatem Ecclesiarum et Apostolorum et Christi et Dei. » — XXXVII (col. 50) : « *Veritas obis adiudicetur*, quicumque in ea regula incedimus, *quam Ecclesia ab Apostolis, postoli a Christo*, Christus a Deo tradidit. »

C) Hippolytus

(*Philosophoumena* Mg. 16.3020) : « Τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὗ τυγόντες πρότεροι οἱ ἀπόστολοι ετέδοσαν.., ὧν ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες... καὶ διδασκα- ίας ».

D) Origenes : Περὶ Ἀρχῶν I. 1, n. 2

(Mg. 11.116) : « Servetur ecclesiastica *praedicatio* per successionis ordinem *b Apostolis tradita*, et usque ad praesens in Ecclesiis permanens : *illa sola cre- enda est veritas*, quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione. »

119. 3) Insuper Patrum et Ecclesiae fides de auctoritate infallibili *onciliorum et Ecclesiae* directe (vel implicite vel etiam explicite) ad nfallibilitatem collegii apostolici appellat. Sic. v. g. Athanasius.

(Epistula de synodis, n. 5; Mg. 26.688) : « De fide nequaquam [Patres Nicaeni] ixerunt « Decretum est », sed « Sic credit catholica Ecclesia », statimque confessi unt quidnam crederent : ut declararent non recentiorem sed *apostolicam* esse

suam sententiam (ἵνα δείξωσιν ὅτι μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα); quaeque illi scripto tradidere, non ab illis inventa, sed *ea ipsa sunt quae docuerunt Apostoli* (ταῦτ' ἐστίν, ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι). »

120. Corollarium I. **De singulorum infallibilitate :** 1) Infallibilitatem, *collegio* datam, *unusquisque* Apostolus, ratione saltem suae unitatis cum collegio, participavit. Quoniam ergo omnes post Pentecosten in illa unitate perseveraverunt, cognoscimus ipso facto (i. e. a posteriori) singulos fuisse inerrantes. Iure ergo concluditur, illos a praevidente Domino electos esse cum illa intentione, ut revera non errarent sed docerent infallibiliter. Primario ergo Deus intenderat unitatem infallibilis collegii; consequenter vero propter perseverantiam singulorum in collegio, personalem eorum infallibilitatem.

« Ipsa doctrina [haereticorum], cum Apostolica comparata, ex *diversitate* et *contrarietate* sua pronunciabit, neque apostoli alicuius auctoris esse neque apostolici : quia, *sicut Apostoli non diversa inter se docuissent,* ita et apostolici non contraria Apostolis edidissent. » (*Tertull.* De praescript. haeret. XXXII; Ml. 2.44).

2) Illud privilegium *collegii ministeriale* erat. *Communicatur* ergo successoribus, in quantum doctrina eorum de fide et moribus non divergit a doctrina collegii : i. e. doctrina cuiuslibet episcopi fit infallibilis, non in quantum est doctrina ipsius propria, sed in quantum est doctrina collegii : « Charisma veritatis certum in *episcopatus* ab Apostolis *successione* » (D. 2147, ex. Iren. IV. 26). Dignoscitur autem doctrina collegii per conformitatem cum doctrina successoris Petri, ad quem solum publicae promissiones et donationes factae sunt ratione ministerii specialioris personales (Cf. theses XIV-XVI, XXIV). Sed de episcopis successoribus scimus non paucos recessisse ab unitate et inde a veritate, Apostolos autem perpetua cohaesione perseverasse.

3) Utrum vero praeterea Deus singulis Apostolis *charisma mere personale* concesserit, incommunicabile ergo successoribus, hoc neque negari potest, neque demonstrari certo. — A) Negari non potest, nam nihil obstat neque ex parte Dei neque ex parte recipientis : hic enim potuit, titulo charismatico et personali vel etiam secreto, dona gratuita accipere, non necessaria missioni continuandae, et ergo non communicabilia.

B) Neque videtur demonstratio dari *certa*. Nam nulli textus Scripturae promittunt vel dant singulis, independenter a collegio, privilegium infallibilitatis; omnia vero traditionis testimonia sufficienter et etiam simplicius ac melius intelleguntur de infallibilitate « in solidum » recepta et exercita sub auctoritate Petri. Nec etiam res ex illo facto evincitur

uod scripta apostolica fuerint inspirata : nam quod verum est de criptis, et quidem omnino determinatis, non necessario verum est de orali ingulorum *qua seiunctorum* doctrina. Hinc ergo alii quam duodecim ierunt inspirati, inde vero nihil a priori probat omnia scripta apostolica ebuisse ipso facto ad canonem inspiratorum referri vel etiam *indepen-enter a coniunctione cum collegio* haberi ut infallibilia, nisi iam prae-upponatur demonstratio hic petita. — Ad rem sunt quaedam verba . Thomae : « Paulus, in *canonica Scriptura,* scilicet Gal. 2, *in qua efas est credere aliquid falsum esse,* dicit... » (S. Th. 1^a 2^{ae} q. 103, a. , 2^m). Ratio infallibilitatis non datur simpliciter verbum Pauli, sed erbum Pauli in Scriptura.

C) Aptae tamen dantur *rationes convenientiae :* abundantior nempe ıfusio Spiritus Sancti et maior nascentis Ecclesiae necessitas. Iure ergo ıultae inclinantur piae mentes ad admittendum tale charisma; non ımen pietate caret ratio negantium, ut melius ostendant momentum ıitatis in Ecclesia et identitatem continuam collegii apostolico-episco-alis. Illogice autem diceretur : non communicatur illud tam dubium ıarisma ad singulos episcopos, nescimus ergo utrum privilegium, ıthenticum et certum, publice Petro datum in ordine ad ministerium cclesiae perpetuum fuerit communicatum ad proprios sucessores.

4) *Conclusio :* — A) *Singuli Apostoli,* per donum unificantis Spiritus ancti *infallibiliter doctrinam Christi proposuerunt.* — B) Subiectum ıtem infallibilitatis eorum ministerialis revelatur per se collegium, ıod et ipsum eam non tenuit nisi, ut videbitur, ratione formalis unitatis ım Petro (th. XIV-XVI, XXXIX). — Unusquisque ergo infallibiliter aedicavit, tum de facto, tum de iure saltem propter praevisam et aevolitam a Deo perpetuam inter eos doctrinae unitatem sub Petro imario ratione ergo non personae sed muneris collectivi : « Placuit bis *collectis in unum* (γενομένοις ὁμοθυμαδόν)... ; visum est enim Spiritui ncto et nobis » (Act. 15^{25-28}).

121. COROLLARIUM II : **Ad collegium successorum** infallibilitatem collegii ostolici extendi secundum ipsos Evangelii textus, ipse Loisy debet eri, quanquam semper conatur ut in Christi Evangelio nullibi Eccle-ım videat; immo, propter sua consueta praeiudicia, negat verba tuisse a Christo dici, praecise quia clarius ad successores diriguntur. tatur *ad hominem,* contra opponentes exegesim et catholicam fidem.

Les paroles du Sauveur (Mt. 28^{18-20}) ...résument la foi chrétienne et la mis-n de l'Église telles que les a faites la résurrection... C'est déjà le Christ glorieux

qui instruit *les générations à venir* [*Évang. synopt.* II, p. 748]. — Les apôtres n'auront pas seulement à recruter les disciples en baptisant, ils auront à les préparer, à les former, à les instruire *toujours... Il est évident* que l'évangéliste entend définir le rôle *permanent de l'Église,* et qu'il ne considère *pas seulement l'activité personnelle* des onze disciples [p. 753]. — La perspective de l'avènement prochain est rompue : entre l'Évangile de Jésus et cet avènement, qui coïncidera avec la fin de l'univers maintenant reculée (Cur apriorismus tantus?), se place la conquête des peuples, l'organisation de la société chrétienne, une longue vie du Christ lui-même, invisible et présent, dans l'Église qui devient son royaume sur la terre. L'esprit général du livre (= l'Évangile de Matt.) se reconnaît en ce que *l'autorité de l'Église se trouve ainsi sanctionnée par la volonté du Christ immortel* car sa présence permanente dans la société de ses fidèles est conçue comme la garantie de celle-ci, de son institution, de sa durée, de son action. C'est le Christ toujours vivant et tout puissant qui, demeurant avec les siens, peut dire efficacement *à ceux qui représentent et remplacent* Pierre et les apôtres : Ce que vous lierez... » [p. 754]. — « Comme le discours du Christ en Matthieu, les paroles que Luc (24[44-49]) attribue au Sauveur résument la pensée de l'Église touchant les événements *qui ont suivi la mission apostolique* chez les Gentils. » [p. 775].

Intentionem de futuro manifestam esse in textibus, vere dicit; praeiudicio solum aprioristico potuit illa omnia ab ipsa Domini persona abiudicare. (*Quomodo* autem magisterium infallibile revera fuerit transmissum, demonstrabitur infra thesibus 22ª et seq., 37-39.)

122. Corollarium III : **Ecclesiae docentis activa infallibilitas** identificatur cum illo Apostolorum successorumque privilegio supernaturali, quo illius collegii unici praedicatio circa fidem et mores, etiam declarativa seu *definitive explicativa* (D. 1800), Spiritu S. assistente, ab omni errore *praeservatur*. — Charisma illud *negative* concipiendum est (*in*fallibilitas, *in*errantia), etiam in ordine ad positivos progressus : nempe collegium (apostolico-episcopale) *non cadet, non fallet*. Non ordinatur per se, ut revelationes immediate a Deo accipiat novas, aut directe impellatur aut positive *inspiretur* (cf. theses 37-39).

Hinc quod semel declaratur, in aeternum manet : thesaurus *traditionis* non augetur, sed dilucidior fit : « Sacrorum dogmatum is sensus perpetuo est *retinendus*..., nec unquam ab eo... recedendum. *Crescat* igitur... tam unius hominis quam totius Ecclesiae, aetatum ac saeculorum gradibus, *intellegentia*... » (Vatic. III, 4; D. 1800).

Infallibilitas illa activa essentialiter exercetur magisterio, seu ministerio *loquendi* et *docendi*. Sic iubet Christus, sic sibi vindicant Apostoli (Act.).

Ministerium scribendi fit quasi species quaedam magisterii vivi. Scriptoribus vero Novi Testamenti addebatur positivus influxus *inspi-*

ntis Spiritus Sancti, qui « supernaturali ipse virtute ita eos *ad scri-endum excitavit et movit*, ita scribentibus adstitit, ut ea omnia eaque ola quae ipse iuberet, et recte mente conciperent et fideliter conscribere ellent, et apte infallibili veritate exprimerent » (Leo XIII, *Providen-ssimus,* D. 1952). Scriptus vero liber receptus est in Ecclesia, non uia materialiter ab Apostolico viro scriptus erat, sed quia formaliter ut vinus tradebatur ab infallibili viventium magisterio (D. 1787). Inde m apparet quomodo Ecclesiae praedicatio oralis necessario praecedat certam faciat dignitatem ipsius Scripturae Sacrae : nempe ipsa Scrip-ura Sacra est divinae doctrinae instrumentum, divinitus Ecclesiae atum, ut efficacius de primitiva magisterii vivi fide et doctrina inter osteros constet.

Littera occidit, si separatur a Spiritu, qui in Ecclesia vivit et per eam quitur. Propterea necesse semper fuit « ut, in rebus fidei et morum ad edificationem doctrinae christianae pertinentium, is pro vero sensu acrae Scripturae habendus sit quem tenuit ac tenet sancta mater cclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scriptura-um Sanctarum » (Trid., D. 786; Vatic. D. 1788).

123. SCHOLION : **Praecipuae inter Apostolos et successores differentiae :**

1) *Relate ad Christum* : A) missionem, i. e. *vocationem externam* et *ternam* Apostoli immediate a Christo acceperunt. Etsi autem *vocatio terna* et dispositio ad obsequendum motibus Spiritus Sancti possunt sse in successoribus prorsus identicae et immediatae, *designatio* tamen *cterna* iuris publici et *collatio potestatis* pro successoribus, non iam cut pro Apostolis a Christo visibili, sed a Christi vicariis procedunt. - B) Doctrinam quoque Apostoli immediate ex ore Christi, successores ero mediate colligunt.

2) *Relate ad Spiritum Sanctum :* A) Revelationem eius integram ima vice Apostoli accipiebant, immediate; successores vero communi-tam ab antecessoribus transmittunt; sed eadem est *collegii* vel Apos-lorum vel successorum infallibilitas. — B) Omnis collegio iunctus non paratur a Spiritu Sancto, qui semper eandem doctrinalem in Ecclesia ritatem spondet, revelans olim, conservans vero nunc per assistentiam.

3) *Relate ad Ecclesiam :* Apostoli immediate superaedificantur Petro, e. supra fundamentale saxum positi sunt prima series lapidum pro to Ecclesiae aedificio. *Mediate* connectuntur successores, licet nexu intimo « ut iisdem rectoribus gubernetur [Ecclesia] quos operis vicarios eidem contulisti praeesse pastores » (Praef. Apost.).

Apostoli ex ipso trunco vitis (e Christo) orti sunt, primi directique palmites, unde postea nascuntur ramuli. Eadem vero vita, eadem vitis idem succus. Fructus ergo iuste referentur — omnes quidem ad vitem ad singulos autem ramos et ramulos proportione diversa : quidquid enim ramuli ferunt, ramus e quo oriuntur fert. Propterea Apostoli speciali cultu ab Ecclesia coluntur : electi enim sunt a Domino ut plantatio Christi omnis per ipsos tota terra diffunderetur et fructus proferret. — Ratione analoga, primi in quolibet regno vel gente (regione vel populo praedicatores aut episcopi maiori cultu a filiis eorum quos converterunt honorantur, et ab eis designantur nomine *Apostoli* (v. g. S. Franciscus Xav., S. Petrus Claver); in Oriente, ἰσαπόστολοι v. g. S. Vladimirus ; partem enim habent in omni suborientium ramorum fructu. Simili titulo primi cuiuslibet familiae religiosae institutores. « Fructificant (καρποφοροῦσιν) unum triginta, unum sexaginta et unum centum » (Mc. 4^{20}).

4) *Conclusiones :* — A) In qualibet mundi aetate, omnes Christi fideles societate visibili cum Christo religantur per tunc viventem successorem *Petri*, cui *collegium* apostolico-episcopale adhaeret. In temporum autem *successione,* omnes praeteritae generationes christianorum et successiones episcoporum, vi communionis Sanctorum, inde ab ipsis Apostolis et per ipsos unum corpus constituunt unamque arborem quae tota Christus est : *Ego sum vitis.*

B) Ex omni autem actuali generatione semper novi debent oriri et fructus et surculi, usquedum compleatur numerus electorum simul et finis huiusce visibilis mundi. Propterea graviter peccat, quicumque terram steriliter occupat (Lc. 13^{7}), aut in eam talenta fodit quae acceperit (Mt. 25^{18}). Fecunditas spiritualis omnibus et singulis in genere humano lex est absoluta, sive per se directe et immediate oratione et actione apostolica intenditur — sed non omnes capiunt « verbum istud » (Mt. 19^{11}), — sive saltem mediate procuratur post fecunditatem naturalem per christianam liberorum educationem. Omnes enim ad participandum aliquo saltem modo munus apostolicum vocantur, cuius efficacitas de se protenditur in perpetuum.

C) Apte exinde designantur apostolatus exempli, apostolatus doctrinae, apostolatus orationis. Supra vero illa omnia, quae sunt analogice secundaria, unica eminet successio apostolica.

Thesis XII : De iurisdictionis potestate.

Christus collegio Apostolorum contulit potestatem iurisdictionis.

124. Praenotanda : I. **Notiones :** — 1) *Potestas iurisdictionis* est legi-
na facultas alios moraliter obligandi (et solvendi); identificatur cum
gitimitate regiminis publici, seu cum *administratione societatis per-
ctae*, non solum de facto sed etiam *de iure secundum rationem*
. Thom. $1^a\ 2^{ae}$, q. $105^{2,1}$). Regit subditos ad finem societatis.

2) Complectitur auctoritatem legislativam, iudiciariam et executivam
eu coercitivam) (1). — A) Auctoritas *legislativa*, seu « promulgandi
dinationem rationis ad bonum commune » (S. Thom. $1^a\ 2^{ae}$, q. 90^4),
t — α) vel *absoluta*, si extendatur etiam ad societatis *constitutiva*,
que potuerit ab initio condere et dein abrogare, aut mutare vel inno-
re (ib. q. 97); — β) vel *relativa*, si Constitutionem Societatis ita
beat revereri, ut eam possit solummodo interpretari et applicare,
utare autem nequeat. — B) Auctoritas *iudicialis* actus externos eorum
i ad societatem pertinent observat, eosque aut conformes legibus aut
fformes declarat et propterea remuneratione seu sanctione dignos. —
Auctoritas *executiva* dicitur, in quantum curat ut leges et iudicia
um sortiantur effectum, etiam contra rebellantes iniuste : quorum
tulantia vi et coactione *coercetur*.

125. II. **Applicationes :** Collegio Apostolorum integra illa potestas iuris-
ctionis cum triplici auctoritate (2), vindicatur : — 1) *Auctoritas legis*

1) S. Thomas aliis formulis utitur, sed sensu eodem. Lex, ait, vel praecipit, vel pro-
et, vel permittit; vel punit ($1^a\ 2^{ae}$, q. 92, a. 2). Potestas iudiciaria includitur ab eo sub
islativa (q. 104-105), sicut et punitiva, seu coactiva : « Quaedam singularia, quae non
ssunt lege comprehendi, necesse est committere iudicibus » (q. 95, a. 1, 3^m); « disci-
na cogens metu poenae est disciplina legum » (ib., in corp.).

2) *Potestas magisterii* a quibusdam olim theologis supputabatur etiam sub iuris-
tione. Minus apte, nisi iurisdictio generice assumatur pro omni legitima auctoritate.
A) Nam res ipsa et Scripturae exemplum atque praxis Ecclesiae magisterium distin-
unt et specifice dictam iurisdictionem, seu doctrinam et disciplinam, auctoritatem ergo
α) *doctrinalem*, qua intellectus ad fidem eruditur; — β) et regiminis *practicam*, qua
actiones ordinat in bonum commune (S. Thom. $1^a\ 2^{ae}$, q. 90-97); vel, prout dicebatur,
vim scientiae et clavim potestatis. — B) Lex enim, humana et ab hominibus lata (q. 91^3,
), — α) ordinat per se actus « qui ordinabiles sunt ad bonum commune » (q. 96^3),

ferendae, at ea solum *relativa.* Conditam enim a Christo Ecclesiae eiusque essentiam conservat, sed neque destruere neque transformare valet. Ius ergo ecclesiasticum curat proprie de interpretatione iuris divini, cuius applicationes e principiis derivatas promulgat per leges; minime vero potest illud abrogare aut mutare.

2) *Auctoritas iudiciaria,* in quantum proprie regiminis potestatem consequitur, praescindit ab institutione *speciali* fori interni in sacramento paenitentiae, et solum per iudicia publica de *externis* delictis exercetur. Actus enim interni nunquam directe et propter se a visibili societate qua tali plectuntur, sed solum si ad extra manifestentur, cum tunc eorum signa aut sequelae fori publici fiant (S. Thom. *suppl.* q. 22, a. 1). Ideo « requiritur ad censurae *validitatem* ut peccatum cui infligitur, sit... *externum*... », immo grave qua externum (Gury-Ballerini II[12], n. 746, cum *cunctis* Doctoribus) (1).

3) *Auctoritas coercitiva* Ecclesiae complectitur propter delicta externa poenas et spirituales et temporales, quae tamen ipsae ad spirituale bonum vel ipsius peccantis vel saltem communitatis ordinantur. Temporalis vero poenae exercitia illa solum contendimus ad Ecclesiam directe pertinere, « quae ad poenam sanguinis, puta mortis vel mutilationis non pertingunt (2) ».

i. e. directe actus externos (q. 91[4]) : ad quos tamen « leges obligant in foro conscientiae quotiens iustae sunt (96[4]); — β) Non fertur autem lex, nisi pro subditis, in foro externo — γ) Non requirit fidem, sed oboedientiam. — δ) Non promulgatur infallibiliter, sed plus minusve *prudenter.* — C) « Potestas autem *magisterii* primum et per se attingit obstringit mentem et voluntatem internam. Motivum formale est auctoritas Dei revelantis Obiectum est divinae doctrinae infallibilis manifestatio. Proxime et directe forum internum spectat ». Ideo, actu et ab origine, omnes animas intendit, utpote vocatas ad fidem, etiam nondum aggregatas Ecclesiae. (Franzelin, *de Eccl.* pp. 60 ss; cf. 52-64). — D) Distingue ipsa Ecclesia accurate, v. g. in definitione de Immaculata Conceptione B. M. V. : α) « Si qui secus... praesumpserint *corde sentire,* ii noverint ac porro sciant, se *proprio iudicio condemnatos,* naufragium *circa fidem passos* » ; — β) « praeterea, ipso facto suasemet *poenis a iure statutis* subicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto vel *aliquovis externo modo* significare ausi fuerint » (D. 1641). Ideo v. g. haeresis mere interna per se censuris non plectitur (*infra,* n. **350**).

(1) S. Thomas (1ª 2ae, q. 91[4]), Suarez (v. g. *de Legibus* l. 4, c. 12), S. Alph. Li (v. g. n. 100) negant legislativam hominum potestatem posse directe ad mere interna extendi; pariter fere universi Doctores (praeter *Lacroix,* I, n. 648-655; Elbel n. 332; Ballerini-Palmieri, I, 124; et incertos paucos v. g. Lehmkuhl, I, 132; Génicot, I[7], n. 92; II, n. 56[3]. Ipso facto iudiciariam non de mere internis applicatam volunt : « Iudicium hominis est non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent... : et *ideo* lex humana non potuit cohibere et ordinare sufficienter interiores actus (« quia de his potest homo legem facere, de quibus potest iudicare »), sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex divina » (S. Thom. *ib.*).

(2) Billot *de Ecclesia,* II, 1899, p. 164 s. « De hac enim poena certissime constat quo

126. III. **Impugnantibus** hanc thesim, quam prius ad falsos sensus detor-uent, multis (cf. n. **76**) hae iam responsiones prodesse possunt ut a raeiudicio liberentur :

1) Nulla vindicatur, sive Ecclesiae sive collegio apostolico, auctoritas irecta aut iurisdictio supra regnorum administrationem temporalem ut alem (Thesis VIII, praesertim nn. **75** et **82**).

2) Omnis iurisdictio auctoritatis ecclesiasticae semper ordinatur ad piritualia, ex ipsa Christi institutione immutabili. Humano sane modo xercetur et inter homines, non mere abstracte vel quasi inter spiritus uros. Sed auxilia sensibilia sunt solummodo media ad finem sublimio-em.

3) Pueriliter ergo timent aliqui ne omnis alia potestas pereat. Tanta nim Ecclesiae usurpatio, etiamsi non esset humanitus impossibilis mni modo, divinitus saltem impediretur. Abusiva enim corruptio qua utaretur divina Ecclesiae constitutio, absolute divinae protectionis iiraculo repugnat quod Christus formaliter promisit (Thesis V. — f. Suarez, *De Legibus*, l. III, c. 5-7).

4) Meminerint principii in Ecclesia perpetui, recentius iterum promul-ati in *Codice iuris canonici* (1917, cn. 12) : « Legibus Ecclesiae non enentur qui baptismum non receperunt ».

Notanda : A) Hic non determinantur modus exercitii neque subiectum ultimum oncretum illius iurisdictionis.

B) Dona divina, collegio apostolico collata collective et ergo saltem inclusive etro, non obstant quin et alia ita soli Petro committantur, ut nulla valeant absque etro exerceri (cf. th. XIV-XVI).

C) Ut probetur non solum aliqua cuiuslibet iurisdictionis collatio, at eius deter-ninetur *comprehensio,* posteriora facta iudicabuntur, fuerintne legitima, annon. inis in hoc intenditur non apologia eorum aut damnatio, sed conclusio de talium pplicationum praecontinentia in prima institutione, et ergo accurata cognitio de ollatis a Christo potestatibus (Relegatur n. **93**).

127. Demonstratio erit — I. generalis, i. e. de potestate iurisdictionis n genere; dein — II. particularis, i. e. de unaquaque auctoritate in pecie, complectens ergo tres partes, notis theologicis confirmandas e locumentis ecclesiasticis (*infra*, n. **129, 131, 136**).

I. **Argumentum generale** : — 1) *A priori :* Intenta enim a Christo Eccle-sia socialiter *independens* (th. VII) et perfecta (n. **75**) nequit ipso organo

unquam fuit lege vel iudicio Ecclesiae aut decreta aut inflicta... : idque non propter minorationem aliquam iurisdictionis, sed propter solum defectum congruentiae ».

regiminis privari : debet intrinsecus omnia possidere, quibus constituitur iurisdictio, in suo scilicet genere (n. 92[5]).

2) *A posteriori,* E NATURA MISSIONIS : Christus Apostolis communicavit suam missionem, omnia ergo quae in sua missione non erant incommunicabilia. Atqui potestas regiminis, quam vi suae missionis habuit et exercuit, non erat incommunicabilis. Ergo Christus eam communicavit.

Maior iam supra demonstrata est (cf. textus de missione Apostolorum, nn. **108** sq. ; cf. n. **49**) : « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Qui vos audit, me audit ». Non solum ad fidei doctrinam missio confertur, sed et ad disciplinae praecepta; textus enim sunt generales. Christus ergo communicavit quaecumque in sua missione non erant incommunicabilia.

Minor. Porro — A) Quid erat in Christo *incommunicabile?*

α) *Persona,* et inde *titulus iuridicus* « auctoritatis, quae competit ei secundum quod est Deus : et talis potestas nulli creaturae potuit communicari, sicut nec divina essentia » (S. Th. III, q. 64[4]). Christus, ut Deus, propria et absoluta auctoritate agit; ceteri vero, ut ab ipso selecti et missi (ἀπόστολοι), sunt solum servi et discipuli, facti pro Domino ministri et vicarii (vicem gerentes). — Christus tamen in hoc instat quod sit *missus* a Patre, quasi velit similitudinem augere inter utrumque sui ipsius et Apostolorum titulum.

β) *Prioritas absoluta,* i. e. primae *factum* institutionis. Potuisset Deus institutionem facere per merum hominem. Postquam vero ipse Christus directe instituit Ecclesiam, iam ordo prioritatis praeteritae mutari nequit : auctoritatis derivatae Christus manet in aeternum fons inderivatus. Sic pro Sacramentis, praesupposita Dei voluntate ut septem instituerentur, nihil a priori repugnabat, ut Apostolis committerentur instituenda. At postquam ipse ea Christus de facto instituit, iam nequeunt ab Apostolis institui.

γ) *Effectus* iuridicus quo, quaecumque Ipse promulgavit directe, pertinent ad *ius divinum*, saltem positivum; et proinde debent custodiri, nunciari, applicari, minime autem mutari vel corrigi.

δ) *Libertas* absoluta, in seligendis iis quos voluerit ipse et in determinanda eorum potestate. Ipse enim simul interiorem cordium motionem dirigit novitque, et externam designationem exercet. Ecclesia autem, nonnisi per signa externa, diiudicat quosnam Spiritus Sanctus ipse praeparaverit ad vocationem (1).

(1) Ideo cl. can. Lahitton primam sui operis editionem (La vocation sacerdotale) iure correxit, ut melius discerneret hinc incommunicabilem, quo ipse Christus Apostolos elegerit, modum; inde vero derivatum, quo Ecclesiae hierarchia eligat vocetque.

B) Cetera vero communicabilia erant et ergo communicata sunt. In ecie, potestas quaelibet regiminis et iurisdictionis, quam Christus vi ae missionis habuerit, i. e. ad finem spiritualem, fuit communicata. — Ideo non vindicatur pro Ecclesia potestas quam Christus ut aeternus ıtris Filius possidet divinitus : est enim, qua talis, Legislator supro- ıs pro ipsa aeterna totius mundi lege et Rex regum atque Dominator minantium (Apoc. 19^{16}; cf. Dt. 10^{17}). Sic ergo, iure divino et immuta- li, constitutionem Ecclesiae instituit et promulgavit (supra, A). — At, ut Messias, propter missionem a Patre receptam, iura sibi vindicat exercet, quae Vetus Testamentum in ordine spirituali praenunciaverat ıpra, n. **18-20**). Ideo *legem fert*, Mosaicae parem ac etiam superiorem ɛrogando et abrogando), v. g. « Audistis quia dictum est antiquis... *go autem dico* vobis » (Mt. $5^{21,27,31,33,38,43}$; Lc. 16^{18}; [*Fons* Q. 52]; m, de scandalo eorum « qui *in me* credunt » (Mc. 9^{42-50}; Mt. 18^{6-9})... *dicat* quoque, non mere temporalia (Lc. 12^{14}), sed pro re spirituali ivatos (Mt. 7^{21-23}, 25^{35-46}...) et ipsas civitates (Mt. 10^{15}, 11^{20-24}, 23^{37}-24^{2}; . 10^{12-15}, 13^{34}, 19^{41}; Mc. 6^{11}...). *Executive* venditores e Templo expellit, ulterae parcit...

128. II. Argumenta specialia.

PARS PRIMA : **Probatur legislativa potestas.**

Potestatem legislativam ille accepit, cui collata est a Deo (mediate vel mediate) auctoritas ad subditos moraliter obligandos ;

Atqui collegio Apostolorum collata est a Dei legato talis auctoritas ;

Collegium ergo accepit potestatem legislativam (Cf. Suarez *de Legi- s* l. IV, c. 1).

Maior inde patet « quod *proprium* legis est quod virtutem obligandi beat » (S. Thom. 1^{a} 2^{ae}, q. 90^{4}; cf. 105^{1}). Ubicumque praeceptum ɛitime datur universale et obligatorium ad bonum commune, ibi agnos- ıda est potestas legislativa.

Minor probatur — 1) *praxi* antiqua sive etiam *Apostolorum* imme- ıta. Apostoli enim, a Deo per Christum missi cum auctoritate docendi allibili, nec usurpare nec errare nec fallere poterant, ubi sibi legisla- am auctoritatem pertinere usu verbisque profitebantur. Atqui legem lemniter ferunt et promulgant : « Visum est Spiritui S. et *nobis* nihil ra *imponere* vobis *oneris*, quam haec *necessaria* : ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύ- ... » (Act. 15^{28}). Imponunt onus *necessarium*. Quae est pro Iudaeis mula legis obligatoriae, eadem Petrus utebatur circa legem antiquam 15^{10}), ac pariter Iesus (Mt. 11^{30}, 23^{4}; cf. Gal. 5^{1}). Assueti cultui

Iudaeorum, fere superstitioso erga *Thorah*, tollunt tamen omne aliud onus e Lege Moysi praescriptum. Porro par aut etiam maior requiritur auctoritas ad *abrogandam* legem quam ad condendam.

Ex illa certitudine, Paulus, in schola Gamalielis eruditior, « perambulabat... confirmans Ecclesiam [*praecipiens custodire praecepta* Apostolorum et seniorum] » (Act. 15^{41}). Postquam successores « Spiritus S. posuit *regere* Ecclesiam Dei (ποιμαίνειν) » (20^{28}), correlativa asseritur obligatio fidelium : « *Oboedite* praepositis vestris, et *subiacete* illis » (Heb. 15^{17}). Paulus quoque distinguit ea, quae praecipit ipse, et ea quae Dominus (1 Cor. $7^{10,12}$) : « Praecipio, non ego sed Dnus... Ceteris ego dico, non Dnus » (1).

2) *Christus* modo suo agendi illam Apostolorum praxim praeparavit. Patet insuper e verbis explicitis, sive ad Petrum solum (Mt. 16^{19}), sive ad duodecim (Mt. 18^{18}) : « Amen dico vobis : quaecumque alligaveritis (δήσητε) super terram, erunt ligata (δεδεμένα) et in caelo : et quaecumque solveritis (λύσητε) super terram, erunt soluta (λελυμένα) et in caelo. »

A) Porro verba *ligare* et *solvere* usu communi apud Iudaeos significabant, hominem *obligari* vel *liberari* moraliter ;

(*'âsar :* ligavit; *ĕsâr, issâr :* obligatio, votum : Num. $30^{3.10}$; Dan. $6^{8.9.13.16}$). Propterea, apud ipsum Matthaeum (23^{4}), Christus de Scribis et Pharisaeis ait « *Alligant* enim onera gravia... et imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea movere » ; agi vero tunc de auctoritate legislativa (saltem relativa i. e. explicativa Legis divinae), patet ex immediate anteriore contextu : « Super cathedram Moysi sederunt... Omnia ergo, quaecumque dixerint vobis, *servate* et *facite...* » (23^{3}).

α) Knabenbauer, *In Matt.* II, p. 66 sq. :

« Quare potestatem legiferam iis Christi verbis exprimi nemo iure negare potest... Hisce etiam complectuntur omnia quae religionem et regimen spectant. Quare *Morinus* (*Commentarius hist. de disciplina in administratione sacramenti Paenitentiae*, l. I, cp. 8; Antverpiae 1682, p. 19; et alii) recte censet verba Christi, e usu familiari istarum vocum apud Iudaeorum sui temporis doctores, significare quaecumque decreveris, statueris, definieris in terra, erunt in caelo decreta, statuta, definita; quidquid statueris in terra, ratum Deus habebit in caelo. Ergo *amplissima enunciatur potestas legifera,* cui *potestas iudiciaria* nexu individuo est sociata... Matthaeus evangelium suum scripsit aramaice; ergo pronum est eum iisdem verbis usum esse quae apud rabbinos reperiuntur. Proinde, secundum

(1) Ideo iam tunc *ecclesiastice* lata (et ergo dispensabilis, videtur irregularitas bigamorum (1 Tim. 3^{2}, Tit. 1^{6}) : « Oportet episcopum esse... unius uxoris virum ».

nnem interpretandi regulam historicam, *solvere* et *ligare* explicare debebimus cundum notionem eorum.

« Bene dicit Suarez (*Defensio fidei catholicae,* l. III, c. 10[15]) : « Quae potestas gandi atque solvendi] non est alia, nisi potestas leges ferendi quae homines gent seu obligent, vel etiam puniendi aut censuras ferendi, aut similia onera ponendi vel auferendi. »... In tanta potestatis amplitudine et ex natura potestatis diciariae continetur iis verbis... etiam potestas peccata remittendi : ... at profecto gustius verba concipiunt qui ea de hac sola potestate concipiunt. Est enim arbi- rium, *quodcumque* velle restringere ad peccata et consectaria peccatorum enas, censuras, excommunicationem. »

β) Loisy, *Les Évangiles Synoptiques*, II, p. 12 :

« Lier et délier signifient, en langage rabbinique, défendre et permettre, et se sent des décisions formulées par les docteurs dans l'interprétation de la Loi. nsi l'école de Hillel « déliait » beaucoup de choses que celle de Shammaï iait ». Une explication plus large de cette formule est réclamée par le contexte Mt. 16[19]]. Les décisions de Pierre ne sont pas des opinions de casuiste, des erprétations scolastiques d'un texte légal, mais de véritables règles et *des s.* »

B) *Intensitas* autem potestatis tanta est, ut lex terrae fiat ipso facto caeli, i. e. lex a Deo sancita. Inducit ergo obligationem, non solum enae sustinendae, sed etiam conscientiae submittendae. Praecepta go, sicut et doctrinae, sunt Dei simul et Ecclesiae : utrisque appli- tur sententia Domini : « Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui misit me » (Lc. 10[16]).

C) Textus sua indeterminatione indicat *amplitudinem* potestatis : *aecumque* (ὅσα ἐάν). — α) Inde potestas legifera Ecclesiae, intra ites fidei et morum (seu constitutionis finisque ecclesiae), extenditur omnia et ad omnes singulosque subditos. Inde iure pleno « ad bonum mmune » instituit normas positivas cultus et liturgiae, determinat us ministeriales sacramentorum quae Christus instituit, constituit pedimenta quae iure ecclesiastico (proinde dispensabili et mutabili) trimonium dirimunt, nocivos libros prohibet, canones disciplinares mulgat, ordines religiosos eorumque constitutiones approbat aut rigit. — β) Potestas est tamen *relativa* solum : nam ipse Christus stitutionem Ecclesiae condidit, iure divino et ergo non ab Apostolis tando : « Docentes eos *servare omnia quaecumque mandavi* vobis » . 28[19]).

γ) *Non omnibus,* sed τοῖς δώδεκα, potestatem conferri constat, non m e traditione sed ex ipso textu. Verba enim dicuntur in familiari et ueto sociorum coetu (Mt. 18[1]), in domo Petri, Capharnai (Mt. 17[24-27])

et confirmantur parallelo loco (Mc. 9^{33-50}) : « Et residens, vocavit τοὺς δώδεκα, et ait... » Unde Loisy (*Synopt.* II, p. 90) :

« Ces paroles concernent le rôle des apôtres en tant que membres de ce collège qui, dans son union avec Pierre, exerce la même autorité que lui... Ce n'est pas au premier venu qu'il appartient de lier et de délier, mais à ceux qui sont établis docteurs et maîtres en Israël : dans la pensée de l'Évangéliste, ce sont les apôtres qui sont constitués arbitres dans l'Église. »

Notandum : In Mt. 18^{18} extenditur ad collegium Apostolorum potestas ligandi atque solvendi quae uni Petro (16^{19}) antea fuerat collata, non autem cetera praerogativae eiusdem loci (16^{19-20}). Ipsa potestas legislativa Petro personaliter concessa manet (in singulari : quodcumque ligaveris); ceteris vero coniunctim conceditur, quorum collegio includitur et Petrus. Potest ergo solus id quod ceteri cum ipso; ceteri vero sine ipso nequeunt id quod solus potest.

129. Nota. — 1) *Circa res spirituales* potestas Ecclesiae legifera est *de fide* — A) tum *divina,* propter verba Domini et praxim apostolicam (v. g. Act. 15^{29}, 16^{4}) : locis citatis adde legem de velandis mulieribus (1 Cor. 11^{2-6}), de silentio ab eis servando in Ecclesia (14^{34}); — B) tum *definita,* sive *exercite* per singulos cunctosque Ecclesiae *canones,* sive *formaliter* implicite v. g. in concilio *Tridentino,* sess. VI, cn. 2 (D. 830) : « Si quis hominem iustificatum... dixerit non teneri ad observantiam *mandatorum* Dei et *Ecclesiae*..., anathema sit ». Damnatur a *Pio VI* propositio 5ª *Pistoriensium* « ... quatenus intendat Ecclesiam non habere collatam sibi *a Deo* potestatem... *iubendi per leges* » (D. 1505); propositio, propter complexum aliarum quae simul damnantur, notatur solum « inducens in systema alias damnatum vel haereticum »; at per se, si seiungeretur, posset dici simpliciter haeretica.

2) *Circa res externas,* in quantum ad Ecclesiae finem conducunt vel ab eo aliqua saltem mensura requiruntur, *iurisdictio aliqua,* in genere est *de fide definita.* Nam v. g. Pius VI, adv. Pistor. 4 (D. 1504) « Propositio affirmans, abusum fore auctoritatis Ecclesiae... eam extendendo *ad res exteriores*..., quatenus notet usum eius potestatis *accepta a Deo* qua usi sunt et ipsimet Apostoli *in disciplina exteriore constituenda* (legisl.) et *sancienda* (iudic.) : *haeretica* ». — In specie, *legislativa* Ecclesiae potestas, ad retinenda bona sua temporalia (D. 425, 494, 575-577, 590, 684 ss etc.) eaque administranda, sancitur multis documentis. — α) Ioannes XXII (1327) damnat Marsilii Patav. et Ioannis de Ianduno propositiones : « Quod omnia temporalia Ecclesiae subsunt imperatori, ex eo quod « ipse [Christus] solvit tributum Caesari non condescensive, sed necessitate coactus »... : articulos vel

aereticos declaramus » (D. 495 s, 500). — β) Concilium Constanense (1415) damnat, approbante Martino V, Wicleffii sententias 16 ; 18 (D. 596, 598; cf. 612, 616), quibus fingebantur temporalia Ecclesiae bona et decimae a principibus vel plebe dari absque obligatione , ad libitum posse auferri : porro iam Paulus ordinatione (διάταξα) de ollectis praescripserat ea quae Galatae pro cultu exsolvere debebant Cor. 16[1]). — γ) Naturalismi has conclusiones Pius IX damnabat : Ecclesiae leges non obligare in conscientia, nisi cum promulgantur civili potestate...; Ecclesiam nihil debere decernere, quod obstrinere possit fidelium conscientias in ordine ad usum rerum temporaum » (*Quanta cura,* 8 Dec. 1864; D. 1697).

130. PARS SECUNDA : **Probatur potestas iudiciaria.** — 1) *a priori.* Est im *corollarium* potestatis legislativae. Nam vana fit lex eiusque ligatio sine sanctione. Destruitur societas, in qua legem infrinntes nullum patiantur incommodum; legislatoris auctoritas periit, qui n potest exigere oboedientiam. — In societate imperfecta, culpa ad bunal externum et superius defertur; in Ecclesia, cum sit Societas solute perfecta et independens (th. VIII), causae sic transferri queunt. Iudiciaria ergo auctoritas intus in Ecclesia necessario instienda erat.

Propterea existimantur eversores Ecclesiae et excommunicantur « impedientes ecte vel indirecte exercitium iurisdictionis ecclesiasticae sive interni sive externi , ad hoc recurrentes ad laicalem... » (cn. 2334). Inde iniusta invasio, si Status it iudicare in re ecclesiastica (cf. cn. 2341). Immo vi naturae socialis, ipsae elibet sectae separatae iudicant v. g. de membrorum receptione vel indignitate xpulsione et committunt ministris suis iudicialem potestatem.

2) *A posteriori* : — A) *Christus,* nisi iudiciariam potestatem simul n legislativa communicasset, debuisset explicite declarare *exceptio-n.* Etenim, ubi etiam separantur variae potestates, subordinatur icis sententia maiori legem ferentium auctoritati : potest ergo societas erfecta habere vel iudiciariam absque legifera potestate, vel neum, at nunquam legiferam absque iudiciaria. (Iudex leges observat, condit). *A fortiori,* ubi praxi perpetua uniebantur sicut in antiqua ietate tum romani imperii tum maxime Orientis, Christus aut simul mque confert, aut positive alterutram excludere debet.

tqui Christus nihil excludit. Immo iudiciariam potestatem promitexplicite et etiam supra spem, nempe in ipsa « regenerationis » ia : tunc enim Regi assidebunt, quasi synedrium, « iudicantes duom tribus Israel » (Mt. 19[28]; Lc. 22[30]). Actuale iam in terris prae-

libamen illius iudiciariae potestatis includitur in textus universalitate « Quaecumque alligaveritis *super terram*, erunt ligata et *in caelo*. Iudices ergo cum Christo futuri iam nunc pro eo in terris iudi cant; ideo corripiendi fratres debent corripientem *Ecclesiam audir* (Mt. 18^{17}), et accusatores fratrum culpam Ecclesiae dicere (*ib.*). Iudice ipsi tunc sententia sua vinculum alligabunt vel solvent.

B) *Collegium apostolicum* de facto sic intellexit. — α) Agit enim a modum synedrii novi (infra, de potestate executiva, n. **132**), et quider ex institutione Christi. Porro synedrium Iudaeorum, cum esset simu concilium et tribunal, iudiciarias omnes sub Pontifice magno potestate sibi vindicabat. — β) Inde ad eos delatio contra Paulum. Inde et ips Paulus, habitis culpis inter Corinthios, sicut olim Damascum a synedri missus erat, sic tunc Timotheum mittit; sed reservat sibi *iudicium* « *Cognoscam* non sermonem... sed virtutem... quid vultis? In virg veniam ad vos, an in caritate? [Sunt culpae graves valde]. Absen corpore, praesens autem spiritu, iam *iudicavi* (κέκρικα) ut praesen eum... » (1 Cor. 4^{17}-5^{3}) : sequitur autem sententia, quae datur « i nomine Domini Nostri Iesu Christi... cum virtute Domini Nostri Iesu. — γ) Inde demum doctrina generalis de foro Ecclesiae datur : Paulu et Ecclesia « τοὺς ἔσω » iudicat, et quidem necessario ne commisceantu culpis externis (ib. $5^{10,12}$; cf. 6^{9s}); at « τοὺς ἔξω », nec Paulus, nec Eccl sia, sed solus Deus (ib. 5^{12s}). — δ) Ita vero stat Ecclesiae tribunal, u forma iam determinetur : « Adversus presbyterum accusationem no recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus » (1 Tim. 5^{19}).

C) *Traditio* historice et dogmatice testatur illa iudicia ab Apostoli successoribusque vel ab eorum delegatis fuisse saepius exercita. — α) A primis iam temporibus haeretici damnantur et foro externo separa tur, v. g. Alexander et Hymenaeus (1 Tim. 1^{19s}; 2 Tim. 2^{17}), et cunc quos iam *Ignatius* denunciat vitandos (Eph. 6^{2}, 7^{1}, 9^{1}; Trall. 6); — β) *Irenaeus* iam magnum opus *adversus haereses* colligit, usus antiquio *Iustini* libro nunc amisso. — γ) Omnes sectae primum separantur, qu iudicatae damnantur. — δ) Iudicant etiam cuncta Conciliorum vol mina, multae Pontificum epistulae (v. g. iam Clementis ad Cor., multitudo subsit; cf. S. Cyp. ep. 58^{4-5}, H. p. 670 s.), et collectiones pl raeque iuris canonici.

131. Nota. 1) *Circa res spirituales,* potestas iudiciaria — A) est *fide divina* e verbis citatis, ac in specie e Mt. 18^{17} : « Si Ecclesia non audierit (etiam de re particulari, quando inter utrumque fratre iudicat), sit tibi sicut ethnicus ». — B) *Definitur,* saltem exercite, p

aereticorum damnationes et excommunicationes, ac per anathemata mni tempore promulgata (ab Apostolis iam hucusque). — C) Explicite aepius haeretici, post damnationem, hoc Ecclesiae ius profiteri debeant, ut reciperentur ad paenitentiam, v. g. Ariani, Pelagiani, Nesoriani...; item Hussitae (v. g. n. 31-33; D. 681 ss) debuerunt profiteri otestatem praelatorum in Ecclesia ad inoboedientes excommunicanos et ad brachium saeculare invocandum « et quod illis censuris per nferiores sit oboediendum. » — D) Promulgatur denuo *Codice iuris anonici* (Lib. IV; Pars I : *de iudiciis*), v. g. can. 1553 : « Ecclesia *iure roprio et exclusivo* cognoscit de causis, quae respiciunt res spiriiales et spiritualibus adnexas... »

2) *Circa res externas*, sed connexas (ratione finis aut personarum), otestas *iudiciaria*, qua Ecclesia possit poenas externas decernere, est *heologice certa*. — A) Ostenditur Petri exemplo de Ananiae et Saphirae fraude oeconomica (Act. 5[1-11]). — B) Exercetur Ecclesiae praxi am ab initio. — α) Concilia antiqua externas, praesertim cleri et monahorum, culpas carcere sanciebant aut mulcta pecuniaria vel exilio et ignitatis privatione. Sic iam adversus Arianos et Nestorianos. —) Item concilia posteriora, v. g. Lugdunense II, Lateranense IV, Viennense, Constantiense. — γ) Concilium Trident. praecipit ut sua decreta S. Scripturae typographis observentur « sub poena excommunicaonis et pecuniae in canone concilii novissimi Lateranensis apposita » Sess. IV; D. 786). Idem (sess. XXIV de reformatione matrimonii, ap. 8) exilio damnat « mulieres, quae cum adulteris seu concubinaiis publice vivunt ». — C) Doctrinaliter promulgatur, v. g. ubi haec ententia damnatur : « Ecclesiasticum forum pro *temporalibus* clecorum causis tollendum est » (Syllabus 31; D. 1731). *Definitionem* Schema Vaticanum praeparabat, contra negantes « a Christo cclesiae suae collatam potestatem... devios contumacesque extecori iudicio ac salubribus poenis coercendi atque cogendi » (cn. 12; ac. 7. 577).

132. PARS TERTIA : **Probatur potestas coercitiva,** seu EXECUTIVA, i. e. ea uae praescriptas sanctiones ad suum effectum duci procurat.

Potestas illa ostendetur — 1) *in genere,* utpote quae non possit mpliciter et absolute denegari Ecclesiae, at nondum determinando uomodo sit exercenda. — 2) *In specie* dein, ius demonstrabitur aliter pplicandum, prout Ecclesia vel per se directe aget, vel indirecte tetur debito sibi auxilio publicae potestatis.

1) *In genere,* arguitur tum *a priori,* e iam probata institutione societatis perfectae cui iam legislativa potestas et iudiciaria a Christo collata est; tum *a posteriori,* ex eo quod Apostoli poenas minantur et revera applicant; tum denique ex ipso iubente Christo.

A) *A priori :* Potestas executiva est complementum necessarium potestatis iudiciariae. Frustra enim fingeretur potestas iudiciaria, cuius iudicia per se effectum non possent sortiri. Atqui potestas iudiciaria Ecclesiae, licet aliquando possit per accidens frustrari ex humano defectu, nequit esse vana per se, defectu iuris, ex ipsa institutione Ecclesiae manca. Habetur ergo illa potestas. Ideo damnabantur hae propositiones quod tota Ecclesia simul iuncta nullum hominem punire potest punitione coactiva, nisi concedat hoc imperator » (D. 499); « quod Ecclesia faciat abusum in disciplina exteriore constituenda et sancienda » (Pistor. 4; 1504); « Ecclesiae ius non competere, violatores legum suarum poenis temporalibus coercendi » (Pius IX : *Quanta cura;* D. 1697); « Ecclesia vis inferendae potestatem non habet » (*Syllabus* 24; D. 1724).

B) *A posteriori* patet e *praxi* Apostolorum : — α) 1 Cor. 4^{21} : « Quid vultis? In virga veniam ad vos? » (ἐν ῥάβδῳ; cf. Ps. 2^{9}, Ex. 21^{20}, Is. 10^{24}; virga qua lictor ῥαβδοῦχος caedit reos, ῥαβδίζει Act. $16^{22,35\text{-}38}$). — 2 Cor. $10^{6,11}$: « In promptu habentes ulcisci omnem inoboedientiam (ἐκδικῆσαι; ἐκδικῶ τί : ulciscor aliquid, i. e. punio aliquem propter aliquid, v. g. caedis poenam repeto ab interfectore Apoc. 6^{10}, 19^{2})..., quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et praesentes in facto ». — 2 Cor. $13^{2,10}$: « Si venero iterum, non parcam... : haec absens scribo, ut non praesens durius agam *secundum potestatem quam Dominus dedit mihi,* in aedificationem et non in destructionem » (i. e. pro animarum non perditione sed salute). — β) Non solum minantur, at *plectunt* etiam, sive *per excommunicationem :* 1 Cor. $5^{2,9,13}$ « Auferte malum ex vobisipsis » (in V.T. per mortem : Dt. 17^{7}, 19^{19}, 22^{24}...); cf. 2 Th. 3^{14}, Tit. 3^{10}, 2 Tim. 4^{15} : ab ipso episcopo est haereticus Alexander vitandus; — sive per *alias poenas :* 1 Cor. $5^{3,5}$: « Iam iudicavi... in nomine D. N. I. C. *tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis* » (« externis malis et vexationibus quibus carnis libidines franguntur » : Grimm); 1 Tim. 1^{20} « Hymenaeus et Alexander, quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare (1) ». — Immo Petri senten-

(1) « Ce châtiment terrible supposait évidemment l'excommunication, c'est-à-dire l'exclusion de l'Église avec la privation des grâces et des secours dont la communion des saints est le moyen. Mais il comprenait quelque chose de plus redoutable... Le criminel

iam Spiritus S. ita confirmat, ut Ananias et Sapphira exspirent : « Qui sepelierunt virum tuum... efferent te... Et factus est timor magnus in universa Ecclesia » (Act. 5^{2-11}).

C) Porro illa omnia procedunt *e Christo iubente* : « Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus » (Mt. 18^{17}). Atqui pro Iudaeo ethnicus et publicanus reputabatur eiectus, prohibitus a communi oratione, damnatus et vitandus (cf. KNABENBAUER *in Mt.*, II, p. 122 s; LIGHTFOOT...). Non solum permittitur illa fratris non oboedientis expulsio seu excommunicatio, sed praecipitur.

133. 2) *In specie* : Potestas executiva potest exerceri — A) vel *directe*, dum Ecclesia subditos, etiam rebelles, per seipsam coercet, cogendo vel castigando; — B) vel *indirecte*, sive *praecepto mandat* ut alia societas (saltem indirecte subdita) eiusque regimen castigationes applicet, sive saltem *permittit*, tollens privilegia quibus reus contra vindictam potestatis inferioris protegebatur.

A) *Directe* plectit Ecclesia (et quidem certo iure e textibus allatis n. **132**) saltem per poenas *ordinis spiritualis*, v. g. per censuras, suspensionem a sacris, excommunicationem, quae immediate effectum suum *internum* sortiuntur (ut patet pro censuris latae sententiae, ipso facto incurrendis). Inde iam oriuntur effectus, seu poenae, ordinis *externi*, i. e. sociales et sensibiles. Quae quidem omnes intendunt *finem* spiritualem, at mediante sensu; nec sunt tamen necessario corporis afflictivae, v. g. quando per se solum e societate ecclesiastica praecidunt.

Hae directe ab Ecclesia promulgantur et applicantur. Nam : « Si Ecclesiam non audierit [loquentem, i. e. iudicantem et praecipientem], sit tibi sicut ethnicus et publicanus » (Mt. 18^{16}); « Quos oportet vos ut feras vitare. Sunt enim canes rabidi, clam mordentes : quos a vobis vitari oportet » (Ign. ad Eph. 7^{1}; cf. Trall. 6^{1}). Rebellis ergo iure ab Ecclesia, praecipiente Christo, excommunicatur. Inde, in foro etiam externo, separatur ab Ecclesia : dum autem ab ea publice declaratur vitandus, externa poenae spiritualis incommoda sustinet, evidenter legitima (Societas contra socium nocivum iure seipsam defendit) atque ab ipso Christo intenta : « Sit tibi sicut ethnicus ».

B) *Indirecte* plectit Ecclesia, dum ad potestatis civilis auxilia appel-

ait abandonné à la vengeance de l'éternel ennemi des hommes. Le but final était toujours la conversion et le salut du pécheur » (PRAT, I, p. 141 s). De reatu poenae propter peccatum, cf. S. Thom. 1. 2, q. 87^{1}.

lat. Appellatio vero potest esse titulo iuris — α) vel *communis*, — β) vel *Ecclesiae proprii*.

α) *Titulo communis iuris*, Ecclesia etiam ab infidelium civili societate, libertatem sibi et communia civibus iura, ut protegantur et defendantur, appellat. Sic Paulus :

Sive Philippis ut e carcere solveretur : « Caesos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos eiiciunt. Non ita. Sed veniant... Et, venientes [magistratus], deprecati sunt eos » (Act. 16^{37-39}); sive Hierosolymis coram tribuno : « Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? » (22^{25}), vel coram Pontifice : « Contra legem iubes me percuti » (23^{3}), vel ut protegeretur contra persecutores Iudaeos (23^{12-32}), ac dein Caesareae coram Felice et Festo et rege Agrippa : « Caesarem appello » (25^{11}).

Vi tituli illius communis, in ipsa infidelium societate, quotiescumque ordinis perturbator aut libertatis iurisve violator Societati ecclesiasticae vel sociis nocet, iure impeditur. Id ipsis « liberalibus » modernis patet : si quis enim cultum eiusque coetum actualem aggredi vel turbare tentet, et a pari si quis societatem colentium et amantium Deum invadere aut destruere velit, tunc legitima defensione Ecclesia poterit iniustum aggressorem coercere (sicut alia persona, vel physica vel moralis), vel per se vel evocando etiam auxilia potestatis civilis (brachii saecularis) ad iurium protectionem.

β) *Titulo proprii Ecclesiae iuris*. In civili *Christifidelium* societate, Ecclesia potest considerari, prout se vel *permissive* vel *didactice* (et inde praeceptive) geret. Coram pseudo-liberali, interroga quomodo Ecclesia possit saltem non *permissive* se habere, ubi, pro certa civium vel omnium vel multo plurium voluntate, legislator vel ipsa Status Constitutio legaliter edicat se tolerare nolle ut animae *e veritate* perturbentur? Nonne id lex civilis in christianorum Statu eodem saltem iure prohibebit, quo et prohibet illegale medicinae exercitium falsosve Doctorum titulos? Nonne et moderna societas iure damnat incitatores scelerum et anarchiae, vel morum corruptores? *Veritates* ergo tuetur quasdam, in ordine morali et sociali, ad suiipsius et patriae defensionem. Cur non posset et veritates religiosas, utpote maioris pretii, tueri? Quomodo non legitime de eis cum potestate ecclesiastica paciscetur? Quotiens autem aggressor iniuste filios Ecclesiae laeserit, num Ecclesia obligabitur vel ut omnem impediat sanctionem, vel ut pactum non invocet quo legislator civilis defensionem vel auxilia instituerit?

Didactice autem et inde *praeceptive* Ecclesia conscientias filiorum

locebit, quid politica Christifidelium societas *veritati* divinitus revelatae lebeat (supra, th. VIII, n. **82**). Distinguuntur enim ab omni errorum ondicione iura veritatis. Cives dein principesque, si fideles sint, ecundum illam veritatis doctrinam ex conscientia agere debebunt, atione habita melioris boni (prout exponitur sub n. **82**[5]).

134. De poenis afflictivis : 1) Ecclesiastica ergo societas pleno iure erturbatorem sui ordinis socialis (sub α vel β) potestati civili coerendum *defert*. Societas vero civilis debet illum perturbatorem coerere vel titulo iuris communis (sub α indicati) si per accidens Status lus minusve achristianus separatur indebite ab Ecclesia et subditionem suam indirectam negat, vel titulo iuris proprii (sub β) si christianorum societas civilis officia erga Ecclesiam pacto implicito vel xplicito sanxerit (supra n. **82**). Tunc enim, designato reo, Ecclesia ermittit leges ei applicari absque privilegio protectionis ecclesiasticae.

2) Immo Ecclesia potest subditis dare electionem ut — A) vel expiationem faciant suae culpae publicae publicam, — B) vel ita expellantur e societate ecclesiastica ut omne ex ea ius amittant.

A) *Volentes manere intra societatem* Ecclesiae poenas in seipsos atas saltem implicite admittunt. Hos ergo Ecclesia iure ad expiationem adiuvat, *directe* iniungens poenas etiam temporales. Sic olim ro bono communi mos praevaluerat *in paenitentialibus libris;* v. g. nulcta ad pia opera conferebatur pro bono non solum laesi proximi sed psius rei damnati et multorum, vel reus carcere (ne ultra noceret) ut exilio damnabatur ne intra eadem pericula ipse vel complices ersarentur, absque effusione sanguinis (saltem mortali). Sunt rgo omnes illae poenae *medicinales* (i. e. quibus reorum emendatio et spiritualis correctio intenduntur, simul ac praeservatio rdinis generalis et filiorum Ecclesiae libertas salusque), *non mere indicativae*.

Proinde, ut erga volentes in sinu eius manere Ecclesia habeat et xerceat ius essentiale omni Societati perfectae, sufficit ut ius lud non adversetur spirituali et supernaturali Ecclesiae indoli finique. tqui ius imponendi poenas etiam afflictivas, essentiale quidem omni ocietati perfectae, non adversatur indoli finique spirituali et supernaturali Ecclesiae.

Societas enim, etiam ordinata ad finem supernaturalem, dum constat hominibus qui corpus simul et animam habent, non destruit natu-

ram quae bona corporea spiritualibus subdi iubet; iuvare ergo debet, ne caro quae « concupiscit adversus spiritum » dominetur : « Si enim spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis » (Rom. 8^{13}). — Ne vero finis spiritualis societatis laedatur, exercitium illius iuris tunc tantum reputetur licitum, in quantum ad bonum animarum spirituale et supernaturale conducere valeat, non ergo mere vindicative, seu « in aedificationem et non in destructionem » (2 Cor. 13^{10}, 10^{8}). Si quando ergo historice fuerint abusus practici (diiudicandi secundum bonum commune et non solum particulare), damnetur abusus, non ius.

B) *Non subditos* (τοὺς ἔξω 1 Cor. 5^{12}), i. e. non baptizatos (supra **126**[4] v. g. Iudaeos, Ecclesia non iudicat. Nec a fortiori eos ipsa poenis afflictivis directe puniet. Eos vero aliquando potestati civili defert pleno iure, sive facinorosi invadunt iura Ecclesiae eiusque pacem perturbant, sive potestas civilis pro ratione legitima non vult eos ceteris subditis convivere, eo quod periculum ipsi societati civili iniciant.

3) *Historice* plerumque non Ecclesia petebat coerceri haereticos; sed his, propria sponte, principes populique obstabant, ut socialem ordinem simul ac spirituale bonum protegerent. Haereticorum enim factiones plerumque, sub religionis fuco, intendebant civium oppressionem necemque, simul ac Statum funditus evertebant per bella interna externave.

A) *De facto,* periculum illud inferebatur — α) IV saec. in Africa per Donatistarum *Circumcelliones* (cf. apud Augustinum), ac dein per Arianos (v. g. Vandalos). — β) Item, per *Mahumetanos,* ac dein per Moriscos Iudaeis associatos, in maritimis meridionalis Europae peninsulis (non solum in Hispania et Italia, sed in Illyrico et in balkanicis hellenicisque terris). — γ) *Mediaevales communistarum* sectae (Cathari, Bulgari, Albigenses, Waldenses...) certo minus Manichaeismi religionem quam totius ordinis publici ruinam in Occidente promovebant. Pariter, in Oriente, Nestorianorum et Iacobitarum haereses (infra, n. **203**) ita cladem Byzantinorum praepararunt, ut facilius demum Turcarum oppressio christianam Aegypti, Syriae et Europae orientalis vitalitatem devinceret. — ε) Vix aliud sincerus pronunciabit iudex, perspectis adiunctis socialibus et politicis, de popularibus *Wiclefitarum* aut *Hussitarum* commotionibus. — ζ) Item, de primis quoque *protestantium* seditionibus, quae politicam, socialem et oeconomicam vitae formam quibuslibet mediis evertere conabantur (1), non pro iustitia et libertate, sed per violentiam mox solis principibus aut iam ditioribus profuturam (2). Modo enim audaciores pauci multo cruore fidem catholicam eiusque cultores plurimos oppresserunt (in Germania septemtr., Helvetia, Scandinavia, Neerlandia et Anglia); modo,

(1) Jean JAURÈS, *De primis socialismi germanici lineamentis apud Lutherum, Kant, Fichte et Hegel* (1892).

(2) Vide quid ipse Lutherus contra Anabaptistas scripserit, perterrefactus, ac praecipiens ut rebelles ruricolae morte exterminarentur et quidem ab illis Germaniae equitibus qui monasteriorum spoliis praedones ditescebant.

ıvasores ac patriae traditores contra gentem eiusque principatum perpetuo nova ıoliebantur hostemque in auxilium invocabant : v. g. in Gallia, Anglos vel Germanos Suevosque; in Polonia, Germanos vel Hungaros Russosque.

B) *Iure* ergo, populi praesertim principesque iniustis illis invasoribus et crudebus obstabant. Incepta autem ab haereticis bella religiosa defensionem promoebant. Inde vero defensorum ratio politica vel militaris religiosam moderationem ix tolerabat. Contra saevos impugnatores paria a militibus pro defendentium causa ddebantur : seu excercebantur assueti tunc in bello mores et defensionis iura, ura sane illis temporibus, non tamen iudicanda pro moderatione mentium intra acem diuturnam.

α) *Ecclesia* ergo, ne damnetur, sicubi fuerit temporum barbaries. Ex adverso him, curavit ut principes gentesque etiam in legitima defensione non soli agerent, roni nimis ad vindictam. Ideo iussit quoslibet religionis causa accusatos suspecsve reservari primum ad ecclesiasticum tribunal, quod per « inquisitionem » nquête) tamdiu eos contra civilis iudicii poenas atrociores *defenderet,* quamdiu on pateret de eorum correctione desperandum esse; intercessionem ergo Ecclesiae sse tunc solum a principe denegari, quando iam non de liberis Ecclesiae agere-r, at de pertinacibus in impugnandis Ecclesia Statuque, aut de reputandis clare ypocritis utpote *relapsis* (cf. S. Th. 2. 2, q. 11[3]). Ecclesiastica ergo *inquisitio* ncipitur initialiter mente fere eadem, qua nunc tribunalia minorennium (tribuaux d'enfants).

β) Cuius quidem ecclesiastici fori mansuetudinem relativam (1), ita tunc cuncti verant ut illud et rei consuevissent rogare, et principes (v. g. Philippus IV ulcher adv. Templi equites) insimulare debilioris erga sontes indulgentiae : quae, unt, cum regno pericula summoveat, corrigenda est per severiora iudicia.

γ) Immo non semel « fidelis populus, clericalem verens mollitiem... rapit [susectos haeresi] et... pariter concremavit » (v. g. Suession. 1114 : cf. dom Bouquet, *ecueil des historiens des Gaules et de la France,* t. XII, p. 266). Severiora princium tribunalia exercebant iustitiam regiam, Ecclesiae non subditam, etsi quanque personae ecclesiasticae in ea assiderent. (Nunc a pari, ubi mulierum carceres mmittuntur monialibus, ex his non poena oritur, sed magna eius mitigatio).

4) Ecclesia ergo, ut facilius parceret, denegavit potestati civili gnitionem omnium causarum de fide rebusque ecclesiasticis, amque sibi reservavit. Duplex ergo fit iurisdictio : — A) de re prorie spirituali Ecclesia iudicat curatque ut reum sui peccati paeniat. — B) Renitens et inde excommunicatus iam non potest, ut

(1) « Les laïcs recourent avec empressement et plus volontiers aux cours d'Église, rce que leur procédure, empruntée en partie au droit romain, est mieux définie, tandis e les jugements des cours séculières sont basés sur une coutume assez imprécise qui sse une large place à l'arbitraire. Cette supériorité incontestable de la juridiction clésiastique lui valut la jalousie des pouvoirs laïques, surtout celle des barons frustrés s bénéfices que procurait l'exercice de la justice » (Olivier MARTIN, *L'assemblée de Vinnes de 1329 et ses conséquences;* 1909). Propterea laici constituunt « Parisiense Parlaentum. »

Ecclesiae filius, praeservari a tribunali civili; tunc ergo traditur brachio saeculari a quo iudicatur pro sola civili lege.

135. Obiciunt — 1) fuisse scriptores ecclesiasticos, qui inter mediaevales vindicaverint pro Ecclesia potestatem absolutam ut mortis reos damnaret. — **Resp.** : Scriptores, *transeat;* ipsam Ecclesiam, *negatur.* Porro mores ad hoc tendebant nec *ratio* contraria certa afferebatur, quae revinceret propugnatores iuris gladii in Ecclesiae societate tunc summe prospera et efficaciter potente ad id quod voluisset; immo casus poterant fingi aut etiam videri qui utilitatem et fere necessitatem illius iuris commendabant. Inde ergo multo clarius fulget Ecclesiae repugnantia, quae nunquam ipsa sibi illud ius vindicavit speculative, nec exercuit practice. Nam in mediaevali *Decreto* Gratiani (c. 1140), in *Corpore Iuris canonici* (c. 1580), sicut nec in hodierno *Codice Iuris canonici* (1917), *ne una quidem lex* poenam mortis minatur. Immo *irregularitas* promulgatur contra clericos et etiam contra ordinandum qui laicus iudicio etiam legitimo poenam sanguinis olim pronunciaverit; et pluries citantur Pauli verba (1 Tim. 3^{2s}) : « Oportet episcopum... *non percussorem* ». *S. Thomas,* ex professo tractans de homicidio, communem doctrinam sic proponit (2. 2, q. 64, a. 3) :

« Occidere malefactorem, licitum est inquantum ordinatur ad salutem totius communitatis; et ideo *ad illum solum* pertinet, cui committitur cura communitatis conservandae... Cura autem communis boni commissa est *principibus habentibus publicam auctoritatem,* et ideo *eis solum* licet *malefactores* occidere ». Deinde explicite (a. 4) : « *Non licet clericis occidere,* duplici ratione : quia... altaris ministerio repraesentatur passio Christi occisi, qui, cum percuteretur, non repercutiebat [1 Petr. 2]...; quia clericis committitur ministerium novae legis, in qua non determinatur poena occisionis vel mutilationis corporalis; et ideo... *debent a talibus abstinere.* »

2) *Instant* adversarii : At revera non raro clerici damnarunt mortis. — **Resp.** : — A) Qua clerici, raro et *abusive.* Tunc et ipsi damnantur ab Ecclesia.

Sic in *Corp. iuris canon :* — α) « Saepe principes contra quoslibet maiestatis obnoxios sacerdotibus negotia sua committunt. Quia vero sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant regibus fieri iudices, ubi *iureiurando supplicii indulgentia promittitur,* non ubi discriminis sententia praeparatur. *Si quis* ergo sacerdotum *contra* hoc..., *sit reus* effusi sanguinis apud Christum, et apud Ecclesiam *perdat proprium gradum* ». — β) « Iis a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, iudicium sanguinis agitare non licet... Si quisquam, horum immemor,... fecerit, *ordinis privetur honore...:* sub *perpetuo* quoque damnationis teneatur

gastulo religatus. — γ) Sententiam sanguinis nullus clericus dictet aut proferat, ed nec sanguinis vindictam exerceat, aut, ubi exerceatur, intersit » (*Decreti*, II[a] ., c. 23, q. 8, cp. 29 s; *Decretal. Greg. IX*, l. III, tit. L, cp. 5 et 9; ed. Richter-riedberg. I, p. 963 s; II, p. 658-660). — δ) Inde S. Greg. I ad episc. Andream arent. : « Quoniam mulierem... *contra ordinem sacerdotii* caedi crudeliter fustibus eputasti (licet post octo menses minime defunctam...), duobus te mensibus ab dministratione missarum statuimus, ...ab officio tuo suspensum » (l. III, epist. 5; Ml. 77.640; cf. ep. 53, *ib.* 648 A, 649 B).

B) Qua, simul ac clerici, munere quoque *regio* aut *principali,* induti unt, *subdistingue.* Scelestos iuris communis damnarunt mortis —) *per se* et legitime, *nega;* — β) *per alios, transeat.* Tunc enim debent, irecte etiam, iura civium contra omnes malefactores secundum leges ommunes sui temporis v. g. contra occisores latronesque praeservare. Ad hoc auxilium obtinendum, saepe populi a barbaris oppressi et ab xactoribus principum vexati, se ipsos protectioni potestatis ecclesias-icae committebant. Inde episcopi sub Francis dicuntur : *plebis protec-ores* aut *civitatis defensores* (v. g. S. Lupus Trecensis, S. Leo M., S. Greg. M., S. Sidon. Apollin..). Nascitur inde civilis eorum principatus. Attamen « praelati Ecclesiarum accipiunt officium principum terrae, *non* ut ipsi iudicium sanguinis exerceant per seipsos, sed quod eorum auc-oritate *per alios* exerceatur » (S. Th. ib. 64[4], ad 3[m]). Hinc Pontificum eges quaedam, quas lutheranus iurista Hinschius (1835-1898) citat, anxerunt saec. XVI-XVII poenas contra scelera iuris communis in Statu vel Romano vel civili; nunquam vero, et ne tunc quidem, contra haeresim (cf. VERMEERSCH : *L'Église et le droit de glaive;* Études, 1911, t. 126, p. 448[s]), licet multi tunc ab haereticis occiderentur ut papistae.

3) *Obiciunt* quoque saevitiam in deferendis brachio saeculari haere-icis. — **Resp.** : — A) Mentem sui temporis, in ipso Ordine Praedica-orum, S. Thomas clare proponit (2. 2, q. 11[3]) :

« Circa haereticos duo sunt consideranda : ex parte ipsorum, ex parte Ecclesiae. — α) Ex parte quidem ipsorum, est peccatum per quod meruerunt non solum ab Ecclesia per excommunicationem separari, sed etiam per mortem a mundo excludi : multo enim gravius est corrumpere fidem...; unde si falsarii pecuniae... statim per saeculares principes iuste morti traduntur, multo magis haeretici statim ex quo de haeresi convincuntur, possunt non solum excommunicari, sed et iuste occidi. — β) *Ex parte* autem *Ecclesiae,* est *misericordia* ad errantium conversionem; et ideo non statim condemnat, sed post primam et secundam correptionem..., si adhuc *pertinax* inveniatur, Ecclesia, de eius conversione non sperans, aliorum saluti providet, eum ab Ecclesia separando per excommunicationis sententiam : et ulterius eum relinquit *iudicio saeculari,* a mundo exterminandum per mortem. »

B) *De iure, casus conscientiae* coram Statu ponitur, ubi periculum subditis incipit per haereticorum agitationes. Status, vi suae missionis, debet iura subditorum protegere contra perturbationis socialis pericula iniusta. Ecclesia enim non novam praecipit Statui obligationem, sed solum eam declarat quae ex ipsa Status natura existit.

C) *Historice* principes populique sponte, prae omni Ecclesiae monitione, volebant haeresim cohibere. Saepius Ecclesia, ne excederent, obstabat. Dein urgentibus *permisit* primum, reservata sibi cognitione *de facto* haeresis. At, cum antisocialia haereticorum facta multiplicarentur (ad « bolchevismi » modum), praecepit leges ferri, ne societatum perturbatores impune pacificos vexarent et occiderent : nonne propria haec est pro Statu missio?

136. Nota theologica de potestate coactiva in Ecclesia iam partim anterius indicabatur e documentis ecclesiasticis. — 1) Circa res poenasque *spirituales, de fide* est (supra, n. **131**[1]).

2) *Circa res externas,* — A) *mediata* potestas, dum Ecclesia se poenis saltem assuetis (e iure communi a Statu protegi iubet, videtur — α) contra nefarie armis impugnantes, *proxima fidei;* — β) contra moventes scandalum, *theologice certa.* Paulus pro seipso protectionem iuris Romani et tribunal Caesaris appellavit (Act. 21[37s], 22[25ss]), immo et insidiatores tribuno detulit (23[17-21]). Commendat sane ut fratres *contra fratrem* non apud infidelem iudicio contendant (1 Cor. 6[6]); sed contra eiectum vel traditum Satanae (1 Cor. 5[5]) princeps « non sine causa gladium portat, Dei enim minister est : vindex in iram ei qui malum agit » Rom. 13[3-5]). Nequit ergo reprobari sententia Doctorum « quod aliquis per censuram ecclesiasticam emendandus, si corrigi noluerit, saeculari iudicio est tradendus » (D. 640); vel « quod, inoboedientia sive contumacia excommunicatorum crescente, praelati... habeant potestatem brachium saeculare invocandi » (adv. Hussitas, 32; D. 682). Reprobatur quoque Lutheri sententia, negantis posse vel haereticos comburi vel praeliari adversus Turcas (33[s]; D. 773[s]).

B) *Immediata* potestas coactiva, pro poenis *mitioribus*, est, e praxi Ecclesiae, saltem *certa.* — α) *Christus* exemplum dederat, flagello expulsis nummulariis e Templo. — β) Scelera, praesertim a clericis viris patrata, directe ab *Ecclesia* antiquitus puniuntur.

V. g. iam S. Gregorius M. iubet, episcopi nepotem stupratorem aut ducere violatam aut flagellatum detrudi in monasterium; item sacerdotem sodomiticum « in custodiam districtam » redigi (Epist. l. 3[13], et 10[4]; Ml. 77.639 et 1069B). In

inctis monasteriis, ante institutam Societatem Iesu quae fori externi apparatum on retinuit, carcer debebat esse, in quo monachi perturbatores includerentur f. pro singulis Ordinibus *Bullarium*).

Explicite, *Codex iuris canon.* (cn. 2214[1]) : « Nativum et proprium Ecclesiae is est, independens a qualibet humana auctoritate, coercendi delinquentes sibi ibditos poenis tum spiritualibus, *tum etiam temporalibus* ».

137. Separatorum doctrinales textus e symbolicis eorum libris, de oactione :

1) *Protestantium* : — A) *Apologia Confessionis Augustanae* art. XXVIII (XIV; üller-Kolde, p. 288[14]) : « Placet nobis vetus partitio potestatis in potestatem ordinis potestatem iurisdictionis. Habet igitur episcopus potestatem ordinis...; habet potestatem iurisdictionis (eines geistlichen *Gerichtszwangs*), hoc est auctoritatem communicandi obnoxios publicis criminibus, et rursus absolvendi eos, si conversi tant absolutionem ». — B) Item, artic. *Smalcald.* (ib. 340[60]). — C) *Confessio ungarica* (1562, art. 23, 26-28) et Bezae (33, 42 s; Karl Müller, p. 440[17,37], 3[26 s,39 s]) : « Quaedam est iurisdictio Ecclesiastica, sed a civili penitus distinienda, Ecclesiae gubernatoribus concessa, legum videlicet constituendarum, iae τὸ πρέπον spectant in Ecclesia. — Nullo modo nobis esse audiendos, qui disputnt, an sit necessario revocandus legitimae excommunicationis usus... De hoc ttem nulla unquam fuit inter sanos homines controversia... Et varii quoque sunt communicationis gradus pro variis non tantum peccatorum inter se, sed etiam ius et eiusdem peccati circumstantiis » — D) Item *Cumberland-Confession* 883; n. 108 s; ib. 926[29-37]) et *Confessio helvet. post.* (1562, n. 18; ib. 204[41 s]). — *Westminster-Conf.* (1647, cp. XX[4]; ib. 586[19ss]) : « De libertate christiana deque ertate conscientiae : ...qui itaque, sub libertatis christianae praetextu, potestati ivis legitimae (civilis sit, sive Ecclesiastica) aut legitimo eiusdem exercitio ntraiverint, *ordinationi divinae resistere censendi sunt.* Quique vel eiusmodi iniones publicaverint praesve defenderint..., quae, aut sua natura aut publicanis defensionisve modo, externae paci ac eutaxiae quas in Ecclesia sua stabilivit ristus, perniciem minitantur, omnino licitum est tum ab iis facti rationem poscere, tum in eos qua censuris ecclesiasticis, qua civilis magistratus potestate imadvertere » ; cf. XXX[3] (ib. 607 s). — F) *Artic. Anglic.* (1563; K. Müller, p. 520) : t. 35 : « Cum Regiae Maiestati summam gubernationem tribuimus..., hoc est ut nnes status atque ordines fidei suae a Deo commissos, sive illi ecclesiastici sint ve civiles, in officio contineant, et contumaces ac delinquentes, *gladio civili erceant*... Leges civiles possunt Christianos propter capitalia et gravia crimina orte punire ».

2) Inter *Orientales,* eadem est doctrina. Legem Ecclesia modo fert propriam, odo sancit civilem, sub poenis temporalibus per brachium saeculare exigendis. A) *Confessio Petri Moghilae* (I. q. 86, Michalcescu, p. 65) : « Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὴν υσίαν τούτην, ...νὰ κρίνῃ Πατριάρχας... κατὰ τὰ σφάλματά των εἰς ταῖς κανονικαῖς τιμωρίαις ἐπιτίμια. » — B) *Ordinatio* Petri Magni de S. Synodo : Imperator damnat mortis t Sibiriae recedentes ab Ecclesia imperiali. — C) Immo, consuetudine fere iversali, leges civiles (νόμοι πολιτικοί) reputantur quasi canones Ecclesiae et ab titulo pari sanciuntur; ac vicissim : νομοκανόνες saepe poenas graves, etiam ortis reis minabantur. Viget ergo confusio potestatum; ac proinde Status pro

arbitrio regnat : Ecclesiam sane nationalem sibi quasi coregnantem facit contra ceteros religionis coetus, at quasi Imperii ancillam (1) ad thorum assumptam.

138. Pro causa sanguinis, Ecclesia catholica nunquam immediate gladio utebatur. Ex illa perpetua Ecclesiae praxi, plerique theologi catholici inferunt, ius gladii ab Ecclesia nunquam posse *exerceri*, saltem multo probabilius; seu denegant ius gladii *concretum*. Utrum inde ipsum *ius in abstracto* possit simpliciter dici improbabile, disputatur.

Proinde, dum auctoritates theologorum de hac re leguntur, cave semper distinguas ea quae dicuntur de Ecclesiae *iure in abstracto* (speculativo et ineffícaci per se) et ea quae de iuris exercitio seu usu; item ea quae dicuntur de *generico iure* Ecclesiae ad animas medicinaliter vel vindicative affligendas per poenas temporales, et ea quae de *modo* ac *mensura* illius exercendi iuris, ac demum de *opportunitate*, etiam circa leviores poenas.

1) Ius in abstracto ad puniendos sanguine haereticos — A) Catholici theologi *plerique denegarunt* Ecclesiae. — α) Praeter S. Thomam (de quo supra, n. **135** I et 3) eiusque interpretes plurimos, multi citantur a card. Cavagnis (*Institutiones iuris publici ecclesiastici* 1882; I pp. 189-198, nn. 303-312; cf. p. 173, n. 280), v. g. Bianchi de Lucca (1746) et « doctorum, ait, valde maior pars » (ib. n. 305). — β) Recentiora nomina P. Vermeersch congerebat (*Études*, 1911, t. 126, p. 437): Vecchiotti (1868), Card. Soglia (1850), Card. Satolli (1889)..., Brandi (*Civiltà*, Iunio 1902); dein Solieri, card. Lega, Lombardi, Bierderlack, Douais, Choupin...

B) *Alii* putant *abstractum* ius non posse *certo* denegari, v. g. Suarez (2), Bellarminus, Tarquini citatus a Mazzella (n. 764[3] n. 1[b]), Lépicier (*de Stabilitate et progressu dogmatis*, 1908, p. 174 s). Huic tamen opinioni nec praxis Ecclesiae favet, nec ullum eius documentum. Immo nonnulla potius adversantur, v. g. increpatio ad Boanergas (Lc. 9[55]),

(1) « En 1885, un document officiel, émanant du gouvernement russe (*Règles des examens d'État pour la faculté de Droit*) déclarait que l'Église Orientale a renoncé à son pouvoir et l'a remis entre les mains du Tsar » (Vl. Soloviev, *Russie et Égl. univ.* p. 68).

(2) Nota tamen has apud Suarez conclusiones : « Nullo modo licet (principibus christianis) infideles non subditos cogere ad fidem *audiendam* » (*de Fide*, disp. 18, s. 2 n. 6). — « Communis sententia Theologorum est, infideles non apostatas, tam subditos quam non subditos, ad fidem suscipiendam *cogi non posse*, etiamsi sufficientem illius propositionem habuerint » (*ib.* s. 3, n. 4). — « Exempla Regum Hispaniae, quae adducuntur, potissima sunt de indirecta compulsione.. : excusari potest propter bonam fidem; effectus autem ostendit non fuisse convenientem » (*ib.* n. 13). Sic in Hispania Hispanus. Num omnes acatholicorum scriptores tunc contra suos principes acatholicos severitatem eorum erga catholicos nimiam audebant accusare coram suis principibus?

nitum Iesu ad Petrum « Converte gladium in locum suum » t. 26[52]), parabola de non eradicandis zizaniis, i. e. filiis τοῦ πονηροῦ t. 13 [38-42]).

Ne tamen applicatio huius parabolae exaggeretur. Intendit enim directe, ut aicam mentem de politico Dei Regno corrigat. Synagogae synedrium per se catores damnabat mortis et lapidabat; Iudaei communius sperabant finem uslibet mali cum Messia venturum. Apte ergo monentur Apostoli, ne et ipsi idant. Ne tamen desperent. Usque ad mundi finem bonum crescet, sed simul nia e malo semine orientur et permanebunt et maturescent : i. e. viri mali sem- erunt, non iidem physice, nec proprie haeretici, sed quilibet nati e semine malo. Minime ergo parabola illa denegat *potestati civili* ius usumque quemlibet gladii : quo mox Paulus : « Princeps non sine causa gladium portat. Dei enim minister : vindex in iram ei qui malum agit » (Rom. 13[4]).

2) Usum gladii — A) *theologi catholici* communiter *denegant* Eccle- e, historice simul et speculative (cf. Billot, *de Ecclesia*, II, p. 165 s). o his qui ipsum abstractum ius negant, negatio usus per se patet. utores autem iuris in abstracto de illo non usu sic ratiocinantur, quasi clesia dicat et *debeat* dicere : « Pertinax ille, quia dignus est inferno, ortiori promeruit mitiorem mortis poenam. Hunc ergo mortis damno. nec infernum nec mortem applico, *missione mea me obligante* poenam omnino iustam commutem » (Prout regia potestas in Belgio nper pepercit damnatis capite). — B) *Dissidentes* saepius admiserunt. *Calvinus* (1509-1564), Genevam redux (13. 9. 1541), condidit « Con- torium » cui ius gladii commisit suasque *Ordonnances ecclésiastiques* applicarentur. Inde in illa sola parvaque urbe (1), inter annos 1542-46, damnantur mortis 58, exilii autem 76. Combusto Mich. Servet (1553)

) « Du 17 février au 15 mai 1545, il n'y eut pas moins de 34 personnes brûlées, écarte- ou pendues. Le 6 mars 1545, le directeur de la prison vint dire qu'il ne savait plus ment loger et nourrir les captifs... : les libertés de Genève! » (G. Goyau, *Une Ville- ise : Genève;* 1919, t. I, p. 64). Dein propter blasphemiam capite truncatur J. Gruet 7), in exilium mittitur Hier. Bolsec, comburitur Mich. Servet (1553). Cuius facti apo- am Calvinus trecentis paginis (primum latine, dein gallice) diffundit : *Déclaration maintenir la vraye foi... contre les erreurs détestables de Michel Servet, où il est si monstré qu'il est licite de punir les hérétiques, et qu'à bon droit ce meschant a esté uté.* Porro non solum Beza, sed et « mitis » Melanchton approbabat. Sic v. g. Oct. 1554, ad Calvinum; *Corpus Reformatorum* VIII, 362) : « Legi scriptum tuum, in refutasti luculenter horrendas Serveti blasphemias, ac filio Dei gratias ago... *Tuo cio prorsus adsentior.* Affirmo etiam vestros magistratus *iuste* fecisse quod hominem phemum, re ex ordine iudicata, *interfecerunt* ». Iterum, in epistula ad Bullinger Aug. 1555; ib. 523) : « Miratus sum esse qui severitatem illam improbent ». Unde est. *Realencyclopädie* 18[3],236 (art. Servet) : « Von dem Scheiterhaufen auf Champel auch Calvin ein Brandmal davongetragen, das bis heute keine Kunst der Apologetik seinem Bild zu entfernen vermocht hat ».

suam scripsit apologiam, ac pariter Théod. de Bèze, citans plerosqu secum « reformatores » in opere *Traitté de l'authorité du magi trat en la punition des hérétiques, et du moyen d'y procéde* (1554). Propria erga auctoritate et pro particulari sua interpretatione « vindex ille libertatis conscientiae » ad ea veniebat iudicia et ea patraba facinora de quibus nullus iudex *ecclesiasticus* iure cogitare poterat.

Luther usui gladii prius obstiterat : « Ketzer verbrennen ist wide den Willen des Heilig. Geistes (1518). Man sollte die Ketzer mit Schri ten, nicht mit Feuer überwinden » (1520; cf. Grisar, III, p. 720; D. 773 Sed mox, post ruricolarum « bolchevismum » (1525), victores incitat a caedes in opere *Wider die mörderischen Bauern* (cf. Grisar, I, pp. 493 497) : « Flugs zum Schwerte greifen; dass sie erwürget werden wi die tollen Hunde » (*epist. ad Rübel,* ib. p. 497). Inde vero, contr omnem a sua personali discrepantem doctrinam, extendit easdem d gladii usu conclusiones, quas contra Catholicos iamdiu exercuerat Principes carceribus, exilio, gladio saeviant (1) (Grisar, III, pp. 733 s cf. 721-748).

Protestantes dein theoriam et praxim de usu gladii contra suc adversarios diu conservant : « de iure saxonico, cremandi veniunt (Matthias Coler, iurisper. saxon. luther. † 1587, in opere *Decisione Germaniae;* cit. a Grisar, III, 736). Genevae etiam, vi illius doctrina post multos pastor Nic. Anthoine mortis damnatus est et combustu petentibus plerisque suis collegis (20. 4. 1632). Nefanda simul ubiqu contra Catholicos in Anglia (v. g. sub Elisabeth), in Batavia, et exercentur supplicia.

Orientales separati, ad tempora usque recentissima, persecutio etiam cruenta saeviebant, sive contra « Raskolnik[i] » ceterosque Ecclesia nationali solutos, sive maxime contra catholicos, v. g. adversu « Unitos » in Russiae dioecesi Minsk, 1866-1870. Recentius usque annum 1918, catholicos persequebantur in dioecesi Chelm, praeserti episcopus Euloge, et in Galicia comes Bobrinsky, recentius etiam int Balkanicos.

(1) Historiae scriptor lutheranus P. Wappler fatetur : « Dass Luther auch bei Ketze wo offenbar keine Zerstörung der *regna mundi* vorhanden war, im Grunde die Todes strafe für richtig hielt, geht deutlich hervor... Seit Anfang 1530... traf auch sie [die nic aufrührerischen] die Todesstrafe. Luther kommt hier entschieden die Hauptrolle zu, u Melanchton ist es nur, der als Gutachter der Wittenberger auch in der Ketzerfrage Ideen Luthers in ein gewisses System bringt. Die zahlreichen Hinrichtungen... re eine zu deutliche Sprache : Luther selbst hat die Todesstrafe gegen blosse Ketzer g geheissen « (*Die Stellung Kursachsens... zur Taüferbewegung,* 1910, pp. 123, 125; cit Grisar, p. 746).

3) Protestantium praxis et doctrina inter Catholicos ipsos certe nfluxit. Ideo quibusdam videtur inde incepisse paucorum doctrina *de ladii abstracto iure*. — A) Cum enim Calvinus (1) dictitaret omnia eccato opponenda esse, etiam [saevitiam, et cum crebro Catholicam ccusaret relaxatae moralis disciplinae et decidentis, suo rigorismo seu uritanismo (et dein, a pari, Iansenistae) timorem iniecit Catholicis ne iolliores viderentur ad gloriam Dei. — B) Inde etiam, cum Lutherani t Calvinistae systema Copernici damnassent (Luther, Melanchton, 'ycho-Brahé, universitas Tubingiana,... : cf. IANSSEN, *L'Allem. et la éforme*, VII, p. 309) constanterque Ecclesiae obicerent quasi Scriptuam pro fallibili scientia deseruisset, necesse visum est Galilaeum ɔram iudicibus vocari (1616, 1633), a quibus Scriptura non minus efenderetur quam apud protestantes (cf. DUFOURCQ, *Les origines de la ience moderne*, R. des 2 M. 15 juill. 1913, pp. 374 ss.; P. de VREGILLE, *alilée*, D. A. p. 154; BERCHOIS, *Képler et l'intolérance protestante* : tudes, 20 avril 1910).

139. APPENDIX : DE HAERETICORUM REPRESSIONE.

Breviter notandum est, quomodo Ecclesia, abhorrens ab effusione sanguinis, nerit tamen ad permittendam vel etiam praecipiendam *principibus* damnationem rtinacium.

1) Memento prioris ante Constantinum consuetudinis, qua imperator de omni etiam religiosa absolute iudicabat. — A) Ideo ipse Constantinus statim tendit, Ecclesiam adiuvet, etiam ultra eius vota. Rebelliones Donatistarum politicae id eum maxime incitant; pariter et Arianorum factiones. Inde mox edicitur lex versus haereses (*Cod. Theod.* lib. XVI, tit. 5 de haereticis). — B) Anno 382, lex icratitas, utpote ipsi Imperio nocivos, mortis damnat. Iustiniani codex has olvet leges. — C) Unde inter posteriores graecos, confusione facta Ecclesiae et perii, canones ecclesiastici iisdem collectionibus inseruntur ac νόμοι πολιτικοί : inque considerantur ut leges ecclesiasticae simul et imperiales. — D) At clesia saepius protestatur. Sic, occiso Priscilliano cum asseclis (384), S. Martinus ron. ardenter indignatur contra Maximum usurpatorem, trahitque ad se Siricium et S. Ambrosium.

2) Praecipue nota AUGUSTINI *evolutionem et conclusiones* (cf. R P A, 1er févr. 1910, 669-674). Qui, A) cum primum solam mansuetudinem commendasset, B) dein ad vandam fidelium et sponte conversorum libertatem clerique vitam, C) debuit gistratui liberiores manus facere, D) implorando tamen pro reorum vita.
A) *Mansuetus primum* « non solum meipsum a lite refrenavi, sed etiam multitu-

) « Un gentilhomme français, réfugié à Genève, Guillaume de Trie, se défendit contre reproches d'un sien parent de Lyon, demeuré catholique, en déclarant qu'on ne souffait pas à Genève des écrits blasphématoires, comme celui qu'un certain Servet avait lié à Vienne, en terre épiscopale » (*Encyclopédie* [Lichtenberger, prot.] *des Sciences igieuses*, 1877, I. p. 383; art. *Antitrinitaires* par A. Réville).

dinem, quae me comitabatur, compescui » (Ep. 35[4]; Ml. 33. 136); « nos, si quando vestros tenemus, cum magna dilectione servamus illaesos, loquimur illis..., dimittuntur illaesi. Hoc, quantum possumus, monemus etiam laicos nostros ut illos *illaesos* teneant » (ep. 38[9]; ib. 307). « Mea primitus sententia non erat, nisi neminem ad unitatem Christi esse cogendum : verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum » (ep. 93[17]; ib. 329).

B) At *creverunt impunitate scelera :* « Insidias episcopis.., conclericos plagis immanissimis.., laicis quoque et plagas gravissimas.., aedificiis incendia.., presbyterum de domo sua raptum et pro arbitrio immaniter caesum in gurgite etiam caenoso volutatum » (ep. 88[6]; 33. 305); « Episcopum Possidium... pene vivum cum domo quo fugerat, incenderant, tertio suppositis flammis » (ep. 105[4]; 33.397); « Homicidium in Restitutum, catholicum presbyterum; Innocentii, alterius catholici presbyteri, oculus effossus et digitus praecisus » (ep. 133[1]; 33.509); « Basilicam invaserant, episcopum stantem ad altare irruentes... fustibus et telis... ceciderunt pugione etiam percusserunt in inguine.., inde in quandam turrim levatum... abiecerunt; — episcopi manus et lingua praecisa est, nonnulli etiam trucidati sunt; — si unum verbum pro Catholica dicerent, et ipsi et domus eorum funditus everterentur » (ep. 185[27,30,43]; 33.805, 807,798).

C) Inde clerici dolent : « Non tantum nos fustibus (circumcelliones) quassant ferroque concidunt, verum etiam in oculos extinguendos calcem mixto aceto mittunt » (ep. 88[8]; 33.307); ad tribunalia demum invocatur, gaudentibus plerumque multis quos solus potissimum terror ab haereticis incussus removerat a Catholica (v. g. ep. 93[16-18], 185[29s]; 33.806).

D) At, dum violentiores publice sic accusantur (v. g. ep. 66, 86, 89, 105; Ml. 33. 236, 296, 309-313, 792-815), Augustinus maxime instat ne proconsul tribunusve capite homicidas illos plectant (ep. 100, 133[1.2], 134[2.3], 139[2], 204[3]; Ml. 33. 366 s, 509, 512, 536, 940) : « Cum Ecclesiae causas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel afflictam esse cognoveris, potestatem occidendi te habere obliviscaris. Rogamus ne occidantur, pro quibus Dominum rogamus ut corrigantur... Si occidendos in his sceleribus homines putaveritis, deterrebitis nos ne per operam nostram ad vestrum iudicium aliquid tale perveniat..., ut etiam *occidi ab eligamus* quam eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Ne forte Sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur.. per ipsius Domini Christi misericordiam, hoc nec facias, nec fieri omnino permittas; nolumus passiones servorum Dei, quasi vice talionis, paribus supplicii vindicari... : vivi et *nulla corporis parte truncati*... alicui utili operi deputentur — Ne vel illi, quorum homicidium patefactum est, per tuae potestatis sententiam multentur : hoc timeo, hoc ne fiat et christianus iudicem rogo, et *christianum episcopus moneo*... Inimicos nostros ita diligimus, ut nisi de tua christiana obedientia praesumamus, a tua severa sententia provocemus... Si nec litteris meis a hoc [iudex] consenserit.., hoc de clementia Imperatorum impetrare curabimus, ne passiones servorum Dei... inimicorum sanguine dehonestentur ».

E) *Conclusionem* ergo Augustinus demum tenuit : « Quis mente sobrius regibus dicat : Nolite curare in regno vestro, a quo teneatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri; non ad vos pertineat, in regno vestro quis velit esse sive religiosus sive sacrilegus? Quibus dici non potest : non ad vos pertineat, in regno vestro quis velit pudicus esse, quis impudicus. Cur enim, cum datum sit divinitus

›mini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur et sacrilegia permittantur? n fidem non servare levius est animam Deo, quam feminam viro?... Melius est ıidem... ad Deum colendum doctrina homines duci, quam poenae timore vel ›lore compelli : sed... multis profuit... prius timore vel dolore cogi, ut postea ›ssent doceri... — [Paulus] poena corporis ad Evangelium coactus intravit..; et ıem maior timor compulit ad caritatem, eius perfecta caritas foras misit timo- m » (ep. 185[21s]; Ml. 33.802 s).

3) *Haereticorum antisocialis* idem caracter eandem Augustini conclusionem, ac ıctoritas eius et adiuncta similia suadent dein frequenter.

A) *In Oriente, S. Theodorus Studita* Theophilum episc. Ephesinum increpat eo ıod « neque ut occidantur Manichaei, neque ut non occidantur, consilium » ›derit; nam, ait Chrysost., « non oportet haereticos occidere ». Laudat autem . Simeonem Stylitam : « Sermo illi erat hortatorius ad illius temporis impera- rem, de gente quae populum Christianum infestabat, ne a Samaritis oppri- erentur Christiani. Quod bene habet. Nunc etiam idipsum obtestamur, ut ›ythas et Arabes, qui *Dei populum perimunt,* bello petant, nec illis parcant ıperatores .. : hoc enim adversus hostes ». Observat « Ioannem ieiunatorem ›nstantinop. non *mandasse* (ἐπιτρέψαι) ut praestigiatores (γόηται) in crucem age- ntur, sed *permisisse* (παραχεχωρηκέναι) : *homicidae* namque sunt et ipsi, de quibus ›tandum non est quominus principes secundum romanas leges agant » (epist. II. 155; Mg. 99. 1481 ss).

Habes ergo et obsistentem potestati principum directae contra haereticos, et udantem tamen armorum defensiones contra iniustos oppressores, dummodo ›clesia indirecte rem per principes fieri potius permittat quam mandet.

Revera in praxi discerniculum saepe difficile est, et inde abusus irrepserunt, ›ncedatur. Nec facile putandum est tempora illa posse nunc semper certius ›nosci et iure damnari, si minus adiuncta politica observemus. Multae enim ctae saeculorum decursu agebant ad modum illorum vel circumcellionum (latro- ıantium) vel Scytharum et Arabum (de quibus S. Theodorus Studita) : contra ıas defensio christianorum sancta erat, sicut tempore invasionis Saracenorum vel ›erationis Hispaniae vel defensionis Lepantinae aut arcis Budae. Recentius ab sis Europae statibus laicis contra Kurdos in Asia, vel « Touareg » in Africa, l « Boxeurs » apud Sinas pugnandum erat.

Tunc etiam Ecclesia belli sancti causam solum et finem sancit, non media, nisi ›te indirecte et quidem tantum quantum. Et quidem semper vult ut pro posse rcatur vitae hominum pacique consulatur. Non tamen semper et ubique statim nctisque indulgeri deprecabitur, sed opportune, ne venia sontibus concessa teros etiam ad similia confortet et maiores afferat cruoris effusiones. Paci llum, longius aliquando, magis inservit quam festinatior pax.

B) In *Occidente,* — α) contra *mediaevales* haereticos (vide DA., art. *Inquisition* Guiraud) diu Ecclesia non permisit vim applicari. *Catharis,* familiam destruen- us et omnia civilia ac ecclesiastica evertentibus, Ecclesia per plura saecula non stitit nisit praedicatione (usque ad annum c. 1000, fatente Lea *Hist. de l'Inquis.* d. Sal. Reinach, I, p. 130). At, multiplicatis sceleribus (1), plebs principes rogat

1) V. g. Tanchelini, c. 1115 in Neerlandia, contra quem S. Norbertus et Praem.; Arnoldi Brixia, † 1155 in Italia; Odonis de Stella c. 1145 in Britannia; Petri de Bruys c. 1124 et

cogitque ut severius agant, vel ipsa reos concremat (v. g. Suess. 1114, Leodii 1145). Tunc primi eduntur canones in conc. Tolosano (1119) coram Callisto II, et in conc. Later. II sub Inn. II (1139; D. 367) : « Haereticos ab Ecclesia Dei pellimus et damnamus, et per potestates exteras coerceri praecipimus », sed tunc solis carceribus. Reges aut imperatores, maxime etiam infensi Ecclesiae et etiam excommunicati, v. g. Henr. II Angl. (1154-1189), Fred. I Barbar. (1152-1190), Fred. II (1212-1250) ita instant, ut Alex. III et Lucius III concedant *inquiri* haereticos, obstinatosque potestati civili tradi (conc. Turon 1163, Lateran. III. 1179 et Veron. 1184; D. 401 s.). Innocentius III, post epist. Viterbo datam 1199 de scelere laesae maiestatis ab haereticis superato, iubet haereticos a principibus coerceri (Conc. Later. IV, 1215), sed absque mortis poena. Demum poenam mortis, et quidem per ignem, ab impio imperatore Frederico II (1224) promulgatam contra Italiae haereticos, Greg. IX, ut eam arbitrio principis eriperet, sancivit. Idem instituit papales, non mere dioecesanos, inquisitores (1231), praesertim ex Ordinibus Praedicatorum et Minorum, qui nunquam per se mortis damnarent, sed qui innocuos correctosve liberarent, non perterriti principum cupiditate, relapsos autem pertinacesque brachio saeculari permitterent (1). Inquisitio Ecclesiae ad solos haereticos in foro externo, non ad achristianos fuit extensa : non ergo per se Iudaeos tangebat. Solum XIII s. Talmudi manuscripta colligit et Iudaeos prosequitur qui per usuram *scelerave enormia* « etiam in sua lege mosaica multifarie deficientes... gravibus peccatis multipliciter excedunt » (Wadding *Annales Minorum*, t. V, 1409, n. 12).

β) *In Hispania,* praelium est potissimum *nationale* contra Moriscos (sicut recentius, nostris temporibus, in Macedonia) ac dein contra Iudaeos qui Christianismum simulabant (XV saec.). Iudaeos saepius Romani Pontifices contra plebem tuentur. (Cf. iam S.Greg. M. *Epist.* l. 13, ep.12; Ml. 77.267 s. Sic frequenter per saecula. Catholicorum in Polonia episcoporum protectionem erga Iudaeos, per Russiae caedes 1905-6, lege in *Bulletin de l'All. Israélite,* 1905-1906.

γ) Erga *protestantes,* qui solent in Gallia quasi victimae perpetuae queri, reprobandi sane sunt damnabiles principum populive excessus. Blande tamen rogandi sunt ut de prima *responsabilitate* belli religiosi effusique cruoris recogitent. Illa praecavebatur tyrannis, quae Europam et plures iam in Gallia partes latrociniis caedibusque repleverat, ad modum alicuius iam « bolchevismi ». Hodiernos horteris ut suorum historiis non adeo confidant, quae mire sunt deceptoriae (2).

Henrici c. 1134, in meridionali Gallia, contra quos S. Bernardus : « Et si iuxta allegoriam Ecclesias vineas vulpes haereses vel potius haereticos ipsos intellegamus simplex est sensus ut haeretici capiantur potius quam effugentur. *Capiantur, dico, non armis, sed argumentis quibus refellantur errores eorum :* ipsi vero, si fieri potest, reconcilientur Catholicae, revocentur ad veram fidem » (*In Cant.* 64; Ml. 183. 1086).

(1) Inde Guiraud : (D A. *Inquisition,* col. 846) : « Après l'an mil, l'hérésie cesse d'être une opinion purement théologique.... elle se double de plus en plus de doctrines antisociales et anarchistes..., [qui] ont provoqué des troubles profonds au sein des masses, et ainsi l'hérésie qui les enseigne est devenue un danger public : dès lors les deux autorités (temporelle et spirituelle), après avoir agi pendant longtemps séparément..., ont fini par unir leurs efforts » (cf. D. 597, 602-614, 616, 619).

(2) Sincerius F. Buisson, licet Ecclesiae infensissimus (*R. Métaph. et Mor.* 1918, p. 714) : « Les entreprises politiques, diplomatiques, dynastiques, militaires, font des

140. SCHOLION. **Discrimen essentiale** *regiminis iurisdictionisque ecclesiasticae* et *cuiuslibet formae politici principatus* clare patet ex hucusque dictis.

Ab ipso Em. Card. Billot compendium accipias (*de Ecclesia,* t. III, 1900, index p. 231).

A) « § 1 : *De originibus et formis politici principatus :* — I. Quod potestas politica secundum se a Deo sit *auctore naturae.* — II. Quod *nec forma* politici principatus *nec coniunctio* potestatis cum quibuslibet imperantium *personis* immediate a Deo sit; et quod, ex consequenti, *nulla est persona in civilibus* societatibus seu regnis, quae *iure divino* potiatur auctoritate; — III. Quod *ius determinandi formam gubernii* et statuendi legem investiturae potestatis, *originaliter in communitate* sit. (*Ib.* p. 18 : « Nec refert qualia fuerint initia, utrum sc. per iniustam violentiam vel per regularem evolutionem praecesserit occupatio potestatis, cum in omni casu *occupatio ista non transeat in legitimam institutionem nisi ex communitatis consensu* qui semper eiusdem rationis est, semperque eandem habet efficaciam. Et equidem exceptio facienda videtur pro iure belli. »); — IV. « Quod *ius statuendi novam gubernii formam* novamque investituram potestatis, *semper in communitate* sit quantum boni publici necessitas exigit; et quod, hac de causa, generatim *penes gubernium,* cui *pacifice* adhaeret communitas, *pro legitimo* habendum sit. »

B) Cui parti, ample probatae (pp. 6-31) per rationem (cf. S. Th. 1. 2. q. 97[1], 105[1]) confirmatae (ib. p. 24 s, 31 s) per Leonis XIII Encyclicas *Diuturnum* (29 Iun. 1881), *Au milieu des sollicitudes* (16 Febr. 1892) et ad Galliae Cardinales (3 mai 1892), Em. Card. Billot subiungit alteram : « § 2 : *De modo principatus ecclesiastici :* forma gubernii nequaquam *hic* relicta est determinationi communitatis, sed a solo principe Ecclesiae I. C. ortum habet..., omnino in individuo... *Hic* nusquam mediat aut communitas aut collegium communitatis..., [nisi] ad inducendum in particulari persona condicionem cum qua ius divinum, ipsumque solum, coniunxit supremam potestatem, minime vero ad causandum [prout in constituenda forma civilis principatus] ipsam alligationem potestatis cum praefata condicione vel titulo » (p. 32 s).

C) Ne quis ergo unquam perfectionem iurisdictionis ecclesiasticae stabilem velit principatui civili deferre : erraret enim et laederet Ecclesiae iura incommunicabilia. Hanc clare Em. Billot proponit conclusionem : « Sic igitur fundamentalem nes differentiam inter ecclesiasticum et politicum gubernium, ut neque ea quae *ecclesiae constitutioni propria* sunt ad civilia transferas, neque vicissim ex iis quae de civilibus naturalis ratio perspicit, genuinam rationem sacri principatus perrumpas » (*ib.* p. 35).

réformés » un parti, [et] suivant les temps et les lieux, lui donnent pour chefs, ou les efs d'une noblesse à demi rebelle, ou des princes du sang, ou les représentants du ers... Les controverses spirituelles sont éteintes ». — Item Lavisse : « Ce qu'aurait t en France une majorité protestante contre une minorité catholique, l'histoire de nève le dit, et celle de la Hollande et celle de l'Angleterre » (*Hist. de France,* t. VII[2], 79). Cf. quaedam facta, v. g. de nocte S. Bartholomaei 24 Aug. 1572, in Guiraud *Hist. rtiale, Hist. vraie,* t. II. Adde historiam Scandinaviae, Germaniae septentr., Transylniae et Hungariae.

Thesis XIII : De Apostolorum Potestate Ordinis.

Quibus Christus contulit magisterium cum praerogativa infallibilitati et potestatem iurisdictionis, eosdem donavit singulari ad sanctificandum per ritus externos efficacitate, seu potestate ordinis.

141. Praenotanda : I. **Connexio cum thesibus XI et XII** : 1) Utraque potestas magisterii et iurisdictionis confertur ad hoc ut Ecclesia membra foveat et moveat, qua sunt naturalibus intellectus et voluntati facultatibus praedita : magisterium quidem intellectum tum singulorum tum omnium communiter in Societate docet, iurisdictio vero voluntates intendit ita dirigendas ut ex earum activitate individua nascatur omnium concordia ad finem obtinendum. Utraque ergo ordinatur ad Ecclesiam directe qua socialem, et proinde non nisi mediate ad finem supernaturalem; et licet ambae ex origine supernaturali procedant (a Christo) ac utantur mediis proprie supernaturalibus (sacramentis), earum tamen exercitium, ut tale, non est per se intrinsece supernaturale.

2) Alia ergo potestas concipi potest, quae directe operetur ad producendum efficaciter τὸ supernaturale, per se et intrinsece, seu ad sanctificandos homines (i. e. ad consecrandos Deo, immo ad deificandos). Virtus illa sanctificandi potest esse vel absoluta aut *principalis* : et hanc sibi Ecclesia non vindicat, soli Deo propriam; vel *condicionata* i. e. libere a Deo instituta, et *instrumentalis*, i. e. agens quidem vere et proprie, at « non per virtutem suae formae, sed solum per motum quo movetur ab agente principali » (S. Th. 3, q. 62[1,4]).

3) Haec vero asseritur in thesi : i. e. ex institutione Christi « homo potest operari ad *interiorem* effectum sacramenti, in quantum operatur *per modum ministri* » (ib. 64[1]). Inde probanda est *virtus ad producendum* interiorem *effectum gratiae ministerialiter*. — A) Quae sanctificandi auctoritas efficax seu Sacramentorum potestas potissimum exercetur per latreuticum *sacrificium*, ubi oblata ita Deo consecrantur ut *solus* possit dominium in eis exercere; ideo semper sacrificii et sacerdotii institutiones connectuntur, sacerdote ministerialiter agente in sacrificio : « Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione coniuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit » (Trid. XXIII, cp. I; D. 957).

– B) Cum vero ad sacrificium munera plurima possint referri, proiora vel remotiora, e diversis illis ad sacrificium gradibus, *ordo* quiam sacer seu *hierarchia* constituitur, i. e. subordinatio eorum qui d sacrificium deputantur : — sive ad eius actum principalem, sive d populi vel ministrorum praeparationem et ordinationem efficacem S. Thom. *Suppl.* q. 34^{1}, $37^{1,2}$, $40^{4,5}$; cf. tract. *de Sacram. Ordinis*). – C) Inde habes, cur virtus ad producendum ministerialiter *interiorem* ffectum gratiae dicatur a posteriori *potestas ordinis*.

142. II. **Nota** : Thesis apte duabus partibus dividitur : Christum in Ecclesia talem instituisse potestatem; eamque Apostolis (et inde successoribus) contulisse.

1) Utraque pars est *de fide definita*, e Trid. XXIII : — A) « In ea ath. Eccl.) novum esse visibile et externum sacerdotium... ab eodem omino Salvatore N. institutum » (cp. 1, cf. cn. 1; D. 957, 961); —) « atque [ab eodem Dno...] Apostolis eorumque successoribus in acerdotio potestatem traditam consecrandi... necnon et peccata dimitndi » (*ib.*); cf. cn. 3, D. 963 : « *Ordinem*... esse vere et proprie sacraentum *a Christo Domino* institutum ».

2) Immo argumenti e Scriptura claritas eodem concilio sancitur : Sacrae litterae ostendunt ». Pariter argumentum e traditione. Nam on solum de hoc Ecclesiae praxis, sed et doctrina dicitur fuisse pertua : « Catholicae Ecclesiae traditio semper docuit » (ib. 957).

3) Insuper formaliter definitur (XXII cn. 2; D. 949) : « Si quis dixerit is verbis : *Hoc facite in meam commemorationem*, Christum non stituisse Apostolos *sacerdotes*, aut non ordinasse ut ipsi *aliique cerdotes* offerrent... Anathema sit. » — Quinam sint illi *alii*, conium declaravit formaliter et in recto, cp. 1 (D. 938) : « Dominus N... postolis, quos tunc N. T. sacerdotes constituebat, ...tradidit, et eism *eorumque in sacerdotio successoribus*, ut offerrent, *praecepit* per ec verba : *Hoc facite*... (Lc. 22^{19}, 1 Cor. 11^{24}), uti semper Ecclesia tholica intellexit et docuit ».

4) *Separati* « Orthodoxi » Orientales nobiscum de hac thesi consent et praxi universa et perpetua doctrina : v. g. *Confessio Dosithei* syn. Ierosolymitana (1672 : ὅρος 10 de successione episcopali, et de sacramentis; ed. Michalcescu p. 164 s, 169).

Adversantur plerique protestantes, praesertim Calvinistae, volentes 961) vel « sacerdotium esse officium tantum et nudum ministerium

praedicandi Evangelium..., vel prorsus non esse sacerdotes » (cf. tamen 264[3]); item quaedam sectae *raskolnik*[i] in Russia (*bezpopovtzy*).

143. Pars Prior : **Instituta est potestas ordinis in Ecclesia.**

I. **Ratio convenientiae** (mere suasiva; cf. S. Thom. 3 q. 61[1,3], 64[1,2]) : — I) Opus sanctificandi ipsam superexcedit creationem, directam ergo Dei actionem requirit. Iure ergo, consentientibus in hoc nobiscum protestantibus, asserimus ad internam illam sanctificationem et consecrationem nec *verba solum* docentium (potestate magisterii) aut praecipientium (iurisdictionis potestate) qua talium sufficere, nisi specialiter a Deo testimonium habeatur quod per ea exerceatur actio divina sanctificatrix (i. e. nisi includatur potestas ordinis), nec solam hominis qui debeat sanctificari *orationem :* haec enim est hominis ad Deum relatio debita, virtus autem sanctificativa hominibus a Deo confertur gratuito, non ex orantis merito condigno, sed sub his condicionibus quas Deus libere praescripserit (S. Thom. 3 q. 64[2]).

2) Porro actionem sanctificandi Deus sic potuisset absolute sibi reservare, ut eam solus et immediate semper exerceret, sicut in die Pentecostes (S. Thom. 3 q. 64[1]). A priori autem iam contrarium *suadetur,* quia magis *convenit* (*ib.* 61[1]). — A) *Ex parte Dei :* Deus enim non consuevit immediate operari per se universaliter ea, quae per causas secundas valeant actuari; immo actio Dei directa et immediata nequit dignosci publice, nisi per miracula. Sanctificatio ergo, si actione Dei directa et immediata semper exerceretur, miraculo solum innotesceret : quod tamen ex natura et secundum potentiam Dei ordinatam nequit esse ordo consuetus. — B) *Ex parte hominis :* Si enim Deus nonnisi immediate sanctificaret et simul mere interne, minus satisfieret hominis naturae quae, cum sit socialis et sensibilis, hinc plurima recipit naturalia (vitalia) et intellectualia mediantibus ceteris hominibus et sensibus, inde vero tendit ut ad alios recepta dona communicet. Opera ergo divina ab harmonica sua unitate deficerent, si supremus eorum gradus semper immediate a Deo procederet interne, nullamque requireret societatis humanae cooperationem, si nullam permitteret communicationem ad ceteros, cogeret vero ad individualismum et ad egoismum, si demum audacioribus ac superbis faveret socialiter, immo deceptoribus, noceret vero humilibus et anxiis. — C) *Ex parte Ecclesiae :* Constitutio enim Ecclesiae, ut societatis, fere superflua est, eiusque finis et efficacitas (ad sanctificandum : supra th. IV) valde restringitur et fere destruitur, si ipsa essen-

ialis sanctificatio immediate a solo Deo absque activa Ecclesiae par-icipatione infundatur. Inde logice tollitur Ecclesiae necessitas et uti-itas, ac demum institutio intenta a Christo. (Sic logice protestantes sque ad modernismum descenderunt; cf. th. III). Vix enim Ecclesia rodesset, si praedita esset munere solum praeparatorio, prorsus tamen e se inefficaci; indignior sane esset quam ut diceretur « corpus Christi », aut a Christo diligeretur sponsa : inferior etiam suis filiis ut membris, quae sanctitatem non ab ea acciperent sed immediate eceptam a Deo deferrent ad eam (clare contra Pauli doctrinam); —) *Ex parte antiquae revelationis*, in qua multi ritus a Deo instituti rant. Porro Deus sibi constans est, et antiquis « omnia contingebant n figura » (1 Cor. 10^{11}).

144. ARGUMENTUM II : **E Christi gestis** (S. Thom. 3 q. 64^4) : Potestas rdinis confertur, seu ritus sanctificantes instituuntur hominibusque ommittuntur, ubi legatus Dei, — 1) inter homines, qui ex auctoritate)ei antiquius cognita solebant sanctificationem cum ritibus coniun-ere, — 2) rituum usum sancit in quantum a Deo procedunt, solum ero abusum ab homine additum damnat, — 3) significatque sanctifi-ationem etiam in posterum per ritus esse procurandam, nec aliam romittit nisi cooperante ritu sensibili. Atqui ita Christus. Ergo.

Maior non intendit demonstrationem sacramentorum N. L. speci-ce, at solum potestatem sanctificandi aliqualiter per ritus, in qua stat otestas ordinis.

Ad min. 1) *Iudaei*, inter quos Christus agit, consueverunt ritibus lerumque uti : ex ipsa Thorah, innumerae apud eos caerimoniae tunc bservantur, hominum rerumque consecrationes, purificationes, expia-iones, multa quoque sacrificia : « Sine sanguinis effusione non fit emissio » (Heb. 9^{22}; cf. *de Sacram. in genere;* et *de Paenit.* th. V, . 41-51; S. Th. 1. 2^{ae} q. 101-103). Immo certi sunt Deum nunquam bsque ritibus sensibilibus fuisse excultum, etiam ante Thorah (Abel am, et Noe, et Abraham, et Melchisedech). Thorah eos docuit, speciali)ei electione ad ritus sacros *hierarchiam leviticam* cum sacerdotibus t Pontifice ordinatam esse, eius vero adversarios castigari a Deo, sive npugnantes (Core, Dathan, Abiron; reges impios), sive usurpantes aül, Achaz, Heliodorum), sive abutentes (ut sunt mali sacerdotes et ontifices, corruptique Levitae iam e tempore Heli iudicis usque ad aevaricatores ab Isaia ceterisque prophetis damnatos.

2) *Christus* rituum usum *sancit*, in quantum a Deo procedunt, tum

actibus tum verbis. — A) Ille enim minime infensus est ritibus externis in genere, qui — α) distinguit accurate ritus a Deo iniunctos et ritus mere humanos, hosque solum reprobat, utpote a scribis superadditos : v. g. lavare manus sic et tunc, per « traditionem hominum » rescindentem « verbum Dei » (Mc. $7^{3,5,8,9,13}$; Mt. $15^{2\text{-}6}$); — β) damnatque hypocrisim, quae labiis tantum et externa specie Deum honorat, non autem interne : « Quicumque iuraverit per templum, nihil est; qui autem iuraverit in auro templi debet. Stulti et caeci! » (Mt. 23^{16}). Incaute ergo a quisbusdam Protestantibus reprobationes illae contra cunctos ritus afferuntur. — γ) Multo magis conclusio inde sit : Si ergo ritus novos Apostoli Christi docuerint et applicuerint, ritus non humanae originis erunt sed *a Deo* credentur procedere. Evangelium enim, quod praedicant, damnat ritus mere humanos, sed simul docet Deum, etiam ubi immediate sanctificat, signis sensibilibus manifestari : v. g. in sanctificatione Ioannis Baptistae, in manifestatione Spiritus effusi supra Iesum in Iordane, in Apostolorum sanctificatione die Pentecostes, in conversione Cornelii et sociorum.

B) Christus ipse constanter Legis ritus externos *observat*. Puer (inde argumentum efficax, etiam ad hominem, coram protestantibus « orthodoxis ») circumciditur, praesentatur, in Templum ascendit tempore debito. Adultus, baptizatur publice a Ioanne, manducat Pascha. Doctor, publice iubet « haec facere et illa non omittere » (Mt. 23^{23}). « servare quaecumque dixerint Scribae » (Mt. 23^{2}). Immo veteres ritus ita reveretur, ut Apostoli eos primum a Iudaeo-Christianis retineri praeceperint, utpote a Deo ortos, usquedum ipse Deus eos aliunde abrogatos esse manifestaverit, quia vel impossibiles facti sunt (v. g. eversione Templi) vel quia simpliciter illiciti fiunt ubi nova eis significatio datur Christo adversa. Unde patet ritus in genere nec a Christo nec ab Apostolis fuisse damnatos, quasi « superstitiones », dummodo a Deo sint probati.

3) Christus significat *sanctificationem*, etiam *in posterum*, *per ritus* quosdam esse procurandam, nec aliam promittit nisi cooperentur ritus sensibiles (S. Thom. 3, q. 61^{4}). Ritus ergo docentur et utiles et necessarii. Quia *non omnes* ritus nunc inquirimus, sufficiet indicasse quosdam claris textibus : — A) Io. 3^{5} : « Nisi quis renatus fuerit *ex aqua* et Spiritu S., non potest introire in regnum Dei ». — α) Condicio enunciatur absolute : οὐ δύναται. — β) Verba *ex aqua* Iudaeo audienti valde clara erant, ei praesertim qui erat ἄρχων et διδάσκαλος ($3^{1,10}$). Toto enim Oriente antiquo, praxis vigebat ablutionum ritualium ac

peccati expiationem, et quidem speciatim apud Iudaeos, ut patet baptismo Ioannis et textibus multis. — γ) Dicta Iesus gestis confirmat. Ipse enim « baptizabat » (Io. $3^{22,26}$). — δ) E dicto Christi patet simul efficacitas divinitus concessa. Is enim, qui ex aqua renascitur, renascitur simul e Spiritu S. et sic potest in Regnum intrare. Christi verba, propter diuturnam iam praxim clara, lectoribus christianis poterant elliptice ab Ioanne proponi, quia et aliunde doctrina nota erat. — Item Mc. 16^{16} : « Qui crediderit et *baptizatus fuerit*, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur » : requirit quidem ritum externum ad salutem, etsi non sufficiat absque fide. Pariter e Matt. 28^{19s} Apostoli non solum docere et regere debent (μαθητεύσατε..., διδάσκοντες τηρεῖν), sed et baptizare.

B) Io. 6^{53} : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis ». Quidquid sit de modo et obiecto manducationis, patet agi de *ritu* quodam *externo*, qui declaratur *necessarius ad vitam*. — α) Sic sane Iudaei *poterant* et debebant *intellegere*, cum non apud solos paganos essent prandia sacrificalia et victimae communicatio (« participes altaris..., mensae daemoniorum » 1 Cor. $10^{8,21}$), sed et apud Iudaeos : v. g. in consecratione Templi (ubi pars distinguebatur sacerdotum et pars fidelium), in sacrificiis foederum supra n. 13: v. g. Ex. 24^{4-8}, Ier. 34^{18}), in agno paschali (« hostiae κοινωνία ») — β) Sic revera *intellegunt* Iudaei statim de manducatione omnino *externa* et sensibili, immo materiali : « Durus est hic sermo, et quis...? Sciens autem Iesus.. : Hoc vos scandalizat » (Io. 6^{60}). — γ) Sic et *Christiani* pergunt intellegentes : « Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χρ. » (1 Cor. 10^{16}).

C) De ceteris ritibus, vel de his ampliora, cf. in tractatu *de Sacram. in genere* et de singulis Sacram. (v. g. *de Paenit.* e Io. $20^{21\,ss}$, Mt. 16^{19}, 18^{18} : Th. VI n. 55).

E dictis, satis patet ritus a Christo fuisse intentos ad sanctificandum, seu potestatem ordinis fuisse Ecclesiae commissam. At quibusnam in Ecclesia?

145. PARS POSTERIOR : **Apostolis** potestas ordinis in Ecclesia fuit commissa (et his qui ab eis accipiant missionem).

Argumentum : Potestas ordinis seu sanctificationis per ritus his in Ecclesia committitur, quos — 1) Deus iam in sacerdotio V. T. praefiguratos voluit et praenunciavit formaliter; — 2) et Christus ad suam cum Ali munere missionem peculiarius selegit; — 3) et etiam expresse ad

sanctificandum delegavit; — 4) et quos Spiritus S. ad exercitium illius activae sanctificationis unxit et promovit.

Atqui Apostoli sic a Patre et Christo et Spiritu designantur. (Prima minoris pars est valoris mere suasivi; ceterae partes sufficiunt *singillatim* ad probationem). Ergo.

Ad maiorem : Non a priori necesse est absolute, ut Deus quibusdam potestatem ordinis reservet. Consueta tamen Providentiae praxis, de potestate ordinata, iam suadet, ut determinati effectus causis determinatis assignentur; et quo sublimior finis obtinendus, eo selectior sit causa, etiam ministerialis. Qui ergo per multas progenies praeparavit Messiae stirpem, immo omnem humanam generationem legibus strictis circumsepivit, quomodo indiscriminatim et fecunditate vaga permittet Spiritus Sancti renascentiam divinamque regenerationem fieri? Ipsa peccati originalis transmissio, etiam per parentes iustificatos sanctosque, nonne testatur non quoslibet a Deo destinari ad instaurandam in singulis e Christi gratia vitam supernaturalem (seu deificam), quam una cum naturali genitor transmittere debebat ex Adamo secundum primum ordinem historicum ante lapsum?

Propositis iam suasivis illis argumentis de non universalitate potestatis ordinis seu sacerdotii inter christianos, utilius dein inquiretur coram protestantibus, utrum de facto Deus ostenderit se quosdam elegisse, et quinam illi sint.

Ad minorem. — 1) **E Vet. Test.** (valore mere suasivo). — A) Deus sibi constans, *figurative* in V. T. a communi plebe ordines Levitarum sacerdotumque distinxit, qui soli sacrificiis cultuique vacarent. Abrogatur sane in N. T. non solum plebis electae particularismus carnalis signumque in carne, sed et antiqui sacerdotii selectio per carnem in tribu Levi (1).

At, sicut carnalis gens et regnum temporale praefigurabat gentem novam in regnum spirituale visibiliter per orbem consociandam, sic et sacerdotio vetere (cuius leges Spiritus S. minutatim proposuerat) figurabatur et aliud sacerdotium, modo quidem et ministerio omnino distinctum, sed cuius relatio ad Ecclesiam proportionaretur relationi tribus leviticae cum tota gente (cf. S. Th. 3 q. 31^{8}, 4^{m}; $22^{1,4,5,6}$). Inde Trid. (XXIII cp. 1; D. 957) ex Hebr. 7^{12} concludit : « In catholica Ecclesia novum esse visibile et externum sacerdotium, *in quod vetus* translatum est. »

(1) Id apte notetur adversus longum in Russia abusum haereditatis in clero dissidenti usque ad finem fere saec. XIX obligatoriae.

B) *Formaliter* quoque praenunciabatur novum sacerdotium non e arne levitica, v. g. « Assumam ex eis [i. e. e cunctis gentibus] in acerdotes et levitas, dicit Dominus » (Is. 66^{21}). Nam « in omni loco... ffertur oblatio munda... in gentibus », non tamen solum invisibilis et ıere spiritualis absque signis ; nam tunc etiam « purgabit filios Levi... t erunt *Domino offerentes sacrificia* in iustitia » (Mal. 1^{11}, 3^{3}). Sic expo- itur, mente christiana simul et hebraica, in Hebr. 7 : « Si ergo onsummatio per sacerdotium leviticum erat..., quid adhuc necessa- ium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem t non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio... » $7^{11\,s}$).

146. — 2) **Missio Christi** : Christus suam missionem Apostolis commu- icavit (*supra*, n. **49** et **95**). Atqui, in eius missione, potestas sacerdotis d sanctificandum et ad sacrificium ordinati continetur. Ergo et Apos- olis communicatur.

Minor haec patet — A) *e tota vita Christi*, « qui, cum in forma Dei sset... semetipsum exinanivit » (Eph. $2^{6\,s}$). « Impossibile enim est anguine taurorum et hircorum auferri peccata. *Ideo*, ingrediens mun- um, dicit : Hostiam... *Quia* hostias et oblationes et holocautomata ro peccato noluisti,... tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, volun- atem tuam... In qua voluntate *sanctificati sumus per oblationem orporis Iesu Christi* semel... Una enim oblatione consummavit in empiternum sanctificatos » (Heb. $10^{4\text{-}14}$). — B) *e toto ordine sanctifi- ativo*, quem Christus intendit Ecclesiaeque committit (supra th. IV . **50**) et e mediis aptis, seu ritibus, in hunc finem institutis : « Pro eis go sanctifico meipsum, *ut* sint et ipsi sanctificati in veritate » (Io. 17^{19} : bserva sensum consecratorium vocis illius ἁγιάζω). « Filius hominis enit... δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν » (Mt. 20^{28} ; Mc. 10^{45}). — C) naxime *ex ipso crucis sacrificio* et *Eucharistiae institutione* : « τὸ αἷμά ου... τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυννόμενον » (Mt. 26^{28}, et Mc. 14^{24}) ; — D) e *doctrina* ormaliter explicita in epist. ad Hebr. Revelatur enim Christus « πιστὸς ρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν » (2^{17}), « ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν » (3^{1}, $4^{14\,s}$), appellatus a Deo ἀρχιερεύς secundum ordinem Melchisedech » (5^{10}, 6^{20}, ^{15,17}). Vides « alium surgere sacerdotem et non secundum ordinem aron, *translato* sacerdotio » ($7^{11\,s}$). Nam Christus, non ex Levi, sed ex Iuda ortus est » (7^{14}) ; et tamen est « ἀρχιερεύς sanctus, innocens » ^{26} ; cf. $8^{1\,s}$). Immo « assistens ἀρχιερεύς futurorum bonorum... per roprium sanguinem introivit semel in sancta » ($9^{11\,s}$), « ad destitutionem eccati.., ad multorum exhaurienda peccata » ($9^{26,28}$). Etsi Christus

sacerdotium illud novum ita possidet ut nemo post eum *aliud* habere valeat, ipse tamen vult ut multi rite electi et ordinati fiant illius aeterni sacerdotii participes et ministri : quibus ipse sacerdos principalis et aliquatenus unicus active cooperatur : « Hoc facite in meam commemorationem ».

147. — 3) **Designatio a Christo** : Christus expresse Apostolos delegavit ad sanctificandum. Dum enim « οἱ ἕνδεκα » congregantur, dicit : « Docete... *baptizantes* in nomine... » (Mt. $28^{16,19}$). « Τοῖς ἕνδεκα... εἶπεν : Euntes... » (Mc. $16^{14\ s}$). Pariter, in institutione Eucharistiae promissam carnem ad manducandum (Io. 6) tradit duodecim Apostolis (Lc. 22^{14}), iisdem dicens : « *Hoc facite* in meam commemorationem » (Lc. 22^{19} : cf. in tractatu de Eucharistia et Missae sacrificio). Fideles vero (1 Cor. $11^{23\text{-}25}$) manducant et bibunt, sed non benedicunt neque frangunt. Pariter de peccatis, solum Petro vel τοῖς δώδεκα dicit : « Quodcumque ligaveris (ligaveritis)... Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis » (Mt. 16^{19}; 18^{18}; Io. $20^{22\ s}$). Apostoli ergo ita accipiunt munus sanctificandi efficaciter, ut Deus iam non remittat vel retineat peccata, nisi mediate per ministerium Apostolorum. Ipsi remittunt, vel (mirabilius, postquam Christus pro peccatis mortuus est), retinent efficaciter; et Deus id quod statuerunt, ratum habet.

Revera alii possunt baptizare : in hoc habes indicium participati aliquatenus sacerdotii secundum doctrinam S. Augustini, S. Thomae, S. Innocentii et traditionis (*de Civ. Dei*, X, 6 et 20 : Ml. 41. 284, 292 s, 298; S. Thom. 3 q. 82^{1}, 2m; Inn. III l. 3, c. 6 : Ml. 217. 845). Sed illi quoque laici, sicut ipsi presbyteri, ministerialiter agunt (et quidem invalide nisi intendant id facere quod Ecclesia apostolica), et actum praecipuum sacerdotii perficere nequeunt, i. e. *sacrificii* ritum. Inde Trid. « Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione coniuncta sunt... : cum igitur in N. T.... *sacrificium visibile..*, fateri etiam oportet novum esse *visibile et externum sacerdotium* » (XXIII cp. 1; D. 957). Hierarchia ergo ordinatur pro gradu potestatis sanctificandi, et quidem singuli ordines essentialiter relatione sua crescenti ad sacrificium distinguuntur (cf. *de Sacram. Ord.* et S. Thom. *Suppl.* q. 34, 3 et 40^{5}).

148. — 4) **Apostolos, exercentes ritibus** potestatem ordinis, Spiritus S. promovit. Auxilium Spiritus Sancti ad Apostolos aliunde constat. Factum ergo illustrandum est, quod revera Apostoli ritibus usi sint, quibus sanctificarent nomine Dei. Inde patebit auxilio charismatico Apostolis collato rituum vel sacerdotii suppressionem minime fuisse intentam

A) Revera *baptizant* « in remissionem peccatorum » ad animarum salutem.

Sic (Act. $2^{38,41}$) post primam Petri contionem : « Baptizetur unusquisque ves-rum... et accipietis donum Sp. Sti » ; (10^{47}) « Baptizentur hi (Cornelius et cognati)..., t iussit eos baptizari » ; ($8^{36\ ss}$) diaconus Philippus eunuchum baptizat reginae :andacis. Porro effectus sanctificandi intenditur et obtinetur : « Consepulti sumus Christo] per baptismum.., ut in novitate vitae ambulemus » (Rom. $6^{3\ s}$). Baptizat et 'aulus (1 Cor. $1^{14\text{-}16}$), baptismo quo « Christus Ecclesiam sanctificet, mundans ıvacro aquae in verbo vitae » (Eph. 5^{26}).

B) « *Fractio panis* » celebratur ab Apostolis.

(Act. 2^{42}). Quae etiam in Act. 20^{7} et 27^{35} (λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ, καὶ λάσας) est probabilius Eucharistia, a Paulo celebrata; certo autem in 1 Cor. 10^{16} : Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi st? et *panis quem frangimus*, nonne participatio corporis Dni est? » Apostolus ritu ommemorat ea quae Christus gessit (εὐχαριστήσας ἔκλασεν); ceteri vero, non fran-entes, at solum manducantes et bibentes, sunt relate ad frangentem sicut Apos-oli ad Christum : quae erit explicita S. Ignatii Antioch. formula. (De praxi postolica et postapostolica, plura, quae in Didache et 1 Clem. et apud Ignatium, f. in tractat. *de Euchar.* et Batiffol : *L'Eucharistie*).

C) *Impositione manuum*, dant Spiritum S., v. g. Petrus Samaritanis, (Act. 8^{17}), Paulus Corinthiis (19^{6}), Apostoli diaconis (6^{6}), et neopresbyteris : Imponentes eis [Saulo et Barnabae] manus » (13^{3}); χειροτονήσαντες πρεσβυτέρους 14^{23}). 1 Tim. 4^{14} : « Gratia quae data est tibi... cum impositione manuum presby-erii » (cf. 5^{22}) ; 2 Tim. 1^{6} : « Gratiam Dei quae est in te per impositionem manuum ıearum».

Apostoli ergo auctoritative missionem sanctificantem non solum xercent, sed etiam successoribus (th. XXXIV) communicant, « ad con-ummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis hristi » (Eph. 4^{12}). Haec vero omnia fiunt ex institutione Christi : Ipse dedit... » (4^{11}); qui ad illum finem Spiritum S. in ipsos effudit : Ut sint et ipsi *sanctificati* in veritate.. » sanctificaturi et eos « qui *redituri sunt* per verbum *eorum* in me » (Io. 17^{20}).

149. *Obiectiones* procedunt omnes e non sat concepta causalitate strumentali (cf. ergo in tract. de Sacram). — A) Deus enim est ıicum sanctitatis principium, sicut et solus Causa Prima. Attamen, cut creaturis libere communicat « esse » subordinatum et « agere », c et iam eis utitur ut *per* eas Ipse sanctificet. — B) Singulae, quas egerit, fiunt ei pro sua cuiusque natura instrumentum vel mere mate-ale ut aqua vel panis et vinum, vel rationale ut minister.

Errant protestantes ex eo quod a nobis putent assimilari causam instrumentalem potestate ordinis cum ipsa causa principali. Exemplum illius confusionis citatur Wilmers *de Ecclesia*, n. 66, p. 105.

150. I. **De relatione potestatum ad invicem in Ecclesiae hierarchia.** 1) *Apostoli* acceperunt a Christo et exercuerunt missionem sanctificandi Ecclesiam quae fuit ipsa Christi missio (th. IV). « Seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret... ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam..., ut sit sancta et immaculata » Eph. 5[25s]. Inde, ad obtinendum *ultimum* omnis creaturae finem qui est *maior* Dei gloria, Apostoli ad hunc *immediatum* ordinantur finem, ut cunctos attrahant ad Ecclesiam sanctitatis seu divinae dominationis locum : supra n. **51**); et iam attractos dein totos totaliterque Deo vere consecrent, seu eius integrae dominationi, Regno Dei plene subditos et inde participes eius : ut Deus sit omnia in omnibus.

2) Missionem illam sanctificandi acceptam debent exercere : — A et *immediate*, potestate ordinis, qua ministerialiter sane seu instrumentaliter) sed efficaciter producunt in animabus actione sua immediata, et ex opere operato, sanctificationem hominum nisi obstet *obex* ex parte recipientis). Huic veri nominis *generationi* spirituali et vivificationi, prout certi ex eius formali promissione scimus, concurrit Deus immediate (appropriative Spiritus S. et principaliter, eodem modo sed longe perfectiore quo in ordine naturali concurrit actui *procreantium* hominum generativo. Sicut ergo nec deficit concursus, si parentes in suae activitatis exercitio peccent, sic nec concursum Deus denegabit etsi minister forte indigne utatur potestate ordinis. At inde ministri indigni scelus in immensum crescit, si vel indigne (v. g. pro Eucharistia) vel steriliter procedat : acceptum enim talentum vel pigre abscondit vel sceleste disperdit. Quotiens tamen minister secundum normas obiectivas a Deo praescriptas agit, Christus ut principalis sacerdos effectum obtinet *ex opere operato*.

— B) et *mediate*, docendo et praecipiendo. Utraque enim magisterii et iurisdictionis potestas ad finem sanctificandi animas ordinantur et ipsae; immo concrete ita ad illum finem connectuntur ut saepe simul designentur sub uno nomine potestatis iurisdictionis. Quae tamen, per se et immediate, non est nisi intellectuum et voluntatum directio ad assentiendum credendis vel ad agendum : effectus sanctificans erit

ex opere cooperantium (Franzelin, p. 52). Peccat vero contra sui a Deo ntentam missionem, quicumque eam ad alium finem intendat vel dirigat, sive simonia sive nepotismo sive qualibet humana intentione.

3) *Differunt* ergo illae potestates non solum intrinsece, sed — A) effectu immediato (nunc descripto); — B) origine quoque et firmitate. Potestas enim ordinis per ordinationem confertur; et, impresso caractere, permanet in perpetuum illimitata, ac in cunctis par ex identitate eiusdem caracteris. Iurisdictio autem per superioris iniunctionem traditur, dispar quidem ac restringibilis secundum tempus et ocalem extensionem et gradum maiorem aut minorem : datur supra ales, tanto tempore et reservatis pluribus vel paucioribus facultatibus t casibus (cf. de *Paenit.* n. 137-141).

4) Immo possunt *separatim* singulis subiectis transmitti — hinc otestas ordinis, inde potestas iurisdictionis. Licet enim utramque oniunctim idem *collegium* necessario retineat ab Apostolico collegio eceptam, potest tamen singulis subiectis tradi separatim sive — A) otestas ordinis cum solo iurisdictionis fundamento, absque actuali ius titulo vel exercitio vel subditorum designatione; sive — B) otestas iurisdictionis in foro solum *externo* (ubi primario et directe *ublica* corporis fidelium utilitas respicitur; cf. Bouix : *de principiis uris canonici*, p. 4, s. 6, c. 3). Etenim ministerium regendi et docendi eu missio data ad sanctificandum mediate) non requirit *de se* potestatem anctificandi immediate; ideo, v. g. electus seu designatus at nondum onsecratus episcopus externam iam iurisdictionem exercere valet. e facto tamen, e positiva Christi institutione, nequit perdurare mmuniter talis separatio solius iurisdictionis. — C) Iurisdictio ri *interni*, utpote ordinata ad singulorum fidelium bonum sanctificativum *immediate* procurandum (v. g. absolutione), potestatem dinis requirit.

5) *Praeeminet* ergo potestas ordinis, quia Deo operanti immediate operatur ministerialiter; quia radix est connaturalis ad recipiendam isdictionem; inamissibilis quoque est, et par in cunctis qui eiusdem dinis caracterem receperunt. Attamen non legitime exercetur ga Ecclesiae subditos, absque recepta a Superiore iurisdictione. nt ergo ad invicem complementum connaturale.

151. COROLLARIUM II : **De modo transmittendae potestatis apostolicae.** *Distinguantur* — A) *subiecti designatio* (seu electio) quae multis dis et fieri valet et facta est : modo a Superiore, modo a plebe (iam

in Act. 6[6]), modo a mediante civili gubernio aut senatu eligentiu (canonicis, cardinalibus, etc...), modo etiam sorte (iam. in Act. 1[23] d Matthia); — B) subiecti *ordinatio,* qua sacramentaliter « Creato Spiritus » in homine novam quasi facultatem producit ad sanctificand immediate alia in Ecclesia membra, utens ministeriali facultat cuiuslibet Episcopi (etiam non Superioris proprii pro ordinando); — C) *iurisdictionis collatio,* quae a Superiore fit absque Sacramento.

2) *Apostolos Christus* ipse videtur sic promovisse. — A) Eos primu « elegit » (Lc 6[13]; cf. Mc. 3[13], Mt. 4[18-22], 10[1]; Io. 15[16] : « Non vos me... 6[70], 13[18]).

B) Dein, post praeparationes progressivas (« potestate spirituu immundorum », missione partiali Mt. 10[1,6]), eos ordinavit ad eas qua anterius promiserat (Io. 6[10s], [67s], Mt. 18[18]) potestates : — α) ad corpu suum consecrandum (Lc. 22[19], 1 Cor. 11[24]) et sic eos « sacerdote constituebat » (cf. Trid. XXII cp. 1 et cn. 2; D. 938, 949), — β) a peccata remittenda vel retinenda (Io. 20[23]; cf. Trid. XIV cp. 6 et cn. 1 D. 902, 920). Utramque vero potestatem illam confert cum signo sens bili, hinc protensis necessario manibus ad porrigendum corpus calicem : « Accipite », inde insufflans in eos.

C) Ultimatim tradit publicam iurisdictionem — α) sive collegialite (Mt. 28[18]) : « Data est mihi *omnis potestas...:* euntes ergo, docete... ex professo ergo agens qua Superior; — β) sive personaliter Petr prout promiserat (Mt. 16[18s]) : « Pasce... » (Io. 21[16-18]; cf. theses sqq.) : quidem absque signo sensibili, per solam voluntatis manifestationen

3) *Gubernia civilia* frequentius tentabant collationem omnis potestat ecclesiasticae usurpare. Ecclesia autem — A) designationem s *electionem* non raro *concessit* damnatis simul theoriis, quae Statui i illud connaturale esse contendebant, v. g. in Syllabo 50 (D. 1750 « Laica auctoritas habet per se ius praesentandi episcopos »; ite de depositione (*ib.* 51; cf. Pii IX ad episc. Borussiae 5 Febr. 1875; D. 184

B) *Iurisdictionis collationem* plerumque *sibi reservavit;* principibu que non permisit, ut episcopos alia « investirent » iurisdictione, qua *temporali* accidentaliter forte connexa. Sic solvuntur praelia int « sacerdotium ac imperium », aut contra regalistas. — C) *Ordinis* tra tionem *necessario* sibi *retinuit,* rarius a principibus petitam. Quida tamen principes, ne solum essent « episcopi ab extrinseco », voleba ordinari ut omnem sibi attraherent dominationem, v. g. aliquot Byzantin rum vel imperatores vel patriarchae imperium appetentes (forte Photi et Mich. Caerularius, quos propterea potestas civilis detrudebat), d

etiam Petrus I in Russia et Iosephus II in Austria (1765-1790). Practice eadem totius ecclesiasticae potestatis usurpatio ab illis principibus intendebatur qui, omnimodam religionis dominationem appetentes nec tamen sperantes se unquam posse ordinis potestatem capessere, ordinationis necessitatem ideo videntur negasse ut omnes Ecclesiae ministri totaliter a sola potestate civili dependerent : « Cuius regio, eius religio », aiunt. Inde oriuntur omnes de clero constitutiones in regnis protestantium (in Anglia, in « Ecclesia evangelica » Borussiae et Germaniae, in Scandinavia). Ad hoc quoque tendebant tum civilis de clero constitutio in Gallia (1790), tum regna Orientalium acatholica (praesertim ubi legitime et dynastice nepos succedebat principi, qui de iure debebat episcopus esse, sicut erat in Montenegro usque ad Nicolaum I, 1852). Opportune ergo ad hominem ostendas, quantum laeserit veram «conscientiae libertatem » autocratismus ab is invectus, qui saepe finguntur libertatis propugnatores, « reformatoribus ». Quo autem magis Ecclesia suum ius innatum valet retinere integrum, i. e. libere non solum ordines et iurisdictionem confert sed et electionem facit, eo melius conscientiarum iura et libertas coram civili potestate servantur.

4) *Romanus* ipse Pontifex aliqua electione (modaliter variis temporibus evoluta) designandus et, si nondum sit presbyter aut episcopus, ordinandus est. Iurisdictionem autem per nullum in terris Superiorem recipit, at a Deo immediate : qui designatur successor Petri, ipso facto habet eandem ac Petrus iurisdictionem ex ipso, qui solus est ei superior, Christo (1).

5) Celebris est inter canonistas disputatio de cunctis episcopis : utrum a Romano Pontifice debeant accipere iurisdictionem in propriam dioecesim, an eam forte immediate accipiant a Deo ubi primum canonice in talem sedem et gregem electi sint (ita ut tunc *Romanus* Pontifex solum ad eorum *electionem* conferat, non autem proprie *iurisdictionem* transmittat : infra, in thesibus de successione episcopali). De consecratione, *Codex iuris canonici* sic legem tulit (cn 953) : « Consecratio episcopalis *reservatur Romano Pontifici*, ita ut nulli episcopo liceat quemquam consecrare in episcopum, nisi prius constet de pontificio *mandato*. »

(1) *Codex iuris canon.* (Pii X, *Sede vacante*, cp. 7, n. 88) : « Consensu praestito, illico electus est verus Papa, atque actu plenam absolutamque iurisdictionem supra totum orbem acquirit et exercere potest. »

CAPUT II.

De specialiore Petri missione.

152. Ratio capitis huius. Probata Collegii Apostolici institutione eiusque triplici auctoritate magisterii et iurisdictionis et ordinis a Christo recepta, novum legenti Evangelia Actusque sponte suboritur problema : nempe de singulari munere, quod ibi uni e duodecim attribuitur, Petro.

1) Ut enim attente legenti apparet necessario, Petrus in Evangeliis et Actibus nominatur modo valde singulari (1 , prae ceteris Apostolis : in Evangeliis 114 vicibus et in Actibus 57 vicibus, totaliter ergo vicibus 171. Potissimum dein Ioannes designatur : vicibus in Evangeliis 38, in Actibus 8, totaliter ergo 46 (connumeratis cunctis etiam indirectis quarti Evangelistae ad seipsum allusionibus).

2) Quaestio ergo cunctis assurgit, qui student N. T., etiam achristianis, de ratione illius singularitatis; et pro christianis acatholicis, eo magis quo minus ignorent quid inde catholici concludant. — A) Tribus ergo thesibus solutio inquiretur : in XIV, praelatio ostendetur in genere, adhuc ergo indeterminate, et tamen tanta ut de eius origine et extensione determinata necessario interrogetur; thesi dein XV, de formali primatus strictioris promissione agetur; demum thesi XVI, de eius formali collatione. — B) Tunc solum clare lucebit de *Petri* primatu, at nondum de cuiuslibet in illo primatu successione post Petrum (cf. th. XXIV-XXV).

Thesis XIV : De Petro inter « Duodecim » praeposito.

Apostolico Collegio, cui conferuntur potestates missionis a Christo receptae, Petrus singulariter praepositus est.

153. Praenotanda. I. **Notio primatus** : Primus multipliciter aliquis potest esse.

(1) Vlad. Soloviev : « Ceux de nos lecteurs orthodoxes qui, pour reconnaître le rôle exceptionnel de Pierre dans l'histoire du N. T., ne trouveraient pas suffisante l'autorité des S. Pères tels que Jean Chrysostome, ni même celle des théologiens russes tels que Mgr Philarète, seront peut-être accessibles à une preuve pour ainsi dire statistique. E

1) Qui donis ingenii excellit, in aliquo ordine supra ceteros clario-
bus, v. g. si quis dicatur pictorum aut poetarum aut oratorum prin-
eps. Tunc defertur vel agnoscitur *primatus excellentiae* : qui nihil
recte influit ad ceteros regendos vel etiam suasione dirigendos, sed
olum exemplo; nec proprie subditos habet, sed solum imitatores, forte
u post mortem,

2) Primus ut consiliarius, ille est qui, quanquam *non regit* subditos,
irigit tamen consulentes, eos nempe qui, libere et sponte, propter eius
ona aut rectitudinem aut famam aut peritiam ad eum accedunt : eius
go « auctoritas » non ab extrinseco confertur, nec est iuridica, sed est
oralis *primatus consilii*.

3) Primus est *honore*, is quem reverentia potissimum praeveniunt
ires, aut saltem non subditi. Ab his primus ei honor defertur propter
ona vel extrinseca, v. g. amicitiae regiae, aetatis, exercitii in munere
ve antiquioris (v. g. aetate, professione, « Decanus », le plus ancien
grade »), sive exerciti tali digniore loco; vel intrinseca (1 et 2), sed
iblice agnita, v. g. si consiliarius ille coram paribus primus sedeat
el incedat vel consulatur.

Ille *primatus honoris* aliquando difficilius distinguitur ab alio, i. e. iurisdictionis
imatu. Nam si eligatur praeses in consilio stricte aequalium, licet non habeat
oprie subditos regendos, regit tamen ordinem disputationis, et, dum curat omnia
dinate fieri et secundum statuta, aliquid iam iurisdictionis exercet, saltem ad
mpus : id vero patet praesertim si sit praeses vel ad diuturnum tempus vel ad
am (v. g. perpetuus Academiae secretarius, servans eius traditiones). Propter
ile coniunctam aliquam iurisdictionis particulam cum primatu honoris (seu
dinis), solent homines illum vividius ambire (*questions de préséance*); ac revera
issim, e primatu honoris, sat facile indicium habetur superioris olim iurisdic-
nis, etsi forte nunc labefactatae (v. g. dynastiae lapsae; metropolitanae sedes,
in subdivisae).

4) Primus demum *iurisdictione* ille est seu subiectum auctoritatis
itime supremae, qui non solum spontaneos directive sed *subditos*
aeceptive regit. Primatus ille iurisdictionis exercetur — A) vel
solute, quotiens assensus primi illius requiritur et *sufficit* ut aliquid

sidérant que parmi les disciples immédiats de Jésus aucun n'a autant de droits à
e placé marquée que saint Jean l'apôtre bien-aimé, j'ai compté combien de fois les
ngiles et les Actes font mention de Jean et combien de fois de Pierre. Il se trouve
le rapport est de 1 à 4 à peu près. S. Pierre est nommé 171 fois... (114 dans les
ngiles et 57 dans les Actes), et S. Jean — 46 fois seulement (38 fois dans les Évan-
s, y compris les cas où il parle de lui-même d'une manière indirecte, et 8 fois dans
Actes) » (*La Russie et l'Église universelle*, p. 154 s., nota).

in ordine regiminis fiat; et tunc quidem aut *divisis* potestatibus : sive ergo ut lex feratur, sive ut iudicium immutabiliter valeat (v. g. ita ut nemo possit damnare eum quem absolveris aut gratia donaveris), sive ut sententia sortiatur effectum; — aut *unitis* potestatibus : « Sit pro ratione voluntas » (1).

B) vel *relative*, sicut plerumque in hodierna Statuum civili constitutione viget. Nullus exercet rex nunc absolutum iurisdictionis primatum. Est enim princeps condicio necessaria ut lex feratur, vel iudicium valeat et exerceatur, sed per se non sufficit. Supremum ei ius superest negativum, ut *vetet* legem, iudicium, exsecutionem.

154. II. **Status quaestionis** : — 1) *Intentum thesis :* — A) Nondum determinamus iurisdictionis primatum collatum esse Petro (ac multo minus successoribus); sed praecisive (non exclusive) talem saltem primatum honoris affirmamus, qui maxime inducat ad concipiendum primatum iurisdictionis. — B) Quaestionem ergo aggredimur modo cui maxime favent recentiores illi dogmatum historici, qui velint transitum e mero honoris primatu ad conceptum romanum primatus iurisdictionis per evolutionismum explicari. — C) Ad significandam illam praecisionem, eligitur in thesis enunciatione vox indeterminatior : *singulariter praepositus est.* Primatum ergo *generice* probamus, nondum specifice. Ideo in hac thesi textibus minime utemur sollemnioribus (Mt. $16^{17\text{-}19}$, Lc. 22^{31s}, Io. $21^{15\text{-}17}$) ad quos convergit et, de quibus postea, conservata huiusce thesis memoria, theses XV-XVI agent.

2) *Adversarii* catholicorum consueti hanc thesim pluries olim impugnarunt ex ardore polemico, sive inter protestantes, sive inter « Orthodoxos » separatos. Attamen saepius eam fatentur, etiam explicite; concedunt enim primatum honoris, at exclusive et non praecisive solum. Sed multo libentius et generalius eam reticent ne, ex eius evidentia, mentes ad integram de primatu doctrinam recipiendam disponantur. Multa enim sunt testimonia ex eorum liturgia et traditione, quae thesim profitentur, non exclusive sed includendo saepius primatum iurisdictionis, et quidem non pro Petro solum sed etiam pro successoribus antiquis.

3) Multi tamen semperque plures, inter illos acatholicos qui e liberali

(1) Sic theoretice monarchia absoluta Ludovici XIV. Sic, practice etiam, autocratores vel byzantini vel usque ad 1905 russi, v. g. Ivan IV solus legem fert, causam statim iudicat, et damnatum capite truncat; item Petrus Magnus. Inter annos 1905-1917, voluntas imperatoris Russiae adhuc sufficiebat ut lex constitueretur (« Douma » enim nonnisi consultative audiebatur), at non ad iudicia.

protestantismo ad merum *modernismi* naturalismum devenerunt, ita nunc historice nobiscum consentiunt ut aspere protestantium « orthodoxorum » exegesim derideant. Catholicam exegesim dicunt textibus clare proponi, attamen una cum toto dogmatismo christiano prorsus inutilem esse sensui religioso et « fidei » : quam ad naturalem solum humanitatis progressum restringunt. Valorem ergo trium harum thesium agnoscunt historicum, denegant religiosum (saltem actualem). Sic totaliter evertunt protestantium conceptum antiquum et adhuc inter minus scientificos communem, qui primatus valorem etiam religiosum in medio aevo concedit, sed differt eius originem ad initia solum medii aevi. Plerumque apostatae recentius divulsi e catholicismo (v. g. inter Vetero-Catholicos et Iansenistas et Poloniae Mariavitas : de quibus, *infra*, **n. 206**; — vel inter volentes modernitate aut etiam modernismo gloriari), simpliciter ceciderunt in antiquorum protestantium cavillationes veteratas quas scientifici eorum hodie derelinquunt, utpote historice falsas.

155. III. **Vis demonstrationis** diversa sane erit pro audientibus. Ostendit enim fidem erga Christum Dei legatum cum fide primatus Petri logice connecti.

1) *Credentibus* ergo Evangelia et scripta apostolica inspirata esse et divinitus veracia, iam conclusio sequitur, Petrum fuisse a Christo e divina voluntate ceteris praepositum. Libertas enim, ad assensum fidei requisita, stat in recipiendo vel reiciendo Dei et Christi testimonio in genere; at non, post datum assensum, in singulis testimonii partibus materialibus examinandis, nisi forte quamdiu ex ignorantia aut praeiudicio aliqua connexio logica ignoratur. Iis ergo acatholicis qui plerumque theologiae « liberali » aut « novae » suam « Orthodoxiam » opponunt et qui (sive protestantes sive potius Anglicani aut praesertim Orientales in Russia) volunt fidem christianam retinere ac Evangelio oboedire, haec aptissime proponetur thesis qua praeparentur ad totam textuum vim intellegendam de formali primatus promissione et collatione in th. XV-XVI. Qualem enim consueverunt recipere ex Evangeliis distinctionem munerum inter Apostolos ceterosque discipulos, talis ex eodem fonte ostenditur inter Petrum ceterosque Apostolos.

2) *Mere critice* procedentes fateri saltem debent, ac revera plerumque fatentur, aetate apostolica Petrum ceteris aliquo saltem modo praevaluisse. — A) Immo schola Tubingiana inde systematice astruebat simultatem inter priorem praesulem, i. e. Petrum, eiusque recentiorem aemu-

lum, nempe Paulum. — B) Nunc vero radicales hypercritici, derelicta illa Petrinismi-oppositione, contendunt potius Petrum revera inter ceteros Apostolos ita eminuisse ut Romanae aspirationes inde fundamentum habuerint; immo Evangelistas, in ordine ad illam e Petro successionem praevisam, curasse ut munus Petri efferrent. Inde, aiunt, probabilius admittendum est aliquam exstitisse Christi erga Petrum benignitatem particularem et etiam designationem formalem quae Petro faverit; — Iesum vero, utpote merum hominem, non potuisse legitime cogitare de aliquo primatu instituendo si conceptus eius religiosi elementa non iudaica sed vere personalia distinguantur. Si tamen intendisset primatum instituere, id ex influxu iudaicarum traditionum fecisset, a quibus non satis liberatus esset, sed non e sola ei propria religiositate ideali, i. e. non e conscientia intimioris cum Patre relationis. — Historice ergo illa institutio constare posset, sed pro nobis non haberet valorem religiosum, aiunt, quia vel sublimiorem idealismum vel merum individualismum in religione volumus profiteri. Intellegas : ipsi non instituerent primatum, si ordinem humanae relationis ad divina innovarent; nec ergo Iesus iure potuit illum instituere. Quid ergo Iesus historicus vere fecerit, parvi refert, ut concludunt, si concipiatur sublimior Iesus, idealis reformator religionis. Sic inter protestantes ex Harnack logice deducitur radicalis forma modernioris criticismi et modernismi.

3) Nota. *Historicus* purus, nec illis separatorum praeiudiciis ligatus anticatholicis, nec tamen catholicus, si primum praecisive nobiscum omiserit sollemniores textus (Mt. $16^{17\text{-}19}$, Lc. 22^{31}, Io. $21^{15\text{-}17}$, ex hac thesi concludet :

α) *Historice* thesis *certa* est. Patet enim illa Petri praelatio ab ipsius Iesu dispositione procedens. — β) Immo multa indicia in Novo Testamento semper praescindendo a tribus dictis locis, iurisdictionis primatum videntur requirere aut supponere. Hunc ergo probabilius Iesus instituit, prout tribus maioribus textibus narratur, confirmantibus antiquis fidei praxisque testibus.

Dogmatice, cum specificus ipse iurisdictionis primatus sit *de fide definita* (Vatic. IV, cp. 1; D. 1822 s; cf. th. XVs., a fortiori etiam aliquis primatus *generice*, prout thesi describitur.

156. Demonstratio: Ille collegio apostolico praepositus est, quem — 1) Christus, docens quidem humilitatem, frequentius prae ceteris distinguit; et ita quidem, ut — 2) ceteri, licet primum invidi, dein agnoscant

llam praelationem ; — 3) ac eam ipse Petrus, licet personaliter infirmior ıc maioribus culpis reus publice, pluries tamen clare et publice exer-ɔeat.

Petrus ergo ceteris Apostolis praepositus est.

Maior valeret, etsi una tantum pars seiunctim probaretur. Nam factum historicum alicuius principatus patet — sive 1) ex eo quod Christus aliquatenus eam concesserit, vel saltem ex eo quod Evangeistae conspirent ad spargenda de ea indicia ; — sive 2) ex eo quod ceteri, olim ad primam sedem aemulantes, nunc iam pacati, alium sequantur primum (Immo inde validum est indicium, quod e Christi auctoritate processerit talis mentium mutatio) ; — sive 3) ex eo quod Petrus eam exercuerit, non obstantibus pluribus contra eius electionem difficultaibus. — At vis multum crescit e triplici conspirante probatione. Propterea maior proponitur coniunctive.

Minor probanda est per partes. Haec tamen notanda singulas partes praevie illustrant. — A) De *aliquo* primo Apostoli *debebant* sponte cogitare. Nam ubique tunc forma gubernii erat monarchia ; in ipsa synagoga, prae Synedrii collegio, Pontifex eminebat religiose et etiam civiiter. Christus ergo debuisset clarissime proponere aequalitarismum, si illum intendisset. Atqui commendat sane humilitatem ne supra ceteros extolli velint (v. g. Mt. 18^{1-4} ; cf. Mc. 9^{33-5}, Lc. 9^{46-48}) : « Quicumque humiliaverit se sicut parvulus iste », at non paritatem « hic est *maior* in Regno caelorum ». — B) Immo, *revera* disputantibus de primo, Christus non negat aliquem fore primum. Porro nisi ipse intenderet aliquem primum hierarcham instituere, multo simplicius diceret : Vos omnes pares eritis. Ne occasio quidem orta esset disputandi, si Christus paritatem innuisset. At proprie monet : « Qui maior est in vobis, fiat sicut minor » (Lc. 22^{26} ; cf. Mt. 20^{26}, Mc. 10^{43}), accepta comparatione a seipso (Lc. 22^{27} ; Io. 13^{16}, 15^{20}). — C) Sic ipse Petrum extollit, ut inde ceteri fiant invidi.

157. Minoris Pars I : **Petrum Christus extollit frequenter prae ceteris.** — Patet — 1) *nominis impositione :* — A) *Factum* mutati ab ipso Christo nominis narratur a quattuor Evangelistis :

Lc. 6^{13-8} : « Vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit), Simonem, ὃν καὶ ὠνόμασεν Πέτρον, et Andream fratrem eius... » : — Mt. 10^{2} : « Duodecim autem Apostolorum nomina haec sunt : Πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, et Andreas... » — Mc. prius ($1^{16,29,30,36}$) semper nominat « *Simonem* » et Andream. Determinat dein mutationem nominis (3^{16-7}), quo tempore collegium constituitur : « Καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα, καὶ ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον, et Iacobum

Zebedaei et Ioannem fratrem Iacobi ». Dein semper dicet « *Petrum* », iungens solum in horto ambo nomina : « Et ait Petro : Simon, dormis? » (Mc. 14^{37}). — Io. 1^{41s} : « [Andreas] adduxit [Simonem] ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit : Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis *Cephas* : quod interpretatur *Petrus*. Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάνου, σὺ κληθήσῃ (in futuro) Κηφᾶς (ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος) ». Hic ergo, in primo occursu, videtur promitti nomen, quod sollemniter conferetur in communi Apostolorum electione, seu in ordine ad Collegium, ac posterius explicabitur iuxta lacum.

B) *Momentum* illius mutationis illustratur ex eo quod apud Iudaeos et toto Oriente reputabatur « nomen omen », multo magis quando a Deo datum, et a fortiori mutatum erat. Viri enim nomen in integra Scriptura ter solum a Deo mutatur, et quidem pro tribus illis quos Deus e privatorum statu praeposuit toti electorum suorum progeniei (1) :

Gen. 17^{5} : « Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram sed appellaberis *Abraham* quia patrem multarum gentium constitui te ». — Gen. 32^{28}, 35^{10} : « Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed *Israel* : quoniam... contra homines praevalebis [quod est explicatio non nominis, significantis *contra Deum fortis*, sed mutationis nominis]; Deus... appellavit eum Israel, dixitque ei : ... Gentes et populi nationum ex te erunt » ; — demum tertio pro Simone. Iam ergo intentum demonstraretur de aliqua *Petri* selectione.

C) *Symbolismus* talis mutationis, pro omni Iudaeo magnus, augetur electione nominis aramaici Κηφᾶς i. e. Πέτρα. Haec vox, et etiam Πέτρος, nullo modo erat vel apud Iudaeos vel apud Graecos aliosve nomen hominibus inditum (2), ast solum significabat saxum (l'assise rocheuse v. g. Ier. 4^{29}, Iob 30^{6}). Inde necessaria erat ea explicatio, quae apud Mt. (16^{18}) datur nominis iam impositi anterius (Mt. 10^{2}) : « Beatus es Simon bar Iona..., et ego dico tibi, quia tu es Petrus et super hanc petram aedificabo... » (cf. thesim seq.). Unde ipse Loisy :

(*Les Évg. synopt.* I, p. 529 s.) : « Le nom de Pierre, étant donnée la façon dont Marc l'introduit, signifie ce que dira Matthieu : Simon le premier disciple que Jésus a recruté (3), devient la pierre fondamentale du collège apostolique et de la société à former pour le règne de Dieu. (Sic et Holtzmann, p. 126). La qualification de « premier » attribuée à Pierre dans la liste de Matthieu (10^{2}) est à interpréter de la

(1) Vl. Soloviev, *La Russie et l'Église universelle* (livre II, ch. 2, p. 106 s) : « Trois fois seulement dans toute l'histoire sacrée (des deux Testaments), il est arrivé que le Seigneur a changé lui-même le nom d'un homme. Quand Abraham... Quand Jacob... Quand le descendant d'Abraham et de Jacob, Simon bar Ionâ... ».

(2) Nisi forte semel restituendum sit aramaice in Sinaitico, secundum Lidsbarski *Handbuch der nordsemitischen Epigraphik*.

(3) Quod dicitur non solum gratuito, sed contra Ioannem 1^{40s} : « *Andreas*..., unus ex duobus qui audierant a Ioanne et secuti fuerunt eum (Iesum), invenit primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam..., et *adduxit eum* ad Iesum ».

même manière. (Sic et B. Weiss, *Ev.* p. 62). On ne peut voir là un numéro d'ordre, qui serait superflu, ou qui aurait exigé pour la suite un autre numéro devant chaque nom d'apôtre ».

D) *Obici posset*, eodem loco (Mc. 3^{17}) enumerari statim post Petrum : « et Iacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem Iacobi, καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὄνομα Βοανηργές [Benei Regesch], quod est filii tonitrui ». At ibi clare non est nomen personale : — α) *Duobus* simul fratribus datur : ad summum ergo, patronymice, — β) Explicationem dat Lc. (9^{54s}) : « Iacobus et Ioannes dixerunt : Domine, vis dicimus ut *ignis descendat de caelo* et consumat illos? Et conversus increpavit illos, dicens : Nescitis cuius spiritus estis ». — γ) Hoc ergo cognomen fuit reprobatorium et occasionale. Nec alibi unquam citatur, ne in parallelis quidem ; a Marco alluditur, hoc solum loco, probabilius propter analogum logion de Petro.

2) *Sic agit Iesus* ut Petrus inter electos necessario agnosci debeat ad missionem specialissimam *electus*.

A) Petrus *intra tres electiores* semper *primus* nominatur, agit ac loquitur.

Ad resurrectionem filiae Iairi « non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum et Iacobum et Ioannem et patrem et matrem puellae » (Lc. 8^{51} ; Mc. 5^{37}). *Ad transfigurationem* (Lc. 9^{28}, Mt. 17^{1}, Mc. 9^{2}) : « Assumpsit Petrum et Iacobum et Ioannem ». Dein formula : ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ (Lc. 9^{32}), alibi frequens (*infra*), locum Petri inter tres illos clare distinguit. Petrus loquitur solus (9^{33} ; Mt. 17^{4} ; Mc. 9^{5}). — *Ad hortum :* « Assumpto Petro et duobus filiis Zebedaei » (Mt. 26^{37} ; Mc. 14^{33}).

B) Christus valde publice sibi propriam facit Petri naviculam, domum, curam solvendi tributi pro templo. — α) *Naviculam* (v. g. Lc. 5^{3}) : « Ascendens in unam navim, quae erat *Simonis...*, docebat turbas ». Dein captura piscium : rete *Petri* « in verbo Domini » rumpebatur. Socii vocati (i. e. Iac. et Io.) adiuvant. Inde *Petrus* : « Exi a me, quia homo peccator sum... Ex hoc iam homines eris capiens ». Sic Lucas, Pauli socius et interpres (1). Dein, quotiens dicitur pro Iesu τὸ πλοῖον (Mc. 4^{36s}, 6^{45s}, Mt. 8^{23}, 14^{22}...) per oppositionem ad ἄλλα πλοῖα (Mc. 4^{37}), navicula Petri videtur designari quasi Christi propria (Mt. 14^{28s}, Io. $21^{3,7,11}$). — β) *Domum :* In Capharnaum, unde oriundi sunt alii inter duodecim, Christus venit « εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου » (Mt. 8^{14}), « εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος » (Lc. 4^{38}), « in domum Simonis et Andreae » (Mc. 1^{29}). Quae inde

(1) Unde Loisy (*Synopt.* I, p. 440-446) : « Cette barque était à Simon... Le frère de Pierre, André, disparaît complètement... On remarque tout exprès que les gens de l'autre barque étaient associés de Simon... Jésus dit au seul Simon : N'aie pas peur ; désormais tu seras preneur d'hommes... C'est que l'équipe de pêcheurs est en effet le collège apostolique, présidé par Pierre, et que les poissons figurent le monde à convertir... La pensée dominante de Luc est analogue à celle de Jean (21^{1-14}), à savoir : l'unité du corps apostolique présidé par Pierre et instrument providentiel de la conversion du monde ».

ita cognoscitur, ut « omnis civitas congregetur ad ianuam » (Mc. 1^{33}, cf. parall. Mt. 8^{16}, Lc. 4^{40}). Immo Petri domus agnoscenda est, ubi dicitur dein simpliciter « domus », quasi propria Christi domus : v. g. rediens Capharnaum (quam Mt. 9^{1} dicit τὴν ἰδίαν πόλιν iuxta lacum, paralyticum curat dum simpliciter ἐν οἴκῳ nunciatur esse (Mc. 2^{1} ; vel « ἔρχεται εἰς οἶκον » (Mc. 3^{20}); vel « Cum introisset εἰς οἶκον (a turba, interrogabant eum discipuli eius » (Mc. 7^{17}; cf. Mt. $9^{10,28}$, $13^{1,36}$). — γ) Connaturaliter ergo in domo Petri rogatur ab eo *tributum* : « Cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma ? Ait : etiam. Et cum intrasset in domum (ἐλθόντα εἰς τὴν οἰκίαν), praevenit eum Iesus dicens... Tunc de pisce per hamum tollendo, ex quo stater (1) : Illum sumens, da eis *pro me* et te » (Mt. 17^{24-27}). Simul ergo solvit Petrus pro Christo humanitus, at Christus pro Petro divinitus. Unde Patres graeci praelationem clare viderunt. Sic Clem. Alex. (*Quis dives salvetur* 21, Mg. 9.625 D : « Ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ ἐκλεκτὸς, ὁ ἐξαίρετος, ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν. ὑπὲρ οὗ μόνου καὶ ἑαυτοῦ τὸν φόρον ὁ Σωτὴρ ἐκτελεῖ » (2). Est enim *publicum familiaritatis* domesticae signum.

C) Ita vero ex his omnibus intellegunt ceteri Apostoli aliquam Petri praelationem, ut statim « in illa hora » (profecto Petro, ut ex oboedientia piscaretur) interrogent : « Quis putas maior est in Regno caelorum ? » — Item (Mc. 9^{33-36}) : « Venerunt Capharnaum. Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ... : Quid in via... ? Si quis vult πρῶτος εἶναι, erit omnium novissimus et omnium minister ».

Porro, e more hospitum inter Orientales et Iudaeos, non improbabile est quod Petrus ipse in sua domo sic designetur, ut minister. Recipiens enim hospites, pro eis curat. Sicut Christus, in Coena, ad quam ipse Apostolos Magister invitavit,

(1) Formula magis notanda, utpote quam praecipue referat « ἑρμηνευτὴς Πέτρου », Marcus. (Presbyter Ioannes, ap. Papiam, in Eus. *H. E.* III, 39^{15} ; Iren. III, 1^{1} et 10^{6}). Solus dicit ἐν οἴκῳ, εἰς οἶκον (à la maison, chez moi ; le *chez moi*, sive narrantis, sive subiecti in phrasi ; in Mt. ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰς τὴν οἰκίαν (Mt. 9^{28} ; $13^{1,36}$: la maison connue, cum articulo, at non propria). In Nazareth est ἡ πατρίς (Mc. $6^{1,4}$; Mt. $13^{54,57}$; Lc. 4^{23}) ubi propheta non recipitur, ne in domo quidem sua, « ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ».

(2) I. Chrysost. *in Mt.* hom. 65 (66)[3]. Contra filios Zebedaei, primam sedem petentes, ceteri Apostoli indignabantur. « Similiter humanum quid passi erga Petrum, quando didrachma dedit, non indigne tulerunt, sed tantum interrogaverunt : Quis maior est ? » (Mg. 58. 621). Etiam post schisma, Euthymius Zigabenes (c. 1115) : « Apostoli videntes προτιμηθέντα τὸν Πέτρον (licet Iacobus πρωτότοκος ἦν) dolnerunt... Cum autem Capharnaum venissent (ubi ii, qui didrachma capiebant, etiam Petrum adierunt), videntes τοῦτον ἔτι προτιμηθέντα, magis indignati sunt... Sciebant quod in terra Petrus seipsis προτετίμηται ; videbant. Volunt autem scire, utrum et in caelo προτιμηθήσεται » (Mg. 129.496 C s).

icit de se : « Ego... sicut qui ministrat » (Lc. 22²⁷); et inde lavat pedes, at non per ervos solum, sed ipse. Simon pharisaeus in hoc defecit (Lc. 7⁴⁴), quod hospites on ministraverit : « Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti. » n domo ergo propria, Petrus probabilius fit minister, deficientibus ancillis cum ocru (Mc. 1³¹; Mt. 8¹⁵, Lc. 4³⁹; cf. Lc. 10⁴⁰).

D) Insuper curat Iesus particularius de Petro, eum prae ceteris *Duodecim instruendo, corrigendo, adiuvando etiam miraculis.* Sic v. g. ocat eum, ut ambulet super aquas (Mt. 14²⁹); docet publice ex eius avi (Lc. 5³); mittit eum cum Ioanne ad parandum sibi Pascha secreto c. 22⁸ ; inicit ei sensum de peccatis : « Exi a me, quia homo peccator m » (Lc. 5⁸); eum corripit : « Vade retro... : non sapis quae Dei nt » (Mc. 8³³, Mt. 16²³); sanat eius socrum (Mc. 1³¹, Mt. 8¹⁹, Lc. 4³⁹), m nullum narratur miraculum pro aliorum Apostolorum familia; mo, inter ipsos tres, Petrum distinguit : « Invenit *eos* dormientes, ait *Petro* : Simon, dormis » (Mc. 14³⁷).

3) Petrus vicissim *pro cunctis* — modo interrogat : « Ecce nos liquimus... » (Mt. 19²⁷; Mc. 10²⁸; Lc. 18²⁸); « Si tu es, iube me ad te nire » (Mt. 14²⁸); « Quotiens peccabit in me? » (Mt. 18²¹); « Negan- ous omnibus, dixit Petrus » (Lc. 8⁴⁵; cf. 12⁴¹; Io. 13³⁶; Mc. 14²⁹); modo respondet (Mc. 9⁵; Mt. 17⁴; Lc. 9³³) : « Bonum est nos hic se » ; (Io. 13⁶ : « Tu mihi lavas pedes! » ; (Mt. 15¹⁵) : « Edissere bis parabolam » ; (Mc. 8²⁹, Lc. 9²⁰) : « Tu es Christus » ; (Io. 6⁶⁸) : Domine, ad quem ibimus? » ; — immo increpat (Mt. 16²²) : « Absit te, Domine ». — Sic se distinctum a ceteris Petrus explicite sentit, inde glorietur peccando : « Et si omnes, non ego; ego nunquam » c. 14²⁹; Mt. 26³³; cf. Lc. 22³¹ˢ).

4) Adde has *post Resurrectionem* formulas : Mc. 16⁷ : « Dicite dis- ulis eius *et Petro* ». Lc. 24³⁴ : « Invenerunt congregatos τοὺς ἕνδεκα... dicentes : Quod surrexit Dominus vere, et *apparuit Simoni* » ius ergo quam ceteris Apostolis. Explicite quoque Paulus notat Cor. 15⁵ : « Resurrexit... et visus est *Cephae*, et *post hoc* undecim τοῖς δώδεκα) ». Explicite ei soli praenunciatur martyrium : « Cum nueris, extendes manus tuas... Significans qua morte clarificaturus set Deum... Sequere me... Tu me sequere » (Io. 21¹⁸⁻²²).

5) *Conclusio :* Patet ergo etiam praescindendo a textibus Mt. 16¹⁷ᵗ, . 22³¹ˢ, Io. 21¹⁵⁻¹⁷) — A) quantum Christus Petrum a ceteris dis- xerit, eumque inter zelantes ad invicem de primatu designaverit cui mmitteretur. Nam inter avidos sedium primarum Iudaeos (Mt. 23⁶), us distinxit a ceteris discipulis *Apostolos;* aeque, ac forte frequen-

tiore manifestatione, inter ceteros aemulantes Apostolos (Mt. 20^{21s}, Mc. 10^{37} etc...), distinxit *Petrum*. — B) Alicui enim « paratum est a Patre... sedere ad dexteram » (Mt. 20^{23}. Mc. 10^{40}). Est, qui sit « maior » et « primus ». Non Iacobus, nec Ioannes; sed Petrus. Humilitas tamen summopere commendatur : « Qui maior (ὁ μείζων) est in vobis, fiat sicut ὁ νεώτερος; et qui praecessor est (ὁ ἡγούμενος), sicut ὁ διακονῶν ». (Lc. 22^{26}; Mt. 20^{25} et Mc. 10^{43} : μέγας et πρῶτος; διάκονος et δοῦλος).

Ostendendum igitur nunc est quomodo, Iesu sic agente, Petri praelationem Apostoli demum intellexerint, saltemque post Resurrectionem admiserint, eamque Petrus ipse exercuerit.

158. Minoris (in **156**) Pars II : **Ceteri Apostoli, saltem post Resurrectionem, Petri principatum agnoscunt.** Aemulatio Apostolorum ante Christi mortem candide describitur in Evangeliis. Ut tamen patet, quando scribuntur Evangelia et alii N. T. libri, Petri praelatio observatur.

1) *Locus* enim Petri apud cunctos Evangelistas est primus (cf. Palmieri, *de Romano Pontifice*, p. 299). *Catalogus* Apostolorum quater recensetur : Mt. 10^{2-5}, Mc. 3^{16-29}, Lc. 6^{14-16}, Act. 1^{13}. De ceteris, ordo variat, etiam inter Lc. et Act. At Petrum cuncti primum recensent; et quidem sub utroque nomine, et anteriore, et imposito a Christo. Inde Loisy (*Synopt.* I, 529) « Partout Pierre est au premier rang, et Judas au dernier, dans les listes des Douze. Ceux-ci se partagent en séries de quatre, dont les chefs de file, Pierre, Philippe, Jacques d'Alphée, gardent invariablement leur place, tandis que les autres noms sont intervertis d'une liste à l'autre, sans sortir de la série à laquelle ils appartiennent ». Illa absoluta et perpetua nominis prioritas, postquam Apostoli antea aemulabantur, iam de se valde significativa est. Disputabant quisnam maior aut primus esset : en nunc Petrum designant. Immo explicite dicunt (Mt. 10^{2}) : « Πρῶτος Σίμων, ὁ λεγόμενος Πέτρος » (cf. e Loisy *ib.*; supra **157**^{1c}).

B) Porro Petrus sic primus est — *non chronologice*, i. e. quia vocatus ante alios : nam anterioritatem illam nihil probat. At vocantur simul stabiliter vel cuncti vel saltem Andreas cum Petro (Mt. 4^{18}). Immo Andreas antea (1) attrahitur (probabilius cum Ioanne), et postea solum « adduxit eum (Petrum) ad Iesum » (Io. $1^{35,40s}$); — *nec quic*

(1) Inde in *Synaxar. Constant.* (Delehaye, *Acta SS.*, Nov. Propylaea 777^{27}) laudatur gloria Andreae « τοῦ πρωτοκλήτου ». At manet Petrus πρῶτος (ib. 779^{25}).

senior (1) : nam nihil hoc probat, ne prae Andrea quidem; nec ceteri ordinantur pro aetate. — Ideo primus, ut explicite cuncti Evangelistae dicunt, quia Iesus ei « imposuit nomen Petrum : — qui dicitur Petrus; quem cognominavit Petrum ».

2) Ita distinguitur Petrus, ut *totum collegium* apostolicum *ex eo* designetur : Mc. 1^{36} : « Σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ »; Lc. 8^{45} : « Petrus et qui cum illo erant » [Nestle suppressit καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, contra Vulg., Weymouth et Tischendorf]; Lc. 9^{32} : « ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ » (pro Iac. et Io.). Quae loquendi forma, de se et e praxi, significat aliquam principalitatem : quasi de primo eiusque sequacibus.

Sic enim revera dicebatur de Pontifice et synedrio : « ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ » (Act. 5^{17}). Pariter in Act. 2^{14} : « Ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα », ubi primum loquitur in Pentecoste. Inde et auditores « dixerunt *ad Petrum* et *ad reliquos* Ap. : Quid..? *Petrus* vero.. » (2^{37}). Item ipsi Angeli post Resurrectionem narrantur distinguentes solum Petrum nomine : « Dicite discipulis eius et Petro » (Mc. 16^{7}). Item, publice, in foro iudiciali synedrii, Petrus prae ceteris eminet : « Respondens [nota formam singul.] autem Petrus et Apostoli, dixerunt » (Act. 5^{29}).

His aliisque Actuum textibus probatur non solum ordo narrandi, sed et ordo agendi Petri et aliorum sive intra sive extra collegium apostolicum. Vere Petro, dum agit, ceteri subordinate « dicunt : Venimus et nos *tecum* » (Io. 21^{3}).

3) *Confirmant* ipsi, apparenter oppositi, textus :

A) 1 Cor. 1^{12} : « Unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae, ego autem Christi »; et 3^{22s} : « Omnia vestra sunt, sive Paulus sive Apollo, sive Cephas; sive mundus, sive vita... : omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei »; et 9^{5} : « Numquid non habemus... sicut et ceteri Apostoli, et fratres Domini et Cephas..? ». Patet enim gradatio... ascendens.

B) Gal. 2^{9} : « Iacobus et Cephas et Ioannes ». Recepta probabiliore hac lectione (licet codices Bezae et Basil. VIII, ac sat multa Patrum testimonia scribant : Cephas et Iac. et Io. »), videtur Paulus *ad hominem* contra suos accusatores respondere : Iacobus ipse, etsi laudatior inter Iudaizantes custos traditionum, recepit tamen me Paulum, incircumcisorum ministrum. Apte ergo hic prius nominatur, magis in illa disputatione considerandus. Toto enim contextu 1^{18}-2 patet quantum Paulus agnoverit momentum Petro eiusque agendi modo (cf. **162**, de Pauli reprehensione).

C) Io. 20^{2-8} : « Maria Magd... venit ad Simonem P. et ad alium discipulum quem amabat Iesus. Exiit ergo Petrus et ille alius... : ille alius d. praecucurrit

(1) Etiam post schisma, Byzantini tradunt : « Iacobus πρωτότοκος ἦν »; at Petrum laudant a Christo προτιμηθέντα (EUTHYM. ZIGABENES; Mg. 129. 496 c).

citius et venit primus : non tamen introivit. Venit ergo Simon P. sequens eum et introivit... Tunc ergo introivit et ille discipulus qui venerat primus ». Ipse ergo discipulus dilectior priores dat partes Petro (1).

159. Minoris (in **156**) Pars III : **Petrus exercet principatum** *manifeste* (cf. iam th. II), licet personaliter infirmior ac maioris publicaeque culpae conscius.

1) *Exercet principatum :* Primus (et solus) pro Iudae successione exsurgit, ceteros centum viginti alloquitur, prophetiasque explicat. *Legem successionis* promulgat, et simul condiciones electionis, auctoritative valde (Act. 1^{15-22}). Sic prima, quae refertur, contione *intra* Ecclesiam ab ipso et promulgatur et applicatur lex summi momenti : quid debeat esse successio hierarchica, et quomodo.

Primus, post Christi mortem, orationem profert ad *extra*. Prophetias interpretatur, sicut faciebant archisynagogae. Ipse, « tanquam auctoritatem habens », damnat publice id quod a plebe et ab utraque auctoritate (sive Iudaeorum legali et religiosa, sive Romanorum) patratum erat contra Iesum. Dum Romani Iudaeam lege martiali regunt, apologiam facit et apotheosim illius Iesu qui nuper a Romanis damnatus est pessimae mortis propter laesae imperialis maiestatis accusationem et eversi cultus divini (2^{14-36}).

Primus interrogatur a compunctis (« ad Petrum et ad reliquos Apost. »); et primus, *lege promulgata de accessione,* accipit e Iudaeis *novos fideles quos non ipse Christus receperit* (2^{37-40}).

Primus manifestatur *thaumaturgus,* prima, postquam Iesus Malchum sanavit, facta sanatione (3^{1-7}). Coram Ioanne, Petrus omnino eminet, solus loquens et agens : « Quod habeo, hoc tibi do... ; et allevavit eum ». Immo in hac quoque potestate ita praefulget « ut in plateas eicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis ut, *veniente Petro,* saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis » (5^{15s}). Per ipsum quoque sanatur paralyticus Aeneas, et resurgit Tabitha (9^{33-41}).

Primus, post Christum, populum *in ipso templo* (ad porticum Salo-

(1) « On disait parmi les disciples : *Il est vraiment ressuscité, et il a apparu à Simon.* Il avait apparu à ces femmes pieuses ; mais on ne parlait parmi les frères que du témoignage de Simon qui les devait confirmer. C'est lui aussi à qui saint Jean avait réservé l'honneur d'entrer le premier dans le tombeau, où il n'était arrivé que le second ; afin qu'il fût le premier témoin des marques de la résurrection. Dès lors il est marqué que saint Jean vit ces marques, et qu'il crut. Mais on ne célèbre avec distinction parmi les disciples que la foi de Pierre, et non pas celle de Jean (Io. $21^{3,7,11}$). » (Bossuet, *Méditations : La Cène*, Partie I, 70e jour.)

nonis) hortatur (3^{12-26}). Primus *coram Synedrio* pro accusatis respondet
t ita quidem ut iudices mirarentur, « θεωροῦντες τὴν τοῦ Πέτρου παρρη-
ίαν καὶ Ἰωάνου » (4^{8-13}).

Primus fit a Deo instrumentum *iudicii* providentialis contra Ananiam
ixoremque (5^{1-11}).

Primus inter Apostolos visitat cum Ioanne fideles *Samariae* eosque
Spiritu Sancto donat per manuum impositionem. Simonem magum solus
evincit ($8^{14,20}$). Primus quoque, inter Duodecim, describitur pertran-
iens Ecclesias non a se conditas ($9^{32,38,43}$).

Primus prodigiis utrimque patratis eligitur a Deo, qui *Gentibus*
Christum annunciet et baptismum conferat, easque ergo recipiat in
Ecclesiam (10) : « In veritate comperio quia non est personarum
cceptor Deus » (10^{34}). Primus compertam a se Gentium receptionem
romulgat coram Ecclesia (11); et inde, disceptantes « tacuerunt et glo-
ificaverunt Deum » (11^{18}).

Primus in concilio Hierosolymitano, divisis intus in Ecclesia sententiis,
ose *veritatem definit* : « διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν
σθῆναι καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι » (15^{11}) ; et inde « tacuit omnis multitudo »
(15^{12}).

Observa quomodo et *Herodes*, ut « placeret Iudaeis », distinxerit
ter Apostolos Petrum, « volens producere eum populo » (12^{3s}); et
ecclesia pro eo oraverit « sine intermissione » (12^{5},^{12s}); et Deus eum per
ngelum liberaverit (12^{7-11}), cum custodum damno (12^{19}).

Vere ergo, dum ceteri Apostoli describuntur nihil incipere sine Petro
58), Petrus hic describitur frequenter agens sine aliis vel prae aliis,
lus vel primus semper utens sui muneris auctoritate, utpote quae a
o sit et aliquando prodigiis confirmetur.

2) Connaturaliter tamen huic sublimiori muneri obstabant *culpae*
tri, graviores ac publicae, recentesque. Ipse eius *character* prout ex
ostasia in Passione iam patebat, non est viri qui fines ambitiose
inendos praemeditetur (v. g. evasionem e carcere non praeparavit,
ut Paulus Damasci; sed ab Angelo allatam miratur), vel qui se ad
a molienda immisceat; at potius ea reformidat, quamdiu non fit
e conscius obligationis. Sic, praecepto etiam per visionem recepto,
ondet : « Absit, Dne, quia nunquam manducavi omne commune et
undum » (10^{13s}); at mox, ubi certus est, nemo impediet eum :
umquid aquam quis prohibere potest ut non baptizentur hi? » (10^{47});
go quis eram, qui possem prohibere Deum? » (11^{17}).
nde charactere et conscientia facilius inclinatur ad mutandam

praxim pro variis vel adiunctis quibus circumdetur vel personis quae eum moveant. Sic Christo vivente, v. g. ambulans supra mare, mox timet (Mt. $14^{28,30}$); post piscationis miraculum, anxiatur de suis peccatis (Lc. $5^{5,8}$); postquam promisit : « Animam pro te ponam » (Io. 13^{37}, et parall.), denegat Christum. Item, in Transfiguratione timet; per agoniam, tristatur, et cum ceteris prae anxietate torpescit (Lc. 22^{45}); coram ancillis cum iuramento abnegat Christum. Mire fluctuat die Resurrectionis (Lc. 24^{9-12}).

Is autem character maxime manifestatur, dum Petrus dein Antiochiae inter disputantes de iudaica praxi vel retinenda vel reicienda haeret : mutat enim non doctrinam de liceitate, at proprium agendi modum, pro varietate suadentium. Id vero, ubi semel fuerit in superiore observatum, solet eos audaciores facere qui sperent se, saltem murmuratione, ad sua consilia adducturos mentem principis. Sic forte iam ante diaconorum institutionem (Act. 6^{1}) ; sic clare in disputatione circa Iudaismum (Act. 11^{1-3} et Gal. 2^{12-14}; cf. in solutione obiect. **162**).

Non ergo personali indole et sponte pronus erat ad usurpandam primam sedem vel ad auctoritatem mendacio supra ceteros acquirendam.

160. Conclusio argumenti (in **156**) : Petrus ergo, verbis et actibus Domini, ceteris praepositus est Apostolis (1). Vividam eorum aemulationem passus, dum vivit Dominus, talem deinde post triplicem negationem exercet absque ullius dissensu principatum habitualem, ut — A) hinc ceteri sine Petro nunquam videantur aliquid incipere et vix etiam nominentur; — B) inde vero Petrus frequenter solus appareat, frequentius agat pro cunctis et ante omnes statuat quid sit agendum, ceteris saepe inconsultis (v. g. pro praedicatione prima in Pentecoste ac dein in templo, pro Ananiae iudicio, pro responsis coram synedrio, pro receptione gentium). — C) Monitus tamen a Christo ad humilitatem et caritatem, curat ut alii nequeant e modo quo ipse agat, offendi : prout ipse pastores docebit, ut sint « providentes non coacte sed *spontanee* secundum Deum..., *neque ut dominantes* (κατακυριεύοντες) in cleris » (1 Petr. 5^{3}). Immo propter illam conservandae caritatis curam, ut videtur inductus est ut Antiochiae iudaizaret praxi, secumque Barnabam

(1) Talis erat ab initio memoria illius praelationis, ut Clem. Alex. in (nunc perditis) *Hypotypos.* (l. V, cit. a Moscho *Prati spirit.* cp. 176; Mg. 9.745) scripserit : « Χριστὸς λέγεται Πέτρον μόνον βεβαπτικέναι, Petrus Andream, Andreas Iacobum et Ioannem, isti autem reliquos ».

attraxit pro omnium uniformitate : iure autem ab hac sui demissione impeditus est a Paulo (infra, n. **162**).

161. Obici potest — 1) Petri missio ad Samaritanos (Act. 8^{14}). — **Resp.** : Si mittatur auctoritative, *transeat;* si communi consilio, cui praeerat, ad rem difficiliorem nulli visi sunt aptiores quam Petrus et Ioannes, *neg.*

De re enim gravi, qualis erat pro Iudaeis receptio Samaritanorum ad unam vitae et religionis praxim, deliberant ad invicem « Apostoli qui erant Ierosolymis », cuinam solutionem adeo difficilem committant : ipsa Petri auctoritas videtur requiri. Potest ergo litteris etiam muniri dicentibus : Unanimi consilio mittimus ad vos Petrum et Ioannem; quidquid ipsi statuerint, confidite, quia ipso facto a cunctis rati habebitur. Mittitur ergo non inferior, sed praeco concordis unitatis (cf. Ios. 22^{13ss}; Ioseph, *Antiq.* 20, 8^{11}) : difficile opus non alii membro, quam ipsi capiti, committitur perficiendum.

2) **Pauli modus agendi**, qui vel de Petro tacet, vel eidem « in faciem » restitit (Gal. 2^{11-14}). Paulus ergo principatum Petri aut ignoravit, aut attentatum impugnavit. Immo Baur eiusque schola potuerunt hypothesim effingere Paulinismi cuiusdam, qui contra Petrinismum insurrexisset ac dein venisset ad conciliationem.

Resp. : — A) Hypothesis sane ficta est, ne concedi deberet evidentia mentis catholicae inter Apostolos ; et innitebatur textibus Gal. 2^{11-14}. At antidogmatica illa fictio non potuit, etiam mere historice, probabilitatem sibi conservare, et nunc a doctis cunctis deseritur. Soli enim textus in Act. a Luca scripti, Pauli « cooperatore fideli », sufficiunt ut pateat praelatio Petri (**159**). — B) Fundamenta vero, vel *e silentio Pauli* vel e Gal. 2^{11-14}, *retorquentur*. (Cf. *Roiron :* S. Paul témoin de la primauté de S. Pierre *Recherches*, 1913, p. 489-531). Etenim :

A) In 1 Cor. 1^{11-13}, 3^{21-23} ostenditur mira gradatio : « Pauli, Apollo, Cephae, Christi »; eo mirabilior, quominus antea Petrus ivit Corinthum (1), dicente Paulo : « Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus incrementum dedit. — Non multos patres [habetis]. Nam in Christo Iesu per Evangelium ego vos genui » (*ib.* 3^{6}, 4^{15}). Petrus ergo, etiam ubi personaliter ignotus est, tantam auctoritatem in Ecclesia obtinet ut a quibusdam opponatur ipsi eorum institutori et Apostolo, Paulo. Ratio ergo numeris eum distinguit a ceteris, etiam a duodecim Apostolis, sive

(1) Scribit tamen Dionysius Corinth. ad Soter. Rom. (Eus. II, 25^{8}) : « Ambo enim illi (Petrus et Paulus) in urbem nostram Corinthum ingressi, φυτεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως (vel μᾶσε) ἐδίδαξαν » ; at de recentiore secundum criticos itinere. Si Petrus Romam iter prius fecit (post Act. 12^{17}), potuit post Claudii edictum cum Aquila per Corinthum redire (Act. 18^{2}) : haec vero antiquior Petri commoratio inter Corinthios nullo positivo argumento probatur.

coram fidelibus Corinthiis, sive coram ipso Paulo. Nam nec fideles ad alium Apostolum appellant, sed solum ad primum eorum « paedagogum » (Apollo) et ad Paulum : qui ambo inter eos adlaboraverunt. Qui vero contra hosce contendunt, ad maiora nomina appellant, vel Cepham vel Christum, ut sic etiam adversarii retundantur. Nec Paulus miratur de illa speciali ad Petrum appellatione. Immo hanc a Paulo probabilius didicerunt. Nam Apollo, quando eos messianitatem Iesu docuit, solum « Ioannis baptismum » noverat, nondum τοὺς δώδεκα : de quorum ergo collegio et duce loqui non potuit (Act. 18^{25}).

B) Revera, in 1 Cor. 9^{4-6}, ipse Paulus hanc profert gradationem : « Οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κηφᾶς ». Manifeste ergo distinguit et superextollit Petrum prae « ceteris Apostolis », ac etiam prae his qui dicebantur « fratres Dni ».

C) E 1 Cor. 15^{3-5}, Paulus iam in primis suis catechesibus Cepham a ceteris Apostolis distinxerat, idque posterius commemorat : « Tradidi enim vobis *in primis*... quoniam Christus... resurrexit... et quia visus est *Cephae* et *post hoc* undecim, deinde plus quam quingentis fratribus simul : ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα... πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ». Licet enim *postea* fuerit Iacobo apparitio particularis, gradatio pro neochristianis patebat, et quidem e prima iam Pauli catechesi : Christus resurgens et publicos sui testes apparitionibus designans docensque, distinxerat *primario Petrum solum*, « *postea* τοὺς δώδεκα » (licet enim tunc « undecim » tantum fuerint, numerus collegii consuetus retinetur a Paulo), dein cunctos collective fideles. — α) Porro prioritas illa singularis et absoluta Petrum eo magis extollere debuit coram auditoribus, quo firmius Paulus cuncta de Christo consueverat evolvere e facto Resurrectionis. E catechesi ergo Pauli iam prima, Petrus cognoscebatur inter Apostolos eminere, etiam ipso privilegio tunc potissimum considerato quod « testes » erant Resurrectionis Christi (Act. 13^{31}; *supra*, n. **95**^{2}). — β) Inde intellegitur, cur nec ad alium singularem e Duodecim et ne ad totum quidem collegium illi Corinthii appellarent, qui voluissent ab asseclis Pauli distingui : visu quidem ignotum sed auctoritate eminentem Petrum appellant, et alii obsistentes nullum aliud nomen praeter eum nisi ipsius Christi inveniunt. Cadit ergo obiectio e silentio, *cum fundamentalis ipsa catechesis Pauli Petrum sollemniter distinxerit.*

162. 3) **Obiectio e Gal.** efficacius etiam retorquetur. Nam — A) 1^{17} : Post conversionem, Paulus non venit « Ierosolymam πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους » ; sed « post annos tres veni Ierosolymam ἱστορῆσαι

Κηφᾶν, et mansi apud eum diebus quindecim ». Ibi ergo Petrum distinguit a ceteris Apostolis : « Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini » ; et ostendit, quanti momenti fuerit pro se illa Petri percontatio.

B) $2^{2,9}$: Iterum, post annos quattuordecim, « ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem », contulit Evangelium suum « κατ' ἰδίαν τοῖς δοκοῦσιν », qui sunt « Iacobus et Cephas et Ioannes » (*supra*, n. **158**^{3b}). Inter hos autem praeeminet Petrus, « in apostolatum circumcisionis » ($2^{7,8}$), non sane quia maxime iudaizat (Iacobus enim in hoc celebrior : 2^{12}), ratione ergo muneris usque ad illud tempus exerciti inter Iudaeos : Paulus, quia ab eis approbatur, potest sua via pergere (2^{10}; cf. Act. $15^{7,14,22ss}$).

C) 2^{11-14} : Petrus, cum venit Antiochiam, primum « μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν », i. e. de legali observantia iam non curat. « Vivit gentiliter et non iudaice » ; favet ergo, praeter litteram, ipsi menti decreti apostolici de non imponendis ritibus iudaicis. (Act. 15^{23-29}). At, « cum quidam a Iacobo venissent », rediit ad strictam separationis in comedendo observantiam. — α) Tantae autem auctoritatis est Petri exemplum, ut « ceteri Iudaei » separationem imitentur. — β) Immo sequitur « et Barnabas » (1) : qui tamen potissimum cum Paulo institerat pro aequali in Ecclesia receptione circumcisorum et aliorum (Act. $15^{2,12,25}$, Gal. $2^{2,9}$), vir insuper mentis firmae et independentis (Act. 9^{27}, 11^{25}, 15^{36-39}). — γ) Immo ita praecellit consideratio Petri, ut ex eius solo exemplo *Christiani e gentilitate* inducantur ad iudaizandum, nonobstante libertate data a concilio Hierosolymitano ; inde fere coguntur moraliter : « Gentes cogis iudaizare » (Gal. 2^{14}).

D) Paulus ergo non de doctrina disputat, quam novit ab ipso Petro creditam et publice assertam (Act. 15^{7-11}, Gal. 2^{9}), sed ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν : non recte procedunt ad veritatem Evangelii » (2^{14}) quia nunc dissimulant (συνυπεκρίθησαν). Tunc in praesentia Petri (κατὰ πρόσωπον) ei obicit (sic sensus est pro « in faciem ei restiti »), et simul coram omni-

(1) « Dès que s. Pierre eut cédé, Barnabé plia. De toutes les défections, c'était la dernière à laquelle il eût fallu s'attendre... A Antioche, en des circonstances identiques à celles qu'il avait une première fois affrontées, cet homme (si persévérant qu'il semblerait quelquefois inflexible) fait brusquement volte-face. Est-ce à dire que rien n'est changé que Barnabé lui-même ?... une seule chose, c'est que Pierre s'est personnellement remis à l'observance de la Loi. Barnabé se trouve alors placé entre tout ce qu'il y a d'autorité dans l'Église d'une part (décret de Jérusalem, Judas et Silas qui l'ont promulgué à Antioche, Pierre qui l'a proposé, Jacques qui l'a approuvé, Paul), et de l'autre, non pas l'autorité mais la conduite de Pierre ; et comme les Antiochiens, il suit Pierre » (ROIRON, *Recherches*, 1913 ; p. 511 ss).

bus (ἔμπροσθεν πάντων). Si enim non coram cunctis Petrus agnovisset quod « reprehensibilis erat », minime posset inde Paulus ad Gal. arguere.

Paulus vero coram Petro non appellat, prout ei mos erat, ad « dogmata quae erant decreta ab Apostolis... Ierosolymis « (Act. 16^4, cf. 21^{25}), sed alludit ad ipsius Petri declarationem (Act. 15^{10}) : « Iugum neque patres nostri neque nos portare potuimus (1) ».

Integrum ergo factum e Gal. confirmat Petrum non fuisse solum « unum ἐν τοῖς δώδεκα », sed ita particulariter inter eos eminuisse, ut nec Paulus inter *suos* fideles aliquid absque Petro astruere valuisset.

E) *Antiqua traditio* hos textus probe novit nec unquam dubitavit de speciali Petri dignitate. Immo hanc aliquando contra hos textus imprudentius defendebat. Nam — α) probabilius ne Paulus videretur obstitisse Petro eiusque primatui, *Clemens Alex.* (in *Hypotypos.* 5 ; sec. Euseb. *H. E.* I, 12^2; ed. Schwartz I, p. 82^4) supposuit « unum e 70 discipulis, Petro homonymum ». At nemo consensit in antiquitate, ante saec. XVI (nisi catologus byzantinus recentior, cui falso inscribitur nomen Dorotheus, martyr Tyrius IV saec.; Mg. 92.521 et 1065^{51}, annotante Ducange, *ib.* 519). Hanc vero personarum distinctionem ex professo confutat praecipue S. Hieron. (*Comment. in ep. ad Gal.* l. 1 cp. 2; Ml. 26.341); item S. Gregorius M. (*in Ezech.* l. II, h. 6^{10}; Ml. 76. 1003). Oecumenius, ep. Triccae (c. 990), videtur primum concedere probabilitatem (πιθανὸς ὁ λόγος); at toto contextu arcet (*In epist. ad Gal.* cp. 3; Mg. 118. 1012).

β) Alia ex *Origene* (*Strom.* X [perdita] Mg. 11.105) diffundebatur expositio : nempe Petrum, ut publice inter Antiochenos confutaret circumcisos, manducasse primum cum Graecis; at dein, ne apostatarent

(1) « Il n'en appela pas du pape au concile, mais de Pierre à Pierre » (Roiron, *ib.* p. 518). Nomen *Cephas* iam per se aptius erat, ut Iudaeo-Christianis revocaret in memoriam singularem Petri auctoritatem fundamentalem. Unde ipse Loisy (*Synopt.* II, p. 14) : « L'attitude de Paul à l'égard de Pierre, et son langage dans l'épître aux Galates prouvent simplement que la primauté de Simon ne se présentait pas et n'était pas considérée comme un pouvoir de domination [« *non dominantes* in cleris » 1 Petr. 5^3]; mais *le témoignage même de Paul atteste que Simon Pierre était le chef du service évangélique*, l'homme avec lequel il fallait se concerter sous peine de travailler en vain. — La mention de Jacques avant Pierre, dans Gal. 2^9, correspond à une situation de fait, Jacques, bien qu'il ne fût pas apôtre (?), étant à la tête de la communauté de Jérusalem, tandis que Pierre allait prêcher au dehors ; Paul a de plus une raison spéciale de le nommer d'abord, parce que son prestige de frère du Seigneur, et surtout sa qualité de chef des judaïsants rendaient plus significative son adhésion au pacte conclu avec l'apôtre des Gentils. Dans Gal. $1^{12.19}$, *Pierre est visiblement désigné comme tenant le premier rang parmi les apôtres*, la position de Jacques étant exceptionnelle. »

laizantes, simulasse ut ad manifestandam rituum abolitionem daretur asio sollemnior in qua Iudaizantes non auderent loqui. Sic *Chrystomus* (*Comm. in Gal.* Mg. 61.641s) :

Non dixit : Reprehensus (κατεγνωσμένος) *a me* sed ab aliis [i. e. a. Iudaizantibus]... hoc : in faciem restiti, σχῆμα ἦν... » Non « ὄντως ἐμάχοντο », sed « λυσιτελοῦσα τῷ φανερῷ... *Metuebat* ne apostatarent [Iudaizantes] » : tunc « ὑπόκρισις » ri et Barnabae. « Etenim, si Paulus obiurgasset eos qui erant ex Iudaeis, irati ent et respuissent. Non enim Paulum magni faciebant. Nunc autem, dum vident *ctorem* (τὸν διδάσκαλον) obiurgatum tacere, nec ipsi possunt respondere dictis ». Item, hom. : *In faciem ei restiti* (Mg. 51.371-388 ; praes. 384ss, n. 16s) : « Vehementer abat Petrus et viros, ex Ierusalem a Iacobo profectos, liberare ab observantia laica... Arguitur quidem Petrus, corriguntur autem discipuli. Hoc etiam in ntractibus fit saecularibus... Petrus a Paulo *se vehementer increpari et obiurgari avit,* ut haec simulata increpatio iustam ei adversus illos occasionem praeberet... trus sustinet et tacet et non contradicit... : *totum Petrus perficiebat tacendo.* is quippe silentium Iudaeos docebat... Non enim *Doctor* ipse (ὁ διδάσκ.) taceret, nt, nisi conscius esset... Ipsa admonitio non e Pauli sententia, sed *e Petri licio anterius dato...* Non reprehensio Petri sunt illa verba, sed admonitio et ctrina Iudaeis (n. 18)... Ubique *Paulus iudicium Petri profert* et conversationem..., non a lingua Pauli sed a mente Petri probata per eius gesta, videantur Iudaei cipere monitionem » (n. 20).

Vides, quantum Chrysostomus, dignitatem Petri extollat. Ex Orine et Chrysostomo, exegesis illa fit communis in Oriente. — In ccidente, Hieronymus eam proposuit (*Comm.* Ml. 26. 342 A ; cf. 339), d propterea vehementer a S. Augustino impugnatur (epist. 28^3, 3^s, 82^{4s} ; Ml. 33. 112, 155s, 277s). Primum tamen sustinet aspere am sententiam (epist. 112^8 ; Ml. 22. 921). At post novas Augustini nfutationes, assentiri videtur (*adv. Pelag.* 1^{22} ; Ml. 23.516) ; nam ugustinus (epist. 180^5 ; Ml. 33.779) : « Ven. frater Hieronymus... hoc opere recentissimo... eandem de ista re gesta dictisque aposlicis sententiam tenuit, quam beatissimi *Cypriani* etiam nos secuti mus ».

γ) *Communis* revera in Occidente exegesis proponebatur iam a Terlliano (*De praescript.* 23 ; Ml. 2.36 :) « *Conversationis* fuit vitium, *on praedicationis* ». Hanc, per Cyprianum receptam, Augustinus profert.

De bapt. contra Donatistas, l. 2 1^2 ; Ml. 43. 126s) : « Cyprianus, in epist. ad intum [71^6 ; Hartel 3^2, 773^{11}], ita loquitur : « Nam nec Petrus, inquit, quem imum Dominus elegit et super quem aedificavit Ecclesiam suam, cum secum ulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter... diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis et posteris sibi potius

oportere... Ecce ubi commemorat Cyprianus... apostolum *Petrum in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia praeeminet,* aliter quam veritas postulabat de circumcisione *agere* solitum, a posteriore Apostolo Paulo esse correctum ». (Cf. *ib.* 4[5]; Ml. 43. 129; et *de mendacio* 5[8]; *Comment. in Gal.;* Ml. 40. 493s, 536s; 35.2113s).

Traditio ergo clare novit hunc Pauli textum, nec propterea existimavit deserendam esse fidem de Petri primatu (Cf. Prat, I, p. 79s; Batiffol, *L'Église naissante*, p. 77 ss; Coppieters, *Le Décret des Apôtres*, R. Bibl. 1907, pp. 34-58, 218-239).

4) Nullibi vestigium est, quod primatus fuerit Iacobo Alphaei tribuendus, prout excogitabant Luther et I. E. Grabe (*Irenaeus* [1702] III, 12[15]; cf. Mg. 7.910) et I. Friedrich (vet.-cath., Bonn 1879), quem Brüll (Tüb. Theol. Quartalschrift, 1880, p. 453-468) confutabat.

163. Corollaria : — 1) Praxi ergo apostolica, sicut et Christi dictis gestisque, patet singularis eminentia Petri prae cunctis. Aliorum autem mira subiectio, post antiquam aemulationem et triplicem solius Petri negationem, sufficeret ad innuendam ipsius Domini designationem certam. Praescindendo ergo ab explicitis et sollemnibus verbis quae Petro sunt dicta, sola textuum convergentia qui toto N. T. diffunduntur, clarum est datam esse Petro et fuisse ab eo exercitam veram supra ceteros Apostolos eminentiam. Inde e solo effectu concluderetur ad causam, i. e. ad institutionem per Christum.

2) Immo ipsis Ecclesiae primis adversariis fides christianorum in antiquitate ita patebat ut Harnack inde vestigia collegerit : *Petrus in Urteile der Kirchenfeinde des Altertums* (Festgabe für Karl Müller. 1922). Phlegon sub Hadriano Christi prophetias Petro tribuit, Celsus cum accusat quod primus Resurrectionem Christi finxerit, Petrus a Porphyrio cognoscitur κορυφαῖος καὶ πρῶτος τῶν μαθητῶν, πρωτοστάτης τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, ὑποφήτης τοῦ θείου στόματος. ac dein acerbius impugnatur ut cum eo efficacius tota fides christiana explodatur. Iulianus imperator asserit tantum iam fuisse cultum romanum erga martyres Petrum et Paulum, ut Ioannes Christum propterea dixerit Deum, ne Iesus inferior discipulis videretur. Demum ex Augustino (*Civ. Dei*, 18[54]; Ml. 41, 618 s), sacerdotes idolorum vaticinio graeco dictitabant sacrilegia impietatis christianae non e Christo sed e Petro emanasse et per Petrum triumphatura per annos 365. Inde, ut fatetur Harnack, illustratur opinio paganorum et fides christianorum de Petri excellentia singulari.

3) Porro, Spiritus Sanctus, dum verba Apostolorum de prioritate olim

disputantium et simul tranquillam Petri possessionem inseri in Scriptura inspirat, signum dat perpetuum posteris. — A) Quomodo ergo quidam separatorum coetus volunt esse episcopales, i. e. collegii apostolici successionem necessario perpetuam requirunt, eam tamen pro Petro evertunt, tollentes successoribus eius specialem dignitatem, quam fatentur tam evidentem in Petro? Communicata successoribus Apostolorum eminentia supra fideles, quomodo non et Petri praeeminentia supra Apostolos? — B) Si vero concedant plerumque Petri successoribus praeeminentiam, at solum honoris causa, iam ab eis petatur ubinam praeter Romanam Ecclesiam conservata sit illa etiam mere honorifica praelatio successorum Petri hodiernorum. Nonne apud omnes dissidentes, dictos episcopales, hi Petri successores frequenter impugnantur, et quidem ut reiciatur Petri ipsius successio? Ex illa oppositione contra hodiernos respergitur offensio contra priorum septem saeculorum Pontifices Romanos, quos quidem separati illi magistros colere volunt, et tamen eorum doctrinam respuunt de Sedis Romanae perpetuo et inamissibili primatu. — C) Qui ergo observaverunt singularem Petri in collegio locum, necesse est prudenter concludant sibi attente considerandum esse, fueritne vere in Petro ille primatus, quem Catholici hodierni sicut antiqui ante separationes asserunt. Illius per Christum collati primatus diversae sane applicationes praevideri debebant, etsi non necessario cuncti statim effectus, etiam vere praecontenti, poterant apparere vel ab hominibus praevideri certo : varii enim effectus debebant paulatim manifestari pro adiunctis et diversa conditione Ecclesiae. Aliter enim primatus idem exercetur vel coram solis undecim ante Ascensionem, vel coram Iudaeis conversis, vel coram Samaritanis, vel coram Cornelio et gentibus; a fortiori, aliter toto saeculorum decursu. Quis ergo miretur hodiernas *eiusdem* applicationes *aliter* manifestari? — D) Post hanc ergo thesim qua Petri aliqua eminentia ostendebatur, Christianus etiam acatholicus ulterius quaestioni de primatu studere debet. Ne tamen per accidentalia incipiat disquisitionem, v. g. de humanis inter Romanos Pontifices defectibus et scandalis, sed prius inquirat statim de essentia distinctionis inter Petrum ceterosque Apostolos secundum promissiones Christi.

164. Scholion : Apparet in N. T. Providentia specialis de institutione Petri ad virtutem. Nam — 1) et Petrum ad humillimam in caritate auctoritatem praeparavit, et alios ad supernaturalem propter Deum oboedientiam.

2) Profuit et ipsa eius negatio ad munus proprium deinceps exercendum, et ad eruditionem posterorum sive successorum sive subditorum. Praeclare enim docetur Ecclesia, ut homini det oboedientiam, non propter hominem, sed propter auctoritatem a Deo traditam. Homo quidem potest et peccatis, et modo agendi erroneo, et omnibus humanis infirmitatibus offendere; Dei autem auctoritas non labitur. Ipsa ergo Ecclesia, et singuli in ea, non homini proprie subduntur unquam, sed soli Deo.

Thesis XV : De Petri primatu promisso in Matthaeo 16^{17-19}.

Constat e Matthaeo 16^{17-19} « iuxta Evangelii testimonia primatum iurisdictionis in universam Dei Ecclesiam immediate et directe beato Petro Apostolo promissum... a Christo Domino fuisse » (Vat. IV, 1; D. 1822).

165. Praenotanda : I. **Status quaestionis.** — 1) Praelegatur textus Matthaei (16^{13-20}), valde sollemnis — et in se ex ipsis formulis, — et occasione, nempe postquam Iesus de sua ipsius persona interrogavit et revelatam a Patre Messianitatem confirmavit; — et tempore nempe quando Christus, finita praedicatione in Galilaea, iam Ierosolymam profecturus est, intendens passionem et crucem. Hic ergo post propalatam Christi dignitatem messianicam et praenunciatam Christi mortem ac singulorum vocationem ad abnegationem, inseritur explicita declaratio de Ecclesia et promissio de suprema Petri dignitate in ea. Propter illam sollemnitatem scriptor etiam determinat locum centralis illius in Evangelio manifestationis, partes Caesareae Philippi (item in Mc. 8^{27}).

2) Ex illo textu consueverunt iam ex antiquitate scriptores christiani concludere ad singularia in Romano Pontifice privilegia. Textus enim ille, sicut olim pro vindicanda Christi filiatione divina praesidium fuit Patribus contra Arianos inexpugnabile, sic pro manifestanda in eiusdem Christi vicariis iurisdictionis origine et perpetuitate, summopere valet.

166. II. **Adversarii** : Quicumque ergo Romani Pontificis auctoritatem aliquando impugnabant, attentabant ut illam probationem enervarent, et quidem mira successione argumentorum.

1) Antiqui enim *Photiani* et *primi Lutherani* volebant textum soli Petro dictum esse, non ergo sucessoribus. Petrum ergo fuisse primum, etiam forte iurisdictione (1), concedebant aliquando, sed mere personaliter, non autem Romanum Pontificem. Horum ergo obiectiones potius

(1) Sic v. g. Nil Cabasilas ep. Thessal. († c. 1361), Latinos impugnans ex professo *De primatu Papae,* scribit : « De primatu Petri et quomodo ἔξαρχος κατέστη τῶν ἄλλων ἀποστόλων, καὶ πόσον ἐκείνῳ τὸ συγκεχωρηκὸς παρὰ τοῦ ἱεροῦ χοροῦ ὠτείλετο, nunc inquirendum non censeo. Sit vero tantum quantum quis voluerit. Illud tamen non dico, quod papa a Petro id iuris acceperit » (Mg. 149.701c).

historice proponuntur, nec huic thesi contradicunt directe, sed potius thesibus XXIV et XXV.

2) Eversa autem per controversiam illa inter Petrum successoresque distinctione, potissimum contenderunt nullo modo ad Petrum personaliter fuisse dicta illa verba, sed ad Ecclesiam occasione Petri pro ea Christum Deum confitentis. Sic plerumque. — A) *Photiani* vel antiqui, v. g. Photius (ad Amphiloch. q. 194; Mg. 101.933 AB) et Theophylactus Bulg. (Mg. 123.320 A), vel moderni, v. g. Anthimus VII Constantinop. vel Philaretus Moscov. (cf. Slav. litt. th. 1905, pp. 221 s.). — B) Praetubingiani exegetae protestantes, quorum ergo difficultates fiunt potius *exegetice*, diversae valde.

3) *Moderniores* autem obviam tritamque textus exegesim, saepius recipiunt sed vel Scripturae valorem et originem rationalismo reiciunt, vel praecipue textus authenticitatem impugnabant. Si id, aiunt, Iesus theandricus dixisset Petro, eum sane successoresque instituisset primos. At verba illa Petrus nunquam audivit; quae solum scriptor Evangelii vel serius vel iam antiquius elucubravit, ut successorum Petri vel ipsius forte Petri coaetaneam sibi praeeminentiam confirmaret per verba Christi. Sic v. g. Harnack, Resch, Loisy — modis valde diversis; eorum ergo obiectiones *critice* proponuntur.

4) Complures vero nunc concedunt ipsam textus genuinitatem, sed sequelas praeiudicio effugiunt generali *modernistarum* (1). Quo ergo radicaliores sunt in suo modernismo, eo facilius victoriam concedunt catholicis plenam historice, exegetice et critice. Conclusionem tamen devitant per pseudo-philosophicum conceptum suae quam dicunt religionis : religionem nempe non posse sibi constantem esse, neque de dogmate sollicitam aut multo minus litteris innixam et verbis externis determinatam, at solum crescentem sensus religiosi evolutionem (*supra*, n. 35).

Textus Matthaei, aiunt, habuit olim valorem symbolicum, ex quo credentes percipiunt impressionem religiosam aliquatenus conformem sensui scriptoris ac forte ipsius Christi historico; sed, cum nullum sit pro religione spirituali momentum, ut praeter pietatis sensum aliquid habeatur certum et obiectivum et fixum, ne de Ecclesia quidem, aut de Iesu, aut de ipso Deo, a fortiori parvi refert antiquata

(1) « Man wird jetzt protestantischerseits das Problem des Papsttums... getrost den Modernisten überlassen können. Die bisherigen Leistungen geben die Gewähr, dass es in guten Händen liegt » (BALDENSPERGER, *Literaturztg*, 1911, p. 107).

inio de Petro. Sic, secundum principia e Schleiermacher et Sabatier
cepta, logice Schmiedel, Holtzmann, et in recentioribus operibus
is minusve Harnack.

Ex iisdem principiis, Loisy ad opposita concludebat : nempe
tinendum esse secundum fidem catholicam valorem dogmaticum
ius textus et applicationes, utpote quae cohaereant cum toto sys-
mate a conscientiis catholicis efformato; sed de valore proprie reli-
oso, quem textus historice et obiective habuerit vel in mente Christi
l in conscientiis Petri et coaetaneorum, simpliciter agnostice tacen-
m esse : hinc primatum cum fide cohaerere, non autem cum eo quod
storia de Christi hominis intentionibus conicere potest.

Difficultates ergo cum his fiunt ordinis *philosophici*, seu de ipso
ndamentali conceptu religionis, de hominis ad Deum relatione ac de
sa psychologia humana. Animam illi fingunt, quasi sensibilem potis-
num ductamque caeco instinctu, quam intellectualem magis et libe-
m fides christiana constanter profitetur (cf. Encycl. *Pascendi*).

167. III. **Ordo demonstrationis** *chronologicam* obiectionum origi-
m sequi posset : tunc ergo textum applicaret primo successori-
s, postea solum exegetice interpretandum; dein eius genuinitatem
tice vindicaret, ac demum praesupposita adversantium philosophica
stingueret.

Testes indubii invocari plerumque possent multi scriptores sepa-
ti : qui, dum sane nolunt ad catholicam conclusionem devenire,
teriora tamen suae partis systemata impugnant, effugio meliori
vento. — Si enim simpliciter eorum confessiones ordinentur, iam
are elucebit, quomodo problema hodiernum plerisque studentibus
surgat fere universaliter : vel nullus est in religione supernaturalismus,
l recipiendus est catholicismus integer. Cohaerent enim sibi intrin-
cus, in sua integritate, duae tantum solutiones : vel naturalismus
solutus, vel Romanismus, amplum quidem sed logice connexum
pernaturalismum superaedificans naturae. Illogismus vero nunc patet
lutionum mixtarum, easque occidit speculative et practice (1).

1) « Les Églises protestantes modernes, par la logique des idées et la force des choses,
t entrées dans une crise suprême, où ne leur reste plus que le choix ou de rebrousser
emin vers le catholicisme romain d'où elles sont sorties, ou de s'élever allégrement et
ilement de la religion de la lettre à la religion de l'Esprit. Un prochain avenir rédi-
a la sentence qu'elles auront portée sur elles-mêmes. » (Aug. Sabatier, *Les religions
utorité et la religion de l'Esprit*, 1904³, p. 402⁸). Sunt haec ultima verba conclusionis
ri secundi, cui titulus : *Le dogme protestant de l'autorité*. Libro dein III exponitur
a religion de l'Esprit », quae non est nisi mere naturalis evolutio mentis individuae,
rus naturalismus.

Praeter illam confutationem generalem et negativam, positiva demonstratio requiritur. Porro de placitis modernismi philosophici agebatur in philosophia, de agnosticismo et absoluto immanentismo in tractatibus *de vera Religione* et *de Deo uno*. Difficultas de successoribus solvetur th. XXIV. — Supersunt ergo demonstrandae — critice *genuinitas* textus (pars I), exegetice, vera textus *significatio* (pars II).

2) *Logico* ergo ordine, *genuinitas* textus, perpensis omnibus adversariis argumentis (§ **169**), etiam pro Mt. 16^{18} (§ **170-172**), ostenditur textibus (§ **173**) et critica interna (§ **174**). — *Exegetice* dein promissio Petro facta (§ **175-176**) patebit, i. e. primatus iurisdictionis (§ **177-180**). — *Obiectiones* dein ultimae solventur (§ **181**).

168. IV. **Nota** : — 1) Ipsa enunciatio thesis est concilii Vaticani definitio. — 2) Eius vero demonstratio, e Mt. 16^{17-19}, non explicite definitur. Sed definitur « iuxta Evangelii testimonia primatum... *promissum* esse » : porro nullus est alius locus promissionis explicitae et ad hunc certe intendunt Patres, allata statim citatione : « *Unum enim Simonem*.. sollemnibus his verbis allocutus est Dominus... Mt. 16^{17ss} ». — 3) Contra explicitam ergo definitionem erraret, qui nunc contenderet Dominum his verbis vel ad cunctam Ecclesiam vel ad τοὺς δώδεκα pariter locutum esse. Ex utraque ratione, valor huius loci ad demonstrandam thesim implicite formaliter definitur. Textus vero genuinitas est *de fide definita*. Haereticus enim esset, qui contra definitionem concilii contenderet : « Non sollemnibus his verbis allocutus est Dominus » (D. 1822).

169. Pars Prior : **Genuinitas textus.**

I. Probatur in genere ex historia disputationis.

1) *Adversarii :* — A) Harnack, anno 1883, putabat « redactionalem » illius loci evolutionem nondum fuisse finitam tempore Tatiani, cuius *Diatessaron* (c. 170) hanc solum formam cognovisset : « Et portae inferi *te* non vincent » (*T. U.* 1^4 *Die Acta Archelai und das Diatessaron Tatians*, p. 149). — Anno 1885, asserebat versiculum 16^{18} saeculo secundo (in genere) tribuendum esse (« Die Herrenworte Mt. 16^{18} und 18^{17} gehören erst dem 2 Jahrhundert »), absque ulla alia probatione, quam vocis Ἐκκλησία usu. (« Die Bezeichnung der christlichen Gemeinde als ἐκκλησία stammt vielleicht von Paulus, doch ist das keineswegs sicher. » *Dogmengeschichte*, 1^1,69, n. 1). — Anno 1894, in eiusdem operis editione tertia (p. 76, n. 3), iam non loquitur de saeculo secundo; dicit

olum vers. 16[18] non primae tribuendum redactioni, sed « einer spä-
ren Zeit » indeterminate. — Postea Harnack silet, multo moderatior
n distinguendis Evangelii redactionibus. Anno 1910 (*Kirchenverfas-
ung*, p. 12), admittit vocem Ἐκκλησία (*Qâhâl*) iam primitus sibi fuisse
ppropriatam a Christianis (« der Urgemeinde »; *supra*, n. 29[2]); immo
ein recepit, inter suos *T. U.*, opera primam vocis applicationem ab
pso Christo factam esse propugnantia (*infra*, n 173[6]). — Anno 1918,
arnack admittit privilegium quoddam speciale Petro ab ipso Iesu
romissum esse, immortalitatem nempe personalem, et propterea, ne
hristi error publice pateret, textum post Petri mortem debuisse
mpleri (*infra*, § 173[4]).

B) A. Resch (*infra*, § 171) interim summo nisu tentaverat, ut
emonstraret redactionem illius loci fuisse Matthaeo posteriorem
T. U. 10[2], 1894, *Aussercanonische Paralleltexte zu den Evg.*
p. 185-200).

2) *Respondebant*, inter alios, C. A. Kneller (*Stimmen aus M.-L.*
896, t. 50, pp. 129, 288, 375; *Der Katholik*, 1901, II), Michiels (*Ori-
nes de l'épiscopat*, pp. 20-48), Batiffol (*Église naissante*, pp. 101-
3), de la Brière (*Études*, 1909, t. 119, pp. 595-614).

3) *Argumenta contra genuinitatem* afferebantur olim : — A) Silen-
um Lucae et Marci. — B) Inutilitas pro fine Christi, utpote qui solum
tendisset manifestare suam messianitatem : cetera ergo, ad hunc
em inutilia, vel non dicta sunt, vel, si dicta, non erant scribenda
Evangelista. — C) Aliud Domini verbum ad Petrum, eodem loco :
Vade post me, Satana » (Mt. 16[23]; « retro » Mc. 8[33]) : quod Lucas, in
o breviore compendio de Passionis nuncio, omittit. — D) Antiochena
putatio, et ex ea deductum systema Paulinismi contra Petrinismum :
ulus Petro non restitisset, si tale Christi verbum exstitisset. —
Iesus, secundum textum illum, videtur iam de proprio fine desperare :
quod totum Israel ad se attrahere non posset, ideo propriam
particularem religionis domum aedificandam annunciaret, et quidem
ra (et inde contra) synagogam. — F) Iesus nondum debuit uti verbo
clesia, quod est paulinum; nec, a fortiori, verbis μου τὴν Ἐκκλ.,
n Paulus dicere consuevit *Ecclesiam Dei* vel *Ecclesiam Patris*. —
Versus non citatur apud Patres. — H) Multae sunt de eo varia-
nes, non sane in manuscriptis, sed in citationibus Patrum.

) *Resch* tamen, post longam analysim, non totum posse reici locum
-49 concludebat, ac ideo *distinguendas* eius partes, et praecipue

conandum, ut 16^{18} deleretur : ceteras cunctas obiectiones aliunde solv fatetur, retinetque solum D, G, H, non pro toto textu, sed solum pro Mt. 16^{18}. Nam, ait,

A) 16^{17} (« Beatus es... ») debet esse praecanonicum (pertinere ad « Urevangelium » ; fuit a Christo dictum, quia iam ad hoc Paulus alludit (Gal. 1^{16}) dicens : « Revelaret Filium... non carni et sanguini ».

B) 16^{19a} (« Tibi dabo claves Regni caelorum ») in Evangelio primitivum esse potest et a Christo dictum, dummodo dirigatur ad cunctos : *Vobis dabo.*

At — α) Vox *vobis* proponitur contra omnes omnium manuscriptorum lectiones, et contra omnes versiones vel latinas vel syriacas, et contra omnes citationes etiam maxime antiquas sive graecas sive latinas sive syriacas. — β) Unica mutationis ratio affertur (p. 197) codex copticus unus (Askewianus, saec. V vel VI) libri gnostici Ophitarum *Pistis Sophia.*

Parte IV, distincta et antiquius scripta (i. e. circa medium saec. III, sec. Carl Schmidt editorem, p. XVII), secundum latinam illius codicis versionem (propositam a M. G. Schwartze, editam a I. H. Petermann, Berol. 1851, p. 232^{26} ; coptice p. 372; germanice a C. Schmidt 1905, p. 241^{39}), Christus narratur apparuisse discipulis, annis post Resurrectionem 12, eisque dixisse : « Recordamini me iam dixisse vobis [quae est formula constanter introductoria in libro *Pistis Sophia*], antequam ἐσταύρωσαν me [sic in Harnack 1891, *T. U.*, 7^2, p. 12, n. 34; at in Resch 1893, *T.U.*, 10^2, p. 197, ἐσταύρωσεν ; et in Schmidt, 1905, σταυροῦν] me daturum esse *vobis* claves regni caelorum. Nunc iterum dico vobis, me daturum esse eas *vobis* ». — En unica proposita a Resch probatio, vere nulla sub respectu critico (1).

C) 16^{19b} (« Et quodcumque ligaveris... ») sit primitivum, et resonet Christi verba, in Mt. 18^{18} cunctis dicta, et quae ipse primus Evangelista intentionaliter hic Petro applicat. Unica ratio, contra omnes et codices et versiones et citationes, affertur : nempe unus latinae versionis codex, *Colbertinus* (2), huc transponit versic. 18^{18} quae tamen translatio facillime explicatur aliquo lapsu calami inter scribas assueto, dum scribunt notos textus.

D) 16^{18} (« Et ego dico tibi... ») nequit admitti. Sane omnes codices et versiones universaliter eum proponunt. Reiciatur tamen oporte

(1) Nota insuper has claves identificari in illo libro, non cum regimine Ecclesiae, sed cum cunctis μυστηρίοις, i. e. cum ritibus seu sacramentis, quae sola caelum aperiant, et quidem efficaciter. Inde Harnack (v. g. p. 78s), non absque felle, exponit *die katholischen Elemente der Pistis Sophia* (pp. 59-94) : « Gnosticismus = Katholicismus », ait (p. 86). Et omni textu hodierno, qui significet potestatem clavium in sacerdote pro sacramento paenitentiae, numquid aut Petrus negatur esse claviger, aut textus Mt. in dubium vocatur?

(2) Paris. 254; XII saec.: editus a Belsheim mediocriter, Christianiae, 1888.

d tempus quo primum citatur a Tertulliano et Origene, finiente ergo aec. II.

Sic Resch adversarius praecipuus. Satis ergo constat primaeva ver-uum 16¹⁷ et 16¹⁹ genuinitas.

170. II. De genuinitate Mt. 16¹⁸ : « Et ego dico tibi... ».

Ut textus quilibet fiat saltem dubius, praesertim in libro et con-extu qui secundum suum complexum certo refertur (ad scriptorem ut) ad tempus determinatum, methodus critica requirit hypothesim nterpolationis inniti non solis doctrinalibus critici aversionibus sed ndiciis positivis. Atqui tentamina contra Mt. 16¹⁸ recentiora ita osten-erunt, indicia positiva deficere hypothesi interpolationis, ut nunc nfirmatissimam contradictione authenticitatem doctiores adversarii octrinales agnoverint.

Maior cognoscitur e methodo critica, quae, etiam contra praeiudicia octrinalia, ad solvendum problema criticum retinere debet axioma, in nni lite tritum : *Melior est condicio possidentis*. Praecognita gene-li Matthaei genuinitate, immo admissis versiculis 17 et 19, requirun-r indicia positiva ut versiculus 19 deleatur : non sufficit doctrinalis rotestantium aversio.

Minor demonstrabitur per partes : — I. Reiectis nempe rationibus versarii acutissimi Resch (**171**); — II. nulla superesse indicia contra thenticitatem (**172**); — III. quae etiam e contradictione ita claruit, ut versarii eam saltem partialiter agnoverint (**173**).

171. MINORIS PARS I : **Reiciuntur rationes a Resch allatae.** — Resch, ntra *Mt.* 16¹⁸ authenticitatem, tres retinebat has rationes : — A) Pau-s Petro non restitisset (Gal. 2), si saltem oraliter novisset tale Iesu rbum ad Petrum (*T. U.* 10²; p. 189); — B) multo minus, si Paulus, i Iesu verbum 16¹⁷ novit citatque (Gal. 1¹⁵ˢ), iam legisset continuo iptum 16¹⁸ (p. 190). — C) Observatur saeculo II elaboratio huius rsus in scriptis Petrinistarum (p. 190-193), i. e. in fabulis *Clemen-is* quae Petrum omnimode extollunt contra Paulum et tamen reti-t 16¹⁸, et in *De aleatoribus*. Inde explicatur, quomodo deficiat in ribus ante finem saec. II, et dein diversimode citetur, cum tardius rit canone receptus (p. 187 ss et 194 ss).

Porro, rationes A et B (e Gal.) supra solvuntur (**n. 162**). Statim ergo betur ultima ratio (C), i. e. Petrinismus qui hunc versiculum simul eparasset et ignorasset. Atqui nec praeparavit nec ignoravit.

) *Petrinismus in Ecclesia* contra Paulinismum *nunquam exstitit*.

At, *extra Ecclesiam*, quidam Paulo adversantes commendabant seipsos e nomine Petri, seu potius Iacobi : praeter has enim reliquias, systema Tubingianum de oppositione Petrinismum inter et Paulinismum nunc decessit (1). Praecipuum enim de ea argumentum quaerebatur (praeter Gal. 2) in fabulis *Clementinis* (saec. III finiente), quae dicebantur Romanismum praeparasse. Porro

Clementis fictitiae *Recognitiones* et praesertim *Homiliae* ac etiam *Epitome de Gestis S. Petri* (Mg. 1 et 2) non proprie fidem christianam (aut romanam) docent; sed perite insinuant fidei semichristianae syncretismum cum *Iudaismi* secta quadam (minus forte ebionitica, quam elchasaita : cf. *R. Bénéd.* 1909, t. 26, p. 221 ss). Utuntur sane nomine Petri, quasi praedicationes eius secretissime Iacobo commissae fuissent a Petro et Clemente (Mg. 2. 28[3], 29[2] s.), serius evulgandae, sed simul Christi divinitatem cautissime denegant (Hom. 16[15]; damnantque simul et sacrificatorem Aaron et Ioannem Baptistam et Simonem Magum (i. e. Paulum), et Gentium accessionem impugnant (Hom 2[17], 17[13-19]; *Recognit.* 8[60-62]; Mg. 2. 377, 88, 396-404; et 1. 1399 s. Habetur ergo orientalis stricte iudaizantium doctrina, quae (post medium III saec. et forte IV) e Syria (Caesarea aut Antiochia) Romam migrare voluit (cf. DTC., III, 212 ss; *Clémentins*). — Quomodo inde concepta sit a Tubingianis oppositio catholicismi Romani contra genuinam Christi doctrinam a Paulo propositam, vix aliquis doctior hodie non miretur.

Immo, in illis narrationibus saepe curiosis et pluries patheticis (roman), in illis de diffusione christianismi pseudo-revelationibus, apparenter piis, toto denique opere circa veneratiores sanctos, finis scriptorum videtur esse ut legantur primum absque ulla suspicione, fidemque christianam perite labefactent. Ad hunc autem finem modus sane mirus, quo firmissime non solum Petri auctoritas sed et sedis Romanae in Clemente maxime extollitur, non duxisset, immo intento nocuisse, si et hoc scriptores innovassent; inserviebat autem, si Petri Sedisque Romanae primatus communiter recipiebatur. Haec ergo videtur peritia, etiam e solo eorum textu critice considerato, qua auctoritatem inter fideles summe iam veneratam sibi capessebant ad fraudis perniciem amplificandam.

Retorqueatur ergo potius obiectio. Clementina enim testantur antiquiorem in Oriente traditionem fidemque circa Petri primatum (et Sedis Romanae) : eo quidem magis, quo plura et antiquiora elementa

(1) Solus eam retinet Guignebert, pro sua perpetua immoratione in antiquatis germanici rationalismi fabulis. De eo, Paul Monceaux in ipsius Loisy periodico : « La prétendue rivalité posthume de Pierre et de Paul est une *invention romanesque* de la critique moderne, une hypothèse plus que fragile, fondée sur des textes apocryphes de basse époque ou mal compris » (*Revue d'Hist. et Litt. Rel.*, 1910, p. 219).

et etiam documenta, fatentibus criticis, citantur, forte ad fraudem quoque magis velandam. Minime vero ex illis Clementinis probatio potest accipi Petrinismi antipaulini, qui intus in Ecclesia catholica praeparaverit Romanismum et formulam Mt. 16^{18}.

2) *Silentium* autem, quod Resch existimat in illo opere incredibile (p. 191) si textus Mt. 16^{18} coexstitisset scriptori, posterius certo esset citationibus explicitis quae a Tertulliano et Origene (in Occid. ergo et in Oriente, latine et graece, c. 200) fiunt. Nihil ergo posset probari e silentio, si daretur : certo enim versus est in usu, et quidem non disputato, dum ps. Clementina scribuntur.

3) *At nec est illud silentium.* — A) Ab ipso initio *Hom. Clem.*, epistula Clementis ad Iacobum sic incipit (1 ; Mg. 2. 33) : « Notum tibi sit, Domine mi, quod *Simon* qui propter veram fidem et firmissimam doctrinae suae basim *fundamentum Ecclesiae definitus* est (τῆς Ἐκκλ. θεμέλιος εἶναι ὁρισθείς)... ». Inde alludi non ad Mt. 16^{18}, sed ad Lc. 6^{48} et Mt. 7^{24}, contendit Resch. At — α) omisit statim sequentia : « Atque *ob id ipsum* (δι' αὐτὸ τοῦτο) ab ipso Iesu, ore non fallente, transnominatus est *Petrus :* primitiae Domini Nostri apostolorum Primus, *cui primo Pater revelavit,* quem Christus merito *beatum* praedicavit ». Totus ergo contextus (iuxta Mt. 16^{18}) alluditur, et religatur per verba « καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ». — β) Nec e Lc. 6^{48} et Mt. 7^{24} posset ad ps.-Iacobum scribi : « Simonem propter veram fidem... *definitum esse fundamentum Ecclesiae* ». Nam, *praesupposito Mt.* 16^{18}, iustissime agnoscitur in illis versiculis allusio ad Petrum (ut a multis Patribus et exegetis observatur); at impossibile erat ex eis *deducere* id quod ps.-Clemens ad ps.-Iacobum scribit, si Dominus nesciretur nomen Κηφᾶς imposuisse et exposuisse sec. Mt. 16^{18}. Correlatio utriusque textus favet non solum genuinitati textus ut primitivi in Mt., sed ut a Domino prolati.

B) *Hom.* 17^{19} (Mg. 2. 401) Petrus confutat Simonem Magum (i. e. Paulum) : « Contra me, *firmam petram et Ecclesiae fundamentum* πρὸς γὰρ στερεὰν πέτραν ὄντα με, θεμέλιον Ἐκκλησίας), adversarius restitisti. »

C) Pariter ad contextum complexive alludit *Hom. Clem.* (Epist. Clem. ad Iac., 2; Mg. 2. 36), dicente ps.-Petro : « Clementem hunc episcopum vobis χειροτονῶ, cui meam sermonum *credo cathedram...:* quocirca ipsi trado ligandi et solvendi potestatem, ut quodcumque super terram ordinaverit (χειροτονήσῃ) sit decretum (δεδογματισμένον) in caelis. Ligabit enim... Ipsum ergo audite, ut scientes quod qui constristaverit veritatis praesidem (τὸν τῆς ἀληθείας προκαθεζόμενον) peccat in Christum... et propterea non vivet » (Item, in *Epitome de Gestis S. Petri,* 145; Mg. 2.577).

Nec ergo ignoratur Mt. 16 18 a scriptore, nec tacetur, nec elaboratur ut dein inseratur Scripturae (cum antiquiores Tertull. et Orig. iam ex integro citaverint); sed praesupponitur ita lectoribus cognitum, ut e sufficiente allusione agnoscatur.

4) Nec umbra est crescentis Petrinismi seu Romanismi in ultimo qui affertur textu, in ps.-Cypriano *de aleatoribus* (inter opera Cypriani, ed. Hartel, III, p. 93 2-6) : « In nobis divina et paterna pietas *apostolatus ducatum* contulit et *vicariam Dni sedem* caelesti dignatione ordinavit et originem authentici *apostolatus, super quem Christus fundavit Ecclesiam, in superiore nostro* [aut « nostra » (Ecclesia), prout Harnack e ms D correxit : *Chronol.* II, p. 372] portamus, accepta *simul* potestate *solvendi ac ligandi* et curatione peccata dimittendi ». — A) Resch textum citat solum ab *originem* usque *portamus;* et, quia cum Harnack putabat tunc (*T. U.*, 1888, 5[1]) opus scriptum esse a Victore I Rom. (189-198), volebat per « tam citas Romani Episcopi aspirationes » (« die Ansprüche des römischen Bischofs so frühzeitig formuliert », p. 192) non alludi Mt. 16 18, sed praeparari. — B) At haec idea de praeparatione cadit, agnito nunc tempore postcypriano huius opusculi (Harnack, *Chronol.* II, p. 372-379). Admissa autem (e Morin, Ehrhard, Hilgenfeld et Haller) cum Harnack (ib. p. 380) libelli origine tardiore (ab antipapa Romano partis vel novatianae vel donatistae c. 260-300 scripti), nequit disputari etiam extrinsece allusio ad 16 18, quae libere iudicanti iam intrinsece patebat (ex italice impressis, v. g. *fundavit* et *simul.*)

172. Minoris (quae in **170**) Pars II. **Nulla supersunt indicia contra Mt. 16 18 genuinitatem.** Nam — 1) nulla in *codicibus* exceptio. — A) Omnia manuscripta, omnes versiones, etiam veteres (latina et coptica et syriaca), versum proponunt. — B) Interpolatio, quae usurpationem primatus intendisset, oppositionem movisset. Atqui nemo unquam ante tempora nostra dubitavit vel leviter de genuinitate textus, ne ii quidem quibus maxime displicebat. — C) Casu mirando, versus ille in omnibus manuscriptis idem invenitur sine ulla variatione textus. Nulla ergo sunt indicia vel interpolationis vel elaborationis progressivae.

2) *Eusebii et Epiphanii testimonia authenticitati non obstant sed favent :* Adversarii primum volebant versum non ante saec. IV fuisse *receptum*, i. e. sub Constantino, quando, aiunt, creverat ambitio romana. Ratio afferebatur (a Resch quoque ad confirmationem, supra **171**[c]) : versum citari sane ab Eusebio et Epiphanio, at sub redactione tam diversa, aiunt, ut probet textum nondum fuisse fixum, sed recentius natum esse.

Atqui A) Eusebius in hoc solum variat quod, ubi agit de Ecclesiae perpetuitate, citat hunc textum, sed absque ταύτῃ quotiens Petrus non antea nominatur. — B) Epiphanius variat, non in citationibus explici-

tis, sed *allusionibus* quibus ad unum alterumve textus elementum appellat occasionaliter. — C) Ambo vero, ubi ex professo textum habent citandum, non variant.

Probabitur per partes.

A) *Eusebius,* agens de Ecclesiae perpetuitate et non de Petro, omittit ταύτῃ. Connaturaliter prorsus. En enim cuncti (8) textus, ad quos Resch appellat. (Pars, ab eo citata, notatur*).

α) *De laud. Constantini.* Τριακονταετηρικός 17[8]; Mg. 20 (1433 C : ed. Ivar. A. Heikel, 1913; 1, p. 256[20]): « Tum de impiis illis hominibus (Iudaeis) tum de Ecclesia ab ipso per universum orbem condita... Servator noster prophetavit... ac rebus confirmavit. De impiorum quidem templo dixerat : Relinquetur vobis domus vestra deserta (Mt. 23[38]), et : οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ (Mt. 24[2]), at de eius Ecclesia : Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς ». Resch, qui solum finem citat, arguit e variatione pro « ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ » ; at maior multo variatio de indubitato Mt. 24[2] : « οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ καταλυθήσεται ».

β) *Praepar. evangel.* 1, 3[11] (Mg. 21. 33B) : perpetuitatem Ecclesiae probat eodem textu * (κατισχύσουσιν). — γ) *In Ps.* 17[1os] (Mg. 23. 173) : « Revelata sunt fundamenta orbis terrarum (τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης)...: si Ecclesiam Dei τὴν οἰκουμένην velis cogitare, * θεμέλιον δὲ αὐτῆς πρῶτον μὲν τὴν ἀρραγῆ καὶ στερεὰν πέτραν, ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμηται κατὰ τό· Ἐπὶ etc. » — δ) *In Ps.* 59[11] (*ib.* 572 D) : « Quis abducet me in civitatem munitam?... : per universam terram constituit suam civitatem, i. e. catholicam suam Ecclesiam.... , de qua dicebat : * Ἐπὶ etc. » — ε) *In Ps.* 67[34-36] (*ib.* 720 E) : « Ecce dabit voci suae vocem virtutis... : Vox omnibus gentibus... , virtus : * Ἐπὶ etc. » — ζ) *In Is.* 33[20] (Mg. 24.329 B) : « Ecce Sion civitas... tabernacula non concutientur neque movebuntur... in sempiternum... : illa nempe Ecclesia super petram stans in saeculum inconcussa; non enim mendax erat qui dixit : * Ἐπὶ etc. » — η) *In Is.* 49[16] (*ib.* 437 A) : « Ecce super manus meas depinxi muros tuos, et in conspectu meo es semper... : quod ipse civitatis fundator docuit : * Ἐπὶ etc. » — θ) *In Is.* 28[16] (*ib.* 292 A) : « Ecce ego immittam in fundamenta (εἰς τὰ θεμέλια) Sion lapidem pretiosum... : quod etiam effecit, cum hoc dictum complevit : * Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλ. » — Adde *H. E.* 6, 25[8] (Schwartz, p. 226[1]) citans Origenem.

B) Epiph. variat solum in allusione occasionali. En enim cuncti (3) textus a Resch allati.

α) *Adv. haer.* 30[24] (Mg. 41. 445[c]) : Ioannes, dum « servientes Christo apostoli et filii veritatis securi sunt », curat ut ab eis fugiantur « τὰ σκεύη τοῦ πονηροῦ ' καὶ πύλαι ᾅδου μὴ κατισχύουσαι τῆς πέτρας καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς οἰκοδομηθείσης ἁγίας Θεοῦ Ἐκκλησίας », timens « ne balneae concidant in Ebionem ». — β) *Ib.* 56[3] (*ib.* 993 C) : « * Nihil praevalebit contra veritatis fidem, quoniam ἐπὶ τὴν πέτραν ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, sicut promisit ei Sanctus Deus Verbum, Rex eius ac Sponsus ». — γ) *Ib.* 70[11] (Mg. 42. 773) : Cum multae sint meretrices (haereses), « unica virgo est et casta... * sancta Dei civitas et fides καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας (1 Tim. 3[15]) καὶ πέτρα στερεά· ἐφ' ἧς πύλαι ᾅδου οὐκ ἀντισχύσουσιν... »

His ergo locis non agitur de commentario integro circa Mt., neque de praerogativis Petri. Scriptor, ubi Ecclesiam in genere opponit vel synagogae vel paganismo vel haeresibus, concludit : Haec quidem humana vel diabolica peribunt, non autem Ecclesia quae habet promissionem firmam perpetuitatis, dicente Christo : « Super petram aedificabo... et portae... ». Sic et nos, contra sectas hodiernas, modo citamus, modo alludimus; ita et Patres, libere (sed absque punctis nostris « »). Nec potest tunc citari cum ταύτῃ, non nominato prius Petro.

C) Revera textus integer cum ταύτῃ citatur etiam ab Eus. et Epiph., ubi id materia requirit.

α) Eusebius, *Demonstr. Evangelica*, III, 5^{89-95} (Mg. 22. 216 s; Ivar A. Heikel, 6, p. 127) : Humilitatem laudat Apostolorum : unusquisque ea reticet quae sibi sunt honori, dum ea quae pudori sunt narrat. Inde rationem affert, cur Petrus in epistulis eiusque interpres Marcus totam in Mt. promissionem omittant; eamque tunc citat integre : 16^{15-19}, i. e. cum 16^{18} : « καὶ ἐγώ σοι λέγω, σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτην τὴν πέτραν... » : cetera ad verbum. Item *de Resurr. II* (Mg. 24. 1111 B, et saepius, fatente Resch (p. 189) : « öfter ebenfalls der *canonische* Text ».

β) Epiphanius, v. g. *adv. Haer.* 59^{7} (Mg. 41. 1029) : « Ὁ ἅγιος Πέτρος, καὶ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων, ὃς γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμελιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμητο ἡ Ἐκκλησία κατὰ πάντα τρόπον... Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ... ». *Ancoratus* 9 (Mg. 43. 33 A) clare alludit ad totum textum : Petrus, a Iesu beatus dictus eo quod Pater Filium ei revelasset, primus quoque adversus Ananiam et Sapphiram revelat Spiritus Sancti vim : « Ἔδει τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων, τὴν πέτραν τὴν στερεὰν, ἐφ' ἣν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Portae inferi, i. e. haereses...; omnimode stabilitur fides in illo qui clavim caeli recepit, in illo qui solvit super terram et ligat in caelo ».

Inde patet integrum textum ab Eusebio et Epiphanio optime notum esse, sed pluries alludi imperfecte, i. e. vel memoriter vel partialiter pro utilitate. Immo ita referunt ταύτῃ, *ad Petrum*, et non solum ad eius fidem ut omittant ταύτῃ, quotiens eum non antea nominaverint. Ruit ergo, una cum ceteris adversariorum obiectionibus, et haec ultima confirmatio quam Resch ab Eus. et Epiph. petierat.

173. Minoris quae in 170) Pars III : **E contradictoribus authenticitas maxime claruit.** Propter eos enim studia fervebant, unde antiquus usus huiusce v. 16^{18} patet. Nam.

1) *Pro IV saec.* — A) *ceteri Patres*, qui etiam ante Epiph. et Eus. confutant Arium, textum saepe citant occasione non Petri, sed Christi : et quidem frequenter cum toto 16[18], licet et frequenter eum omittant quia non eis directo ad rem. — B) *Ariani* vel imperatores vel episcopi, tunc practice pugnantes contra textus applicationem ad Romanum Pontificem, ne suspicantur quidem se posse ab ea iure liberari. Si licuisset tunc, ad interpolationem provocassent (sicut curabant pro aliis textibus); item et postea alii haeretici. Porro silentium eorum clare ostendit, eos textum integrum legisse, non solum in sui temporis manuscriptis quae possidemus antiquissima (Sinait. et Vatic. IV saec.), sed et in cunctis anterioribus codicibûs. Nam tunc revisores Constantini e multis fontibus accuratissime textum Novi Testamenti hauriebant purum, notatis ubique variationibus : porro nulla indicatur tunc variatio in illo versu quo Romani Pontifices maiori auctoritate Arianos damnant.

2) Pro *saeculis* ergo *anterioribus*, idem silentium, ubi textus non requiritur, et eadem in citando libertas offensioni esse nequeunt. Insuper, inter annos 200-250, versus a Cypriano et Origene et Tertulliano modo alluditur, modo citatur explicite, diffusus ergo et in Occidente et in Oriente, absque ullo innovationis aut dubitationis indicio. Ili tamen tres, e suo personali cum Romanis Pontificibus conflictu, proni fuissent ut textum averterent si potuissent. Insuper Origenes, attenta multorum codicum collatione, cunctas variationes dubiaque minutatim annotabat. Porro :

A) *Origenes* (c. 182-251) versum 16[18] in *Comment. de Mt.* non solum nec reicit, nec omittit, nec in dubium vocat; sed de verbo ad verbum tam ample commentatur (12[10-14]; Mg. 13. 996-1016) et ita cum ceteris de porta aut fundamento aut petra textibus coniungit, ut inde posteriorum exegeses processisse videantur.

B) *S. Cyprianus* (c. 200-258) — α) *de cathol. eccl. unit.* 4 (Hartel, 3[1], p. 212[9-13]) recitat de verbo ad verbum et ex integro Mt. 16[18s]. — β) Allulit multotiens, debellans schismaticos, ad textum quasi bene notum et ad singulas in eo partes (integrum ergo et fixum) :

v. g. *De habitu virginum* (10; H. 3[1], p. 194[25]) :
« Petrus, cui oves suas Dnus pascendas tuendasque commendat, *super quem posuit et fundavit Ecclesiam* »; *ad Fortunatum*, 11 (*ib.* 338[17]) : « Ipsa prima et una Ecclesia] *super petram* Dni voce fundata »; ep. 43[5] (H. 3[2], p. 594[5s]) : « Deus unus est et Christus unus et una *Ecclesia* et cathedra *super Petrum Dni voce fundata* »; p. 597 (*ib.* 674[16]) : « Petrus, super quem *aedificata ab eodem Dno* fuerat

Ecclesia »; 66[8] (*ib.* 732[25s]) : « Loquitur illic (Io. 6[67]) Petrus, super quem aedificata fuerat Ecclesia, Ecclesiae nomine docens »; ep. 70[3] (*ib.* 769[20]) : « Baptisma unum et Spiritus S. unus, et una *Ecclesia a Christo* Dno nostro *super Petrum* origine unitatis et ratione *fundata* »; ep. 71[3] (773[11s]) : « Petrus, quem primum Dnus elegit, et super quem aedificavit Ecclesiam suam »; ep. 73[7] (783[14s]) : « *Petro primum* Dnus, *super quem aedificavit Ecclesiam* et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam *dedit ut id solveretur* quod ille solvisset »; ep. 73[11] (786[6]) : « Venturus est... ad Ecclesiam, quae una est et *super unum, qui et claves eius accepit,* Dni voce fundata est ». — In *conc. Carthag.* (256), « Fortunatus a Thuccabori dixit : I. C. D... super Petrum aedificavit Ecclesiam, non super haeresim « (*ib.* 444[3]). Inde concludit ad certam textus genuinitatem lutheranus von Soden (*Das lat. N. T. in Afrika zur Zeit Cyprians : T. U.*, 33[4][17], 1909, p. 402).

C) *Tertull.* (c. 200) clare quoque novit integrum Mt. 16[17-19]. — α) Catholicus clare ad tres versiculos alludit.

(*de praescriptione haereticorum* 22; Ml. 2.34) : « Latuit aliquid Petrum, *aedificandae Ecclesiae petram* dictum, *claves regni caelorum consecutum,* et *solvendi et alligandi in caelis et in terris* potestatem? »

β) Montanista, textum torquet, at non repudiat :

(*de monogamia* 8, *ib.* 939) : « Petrum... monogamum praesumo per Ecclesiam, quae super illum aedificata ». Licet ergo textus 16[19] noceat rigorismo, nequit deleri. Immo (*de pudicitia* 21; *ib.* 1025), citatis verbis 16[18s] : « Si, quia dixerit Petro Dnus : Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; tibi dedi claves regni caelestis, vel Quaecumque alligaveris... », dein increpat Callistum, qui inde non « personaliter hoc Petro » restringat, at sibi aut Ecclesiae applicet. *Exegesis* ergo, et quidem anticatholica, induxit in sensum : *Super te* aedificabo », quem Harnack putabat textum primaevum. Cf. *adv. Praxeam* (*ib.* 180).

3) *Saeculo II,* nulla probatur necessitas citandi hunc versiculum. Nondum scribebantur commentaria; nec obstabant proprie antiecclesiastica schismata, sed idololatria vel iudaismus vel gnosticae haereses. Irenaeus ergo et Iustinus causam citationis non habent. Nam antiquae, quas confutant, sectae adversantur veritati de Deo aut de Christo seu « theologiae », at non directe Ecclesiae seu « oeconomiae ». Possunt ergo non arguere de « οἰκοδομήσω ».

A) *Irenaeus* (c. 180) tamen pluries supremam Ecclesiae romanae auctoritatem laudat, sed cognitam iam et creditam, non probandam : ex ea ergo, utpote universaliter indubia, arguit contra Gnosticorum errores de Christo. Undenam autem ei et adversariis certitudo illa de Romanae Ecclesiae et episcoporum eius auctoritate, nisi propter fidem debitam successoribus Petri propter Petrum? Irenaei intentum minime requirit textum Mt. 16[13-17] de Christo compleri textu 16[18] (*Haer.* III, 18[4] ; Mg. 7. 934). Batiffol (*Égl. naiss.* p. 255, n. 4) tamen notavit versum

16[18] ab Irenaeo alludi, dicente (III, 24[2]; *ib.* 967[A]) haereticos ab Ecclesiae veritate ideo separatos esse (« Sophistae verborum magis volentes esse, quam discipuli veritatis »), quoniam « non sunt fundati super *unam* petram, sed super arenam habentem in seipsa lapides multos ».

B) *Iustinus* (c. 160) cum paganis aut Iudaeo Tryphone non de primatu disputandum habet, at de Deo et theandrico Christo. Attamen patet eum novisse Mt. 16[17 s] ex hoc loco : « Unum ex discipulis suis, qui eum *revelante ipsius Patre* Filium Dei Christum esse agnoverat, *Petrum appellavit* cum prius Simon vocaretur » (*Dial.* 100; Mg. 6.709 C). In solo enim Mt. 16[17-18] haec coniunctio narratur mutati nominis cum revelatione e Patre.

C) *Tatianus,* cuius *Diatessaron* (c. 170; amissum nunc), fatentibus cunctis, fons omnis citationis evangelicae inter Syros antiquos fuit et speciatim pro S. Ephrem (Harnack : *Geschichte der altchrist. Litt.* 1[2], p. 494 s, cf. *Chronol.* 2[1], p. 289), certo integros proponebat versus 1[16-19] (cf. Zahn, *Tatians Diatessaron* et *Forschungen zur Geschichte des neutest. Kanons,* 1881-1903). Patet e S. Ephrem saepe (ed. Lamy, Mechliniae, 1882-1902 : 4 vol. syr.-lat.); v. g. *in Is.* 62[2] (2.186) textus syriacus sic ad litteram vertitur : « Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et vectes inferni non superabunt eam ». Multae sunt aliae, modo citationes, modo allusiones liberae (1). Ruit ergo fundamentum, unde Harnack arguerat ac dein Resch (*T. U.* 10[2], p. 188), quasi sola data esset in Tatiano forma : « Beatus es, Simon. Et portae inferi *te* non vincent » (*Ev. concord. expos.* c. 14; ex ed. Mösinger 1876 p. 153); aut « Vectes inferni non praevalebunt *adversus te* » (*in Is.* 54[17]; 2.156 (2).

4) *Ultimum praelium* contra vers. 16[18] Harnack duxit, impugnando eius iam non genuinitatem, sed *integritatem.* — A) Partem enim versiculi primitivam esse concedit, immo scriptam *ante Petri mortem,* dummodo — α) omittatur « Ecclesia »; — β) Petrus ergo nullum in ea primatum recipiat; — γ) at erronea ipsius Iesu promissio fuerit posterius correcta. (*Sitzgsber. der K. Preuss. Akad. der Wiss.* 1918, pp. 637-654 : *Der Spruch über Petrus als den Felsen der Kirche*).

(1) V. g. *In hebd. sanct.* serm. 2[2], 4[1] ad noctem dom. Resurr. 2; *de Ecclesia et Virg.* 5[18]; *de Sim. Petro hymnus* 7s, 12; *de paenit. Petri* 7 (LAMY : 1. 374, 442, 534; 4. 534, 686, 88, 738. Citat verba Y. DE LA BRIÈRE, *Études,* 1909, t. 119, p. 611).

(2) Vide potius (supra, 2e) ap. Tertull. *de pudic.* 21; Ml. 2. 1025, quomodo *e textu citato :* uper hanc petram... *exegesis* (anticathol.) ducat ad interpretationis formulam : *uper te.*

B) *Non reicitur* iam, sicut nuper (**169**[1]), totus locus de Petro nec totus versiculus 18 (Resch; **169**[4], **171**[1]). — α) Conceditur critice, in prima redactione Matthaei, haec verba ante Petri mortem scripta fuisse : Κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Κηφᾶς, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσί [σου]. — β) At tollantur verba : « Et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam »; et σοῦ praecesserit αὐτῆς. — γ) E textu ergo promittebat Iesus *Petro immortalitatem personalem :* debuit ergo, post Petri mortem, error corrigi. Ideo Ecclesia Romana, pro sua dominandi voluntate sub imperatore Hadriano (117-138), addidit voces : *Et super hanc Petram...*

C) *Critice* ergo progressus est Harnack, eo quidem magis quo prudentius nunc *magnam* solum *probabilitatem* retinet pro sua hypothesi de verborum absentia : « *Et super hanc petram...* », — *et aliquam* solum probabilitatem pro loco, fine et tempore interpolationis.

D) *Rationes*, contra verborum « *Et super hanc...* » genuinitatem, afferuntur eaedem (at pauciores), quae olim contra totum versiculum (e Tatiano praesertim, supra **173**[3c]), praeter unam : immortalitatem Petri personalem fuisse primitus speratam in Ecclesia. Harnack id pro sua thesi necessario deberet demonstrare. Atqui — α) nullum illius opinionis in Ecclesia adest vestigium. Eius tamen *probabilitas* deducitur e Mt. 16^{28} (« Quidam non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis... »), et e Io. 21^{18s} (i. e. e praenunciata a Iesu morte Petri!). Nunquam tamen Ecclesia videtur mirari, quod Petrus sit mortuus. — β) Unicus obicitur textus, in *Apocriticis* a Macario Magnesiae citatus (IV-V s.), in quo polemista ethnicus (saec. probab. III finiente) Iesum irridet eo quod Petrum, ovium pastorem per paucos menses, portae inferi vicissent morte crucis (III, 22 ac iterum IV, 4; Blondel 1876, p. 102^{11s}, 162^{5}). Asper ille derisor ethnicus scit tamen Petrum inter Apostolos maximum credi et *Ecclesiae fundamentum*, ac ideo eum magis omnimode impugnat (III, 19 ss; pp. 99 ss).

E) Utrum hae rationes critice valeant, an solum propter dogmatismum qui Petro propter successores adversatur et ipsius Iesu veracitati, iudicet lector. — α) Iterum enim Harnack debet fateri, textum Mt. 16^{18} legi in omnibus codicibus et versionibus integrum, citari ex integro ab Origene et Tertulliano; interpolationem ergo receptam esse tota Ecclesia, absque ullo oppositionis vestigio, etsi ex ea sequeretur praerogativa singularis et [ex hypothesi] inaudita pro Romana sede. — β) Harnack prima vice fatetur haec, quae anterius rotunde negabat : — *a.* Iesum potuisse loqui de Ecclesia (1); — *b.* versiculum integrum potuisse in

(1) « Natürlich ist nicht das unerträglich, dass Iesus von der ἐκκλησία (s. LXX : Qâhâl)

Tatiano contineri (1); — *c.* versiculi interpolationem, etiam partialem, non certam esse. Immo recentius (1922) in *Festgabe für Karl Müller* agnovit Petrum coram primis adversariis Ecclesiae tam specialiter eminuisse, ut eum propterea multo acerbius impugnaverint (supra, § **163**[2]).

5) CONCLUSIO ex illa analysi de antiquo huiusce versus usu :

Historia ergo fidei suffragatur inter doctos etiam apud quos antiromanismus magis obstabat. Critica textus genuinitatem sancit, at praeiudicium nonnisi pedetentim recedit. Mire semper rationalistae videntur mortem sic considerare, quasi pro Petro sicut pro ipso Iesu non potuisset esse nisi clades ultima et inexspectata. Quicumque mortuus est, exinde reputant victum : supra quem portae inferi praevaluerunt. More ergo ethnicorum (supra Dβ), non solum resurrectionem a priori denegant et irrident, sed ita loquuntur quasi non concipiant posse a morituro parari ulteriorem sui operis progressum ex ultima erga Deum caritate. Logici sane sunt in sua infidelitate, praenunciante Paulo : « Si Christus non resurrexit, vana est fides... : miserabiliores sumus omnibus hominibus » (1 Cor. 15[17]). Catholicus autem ex Petro et Paulo credit « Christum surrexisse a mortuis vere » ; ideo per cuiuslibet hominis mortem portas inferi non praevalere : « novissima inimica destruetur mors... Ubi est, mors, victoria tua ? » (15[26,55]).

6) **Argumentum generale** nunc confici potest : Textus qui vel citationibus explicitis vel claris allusionibus frequenter invocabatur polemice contra adversarios attentos (et quidem modo ut theses indirecte confirmet, modo ut vis eius imminuatur per exegesim), certo considerabatur supra suspicionem esse ab adversariis et ab orthodoxis, i. e. nec novus nec dubius. Hic ergo textus, iam a remotiore tempore christianae antiquitatis (2), nequit reputari dubius.

sondern dass er von einer ἐκκλησία spricht, die er als besonderes Haus neben dem Hause Israëls bauen wird. Dafür gibt es in den Evg. keine Parallelen » (p. 647, n. 2). Sic e praeiudicio, de quo supra (**35**[5]).

(1) « Da Ephraem... Kenntniss des gewöhnlichen Textes verrät, so muss *die Möglichkeit* offengelassen werden, dass *der Text bei Tatian* sich *nur* dadurch von dem gewöhnlichen unterschieden hat, dass er statt αὐτῆς vielmehr σοῦ bot » (*ib.* p. 648, n. 2). At nulla ratio requirit σοῦ praecessisse αὐτῆς, etiam in Tatiano : Patres sane pluries Petrum dicunt obstare portis inferi invincibilem ; at et nos idem dicimus, non solum si quis litteraliter referat αὐτῆς ad πέτρα sed propter totum loci illius complexum : invincibile est fundamentum, supra quod aedificium stat invincibile (Cf. Pr. SCHEPENS, *Recherches*, 1920, pp. 284 ss).

(2) Exemplo pateat, quomodo testis diu possit invigilare traditioni servandae. P. de Franciosi, S. I. camp. (13. 12. 1818-16. 1. 1908), noverat, per annos 1830-1838, sacerdotes duos qui ante suppressionem Soc. Iesu scholastici fuerant in Gallia : ingressi, alter 1756, alter 1761. Ambo, e Gallia detrusi 1764, bene societatem noverant usque ad Breve

Hanc revera doctiores plerique critici conclusionem acceperunt, alii saltem silendo (v. g. Resch) alii vero explicita confessione. Sic speciatim fatentur ii tres, qui reputantur pro critica textuali praecipui : — α) pro *latina*, von Soden (*Die Schriften des N. T. in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt;* Berol. 1907 ; I^3 p. 1646 ss) propter conformitatem et Cypriani et Tatiani cum originali textu; — β) pro *syriaca*, Zahn (*Das Evgl. des Mt.* p. 538); — γ) pro *graeca*, Bern. Weiss (*Mt.* 394 ss; et *Quellen der Synoptischen Ueberlieferung : T. U.*, 32^3, 1908, p. 64 et 95). Hic prius indicat, « propter quas rationes nequeat ulterius stare *praeiudicium* tam firmiter radicatum, quod versiculos illos 16^{17s} ipse Evangelista addiderit » (« aus welchen Gründen das so fest gewurzelte *Vorurteil*, dass diese Verse 16^{17-18} ein Zusatz des Evangelisten seien, nicht aufrecht erhalten werden könne »). Concludit ergo : « Sic *cadit quaelibet ratio* ad authenticitatem verborum illorum disputandam » (« So fällt jeder Grund fort, die Echtheit dieser Worte zu bestreiten »). Inde, ait, non solum verba illa procedunt « ex primaeva collegii apostolici traditione » (« aus der Urüberlieferung des Apostelkreises »); sed etiam « e fonte praecanonico » (1) (« aus der vorcanonischen Quelle »), ipsissima Christi verba referuntur. Harnack,

Clem. XIV (1773) : vixerant enim 17 et 12 annos in Soc. Mortui vero sunt, alter 1834, natus 94 annos; alter 96, anno 1838. Porro P. de Franciosi, qui intimius eos noverat, ad finem usque vitae fuit suae mentis capax et strenuus in scribendis libris, in collegio Tornacensi exul. Iuvenes ergo qui, nati c. 1895, eum norunt 1905-1908 iam adspirantes ad Societ., possunt adhuc vivere c. 1985. Nota ergo, quomodo testimonium de Soc. Iesu antiqua (et etiam in Gallia) possit transferri ab anno 1763 ad 1985, *uno solum mediante per 222 annos*. Si id primaevae Ecclesiae applices quae senes revera attente observavit (Ioannem, Papiam, Polycarpum), attinges post mortem Christi (c. 30) usque ad tempora Cypriani (252); vel post mortem Ioannis (c. 100) qui erat c. 20 ann. tempore Passionis, usque ad initium IV saec. i. e. ad Athanasii et Eusebii tempora. Irenaeus v. g. fuit immediatus Polycarpi auditor (nati ante annum 70, mart. c. 155); presbyter, Romam petiit sub Eleutherio (174-189), ac post Pothini nonagenarii martyrium (Eus. V. 3 et 8) factus est episcopus Lugdun. Porro testimonium de valore et origine conservandi codicis est facillimum.

(1) Id vero possit confirmari, si textus ab E. Revillout coptice et gallice editi (*Patrol. Orient.* Graffin-Nau, II, 1907 p. 147 s [31]) sint (improbabilius) vere fragmenta operis citati ab Orig. (*In Luc.* : Mg. 13. 1802) *Exg. iuxta duodecim Apostolos*, anterioris ergo medio secundo saeculo et continentis etiam elementa fontium de quibus Lucas 1^1 dixerit : « Multi conati sunt ordinare narrationem... ». Nam ibi sic : « Toi, Pierre, tu gouverneras la foule de tes frères... (tu seras l'ἐνονομαστός dans l'οἰκουμένη)... La puissance de mon Père viendra pour habiter dans la bouche de mon élu Pierre... Lieux d'habitation de mon Royaume, on donnera vos clefs à mon élu Pierre... J'ai donné une puissance qui ne passera pas à la langue de Pierre, je donnerai une paternité à mon élu Pierre sur des milliers de peuples à jamais... J'ai donné la puissance de lier et de délier.., j'ai promis à Pierre un testament éternel, parce que je bâtirai sur lui mon Église et les portes de l'enfer ne pourront rien contre elle... Tu es heureux, Simon Bariona, car la chair et le sang ne t'ont pas révélé ces choses » (Cf. ib. 149).

um talem declarationem in editis a se *T. U.* recipit, nonne de suo ilentio post antiquas suas impugnationes interpretationem permittit?

Clare etiam Loisy (*Synopt.* II, p. 13) : « Les témoignages recueillis ar A. Resch ne prouvent nullement que le verset ait été ajouté après oup. Justin (*Tryph.* 100)... se réfère à Mt. 17 et 18... (De même phrem, le Diatessaron, les Hom. Clem. : supra : 171[3]). On ne eut, sans renverser les lois de la critique, voir dans [ces] formules... la remière ébauche et non l'écho de Mt. 18 ».

Vix pro ullo textu accuratior analysis ad sollemniores criticae declaationes de authenticitate unquam deveniet (1).

174. CONFIRMATUR genuinitas **ex interna critica.** — 1) PHILOLOGICE enim ecesse est, textum procedere e scriptore *iudaeo-christiano*, et quidem nte initium primi postapostolici saeculi. — A) Forma enim styli et ipsa erba multum *aramaizant.* Ideo non potuisset posterior christianus sic cribere : nec Graecus cum illis aramaismis, nec recentior Iudaeo-hristianus, qui insuper interpolationem in magnam Ecclesiam non otuisset introducere inter christianos e Gentibus oriundos tam multos. — α) *Appellatio* Apostoli, aramaica : « Le nom donné à Pierre, Simon *Bar-Iona*, c'est-à-dire..., atteste encore dans notre Évangile grec, par e maintien de la formule araméenne, qu'il vient de tradition primitive. l n'est pas indifférent de noter que la même tradition... se fait sentir lans l'appendice du quatrième Évangile (21[15-17]) en un endroit où il s'agit galement de la primauté de Simon sur le troupeau du Christ : Σίμων Ιωάνου » (Loisy, *Synopt.* II, p. 6). — β) « *Caro et sanguis* » est pariter ormula mere iudaica (Gal. 1[16]; Eph. 6[12]; Hebr. 2[14]). — γ) Nomen Κηφᾶς in Io. 1[42], et apud Paulum : 1 Cor. 1[12], 3[22], 9[5], 15[5]; Gal. 1[18], 2[9,11,14])

(1) Praecipuus inter hodiernos in Germania Lutheranos orthodoxos *divulgator* scienificae historiae de Ecclesia primaeva, H. Achelis tria de illo textu explicite fatetur : – A) eius *authenticitatem :* Iesus viventem Petrum sic revera allocutus est, « zu ihm atte Iesus die Worte gesprochen : « Ich sage dir... »; — B) historicam verborum *applitationem,* iam saeculo II, Sedi Romanae quia Petri Sedes fuerat, et connaturalitatem llius exegesis pro illo tempore : « Nach der Exegese der Zeit war es nicht zweifelhaft, ass diese Worte Beziehung hatten auf Petrus als den Gründer der römischen Kirche. .Der römische Bischof sass auf dem Stuhl Petri, und war der rechtmässige Nachfolger etri. Dann waren aber auch die Folgerungen klar : ...Rom was das Fundament der anzen katholischen Kirche... Für die damalige Zeit [c. 180] war es so *selbstverständlich,* as Iesuswort auf den römischen Episkopat zu beziehen » (Inde, ait, Iren., Tertull. ypr.); — C) eius *efficacitatem* praedominantem ad conferendum Romanae Sedi primaum : « Das Wort Mt. 16[18] hat der römischen Kirche unendlichen Nutzen gebracht, viel rösseren als alle Tatsachen der Geschichte, auf die sie sich berufen konnte, *viel grösseren auch als die Geltung, welche die Stadt Rom damals als Welthauptstadt hatte* » (*Das Christentum in den ersten drei Jahrhund;* II, 1912, p. 213 s.).

eiusque applicatio deficiunt extra linguam aramaicam; sensus eius et luciditas promissionis graece imminuitur e sola iam generis mutatione : Πέτρος, πέτρα. Origo ergo aramaica mutati nominis manifesta est; translatione vero nominis in Πέτρος pro *Kepha*, (Io. 1^{42}, et plerumque, ac etiam in Gal. 2^{8}) scriptor innuit se ad *significationem* quoque nominis intendere velle.

B) « *Aedificare Ecclesiam* » est formula apud Graecos absque exemplo. Coetum enim *vocabant*, sed non poterant eum οἰκοδομεῖν, construere. Apud Iudaeos autem, metaphora de sociali aut de spirituali aedificio erat assueta. — α) Sic *Vet. Test.* hebraice *bânâh*, apud LXX οἰκοδομεῖν : sive *socialiter*, v. g. 1 [3] Reg. 11^{38} : « Aedificabo tibi domum fidelem, quomodo *aedificavi David* » ; sive *spiritualiter*, v. g. Ps. 27 [28]^{5} : « Destrues illos et *non aedificabis eos* (peccatores) » ; Ier. 24^{6} : « Reducam eos (exsules) in terram hanc, et *aedificabo eos*, et non destruam » ; 33^{7} (cf. 42^{10}) : « Convertam conversionem Iuda... et *aedificabo eos* sicut a principio ». *Ecclesia* iam tunc in V. T., i. e. gens qua Deo coniuncta foedere (th. II, **29**^{2b}, et **13**^{2}) *aedificabatur* a Deo, sicut et Templum quod eius symbolum erat : « Nisi Dnus aedificaverit domum... » (Ps. 126^{1}) ; « Rursum aedificabo te, et aedificaberis, virgo Israel » (Ier. 31^{4}) ; et ipsae gentes conversae « aedificabuntur in medio populi mei » (Ier. 12^{16}.)

β) Inde, *tempore Christi*, hebraismus ille frequens fit apud Iudaeos, et quidem sensu spirituali simul et sociali : v. g. apud Paulum 1 Cor. 3$^{9-14}$: « Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε », i. e. « templum Dei », quod unusquisque supra Christum superaedificare (ἐποικοδομεῖν) » debet. Item 1 Cor. 8^{1} : « Ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ » ; 10^{23} : « Οὐ πάντα οἰκοδομεῖ ». Inde 14^{4b,12} : « Qui loquitur lingua, semetipsum οἰκοδομεῖ ; ὁ δὲ προφητεύων Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ..., ἵνα ἡ Ἐκκλ. οἰκοδομὴν λάβῃ ... πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλ. » Intenditur ergo progressus, non solum individuus, sed totius corporis socialis, « in aedificationem (εἰς οἰκοδομήν) *corporis Christi*. — *Corpus*... augmentum facit *in aedificationem sui* in caritate » (Eph. 4^{12,16,29}. Cf. Rom. 14^{19}, 15^{2,20} ; 2 Cor. 10^{8}, 13^{10}. De Eph. 2$^{20-22}$: « *superaedificati* super fundamentum Apostolorum..., in quo et vos coaedificamini συνοικοδομεῖσθε in habitaculum Dei in spiritu », cf. *infra*, n. **181**^{1}).

γ) Ex usu autem illius metaphorae etiam ad scandali propagationem « Conscientia... infirma *aedificabitur* ad manducandum idolothyta » (1 Cor. 8^{10}), sensus moralis agnoscitur multo indeterminatior quam gallice *édifier* (nam et *malédifier*), attentior quoque comparationi (constructioni), nec statim ergo assimilabilis usui et menti linguae alterius.

Revera Lucas, magis hellenizans, vocem in Act. profert solum sensu materiali : sensus spiritualis bis solum reperitur in Act., et quidem ut citetur semel Paulus alloquens presbyteros Ephesios (20[32]), ac semel fons hebraicus de Petro suis itineribus Ecclesiam extendente et gentes convertente (9[31s]) : « *Ecclesia* habebat pacem οἰκοδομουμένη καὶ πορευομένη..., Petrus dum pertransiret ». (Ubi notes relationem inter *Petrum pertranseuntem* universos et *Ecclesiam aedificatam per* totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam, quasi iam alludatur ad Mt. 16[18]).

δ) Interpolator ergo non-iudaeus vix formam sibi tam dissonam elegisset.

C) Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν : — α) Formula iterum ab hellenismo omnino absona est et vere hebraica. Sane, sicut Is. 38[10,18] et Sap. 16[13] « Dne, deducis ad portas mortis, et reducis »), sic etiam antiqui scriptores graeci loquuntur de *portis mortis*, sicut de portis vitae aut auroae. Nunquam tamen cum sensu potestatis bellantis, multo autem minus potestatis diabolicae adversus opus divinum bellantis.

β) In Oriente autem, symbolum potentiae est *in portis* (cf. « Sublime Porte »). Ibi *tribunal*, v. g. Ruth 4[1,11]; Dt. 16[18] : « Iudices constitues in omnibus portis tuis » ; Ps. 68[13] : « Adv. me loquebantur, qui sedebant in porta » ; 126[5] : « Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta ». Ibi administrativa (aut regia) *concilia :* 2 Sam. 19[8] « Rex sedit in porta » ; Prov. 31[23] « Nobilis *in portis* vir eius quando sederit cum senatoribus terrae ». At ibi multo magis *vis militaris*. Civitas enim Orientalis angustissima, dirutis portis, iam debellata est, v. g. Dominus ad Abraham : « Possidebit semen tuum *portas* inimicorum suorum » (Gen. 22[17]); ideo cantat Debbora (Iud. 5[8]) : « *Portas* hostium ipse Dominus subvertit ». Ibi ergo *protectio Dni :* « Diligit Dnus *portas Sion* super omnia tabernacula » (Ps. 86[2]).

γ) *Portae inferi bellantes* connaturaliter pro Iudaeo designant potestatem diabolicam pugnantem contra Deum sive peccato et vi, sive morte quae et ipsa habetur ut *fructus peccati* et filia diaboli qui « ab initio homicida est ». Ideo a Christo vincuntur « princeps huius mundi » (Io. 12[31], 14[30], 16[11]) « et potestas tenebrarum » (Lc. 22[53]), i. e. regnum peccati (Rom. 5[21], 6[16-21] ; cf. Io. 8[34]), et « cosmocratores tenebrarum harum, spiritualia nequitiae » (Eph. 6[12]). Vicit olim Satanas, sed « Pater eripuit nos *de potestate tenebrarum*, et transtulit in Regnum Filii dilectionis suae » (Col. 1[13], cf. 2[2]).

Pro solis ergo Iudaeis, connaturale erat ut conciperentur et dicerentur *portae inferi, bellantes et non praevalentes* contra « Regnum

Dei », seu contra *Ecclesiam*, ut hic melius dicitur propter directe intentam periodum super terram : in caelis enim regnum iam non impugnabitur.

D) *Claves Regni caelorum*. Hic quoque adest duplex hebraismus; prior potuisset ab interpolatore fingi, quia est consuetus in Mt. *Regni caelorum* pro *Regni Dei;* — non vero alter : *Claves Regni*. Ubique civitas, quae suas tradit claves (materiales), ipso facto se realiter subdit. At, in Scriptura, sensus metaphoricus latius extenditur, v. g. Is. 22[22] : « Dabo clavem domus David super humerum eius (cf. 9[6] : « Factus est principatus super humerum eius ») : et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat ». Locus ille in Apoc. 3[7] applicatur ipsi Christo : « qui habet clavem David; qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit » (cf. 1[18] : Resurgens Christus manifesto tenet « claves mortis et inferni »).

E) *Quodcumque ligaveris...* Alius iterum hebraismus (supra **130**[2]). Nec extensio ad cunctos in 18[18] impedit, quin Iesus uni primum singulariter dederit id quod dein extenderetur ad collegium τῶν δώδεκα. (Ministerium praesidi primum committitur ac dein assessoribus).

2) Historice repugnat interpolatio : — A) Si quis *posterius* interpolasset contra christianos alios, horum oppositio vestigia reliquisset, prout de aliis rebus supersunt e primis haereticis, tempore Pauli et Ioannis. Hic vero nihil. Opponentes tamen non solum iure sed facile restitissent, si defendissent anteriorem textum Matthaei iam primitus valde diffusi. — Interpolator, finem iudaizantem contra Gentes intendens, multo clarius dixisset, ut Gentes sine ambage refellerentur; ac extulisset non Petrum sed Iacobum; et meliore peritia in Mc. vel Lc. interpolasset. Attamen nec per eos nec per Mt. potuisset suam interpolationem introducere in magnam Ecclesiam.

B) Si *ipse scriptor Evangelii* finxisset textum illum secundum facta ecclesiastica, quorum testis esset (Loisy), undenam origo illius facti quod Petrus ceteris emineret? Ad quid talis inventio huius textus, si iam absque eo Petrus cognoscebatur ceteris praepositus, et de iure per Christi gesta, et de facto per eius aliorumque modum agendi? (th. XIV). Iusuper, aut sponte propria finxit, et quomodo creditus? Aut ex opinione vulgari, — sive inter gentiles, at quomodo color iudaicus? sive inter Iudaeos, at quomodo non Iacobus? Quomodo textus, deficiens in Mc. et Lc., ab eis tamen confirmatur? — Unde demum nomen *Petri?* et unde cura de huiusce nominis sensu ac impositione, quam cuncta Evangelia ad Christum referunt?

C) Sane versus aliquid superaddit ceteris Synopticorum narrationibus ; non tamen est necessarius ut narrata Petri confessio intellegatur. Propterea, a Mc. et Lc. qui solum substantiam facti (i. e. manifestationem Messiae) retinent, poterat *omitti*. *Addi vero hic*, praeter historiam, vix poterat : interpolator enim prudentius in prima designatione nominis sensum declarasset.

3) CONCLUSIO. — E critica ergo interna, — A) nullum superest indicium positivum contra textus historicitatem (1). Nec scientia valet fidei opponi aut critica aut historica, sed solum praeiudicium doctrinale. — B) *Scientia impartialis*, licet nequeat *directe probare per se* historicitatem dicti ut a Christo prolati, originis illius saltem probabilioritatem agnoscit, immo et necessitatem ex eo quod scriptor aliunde cognoscatur verax testisque certo informatus; argumenta impugnantium solvit, eosque damnat qui versum a priori reiciunt. — C) *Possidet* ergo firmiter et textus, et traditio codicum, et Ecclesiae fides consona. His ergo tribus innixa, singulorum fides secura stat.

4) OBICIENTIBUS vero, voces ipsas rarius memoria teneri diu et fideliter, vel originem cuiuslibet dicti historici veram difficilius cognosci, — *respondeas* ad hominem, etiam praescindens ab inspiratione, — A) *substantiam facti* historici et valde centralis facile teneri memoria, — B) ipsa vero verba facile conservari, ubi sales rhytmo clarae significationi alludunt, facilius autem ubi voces perpetuo in memoriam revocantur ex ipso personae nomine aut quasi titulari cognomine : *Cephas — Petrus*. Neu obicias e nimis perita nominum interpretatione saepe fabulas

(1) W. Köhler (*Archiv für Religionswissenschaft*, 1905, t. VIII, pp. 214-243 ; *Die Schlüssel des Petrus*) impugnavit ceteros protestantium doctores Steitz (1810-1879) et recentiores Aug. Wünsche, Henr. Holtzmann, Bernh. Weiss, Adalb. Merx qui hebraismos in hoc textu agnoscunt. Conatur vero, ut huius textus originem reperiat « in dem antiken Religionssynkretismus ». Petrus est mythicus Kronos (pp. 224, 227, 242), Kronos-Petrus (p. 243). Cybele, Serapis, Eros..., quia claves eis tribuuntur, praepararunt hunc textum « in der synkretistisch-gnostischen Religiosität » (p. 228) ; pariter et textum de « Regno caelorum » ! (p. 234 s). *Ligare* et *solvere* procedunt e sortilegiorum formulis (pp. 236-239), quae etiam nunc conservantur a Catholicis (pp. 240 s). Ipsum nomen Πέτρος ad Mithrae cultum refertur. Inde « ein λόγιον κυριακόν haben wir nicht vor uns, auch nicht eine udenchristliche Prägung, sondern ein Produkt der Auseinandersetzung des Christentums mit der Antike » (p. 243). Ubi talia afferuntur argumenta, nimis patet voluntas absoluta ut textus quolibet modo apocryphus dicatur, quoniam ex eo conclusio catholica clarius probatur : « Gewiss, eine " Primatialgewalt,, wird hier dem Petrus verliehen, aber die katholische Kirche irrt, wenn sie dieses Wort Iesus selbst zuschreibt » (p. 442). Praeiudicium mentem vere obtenebrat, derisum a plerisque etiam nostrae thesis adversariis, ut saepe tamen eorum menti conforme.

esse natas. Tunc enim fabulis nomina praeexistebant, dum hic ipse Christus intentionaliter Simonis nomen mutat.

175. PARS POSTERIOR. **Exegesis textus demonstrat promissum fuisse Petro primatum iurisdictionis.**

Argumentum generale. Ut hi versus (16[17-19]) primatum iurisdictionis soli Petro promittant, requiritur et sufficit — I. ut Christus Petro singulariter seu exclusive inter ceteros verba dixerit, — II. significantia metaphorice primatum iurisdictionis.

Pars I pro toto textu simul ostendetur; pars II, per singulas in textu divisiones, tria argumenta eruet, singillatim valida at mutuo cohaerentia : *Petra, claves, ligare.* Quibus patebit, Petro sic singulariter distincto ministerium primatus promissum esse a Christo.

176. I. **Christus Petrum exclusive** inter ceteros alloquitur.

1) *Positive* probatur. — A) Totus complexus verborum ad solum Petrum dirigitur. Distinguit enim Mt. quomodo Iesus *cunctos* antea (16[13-15]) interrogaverit : « Quem dicunt *homines*... *Vos* autem, quem me esse *dicitis?* » Dein (16[17-19]) *soli* dicitur : Beatus *es*.., revelavit *tibi*... Et ego *dico tibi* quia *tu es* Petrus : κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Π... Et *tibi* dabo, δώσω σοι... Et quodcumque *ligaveris*..., *solveris* ». — B) Interpellatio fit per nomen proprium et paternum : « Simon, Bar (filius) Iona »; quomodo designatio magis personalis? — C) Additur cognomen a Christo datum (Io. 1[42] : « Vocaberis Cephas »; Mc. 3[16] « Imposuit Simoni nomen Petrus ») et sollemnius commemoratum : « *Et ego* [de quo tibi nunc Patei revelavit, me esse Christum, filium Dei] dico tibi quia *tu es Petrus* ». Non solum : tu vocaris, sed « *tu es* »; non accidentalis metaphora, sed quasi essentia rei dicitur, commemoranda dein quotiens nominabitur. — D) Additio demonstrativi (ἐπὶ ταύτῃ τῇ Πέτρᾳ) aramaice (et v. g. syriace) clarior fit ex eodem genere : Tu es Saxum (Cephas) et super hoc Saxum (super hunc Cephas). Licet alia possint considerari et designari saxa (petrae, Cephas), ego *super* HOC *saxum*, super HANC petram, super HUNC Cephas aedificabo. Si enim diceretur : « Tu es Saxum, sed *non super hoc* Saxum aedificabo », pateret excludi illud. A pari patet eligi.

2) *Negative* confirmatur. — A) Protestantes enim plerumque fatentur hodierni, antiquas apud ipsos interpretationes deserendas esse. Christus enim neque seipsum designavit dicens : « super hanc » i. e. super me (Sic Calvinus, *Inst.* 4, 6[6]); neque *solum* fidem in suam messianitatem intendebat, quasi dixisset : Declarata nunc fides est petra.

et super hanc petram seu fidem aedificabo (sic Luther.). At non sic Christus, qui clare dicit : Tu *es Petrus*.

B) Orientalium dissidentium theologi recentiores saepe formulas antiquatas protestantium de hoc textu repetunt. Sed Photius olim pro sua graeca eruditione clare textum ad Petri personam et primatum referebat. Clare Petrus est, ait, πέτρα τῆς Ἐκκλησίας (*Homil.* 53, ed. Aristarches, Const. 1900, I, 482), et ideo « ἔμελλεν ὁ Πέτρος τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν καταπιστεύεσθαι » (*Ad Amphil.* q. 97; Mg. 101. 607).

3) *Patet* magis ex ipsa textus relatione *ad fidem Petri*. — A) *Occasio* promissionis fuit *Petri fides*, non ut mere intima, sed ut *professa* coram ceteris undecim.

B) Inde *Patres* iure exposuerunt deficere in singulis, absque illa in Christum vera fide, fundamentum seu petram. — α) Sed nec applicatio nec figurata extensio alicuius textus destruit per se sensum eius litteralem. Sicut ergo Paulus, dum necessitatem docet ut *per baptismum resurgamus*, minime denegat fidem in corpoream propriae carnis resurrectionem, sed ex ea (aliunde nota et firmiter credita) arguit figurative per allusionem, a pari in hac materia. — β) Patres enim saepe instant : ut *habeamus fidem Petri* (praesertim, contra Arianos, fidem in Messiam *Filium Dei*); ut fides sit pro cunctis christianis fundamentum sanctitatis; ut Christus possit per fidem illam in credentibus singulis cunctisque superstruere sui Regni seu Ecclesiae participationem. Non enim possumus superaedificari Petro, vel Ecclesiae inesse quae super eum aedificatur, nisi identica sit fides nostra cum fide Petri.

C) *Obicienti* ergo, quasi Patres totum textum ad solam fidem retulerint non curando de Petri persona, *respondeas* : — α) Ecclesia ex hoc (saltem partialiter) aedificatur supra Petrum, quia *fidei praeconem* authenticum habet Petrum, et quia eius verbis Ecclesiae fides informatur, i. e. Ecclesia per Petrum stat : *conceditur*. Id sane a Patribus dicitur. Inde, ut norma habeatur eorum qui ad Christum pertineant, ipsa requiritur communio fidei Petri. — β) Omnes illae sive applicationes morales, sive dogmaticae deductiones, a Patribus legitima exegesi nocentur. Nunc quoque opportune asseruntur, dummodo retineatur ipsius textus ordo : in recto Petrus, in obliquo fides, seu, dummodo ipse Petrus fundamentum designetur, ut publicus fidei professor. Deductiones ergo exegeticae de fide omnium propter Petri fidem (v. g. Cyrill. Alex. *de SS. Trinit. dial.* IV; Mg. 75. 865) sunt verae *etiam*

(sic Patres), *conc.; tantum,* evulso sensu litterali (sic antiqui Protestantes), *neg.*

D) Sic solvitur oppositio, quam e Patribus — α) iam Luther movebat de illo textu (*Disputatio Lipsiae habita :* 5-8 Iul. 1519 adv. Eckium, et *Resolutio lutheriana super propositione XIII de potestate papae :* Aug. 1519); et inde, per saecula, Lutherani. — β) Contra quos arguebant Eckius (*De primatu Petri adv. Ludderum,* 1520), Pighius (*Hierarchiae Ecclesiasticae assertio,* 1538), Saunders (*De visibili monarchia Ecclesiae,* 1571), Stapleton (*Principiorum fidei doctrinalium demonstr. methodica,* 1578-1582), Bellarminus (*de Rom. Pontif.*, 1577, 1596), du Perron († 1618 : *Réplique* [*à Jacques I*] 1620); ac dein adv. Launoi : (l. 5, *Epist. 7 ad Voëllum*) Ballerini (*De vi ac ratione primatus Roman. Pontificum,* 1766).

E) Patres enim, ante applicationes morales, docent exegesim litteralem : i. e. fundamentum esse vel simpliciter Petrum (1), vel saepius et accuratius *Petrum promulgatorem fidei,* ratione ergo non personae physicae, non carnis et sanguinis, sed *ministerii recepti.* Post Patris revelationem homo accipit electionem Filii, non qua Simon, sed qua factus est a Deo Petrus : seu *qui Simon, qua Petrus.* Propterea, defuncta persona physica, ministerium permanet et ad aliam personam physicam transit, quae iam fit Petrus, ut, electo Lino vel Cleto, semper praesit perpetuus *Petrus.* Quem *concilia* acclamant, v. g. Chalcedonense (451) : « Petrum *per Leonem* locutum esse » (D. 143 n.), Constantinopolitanum III (680) : « Per Agathonem *Petrus* loquebatur » (D. 288 n.).

4) Protestantes *doctiores* paulatim consenserunt.

Iam Schelling (*Philos. der Offenb.* p. 301) : « Diese Worte Christi sind ewig entscheidend für den Primat des h. Petrus unter den Aposteln; es gehörte die ganze Verblendung des Parteigeistes dazu, das Beweisende dieser Worte zu verkennen oder den Worten einen anderen als diesen Sinn unterzulegen. » Item Meyer (*Commentar*), Pfleiderer (*Das Urchristentum,* p. 518, 541). — *Hodierni* protestantium exegetae solent agnoscere sensum illum litteralem « à nos yeux, le seul vrai » (Jalaguier, *de l'Église,* 1899, p. 219). Sic docti hodie vix non omnes (2). — *Loisy* ad eandem venit conclusionem (*Synopt.* II p. 7 s) : « Le défaut

(1) Inde et *Synaxarium Constantinop.* (Delehaye Acta SS. *Propyl. Nov.* p. 777[21]) : « Κυρίου Πέτρον μακαρίσαντος καὶ πέτραν καλέσαντος, ἐφ' ᾗς ἱδρῦσαι τὴν Ἐκκλ. φησίν ».

(2) Citetur tamen, pro adversandi voto, J. H. A. Hart (*Journal of theolog. studies,* 1907, t. 9, p. 34) : Christus ostendebat procul, « six day's journey off there, the Mountain of the Transfiguration »... Melius Hymnus anglicanus *Hymns ancient and modern,* for use in the services of the Church [London; Clowns and sons, s. d. ? 1900?], n. 417 : « Oh! surely he

d'harmonie que le changement de genre introduit dans le jeu de mots, en grec et en latin, n'existait pas en araméen où le mot *Kéfa* demeurait invariable. Simon a bien mérité le nom de Pierre par la solidité de la foi qu'il vient de manifester. Pierre il est, Pierre il sera; car c'est sur lui que doit reposer, comme sur un fondement inébranlable, tout l'édifice de l'Église. Il n'est vraiment pas nécessaire de prouver que les paroles de Jésus s'adressent à Simon, fils de Iona, qui doit être et qui a été la pierre fondamentale de l'Église, et qu'elles ne concernent pas exclusivement la foi de Simon, ou bien tous ceux qui pourraient avoir la même foi que lui; bien moins encore la pierre peut-elle être ici le Christ lui-même. De telles interprétations ont pu être proposées par les anciens commentateurs en vue de l'application morale (« on les trouve dans les Pères, mais sans exclusion du sens historique ») et relevées par l'exégèse protestante dans un intérêt polémique; mais si l'on en veut faire le sens historique de l'Évg., ce ne sont plus que des distinctions subtiles et qui font violence au texte. Les paroles de Jésus visent le rôle de Pierre dans la fondation de l'Église...; bien que la foi en soit le point de départ, elles se rapportent moins à l'ordre de la foi qu'à l'ordre de l'activité apostolique et du gouvernement ecclésiastique ».

177. II (cf. **175**) : **Verba Christi significant metaphorice primatum iurisdictionis.**

E Mt. 16[18], seu **de Petra.** *Argumentum :* Petro promittitur fore ut sit pro Ecclesia Christi, id quod est pro aedificio fundamentale saxum.

Atqui fundamentale saxum est pro aedificio id quod est in Societate suprema iurisdictio; i. e. id — A) sine quo nec incipi nec stare valet; — B) a quo vero et totius unitatis habetur stabilitas firma permanensque et nulla pars separari valet absque ruina.

Petro ergo promittitur in Ecclesia suprema iurisdictio.

1) *Ad hanc maiorem :* A) Κηφᾶς, prout ipsum Christi dictum conservatur a Ioanne (1[42]) et Paulo (1 Cor. 1[12], 3[22], 9[5], 15[5], Gal. 2[14]), est aramaica vox, significans *Saxum* (seu rupis extensionem; hebr. *Keph :* Ier. 4[29], Iob. 30[6]); frequentior est in Targum, i. e. I et II saec.

B) Πέτρα, apud LXX, vertit tres voces, quae hebraice significant saxum : *Keph, séla', tsour*, et videtur accurata intentione a Matt. voci Πέτρος hic praeferri ut a Graecis intellegatur *sensus* aramaicae formulae quam Christus protulit. Etenim πέτρος usui quoque erat, maxime apud poetas, sed non cognoscitur significare saxum, nisi ap. Sophoclem ter *Philoct.* 272; *Oed. Col.* 19 et 1595), et dici poterat de omni fragmento etiam mobili et quod funda proicias. Ideo, licet viro nomen personale fuerit necessario non Πέτρα sed Πέτρος, scriptor, ut *Cephas* vertatur, eligit

was blest | With blessedness unpriced | Who, taught of God, confess'd | The Godhead in the Christ. | For *of thy Church,* Lord, Thou didst own | *Thy Saint a true foundation Stone* ». Anglicanus [Bishop] GORE : « Christ with His most solemn Benediction... : Thou art Rock-man, and upon this rock... » (*Rom. Cath. Claims,* p. 75 s).

vocem poetis ab Iliadè ceterisque (Platoni, Herodoti) assuetam et apud Graecos propriam pro saxo fundamentali Πέτρα : quae iam pro sensu applicabatur vel geographice (civitates Petra, Leucopetra) vel etiam metaphorice pro stabili firmitate (v. g. *Odyss.* 17[463]), nunquam autem homini (**157**[16]). Eadem vox in Mt. (et synopt.) sensum classicum (1) retinet, i. e. pro saxo; v. g. Mt. 27[51] : « Terra mota est, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν »; Mt. 27[60] (Mc. 15[46]) : « Monumentum excisum ἐν τῇ πέτρᾳ (ἐκ πέτρας) ». Metaphora ergo obvia de viro sapiente dicit universaliter : « ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν » (Mt. 7[24]; Lc. 6[48]). A fortiori ergo Christus, Patris Sapientia, supra petram aedificabit, et in Mt. 16[18] determinat petram quam elegit : « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω ».

C) Sic ergo lectores primi Evangelii intellegere debebant. Pro Templo, quod erat « *domus* Dei » materialis, cuius materiale *fundamentum* « *mons* Sion non commovebitur » (Ps. 45[6], 124[1]), Christus aliam *domum* promittit (οἰκοδομήσω), quam supra hominem (conversum una cum nomine) aedificabit, non ergo domum materialem, sed metaphorice et spiritualiter concipiendam (cf. Io. 4[21-23] : « neque in monte hoc, neque in Ierosolymis »; 1 Cor. 3[16s], 6[19]; 2 Cor. 6[16]; Eph. 2[21]...; ps-Barn. 16). Ideo non dicitur : aedificabo *Templum meum*, sed *Ecclesiam*, seu *Qâhal* (i. e. pro Iudaeo, societatem populi Dei, qua religiosam : *supra*, n. **29**). Sicut ergo David olim elegerat Sion pro « domo vetere » (cf. in *Libro Henoch*), sic Messias Iesus (David novus) *fundamentum* elegit pro domo nova *Simonem*, at mutatum intrinsecus et factum *Petrum*.

D) Id ergo quod Templo veteri mons Sion, id Petrus Ecclesiae. Aedificio e lapidibus quadratis saxum Sion fuit fundamentum materiale; *aedificio e vivis lapidibus*, seu societati hominum accedentium libere ad Dei dominationem, *vivus vir* designatur *fundamentum*, Petrus. « Et ipsi, tamquam lapides vivi λίθοι ζῶντες, superaedificamini. » (1 Petr. 2[5]. De relatione cum Christo, qui est et ipse λίθος ζῶν, *infra*, n. **181**).

2) *Minor* e metaphora clarior fit quam per abstractiores formulas. Sensus enim illius, ex experientia cotidiana omni tempore et loco, manifestatur idem.

A) Fundamentum aedificio *praerequiritur* de necessitate physica. Sine eo, elementa ad construendum materialia sunt chaos, sed non

(1) Inde sensu classico significat quoque in Lc. 8[6] : « Semen aliud cecidit *super petram*, e natum aruit », et in Apoc. 6[15-16] : fuga inter cavernas et *petras montium*.

aedificantur in unitatem. Aristophanes et proverbia derident ubique eos qui civitatem supra *Nubes* vel aerem construere volunt. Fundamenti *stabilitas firma* perpetuo requiritur ad *cohaesionem* aedificii eiusque *durationem*. Si mobile remanserit et disiunctum (ut arena), necesse est ut fiat aedificii « ruina magna » (Mt. 7[27]).

B) A pari Petrus, designatus a Christo, praeelectus est ad Ecclesiae fundationem. Sine Petro ergo aedificium Ecclesiae nec incipere nec stare potest. Petrus est ratio cohaesionis unius et durationis identicae pro Ecclesia in perpetuum. — Atqui id, sine quo cuncta elementa socialia sint chaos aut ruina at non societas, est forma socialis seu auctoritas. Petrus ergo in Ecclesia est saltem forma socialis, seu auctoritas iurisdictionis suprema.

C) Insuper saepe inter homines aedificia e cognitis locis, saxis, fundamentis denominantur ac *distinguuntur*. Christus quoque clare dicit : super *hoc* saxum (Petrum) Ecclesia *mea*. — α) Architecta Christus eligit et omnibus designat fundamentum quod perpetuo Ecclesiam suam a mobilitate terrarum praeservabit, Petrum. Ubinam ergo Ecclesia Christi? Ubi Petrus. Ubi persona vivens et loquens, quae, licet antea Simon vel aliter dicta sit, nunc Petrus est. — β) Si ergo aedes ponantur aliae iuxta aut *extra Petrum*, imitari possunt aliquandiu Ecclesiam et specietenus stare iuxta eam (innixae forte, quasi e latere, aedificio legitimo) : sed iam nequeunt dici *Ecclesia Christi*. Dicantur, si voluerint, Cerinthi aut Marcionis, Nestorii aut Photii, Lutheri aut Calvini, Imperatoris aut Regis, gentis aut loci, sed *non Christi* Ecclesia. Ipse enim dixit : *Supra hunc* Cephas, Ecclesia *mea*.

D) Petrus ergo fit, qua Petrus (non qua Simon), pro Ecclesia minister simul perpetuae firmitatis et signum, testisque vivae identitatis eius a Christi tempore, unitatis ergo, sive praesentis sive transsaecularis, ratio simul ontologica et logica. Valde ergo superexcedit omnem in alia societate formam seu auctoritatem socialem. Absque eius ministerio non fuit nec est nec erit Ecclesia. — Ecclesiae ergo forma socialis a Christo promittitur spiritualis et perpetua Petri monarchia, non figurativa solum sed efficax unitatis et stabilitatis, demonstrativa originis et identitatis, manifestativa verae Christi missionis coram orbe eamque profitens, prae ceteris etiam undecim, dante Patre, et indeficiens fidei magistra. Inde S. Ambrosius (*In Ps.* 40[30]; Ml. 14.1082) : « Ubi Petrus, ibi ergo Ecclesia ».

3) *Confirmatur* a Christo : « *Portae inferi non praevalebunt adversus eam* ». — A) Petra est invicta, sive vox *eam* ad Ecclesiam referatur

(magis grammaticaliter) , sive ad petram. Nam qui aedificio non praevalet, ipso facto non praevalet petrae; qui petrae praevalet, diruens fundamenta, ipso facto diruit aedificium; et demum terraemotus potest praevalere aedificio, non ipso facto et necessario dirumpens ipsam petram. Ideo promissa Ecclesiae inexpugnabilitas includit necessario petrae inexpugnabilitatem : quamdiu Ecclesia inconcussa stat, necessario (etiam ratione prius) firmum manet fundamentum.

B) Ideo nec mortis nec diaboli potestates Ecclesiam Petramque eius conterent (**174**[1c]) : nec ergo tempestates sensibiles (seu impetus hostium per vim aut haeresim schismave) praevalebunt, nec terraemotus ex inferis, nec interna ipsa caducitas qua cuncta viventia post tempus senescunt et moriuntur. Impugnabunt sane, sed non praevalebunt : οὐ κατισχύσουσι. « Les portes de l'enfer (refermées par la mort sur tous les hommes et sur tous les empires) jamais ne se refermeront sur l'Église, parce que l'Église de Jésus ne meurt pas. L'Église vivra toujours; elle ne changera que pour devenir le royaume glorieux du Christ, et elle est déjà le royaume des cieux » (Loisy, *Synopt.* II, p. 10).

178. E Mt. 16[19a] **: « Tibi dabo claves Regni caelorum ».** — 1) Claves sunt signum auctoritatis supremae, sub solo dante Christo, tum connaturaliter, tum ex usu Orientali (supra, n.**174**[1D]). Prout dicitur « Custos sigillorum » aut Cancellarius, sic *Claviger Regni* est primus post Regem minister.

« Pour effacer le plus possible la différence entre Pierre et les autres apôtres, on affirme que le pouvoir des clefs n'est autre chose que le pouvoir de lier et de délier. Après avoir dit « Je te donnerai les clefs », Jésus aurait répété la m. promesse en d'autres termes. Mais, quand on parle de clefs, il faudrait dire *fermer* et *ouvrir* et non *lier* et *délier*... On peut fermer et ouvrir une chambre, une maison, une ville, mais on ne peut lier et délier que les objets particuliers qui se trouvent dans la chambre, dans la maison, dans la ville... L'image des clefs du Royaume doit nécessairement représenter un pouvoir plus vaste et plus général que l'image de lier et de délier » (Soloviev, *La Russie et l'Égl. univ.* p. 121 s.).

« Pierre exercera visiblement sur la terre, au nom et par la volonté du Maître invisible, le pouvoir des clefs.. : nonobstant l'emploi du mot royaume, il s'agit de l'Église. Les clefs figurent l'autorité du majordome, dont l'acte le plus apparent est de surveiller, d'accorder ou de refuser l'accès de la demeure royale.., d'une manière générale tout l'exercice de l'autorité ecclésiastique en ce qui regarde le traitement des personnes » (Loisy, *Synopt.* II, p. 11).

2) Porro claves illae promittuntur *absque restrictione* : δώσω σοι. Petrus ergo eas tenebit pro Regno in utraque eius condicione, sive initiali (i. e. Ecclesia militante; cf. n. **51**), sive perfecta. Sed, propter

connexa verba : « Quodcumque... *super terram* », Christus primario agit de Regno super terram, seu de Ecclesia nondum glorificata in caelis. Promittitur ergo Petro potestas, et quidem suprema, ut homines recipiantur in societatem dominationis Dei ac in ea conserventur. Id ex parte agnoscunt hodierni protestantes : « S. Pierre fut choisi de Dieu pour ouvrir l'Église aux deux peuples parmi lesquels elle devait se former, aux Juifs [in Pentec.] et aux Gentils [centurio Cornel.]. Ainsi s'accomplit la promesse qu'il en serait le *fondement* et qu'il en aurait les clefs » (Jalaguier, *de l'Église* p. 219 s.); at cur promissio universalis restringitur hisce solum factis? Claviger enim, non semel solum, sed ex officio « aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit » (Apoc. 3[7]; cf. Is. 22[22]).

3) *Completur* ergo fundamenti metaphora. E clavium enim ministerio melius apparet *activa* Petri missio. Insuper, cum unicum sit Dei Regnum, in terris inchoatum et in caelis consummandum ,cuius claves Petro promittuntur, mira patet et universalitas et sublimitas illius activitatis (1).

179. E Mt. 16[19b] : Quodcumque ligaveris... » — 1) De iurisdictione inde significata, et ergo collata, cf. *supra*, 128[2]. — A) Continet haec collatio omnem potestatem legislativam, iudiciariam et coactivam, quae Ecclesiae congruit. — B) Hic datur *soli* Petro id, quod dein toti collegio, includendo Petrum. Minime vero extensio 18[18] derogabit privilegio anterius concesso. — α) Ipsa in *eodem* Evangelio repetitio textus, qui sub utraque forma alibi deficit (forte propter formam magis hebraicam), magis significat distinctionem historicam utriusque collationis : eadem potestas datur, sed hinc uni, illinc collegio. — β) Magis ex utroque textu patet, Petrum habere singulariter pro se ea quae ceteris *collective* dantur; ceteros vero non recipere, nisi in quantum et Petrus includatur in eorum collectione. Ligat vel solvit, etiam solus, vinculum legis, vinculum poenae. — C) Immo Petrus qui per se solum potestatem recepit et habet, exercere eam potest supra cunctos a se distinctos, etiam ergo supra ceteros Apostolos. At, ut patet, collegium eandem non habet supra Petrum, quia sine Petro iam non est collegium; nec etiam collegium exercere eam potest supra aliud membrum nisi cum Petri auctoritate et delegatione (saltem implicita), ac reser-

(1) Pulchre comparabis textum c Io. 10[7-10] : Iesus est « ostium ovium »; ipsius autem ὰς κλεῖδας Petrus recipit. Aperit ergo non solum Ecclesiam caelosque, sed etiam ipsum Christum. Revera sic in Mt. 16[16] revelavit eum, et aperuit secretum Patris coram undecim. Multa inde de vita spirituali et de ipsa theologia mystica concludere licet.

vata semper ultima appellatione ad Petrum solum qui solus definitivam absolute sententiam promulgat.

2) Ex hac ergo tertia metaphora vides quomodo primatus iurisdictionis praeemineat et extensione (supra etiam ceteros Apostolos) et intentione (solo suo munere proprio ac singulari, alii collective).

A) Iam ergo e comparatione utriusque textus patet habitudo conciliorum ad Petrum : nec sine Petro nec a fortiori contra aut supra Petrum habent supremam auctoritatem, dum Petrus eam sine concilio tenet, et sua adhaesione communicat concilio. — B) Quamdiu Petrus deest, non est collegium apostolicum, deficiente integritate et materiali et formali ; quando Petrus accedit, iam non requiritur materialis integritas collegii : formalem enim Petrus dat, vere *vinculum collegii*. Ipsum apostolicum fasciculum solus *ligat* : ab eo indignum, vel solus, eicit et solvit.

180. Conclusio partis II : Petro ergo Christus tria promittit : privilegium fundamenti, privilegium clavium, privilegium cuiuslibet vinculi ligandi et solvendi. Tria illa significant auctoritatem, sub diverso respectu. Apostolis sane, collective cum Petro consideratis, communicatur tertium privilegium, minime vero primum et secundum, nec directe (nihil in textibus), nec indirecte : nam e tribus praerogativis, tertia est minor et solum de particulari, ac quasi effectus ceterarum. — *Fundamentum* enim absolute requiritur ad ipsum *esse* civitatis, ut vel incipere vel durare possit. — Ad eius vero *securitatem*, potestas *clavium*. Civitas in Oriente antiquo, si non sit clausa, iam patens iacet sine protectione et securitate ; si claves hosti tradantur, hostis praevaluit. Inde, in antiqua civitate, *unus* claves detinebat (sicut unus in Statu hodierno sigillum supremum), earum usum commissurus pro adiunctis. — Sic Petrus participatum clavium usum sacerdotibus quidem tradit, sed dependentem ac revocabilem et restringibilem reservatione (cf. de *paenit.* 139 s.). — *Ligare* vero vel *solvere* est potestas interna, essentialis *exercitio* vitae civilis at non eius origini aut conservationi. *Exerceri* solet collegialiter, et ideo ne in monarchia quidem absoluta (v. g. pro Moyse aut in imperiali Russia) deerant collegia, quae sub principe vel legem parabant, vel iudicia ferebant, vel rebellem cogebant. Sic non deerunt in Ecclesia collegia illa, ex utroque collato Mt. loco, sed partem supremam et universalem supra cuncta retinet iure divino Petrus.

181. Obiciuntur : — **1)** 1 Cor. 3[11] : « *Fundamentum* (θεμέλιον) aliud nemo potest ponere praeter (παρὰ) id quod positum est, quod est Christus Iesus ». Non ergo Petrus est fundamentum, sed *solus Christus*.

Resp. : Tria, etiam singillatim, plene solvunt.

A) CUIUSNAM *fundamentum* hic intenditur? Ecclesiae, *neg.;* singulorum, *dist.* : pro integra eorum vita christiana, etiam sociali, *neg.;* pro initio fidei apud singulos, in ordine ad salutem, per praedicationem quae removeat a fundamento sive Legis antiquato sive sapientiae humanae instabili, *conc.* — *Singulorum* enim spiritualis cultura ac dein « aedificatio » (3[8-9]) a Paulo describitur. Utriusque initium (plantare, fundare) ac « incrementum » (superaedificare) a Deo est, sed incrementum variat pro fidelium *singulorum* cura : « *Unusquisque* videat....; unusquisque... secundum suum laborem »; initium vero procuratur per praedicantes, qui sint « Dei adiutores, συνεργοί ». *Praedicatio* autem eorum debet esse primum de Christo, cuius fides baptismo praerequiritur (Mc. 16[15]) et receptioni in Ecclesiam. Ideo Paulus : « Ut sapiens architectus, fundamentum (θεμέλιον) posui »; quanquam enim « *alius superaedificat,* fundamentum aliud nemo potest ponere... » : i. e., absque fide de Christo, nullus potest superaedificare. (1)

Antiqui exegetae (*Orig.*, ac, per eum, Chrysost., Hieron., August., Greg. M.) magis instant de aedificio propriae perfectionis; recentiores magis de praedicatione, minus forte oppositi quam videbantur primo (cf. Prat, I, p. 137).

B) QUODNAM fundamentum? In 1 Cor. 3[11] agitur non *de petra* (de rupe *praeexistente,* cui aedificium innititur), sed de lapidum corona quae prima super petram ponitur : sic e sola voce θεμέλιος constat, sed magis ex eo quod Paulus dicat : « θεμέλιον *posui*... Aliud nemo potest *ponere* ». Minime ergo loquitur Paulus de petra Ecclesiae.

C) Nulla esset contradictio, etiamsi hic de fundamento Ecclesiae ageretur (ad hominem contra protestantes hypothesis attenditur), nam IDEM *fundamentum* dici debet simul Christus et Petrus. Christus enim non dividitur a corpore mystico nec a spirituali domo Dei. Agit per singula membra; omnes ministrationes exercet, simul petrae in fundationibus, et fastigii, et lapidis angularis : « Divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus » (1 Cor. 12[6]). Non ergo adaequate mutuo

(1) De fide Christi, in ordine ad salutem, per eos qui missi praedicent Christum, cf. Rom. 10[8-15]; vel 1 Cor. 1[23], 2[2] : « Placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes... : praedicamus Christum crucifixum... Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi I. C. et hunc crucifixum », etc. Item, Act. 2[38], 10[42a], 8[12,35-38], i. e. de Petro in Pentec. aut cum Cornelio, de Philippo in Samaria aut cum eunucho. (In Romano Rituali, symbolismum nota : « Ad limen Ecclesiae, *foris* » baptizandus interrogatur : « Quid petis ab Ecclesia Dei? Fidem... — Credis? — Credo. » Solum, post affirmatam fidem et exorcismum, audit : « *Ingredere* in s. Ecclesiam Dei »). Fides, quae nondum salus est, requiritur ut Claviger introducat in vitam socialem Ecclesiae quae tota petrae innititur.

distinguuntur Christus et Petrus, sicut nec Christus et Ecclesia, nec vitis et palmites : « Omnia et in omnibus Christus » (Col. 3^{11}). Similia de *capite* cf. th. VII de corp. myst. n. **72** s. A pari Christus dicitur unicus θεμέλιος (1 Cor. 3^{11}), et tamen Apostoli sunt quoque θεμέλιος (Eph. 2^{20}).

2) *Extensa* est potestas ligandi et solvendi ad Duodecim; nonne, a pari, munus fundamenti? Nam dicuntur et ipsi *fundamentum* in Eph. 2^{19-22} : « Estis cives sanctorum... (agitur ergo de civitate seu Regno, i. e. de Ecclesia) *superaedificati super fundamentum Apostolorum* et prophetarum, ipso *summo angulari lapide Christo I :* in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum s. in Dno, in quo et vos *coaedificamini* (συνοικοδομεῖσθε : socialiter ergo) in habitaculum Dei in spiritu ». Non ergo Petrus solus petra est, sed collegium.

Resp. — A) Agitur hic de utroque aedificio et individuae pietatis et civitatis socialiter seu Ecclesiae, *conc.* Huius vero Apostoli dicuntur fundamentum *subd. :* petra, *neg. :* collective θεμέλιος (ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀπ.) *conc.*

B) Distinguantur etiam hinc Πέτρα, *Keph* (i. e. saxum praeexistens) et inde θεμέλιος. — α) Primitus apud *profanos*, θεμέλιος adiective valet : θεμέλιοι λίθοι (Aristoph. *Aves* 1137), i. e. multi lapides qui congeruntur *supra* fundamentum : inde, substantivum apud classicos plerumque pluraliter dicitur οἱ θεμέλιοι (Thucyd., Xen.), dein quoque τὰ θεμέλια. — β) *Apud* LXX, praesertim vertit vocem *massad* (e rad. *iâsad*, θεμελιόω *ponere* fundamentum) : sensu litterali, designantur primi (sed allati) lapides domus, v. g. 1 [3] Reg. 5^{17} : « Tollerent lapides grandes, lapides pretiosos εἰς τὸν θεμ. Templi, et quadrarent eos ». Ideo pluraliter saepe dicitur, v. g. Ps. 86 (87)^{1} : « Fundamenta eius (οἱ θεμέλιοι) in montibus s. ». Inde metaphorice, sive *Deo* ponente aut commovente fundamenta terrae vel montium (v. g. Prov. 8^{29} : « qdo appendebat τὰ θεμ. τῆς γῆς); sive de *toto* ab hominibus exstructo aedificio praeclaro (civitate vel palatio : hebr., *ar'mon*) v. g. Is. 25^{2} (ruina civitatis), Ier. 6^{5} : « Dissipemus τὰ θεμ. civitatis », Amos $1^{4,7,10,12,14}$. — γ) N. T., sensu *litterali*, agit pariter de aedificii primis *appositis* lapidibus, qui *complexive* considerantur quandoque et ideo singulariter dicuntur θεμέλιος, sed ut *positus*, v. g. Lc. 14^{29} : « Volens turrim aedificare.., θέντος αὐτοῦ θεμέλιον », quandoque pluraliter, v. g. Act. 16^{26} : « σαλευθῆναι τὰ θεμ. carceris ». In Lc. (6^{48}), homo aedificans domum « posuit θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν » : clare ergo a Iesu et a Luca distinguuntur petra et θεμέλιος; non ergo identificantur cum Petro

ceteri Apostoli (1) (θεμ. cum πέτρα) in Eph. 2^{20}. — δ) In N. T., sensu *spirituali*, θεμέλιος dicitur de primis ad salutem initiis, actu humano positis; v. g. 1 Tim. 6^{19} : « Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam »; Hebr. 6^{1} « Non rursum iacientes fundamentum paenitentiae »; Rom. 15^{20} : Paulus praedicavit ubi ignotus erat Christus, « ne super alienum θεμέλ. aedificarem ».

C) Sic, exposito e *cunctis* N. T. locis sensu proprio vocis θεμέλιος, patet, quomodo necessario distinguatur a Petra. Sic toto N. T., et ergo in 1 Cor. 3^{10-22} et Eph. 2^{20}. (Pariter θεμέλιος, in *Pastore* Hermae, pro turri Ecclesiae aedificanda). Idem sensus applicatur ibidem, dum Christus designatur « summus angularis lapis, ἀκρογωνιαῖος » (*pinnah*, ex Is. 28^{16}) : iungens angulum utriusque muri, et e Iudaeis et e Gentibus convergentis (2), manifeste distinguitur a fundamentali saxo.

3) *Instatur*. At Christus formaliter dicitur *petra* : « Bibebant ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός » (1 Cor. 10^{4}). — **Resp.** : Agitur hic de petra super quam Christus Ecclesiam instituit *neg.*; de petra, unde Moses potaverat populum in deserto, *subd.* : materialiter *neg.*, metaphorice ad signandum undenam gratia Dei etiam super antiquos Iudaeos defluxerit, *conc.* — A) Sicut enim figura data erat olim baptismi et cibi spiritualis (Eucharistiae), sic etiam figura potus spiritualis (1 Cor. 10^{2-4}) : « ταῦτα δὲ τυπικῶς (1 Cor. 10^{11}). — B) At typus hic non est de aedificio. Petra, cui hic comparatur Christi fecunditas, est ipsa *rupes* (*sĕla*^{c}) a Mose percussa (Num. 20^{8-11} : *Kepha*, in Targum Onkelos). — C) Item, in *Pastore* Hermae (*Sim.* IX, 2^{1s} et 12^{1s}), Christus dicitur petra : praecisive *conc.* exclusive *neg.*

4) *Instatur* : Christus dicitur λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου Rom. 9^{33} et 1 Petr. 2^{8}). Ergo est petra, et identificatur λίθος et πέτρα. — **Resp.** : Verba non identificant, sed distinguunt duas offendiculi species ex Is. 8^{14} : in via enim offendit vel λίθος mobilis, vel rupes

(1) Apoc. $21^{14,19}$: « Murus civitatis, habens θεμελίους δώδεκα, et ἐπ' αὐτῶν duodecim nomina (τῶν) duod. Apost. Agni... Fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata : duodecim lap. pret. enumerantur) ». Cf. Hebr. 11^{10} : Abraham « exspectabat fundamenta habentem civitatem cuius conditor Deus ». Nihil prohibet, quin et Petrus computetur inter θεμελίους. Quidquid enim ceteri habent qua Apostoli, habet et ipse. At nullibi ad ceteros extenditur eius dignitas, qua πέτρα est : in hoc praecise, obiectio solvitur.

(2) E Ps. 117 (118)^{22}, Act. 4^{11} : « Lapis qui reprobatus est a vobis aedificantibus, hic factus est in caput anguli εἰς κεφαλὴν γωνίας »; cf. Mt. 21^{42}, Mc. 12^{10}, Lc. 20^{17}, 1 Petr. 2^{6s}.

aspera, πέτρα σκ. — Apte de Christo dicitur, cum sit, qua crucifixus, « Iudaeis scandalum » (1 Cor. 3 23; Gal. 5 11), et toti populo occasio cadendi, amissis promissionibus. (« Positus est *in ruinam* et in resurr. multorum » Lc. 2 34; cf. Mt. 24 10 : « Tunc scandalizabuntur multi » et 26 31,33 : « Omnes vos... scandalum patiemini in me... »).

5) At in ipso Mt. 16 23 Petrus dicitur a Christo *scandalum* et *Satanas*. — **Resp.** : — A) Inde patet promissionem evanescere, *neg.* ; — factam esse, non propter maiorem Simonis sanctitatem aut perspicacius iudicium, sed e libera Dei electione, *conc.* Ipse Photius fatetur Petro post paenitentiam supremum munus remansisse : « ὥστε καὶ τοῦ κορυφαίος εἶναι τῆς ἀποστολικῆς χοροστασίας οὐκ ἐξέπεσε, καὶ πέτρα τῆς ἐκκλησίας τεθεμελίωται, καὶ τῆς οὐρανῶν βασιλείας κλειδοῦχος ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀνηγορεύεται » (ed. Aristarches, I, 481 s.). — B) Christus multa e Petri reprehensione culpisque (1) docet et praelatos (ut sciant se labiles esse , et humiliter sicut Petrus corrigantur), et subditos (ut neĉ mirentur humanas infirmitates in praelatis, nec Petro difficiliores obmurmurent correcti), et totam Ecclesiam (ne e ministerio vel e divinis donis statim exspectetur impeccabilitas). In munere, Petrus Ecclesiam sustinet; privatim Simon potest fieri scandalo, et quasi Satanas videri (2).

6) Christus Apostolis, immo toti Ecclesiae communicavit finem suae missionis (th. IV) et quidquid erat in sua missione communicabile (**127**). Atqui aut ipse est fundamentum, cuius munera tunc communicavit Apostolis, immo toti Ecclesiae; aut ipse non est, et ne Petro quidem potuit communicare. Confirmatur e Patribus, docentibus *Ecclesiae* datas esse claves caelorum, et Apostolos esse fundamentum. — **Resp.** :

(1) Etsi probabilius in 1 Petr. 2 8 non alluditur ad propriam et culpam et auctoritatem dum « petra scandali » extollitur in populo novo et inter credentes ad summam dignitatem, certo tamen nomen Petri facilius revocabat in memoriam verba Domini : « Σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ » (Mt. 16 23).

(2) « Ira-t-on, avec nos polémistes gréco-russes, opposer ce texte à celui qui précède pour détruire les paroles du Christ les unes par les autres? Faut-il croire que la Vérité incarnée ait si vite changé d'opinion...? Il n'y a qu'un seul moyen d'accorder ces textes : que l'évangéliste inspiré n'a pas juxtaposés sans raison. Simon-Pierre, comme pasteur et docteur suprême de l'Église Universelle, assisté de Dieu et parlant pour tous, est le témoin fidèle et l'explicateur infaillible de la vérité divino-humaine; il est en cette qualité la base inébranlable de la maison de Dieu et le porte-clefs du Royaume céleste. Le même Simon-Pierre, comme personne privée, parlant et agissant par ses forces naturelles et par son entendement purement humain, peut dire et faire des choses indignes, scandaleuses et même sataniques. Mais les défauts et les péchés personnels sont passagers, tandis que la fonction *sociale* du monarque ecclésiastique est permanente. « Satan » et le « scandale » ont disparu, mais Pierre est resté » (VI. Soloviev, *La Russie et l'Église Universelle* p. 111 s.).

— A) Christus *omnibus et singulis* communicavit omne quod erat in sua missione *neg.* (cf. th. X); — Ecclesiae, collective consideratae, et Apostolis collegialiter *subd.* : indeterminate *neg.*, determinando divisiones ministrationum, *conc.* Seu : dedit Ecclesiae et collegio Apostolorum, quia dedit Petro Ecclesiae membro et ad Ecclesiae utilitatem *conc.*; praescindendo vel excludendo Petrum, *neg.* Sic iam Tertull. *Scorpiace* 10 (Ml. 2. 142) : « Memento, claves caeli hic Dominum Petro et, *per eum*, Ecclesiae reliquisse ». — B) Patrum distinguatur exegesis paraenetica et exegesis litteralis (supra, 176[3]) : huius testimonia antiquiora de Petro, ut fundamento, vide supra (n. 172 s.), ex Eus., Epiph., Cypr., Orig., Tertull., immo et ex Iren. et Iustino. Alia e Patribus de Petri primatu, cf. ad finem thesis XVI et thesis XXIV de primatu.

7) August. (l. 1 *Retract.* 21[1]; Mt. 32.618) : « Dixi in quodam loco de apostolo Petro, quod in illo tamquam in petra fundata sit Ecclesia. Qui sensus etiam *cantatur ore multorum* in versibus Bmi Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo ait : *Hoc, ipsa petra Ecclesiae, canente, culpam diluit* (Dominica, ad Laudes, I). Sed scio me postea saepissime sic exposuisse [Mt. 16[18]), ut *super hunc* intellegeretur quem confessus est Petrus : ac sic Petrus, ab hac petra appellatus, personam Ecclesiae figuraret, quae super hanc petram aedificatur et accepit claves Regni caelorum. Non enim dictum est illi : Tu es petra; sed Tu es Petrus. Petra autem erat Christus... Harum autem duarum sententiarum quae sit probabilior, eligat lector. » — **Resp.** : — A) Aug. vult determinare sensum litteralem stricta verborum interpretatione; distinguit ergo Petrum et petram, sed « e *sola* ignorantia linguae hebraicae deceptus est... Si advertisset Cepham nihil aliud significare quam petram.., nihil dubitasset » (Bellarmin, *de Rom. Pontif.* I, 10). — B) Clare tamen testatur anteriorem et traditionem ex Ambrosio usuque liturgico, et expositionem propriam. — C) Demum non audet imponere novum sensum, etsi eum nunc litteralem putat : illa autem moderatio ostendit quantum valeret tunc interpretatio traditionis, sive in genere, sive de hoc puncto ut Petrus in petra agnosceretur.

8) Marc.-Ant. de Dominis (*de republ. christiana;* Lond. 1617) unum saltem e Patribus textum asserit praecludere Pontificiis effugium (s. Ambros. *de Incarnationis dominicae sacramento* 5[34]) : « Fides ergo est Ecclesiae fundamentum. Non enim de carne Petri sed *de fide* dictum est, quia portae mortis ei non praevalebunt »; non ergo personam Petri esse petram. (Quem textum Turmel, II, p. 165, spe-

ciatim reveretur, toto suo opere primatum cum aliis dogmatibus impugnans velatus : cf. *Controv. Herzog-Dupin-Turmel*). — **Resp.** — A) Mirandum *a priori* esset, Ambrosium hic suis assuetis doctrinis contradicere. — B) A posteriori, « invictus » ipse *textus* (Ml. 16.827), quid denegat? Immortalitatem — carni Petri, *conc.;* — ministerio promulgandae fidei, *neg.* Immo hoc ministerium non solum non omittitur licet posset omitti in libro adv. Arianos, de Christi divinitate, sed asseritur. Nam de fide *Petri* (ac solum, *per eum,* Ecclesiae), dicitur ab Ambrosio : « Ei non praevalebunt ». — α) Grammaticaliter enim *Petri* complet *de fide* aeque ac *de carne.* — β) *Ei* non de fide in genere *dictum est* a Christo, sed saltem de fide ut declarata in Petri confessione. — γ) Sic Ambrosius intellexit. Statim enim addit :

« Sed *confessio* vicit infernum. Et HAEC confessio non unam haeresim exclusit; nam cum Ecclesia multis tamquam bona navis fluctibus saepe tundatur, *adversus omnes haereses debet valere Ecclesiae fundamentum.* » Confessio ergo a Petro debet decursu temporum contra omnes haereses Ecclesiam confirmare, non ergo carne, sed ministerio confessionis. Sic ex Ambrosii textu, prout disiungitur e contextu ab adversariis. — Hic autem contextus anterior (4[27-33]; ib. 826 s.) citatum textum praeparat et illustrat, necessario sic intellegendum : « Taces, Simon (16[14])... : cum ipse sis primus, qui, etiam non interrogatus, interrogas...? Ideo, inquit, non respondeo quia non interrogor... Interrogabor et ipse quid sentiam, tunc demum respondebo quod meum est : MEUM EST ENIM, FIDEM LOQUI, *pietatem asserere, gratiam praedicare...* Hic ergo, qui ante reticebat..., ubi audivit : Vos autem quid me dicitis? statim *loci non immemor sui, primatum egit :* PRIMATUM CONFESSIONIS utique, non honoris; PRIMATUM FIDEI, non ordinis. Hoc est dicere : Nunc nemo me vincat, nunc *meae* partes sunt... Hic est ergo Petrus qui respondit pro ceteris apostolis, immo prae ceteris; et idcirco FUNDAMENTUM DICITUR, quia novit non solum proprium sed etiam *commune servare* ».

Clare ergo (ut dictum in B), secundum Ambrosium, Petrus fundamentum est, sane « non caro », sed minister tenens « primatum fidei »; eius *proprium* est (*meum*) « fidem loqui »; per « primatum confessionis », fides Petri fit Ecclesiae fides ac fundamentum, non separata a Petro sed ab eo promulgata : « Confessio vicit infernum »; et non solum « unam haeresim excludit », sed « omnes » quotquot Ecclesiae navim tundant. — *Retorqueas* ergo « invictum » textum : Ambrosius hic omnimode primatum Petri docet e Mt. 16[18], et securitatem Ecclesiae in fide quia perpetuo Petri fides ministerialiter ab eo promulgabitur contra omnes haereses. Quomodo melius potuisset ab Ambrosio doceri Petri et primatus et infallibilitas ac in utroque successio?

Thesis XVI : De primatus collatione.

« Uni Simoni Petro contulit Iesus » — I. statim ante Passionem, missionem confirmandi fidem etiam Apostolicam (Lc. 22^{31s}); — **II. « post suam resurrectionem, summi pastoris et rectoris iurisdictionem in totum suum ovile »** (Io. 21^{15s}; Vat. IV, 1; D. 1822).

182. Praenotanda : I) **Status quaestionis.** — A) *Thesis* ad probandum primatum *non est necessaria*, nec textus in ea allati. Nam e thesi praecedente iam collatio primatus poterat et debebat concludi. Promissio enim Dei *absoluta* non retrahitur. Porro absolute Mt. 16^{18} promittit. Si tamen fuisset retractatio, debuisset notari. At ex adverso scripta est promissio, postquam Petrus a cunctis cognoscebatur ut qui Christum negasset. Absolute ergo valet, etiam post culpas Petri. Insuper Petri aliorumque modus agendi posterior, ex Actibus (th. XIV), satis ostendebat promissionem non fuisse revocatam. Immo exercitium primatus et traditio de Petri nomine sensuque sufficere poterant : propterea, ut videtur, Marcus « Petri interpres » nihil refert de origine primatus Petri. — B) *Utiles* tamen sunt textus et thesis, ut ostendant, etiam praehabita ratione culpae, privilegia Petro fuisse confirmata. Inde et in Lc. ante Petri negationes narratur, sed directa connexione cum eis; et in Io. post eas, clara cum eis relatione. Nemo ergo poterit, propter Primi peccata, oboedientiam ei denegare.

2) *Separati exegetae* — A) modo impugnant horum textuum ad successores Petri applicationem, modo ad omnium Apostolorum successores (« pastores ») extensam volunt.

B) Recentiores critici exegesim ad Petrum successoresque applicandam concedunt. — α) At separati plerumque ipsos textus « redactionales » esse contendunt, e solo apriorismo illo generali ducti quod nequeat esse historicitas in his quae aut Resurrectionem sequantur aut etiam praevideant Christi actionem post mortem prolongari. Hoc praeiudicium in *tract. de vera Religione* dissolvitur. Hic ergo solum de exegesi. — β) Attamen Bern. Weiss vult Lc. $22^{31\text{-}34}$ directe e primo fonte praecanonico servari, positum olim post v. 21-23, et ante v. 39 46 (*Die Quellen der Synopt. Ueberlief; T. U.*, 32 [115], p. 151). — Pariter, in periodico *R. Hist. et Litt. rel.* (1911, t. II, pp. 146 ss), dirigente et forte scribente Loisy, pseudonymus Louis Coulange.

Cui textus significat primam fidei de resurrectione Iesu originem : dilapsos enim Duodecim Petrus iterum congregavit, et proprio « enthusiasmo » deceptus decepit. Inde, inter fabulas, quae ad Evangelium conflatae sunt, historicis vestigiis propiores reputantur Lc. 22^{32} (« Sous les scories de la légende... c'est donc Pierre, qui a « affermi » ses compagnons, qui a rallumé dans leur âme la foi éteinte par la grande bourrasque de la passion »), et Io. 21 (« A côté de certains traits légendaires, quelques parcelles de vérités ») (1).

C) Clare ergo, ut e tali patet exemplo, textus reputantur authentici vel reiciuntur, non propter philologica argumenta, sed pro diversimode sperata eorum efficacitate negativa contra dogmaticam Ecclesiae fidem. Minime ergo methodus critice sana praeest; sed dogmatismi antidogmatici praeiudicium.

3) *Nota :* — A) Posterior pars ex ipsa enunciatione Vaticani est *de fide definita,* etiam circa ipsius argumenti e Ioanne valorem : « Contulit Iesus... dicens : *Pasce agnos meos,* pasce oves meas ». — B) Prior pars, de Luca, applicatur auctoritative (non definitur in recto) : « Hanc Petri Sedem ab omni semper errore illibatam permanere, *secundum Domini* Salvatoris nostri divinam *pollicitationem* discipulorum suorum *principi factam :* (Lc. 22^{32}) » (D. 1836).

183. Pars prior : **De oratione Christi pro Petro** : « Simon, Simon, ecce Satanas expetivit *vos* (ὑμᾶς), ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro *te* (περὶ σοῦ), ut non deficiat fides *tua.* Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας στήρισον τοὺς ἀδελφούς σου » (Lc. 22^{31s}).

I. **Exegesis textus** : 1) *Occasio declarationis.* Disputabant Apostoli de *primatu* ($22^{23\text{-}28}$), propter praenunciatam Iudae traditionem. Tunc Christus cunctos alloquitur, ut praemium promittat sublime Apostolis : primatum fore non negat, sed necessitatem humilitatis iterum asserit. Subito autem iam non omnes interpellat (ὑμεῖς, ὑμῖν), sed Petrum solum (2).

(1) Unde concludit : « La vision de Pierre [mere illusoria], qui est le véritable fondement de l'Église, devrait occuper la place d'honneur dans les récits évangéliques de la résurrection » (p. 147). — « Sans Pierre, Jésus et sa bonne nouvelle seraient restés éternellement dans le tombeau. C'est Pierre qui les en a fait sortir. C'est lui qui, sans le vouloir et sans le savoir, a fondé le succédané de la bonne nouvelle : l'Église chrétienne... Elle recouvre donc une vérité profonde, cette parole que l'Évangile de Matthieu attribue au Christ : Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam » (p. 307).

(2) Forte iam ad cum alluserat, dicens : « Quis maior est, qui recumbit an qui ministrat ? » Nam probabilius non solus Christus est ὡς ὁ διακονῶν, sed et Petrus qui cum Ioanne cuncta paravit.

2) *Cuinam?* — *Soli* Petro. Antea enim : « Dixit autem *eis* » (22[35]). Nunc directe : « Simon, Simon » (22[31]). In illa de primatu disputatione, distinguit Christus Petrum nomine nativo : « *Simon* », oppositione pronominum : ὑμᾶς, ac dein σύ et ter σοῦ, missione relate ad *fratres eius*, i. e. ceteros hic Apostolos. — Postea dialogus iterum clare distinguit : Ὁ δὲ εἶπεν, i. e. Petrus, non aliter designatus, sed cui Iesus respondet : « Λέγω σοι, Πέτρε ». Dein vero iterum (22[35]) : « Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ».

3) *Quidnam* declaratur? — Modus praeservandi *eos* (ὑμᾶς) contra Satanam cribrantem. Satanas *eos* cribrabit, seu portae inferi impugnabunt. Cur vero et quomodo hae portae non praevalebunt? — Dominus non dicit : Orabo pro *vobis* (sicut in Io. 17[20] : « Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me »). At, intendens illam perseverantiam collegii Apostolici, determinat gradationem et instituit quasi mediantem inter seipsum ceterosque, *Petrum*. Ne collegium dissipetur ventilabro cribrante, *orat pro Petro*, qui sua non deficiente fide debet aliquando *confirmare* (στήρισον) *fratres suos*. — Modus ergo, quo Dominus sufficienter curavit de confirmatione collegii Apostolici et Ecclesiae in tentationibus, declaratur *praeservatio fidei* IN PETRO : « ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου ». Inde clare elucet Petri eiusque fidei momentum singulare erga omnes Apostolos : Petrus, sua non deficiente fide, instituitur minister confirmandi fratres contra Satanam cribrantem.

4) Inde *declaratio Christi* ordinatur parallelismo cum Mt. 16[18] vere mirando :

Periculum :	Portae inferi impugnabunt *Ecclesiam.*	Satanas petivit ut cribraret *vos.*
At	Ego dico *tibi*	Ego autem rogavi *pro te*
remedium :	quia *tu* es *Petrus* (Cephas)	ut *non deficiat* (ἐκλίπῃ) fides *tua*
	et super *hanc*	et *tu* aliquando conversus
	petram aedificabo Eccl. m.	*confirma* (στήρισον) fratres t.
Effectus :	Portae inferi non praevalebunt.	Satanas non dissipabit.

A) Idem ergo effectus contra idem periculum per idem remedium promittitur. In Lc. tamen, primatus Petri explicitius refertur ad fidem conservandam et confirmandam, etiam in collegio apostolico, seu hic formaliter determinatur id, quod Patres exegetice e Mt. 16[18] deducunt (supra, n. 176[4]), munus nempe fidei infallibiliter promulgandae et legitimae Ecclesiae notificandae. Vaticanum ergo concilium illam textuum correlationem iure docuit (IV, 4; D. 1836 s). — Verbum στήρισον directe innuit solidam massam (apud classicos et LXX; cf. Lc. 16[26] : « Inter nos et vos chaos magnum ἐστήρικται, firmatum est ») ; inde metaphorice *fundamentum* (στήριγμα). Significat ergo : Stabilem fac,

constantem redde (v. g. 2 Th. 3^3 : « Fidelis autem ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς et custodiet a malo »; 2^{17} : « I. C... confirmet στηρίξαι in omni opere et sermone bono »; cf. Rom. 1^{11}, 16^{25}); 1 Petr. 5^{10} : « Deus... nos... in Chr. I. modicum passos στηρίξει, σθενώσει, θεμελιώσει ».

B) Patres pluries utrumque locum comparabant. — α) Sic Ambr. (*de fide*, 4, 5^{56}; Ml. 16.628), Theodoret. (*Haeret. fab.* 5^{28}; Mg. 83.552... cf. **185**. Immo et separatus Bulgariae archiep. (Ochridensis c. 1071) Theophylact. (*in Lc.*; Mg. 123.1073); « Ἐπειδή σε τῶν μαθητῶν ἔξαρχον ἔχω..., στήριξον τοὺς λοιπούς. Τοῦτο γὰρ προσήκει σοι ὡς μετ' ἐμὲ ὄντι τῆς Ἐκκλ. πέτρα καὶ στηρίγματι... Exemplum paenitentiae eris, qui, cum apostolus fueris et negaveris, iterum tamen receperis τὰ πρωτεῖα πάντων καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης ἐπιστασίαν. ». — β) Videntur etiam alludere simul ad utrumque locum, ubi in Petro laudant στερεὰν πέτραν. (v. g. Eus. *in Ps.* 17^{15s}; Epiph. *haer.* 80^{11}; *Ancor.* 9; *Hom. Clem.* 17^{19}; Mg. 23.173; 42.773; 43.33; 2.401; supra, **172** et **171**^{3}). Ipsa 2 Petr. 1^{12} mire de constanter affirmanda per Petrum *revelatione* Filii Dei ($^{16-18}$) dicit : « Incipiam *vos* semper commonere de his, καίπερ εἰδότας καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ ἀληθείᾳ ».

C) In hoc capite Lc. 22, — α) Iesus, sicut in Mt. 16, postquam promisit Petro primatum, humiliat eum : « Non cantabit hodie gallus, donec ter abneges... » (22^{34}). — β) Christus insinuat etiam parallelismum Petri cum seipso :

Agens :	*Ego* (nunc vivens) rogavi pro te	*Et tu* aliquando conversus [rursus]	
Finis :	Ut non deficiat *fides tua.*	Confirma *fratres tuos.*	

Finem ergo quem Christus nunc pro Petro obtinet, Petrus pro ceteris dein operari iubetur : indeficientiam fidei. Quomodo plenior missio *vicaria* conferri posset? « Firmitas, quae *per Christum Petro* tribuitur, *per Petrum Apostolis* conferatur » (Leo M. *Serm.* 4^3; Ml. 54.151).

D) *Conclusio* patet tota amplitudine : — α) Christus finem Ecclesiae (salutem seu deificationem animarum : th. IV) promulgavit obtinendum per Apostolicae praedicationis fidem, obligatorie recipiendam et infallibilem (th. XI, cf. IX). Ipsa autem Apostolicae fidei firmitas nonnisi per confirmantem Petrum obtinetur. Ideo Christus hic pro sola Petri fide orat ut non deficiat. Tantus est ergo Petri primatus in Ecclesia, ut, declarante Christo, sola eius indeficientia in fide praeservet fidem finemque collegii apostolici et totius Ecclesiae (et ipsius missionis Christi). — β) Aliter certo Deus *potuisset* ordinare; nec ergo ratiocinamur a priori, quasi ex necessitate antecedente. Sed, data Christi declaratione, cognoscimus illum a Deo ordinem historicum fuisse libere decretum,

in quo Petrus, primus et infallibilis, fratres confirmaret, non in sui ipsius sed totius Ecclesiae bonum finemque : infallibilitate participata, activa, de iure consequente promissiones Christi, ad securitatem infallibilitatis passivae in Ecclesia (supra, n. **102-105**).

5) *Extensio declarationis* non restringitur ad casum determinatum. Nam — A) nulla *determinatio temporis* in textu datur, nec pro Satana cribrante, nec ergo pro Petro confirmante.

B) Nec *contextus* ullam requirit. Satanas omni tempore impugnabit, et non solum in ipsa Passione. Christus explicite generalem et perpetuum Regni ordinem et modum proposuit : in perpetuum ὁ ἡγούμενος similis fiat Christo qui fuit ministrator (ὁ διακονῶν). A pari perpetua est missio confirmandi. — Loquentis ergo et audientium, aut saltem (pro criticis) scribentis et legentium (seu ipsius textus, prout iacet) prospectus extenditur praeter Passionem ad omne Satanae tentamen cribrantis collegium Apostolicum : complectitur quidquid unquam fiet ut a Christo (sive ab eius fide sive a coniuncta cum eo perseverantia) separentur illi οἱ διαμεμενηκότες cum ipso in omnibus πειρασμοῖς eius. (« Permansistis mecum in tentationibus meis » *ib.* 22[28]; cf. Io. 6[67s] : « Et vos vultis abire?... Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus?... credidimus » ; et 1 Cor. 3[11]). Petri fides debebit fratres confirmare, modo μὴ ἐκλίπῃ ; et revera, rogante Christo, non deficiet.

C) Formula ποτὲ ἐπιστρέψας tempus non restringit. Nam ποτέ est per se omnino indeterminatum, de omni re *aliquando* eveniente praeterita vel futura (*à l'occasion;* inde universalitas negationis μήποτε, οὔποτε 2 Petr. 1[10,21]) : significat hic de futuro propter totius formulae complexum : aliquando conversus, confirma.

Ἐπιστρέψας — α) a *Patribus* plerisque de conversione post culpam Petri exponitur, munus Petri *post* eius conversionem *incipiet*, non restringitur ad immediate sequentia. Nam, ut Patres observant, si Christus loqueretur solum de proximis, oratio eius fuisset ineffícax : quia fides Petri, etsi non interne (ut aiunt, et inde Petri ignavia maior, culpa minor), aliquid tamen defecit. Hanc et critici rationem admittunt quia, aiunt, Lucas non narrasset promissionem si orationem Christi inanem fuisse putaret et ergo Christo indignam.

β) *Philologice*, ἐπιστρέφω saepius alia significat quam conversionem a peccato : vel motum physicum (v. g. Apoc. 1[12] : « ἐπέστρεψα βλέπειν » ; Mc. 8[33]; Lc. 22[61] : « Conversus Dominus (στραφείς) respexit Petrum », etc.); vel simpliciter *rursus* aut *e converso* (quando, sicut hic, absolute sine complemento profertur; v. g. 2 Par. 33[3] : *Conversus*

Manasses, colit Baal; Ier. 12[15], etc.). Sensus ergo potest esse : Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας : *Et, à l'occasion, toi à ton tour;* eo verosimilior, quo minus de Petri peccato antea actum est.

De hoc sensu Maldonatus (*Comment., h. l.;* ed. 1639, col. 1185 s.) : « Quid est *conversus?* Mihi hebraismus videtur esse, quo repetitio significatur... : rursus, iterum, ut *Deus, tu conversus vivificabis nos* (Ps. 84 [85][7]), i. e. tu qui nos occidisti iterum vivificabis; Ier. 18[4] figulus *dissipatum vas... conversus fecit vas alterum.* Similiter hoc loco : Sicut ego te confirmavi, tu iterum... Vix aliter hebraismus explicari potest, quemadmodum Beda etiam interpretatur. Quanquam Ambrosii, Theophylacti et Euthymii interpretatio non displicet, qui conversum exponunt a peccato. »

De tota hac exegesi consentit Loisy (*Synopt.* II, p. 551 s.) :

« L'ordre et la promesse adressés à Pierre sont l'équivalent des promesses d'investiture dans Mt... Les paroles de Jésus sont comme une interprétation du nom et du surnom de l'apôtre, analogue à la formule de Mt. 16[18]. Les deux endroits sont vraiment parallèles... Le disciple Simon deviendra Pierre... Sa foi réveillera son courage, et c'est lui qui affermira la foi et le courage de ses compagnons; c'est lui qui sera la pierre sur laquelle se reconstruira l'œuvre de Jésus... : donnée très importante concernant la personne et le rôle de Simon-Pierre.., souvenir très précis et sentiment très net de la conscience chrétienne touchant la place et l'action de Simon-Pierre dans la communauté apostolique. »

184. II. Inde **formatur argumentum**: Ille accepit primatum et munus fidei infallibiliter confirmandae, pro quo 1) inter disputantes de primatu 2) Dominus solo declarat 3) se orasse ne fides eius deficiat, 4) intendens efficaciter praeservare impugnatam a Satana firmitatem omnium Apostolorum (et Ecclesiae) 5) absque temporis restrictione.

Atqui ita Petrus, pro quo Dominus orat... (1-5). Ergo.

Minor exegetice ostendebatur per singulas partes in **183**.

Sola ergo *maior* exponenda est. Porro — A) E th. XI, collegium apostolicum accepit a Christo potestatem magisterii infallibilis. Qui ergo *solus* per conservatam suam fidem accipit missionem confirmandi collegii apostolici, designatur subiectum illius infallibilitatis ultimum, servaturus fidem et in illo collegio et per illud in tota Ecclesia. — B) Etenim *praeceptum* Christi, vi suae missionis datum (στήρισον) illam confert auctoritatem cuius iubet exercitium; — C) et *oratio* eius efficax est. Probatur *a priori :* rogante Satana (ὁ Σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς), apostoli de facto cribrabuntur; quomodo ergo, rogante Christo (ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ), posset parallelismus deterior esse? Num Lucas diceret : Satanas exauditus est, non autem Christus ? *A posteriori* etiam,

ubi Christus orat pro re determinata et suam missionem complente essentialiter, quomodo non exaudiatur a Patre? Christus enim constanter, sed sollemnius nunc in Coena, instat et promittit discipulis fore ut, si in nomine eius orent, exaudiantur : quomodo tunc non ipse audiatur? « Petite et dabitur vobis » (Lc. 11^{9}, Mt. 7^{7}); « Petite et accipietis » (Io. 16^{24}); « Quaecumque petieritis credentes, accipietis » (Mt. 21^{22}, cf. 18^{19}). In ultima Coena, ubi haec Petro dicuntur, quater promittit efficacitatem orationis (Io. 14^{13,14}, 15^{16}, 16^{23}) : « Si quid petieritis Patrem *in nomine meo*, dabit vobis ». Certo ergo et audientes et legentes intellegunt exaudiendam esse illam Christi orationem. Ipse de oratione sua ad rem determinatam asseruerat : « Sciebam quia semper me audit ». (Cf. Hebr. 5^{7} : « In diebus carnis suae, preces (δεήσεις)... offerens, exauditus est pro sua reverentia »). Iure ergo ipse Loisy (*Synopt.* II, p. 553) : « Si Jésus a prié spécialement pour Pierre, ce n'est pas qu'il eût personnellement plus grand besoin qu'un autre d'être affermi dans la foi, mais c'est que la foi et la persévérance de ses compagnons dépendent de sa foi et de sa persévérance. C'est à lui que Dieu donne mission... de raffermir la foi et le zèle de ses frères; et ce que Dieu attend de lui, il le fera certainement, car la prière de Jésus ne peut manquer d'être exaucée ». — Revera in Actibus (th. 14) idem Lucas factis ostendit, quomodo non semel Petrus inter ceteros fidem confirmaverit efficaciter.

Conclusio ad successores extendetur iure (*infra* th. 24, 35 s.). Quamdiu enim erit Collegium Apostolicum confirmandum, i. e. quamdiu Satanas cribrabit et portae inferi impugnabunt, seu quamdiu Ecclesia durabit et animae erunt salvandae, tamdiu ad firmandam infallibilitatem Collegii Apostolici, munus non a carnali solum Simone sed a morali perseverante Petri persona exercendum erit, sub efficaci Christi orantis auxilio (1).

(1) « Qui peut douter que saint Pierre n'ait reçu par cette prière une foi constante, invincible, inébranlable, et si abondante d'ailleurs qu'elle fût capable d'affermir, non seulement le commun des fidèles, mais encore ses frères les apôtres et les pasteurs du troupeau...? Cette parole revient manifestement à celle où il avait dit : *Tu es Pierre*, je t'ai changé ton nom en celui de Pierre, en signe de la fermeté que je te veux communiquer, non seulement pour toi, mais encore pour toute mon Église; car *je la veux bâtir sur cette pierre*. Je veux mettre en toi, d'une manière éminente et particulière, la prédication de la foi qui en sera le fondement, *et les portes de l'enfer ne prévaudront point contre elle*, c.-à-d. qu'elle sera affermie contre tous les efforts de Satan, jusqu'à être inébranlable. Et cela, qu'est-ce autre chose que ce que Jésus-Christ répète ici... (Lc. 22^{31s})?

« Il est donc de nouveau chargé de toute l'Église : il est chargé de tous ses frères, puisque Jésus-Christ lui ordonne de les affermir dans cette foi, qu'il venait de rendre invincible

185. III. **Patres confirmant exegesim,** ii speciatim quos « Orthodoxi » et Anglicani magis reverentur.

1) *Graeci*, v. g. — A) Chrysostomus, de eligendo Iudae successore : « Petrus, ὡς θερμὸς καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ τοῦ Χρ. τὴν ποίμνην καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος, ἀεὶ πρότερος ἄρχεται τοῦ λόγου... Vide autem quomodo Petrus (seipso melior factus) omnia ex communi sententia faciat, nihil despotice (αὐθεντικῶς), nihil imperatorie (ἀρχικῶς.... Quid ergo? *Nonne fas erat Petro ut ipse* [Iudae successorem] *eligeret? Omnino fas.* At ne videretur favere, abstinet... Haec doctoris praevisio. *Primus* ille (πρῶτος οὗτος) doctorem instituit... *Primus plenam rei auctoritatem habet, ut cui omnes sint commissi* (πάντας ἐγχειρισθείς). *Ad eum enim dixit Christus : Et tu, aliquando conversus, confirma fratres tuos.* (*In Act.*, hom. 3^{1-3}; Mg. 60.33 s. et 36 s.). — B) S. Cyrillus Alex. : « Efficiaris firmamentum doctorque (στήριγμα καὶ διδάσκαλος) eorum qui per fidem ad me veniant » (*in Lc.* 22^{31s}; Mg. 72.916). — C) S. Theodorus Studita, textum applicat Paschali papae ut Petri successori : « Tibi (πρὸς σέ) dixit Christus Deus noster : *Et tu aliquando...* Ecce tempus, ecce locus : succurre nobis, *qui es a Deo ad hoc positus... :* ἔχεις τὸ ἰσχύειν παρὰ Θεῷ, ἐκ τοῦ πάντων πρωτεύειν ; in quo et positus es. Terreto, quaesumus, haereticas feras calamo divini verbi tui » (Mg. 99. 1153^{B}). — D) Item, in conc. Lateran. (649), Stephanus, ep. Dorensis (e Palaest. I ; Msi 10.893^{D}).

2) Inter *Latinos*, v. g. — A) S. Ambrosius (*In Ps.* 43^{40}; Ml. 14.1109) ; — B) vel Romani Pontifices, v. g. in epistulis ad Orientales : sic Gelasius (ep. 14; Ml. 59. 89), Pelagius II (ep. 3; Ml. 72.707), Gregorius M. (ep. 5^{20}; Ml. 77.745), Vitalianus (ep. I; Ml. 87.1002) : cuncti quidem antiquiores Agathone (678-681).

His ergo textibus (et datis supra 183^{1B}) iudicetur obiectio, a Döllinger allata (*Janus 99*), ad Lc. 22^{31} nunquam ante Agathonem fuisse appellatum pro primatus demonstratione.

par sa prière... Jésus-Christ accomplit en lui tout ce qu'il avait promis ; et il se servit de lui pour confirmer ses frères... Il est à la tête de tout, et tout est confirmé par son sentiment. Ainsi la chute de saint Pierre, loin d'avoir anéanti la promesse de Jésus-Christ, en fait éclater davantage la vérité... Une seule chute éteignit pour jamais en lui la présomption : il montra que la primauté consiste principalement à savoir céder à la vérité plus que les autres » (Bossuet, *Méditations*, la Cène, partie I, 70e jour).

« Suivons le mystère. Cette parole : *Affermis tes frères* n'est pas un commandement qu'il fasse en particulier à saint Pierre : c'est un office qu'il érige et qu'il institue dans son Église à perpétuité... Une éternelle succession fut destinée à saint Pierre... Il y devait toujours avoir un Pierre dans l'Église, pour confirmer ses frères dans la foi... Quel lieu choisîtes-vous, ô Seigneur...? Rome...» (*ib.*, 72e jour).— Lege in contextibus pulchra.

186. PARS POSTERIOR. **De ovibus pascendis** (Io. 21^{15-17}).

I. **Exegesis textus** : 1) *Quanam occasione?* — Post Resurrectionem, Christo mox in caelum ascensuro. — A) Postquam Petrus ceteros ad laborem exemplo duxit : « Vado piscari. — Venimus et nos tecum » (21^{2}), ac dein eos ministravit sicut et ipse Iesus. Nam, si Iesus ipse cibos paravit, solus Petrus, ubi audivit vocem " Afferte ", « ascendit et traxit rete in terram, plenum » (21^{10-11}). Vere ergo in praxi factus est « sicut qui ministrat ». — B) Postquam Christus culpam reparanti Petro condonaverat : Petrus enim, non desperans, at credens et fisus et amans, cucurrit cum Ioanne (Io. 20^{3-8}; Lc. 24^{12}). Angeli coram mulieribus signum veniae dixerunt : « Dicite discipulis eius et *Petro*, quia praecedet vos in Gal. » (Mc. 16^{7}). Ipse Christus mox Petro prius, ac ceteris dein cum eo Apostolis, apparuit : « τοὺς ἕνδεκα λέγοντας... : ὤφθη Σίμωνι » (Lc. 24^{35}); « ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα » (1 Cor. 15^{5}). — C) Postquam per dies anteriores iam bis toti collegio Christus apparuit : primum absque Thoma (Io. 20^{19-23}); dein praesente Thoma (Io. 20^{24-29}; 1 Cor. 15^{7} « deinde Apostolis omnibus »); nunc « tertio manifestatus est Iesus discipulis suis » (Io. 21^{14}). Totius autem apparitionis (et capitis eam narrantis) intentum convergit ad Petrum et ad *missionem pastoris* ei denunciandam, et etiam « qua morte clarificaturus esset Deum », aliquando « dans vitam pro ovibus ».

2) *Quaenam* concipitur inter primos discipulos illa *Pastoris missio?* — Ea quam e V. T. Messianicam Iesus vindicavit.

A) *E Vetere Test.* : Iesus ac qui eum profitentur Messiam, i. e. loquens de Pastore ac audientes (aut saltem, ad hominem adversus criticos, scriptor lectoresque quarti Evangelii) certo, sicut coaevi Iudaei, sciebant e V. T. exspectari *Messiam-Pastorem* (*supra*, th. I, n. 19 s.). — *Typus* iam David erat, electus pastor, cuius posteri dynastice erant ποιμένες λαῶν. Titulum hunc regium Messias haereditate simul ac Dei voluntate possessurus erat, pacifice super terram instauraturus Regnum Dei, internum simul et sociale (*ib.*).

Prophetae illustraverant pastoralem Messiae titulum et missionem, v. g. *Mich.* 5^{3-5} : « Et tu, Bethlehem... : ex te dominator in Israel στήσεται καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ » (sic LXX; cf. Mt. 2^{6}); *Is.* 40^{11} : « Ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit (hebr : portera), foetas ipse portabit (attrahet) » ; — *Ier.* 23^{3-4} : Iahveh, reiectis pastoribus malis, fiet primum ipse pastor : « *Ego* congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris » ac dein suscitabo super eos ποιμένας, οἳ ποιμανοῦσιν αὐτούς ». — *Ezech.*,

toto cap. 34 : « Vae pastoribus Israel..; dispersae sunt oves eo quod non esset pastor » (1-4), at ipse Iahveh veniet : « Ecce *ego ipse* visitabo oves meas et visitabo eas ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου... Ἐγὼ βοσκήσω τὰ πρόβατά μου..., salvabo gregem meum » (11,15,22); tunc « *suscitabo super eas pastorem unum,* καὶ ποιμανεῖ αὐτούς (23); cf. 37[24] : « *Et pastor unus erit omnium* eorum : ἔσται ποιμὴν εἷς πάντων ». Cf. Ps. 22 [23][1], et e *Lib. Henoch,* v. g. cp. 90.

Vides ergo, quomodo Christi dicta in N. T. de pastore referantur ad illam e prophetis spem, quid inde significaverint audientibus et legentibus. Ipsa verba graeca e LXX pluries citantur in N. T.

B) *Quid Iesus de pastore et ovibus in Synopticis?* Textus illos e V. T. sibi applicat, titulumque pastoris sibi, quamdiu visibilis est super terram, reservat. — Mt. 9[36], Mc. 6[34] : « Videns autem turbas, misertus est eis quia erant vexati et iacentes ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα. Et coepit illos docere multa. » Inde statim narratur vocare *operarios* ad messem, nempe Apostolos : « Primus, Simon ». — Mt. 18[11-14], Lc. 15[2-6] : de seipso, bono pastore, quaerente ovem errantem; ac statim, de venia danda fratribus et de auctoritate in Ecclesia (Mt. 18[15-18], Lc. 15[7]). — Pastor Christus est, missus personaliter « εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ » (Mt. 15[24]). Inde, ad ea sola ante Passionem mittit Apostolos (Mt. 10[6]). — At Apostoli, etiam tunc, mittuntur « sicut oves (ὡς πρόβατα) in medio luporum » (Mt. 10[16]). Nondum ergo sunt pastores; sed solus tunc Christus pastor supra τὸ μικρὸν ποίμνιον (Lc. 12[31]). — Eschatologice etiam, in supremo iudicio, Christus « sicut pastor segregat oves ab haedis : et statuet τὰ μὲν πρόβατα a dextris suis » (Mt. 25[35]). — Ante Passionem, textum quoque Zachariae (13[7]) sibi applicat : « Percutiam pastorem, et dispergentur τὰ πρόβατα » (Mt. 26[31], Mc. 14[27]; cf. Io. 16[32]).

Unde iam probabile erat, percusso illo pastore, alium pastorem esse designandum, qui dispersas oves congreget.

C) *Parabola de bono Pastore in Ioanne* (10[1-16]) multum confert ad intellegendum 21[15-17]. — In Io. 10[1-5] proponitur parabola (παροιμία) generalis de pastore : [1] quis fur; [2] quis ποιμήν ἐστιν τῶν προβάτων : [3] huic ostiarius (ὁ θυρωρός) aperit; [4-5] mutuo cognoscuntur Pastor et oves, non autem alienus. — Non intellectam παροιμίαν Christus explicat : primum [6-10], quod ipse est ἡ θύρα τῶν προβάτων (1), postea [11-16] quod ipse est

(1) Cf. in Io. 2[5] de προβατικῇ κολυμβήθρᾳ quinque porticus habente, i. e., ut videtur, de piscina iuxta « Gregis portam προβ. πύλη » [in Neh. 3[1],[31], 12[37]], per quam agni ovesque ad sacrificia [i. e. ad Deum] in urbem Sion ducebantur.

« *pastor bonus* » : — tum quia « animam suam dat pro ovibus », at inde repetit : « Ego sum *pastor bonus*, ὁ ποιμὴν ὁ καλός » (1); — tum quia mutua est cognitio pastoris et ovium. Sunt ergo τὰ πρόβατα propria eius, τὰ ἴδια, τὰ ἐμά : « Cognosco *meas*, cognoscunt *me meae* (μὲ τὰ ἐμά) », et quidem intime : « *Sicut* novit me Pater, et ego agnosco Patrem ». — Immo dat « animam pro ovibus, ὑπὲρ τῶν προβάτων » (¹¹⁻¹⁵. Deest utrimque graece : *suis* et *meis;* dat vitam pro cunctis). « Alias oves *habeo* ἔχω, quae non sunt ex hoc [Iudaeorum] ovili : et illas oportet me adducere, et *vocem meam audient* [meae ergo sunt, et, qua tales, agent] et fiet μία ποίμνη, εἷς ποιμήν ».

D) Tribus posthac mensibus, per Encaenia medio Decembri, in porticu Salomonis : « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ vocem meam audiunt, et cognosco eas, et sequuntur me : et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum » (10²⁷).

Inde, in toto Io. 10, grex Christi declaratur unus, cuius Iesus ipse sit pastor unus : mutuo cognoscunt, nec separabuntur. Si ergo deleget munus pascendi, ipse reputabitur pascere invisibilis per eum cui commiserit gregem. Talem fuisse mentem illius qui quartum Evangelium scripsit, ipsi critici radicales fatentur, immo exaggerant potius, dum semper apud eum symbolicas allegorias quaerunt.

3) *Conclusio :* Petrus ergo et ceteri audientes nunc verba Christi (Io. 21¹⁵⁻¹⁷), quid intellegere *debebant?* quid intendebat Christus, quid scriptor significabat : Βόσκε τὰ ἀρνία μου. — Ποίμαινε τὰ προβάτιά μου, — Βόσκε τὰ προβάτ[ι]ά μου »? Quid lectores sponte concipere debuerunt? Nonne Petro committi totum Christi gregem? vicario pastori illud « unum ovile »?

187. II. Argumentum. Munus universalis Pastoris supra Christi gregem est ipse universalis primatus iurisdictionis. Atqui Christus Petro confert munus pastoris universalis supra gregem suum. Confert ergo ei primatum iurisdictionis universalis.

Ad maiorem : — 1) Christus (c 186²) constanter hucusque titulum sibi reservaverat Pastoris, ut suam exprimeret iurisdictionem universalem, relate ad homines supra terram fideles (« audientes vocem eius ») : cuncti enim, qui participant *Regnum super terram* inchoatum et quibus praeparatur *gloria Regni*, sunt τὸ ποίμνιον eius.

2) Ut pastor ergo fidelium universalis, Christus triplex sibi munus

(1) Ὁ, « par excellence, le bon pasteur; et le troupeau, pour lequel il donne sa vie, est aussi unique en son genre » (Loisy, 4ᵉ *Evg.*, p. 613).

vindicat et exercet : *nutrire* oves (βόσκειν) ; — *praecedere* ita efficaciter ut oves *sequantur*, ad pascua determinata per pastoris exemplum vocemque ductae : βόσκειν significat per se *nutrire*, dum ποιμαίνειν totam amplitudinem officii pastoralis complectitur ; — *defendere* gregem contra lupos furesque, etiam cum periculo propriae mortis, non qua mercenarius, sed quia oves amat.

Ubi ergo societas hominum ad vitam spiritualem congregatur, Christus clare significat, quid pastor tali gregi debeat : *nutriat* per *magisterium*, quo mentes ex assimilata doctrina sana cogitent sancte in fide (conservare in eis et augere Spiritus lumen vitamque) ; — *regat* per *iurisdictionem*, cui voluntates debeant obsequi, ut eius legislatione et sanctione praeserventur a pascuis mortiferis ; — *defendat*, dum hostes repelluntur et impugnantur, etiamsi veniant sub pelle ovium ut falsi prophetae (Mt. 7^{15}), i. e. haeretici et schismatici.

Sic de facto Christus *pastor* homines nutrit, regit et salute donat, ut patet e Ioanne (6 et 10), et Synopticis (n. **186**[2]), et confirmatur e 1 Petr. (2^{21-25}) : « *Sequamini vestigia Christi*..., cuius livore sanati estis. Eratis enim sicut *oves errantes*, sed conversi estis nunc ἐπὶ τὸν ποιμένα et episcopum animarum vestrarum. » Ideo doctrina illa frequens erat in primaeva Ecclesia, v. g. S. Ignat. (*ad Philad.* 2^{1}-3^{1}) : « Ubi ὁ ποιμήν ἐστιν, eodem ὡς πρόβατα *sequamini*. Multi enim lupi... Abstinete ab herbis noxiis » ; Trall. 6^{1}-7^{1}, vel Hermae liber *Pastor* (Ποιμήν). Item, in catacumbis, pingebatur *Pastor Bonus*.

188. *Minor* per partes probatur : — 1) **Petro, et quidem soli,** Christus dat munus. Etenim — A) sicut in Mt. 16^{17}, tria nomina iunguntur : « Dicit Simoni *Petro : Simon Ioannis* ». — B) Interrogatio de amore in singulari ponitur : « Diligis me? » Item totiens declaratio, quae responsum sancit : « Pasce ». — C) Comparatio cum ceteris (« plus his, πλέον τούτων ») non admittit ceteros hos includi et designari sub eodem nomine. — D) Triplici interrogatione debet quasi corrigi et reparari triplex negatio, atqui solus Petrus negaverat. — E) Eidem dicitur pasce, cui praedicitur mortis genus et praecipitur : « Tu me sequere. Σύ μοι ἀκολούθει », valde singulariter. — F) Clare ergo solus ille, qui solus interrogatur et respondet, qui solus et « contristatus est », recipit munus. Alii testes sunt collationis, at minime participes.

189. 2) Munus confertur **pastoris universalis supra gregem Christi.** Nam — A) non solum *missio apostolica in genere* agitur. Haec enim valde explicite omnibus iam confirmata est, Petro incluso (Io. 20^{21-23}) :

« Sicut misit me Pater... Accipite Spiritum S. : quorum remiseritis... » Nec debet speciatim declarari Petro, qui iam praeter communes apparitiones, immo ante eas, praerogativam habuit singularis apparitionis prae ceteris Apostolis. Nec debet declarari aliis Apostolis. Nam non dubitant de eius perseverante missione apostolica : si Petrus peccavit, et ipsi fugerunt; noverunt iam, et ipsi nunciaverunt, quia Iesus singulariter « ὤφθη Σίμωνι » (Lc. 24[35]) : conviventes cum Petro, viderunt cum eo utramque ad cunctos apparitionem, et nunc sponte eum secuti sunt ad piscandum. Immediate nunc viderunt, quomodo Petrus primus e navi ad Iesum miserit se in mare. Vere ergo ipsi, ut testes, intellegunt hic aliquid singulare conferri Petro a Christo, non solum communem missionem apostolicam nec solam peccati reparationem (fatentibus hodiernis criticis protestantibus, v. g. B. Weiss, p. 628, Holtzmann, p. 227).

B) Porro quid confertur? Clare missio nutriendi et pascendi (βόσκε, ποίμαινε) *totum gregem*. Grex enim Christi unicus est : porro Christus non partitive dicit ἐκ τῶν προβάτων, sed absolute omnia : τὰ πρόβατά μου. Quaecumque ergo sunt Christi oves, seu fideles eius, committuntur Petro ut sit eis Pastor. Ne una quidem ovis, quae velit esse Christi, poterit dicere : Non sum commissa Petro; nam de quibus Iesus dicere potest τά μου, ea omnia dedit Petro. Immo varia nomina elegit τὰ ἀρνία, τὰ προβάτια, τὰ πρόβατα (probabilius), ut distincte omnium collatio pateat. Cuius ergo gregis Christus unicus erat pastor, Petrus et quidem solus nunc constituitur pastor post Christum : « Sequere me » (1).

C) Pastoris tamen dignitas perseverat in Christo, qui eminenter, licet mox invisibilis, manet « pastor ovium *magnus* : ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων ὁ μέγας » (Heb. 13[20]), seu ὁ ἀρχιποιμήν (1 Petr. 5[4]), — et committi potest adiutoribus, qui sint et ipsi pastores, sed sub Petro, in determinata gregis parte, v. g. 1 Petr. 5[2-3] : « Pascite *qui in vobis* est gregem Dei (τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ) »; Act. 20[28] : « Attendite vobis et *universo gregi in quo* (παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ) vos Sp. S. posuit », i. e. Ephesino. At soli Petro commissa est immediate a Iesu, et super universos. Ipse, Christo profecto, vices eius visibiles gerit : adiutus ab aliis, sed supremus et cui *omnes* oves, etiam aliis immediate subditae, ultimatim ab ipso Christo fuerunt commissae. Sicut Moyses olim a

(1) Forte litteraliter « Successor esto » : ἀκολούθει μοι. Cf. Apoc. 14[8,9] : successit « ἠκολούθησεν angelus alius, et tertius ». Aut de morte simili, ut Io. 13[36] : « Sequeris postea ». Sic syr. Alex., in Io. *h. l.*, l. 12; Mg. 74.752 D : « Non de sola assectatione in doctrina..., sed vestigia preme meorum periculorum et viam eandem eas, verbo et opere adiuvans τὰς τῶν ἐκλεκτῶν ψυχὰς... usque ad crucem ».

Deo assistentes acceperat, qui cum eo et sub eo populum Dei regerent, sic et Petrus ad pascendum novum Dei populum adiutores habebit, alios nempe Apostolos, sed qua secum iunctos et sub se. Hi enim, quia sunt Christi oves, et ipsi committuntur Petro. Petrus ergo pastor erit cunctorum, qui Christi oves, simul ac sunt ceteris pastores, manebunt subordinati; Petrus pro Christo et cum eo ipsum pascet collegium Apostolicum.

190. Confirmatur ad hominem. Exegesim Loisy confitetur (4e *Evg.*, p. 939-943) :

« L'énoncé du nom complet : " Simon, fils de Jean" marque la solennité de la question. On se rappelle aussitôt l'apostrophe... [Mt. 16[17] : Beatus es, Simon bar Iona]. La foi de Pierre n'est pas en cause, et il ne l'avait jamais perdue; il avait manqué seulement de courage pour la professer... Comme s'il voulait récompenser un amour que l'humilité rend parfait et préservera maintenant de défaillance, Jésus dit à Pierre : « Pais mes agneaux ». *L'apôtre est chargé de la direction du troupeau chrétien à la place de Jésus*... En faisant de Simon son vicaire, Jésus ne réhabilite pas seulement le renégat, il confirme dans sa primauté le prince des apôtres. Peut-être faudrait-il dire qu'il l'en investit... Tant pour le contenu que pour la forme, et pour l'emploi caractéristique du nom de Simon, ce passage est parallèle au *Tu es Pierre* de Mt .et au *Confirme tes frères* de Lc. Ce sont trois échos de la même tradition, également fidèles quant à leur substance... Il est très probable qu'un terme différent a été choisi pour la troisième réponse, de façon à constituer une gradation.. : pris à part ou collectivement, ils désignent l'ensemble du troupeau chrétien; mais la variété des termes sert à montrer qu'il n'y a pas d'exception, et que tous les fidèles du Christ, quelle que soit leur place dans la communauté, sont confiés à la sollicitude de Simon Pierre... L'idée de la charge que le Christ impose à son apôtre domine tout le dialogue. »

At Loisy mire vult, hoc caput referri ad Evangelium Marci (p. 929). E sola enim sua critica interna, curam discerneret imitandi modum Ioannis (pp. 931 et 943), licet in hoc capite sit fons pro Mt. et Lc. (p. 941)... Quomodo haec cohaereant, difficilius videtur. Rectius ex adverso, alii, v. g. Drummond, Ioannem omnino agnoscunt toto hoc capite (*Character and Authorship of the 4 th. Gospel*, 1903, pp. 387 et 395 s.).

191. III. **Traditio** textum sic intellexit. — 1) Graeci, v. g. — A) *Origenes* (*In epist. ad Rom.* l. 5, n. 10; Mg. 14.1053) : « Petro, cum *summa rerum de pascendis ovibus* traderetur et super ipsum... fundaretur Ecclesia, nullius alterius ab eo virtutis *confessio* nisi *caritatis* exigitur. » — B) *S. Epiphanius* (*Ancoratus* 9; Mg. 43. 33 : ubi omnes textus de Petri primatu exponuntur) : « Ὁ πεπιστευμένος τὴν ποίμνην, ὁ καλῶς ὁδηγῶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἰδίου Δεσπότου ». — C) *Chrysostomus* : — *In Ioan.* (hom. 88[1]; Mg. 59. 478ss) : « Dicit ei : βόσκε τὰ προβατά μου. Cur ergo, ceteros omittens, illum de his alloquitur? Ἔκκριτος

(praeelectus) ἦν τῶν Ἀποστ., et os discipulorum et caput illius chori : ideo Paulus dein ascendit αὐτὸν ἱστορῆσαι prae aliis. Committit ei (ἐγχειρίζεται) τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν... Si amas me, προίστασο τῶν ἀδ... Si quis dixerit : Cur ergo Iacobus thronum accepit Ierus.? respondebo, quia Petrum instituit non throni huius, sed τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον », *Adv. Iudaeos* (8[3]; Mg. 48. 931) : « Petrus... sic abluit negationem ὡς καὶ πρῶτος γένεσθαι τῶν Ἀποστ..., καὶ τὴν οἰκουμένην ἐγχειρισθῆναι ἅπασαν ». *De paenit.* (hom. 5[2]; Mg. 49. 308) « Post tantam culpam iterum ad priorem honorem revexit et τὴν ἐπιστασίαν τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ἐνεχείρισε... : Petre, diligis me...? » (Cf. *In epist. ad Rom.* 31[4]; Mg. 60. 672). *De sacerdotio* (l. 2, 1 ; Mg. 48. 632) : « Non quantum a Petro diligeretur, tunc ostendere volebat,... sed quantum ipse Ecclesiam diligeret suam... Cur sanguinem effudit? Ut has acquireret *oves, quas Petro* ET SUCCESSORIBUS EIUS *tradidit* (τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς μετ' ἐκεῖνον ἐνεχείρισεν) »,

2) LATINI, v. g. — A) *Ambrosius* (*in Lc.* l. 10, 174-177; Ml. 15. 1848) : « Dominus interrogat..., non ut disceret sed ut doceret quem elevandus in caelum *amoris sui nobis velut vicarium relinquebat*... Petrus, quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur... Agnos, oviculas, oves pascere iubetur, perfectiores ut perfectior gubernaret ». — B) *Cyprianus : de hab. virgin.* 10 (H. 3[1]; 194[25]); *de unitate Eccl.* 4 (H. 212[14]; cf. von Soden *Das lat. N. T. in Afr.* p. 549). — C) *Augustinus : Contra epist. Manichaei fundam.* 4[5] (42. 175) : « In Eccl. cathol... me iustissime tenet *ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas Dnus commendavit,* usque ad praesentem episcopatum *successio* sacerdotum ». *Epist.* 93 (9[29]) : « [Haeretici] non in vestigiis meis [Christi] sed in vestigiis gregum; nec unius gregis, sed gregum divisorum et errantium ; " Et pasce haedos tuos ". Non sicut *Petrus, cui dicitur : Pasce oves meas.* Sed " Pasce haedos tuos in tabernaculis pastorum ". Non *in tabernaculo pastoris, ubi est unus grex et unus pastor* » (Ml. 33. 336). *Serm.* 295[4] (38. 1350). — D) *S. Leo M.* (Sermo 73[2]; Ml. 54. 395) : « Petro supra ceteros, post regni claves, ovilis Dominici cura mandatur », etc... — E) *S. Greg. M. In Evg.* hom. 24; Ml. 76. 1184 ss).

3) *Syri*, v. g. — α) S. Ephrem. (Assemani *Bibl. Orient.* I, p. 94 s.) : Te felicem praedicabo, Simon Petre, claves tenentem quas Spiritus fabricavit... *O beatum gregem tuae curae commissum!* Quantum luctus est! Oves enim in [crucis] amore Sanctos et Virgines pepererе ». — β) Elias, ep. Anbarae (circa 920 : *ib.* 3[1], p. 260) : Simon

ut permanens Christi Epitropus agnoscatur, vocatur non Iesus au Christus, quia et alii sic sunt appellati, sed Petrus, quia solus ho nomen accepit.

192. IV. **Separati ipsi.**

Suo modo testantur, v. g. Photius, Theophylactus Bulgar. (saepe citatus S. Thoma in *Catenis*), ac Euthymius Zigabenus (1) : « Hunc solum interrogat, ὁ κορυφαῖον καὶ στόμα τῶν μαθητῶν... Discipulos dicit agnos suos, tamquam pasto eorum, quos etiam oves rursum vocat... Manifestat se maximi facere τὴν προστασία super discipulos suos... Petro itaque τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρίζει τῆς οἰκουμένης » (Mg. 129 1496 s.). Idem ter (1496 D; 1497 B; 1500 B). Dicit etiam : « Petrus τήν προστασία ἐπιστεύθη τῶν ἀδελφῶν » : « Fratres autem dicit τοὺς ἄλλους ἀποστόλους, ἢ τοὺς μέλλοντα δι'αὐτοῦ πιστεύειν » (1081 A). Inde demum : « Post Resurrectionem, Apostoli cetero testes non credunt; ὁ δὲ Πέτρος, ὡς κορυφαῖος πάντων, ἐπιστεύθη » (848 C; cf. 496 s., 324 A 465 ss).

193. Obiciunt : 1) *Alii* etiam dicuntur *pastores;* textus ergo eis quoqu applicatur. — **Resp.** — A) Coniuncti et subordinati, *conc.;* indepen denter a Petro, *subd.:* veri pastores *neg.;* ficti « qui intrinsecus sun lupi rapaces » (Mt. 7^{15}; Act. 20^{29}) *conc.* — B) Vel (cum August.) alii simpliciter seiuncti a Christo et a Petro, *neg.* Nam cuncti *legitimi* fiun cum Petro *unum* et cum ipso Christo :

« Multi sunt, qui *divisi* sunt. Hic *unus* praedicatur, quia unitas commendatur.. *In ipso Petro unitatem* commendavit. Multi erant Apostoli, et *uni* dicitur : Pasc oves meas... *Omnes boni* pastores *in uno* sunt, *unum* sunt. Illi pascunt, Christu pascit... Nam et ipsum Petrum, cui commendabat oves suas quasi alter alteri *unum secum* facere volebat, ut sic ei oves commendaret. [Amor ergo primun requirebatur] ut tamquam sponsus et sponsa essent duo in carne una » (*Serm.* 46 13^{30}; Ml. 38. 287).

2) At Augustinus pluries dicit, *Ecclesiae* datam esse potestatem pas cendi. Sic Launoi, *ad Formentinum*, 2^{1}. — **Resp.** : Ecclesiae, quae es grex, ut seipsam pascat, *neg.;* Ecclesiae, quia potestas committitu Petro, et Ecclesia est cum Petro una, *conc.* — Aut *retorqueo* Ecclesiae sine Petro, *neg.;* Ecclesiae per Petrum et *in Petro*, *conc.*

3) At non praecipitur ceteris ut oboediant. — **Resp.** : Signate, *conc.* exercite, *neg.* Rex, instituens ducem universalem publice coram alii ipso facto mandat ut ceteri ei subdantur : praeesse et subesse, pascer et pasci, regere et regi sunt correlativa.

(1) Quem Rich. Simon laudat eminentem inter byzantin. exegetas : *Histoire critique de principaux comment. du N. T.* (Rotterdam, 1693, p. 409 s.). Floruit sub Alexio Com 1081-1118.

4) At pascere est cibum praebere, non ergo imperantis sed ministrantis. — **Resp.** : Pastor per se cibat superiores aut aequales, *neg.*; subditos *conc.* — Verum quidem est, quod supra Christi gregem pastor instituitur, non ut ipse ministretur sed ut ministret : ad mentem frequentis Christi exempli et monitionis (Mt. 20^{25-28}, 23^{11}; Mc. 9^{35}, 10^{42}; Lc. 22^{25-27}; Io. 13^{12-15}). Id tamen non excludit pastoris missionem et officium, cum obligatione correlativa apud gregem.

5) In Evg. Ioannis, incredibile est designari Apostolum, qui ipsi Ioanni praesit (Sic Weizsaecker : *Apostol. Zeit.*, p. 532 s.). — **Respondet** iure anglicanus Drummond (*l. c.* p. 395 s.) : — A) nulla potuisse afferri in Io. signa alterius, quam dilectionis, praeeminentiae pro Ioanne, nisi — 13^{23} : quod Ioannes caput reclinet supra pectus Christi, ita ut per eum Petrus debeat interrogare; at « as Westcott points out, this incident, if we interpret by the custom of reclining at meals, really shows that *Peter occupied the first place* after Jesus himself, and John the second » ; — 18^{15} quod fuerit « notus Pontifici », ac per eum Petrus introducatur; — 20^{2} quod praecucurrerit Petro; — 21^{20-23} quod post mortem Petri vixerit. — B) At « surely one who wished to exalt John might have invented something more striking than acquaintance with the high-priest, fast running and long life, wherewith to dignify him; and these are not the kind of things to which the writer generally attaches most value ». — C) Immo Chrysost. (*In Mt.* hom 65^{4}; Mg. 58.622) iure observat : Ioannes « παντταχοῦ τῶν πρωτείων τῷ Πέτρῳ παραχωρεῖ ». Sic 1^{42}, 6^{68}, $13^{6,23}$, 20^{6}; frequenter utriusque indicatur amicitia. Ioannes, magis dilectus, nullibi praeest. Nihil ergo in textu Ioannis de Petro videtur incredibile, dummodo mentem non politicam sed Christi humilem sapias.

6) Paulus Petro aequiparatur. — **Resp.** Fervore et fructu personalis sui laboris, *transeat;* auctoritate missionis, *neg.* Nam nec aequiparatur simpliciter τοῖς δώδεκα (**97**^{2c}); et ipse Petrum distinguit (**161**). Consociatur sane cultu romano, sicut et martyrio, quia Romae plantavit; sed a prima iam traditione distinguitur : v. g. a Iustino Romae degente, in *Dial.*, ne semel quidem nominatur aut citatur. In catacumbis colitur, iuxta et infra Petrum.

194. Corollaria : — 1) Patres et critici alia notant *symbolice dicta*, quae Petri munus amplificant (Testimonia congeruntur a Maldonat, *in h. l.*; ed. 1639 : col. 1871-1900). — A) Rete mittitur iam non ad sinistram, sed ad dexteram. Inde Petrus munus accipit non solum ad Vet.

Test. Iudaeos, sed et ad Gentes Novi T. (Cyril. Alex. *in Io. h. l.* l. 12; Mg. 74. 744; Holtzmann, p. 226). — B) Una tantum est navicula, i. e. Petri (21[3]), non iam altera sicut in priore piscatione (Lc. 5[7.10]) : filii Zebedaei nunc in ipsa Petri navi collaborant. — C) Tunc etiam « rumpebatur rete eorum » (Lc. 5[6]). Nunc (Io. 21[11]), « cum tanti essent [pisces], non ἐσχίσθη rete. » (Cf. Aug. *in Io.*, tr. 122[7]; Ml. 35. 1962. Utrimque unitatis momentum ostenditur, quae cum Petro non perit. (« Pour figurer l'unité de l'Église », Loisy, 4e *Évg.* p. 934. — D Solus Petrus rediit ad navim et « traxit rete », *afferens solus usque ad Iesum* eos, qui *a ceteris secum* capti sunt, pisces. S. Greg. M. *In Evg.* hom. 24[3s]; Ml. 76. 1185; Rupert *in Io.*, l. 14; Ml. 169.818. Unde Loisy (p. 933 s.) : « On fait tirer le filet par Pierre seul, afin de lui attribuer l'initiative de la prédication aux Gentils. Les rédacteurs sont préoccupés du rôle de Pierre dans l'Église apostolique et de sa primauté spirituelle. On a pu, non sans quelque raison, les soupçonner de vouloir être agréables à l'Église romaine » cf. Holtzmann, p. 229. — E) Numerus ipse piscium, sec. S. Hieron. (*in Ez.* 14; Ml. 25.474, significat omnia genera tunc nota : « Aiunt..., qui ἁλιευτικά tam latino quam graeco didicere sermone..., 153 esse genera piscium quae omnia capta sunt ab Apostolis; et nihil remansit incaptum, dum et nobiles et ignobiles, divites et pauperes et omne genus hominum de mari huius saeculi extrahitur ad salutem ».

2) Cur critici non magis intellegunt, quomodo Christus se menti piscatorum accommodet? — A) Voluit enim ut Petrus e sua navi et per unum rete suum ad Christum cunctas hominum gentes duceret, quas Apostoli cum eo et sub eo, iubente Christo, complexi sunt. Nam « simile est Regnum caelorum sagenae » (Mt. 13[47]. — B E Mc. 1[16] et Mt. 4[19] non cunctis Apostolis sed solis Petro et Andreae, dictum est a Christo : « Faciam vos fieri piscatores hominum. » Immo e Lc. 5[10], qui cuncta adiuncta determinat, Christus soli Petro (et non Zebedaei filiis praesentibus, qui adiuverant) dixit : « Μὴ φοβοῦ· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν ». — C) Exegetice ergo Loisy (p. 933) : « Il est certain que la tradition la plus ancienne voyait dans le succès de la pêche une image des conversions obtenues par la prédication chrétienne... Tout porte à croire que ce chiffre figure symboliquement la conversion du genre humain.. : (rôle de) Pierre seul. »

3) Praenunciatur Petro eadem in cruce mors, quam Christus vicerat (21[18s]) : « L'écrivain [« sachant dans quelles circonstances avait péri le prince des apôtres »] a dans l'esprit une forme particulière de crucifie-

ment où le supplicié est attaché par des liens à la croix avant qu'elle soit dressée; le condamné étant lié, on l'enlève avec la croix, pour planter celle-ci en terre » (ib. 944). Mortis ipsius analogia cum Christo, et realis et annunciata et narrata, mire pro primis christianis confirmabat fidem quod singulariter Petrus a Christo fuerit electus et praepositus, ut pastor toti gregi praeesset sicut ipse antea Christus praeerat. — Hic iam conceptus de singulari post Petrum successione logice connectitur : sicut Petrus vices gessit Christi supra gregem universum, sic et Petri vices alius gerere debebit, vel potius vices Simonis, manente semper Petro et Christo (*infra*, n. **310** s.).

195. Scholion I : — 1) Munus confertur correlative ad publicam *amoris* erga Iesum confessionem, sicut in Mt. promittebatur post publicam *fidei* confessionem. — 2) Non tamen, eo quod Petrus plus amet quam ceteri. Immo humiliter cavit ab hoc *plus* declarando; sed publice sinceritatem amoris, humiliatus et contristatus, coram « omniscio » Iesu testatus est. — 3) Inde munus pastoris, praesertim supremi, praesupponit fidem per Dei gratiam; admittit paenitentem culpae, cum spe et absque praesumptione; sed non est committendus nisi sincere amanti Iesum. Sic Origenes (*supra*, n. **191**) et Augustinus (**193**[1]); sic, post multos, S. Ign. *Exerc. Spirit.* : « S. Petro examinato primum, tribus vicibus, de caritate » (cf. Rickaby, *Des eaux...* 4[e], p. 247).

196. Scholion II : Eligitur Simon ad potestatem, quae *perpetuo* durabit in Petro, etiam post praenunciatam carnalis Simonis mortem. — 1) Quamdiu enim oves erunt pascendae, ad finem usque mundi, debebit et pastor esse qui post Simonem Ioannis pascat universum Christi gregem. — 2) Inde Patres Romanis Pontificibus textum proprie applicant, v. g. Chrysost. (*supra*, n. **191**).

Immo Loisy vult scriptorem huiusce capitis 21 directe ad eos attendisse : « La pensée du besoin actuel de l'Église n'est pas étrangère aux Évangélistes, non plus que l'idée d'une tradition où Pierre se survit pour ainsi dire à lui-même. Il est très significatif que le rédacteur de ce chapitre se soit senti obligé... [à] des récits où Pierre tient une si grande place. Ne serait-ce pas qu'il a dû compter avec la tradition romaine, et que le sentiment de la primauté de Pierre, subsistant dans l'Église de Rome, l'a contraint à couronner l'Évangile de la charité par un supplément qui sauvegarde le droit de la tradition apostolique? » (4e *Évg.*, p. 943).

3) Revera, quo tempore Ioannes scripsit Evangelium, iam applicabatur successoribus id quod Christus contulerat Apostolis. Narrans ergo tunc collationem Petro factam, non poterat talem applicationem

ignorare quam ergo excludere debuisset nisi eam intendisset. Porro Petri successores in narratione minime excluduntur; immo, critice, alia ratio vix posset assignari, cur Ioannes haec narraverit, nisi ut eorum iura affirmarentur (Holtzmann, p. 227; Loisy, *supra*, **194** D).

Confirmatio ergo, saltem critice historica, sed etiam (saltem coram separatis christianis « orthodoxis ») scripturistica et ipsius Ioannis apostolice dogmatica, habetur de primatu non solius Petri sed et successorum (*infra*, n. **318**).

Conclusiones capitis II e thesibus XIV-XVI de Petro.

197. E promisso ac collato primatu — A) intellegitur tota illa Christi ceterorumque ad Petrum relatio, necnon Petri ad ceteros, de qua in th. XIV. — α) Apostoli sane, dum Iesus loquitur, plenum verborum sensum non statim intellexerunt; sed eum post Pentecosten dignoverant et conscii inscribunt in Evangelio. In Synopticis ergo et in Ioanne verba Christi referuntur, a scriptoribus demum intellecta prout a Iesu loquente intendebantur. — β) Nos vero, experti ex Ecclesiae vita historiaque finem a Christo intentum, facilius et plenius sensum verborum etiam ab initio prolatorum discernimus quam ipsi auditores immediati (*infra*, n. **270**).

B) Ne dicatur : Ubinam primatus, si nusquam exercetur? — α) Semper enim, licet varie pro adiunctis, ita iam e Scriptura exercetur, ut ex eo solo activitas Petri possit intellegi. — β) Revera (ad hominem, coram episcopalibus anticatholicis) textus expressius de extollendo Petro supra ceteros Apostolos abundant quam de episcopis supra presbyteros.

C) Immo, ea multa, quae maxime Petrum extollunt in Apocryphis videntur non derivasse nisi ex agnito primatu (1).

(1) Haec citantur ab Harnack (*Geschichte d. altchristl. Literatur*, 1^1, 1893 ; p. 28 s.) : — α) *Didachè* (vel saltem eius pars antiquissima *Duae viae*) dicebatur, etiam ex Athan. et Hieron., *Iudicium Petri* : inde est, ait Harnack, quia Petrus doctrinae, quae procederet e cunctis Duodecim, connaturaliter redactor aut scriptor reputabatur, « da er als *Haupt* und *Mund* der Apostel galt ». — β) Pariter, formulae Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα (in Act. 2^{14}), et οἱ περὶ Πέτρον (Ign. *ad Smyrn.* 3^2) cunctis significant Apostolos. — γ) Item (Lipsius, *Acta. apost. apocr.* I, p. 49) : « Iam instruebat Deus, in futurum, Petrum in Hierosolymis. Adimpletis XII annis quod illi praeceperat Dnus, Christus ostendit illi visionem talem... » — δ) Item (p. 10) textus fontis Ebionitarum antiquissimi (licet forte non ex Evg. sec. Hebraeos), qui citatur e translatione arabica scriptoris Schahrastani (edita germanice sub titulo *Religionsparteien* ab Haarbrücker 1850 ; I, p. 261) : « Nachdem er getödtet und gekreuzigt war, kam er herab, und es sah ihn *Simon Kephas*, und er sprach mit ihm, und *übertrug ihm die*

198. Petri cultus iam ab antiquitate praeeminet. — A) In ipsis catacumbis, Paulo coniungitur, sed distinguitur insignibus eminentioribus (cf. Martigny, *Antiq. chrét.*, S. Pierre, pp. 649, 651); vel etiam nominatur, ubi agens figuratur Moses (*dux* populi prioris).

B) Propter Petrum defertur Romanis Pontificibus historica saltem veneratio (infra, de formali successione). Nullibi Simon permanere putatur; sed ubique Petrus in successoribus honoratur.

C) *Ecclesiae separatae* solent quoque celebrare eminentius τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀπ. — α) Sicut apud Chrysost. (v. g. *in Rom.* 29; Mg. 60.660), sic frequenter formula apud ipsum *Photium* adest, v. g. *ad Amphiloch.* (q. 1^{19}, $43^{4,16}$, 86, 132, 194, 200; Mg. 101. 73, 308, 324, 557, 729 c, 933, 941 D); *cont. Manich.* (1^{8}, 2^{6}); *epist.* (I, 1, etc.; Mg. 102. 28 A et C, 92 B, 585 C). Explicite laudatur a Photio « Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστ., καὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον » (*epist.* I, 8^{25}; Mg. 102. 661 A). « Ἐμελλεν ὁ Πέτρος τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν καταπιστεύεσθαι » (*ad Amphil.* q. 97; Mg. 101. 608). « Πέτρος, ἐφ' ᾧ τὰ τῆς πίστεως κεῖται θεμέλια » (*epist.* II, 99; Mg. 102. 909. Cf. Hergenröther, *Photius*, III, 336 s). Immo, Photius non proprie primatum Petri impugnat, vel successorum Romae; sed contendit potius eum nunc translatum fuisse Constantinopolim, ad Romam novam (1). — β) *In liturgiis separatorum*, multae ex antiquitate laudes (licet recentius pluries attenuatae) Petrum supra ceteros Apostolos extollunt. Sic, in Graeco-Slavicis Matutinis (*Orthros*) et Vesperis (*Hesperinos*), dicitur προστάτης καὶ πρόεδρος τῆς Ἐκκλ. (vel τῶν Ἀπ.), vel ὁ κορυφαιότατος. Laudatur etiam Κλειδοῦχος τῆς οὐρανῶν βασιλείας (cf. *Photius* ib.), πρωτόθρονος τῶν Ἀπ. etc. Sic, die 29 Iunii. Sic die 16 Ian., pro festo graeco-slavico Catenae S. Petri (2). — γ) Immo Orientales separati (exceptis Armenis)

Gewalt ; dann verliess er die Welt und stieg gen Himmel... *Simon Kephas* war *sein Stellvertreter*, und er war der vorzüglichste der Apostel » (Dein impugnatur Paulus, secundum praxim Ebionitarum, de qua Iren. I, 26^{2}; III, 11^{17}; cf. Eus. III, 27^{4}). — ε) Item *Apocal. Petri* (ib. p. 29 ss; cf. *T. U.* 9^{3}, p. 71 et 88).

(1) Cf. Th. Spáčil, *Conceptus et doctrina de Ecclesia iuxta theologiam Orientis separati* : — I. *Photii*. Romae, *Orientalia christiana*, t. I, n. 2, 1923. — M. Jugie, *Photius et la primauté de S. Pierre et du Pape*. Bessarione, 1919.

(2) Cf. Gagarin, *Études*, t. II, 1857, et *La primauté de S. Pierre et les livres liturg. de l'Église russe*, 1863; Tondini, *La primauté de S. Pierre, prouvée par les titres que lui donne l'Église russe dans sa liturgie*, 1867. — Cf. Bollandist. *Acta SS.* : v. g. Iun t. 5, p. 398-474; t. 6^{2}, p. 281; t. 7, p. 1-171. — Oct. t. 11 : Martinov : *Annuś graeco-slav.* v. g. p. 163 : « Omnium Apostolorum pastor praecipuus [supremus] » ; cf. p. 5, n. 19. — Novemb. *Propylaea*, Delehaye, *Synax. Constantinop.* (v. g. 777-780). Si (p. 780^{11}) Petrus et Paulus dicuntur ἀμφότεροι οἱ κορυφαῖοι Πν. Ἀγ., remanet tamen quod Petrus sit πρῶτος ($780^{25,30}$),

observant *quadragesimam Apostolorum*, seu slavice *ieiunium S. Petri* (a Dom. I p. Pent. usque ad 29 Iun.), longius vel brevius prout Pascha citius aut serius quotannis celebratur (Cf. Nilles, *Kalendarium utriusque Eccl.*). — δ) Separatae quoque Orientalium Ecclesiae solent priorum saeculorum *Pontifices Romanos* summe secundum suam traditionem excolere, *quia successores sunt Petri*, quem iterum tunc laudant τὸν κορυφαῖον (1).

ac ὁ κορυφαῖος simpliciter (v. g. 781[57], 783[4], etc.). De Syrorum liturgia scripsit Martin *R. d. Sc. eccles.* 1877, 97-131, 322-358, 501-543; vel *S. Pierre et le rationalisme devant les Égl. orientales*, 1876.

(1) Cf. *Slavorum Litterae Theologicae*, 1905-1910; *Acta. Acad. Velehradensis*, 1911 s; *Acta conv. Velehrad*, 1908, 1910, 1912. Cf. quoque amplam collectionem librorum ritualium graeco-slav. quos russice et germanice edebat protohiereus Al. Maltzew ab anno 1895 ad 1913 (de qua P. Malvy, *Études*, in 20 déc. 1903 et 5 juin 1906, t. 97, p. 841-858 et t. 107, p. 680 s). Ibi v. g. (*Begräbnissritus* : part. II. *Spez. Gottesdienste*, p. 63 n., et p. 75 in rubrica) in ritu « divinae et sanctae pedum lotionis » (f. V maioris hebdom.), distinguitur ille « qui inter Duodecim figurat s. Apost. Petrum, et vocatur Ἐκκλησιάρχης (russ. *Ekklesiark*) aut οἰκονόμος (russ. *ikonom*), qui dialogo verba Petri ad Christum profert » (Nota vim vocis : οἰκονόμος est praefectus regni administrationi 1 Pet. 4[10]; Tit. 1[7]; 1 Cor. 4[10]). Item (p. 315) Maltzew in nota fatetur, suppressa nunc esse multa, quae in antiquis erant ritualibus, nomina Romanorum Pontificum, v. g. SS. Sylvestri, Caelestini, in celebratione dominicae Orthodoxiae (1ª Quadrag.). De eadem materia, non pauca invenies (nondum antiquata) in J. de Maistre : *Du Pape*, l. I, ch. 10; recentiora in *Échos d'Orient*, *Bessarione*, *Roma e l'Oriente*.

Partis Prioris Conclusio Generalis.

199. Ecclesia primaeva describitur ex Evangeliis :

1) **Aedificium supra petram,** domus Dei et filiorum familia, templum e lapidibus vivis novum, *Qâhâl* Christi distinctum a synagoga. Contra quod omnes inferi potestates impetum facere poterunt, sed frustra. *Petra* stat immota : et super eam, cui nec tempora praevalent, Ecclesia Christi vocat ex universo terrarum orbe per saecula cunctos, unica. Ideo Paulus voluit « ἱστορῆσαι Κηφᾶν », ne εἰς κενὸν laboraverit; nam « in vanum laboraverunt qui aedificant » extra petram, supra quam Christus-Deus astruit.

2) **Civitas regia,** clavibus clausa, quae supra montem posita nequit abscondi. *Claviger* instituitur Petrus, non ad tempus, sed ita ut in perpetuum nemo ingredi aut egredi possit nisi vi clavium quas teneat.

3) Ecclesia est etiam **Regnum Dei**. Sed exercitium sensibile potestatis divinae universaliter traditur — singulari *Petro,* et dein collegio unito cum Petro : quidquid ab alterutro ligatur aut solvitur, summus Rex Deus ipso facto ligat aut solvit. Nemo ergo putet se posse Regi subdi vel Regni participem fieri absque Petro. Nemo venit ad Patrem, nisi per Filium; Filius autem sua cuncta et singula super terram commisit Petro. Inde possessio Regni, singulis oblata, pendet e libera hominum voluntate (1), prout Petro subditur vel non. Quaecumque ergo « ligaverit » Petrus, secundum ea agendum est; sed non necessario secundum eius exempla. Hanc distinctionem, nondum satis a Barnaba et iudaizantibus Antiochiae intellectam, Paulus publica Petri correctione manifestavit.

4) Ecclesia est **Societas hominum,** qui, Christi fidem amplexi, Deo libere subduntur theocratice dominanti. Ab iis ducitur, quos Christus misit audiendos ac recipiendos, praesens per eos et cum eis unus. Sed singuli homines, sive discipuli sive Apostoli, debiles sunt et labiles : contra

(1) « L'existence du Royaume de Dieu ne dépend pas des volontés humaines. Mais chaque volonté humaine a le pouvoir d'utiliser pour soi, ou de rejeter, la possibilité de divinisation universellement offerte à tous les hommes » (cf. Soloviev, *Op. compl. russ.* VI, p. 303).

fidem possunt offendere. Porro, ut societas complexive praeservetur, Iesus qui « omnes homines vult salvos fieri, — maxime fideles » (1 Tim. 2^4, 4^{10}), *pro uno Petro efficaciter orat*, ut per eum ceteri confirmentur. Immutabitur ergo socialis materia; fides tamen per unum Christi vicarium qui perpetuo erit Petrus, manet sibi constans; ipsa societas inde potest vocari « οἱ περὶ Πέτρον » (Ign. *Smyrn.* 3^2).

5) Symbolice Christus voluit, ut Ecclesiam navicula figuraret, transfretans mare inter procellas. Ex ea, piscatores hominum simul conantur ad salvandas animas. Ex ea turbas olim Iesus alloquebatur ipse. At *Petri* naviculam ad hunc finem elegit, Petrumque iussit : Duc in altum! Petro, sociisque in ea, bis imperat piscationem illam mirandam, pro qua oboediens Christo Petrus semel adiutores sibi consociare debuit (Lc. $5^{3\text{-}10}$), semel ipse collegii capturam affert usque ad Christum : exinde capturus homines. In navicula Iesus aliquando dormit : eam tamen, quidquid est tempestatis, servabit incolumem. Immo per noctem procul abesse reputatur : sed oratione supra montem, simul et mente affectuque, invigilat; mox etiam, corpore praesens et semi-visibilis (quasi phantasma per tenebras), sustinebit Petrum super aquas ambulantem inter procellas, suosque docebit ne sint « modicae fidei ». Ne desperent ergo, quasi non curet de eis, sed semper eius vigilanti et diligenti Cordi magis fidant quam propriis oculis. Inde, dum recedit dein ad invisibilia per Ascensionem, credere poterunt et debebunt, Iesum in medio eorum vivere non solo Spiritu quem miserit sed et corporis velata praesentia : « Ecce ego vobiscum sum ».

6) Ecclesia est **domus electa** Dei, quem « sui non receperunt » et qui nec « habet ubi caput reclinet ». Hospitium quaerebat, ac invenit symbolice **Petri domum** (*supra*, n. **157**^{2} B β). Sed sciens omnem horam, qua fur venturus est, non sinet perfodi domum suam.

7) Ecclesia est **Dei** ποίμνιον : cuius Messias est iure essentiali ἀρχιποιμήν et ἐπίσκοπος, *Petro* autem, prae omnibus *professo* fidem et caritatem, Christus totum gregem commisit. Petrus ab aliis sane adiuvandus est : tamen eis pastor pastorum, et episcopus episcoporum.

8) Ecclesia est **Christi sponsa**. Sponsus vero Christus chorum sibi elegit paranymphorum, amicos sponsi, quos iam non servos nec solum amicos dicit, sed fratres. Hos, confirmaturus fratres, *coryphaeus* ducit *Petrus*. Qui, cum cunctas Regni claves teneat, accessum quoque praeparat ac practice aperit ad nuptiale foedus Christi, ideoque non solum toti Ecclesiae sed singulis pie quaerentibus etiam thalami ostium

adaperit secretius (Cl. th. I, de nuptiali Dei foedere, n. 13 et 18). Ne mysticas quidem nuptias cum vivente Dei Verbo anima speret, nisi Ecclesiae ac aperienti Petro subdatur.

9) Ecclesia demum est ipsum **corpus Christi** eiusque pleroma, totus Christus in mensuram aetatis plenitudinis mystice crescens : quem non caro et sanguis revelat. Ideo, sicut ipse olim Christus visibilis signum erat contradictionis, sic homines nunc disputant, quemnam dicant esse illum coetum hominum. Pater autem in caelis manifestat non mere humanum esse corpus illud, sed theandricum « Christum Filium Dei » qui parato et *electo Petro* revelatur. Petrus ergo fidem (Mt. 16^{16}), spem (Io. 6^{68}) et caritatem (Io. $21^{15\text{-}17}$) profitetur publice, ut vox corporis mystici : recipit a verbo Vitae profertque sub eo theandrica verba : « Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes! » — Insuper, quia totum corpus Christus est, cuncta vere de Christo praedicantur quae singulis membris et ergo Petro propria sunt : Christus inde iure dicitur, et ipse, petra et vox et pastor et caput (supra, th. VII, n. 72 s.). Vicissim singula membra pro sua parte sunt visibile Christi ὄργανον. Petrus nominatim pro ministerio capitis et linguae electus est, quem ideo S. Ephrem syrus acclamat : « O te beatum, Petre, qui *capitis* et *linguae* locum obtinuisti in corpore fratrum tuorum, quod utique e discipulis et filiis Domini tui coagmentabatur! » (ap. Assemani, *Biblioth. orient.* I, p. 95).

Concludant Patres Graeci hanc priorem tractatus partem. « Vides quemadmodum ex Christi discipulis, qui cuncti excelsi sunt et digni electione, ὁ μὲν Πέτρα καλεῖται καὶ τοὺς θεμελίους τῆς Ἐκκλησίας πιστεύεται » (S. Gregor. Naz.; *Orat.* 32^{18}; Mt. 36. 193). — « Beatus ille Petrus, ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προκριθείς, μόνος δὲ πλεῖον τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθείς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθείς » (S. Basilius, *De iudicio Dei,* 7; Mg. 31. 672A).

Proxime edetur huiusce operis de Ecclesia.

PARS POSTERIOR

De perdurante Christi Ecclesia.

200. Cognoscentibus iam Ecclesiae per Christum institutionem eiusque perpetuitatem ac pro singulis necessitatem, occurrit oppositio complurium Societatum quae contradictorie se dicant esse Ecclesiam Christi. Non ergo infallibiles omnes, et iam exinde non omnes legitimae. Inquirendum ergo est, — 1) utrum ex eis legitima valeat distingui et quomodo; — 2) quaenam ergo vere sit legitima et possit ducere ad finem, quem Deus Christi missione ac Christus Ecclesiae institutione intendebat; — 3) et quomodo in ea triplex delegatae missionis divinae potestas exerceatur : iurisdictio, licitum Ordinis exercitium et magisterium. Inde sint successive :

Sectio I : Utrum et quomodo Christus voluerit *Ecclesiam dignosci suam;*

Sectio II : *Quanam* in Societate criteria legitimae Ecclesiae verificentur;

Sectio III : Quisnam sit socialis eiusdem, at adultae, Ecclesiae *organismus;*

seu : in perpetuo at crescente per saecula *corpore Christi mystico* (cum eodem fine ac eadem Spiritus vita, mutatis solum personis),

quaenam sint I. *membra,* sive viva sive mortificata.

II. « *iuncturae* subministrationis » ac cohaesionis.

III. *vox* authentica.

Sic patebit de legitimo et internae sanctitatis et regiminis et magisterii principio in perdurante trans saecula Ecclesia Christi.

Index alphabeticus ad calcem voluminis II consulatur :

de rebus, de citatis et abbreviationibus.

TYPOGRAPHIIE FIRMIN-DIDOT ET Cie. — PARIS. — 1927.

25905

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BX1751H51927 C001 V001
THEOLOGICA DE ECCLESIA ED. 3. PARISIIS

3 0311 00042 9733

WITHDRAWN

BX
1751
.H5
1927
25909
AUTHOR Herbingny, Michel d'
TITLE THEOLOGICA DE ECCLESIA.
V.1

00042 9733